

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
ÁLDÁSY ANTAL. Kéziratok sokszorosítása	252
DELI BALÁZS. A zárai tartományi levéltár... .. .	62
DESIDERIUS. A berlini kir. egyetemi könyvtár szakrendszere	152
DÉZSI LAJOS. Bogáti Fazekas Miklós élete és költői működése	29, 116
— Bogáti Fazekas Miklós ismeretlen históriás éneke 1598-ból ...	49
FERENCZI ZOLTÁN. A marburgi könyvtár állványrendszere. (A szöveg között hat ábrával.)	146
DR. GYALUI FARKAS. A székely-udvarhelyi ev. ref. gimnázium könyvtára	332
HORVÁTH IGNÁCZ. A külföldi irodalom magyar vonatkozású termékei 1894-ben	66, 157
— Erdélyi országgyűlési törvényczikkek a Magy. Nemz. Múzeum könyvtárában	254
DR. ILLÉSY JÁNOS. A Nádor-kódex kiadásának története	39
DR. JANKOVICH BÉLA. Magyar Nemzeti Könyvtár	1
KANYARÓ FERENCZ. A legrégebb unitárius énekeskönyvekről	321
DR. KARÁCSONYI JÁNOS. Adalék krónikáink történetéhez	219
IFJ. KEMÉNY LAJOS. Kassa város levéltára	227
— Egy XVI. századbeli könyvkereskedő raktára	310
KERESZTY ISTVÁN. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának hirlaposztálya	235
KOLLÁNYI FERENCZ. Dankó József. (Nekrolog)	91
— Könyvek a XVI. és XVII. századbeli főpapi hagyatékokban ...	205
KROPF LAJOS. Maximilianus Transylvanus	289
MAGYAR KÖNYVESHÁZ. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar könyvtár- rához.)	
I. Magyar nyelvű nyomtatványok. Közlik: (Dézsi Lajos, Hor- váth Ignác, ifj. Kemény Lajos, Sch. Gy.)	
II. Idegen nyelvű hazai nyomtatványok. (Közlik: Dézsi Lajos, Hellebrant Árpád, Horváth Ignác, Kluck János.) ... 137,	337
DR. RUPP KORNÉL. Magyar Mária-himnuszok	299
DR. SEBESTYÉN GYULA. A katalogus-készítés kérdéséhez	21
THALLÓCZY LAJOS. Brebiri Subics Mladen bán és Guillelmo Varignana. (A szöveg közt egy hasonmással.)	97

VARJU ELEMÉR. Bibliografiai apróságok	249
— Magyar könyvgyűjtők exlibrisei. (Melléklettel és a szöveg között hét hasonmással.)	193
DR. ZOLNAI GYULA. Batthyány-misekönyv magyar naptára és lapszéli jegyzetei. (Színes melléklettel és a szöveg közt egy hasonmással.)	106

2. TÁRCZA.

A KOLOZSVÁRI FERENCZ-JÓZSEF TUDOMÁNY-EGYETEM könyvtára az 1893/94 iskolai évben	87
A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG könyvtára	276
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR állapota 1893/94-ben	274
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET könyvtára 1893/94-ben	172
ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1894 október 1-től 1895 szeptember 30-áig ... 81, 164, 268,	348
HELLEBRANDT ÁRPÁD. A Magyar Tud. Akadémia könyvtára 1894-ben	171
HELLER ÁGOST. A Magyar Tud. Akadémia könyvtára	353
IGAZGATÓ VÁLTOZÁS a Magy. Nemz. Múzeumban	74
RÁTH GYÖRGY könyvtára	357
SZILÁGYI SÁNDOR. Jelentés a budapesti egyetemi könyvtár állapotáról 1894-ben	169

3. SZAKIRODALOM.

DR. ÁLDÁSY ANTAL. Die Handschriften in Göttingen. Universitätsbibliothek. 3. (Verzeichniss der Handschriften im Preussischen Staate. I. Hannover, 3.)	283
— A. Staderini, Brevi cenni sopra due sistemi di schedario per cataloghi	180
— Cardinal Andreas Steinhuber, Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom	361
D. Gy. Revue internationale des Archives des Bibliothèques et des Musées	280
DR. DÉZSI LAJOS. Glück Soma, Magyar Könyvészet. 1894.	280
— Ráth György, Gradeczi Horváth Gergely és Lám (Ambrosius) Sebestyén hitvitája	175
D. L. Carl Haeblerin, Generalregister zum I—X. Jahrgange des Centralblattes für Bibliothekswesen	182
KOLLÁNYI FERENCZ. Ráth György. A pannonhalmi Szent-Benedek-rend nyomtatott inakönyvei a Breviarium Monastirum behozatala előtt	174
— RR. Gelléri Mihály, Magyar nyomdászok évkönyve 1895.	177
SCH. Gy. Horváth Ignác. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának ősnymotványai	90
— L'arte della stampa nel rinascimento italiano. Venezia.	178
SZAMOTA ISTVÁN. Zolnai Gyula, Nyelvméleink a könyvnyomtatás koráig. (Színes melléklettel.)	88

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE. (Egyetemes Philologiai Közöny, Erdélyi Múzeum, Irodalomtörténeti Közlemények, Századok, Történelmi Tár. — Archivalische Zeitschrift, Centralblatt für Bibliothekswesen, Revue des Bibliothèques, Revue internationale des Archives, des Bibliothèques et des Musées.) Ism. *D. Gy.* ... 183, 364

4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztelgése Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternél	94
A múzeumi könyvtár 1895. évi költségvetése (<i>D.</i>)	—
Kossuth Lajos iratainak ügye a nyilvánosság előtt (<i>Sch. Gy.</i>)	—
Gipezic Albert Vincze állítólagos munkájáról (<i>Dézsai Lajos.</i>)	95
Hungarikumok külföldi könyvpiaczon (<i>V. E.</i>)	96
A múzeumi ügyek új előadója	187
A Lanfronconi-gyűjtemény megvásárlása (<i>—rr.</i>)	—
Az 1494-iki zenggi glagol misekönyv (<i>Sz.</i>)	188
Az Árva vármegyei Csaplovits-féle könyvtár (<i>D.</i>)	189
Carini Izidor † (<i>Á—y.</i>)	—
Új adat Mátyás király könyvtárának történetéhez (<i>T—i K—ly.</i>)	190
II. Rákóczi Ferencz védőlevele a kassai könyvkötő-czéh számára (<i>Thaly K.</i>)	—
Adalék a kassai domonkosok könyvtárához (<i>Ifj. Kemény Lajos.</i>)	191
Bod Péter könyvtárának sorsa (<i>Dézsai Lajos.</i>)	—
Magyar Nemzeti Könyvtár (<i>Szerk.</i>)	192
Antiquár-katalogusok (<i>D.</i>)	—
Kinevezés	285
Miniszteri látogatás a M. Nemz. Múzeum könyvtárában	—
A múzeumi ügyek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban	—
A Hunyadi-levéltár ügye (<i>Sch. Gy.</i>)	—
A königsbergi töredék megszerzése (<i>D. Gy.</i>)	286
Illicini Péter (<i>Sz.</i>)	287
Bonyhai Márton egy ismeretlen műve 1705 körül (<i>Dr. Dézsai Lajos.</i>) ...	288
Szamota István †	368
Kitüntetés	369
Az év halottjai (<i>D.</i>)	—
Könyvtárnokok értekezlete (<i>Sz.</i>)	—
Dankó József könyvtárának sorsa (<i>K.</i>)	370
Istvánffy Pál egy könyve (<i>Varju Elemér.</i>)	—
Könyvvizsgálat a Rákóczi-korban (<i>Thaly Kálmán.</i>)	—
Ki volt Farinola Bálint? (<i>Sch. Gy.</i>)	371
A nemzeti múzeumi könyvtár Corvin-kódexeinek száma (<i>D.</i>)	372

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ. Szerkesztette Horváth Ignác

MELLÉKLET: Id. SZINNYEI JÓZSEF. A magyar hirlapirodalom 1885-ben.

Olvasóterem

44

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

44

K Ö Z L Ö N Y E.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

ÚJ FOLYAM. III. KÖTET

1895-IKI ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

1895.

MAGYAR NEMZETI KÖNYVTÁR.

DR. JANKOVICH BÉLÁTÓL.

Általános igazságként van elismerve, hogy a nyilvános könyvtárak képezik a közművelődés terjesztésének leghatalmasabb tényezőit, s nincsen kétség a felett, hogy e művelődési tényezők létesítése és támogatása a kulturállamok legfontosabb feladatai közé tartozik.

Hazánkban, el kell ismernünk, az utóbbi két évtized alatt igen sok történt a könyvtári ügy fejlesztésére, s ha nyilvános könyvtáraink mindeddig nem juthattak el a fejlődés ama fokára, mely nemzeti életünk általános föllendülésével arányban állana, úgy azt másnemű, közvetlenebb szükségleteink kielégítésére irányuló törekvéseinkkel lehet megmagyaráznunk. Ez a magyarázat azonban csak a multa szól, s ép oly kevésbé szolgálhat az eddigi mulasztások mentségeül, mint a hogy nem volna elfogadható a jövőben ez irányban követendő kulturális politikánk kiindulási pontjául.

Áthatva attól a meggyőződéstől, hogy az állam magasabb közművelődési érdekeink veszélyeztetése nélkül nem halaszthatja tovább e téren kötelességének teljesítését, megkísérlem tárgyalás alá venni a módokat, melyek segítségével az eddigi mulasztásokat kipótolhatjuk. S ha annak daczára, hogy nem számíthatom magamat a könyvtári szakemberek közé, e feladatra vállalkozom, míg egyrészt a külföldi könyvtárak látogatásai által szerzett tapasztalataimat kívánom tudományos köreink hasznára értékesíteni, más oldalról épen ez által remélem leginkább bebizonyíthatni azt, hogy a hiányok pótlásának szükségérzete immár könyvtáraink belső életének keretein kívül, a művelt s magát művelni vágyó közönség sorában is általánossá vált. Szóval, hogy e kérdés nem,

mint sokan feltüntetni szeretnék, könyvtárnokaink kérdése, hanem oly ügy, melynek megoldásával egész szellemi életünk fejlődése áll összefüggésben.

A könyvtári ügy jelenlegi állapotáról könnyen nyerhetünk általános fogalmat, ha nyilvános könyvtáraink állományát a külföldi könyvtárak állományával futólag összehasonlítjuk.

Fővárosunk tudvalevőleg 3 nagy nyilvános jellegű könyvtárral dicsekszik; ezek: az egyetemi könyvtár 210,000, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára körülbelül 300,000, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára 50,000 kötettel. Ezzel szemben a párisi nemzeti könyvtár legalább is 2·2 millió kötetet számlál; ugyanitt 7 oly könyvtár létezik, melynek állománya a 60,000-et meghaladja. A londoni britt múzeum könyvtára $1\frac{1}{2}$ millió kötetre becsülhető. de kapcsolatban vannak ezzel más régebbi könyvgyűjtemények, melyek a fenti összegbe nincsenek beszámítva. E városban még 30 kerületi nyilvános könyvtár található. A szt.-pétervári udvari könyvtárt $1\frac{1}{2}$ millió kötetre becsülik. A müncheni udvari könyvtár 900,000, a berlini királyi könyvtár 800,000 kötetet tartalmaz. Németországban még 6 város bír 400,000 kötetnél nagyobb könyvtárral. A bostoni nyilvános könyvtár és a washingtoni kongresszus könyvtára egyenként körülbelül 600,000 kötetre becsülhetők. Mindkettő számára új épület nyílik meg; ezek egyikeben 3 millió kötet lesz elhelyezhető. Kopenhágában és Bécsben az udvari könyvtárban fél millió, a bécsi egyetem könyvtárában 416,000 kötetet számlálnak.

Már ezen összehasonlításból láthatjuk, saját intézeteink mennyire elmaradnak a külföldiek mögött. Ha azonban fővárosunkban nemcsak a könyvek számát, de egyszersmind azok minőségét, hozzáférhetőségét vizsgáljuk, továbbá ha kérjük, mennyiben tart lépést azok gyarapodása a hazai és világirodalom fejlődésével, úgy e tekintetben még kevésbé kedvező képet nyerünk.

A *Magyar Tud. Akadémia* könyvtárát az országgyűlés évi 5000 forinttal segíezi. A könyvtár zöme eredetileg a gróf Teleki és Batthyány családok könyvtáraiból származott. Azóta részint ajándék, részint vétel útján 50,000 kötetre szaporodott. 1893-ban gyarapodása 2382 darab; a külföldi és hazai folyóiratok rendes száma 152. A betűsoros czédula-jegyzék összeállítása most van folyamatban. Mindeddig csak az 50 szakra osztott tárgyi katalogus hozzáfér-

hető, a mely elavult beosztásánál fogva fölötte megnehezíti a könyvek keresését. Egyes ritka munkák és kéziratok becsétől eltekintve, nem mondhatjuk, hogy e könyvtár akár a hazai, akár a külföldi irodalom valamelyik szakában csak félig-meddig is teljes volna. Ha a catalogus megbízható, úgy látszik, e könyvtár mindeddig még Newton munkáiról is csak részben vehetett tudomást. Igaz, hogy teljes gyűjteményt egy testület könyvtárában sem kereshetünk. Az akadémiái könyvtárak máshoi főleg arra fordítják figyelmüket, hogy a tudományos társulatok kiadványait és a fontosabb tájékoztató folyóiratokat járassák, hogy azok a tagok részére mihamarább hozzáférhetőek legyenek. A nyilvános könyvtárak sorába azok csak ritka esetekben számíthatók. Így pl. a berlini tudományos akadémia könyveinek nagy részét még a múlt században a királyi könyvtárnak engedte át; ma annak könyvtára csakis tagoknak áll rendelkezésére.

A *Magyar Nemzeti Múzeum* könyvtára kizárólag mint nemzeti magyar könyvtár lett alapítva. Állománya ma körülbelül 300,000 kötet és 50,000 miscellanea. Gyarapodik részint ajándékozás útján, részint 8200 frtnyi dotatioja által. A köteles példányok beküldését legelőször az 1804 február 28-ikán kelt helytartótanácsi rendelet tette kötelezővé; ugyanazt az 1848: XVIII. t.-cz. is meghagyja; mindazonáltal a rendelet, a törvény bővebbi intézkedéseinek hiányában, mai napig teljesen nem érvényesült, úgy annyira, hogy a hazánkban megjelenő irodalom talán felerészben érkezik be. A könyvtár a dologi kiadásokból rendszeren 5000 frtot fordít új beszerzésekre, beleértve a kéziratok és a könyvtár egyik osztályát képező gazdag múzeumi levéltár szaporításának költségeit. A nyomtatványok gyarapodása 1892/93-ban 5600 drb, melyből 1124 drb került vétel útján a könyvtárba. Tekintettel azon körülményre, hogy e gyűjtemények nagyobb és legkiválóbb része már e század első felében a gróf Széchényi, Jankovich, Illésházy és Horvát István-féle gyűjteményekkel került a könyvtárba, tekintettel továbbá arra, hogy a hungarikumok mai száma távolról sem közelíti meg az ismertek számát, -- nem állíthatjuk sem azt, hogy e könyvtár e század második felében alapításának első idejéhez méltóan haladt volna előre, sem azt, hogy az ma már elérte volna kitűzött célját, mert a gyűjtemény ma sem nevezhető a nemzeti irodalom hű tükrének.

A köteles példányok ügyének rendezése, melyre nézve, mint tudjuk, a törvényjavaslat nemsokára az országgyűlés elé fog terjesztetni, ezen bajon csak részben fog segíthetni, ha az nem vonja maga után az intézet dotációjának tetemes fölemelését. Minden gyarapodás csak akkor bír jelentőséggel a könyvtár fejlődésére, ha az egyúttal a közönség rendelkezésére áll. Ámde a könyvtár mai apparátusa a könyvtári anyag feldolgozásában a mai gyarapodással is alig képes lépést tartani és a gyarapodás nagyobbodása jelentékeny személyi kiadást fog igényelni, ha kellőleg gondoskodni akarunk arról, hogy a könyvtár anyaga könnyen hozzáférhető és minden olvasó által egyszerre áttekinthető legyen.

A könyvtár személyzete jelenleg (a segédszemélyzettől eltekintve) 11 tisztviselőből áll, de ezek egyrészét a kéziratok, levéltár, és a hírlapok rendszeres kezelése veszi igénybe s a nyomtatványok osztályára, a tulajdonképeni könyvtárra csak 4 tisztviselő jut. Ily módon tehát, míg a külföldi könyvtárakban minden 25,000 kötet, nálunk legalább is 75,000 kötet esik egy tisztviselőre. Ezek kötelesek a külföldi jegyzékekben a magyar vonatkozású könyveket kikeresni, a folyó teendőket ellátni, az olvasóknak felvilágosításokkal szolgálni stb., úgy annyira, hogy idejük alig elég a régi katalógus folytatására, nem hogy még annak szükségelt átdolgozására gondolhatnának, a mi legalább is 2 éven át 3 tisztviselő teljes figyelmét venné igénybe. Ha tehát már a meglevő anyag kellő feldolgozása is megkívánja a létszám szaporítását, úgy a köteles példányok ügye ezen szükségetet még égetőbbé fogja tenni. De feltéve hogy mindezen hiányokat pótoljuk, feltéve, hogy a könyvtár kiegészítésével gyorsabban haladunk előre, mint eddig, feltéve, hogy a meglevő betűsoros és tárgyi czédula-jegyzéket átdolgozva — akár az amerikai »card catalogue« alakjában — a nagy közönség szabad használatára bocsátjuk, mégis önkéntelenül felmerül azon kérdés, vajjon megfelel-e szükségleteinknek, hogy a nemzet könyvtára, mely az országban az egyedüli nagyobb közczélokot szolgáló, nyilvános könyvtár, továbbra is kizárólag a hazai irodalom és történet czéljaira szolgáltatssa az anyagot? A század elején, a midőn arra kellett törekedni, hogy a nemzet régi műkincseinek, szellemi termékeinek láttára hosszú álmából öntudatra ébredjen, ennél hasznosabb és magasztosabb czélt az alapítók kétségtelenül alig tűzhettek ki, és e czélt a hazai

művelődési történet érdekében a jövőben is mindenkor első sorban szem előtt kell tartanunk. De az általánosabb tudományos igények ezen mellőzése ma már csak akkor lehet indokolt, ha egyidejűleg más helyt gondoskodtunk azok kielégítéséről. Mindaddig, míg ez meg nem történik, nehezen tudnók megmagyarázni azon tényt, hogy a míg a britt múzeum hungarikumok dolgában mindjárt múzemi könyvtárunk után sorakozik, addig saját nemzeti gyűjteményünk kétségtelenül a legrosszabb angol gyűjteményt tartalmazza a világ összes nemzeti könyvtárai között, holott az angolnak valószínűleg kevesebb szüksége van a mi irodalmunkra, mint nekünk az angolokéra.

Az egyetemi könyvtár állománya 1893 végével 210,000 kötetből és 33,800 apró nyomtatványból állott. Gyarapodása ez évben 2200 kötetre és 935 db apró nyomtatványra rúg. Könyvvásárlásra fordított 12,000 frtot ; összes dologi és személyi kiadása átlag 30,000 frtra becsülhető. A könyvtár teljes betűsoros és tárgyi czédula-czimjegyzékeket vezet, melyek idegenek által is felhasználhatók. Általános használatra a kézi könyvtárról régebb keletű nyomtatott czimjegyzék létezik. 1877 óta az évi gyarapodások jegyzéke külön nyomtatott füzetben lesz közzétéve, a mi azonban a törzskönyvtár kinyomtatása nélkül csakis hiányosan érheti el valódi czélját, azt t. i., hogy a könyvtár állományáról bárki a könyvtár helyiségein kívül is tájékozást szerezhessen.

Gyarapodásában első sorban az egyetem szükségleteit kell tekintetbe venni. A hit- és orvos-tudományi kar évente heterjeszti a szükségelt könyvek jegyzékét. A jog- és állam tudományi kar egyes tanárai hasonlólag beadnak ily jegyzéket. A bölcsészeti karból csak szórványosan jönnek a megrendelések. Ez utóbbi jelenség azzal magyarázható, hogy a természet-tudományok csoportja e karból ma teljesen kiesik és azok intézetei saját könyvtárral bírnak, melyek az egyetemi könyvtártól függetlenül, az ezen intézetekre szánt alapból lesznek szaporítva.

A könyvtárban tehát a theológia, jog- és állam-tudomány, történet és nyelvészet vannak legjobban képviselve, mert ezen szakok mindegyikére több mint 10,000 mű esik; az orvosi, matematikai és természettudományok, bölcsészet és földrajz ennél kisebb tért foglalnak el. Ha az egyes szakokban csak a fontosabb kézikönyveket keressük, azt fogjuk találni, hogy a hazai irodalmon kívül

német nyelven megjelent munkák vannak meg nagyobb számban, a francia irodalom kevésbé jól, az angol hiányosan van képviselve. Ezt természetesnek fogjuk találni, ha meggondoljuk azt, hogy tanulóink nagy része mindeddig főleg német nyomon haladt előre.

Mindezt összevéve, nem lehet kétséges, hogy az egyetemi könyvtár, mint ilyen, jelenlegi dotációjával teljesen megfelel az egyetem céljainak. Bécsben ugyan az egyetemi könyvtár dotációja és állománya még egyszer olyan nagy, mint a mienké, s Németországban 20 olyan egyetemi könyvtár létezik, mely évente 24,000 frt avagy ennél nagyobb összeg felett rendelkezik — ezek közt a strassburgi könyvtár évi kiadása 72,000 frt — mindazonáltal, tekintve hazánk szerényebb viszonyait és kisebb népességét, el kell ismernünk, hogy ezen intézet kiadása beleillik jelenlegi költségvetésünk keretébe.

De a könyvtár a kitűzött célnál magasabbra is törekedett. Maga is érezvén a növekedő szellemi kereslettel egy nagyobb szabású nyilvános könyvtár hiányát, ezt lehetőleg pótolni igyekezett és így külsőleg egyetemi könyvtárból majdnem nyilvánossá változott át. Hogy ezen célnak a rendelkezésére álló összegből meg nem felelt és meg nem felelhetett, azt könnyen megértjük, ha csak egy pillantást vetünk a külföld nyilvános könyvtáira és azok fejlődésére.

Egyetemi könyvtárunk, mint láttuk, 1893-ban 2200 kötettel és 935 apró nyomtatvánnyal szaporodott. Ezzel szemben a bécsi egyetemi könyvtár gyarapodása 18,700 drb, a berlini udvari könyvtáré 1892-ben 28,500 kötet, a párisi nemzeti könyvtáré 1890-ben 29,600 munka, a britt múzeum könyvtáráé 1892-ben 41,100 munka. Miután tudjuk, hogy ez utóbbi könyvtár évente beszerzi a világ-irodalom minden fontosabb művét, ezen utolsó adatból világosan látjuk, hogy egyetlen nemzetközi jellegű könyvtárunk az évente megjelenő világirodalom kiváló részének még 18-ad részét sem szerezheti meg magának. Vegyük hozzá, hogy a párisi és londoni intézetek ma 8-szor, 10-szer nagyobb könyvállománnyal bírnak mint mi s így kevésbé vannak arra utalva, hogy a régebbi irodalom kiváló részét pótlólag beszerezzék; tehát a valódi arány a jelzettnél még sokkal magasabb.

Mentségül két körülményt hozhatunk fel: az egyik olvasó

közönségünk csekély száma, a másik pénzügyi viszonyaink szerény volta.

Az elsőt illetőleg teljesen igaz, hogy 1893-ban az egyetemi könyvtár olvasóinak száma csak 39,000 volt, kik a kikölcsönzőkkel együtt összesen 46,000 művet használtak, a míg 1892-ben a berlini könyvtárban 281,000 kötetet, Párisban 1890-ben 166,000 olvasó 492,000 kötetet, Londonban 1892-ben 198,000 olvasó 1,366,000 kötetet használt. De a külföldi olvasók száma így is legfeljebb csak ötször oly nagy, mint a miénk, a míg egyidejűleg a rendelkezésre álló könyvek száma tízszerese a mi készletünknek. A míg tehát Párisban minden olvasóra a könyvtárból átlag 13 könyv esik, addig nálunk csak $5\frac{1}{2}$ könyv áll egy olvasó rendelkezésére. Olvasóink száma valószínűleg nemcsak azért kisebb, mert olvasó közönségünk nincs, de azért is, mert könyvkészletünk nem kielégítő. Olvasóink mai száma még akkor is arányban állana a külföld olvasó-közönségével, ha könyvtárunk a mostaninál kétszer gazdagabb anyag felett rendelkezne. Pedig valószínű, hogy állományunk szaporítása az olvasók számát is növelné, feltéve, hogy a katalógusok vezetése is lépést tartana e fejlődéssel. Így a britt múzeum könyvtárát 1857 előtt, midőn az jelenleg mintaszertű berendezésével megnyílt, átlag csak 66,000 olvasó látogatta, noha e könyvtár már akkor is messze túlszárnyalta jelenlegi készletünket. Ezen számok daczára nem ijedtek vissza a milliókba menő kiadásoktól és az átalakítást követő években az olvasók száma rögtön 150,000-re emelkedett. Ugyanott az utóbbi években a használt könyvek száma aránytalanul gyorsabban növekedett, mint az olvasók száma. Ez is jele annak, hogy az újabb keletű példás rendszerrel szerkesztett katalógus, melynek elkészítése és fentartása évi 48,000 frtba kerül, meg hozza az olvasók számára a maga kamatját. Világosan látjuk ebből, hogy az olvasók száma nemcsak a műveltségi foktól, de egyszersmind a könyvtár terjedelmétől és berendezésétől is függ.

Vegyük most tekintetbe a kérdés pénzügyi oldalát.

A berlini udvari könyvtár rendes költségvetése — beleértve az összes dologi és személyi kiadásokat — évi 248,000 forint; a párisi könyvtár költségvetése 394,000 frtban van megállapítva; a britt könyvtár évi 480,000 frt felett rendelkezik. Ezzel szemben legjobb könyvtárunk átlagos kiadása 30,000 frtnál többre nem tehető

Tehát, a míg az 1894-iki porosz állam-budget csak $2^{1/2}$ -szer oly nagy, mint a miénk, addig a könyvtár kiadása 8-szor haladja felül legnagyobb nyilvános könyvtárunk költségvetését. Az angol költségvetés ugyanigy csak $2^{1/2}$ -szer nagyobb, de könyvtárára a nemzet 18-szor annyit áldoz mint mi. A francia költségvetés valamivel több mint $3^{1/2}$ -szer oly nagy, de könyvtári rovatja 13-szor fölülhaladja a miénket. És ez intézetek ezen fölül köteles példányok rendszerével több költséget megkimélnék, mint a mennyire mi valaha számíthatunk. Úgy, hogy ha lépést akarunk tartani e tekintetben azon aránnyal, mely hazánk és a külföldi államok költségvetései között létezik, nyilvános könyvtáraink rovatának — a mulasztások pótlására nem is gondolva — 3-szor, 4-szer nagyobb-nak kellene lenni az eddigi összegnél.

De tekintsünk el az összehasonlítás ezen eredményeitől. Nézzük: egyes szakok szerint mennyire elégitik ki könyvtáraink jelenlegi viszonyaink mellett tudományos és tudványó közönségünk tényleges szükségletét. A kívánt képet rögtön megkapjuk, ha az egyetemi könyvtár 1893-iki szaporodásának czimjegyzékéből a *külföldi hírlapok és folyó-iratok* rovatát felütjük. Tanulságos lesz ez kiválóan azért, mert a szellemi munka legújabb és kiválóbb termékei tudvalevőleg ép a folyóiratokban jelennek meg, a míg nagyobb önálló munkák többnyire csak rendszerítés és összefoglalás céljából, avagy mint történeti kutatások eredményei látnak napvilágot. A mit az a körülmény is bizonyít, hogy a folyóiratok száma az egész világon évről-évre rohamosan növekszik.

Az egyetemi könyvtár múlt évben 98 magyar folyóiraton kívül 217 külföldi folyóiratot járatott. Ezekből 50 tartozott a matematika és természettudományok körébe, 17 szépirodalmi és irodalomtörténeti szemle avagy napilap, míg a társadalmi tudományok és bölcészet különféle osztályai 150-nel vannak képviselve, ideértve a jog- és államtudományi, egyházi, nyelvészeti, néprajzi, kultúrtörténelmi stb. kiadványokat is. Az 50 természettudományi folyóirat közül 14 a műegyetem könyvtárában is megtalálható, mely utóbbi összesen 300 hazai és külföldi folyóiratot járat és pedig túlnyomó részt a technika és természettudományok köréből, a két könyvtár tehát e tekintetben meglehetősen kiegészíti egymást. Az egyetem 9 természettudományi tanintézete, nemkülönben az orvosi kar tanintézetei hasonlólag járatnak ily folyóiratokat. Mind-

ezek együttvéve — a kettős-példányok daczára — tekintélyes gyűjteményt képeznek és teljesen megfelelnek az egyetem céljainak; sőt sok kérdésben önálló tudományos munka folytatására is képesíthetnek. De a magasabb tudományos czélokat tartva szem előtt, számukat korántsem tekinthetjük kielégítőnek. Vegyük például a vegytant. A központi könyvtár 7, a vegytani intézet 20 vegytani folyóiratot járát. Ezzel szemben a »Chemisches Centralblatt« maga vagy 280 külföldi folyóirattól — köztük mintegy 60 szorosán vegyészeti vagy gyógyszerészeti folyóirattól — közül kivonatokat. A kivonatos folyóirat megteszi szolgálatát addig, míg általános tájékozást keresünk, de cserben hagy, mihelyt önmagunk akarunk tovább dolgozni, mert ez esetben közvetlenül ezen 280 folyóirat egyikében kell a kívánt értekezést felkeresnünk.

Ez az egy példa felvilágosítást adhat a felől, hogy ezrekre megy a folyóiratok száma, melyek a természet-, orvosi és technikai tudományok körében évente megjelennek. Mily messze maradunk mi el attól a czéltől, hogy legalább a kiválóbbakat hozzáférhetőkké tegyük kutató közönségünk részére. Arra pedig, hogy a természettudományok egy szakának történetével foglalkozzunk, éppenséggel elégtelenek nemcsak folyóirataink, de könyv-készletünk is, még ha fővárosunk összes könyvtárait is átkutatjuk.

A társadalmi tudományoknál talán még feltünőbbek a hiányok. Mint tudjuk, ezek teljesen nélkülözik a kísérletezés módszerét, mely esetről-esetre megadhatná a választ az egyes felvetett kérdésekre, s kizárólag adatokból vonják le következtetéseiket, melyeknél fölötte megnehezíti a munkát a jelenségek bonyolult volta és saját időkorunktól függő felfogásunk. E miatt nem lehet soha eléggé változatos és gazdag azon adatok száma, melyeket egy kérdésben feldolgozni akarunk.

Az egyetemi könyvtár ezen szakba vágó 140 folyóirata sok tárgy közt oszlik meg, minek folytán egyik sincs kellőleg ellátva. Hogy csak egyes példákra utaljunk, felemlítjük, hogy a 40-es években alapított londoni »Economist« czimű közgazdasági hetilap, a közgazdasági ismeretek leggazdagabb, legmegbízhatóbb közlönye, egyetemi könyvtárunkban teljesen hiányzik, sőt 1876. előtti folyamaiból fővárosunk egyetlen szakkönyvtárában sem találunk példányokat. Ép úgy nélkülözzük nyilvános könyvtárainkban — az országos statisztikai hivatal zárt jellegű könyvtárától természetesen

eltekintve — a világ-statisztika legkezdetlegesebb gyűjteményeit is, pedig tudvalevőleg egyetlen társadalom-tudományi kérdésben sem tehetünk egy lépést sem előre, ha az illető kérdés fejlődését feltűntető, évek hosszú során át készített folytatólagos táblázatok nem állanak rendelkezésünkre. Így ha megkísértenők az összehasonlító ethnológia alapján a politikai fejlődés első csiráit, a kultúra fokozatos fejlődését stb. tanulmányozni, erre fővárosunkban alkalmunk sem nyílnék. Az egyetemi könyvtár 1893-iki czimjegyzékében nem találjuk az ázsiai társulatok egyetlen egy kiadványát sem, melyek közül a több mint 100 év óta fennálló calcuttai »Asiatic Society of Bengal« köteteinek száma egymagában egész könyvtárt képez. Hol vannak az orosz hivatalos és nem hivatalos folyóiratok, melyek Ázsia történetét tárgyalják? Hol vannak a mexikói, braziliai, amerikai és kanadai kiadványok, eltekintve azoktól, melyeket a Smithsonian Institute nekünk ingyen, bérmentve, kérés nélkül megküld? Hol vannak azon kiadványok, melyeket az indiai kormány évről-évre India néprajzára és kultúrtörténelmére vonatkozólag készíttetett? De menjünk tovább és keressük czimjegyzékünkben az Európában megjelenő német, francia, angol néprajzi és nyelvészeti folyóiratokat: csak elvétve fogunk azok egyik-másik példányával találkozni. Pedig a felsorolt kiadványok és folyóiratok egy részét ma még könnyű szerrel, sokszor ingyen vagy csere útján, szerezhetjük meg, míg ha tovább várunk és még jobban hagyjuk gyűlni a hiányzók számát, sokkal nagyobb áldozat és fáradság árán leszünk későbbben kényszerítve azok megszerzésére.

Hogy ezen hiányokat az egyesek önmaguk pótolják, arra gondolni sem lehet. Legfeljebb egyik-másik külföldi könyvtár szivesége segíthet bajunkon, de az elért eredmény így sincs arányban fáradságunkkal. A minnek az a következménye, hogy látva, mint fecséreljük el erőnket és időnket az eszközök beszerzésére a nélkül, hogy valamikor végleges eredmény elérésére számíthatnánk, lassanként minden önálló és szélesebb keretű munkáról lemondunk.

Ha tehát áll az, hogy nagy, nyilvános könyvtáraink állapota legkevésbé sem kielégítő, ha igaz az, hogy kiadásaink ezen a téren nincsenek arányban más kultúr-államok költségvetésével, ha előre láthatjuk azt, hogy ezen hiányok évről-évre súlyosbodni fognak és így olvasó közönségünk igénye aránylag még kevésbé

iesz kielégítve, mint ahogy most van — talán eljött az idő, hogy azon módzatokra és eszközökre gondoljunk, melyek segítségével a jövőben e hátrányokat elháríthatjuk, világosabban szólva, elérkezett az idő arra, hogy a párisi Bibliothéque Nationale, a londoni britt múzeum könyvtára s a külföld többi nyilvános könyvtárai mintájára a magyar és nemzetközi jelleget egyesítő nagy nyilvános könyvtár létesítésével pótoljuk az előző nemzedékek mulasztásait.

Önként érthető, hogy e nagy czélt úgy érjük el legkönnyebben, ha meglevő könyvtáraink egyikét szélesebb alapra fektetjük és azt valódi *nemzeti könyvtárrá* alakítjuk át.

Erre a czélra két könyvtár között lehet választanunk; ezek: a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára és az egyetemi könyvtár.

Első pillanatra talán az utóbbira, mint legmodernebb könyvtárunkra esik választásunk. Ha azonban meggondoljuk azt, hogy az egyetemnek külön könyvtárra mindig szüksége lesz, akár van nagy nemzeti könyvtárunk, akár nincs, ha látjuk azt, hogy ennek helyisége már ma is alig elégséges és állományának szaporítása az épület nagymérvű kibővítését vonná maga után, a mi a belvárosban nehezen volna eszközölhető, ha meggondoljuk azt, hogy ilykép a nemzeti irodalom a külfölditől teljesen el volna választva, nemcsak azt fogjuk találni, hogy nemzeti könyvtárunk ily módon tökéletlen lesz, de azt is, hogy egyetemi könyvtárunk mint olyan megszűnik létezni s helyette idővel újat kell alapítanunk.

Máskép áll az eset a múzeumi könyvtárral szemközt.

A Magyar Nemzeti Múzeum ma kétségkívül legnagyobb magyar jellegű könyvtárunk. A hazai irodalom termékeinek gyűjteménye itt van meg legteljesebben, és ha a gyűjtemény ma még nagy hiányokat tüntet fel, a köteles példányok ügyének rendezése ezen a jövőre teljesen segíthet s akkor csak a régi művek utólagos beszerzéséről kell gondoskodnunk. S ami a világirodalom termékeit illeti, a könyvtár független lévén minden más testülettől, azok beszerzésénél figyelmét főleg a nagy közönség, az irodalmi, művészi és tudományos körök igényeinek lehetőleg teljes kielégítésére fordíthatja, a mi az egyetemi könyvtár keretében nem volna könnyen keresztül vihető.

Természetes, hogy e kérdés megoldásánál első sorban a helyiség kérdésével kell tisztába jönni. A múzeumi könyvtár a Magyar

Nemzeti Múzeum első emeletén van elhelyezve, de a régiségtárral kényszerülvén osztozkodni az emelet tágas és világos terméin, már ma is nagy helyszűkében szenved, melynek hátrányos következményei felől évről-évre olvashatjuk a panaszokat a könyvtár hivatalos jelentéseiben. Szerenese, hogy a baj orvoslásához a múzeum többi osztályainak túltömöttsége megadja a módot és lehetőséget. A Magyar Nemzeti Múzeum kezdetben elég nagy volt arra, hogy a legkülönbözőbb gyűjteményeket egy fedél alá egyesítse. Ma az osztályok megnöttek, nem férnek meg egymás mellett. Az utolsó 3 év alatt 2 osztály: a fűvészeti és néprajzi gyűjtemények, melyek ez épületben találták meg első otthonukat. helyszűke miatt kényszerülve voltak onnét kivándorolni. A közel jövőben a képtári osztály, egyesítve az országos képtárral, egy új képzőművészeti múzeumban nyer elhelyezést. A természettudományi gyűjtemény kitelepítése és egy külön természettudományi múzeumban való egyesítése szintén csak idők kérdése lehet. A múzeum-épületben így nem maradna más gyűjtemény, mint a könyvtár és régiségtár. E kettő pedig a belátható jövőben ott jól el fog térni; a régiségtár elfoglalja a második emeletet, s így a két osztály megosztozik az épület két szárnyán, s a könyvtár az időközben szintén megüresedő főrendiházi ülésteremben alkalmas olvasóteremre is találva, akkora helyiségekkel fog rendelkezni, a melyek nagyon hosszú időre teljesen megfelelhetnek egy nagy nemzeti könyvtárhoz kötött igényeknek.

Ez volt a britt múzeum épületének története, hol a könyvtár és a műtörténelmi gyűjtemények lassanként kiszorították a természettudományiakat. Sőt a hasonlatban tovább is mehetünk. Midőn e két gyűjtemény gyarapodása új helyiségeket vett igénybe, a könyvtár kibővítésére felhasználták a négyszögletes épület belső nagy udvarát, hol egy 140 láb átmérőjű kerek kupolás termet építettek, annak külső és belső falait köröskörül állványokkal látták el, melyeken ma $1\frac{1}{2}$ millió kötet elfér. Még gondolatban sem kívánhatunk mai viszonyaink mellett ily tökéletes berendezést, a melyet jelenleg Washingtonban utánoznak és hasonlólag Párisban is követni készülnek. Azonban megnyugvásunkra szolgálhat az, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum épületében is létezik két nagy udvar, a melyet együtt vagy külön-külön a távol jövőben hasonló czélokra könnyen fel lehet használnunk. A múzeum

épülete tehát úgy most, mint a jövőben, oly czélszerű, oly takarékos, annyira módosítható ellátással kecsgeteti az új könyvtárt, melynél jobbat nem kívánhatunk.

Van azonban egy másik megoldás is. Ha a jelenlegi épületnél a gyűjtemények *múzeumi* jellege lép előtérbe, s a régészeti és természettudományi osztályokat ebből kifolyólag a jövőben is együtt akarjuk tartani, akkor nem az utóbbi gyűjtemények, hanem könyvtárunk számára kellene külön helyiségről gondoskodnunk. Felmerült az a kérdés, nem volna-e lehetséges az országos képtár jelenlegi termeit fordítani e célra, természetesen úgy, hogy azokat az akadémia bérházával egyesítjük. Ez esetben az akadémia továbbra is húzhatná azon házbért, melyet eddig az országos képtár elhelyezéséért kapott s ily módon egyúttal ezen nyílt kérdés is kedvezően megoldatnék. Azonban e szempont döntő nem lehet azért, mert e bérletviszony többi tervünkkel kapcsolatban is fenntartható, ha a természettudományi gyűjtemények egy része, például az ásványtani gyűjtemény helyeztetik át az országos képtár helyiségeibe s ott egyesítetik a magyar földtani intézet gyűjteményével. Ily módon nemcsak ez utóbbi intézet nyerne tért és világos helyiséget, melynek hiányát már régóta sínyle, de egyszersmind a földművelési miniszterium is terjeszkedhetnék saját palotájában.

Igy mindent egybevetve, talán első tervünk mondható legczélszerűbbnek, és pedig először: mert ily módon egyszerre három intézet igényeit elégíthetjük ki, másodsor: mert ha már a földtani intézet eddigi gyűjteménye, idegen szakértők egybehangzó véleménye alapján, mint kiválóan érdekes, sőt sok tekintetben páratlan, külföldön is ismeretes volt, úgy annak egyesítése a múzeum ásványtani gyűjteményével mindkettőnek értékét és használhatóságát tetemesen fokozni fogja, — és harmadszor: mert könyvtárunk a múzeum épületében maradván, bátran szembenézhetne még a távol jövőnek is, miután ott helyszűke soha nem fogja fenyegetni s egyúttal a város kellő központjában minden oldalról s minden időben könnyen hozzáférhető lenne a nagy közönségnek, a mit a dunaparti fekvésről nem lehet ép oly határozottsággal állítani.

Mindenesetre nyilvánvaló, hogy úgy az egyik, mint a másik esetben még új épületről sem kell gondoskodnunk, mely nemzeti könyvtárrá átalakított intézetünket befogadhatná. Kérdés tárgyát

még csak az képezheti, mily úton szerezzük be a könyvtár anyagát és mennyire terjeszkedjünk annak beszerzésében.

Azok után, a miket fentebb elősoroltunk, talán nem mondhatni fellengős célnak, ha e könyvtár a magyar és régi klasszikus irodalmon kívül legalább is a német, francia és angol nyelven írt műveket törekszik beszerezni; s ha mellesleg az olasz és néhány kisebb irodalom egyes különlegességeire kiterjeszkedik, ennél többet talán nem is kívánhatunk. Hiszen, hogy mi az angolok és francziák mintájára egy-egy arabs, khinai, japáni avagy más keleti könyvtárt alapítsunk, arra jelenleg valóban sem módunk, sem szükségünk. Sőt még a kisebb román, germán és szláv népek irodalmát sem szükséges — a hazaiak kivételével — beszerezniünk, mert annak kiváló részét úgy is többnyire lefordítják a világnyelvek egyikére. De tekintettel azon vezérszerepre, mely az említett nyelveknek a kultúra terjesztésében és fejlesztésében osztályrészül jutott, legalább is ezek kellő figyelembe vételét kérhetjük, annál is inkább, mert ez, mint látni fogjuk, nem követel túlságos áldozatokat.

A britt múzeum könyvtára 1891,92-iki számadási évében 216,000 frtra menő dologi kiadásaiból 108,000 frtot költött külföldi könyvek beszerzésére; ezen összegbe a kéziratokra fordított kiadás nincs beleértve. Ha a fenti összegből levonjuk a kisebb európai és számos keleti nyelven írt könyvek beszerzésére fordított összeget, azt találjuk, hogy az amerikai, francia, német és olasz irodalom összesen körülbelül 60,000 frt kiadást igényelt. Feltéve, hogy mi az angol irodalom beszerzésére, mely a britt múzeumnál elesik, ép oly összeget szánunk, mint a britt könyvtár a francziára, összesen 80,000 frtra menne azon évi kiadás, mely a világirodalomban évente megjelenő kiváló irodalom beszerzésére képesítene. Ezen összeg következő módon volna felosztható: német 24,000, francia 20,000, britt 20,000, amerikai 8000, olasz és vegyes irodalom 8000 forint. Hogy mindezek igen szerény összegek és még ha nem is kellene ezekből a létező nagy hiányokat pótolnunk, épen nem segítik elő fölösleges könyvek felhalmozását, azt azon tényből következtethetjük, hogy fentebb a francia és angol irodalomra összesen csak 40,000 frtot szántunk, holott e két irodalom egyetlen egy évi termékeinek beszerzése — mint azt a Párisban és Londonban beérkező köteles példányok alapján

megbecsülhetjük — egymagában legalább is évi 100,000 frtot igényelne.

A múzeumi könyvtár eddigelé hungarikumok, ósnyomtatványok és kéziratok beszerzésére évi 6000 frtot fordított. Ezen összeg azonban még a kitűzött szűkkörű czélnak sem felelhetett meg. Így ha csak 1711 előtt megjelent nyomtatványainkat akarnók félig-meddig kiegészíteni, e célra legkevesebb 40,000 frt szükségeltetnék. Feltéve, hogy ezt 10 évre elosztjuk s azontúl az újabb eredetű nyomtatványokat is kiegészíteni akarjuk, nem mondható túlságos nagy kiadásnak, ha a fenti nemzeti célra 6000 frt helyett évi 10,000 frtot áldozunk. Ehhez járul még a magyar hírlapkönyvtárra szánt 1200 frt. A bekötésekre fordított eddigi nevetségesen csekély 1000 frt helyett nem kevesebb, mint 16,000 frt volna felveendő, mert csak ez összeg felelhet meg a többi rovat arányának. A dologi kiadások tehát — beszámítva az irodai költségek általányát — 108,000 frt körül lennének megállapítandók.

Személyi kiadások czimén a múzeumi könyvtár eddigelé 19,550 frt rendes kiadást igényelt: ezen összegből ez idő szerint 11 tisztviselő, és pedig 1 igazgató ór, 2 ór, 5 segédór, 3 segéd, továbbá a szolgaszemélyzet (1 laborans és 4 szolgál) húzta fizetését. A tisztviselők száma már eddig is elégtelennek bizonyulván, e hiányon évek óta — részben a vásárlási dotáció terhére — néhány rapidíjas alkalmazásával kellett segíteni. Tekintettel azon kilátásra, hogy a köteles példányok ügyének végleges rendezése után még több anyag lesz feldolgozandó, a jelenlegi könyvtári személyzet szaporítása amúgy is elodázhatatlan. Magától értetődik, hogy a létszám szaporításával egyidejűleg néhány magasabb rangú állás szervezéséről is kell gondoskodnunk, mert nem várhatjuk, hogy tudományos képzettségű egyének egy nagy kiterjedésű könyvtár szolgálatára szánják el magukat — oly kilátásokkal, hogy egyikük közülök valamikor kedvező szerencsével, mint igazgató ór, miniszteri titkári rang és fizetéshez jusson; pedig ma a könyvtárban tényleg ez a legmagasabb, sőt egyetlen magas állás.

Egyelőre, míg új könyvtárunk nagyobb terjedelművé nem válik, talán elég lesz, ha a tisztviselők és a segédszemélyzet jelenlegi számát megkétszerezzük, s azok élére külön könyvtári igazgatót helyezünk. Ily erővel talán lehetséges lesz lassankint a meglévő anyagot átdolgozni, és az újonnan beszer-

zendő anyag összegyűjtésére kiváló gondot fordítani; a jövőben pedig a könyvtárt oly állapotban tartani, hogy annak minden egyes legkisebb füzeté is rögtön hozzáférhető, annak anyaga utaló lapok segítségével minden oldalról megközelíthető legyen, és új szerzeménye legkésőbb egy hónap alatt a közönség rendelkezésére álljon. Ha később, állományának szaporodtával, a személyi kiadások kerete bővül, úgy azt szükség esetében megtakaríthatjuk a dologi kiadások terén, ha egyszer túl vagyunk az első években szükségelt nagy pótlásokon. Ily módon a személyi kiadások összege legalább is 42,000 frtban irányozható elő; ha ehhez hozzáadjuk az előbb feltüntetett dologi kiadásokat, — úgy a nemzeti könyvtár évi összes kiadása 150,000 frtra menne.

Lehet, sőt bizonyos, hogy ezen összeg nincs arányban eddigi könyvtári kiadásainkkal; de nem szabad felednünk, hogy ezen aránytalanságot az eddigi viszonyok elmaradottsága, s nem a tervbe vett szaporítás túlzása okozza. Hiszen ezen összeg még mindig 100,000 frttal kisebb, mint a berlini könyvtár kiadása, sőt még fele részét sem teszi a párisi nemzeti könyvtár, harmadát sem a britt múzeum könyvtára kiadásainak.

Közelebbről tekintve, ezen arányszám még ennél is jóval kisebb. Mi ugyanis csak azon összeget vettük számításunk alapjául, melyet a britt múzeum könyvtára egy évben fordít a francia, német, amerikai és olasz irodalom beszerzésére. Nem szabad azonban felednünk, hogy ez összegbe semmi rendkívüli kiadás nincs beleértve, holott a mi könyvtárunkban nekünk eleinte a dologi kiadások $\frac{2}{3}$ -részét a régebbi irodalom pótlására kellene fordítanunk; tehát a fennmaradó részből egyelőre csak $\frac{1}{3}$ -részét szerezhetnők meg azon kiváló világirodalomnak, melynek beszerzését a londoni könyvtár évente szükségesnek látja. Ezen rendkívülinek nevezhető kiadás levonása után 100,000 frtnál tényleg nem marad több az összes folyó-szükségletek és fizetések kielégítésére. A berlini, párisi és londoni könyvtárak már meglévő könyvkészletei és sok százezerre menő kiadásai mellett ez valóban csak szerény kezdet, mely kétségtelenül helyesebb irányban van állami budgetünkkel, mint eddigi idevágó rovatunk!

Mit szóljunk ezen kiadáshoz, ha látjuk, hogy a párisi könyvtár jelenleg a villam-világítás berendezésére első évben 155,000, azontúl évenként 100,000 frttal készül rendes kiadását szaporí-

tani, s ugyanott már évek óta meg van véve a telek, melyen az új olvasó terem lesz felépítve, a mely kétségtelenül milliókba menő kiadást fog igényelni. E könyvtár egyik főtisztviselője e mellett a fölött panaszkodik jelentésében, hogy a 394,000 frt dotációnak a dologi kiadásokra eső részéből az új vásárlásokat nem eszközölheti. Szerinte a könyvtári budget elégtelen volta hirhedtté vált, mert ebből lehetetlen beszerezni mindazon hasznos műveket, melyek külföldön megjelentek, az összes folyóiratokat, melyeknek növekvő száma ép oly ijesztő a szellemi munkásra, mint a könyvtárnokra nézve, a régebbi műveket, melyek eddig hiányoztak, a szükségelt kettős példányokat és a használat által megrongált műveket.¹ Mit szóljunk ahhoz, ha Washingtonban 27 millió frtra tervezik a könyvtár új épületének kiépítését? — Hiszen évtizedek fognak elmúlni, míg a fenti összegből oly könyvtárt alakíthatunk, melyről elmondhatjuk, hogy az tekintettel szerény viszonyainkra és igényeinkre, arányban van más fővárosok intézeteivel.

Figyelembe kell vennünk továbbá azt, hogy ily rendes kiadás által mi egyszer s mindenkorra nagyobb összegű rendkívüli kiadást takarítunk meg. E terv mellett az egyetemi könyvtár nagyobbítása fölöslegessé válik; mert a mint az a jövőben gyarapszik, átengedheti ritkán, vagy soha nem használt műveit a nemzeti könyvtárnak, ez által helyet csinálva újabb szerzeményeinek. Így az egyetemi könyvtár fokozatosan haladhat előre az egyetemi hallgatók szükségleteivel, kik nem annyira a múlt, mint a jelen irodalmából veszik táplálékukat s még sem okozna nagyobb rendű kiadásokat. Egyidejűleg a nemzeti könyvtár általánosabb céljánál fogva nagyobb és változatosabb igényeket lévén hivatva kielégíteni, ezen az úton is gyarapíthatná költség nélkül gyűjteményét. Hasonlólag esedik annak szüksége, hogy akár szakkönyvtáraink egyike, akár más nyilvános könyvtárunk a mainál nagyobb dotációt igényeljen, mert figyelmét ekkor kizárólag a gyakran használt művek beszerzésére szoríthatja, arra számítva, hogy a ritkábbak a nemzeti könyvtárban bármikor megtalálhatók. Amíg ha jelenlegi viszonyaink nem változnak, ezen könyvtárak mind egyike kénytelen lesz évről-évre nagyobb kiadásokat eszközölni, ha csak aránylag annyira akarja kielégíteni a főváros szellemi szük-

¹ L. Déslile, Notes sur le département des imprimés de la Bibl. Nat. Paris. 1891. 29.

ségleteit, mint a mennyire azt jelenleg megtenni törekszik — és mégis mindezen növekvő költségek dacára közönségünk ép úgy fogja nélkülözni az egységes és szélesebb körű beszerzés hiányát, mint azt ma tényleg sinli.

Vázlatosan kifejtett tervünk mindezen előnyeivel szemben csak egyetlen egy ellenvetést képezlek lehetőnek, de ezt is csak esetleg akkor, ha mereven ragaszkodunk magyar nemzeti szempontunkhoz. Azt mondhatná ugyanis valaki: a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára magyar nemzeti célokra lévén alapítva, ily szélesebb körű tudományos intézetté nem alakítható át eredeti jellegének veszélyeztetése nélkül; ha tehát szükséges az, hogy jelenlegi hiányainkat pótoljuk, úgy azt ezen jelleg veszélyeztetése nélkül elérhetjük akkor is, ha a múzeumi könyvtártól független, új könyvtárt alapítunk.

Ezen esetleges ellenvetésre röviden következőkben válaszolhatok: először, ily különválasztás fölötté költséges; másodsor, az egyesítés a nemzeti jelleget nem veszélyezteti; harmadsor, ily különválasztás nemcsak indokolatlan, de határozottan káros is.

Az elsőt illetőleg világos, hogy különválasztás esetében nemcsak a múzeum könyvtárának kellene továbbra is a külföldi magyar vonatkozású műveket beszerezni, de egyidejűleg az új könyvtár is kénytelen volna a Magyarországon megjelenő művek megvételére egy bizonyos összeget fordítani, miután nemzeti szempontból a hungarikumok beszerzése ép oly szükséges, mint a hogy a magyar irodalom tudományos szempontból megköveteli a világirodalomba való beillesztését. Mindkettő tehát e téren kétszeres dologi kiadást okozna. Egyidejűleg a személyes kiadások is tetemesen szaporíttatnának. A tisztviselők száma ugyanis elkülönítés esetében szükségszerűleg nagyobb, mint a nélkül, mert így azoknak két olvasóterem felett kell őrködniök, két czimjegyzéket kell nyilvántartaniök, kétszer kell a külföldi új könyvek jegyzékét átnézniök, egyszer hungarikumok, másszor a tudomány szempontjából, szóval két könyvtár apparátusát kellene ellátnunk kellő számú munkaerővel.

De eltekintve a költségtől, az egyesítés az eredeti nemzeti jelleget sem veszélyeztetheti. Már az intézet alapítója is az észlelt hiányok kiegészítésére gondolt, midőn külföldi gyűjteményét segédkönyvtár czimén átengedte; tehát ezzel ő is jelét adta annak,

hogy a nemzeti cél kellő művelésére a külföldi irodalmat mellőzhetetlennek tartja. Továbbá tény az, hogy a múzeumi könyvtárban mindenkor érezték egy nagyobb terjedelmű külföldi könyvtár hiányát, mert csak is ez adhat összehasonlításra és szélesebb körű átnézetre oly alkalmat, mint a minőt a nemzeti irodalom osztályozása és kellő méltatása megkíván; ugyanezt bizonyítja a fentebb felsorolt nagy külföldi könyvtárak példája, melyek eredetileg szintén nemzeti jellegűek voltak, sőt ma is első sorban azok. A britt múzeum könyvtárának 1892-iki gyarapodása 41,100 mű; ebből csak 13,200 mű került vétel vagy csere útján a könyvtárba; 15,800 mű köteles példány, 12,100 mű ajándék. A külföldi könyvek gyarapodása tehát jóval a köteles példányok száma alatt áll, még ha tekinteten kívül is hagyjuk azt, hogy az ajándékozott könyvek egy része szintén angol eredetű lehet. Így a britt múzeum könyvtára kétségtelenül első sorban nemzeti könyvtár; pedig láttuk, mily nagy gondot fordít egyidejűleg a világirodalom beszerzésére. Hasonlókép a párisi könyvtár 1890-iki gyarapodása 29,600 mű; ebből 21,600 köteles példány, tehát francia eredetű munka. A nemzeti jelleg itt is nyilvánvaló. Ismeretes továbbá, hogy mindkét könyvtár, úgy honi eredetű kéziratok, mint régi hazai nyomtatványok dolgában, mindegyik a maga terén páratlan, s nemzeti irodalom dolgában valószínűleg aránytalanul teljesebb, mint saját létező nemzeti könyvtárunk. Ha tehát a nemzeti jelleg itt nem veszett el a nemzetköziben, úgy azt hiszem, nekünk sem kell ettől tartani.

Végre harmadszor, ily nemzeti könyvtár szigorú elkülönítése káros hatással lehet nemzetünkre. Egy ily könyvtár falai közt megszokjuk azt, hogy ne tekintsünk azon látkörön túl, melyet honfitársaink bírnak; megszokván ezen látkört, más népek ellentétes nézeteivel szemben eleitől fogva elfogultak vagyunk; ezáltal érdeklődésünk más nemzetek ügyei iránt csökken. Úgy hiszem, hazánkban a nemzeti cél már is annyira túlsúlyra vergődött azon külső körülmények következtében, melyek azt a régi időkben eléggé indokolták, hogy ma már veszélylyel járna irodalmi és tudományos téren is mereven e cél fentartására törekedni, különösen akkor, midőn annak kítűzése teljesen más értelemben és más viszonyok közt történt. Ellenben ha e helyett nemzeti irodalmunkat a világirodalommal egyesítjük, ezen nemzetközi cél nem-

csak ki nem zárja a nemzetit, de ellenkezőleg ép fogalmánál fogva az utóbbit is felöleli.

Ha egyszer fővárosunkban ily nagyobb keretű modern könyvtár felett rendelkezünk, úgy egyidejűleg üdvös tevékenységet fejthetünk ki a vidéken is a könyvtári ügy fejlesztésére. A nemzeti könyvtár nyilvántarthatja a köteles példányok alapján az egész országban megjelenő irodalmat; arról feldolgozott jegyzékét megküldheti összes nyilvános könyvtáraiknak, állandóan foglalkozhat továbbá statisztikai adatok beszerzésével, melyek alapján a tapasztalt hiányokra idejekorán figyelmeztethet; közvetítheti a könyveserét úgy az egyes könyvtárak, mint a magánosok között; egyúttal közvetítő szerepet játszhat a külföld ily intézeteivel szemben. Hogy ez mennyire előnyös, azt a Smithsonian Institute példája bizonyítja Washingtonban, a hol ily könyvtárszede az 50-es évek óta növekvő sikerrel működik. Mindez valószínűleg elenyésző csekély összegből létesíthető, ha nemzeti könyvtárunkban rendelkezésünkre áll az anyag és a kellő személyzet.

A terv megvalósítására pedig nem választhatunk alkalmasabb időt a mostaninál, midőn az ezredéves ünnep alkalmával több más terv megvalósítására törekszünk, melyek a nemzeti könyvtár helyiségének megszerzését minden áldozat nélkül lehetővé teszik. Ha ezen ünnepet első sorban új kulturális intézmények alapítása által akarjuk emlékeztetessé tenni, a nemzeti könyvtárnál maradandóbb emléket nem választhatunk. Ekként lehetővé tesszük azt, hogy az egyén saját hajlamait szabadon kövesse, ez által tehetségét a fejlettség lehető magas fokára juttassa s közvetve a közjó érdekét is előmozdítsa. Ily módon fővárosunkban oly intézetnek vetjük meg alapját, melyhez hasonló Európa délkeleti részében mindeddig nem létezik és a mely kétségtelenül hozzánk fogja vonzani úgy a hazai, mint a szomszéd nemzetek szellemi munkásait. S az ekként létesített intézet méltán viselné a magyar nemzeti könyvtár nevét, nemcsak azért, mert szellemi tevékenységünk múltját tükrözteti vissza, hanem azért is, mert szellemi fejlődésünk jövőjét biztosítja számunkra.

A KATALOGUS-KÉSZÍTÉS KÉRDÉSÉHEZ.

DR. SEBESTYÉN GYULÁTÓL.

Régen a könyvet közmondásos fátum üldözte s nem egyszer czifrább romantikája kerekedett, mint annak a derék vitéznek vagy szent férfiúnak, a kiról a drága pergamen beszélt. Odysseáját idővel a modern könyvtártudomány fejezte be, mely a sok százados tapasztalatból folyólag a könyvek elhelyezésére és megőrzésére, a könyvtár belső szervezetére és nyilvántartására a legbámulatosabb rendszerek egész sorát eszelte ki. A rendszeresen sorakozó könyvek összesege valóságos társadalommá alakult. Az egy szakba tartozó kötetek külön osztályokká tömörültek. Lettek külön nyelvészeti, szépiészeti, filozófiai, pedagógiai, theológiai, jogi, államtudományi, történelmi, természettudományi stb. szakok, a melyek egyenként és összevéve épen olyan szervezeti viszonyt hoztak létre, a milyennel abban a szoros értelemben vett társadalomban találkozunk, melynek a felsorolt árnyalatokat azok az írók és olvasók adják meg, a kik és a kiknek a könyvet létre hozták.

Mikor Buffon kimondta, hogy az író stílja az ember maga az övéhez hasonló finomságú szellem már könnyen megszerkeszthette volna a könyvek sorakozásának bonyolult törvényeit. De a vele egykorú XVIII. századi könyvtárak vezetői még nem jutottak addig a pontig, a melyen innen a könyvtári szolgálat célja első sorban a kutatás megkönnyítése lett. A könyvtáraka laikus szemek elől elburkolta a régi köd s csak a titokzatos félhomályban gubbasztó tudósok tudták, hogy az ismeret pusztán idő kérdése; továbbá ha nem is sejtették, de végnélküli férczelményeikben lépten-nyomon bebizonyították, hogy a bálványozott ismeret eszméket és gondolatokat termelő egészséges értelem hián vajmi keveset ér.

Szerencsére a nagyra szaporodó könyvállományt lassanként elkezdték lajstromozni s mikor a soha le nem zárható lajstrom egy második Babelnek ígérkezett, könnyebb eligazodás végett elkezdték a könyveket nyelvek és tárgyak szerint is csoportosítani. Szóval megkezdődött a katalogus-készítés, melynek soha eléggé nem méltányolható művelődéstörténeti jelentősége lett azáltal, hogy tete-

mesen megírtította azoknak a sorait, a kiknek csak a rosszul nyilvántartott könyvtárak ismerete nyújtott kétes értékű tudományos existenciát.

Nálunk a Széchenyi-Országos-Könyvtár nyomtatványainak és kéziratának több kötetes katalogusa nyitja meg a sort. A század elején készült mű a híres bécsi könyvészeti iskola közreműködésével látott napvilágot s az akkori viszonyok közt méltó elismerésben részesült a külföld előtt. A benne foglalt betűrendes lajstromot ma már csak a gyűjteményes munkák, különösen pedig a kéziratári kolligátumok feldolgozása teszi becsessé. Pár évtized múlva megkezdődött a könyvtárak és katalogusaik szakok szerint való rendezése. A Széchenyi-könyvtárból lett nemzeti múzeumi könyvtár átvette a müncheni állami könyvtár kitünő szakrendszerét, a régi katalogus ezzel hitelét veszttette s jó példa hián a többi hazai nagy könyvtárak is csak a legújabb időben kezdték el a modernebb katalogusok készítését.

A legújabb keletű mozgalom sodrába jutva, nekem az a sok fáradsággal és még több felelősséggel járó feladat jutott, hogy a múzeumi könyvtár kéziratának reál-katalogusban történendő feldolgozásához szerezzek tapasztalatokat. E czélból látogattam meg tehát a velünk közös rendszerű müncheni állami könyvtárt, továbbá az erlangeni, jénai, weimári, göttingai, wolfenbütteli, berlini, lipcsei, drezdai, prágai és bécsi könyvtárakat. Hosszasabban érintkeztem *Keinzsal*, a müncheni kőziratár örével, *Meyer* Vilmoossal, a ki a müncheni katalogusok készítése után most a porosz kormány rendeletére a hannoveri kéziratok lajstromozását végezi, *Dziatzkoval*, a híres göttingai könyvtárnokok doyenjével, a különös *Heinemannal*, a ki teljesen meg van győződve arról, hogy az ő wolfenbütteli katalogusai utolérhetlenek és *Schnorr von Carolsfelddel*, a ki mély rezignációval magyarázza meg, hogy az ő két kötetes drezdai katalogusába miként ölt bele egy egész emberéletet.

A hosszú utat elég változatossá tette az, hogy minden könyvtárban más a német alapossággal megteremtett modern állapot és minden szakember ajkán másképen hangzott a katalogus-készítés egyedül üdvözítő elmélete.

Keinz úr például azt a tanácsot adta, hogy ha már a müncheni szakrendszert átvettük, akkor kövessük a müncheni katalogusokba fektetett elveket is. Mikor sajnálatomat fejeztem ki a

felett, hogy nekünk nincsenek annectált kolostoraink, a melyeknek ezerekre menő középkori kéziratait a müncheni katalogus elvei szerint külön kellene lajstromoznunk, vagy hogy a mi Jankovich-féle, Horvát István-féle, Kovachich-féle stb. gyűjteményünk immár külön választhatatlan a velük összekevert Széchenyi-féle alaptól: megelégedett azzal, hogy legalább a nyelvek és formátumok szerinti felosztásban egyezünk. A viszony szorosabbá fűzése végett ajánlotta továbbá, hogy a részletes reál-katalogus elkészítésében állapodjunk meg egyelőre mi is egy kéziratban hagyandó czédulás reál-katalogusnál. Az övékét *Schmeller*, a bajorok Horvát Istvánja, készítette vagy harmadfél száz szakkal. Csak egy pillantás elég volt, hogy a felosztás tiszteletreméltó régisége és jámbor nehézsége rögtön szembetűnjék. *Keinz* úr természetesen védte *Schmeller* igazát, és védelmezte még akkor is, midőn kikeltem az ellen, hogy az ajánlott reál-katalogus bennünket magyarokat a czigányokkal összekever.

A göttingai katalogus-műhelyben *Meyer* Vilmos az indexkésztés gyakorlati módozatait mutatta meg. Mikor az elméletre tereltem a beszédet, elmosolyodott s utalt a szomszéd szalonban székelő *Dziatzkora*, a kit ezen a téren maga is tekintélynek ismer el.

— Én csak azt a kurta könyvészeti kérdést vetem fel, hogy mennyi pénz van? Ha megmondták, két legénnyel hozzá ülök és csinállok olyan katalogust, amilyen kerül. Ha sok a pénz: hosszú a leírás, részletes az index; ha kevés a pénz, a leírást kurtítom, az indexet egyszerűsítom, összevonom.

A porosz kormány igen kitünő fogást csinált, mikor ezt a gyakorlati eszű embert bizta meg a katalogusok készítésével, és nem a többi magasabb szárnyalású udvari tanácsost, pl. *Heinemann*t. Ez a férfiú magát a hannoveri herczegség könyvtári székében *Leibniz* és *Lessing* méltó utódának tartja. A mit *Meyer* Vilmos csinál, az neki vad Amerika; a mit pedig ő csinál, annak kitünő a papirosa, szép a nyomása, művészi a facsimiléje, megtoldhatatlan a könyvészeti leírása, de hiányzik az indexe. Azt tartja, hogy a ki tudós, az a kellemes külsejű katalogusokat legalább is olvassa el. Van még ezen kívül egy rendkívül gyakorlati értékű ötlete is. Ő ugyanis a bőven részletezett katalogust már eleve úgy készíti és nyomtatja, hogy az később föllőlözva és czédulákra ragasztva,

külön reál és nominál czédulakatalogusnak is csoportosítható legyen. E célra a könyvből 20—30 példányt csak fél lapra nyomat, így aztán a kolligátumok részei szerint könnyebben lehet darabolni és ragasztani.

Ezzel a módszerrel különösen a nyomtatványok osztályánál volna könnyen megvalósítható az, hogy könyvtári szakok lokál-katalogusa ne csak könyvalakban, hanem megfelelő czédula-csoportosításban is meglegyen. Ez a lipcei Albertinában már megvan s az apró czédulácskák fiókos szekrényére azt a találó nevet adták, hogy »könyvtár kicsiben.« Ez a katalogus-forma különösen a könyvtár részletes revíziója alkalmával tesz megbecsülhetlen szolgálatot. Revideáláskor egyszerűen kiemelik és a helyszínére viszik az illető szakot, melyben a czédulák épen olyan sorrendben következnek, mint ahogy a könyvek felállítva vannak. A további eljárás alatt a hiányzó könyvek czéduláit külön rakják és ha az idegen szakba tévedt könyv esetleg megkerül, a megfelelő czédulát ismét visszahelyezik. Így érik el aztán azt, hogy az inventáriumok holygatására csakis a végleges megállapodás, vagy a hiányok pótlása után kerül a sor. A zavaró jegyzésektől óvott könyvtári anyagönv ezen a réven megmenekül még a gyakori használatától is, mert a kutató mindig szakok szerint keres. E célra most a szaporulat beekelésére alkalmatlan kötetes szak-katalogusokat készítenek, de ez a könyvtári szolgálatban nehezen kezelhető és a romlástól is nehezen óvható.

Valóban érthetetlen tehát, hogy *Hartwig Ottó*, a hallei egyetemi könyvtár kitünő igazgatója, a reorganizáció alkalmával készített két czédula-katalogust miért rendeztette a szokásos betűrendes rendszer szerint? Az egyiket a kiadott tervezet szerint¹ az olvasó teremben helyeztette el. A merész újítás sikerét vajjon nem biztosította volna jobban, ha a nyilvános részt reálkatalogussá rendezteti? A betűrendes katalogusban csak a kész könyvczímeket keresi a kutató, amelyhez, ha megtalálja, legfeljebb a jelző számot jegyzi oda. Ezzel csak a könyvtári szolgálat van megkönnyítve, de nincs megkönnyítve a kutatás. Ha tehát a modernül reorganizált könyvtár a kutatás megkönnyítésének legmodernebb elvét

¹ Schema des Realkatalogs der K. Universitätsbibliothek zu Halle a. d. S. (Beihefte zum Centralblatt III.).

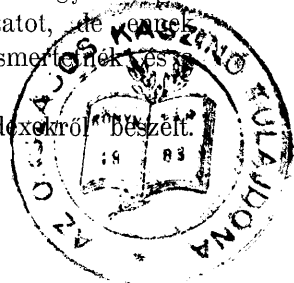
akarja szolgálni, akkor kénytelen lesz reálkatalogusainak feltékenyen őrzött 129 kötetét is a czédula-katalogussal felszerelt olvasóterem rendelkezésére bocsátani.

Az elméleti és gyakorlati kérdésekben szerintem *Schnorr von Carolsfeld*, a drezdai királyi könyvtár igazgatója, tanácsolta a legszerencsésebb megoldást. Az általa kitünően katalogizált kéziratári anyag már szakcsoportokra volt osztva, ami a mai felfogás szerint nagyon megkönnyíti a katalogus-készítő feladatát. E felfogással szemben azonban utalt a gyűjtéletes kötetekre, amelyek leginkább a kéziratári szakot szokták kísértetni s amelyeket a szakok megállapítói rendszeren az elől kötött vagy bejegyzett mű tartalma szerint szoktak beosztani. Több szerencsének tartja, ha már a csoportosítás egyáltalán kikerülhetlen, a nagy kéziratárak nyelvek szerinti beosztását, mert ha ezt már eleve elmulasztották, az indexezés később mindent pótol, csak ezt nem.

Mikor az érintett kérdéssel kapcsolatban értésére esett, hogy a mi múzeumi kéziratárunk nyelvek szerint van csoportosítva s hogy az anyag túlnyomó része a latin, magyar és német csoportok közt oszlik meg: az újabb katalogusok nyelvét hozta szóba. Ő az általa is követelt modern irányzatot tartja helyesnek, mely az eredeti címet megtartja ugyan, de a könyvészeti leírást már nemzeti nyelven ejti meg.

— Ebben sok ugyan a sovinizmus, folytatta, de a komoly könyvtárnok igen helyesen teszi, ha hódol az egyidejű áramlatnak. Igen, mert mi a túlzásban már annyira vagyunk, hogy a klasszikus latin katalogusokat talán meg sem értenénk. Nagyon szomorú jelenség volna azonban, ha ebbe a hibába a kisebb nemzetek is beleesnének, mint ahogy a túlzó cseh és lengyel már beleesett. A tanácsadásban illetéktelen vagyok, de utólag nagyon örülnék, ha önök a nyelvkérdést úgy oldanák meg, hogy csak a magyar kéziratok katalogusát írják magyarnak, míg a németekre vonatkozólag német, a latinokra és vegyes nyelvekre vonatkozólag pedig latin katalogusokkal ajándékoznák meg az egyetemes tudományt. A hazai kutatóknak ez mindegy volna s csak a katalogus-készítők hoznának nagy áldozatot, de azután aztán a könyvtárt egész Európával megismertető és vajúdo nyelvkérdést is szerencsésen megfejtenék.

A szerfelett érdekes tanács után a reál-indexekről beszélt.

Erre vonatkozólag az a jelszava, hogy ha nagy a feldolgozandó anyag, akkor az index is ugyanabban az arányban legyen sokféle. A jó reál-katalogustól megkívánja, hogy a tudományszakok szerint csoportosított tárgy-index mellett még a nevek, helynevek, másolók, tulajdonosok, levélírók, ex-librisek és anonym könyvek külön lajstromával is el legyen látva.

Az érintett kérdések után még arra kellett volna feleletet hallanom, hogy mielőtt a készitendő katalogus a régi állapotokat végleg állandósítaná, nem volna-e üdvös esetleg a nyelvi osztályozással is szakítani? Hiszen a kolligátum-kötetek nemcsak a tárgyszerinti szakokat zavarják, hanem zavarják a nyelvszerinti osztályozást is. Erre *Schnorr von Carolsfeld* nem gondolt, mert akkor bizonyára ő is a modern reál-beosztást pártolta volna, hivatkozván a sok reorganizációra, mely a nyelvek szerinti osztályozást csak a legnagyobb könyvtárakban tűri meg.

Az erre vonatkozó megnyugtató választ szerintem nem a saját viszonyaikat tekintő szakemberek adhatják meg, hanem megadja az otthon szerzett könyvtári tapasztalat és a mindent felforgató külföldi irányzat nyomában mindig fölismerhető kisebb-nagyobb kudarcz.

A régibb keletű könyvtárak története ugyanazt tanítja, mint a könyvtári szervezethez hasonlított társadalmi rendé, mely ugrást nem ismer. A különféle katalogus-rendszereknek épen az adott oly nagy változatosságot, hogy alapjukat az elvek nélkül dolgozó régi könyvtárnokok elütő egyénisége vetette meg. A külön irányban fejlődő könyvtáraknak később, hogy úgy mondjuk, karaktere lett. Egymáshoz csak nagyon ritkán és csak akkor hasonlítottak, ha vezetőik egyáltalán semmit, még a saját elveiket sem követték. Idővel ez a kényelmes nihilizmus, ez a könyvtártani semmi is valamivé alakult. A nagy zűrzavarból először azok a könyvtárak váltak ki, a melyek a szisztematikus semmi révén egymáshoz meglepően hasonlítottak. Ezek voltak az úgynevezett könyvrögzítők, akik azt a gyakorlatot emelték elvi magaslatra, hogy a könyveket, főként ha azok könyvészetileg nehezen meghatározható kéziratok, úgy kell elkönyvelni és beosztani, a mint isten kegyelméből egymásután következnek. És, valljuk meg, eljött az idő, midőn ez a természeti állapot tényleg helyesnek bizonyult.

Mielőtt azonban a sors iróniája a bibliografusok értelmesebb

részen győzedelmeskedett, majdnem minden szabadabb kezű könyvtár megteremtette a maga csalhatatlannak vélt rendszerét. Tagoltak és csoportosítottak korok, nyelvek és tudományszakok szerint. Felosztották a nyelveket s velük a könyveket is modernekre és klasszikusokra, míg az ilyen osztályozást a később felfedezett nyelvek és irodalmak végleg össze nem zavarták. Felosztották az irodalmat is szakokra és alcsoportokra; de mire az új rendszert érvényesítették, már új tudományágak keletkeztek és új csoportok alakultak. Ma pedig oda jutottunk, hogy az egyszerű sorszámozás nemcsak a dologtalan és gondolatszegény elődöknek, hanem a rendszerezésben kifáradt utódoknak is viszonylag legjobbnak bizonyult. A konzervatív bécsi udvari könyvtár ma ugyanott áll, a hova legújabb sütetű szomszédja, a bécsi egyetemi könyvtár a maga és a mások hosszú vajúdása után került. És ki tudja, holnap nem áll-e elő megint valaki, hogy ime, rendezhetünk ismét nyelvek szerint, mert megismertük a földgömb összes nyelveit; vagy holnapután nem hirdeti-e majd ismét más valaki, hogy ime, rendezhetünk ismét tudományszakok szerint, mert Comte Ágoston már felfedezte a tudományok örök időkre szóló osztályozását?

Mi azt hisszük, hogy nem. A katalogus-készítők kalejdoszkopja már akkor megakadt, midőn a leleményesség odáig jutott, hogy a kényelmes sorszámozást is jónak, sőt talán a lehető legjobbnak tartotta minden eddig megpróbált rendszer között. Az inividuális alapon karakterre fejlődött régi könyvtárakat pedig egyszer s mindenkorra megnyugtathatja az a legújabb tan, melyet először *Winsor* hirdetett s utána minden komolyabb szakember elfogadott. Ez a tan nem ismer kifogástalan rendszert és nem várja a keresett ideális rendszer eljövetelét, mert a tapasztalat bebizonyította, hogy mindig az a legjobb könyvtári rendszer, mely a helyi viszonyoknak tökéletesen megfelel és az illető könyvtár anyagának tárgyi természetéhez legkönyebben símul. Ebből pedig az következik, hogy minden könyvtárnak jó a maga régi inividuális rendszere, mely idővel természetévé vált, a gyarapodás természete szerint és a helyi viszonyok szerint folyton alakult és alkalmazkodott.

A régibb könyvtár legyen konzervatív, a katalogus pedig modern. A könyvtártan újabb vivmányait nem a könyvek folytonos bolygatásában, hanem nyilvántartásában kell érvényesíteni.

A nyilvántartás ma már okvetlen megköveteli a reál-katalogusok szakcsoportjait, de nem követeli, hogy a reál-katalogus egyszerűsmind lokál-katalogus is legyen, vagyis, hogy a könyvek a reál-katalogus csoportjai szerint a polcon is együtt legyenek. A müncheni rendszerrel eddig csak a könnyen osztályozható nyomtatványok közt lehetett boldogulni, míg a bonyolultabb kéziratári részben a müncheniekkel együtt mi is szerencsésen megfenelettünk. A müncheni kéziratár híres nyomtatott katalogusa nyelvek szerint készült és így lokál-katalogusnak is bevált. A legnagyobb német kéziratár tehát konzervatív maradt, katalogusa pedig a lehető legmodernebb lett, mert a reál-beosztást pótolta indexeivel és *Schmeller* kézirati katalogusaival.

Ezt a megoldást az elmélet nagy kerülő és hosszú botorkálás után lelta meg. Keresné még ma is, ha a nagy kalandozásban rá nem jönnek, hogy a modern elméleteknek jobban megfelelő reorganizáció csak az újítások után következő gyarapodás beosztásánál és továbbkezelésénél bizonyul üdvösnek; de ennek árán aztán felforgatja az egész régi irodalmat, mely a régi könyvtári renddel teljesen összeforrt. A nyomda-termékek és kéziratok új csoportosítása új jelzéseket teremt s érvényen kívül helyezi a régieket, a melyekre pedig a régi irodalom következetesen és egybehangzóan utal. A könyvtár múltjában a könyvtárnak csak egy soha nem nélkülözhető átszámító táblával boldogul. De vajjon boldogul-e a kutató? A könyvtári tapasztalat még a felforgatóknak is azt tanítja, hogy állandó viszonyok mellett is sok a zűrzavar.

Ha gyakorlati szempontból vizsgálódunk, a mi viszonyaink közt gyorsan eredményhez juthatunk, mert míg szomszédaink az időnkint fölmerülő elméletek miatt folyton ingadoznak, addig nekünk a kutatás megkönnyítésére vonatkozó kérdésekben egy keleti kényelemhez szokott irodalom parancsol, melyet a jelen esetben tényleg kár volna a nálunk már régen bevett és elég kényelmesnek bizonyult nyelv-rendszerrel eltéríteni. Sőt ha szomszédjaink nem átalják népük gyöngéit nemzeti nyelvű katalogusokkal legyezni, a mi irodalmunk még azt is elvárhatja, hogy hazai katalogusaink ne csak a figyelembe vett külföldet elégítsék ki, hanem tökéletes leírásaikkal és mindent részletező indexeikkel még a mi keleti kényelmünknek is megfeleljenek.

BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS ÉLETE ÉS KÖLTŐI MŰKÖDÉSE.

DÉZSI LAJOSTÓL.

— Első közlemény. —

Méltán kérdezhetjük, hogy a reformáció azon vallási czélok megvalósítása által használt-e többet az emberiségnek, melyeket maga elé tűzött, vagy inkább azon jótékony hatás által, melyet a nemzeti öntudat fölébresztésére, a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztésére, illetőleg megalkotására gyakorolt, midőn azokat eszközökül használta fel czéljai érdekében.

Különösen sokat köszön minden ilyen nagyobb vallási ellenzéki mozgalomnak az irodalom. Hogy csak néhány példát említsünk, a gót, nálunk pedig a tatrosi bibliafordítást ilyen mozgalom hozta létre. Angolországban a Wiclef, Csehországban a Huss által indított mozgalom nemcsak az egyháztörténetíró tárgykörébe tartoznak, de korszakot alkotnak e nemzetek irodalomtörténetében is.¹ Nem is említve a német nemzetet, mely Luther föllépésétől számítja irodalmi nyelvének megalakulását.

De végtelenül nagy hatással volt a reformáció a magyar nemzet szellemi életére is. A politikai és társadalmi tespedés, mely e kort megelőzőleg nálunk beállott s ennek következtében a nemzetet ért nagy katasztrófa lassanként megsemmisítette volna a nemzetet, ha e vallási mozgalom új táplálékot nem nyújt a szellemnek, föl nem költi az érdeklődést új eszmék iránt, ezek terjesztése és ápolása érdekében föl nem használja a nemzet nyelvét s ez által meg nem teremti a nemzeti irodalmat. Nem ok nélkül nevezi egy elsőrendű irodalomtörténészünk e kort protestáns kornak. Mert e vallási irány képviselői egyszersmind nemzeti irodalmunk úttörő munkásai is; nemcsak jó papok és tanítók, de legképzettebb tudósaink, legjelesebb költőink, nyelvészeink, sőt nyomdászaink is.

E nemzeti iránya teszi e mozgalmat oly rendkívüli fontos-

¹ Nem a véletlen műve, hogy a cseheknek már a Luther fölléptét megelőző időkből cseh nyelven szerkesztett oklevelei mintegy tíz vaskos kötetet töltenek meg, míg mi alig tudunk fölmutatni curiosumképen néhányat e korból. Egyéb nyelvemlékek tekintetében is ilyenforma az arány.

ságúvá s ennek a kornak volt szülőtte, ilyen hazafias czéloknak állott szolgálatában Bogáti Fazekas Miklós a jeles iskolamester és költő is, kinek életét s költői működését most röviden vázolni megkísértjük.

Klasszikus műveltségű férfiú, ki nemcsak jártas a görög és latin irodalomban, hanem maga is versel latinul és pedig elég könnyedén. De mind e mellett műveit mind magyarul írja, latinul legfeljebb csak az ajánlást. Magyarul írta *szép historiáit*, a nőnem »erkölcsének javítása«, *történeti énekeit* a hazafias szellem ébren tartása s *vallásos költeményeit* hitfelei »lelki szükségéinek kielégítése« végett.

I.

Életére vonatkozólag nagyon gyér adatok maradtak fenn.¹ Jóformán csak arra vagyunk utalva, a mit műveiben elszórtan, vagy a végső versszakokban saját maga tartott fenn számunkra. Ezek sok érdekes, bár hézagos adatot tartalmaznak. Legtöbbször pontosan értesítenek iratásuk helyéről és idejéről. A versefjek egyszersmind ajánlást is foglalnak magukban valamely előkelő

¹ *Életrajzához* saját művein kívül forrásul szolgálnak: Uzoni *Fosztó István* »Historia eccl. Transilvano-unitaria« című kézirati műve, melyből az ide vonatkozó részt közölte Jakab Elek (Ker. Magvető, XV. 1880. 5—8. l.) Sok csupán csak nála található adat miatt nélkülözhetetlen. *Bod P.* Magyar Athenás. (45. l.) Ezt közli latinra fordítva *Horányi* »Memoriá«-jában, valamivel bővebben ír róla a »Nova memoria«-ban (303—6 l.) Továbbá *Siebenbürgische Quartalschrift* (VI. Jahrg. 159—163 l.) *Aranyos-Rákosi Székely S.* Unitária vallás történetei Erdélyben. Kol. 1839. (71, 119, 198 l.) Újabb és legbővebb életrajza *Jakab Elektől* (Ker. Magvető XV. 1880. 1—14, 159—186, 239—52. lap.) kinél csaknem az egész idevonatkozó anyag megtalálható, habár zavarosan minden rendszer nélkül. Ugyan ő közöl mutatványt két kézirati művéből a Figyelő IX. évf. 1880. 16—31. lapjain. Rövid és világos képet nyújt egyházi működéséről *Kanyaró Ferencz* »Unitáriusok Magyarországon a XVI és XVIII században« cz. tanulmányában (Ker. Magvető 1889. évf., az idevonatkozó rész 275—7. l., mely külön is megjelent.) Az ő adatsoportosítását fogadja el *Szinnyei J.* is a »Magyar írók életé«-ben. *Szombatos* voltát állítja, főleg a neki tulajdonított kézirati művek alapján, *Kohn Sámuel* »A szombatosok, történetük, dogmatikájuk.« (Bpest, 1889. 140—155 l.) című művében, mely eredetileg a Magyar Zsidó-Szemle 1887—1888. évfolyamaiban jelent meg. Unitárius voltát védi vele szemben *Jakab E.* »Még egyszer Bogáthi Fazekas Miklóstól« (Ker. Magvető 1891. 136—151 l.) Hozzá szóltak *Kardos Albert* és *Boros György*.

pártfogóhoz, így megtudjuk belőlük, hogy írójuk kikkel állt összekötetésben, sőt legtöbbször azoknál találjuk őt magát is, a kiknek ajánlja művét. Ezenkívül élete körülményeire, foglalkozásaira vonatkozólag is szolgálnak némi útbaigazítással. A mi életrajzi adatok más írónál előfordúlnak, többnyire később korból származnak, zavarosak, kevésbé megbízhatók, úgy hogy csak nagy óvatossággal lehet azokat használni.

Növeli a zavart az is, hogy e korban egy másik Bogáthi Miklós is élt s e kettőnek az életére vonatkozó adatokat egymással gyakran fölcserélik vagy összezavarják.¹ Mi azért inkább csak a műveiben található adatokra támaszkodunk.

Ezekből kivehetőleg szegény nemesi családból származott s szülei valószínűleg Erdélyben laktak, a mely ország működésének szintere is. Családi neve *Fazekas* volt, a »*Bogáti*« — vagy a mint ő írta, Bogáthi² — csak nemesi előnév, melyet a család onnan vett föl, mert Bogáton volt nemesi birtokuk. Hogy melyik Bogát értendő itt, azt ma már nem tudjuk megmondani, mert e családnak

¹ Már Bod, Katona stb. figyelmeztetnek arra, hogy Bogáti Fazekas nem tévesztendő össze avval a Bogáthival, ki Görgényvár ura volt s 1603-ban esett el a Székely Mózes mellett vívott csatában. Összezavarták e két személyt Uzoni Fosztó, A. Székely Sándor, Pallas Lexikona stb. Ez a Bogáthi 1589-ben a heidelbergi s az 1591/2. évben a páduai egyetemen tanult s ebből az időből közli Bod is egy latin költeményét. (Athenás 46. l. V. ö. Századok. 1875, 676 l. Töpke, G. Die Matrikel der Universität Heidelberg. II. Theil. Heidelb. 1886. 142 l.) Hogy ez nem lehet a mi B. Fazekasunk, e költeményből is kiténik, melyben egy helyütt azt mondja az író magáról, Kornis Györgyről és Sombori Sándorról:

Hos tibi cognatos juvenes et ab aethere cretos
Phoebe, salutifera fac tuearis ope.«

Ekkor már ő nem volt fiatal. Kiss Bálint (Turul, 1892. 179 l.) e külföldön járt Bogáthit különböző személynek tartja Görgény vár birtokosától, így hárman is viselnék e nevet. De ennek nincs alapja. Szinnyei valószínűnek tartja, hogy e külföldön járt Bogáthi a B. Fazekas fia volt, de a páduai egyetem anyakönyvében (Századok, i. h.) »Nicolaus Bogáthi de Bogáth« áll. Szintén ilyen alaptalanul beszél Warga L. (Ker. egyháztört. II. 368 l.) s utána más író is *ifj.* Bogáti Fazekasról.

² Neve a versfejekben így fordul elő: *Nicoleos Figulus Bogathius* (Tökéletes asszony állatok, 1575.) *Nikoleos Bogathius* de gente Figula (Három jeles főhadnagyok, 1576. Aspasia, 1587.) *Nikoleos Bogathius* (Mátyás király, 1576. Castriot, 1579.) *Bogathius* (Világi zürzavar 1586. Demeter 1598.)

nevét is csak a mi írónk tartotta fenn, más tagját e családnak nem ismerjük. Erdélyben is több Bogát van, így Maros-Bogát Torda-Aranyos, és Oláh-Bogát Alsó-Fejér vármegyében. Ugyanitt több család is viselte a Fazekas nevet.¹

A *Fazekas* név költőnk műveiben különben soha sem fordul elő, e helyett mindig a latin »*Figulus*«-t használja. Vagy ő, vagy pedig még atyja változtatta így át nevét latinra, a mely szokás e korban nagyban divatos volt s a *Figulus* névvel is már 1534-ben találkozunk a krakkói egyetem magyar bursájának jegyzőkönyvében, a melybe ez évben jegyezte be nevét »*Matheus Figulus de Tarkany*.«²

Hogy ezenkívül még egy másik neve is lett volna, Peljdes, vagy Pelides, az csak tévedésen alapszik.³

¹ Turul, 1884. évf. 120 l.

² Schrauf Károly, Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Wien, 1894. 29 l.

³ B. Fazekas »Jób... magyarázata« című művére a másoló vagy más valaki ezt írta: »Autore sapientissimo theologo Nicolao Pelidis Bogathio scripta in Zent-Ersebeth, anno 1607. 22. Dec.« Így találjuk ezt közölve azon unit. könyvek lajstromában, melyek 1638. május 23-án elkoboztattak. (Erdélyi országgyűl. emlékek X. köt. 166 l. V. ö. Ker. Magvető 4. l.) Valószínűleg az vezette félre itt a másolót, hogy Fazekas a Dedicatióban rendesen úgy nevezi meg magát, hogy a distichon egyik sorába teszi családi, s a rákövetkező sorba keresztnevét. Ennek megfelelőleg egy művében (Castriot György 1579.) ez a két sor áll:

»Inclyte Peleides tibi Ladislæ Szalanci
Nicoleos patrio carmine facta refert.«

Ezt a másoló is úgy érthette, a mint Jakab E. fordította: »Im jeles Szalánczi László, neked Pelides (így) Miklós zeng honi verset.« De ez nem fogadható el. Nem is fordul elő e név Fazekas többi műveiben. Jakab E. szerint ugyan egy elveszett művének, az Apokalypsis magyarázatának ajánlását így írta alá: N. P. B. (Ker. Magvető 1880. 6 l.), de másutt (Ker. Magvető 1892. 145 l.) ugyan ő ezt a mondatot idézve, az idéző jelek között e nevet Bogáthi F. Miklósnak írja; szokatlan is lenne, hogy egy író két nevet használna a magáé helyett, egyiket latin, másikat görög fordításban. Mert Jakab Elek szerint a Pelides név *πῆλός* (így) görög szóból van képezve, mely azt jelenti sár, agyag, tehát, agyaggal dolgozó, *Figulus*, *Fazekas*, *nomen patronymicum* (!) B. Fazekas mindenestre jobban ismerte a görög nyelv szellemét, minthogy ily erőszakot követett volna el az ellen; *πῆλός*-ből nem lehet Pelidest csinálni, de nem is bírna az semmi értelemmel; agyaggal dolgozó, fazekas *πῆλωργός* lenne. Sokkal egyszerűbb azt az idézett kitétel a hős Szalánczi Lászlóra vonatkoztatni, a kiről tudjuk, hogy vitéz ember volt, az említett mondatot pedig így for-

Arról, hol s mikor született, nincsenek adataink. A mennyiben műveiből, annak egyes czélzásából életkorára következtethetünk, hozzávetőleg 1545--50 közé tehetjük születési évét. Szintén nem tudjuk azt sem, hol járt iskolába; hogy járt, azt maga is említi egyik művében:

»Nékem is anyám volt, én azt jól tudom,
Oskolába néha én is szomjuztam.«¹

Hogy alapos kiképeztetést nyert, azt művei mutatják; különös kedvet kívált a görög nyelv iránt ébresztettek föl benne.

A görög nyelv a XVI. században nálunk épen úgy iskolai tárgy volt, mint Németországban, melynek tanrendszere szívárgott be hozzánk is.² Együtt tanulták azt a latinnal már az alsó iskolákban, s hogy sikerrel, arra B. Fazekas is például szolgálhat. Erdélyben különösen ki volt fejlődve e nyelv kultusza; irodalmilag is nagyban foglalkoztak vele, egész kis könyvtárt tesznek ki azok a művek, melyeket itt kiadtak. Mindjárt a reformáció után egymás után adták ki a görög klasszikusok: Plato, Aristoteles, Hesiodos Theognis stb., egyes műveit. 1535-ben görög grammatikát is adnak ki, mely 1569-ig 4 kiadást ért, 1539-ben Hontertől is jelenik meg egy másik.³

Melyik grammatikából tanult a mi Fazekasunk, nem tudjuk, de tény, hogy jól megtanult görögül, a mit mutat az is, hogy négy művéhez görög írók munkáit használta föl, a mint ezt maga is lelkiismeretesen megemlíti: »Olvastam ezt görögből, irtam magyar nyelven.«

Ezek között különösen Plutarkhost szerette meg, a ki a XVI. században legolvasottabb görög író volt, mivel a műveibe beszótt erkölcsi reflexiók megegyeztek e kor szellemével, gondol-

dítani: Jeles Achilles (Peleides=Peleus fia, Achilles) Szalánczi László stb. Igaz, hogy a költő keresztneve ekkor magában áll, a mi megint szokatlan, de úgy látszik B. Fazekas maga is észrevette ezt, ezért teszi oda az Ajánlás végén: »Bogathius condebat« a mi többi műveiben nem fordul elő s csupán az említettem okban találja magyarázatát.

¹ »Tökéletes asszonyállatokról.«

² Frankl V. Hazai és külföldi iskolázás. Bpest 1873. 23. l.

³ Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár II. köt. 13., 14., 15., 25., 29. 59. stb. számok.

kodási irányával. Népszerűségére vonatkozólag érdekes adatot találunk Kassai Császár György egy művében.¹ Ő beszéli el, hogy Szikszai Kovács Balázs kolozsvári tanító korában Dávid Ferencznek egy beszédén nagyon megbotránkozott s azon gondolkodott, hogyan lehetne e miatt kikelni ellene. Ezen való töprengése közben egyszer elővette Plutarkhos művét, a mely épen keze ügyében esett s Caesarnál nyitotta azt véletlenül ki, ott a hol ez kikapja a hajókormányos kezéből az evezőt e szavakkal: »Haladj bátran, semmitől ne félj; Caesart viszed és a Caesarral vele járó szerencsét.« A mint ezt olvassa, rögtön megjön a bátorsága. Lehet, hogy ez csak szónoki diszítés és sohasem történt meg, de így is a mellett bizonyít, hogy Plutarkhost nálunk is nagyon olvasták. Fazekasnak is kedvencz olvasmánya volt élte végéig. Műveiből kivehetjük, hogy ismerte ennek mind a két nagy művét, a »Párhuzamos Életrajzok«-at és a *Moralia*-t. Ezenkívül Lukianost is. Latinul is jól megtanult, minthogy a latin nyelv jól megtanítására inkább is törekedtek; könnyedén verselt latinul, a mint ezt a versfejekben fentmaradt distichonai mutatják. A kiképzés mindamellett még e korban nagyon egyoldalú volt, főleg csak vallási tanok és nyelvi ismeretek elsajátítására szorítottak. földrajz, természettudományok tanítására alig fordítottak időt.

Hogy iskolái elvégzése után rendes szokás szerint külföldi egyetemre ment volna, annak semmi nyomára nem akadunk s talán egy művének ezen szavaiból:

»Ország világ járni sokan kíváncznak,
Kik inokkal bírnak, sokat látnak, hallnak;
De ezt én egy helyről mutatom azoknak,
Annyi költségekben csak nékem részt adjanak«²

következtethetni azt, hogy csakugyan nem volt.

Első biztos évszám életéből, a melyről tudomásunk van, az 1575. év. Ekkor Deesen találjuk:³ itt írja a »*Szép historiát a tőkél-*

¹ Oratio de vita et obitu Basilii Fabricii Szikszoviani habita a Georgio Caesare Cassoviensi . . . Witebergae 1577. 62 lapon.

² »Világi sok zűrzavarról« (1586).

³ Azt hiszem így értendő »A tőkéletes asszonyállatokról« írt műve Ajánlásában e két sor:

Et tibi regali Martine vir optime sede
Edite, desina carmina donat humo.

letes asszonyállatokról,¹ melyben Márton nevű pártfogójának, ki épen feleségnek való nőt keres, 13 erkölcsi történetet beszél el többé-kevésbé mintaszerű nőkről, abból a célból, hogy tájékoztatást nyújtson neki a felől, micsoda szempontok szerint kell a nőket szemügyre venni, s micsoda tulajdonságok kívántatnak meg egy jó feleségben. Érdekessé teszi e művet az, hogy önmagáról is többször beszél benne, mint egyéb műveiben. Elmondja, hogy nősülni szeretne maga is, de fél tőle. Sokat olvasott a nők rossz szokásairól, »a városban is naponkint hallogatja«, e miatt nem meri megpróbálni. Nem tetszik neki az anyák magaviselete sem, a kik csak akkor »szívesek«, mikor eladó leányok van:

»Bizony avval gonosz voltát mutatják,
Azért a szép képet nagyon czifrázzák,
Hogy valamely iffiat vele csalják.«

Egyszer azért mégis rászánta magát s elindult a városban (»városunkban«) leány nézni, de hiába, mert nem talált kedvére valót:

»De nem tetszék egyelőbe a párta,
Ebhez jőjjön az ebadta leánya.«

E vonatkozások arra mutatnak, hogy ez időtájt fiatal, nősülni akaró ember volt.

A következő 1576. évben már más helyen, Tordán találjuk, a hol tanítással foglalkozik¹ s nehéz anyagi viszonyok között él; a tanítási vesződség mellett nélkülözésekkel is kelle küzdeni, a mint maga panaszolja: »igen koplalék, valék nagy haragban.« A tanításon kívül két művön dolgozik. Folytatását írja Görcsöni Ambrus »Mátyás király«-ának, melyből ez 4 részt irt meg, s ez évben április 6-án (»Mátyás király halála napján«) már kész is az 5-ik részszel. De egyidejűleg egy másik művön is dolgozik, mely a »Három jeles hadnagyoknak ... vételkedések«-ról szól s ezzel április 24-ére készül el.² Hogy egy időben, felváltva dolgozott e két

¹ »Mátyás király« (1576) ajánlásában:

»Accipe, quod potuit dare, dum docet ipse juvenam
Thorde tuam, munus, consultoque boni.«

² E művet, mely csonkán maradt fenn, Szabó K. Régi Magyar Könyvtárában 341. sz. a., Fejes Miklós műve gyanánt közölte, hibásan olvasván a versfejeket. Később, midőn e mű a bécsi Theresianum könyvtárából az Aka-

művön, az egyes czélzásokból látjuk, így ez utóbbi műben egy helyen ezt írja:

Ezek vitézségét mindenek irták

— — — — —
Eszében forgottak Mátyás királynak,
Ha igaz írása Bonfiniusnak.

»Mátyás király«-ának utolsó 8-dik részét is befejezi május 9-én.

Ez év nagy fontosságú év Erdélyország történetében. Ez évre esik Báthory István lengyel királylány választása. Már a megelőző évben nagyban folynak a tárgyalások ez ügyben a varsói királyválasztó országgyűlésen. A fejedelem követe Berzeviczi Márton erdélyi alkanczellár volt, egykori tanuló társa a páduai egyetemen és Blandrata, a kiknek küldetése csakugyan sikerrel is járt. 1576. márcz. 15-én 500 lovassal és 1000 gyalog hajduval utra kél Báthory Lengyelország felé; kíséretében vannak Berzeviczi Márton, Kornis Farkas és még mások, s május 1-én ünnepélyesen megtörténik a koronázás.

E jelentős esemény Bogáti Fazekast sem hagyta érintetlenül; az itt nagy szerepet vitt férfiakat úgy látszik ismerte s ez a Berzeviczi Márton lehet az, kinek első művét is ajánlotta. A »Három jeles főhadnagyokat« ezzel végzi:

»Király koronáztam vala örömben
Kit magyar nemzetnek éltessen Isten«

s »Mátyás király«-ának versfejeiben szinte emlékezik Báthory Istvánról, »a ki iránt legyenek kedvezők az istenek« s hazafiui

démia könyvtárának tulajdona lett, maga észrevette tévedését, a mint ezt a Ker. Magvető 1880. évfolyamának 388. lapján írja »Bogáti Fazekas Miklós még egy műve« című cikkében. Itt így közli a versfejeket:

»Nikoleos Fi(. . . gulus de gente Bogathia vat)es
De primo inter se narrat honore Dvces.«

De ez sem egészen pontos. Az első, kiegészítendő sorból e betűk vannak meg a szóban forgó töredék versfejeiben: »NIKOLEOS FIG S.« A »G« betű már a következő lapra mutató őrszóban (»Gond«) van. A kiegészítés szinte hibás s talán az »Aspasia« (1587) versfejei szerint egy részét így lehetne kiegészíteni: Nicoleos Fig[ula de gente Bogathius . . .]s. Mi lehetett az utolsó szó, nem tudom; vates azért nem lehet, mert a hiányzó két levelen 104 versor állott s így a versfejeknek az említettőr szó »G« betűjét is beleszámítva (104: 4) 26 betűt kell kiadni, míg a vates-sel kiegészített rész együttesen csak 24 betűt ad ki.

ézelmének is kifejezést ad: »Vajha hazáját is védelmébe venné s a szent vallással egyetemben ápolná a jó tudományt.«¹

A következő két évből nem ismerünk művét s csak annyit tudunk róla, hogy 1577-ben Kolozsvárott kinyomatja eddig írt műveit.²

Tordán sem tanítoskodott sokáig, 1579-ben már Tötörön találjuk Szolnok-Doboka megyében Szalánczi Lászlónál s ennél fejezte be október havában *Castriot György... históriáját*, új pártfogójának ajánlva azt. Idősb Szalánczi László kiváló politikai szerepet vivő férfiú volt, többször volt a törökhöz követségben s katonai megbízásokat is többször teljesített.³ Talán ő volt az, k, költönket e tárgy választására is buzdította.

Ez évben új tér nyílik meg munkásságának: Balassi Ferencz birtokán Szent-Demeteren lelkész lesz.⁴ Később Gerenden találjuk innen pedig az üldözések elől 1582. Baranyába, Pécsre menekült.⁵

1584-ben újra Tordán találkozunk vele, hol az *Énekek*

¹ »Ille utinam patriamque suam tueatur et artes
Cum sancta foveat religione bonas.«

² A »Három jeles főhadnagyoknak« ugyan nem tudjuk nyomtatási évét, de valószínűleg a másik kettővel együtt nyomatta ki Kolozsvárott; iratási ideje ugy is a kettőé közé esik.

³ Wolfg. Bethlen. Historia de rebus Transsylvanicis. Editio 2-da. lib. 1782—9. Tom. V. 349., 361 Nagy J. Magyarország csal. X. 460 l.

⁴ Uzoni Fosztó szerint; Kanyaró ez adatot elhagyja.

⁵ Ez időszakból életére vonatkozólag az adatokat egy elveszett kézirati művének, az Apokalypsis magyarázatának Ajánlásából merítik, melyet U. Fosztó István tartott fenn számunkra. Ez Ajánlásban, mely Balassi Ferencznek, Udvarhelyszék főkirálybirójának szól, B. Fazekas hosszasan megemlékszik saját működéséről s felsorolja irodalmi műveit, szám szerint tizet. Föltűnő, hogy e tiz mű között egyetlen ismert művére sem találunk célzást, egytől egyig kéziratban maradt theologiai művek azok; nem említi sem Zsoltárfordítását, sem Jóbot, sem az »Énekek éneké«-t, a melyek pedig mind ekkor tájban készültek. Általában hiányzik az összekötő kapocs, melynek alapján bizonyosságot szerezhethetnénk, hogy e művek írója az, a kinek műveiről eddig szólottunk. Föltűnő az is, hogy noha ily sok theologiai művet írt, egyetlen ilyen művét sem nyomatta ki; ez csak részben találja abban igazolását, hogy unitárius műveknek ez idők szelleme nem kedvezett, mivel, ha nevezett forrásunknak hitelt adunk, B. Fazekas később engedett vallási rigorositásából s a mérsékelt irányzatukhoz ment át s mint ilyen lett kolozsvári pap. E kérdés megoldása különben ez ajánlólevél hitelétől függ, nem tévesen van-e az B. Fazekasnak tulajdonítva? (V. ö. Pelidesre vonatkozó jegyzetünket 32 lapon.)

énekét fordítja le magyarra, mely műve kéziratban maradt fenn, miként 1586-ban ugyanitt irt másik műve is, mely *Jób könyvének* verses magyarázata.

Ez évben nagy veszteség éri. A pusztító járvány, mely már évtizedek óta többféle néven csaknem állandóan látogatta hazánkat s több irodalmi téren működő jeles emberünket is magával ragadta, az 1586. évben ujult erővel kitört.¹ Kiterjedt Ausztriára s egész Magyarországra, ki Erdélyre és áldozatul vitte innen a Fazekas fiát is, a mint ezt maga keservesen panasolja »*Jób*«-jának versfejeiben s végső versszakában. Talán e veszteség felett érzett fájdalomban mintegy enyhülést keresve irta e művét is, a melyet Kornis Farkasnak, a székelyek egyik főkapitányának ajánl, a ki Homoród-Szent-Pálon lakott.² Ugyanezen évben irta »*Világi sok zürzavar*« című művét, mely később nyomtatásban is megjelent Toroczka (Taratszka) László pánzcélcsehi birtokosnak ajánlva.³ Ez legeredetibb műve, melyet úgy látszik egészen önállóan dolgozott ki.

A következő évben visszatér még egyszer régi tárgyához. Szent-Pálon, a honnan már a Kornis családot ismerte, egy Forró János nevű főúr, ugyanaz, a ki később 1594-ben Báthory Zsigmond parancsára lefejeztetett, megnősült.⁴ Az ő felesége elé is akart egy női példányképet rajzolni, mint a hogyan már előbb Berzeviczi Mártonnak s e czélből irta *Aspásiát*. Ehhez mellékeli a CXXVIII. zsoltár fordítását mintegy házások énekéül. Ekkor tehát már foglalkozott a zsoltárok fordításával. Mikor fordította le az egészet, nem tudjuk.

Itt aztán megszűnnek különben is gyér adataink. Uzoni Fosztó szerint 1589-ben kolozsvári unitárius pap lesz. 1591-ben két kéziratát adja Kolozsvárt sajtó alá: *Aspásiát* és a *Világi sok zürzavar*-t.

Másik évben a *Castriot György historiájá*-nak új kiadását rendezi, ha a czimlapon e szavak: »Mostan ujonnan az authortól általolvastatván és megcorrigáltatván« nem a kéziraatra vonatkoznak. E műve még egy kiadást ért életében, 1597-ben Debreczenben is kiadták.

Utolsó ismert műve 1598. évből való, a mikor *Demeter*

¹ Linzbauer X. F. Codex san.-med. Hungariae. Budae 1852—6. I. 212.

² Nagy I. Magy. csal. 6. köt. 352 l. W. Bethlen. Hist. V. köt. 2 l.

³ W. Bethlen, Hist. V. köt. 408 l.

⁴ W. Bethlen, Hist. III. köt. 465., 472 l.

történetét fordítja le Plutarkhosból s kinyomatja Kolozsvárott. Ez működésének utolsó jele; ettől kezdve letűnt a cselekvés színteréről. Hol s mikor halt meg, nincs semmi adatunk.¹

Ennyi a mit életétől megtudhattunk; még a szombatos felekezethez való viszonyáról kellene megemlékeznünk, de ez beható fejtegetést kívánna s eltérítne kitzűött czélunktól.

A NÁDOR-KÓDEX KIADÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

DR. ILLESSY JÁNOSTÓL.

Felséges uralkodóházunk tagjai közt alig volt egy, ki Magyarország javán annyit munkált, ki a magyar nemzet érzelmés gondolatvilágával magát annyira azonosította s ki éppen ezeknél fogva nemzetünk őszinte szeretetét, becsülését annyira kiérdemelte, mint József nádor.

Ez a szeretet és becsülés hosszú életpályáján folyton kísérte a nádort, de legszebben félszázados nádorságának örömnepén nyilatkozott.

József főherczeg 1848-ban töltötte be nádorságának ötvenedik évét. Az egész ország nagy lelkesedéssel készült ez ünnepre.

Tudományos intézeteink közül legérdemesebben a budapesti egyetem, illetőleg az egyetemi könyvtár kívánta részét az ünnepélyből kivenni. Szögyény László helytartótanácsostól, mint a tanulmányi bizottság elnökétől, eredt az eszme, hogy az egyetemi könyvtár valamely alkalmi művet szerkesztszen s adjon ki a jubileum emlékére. Az eszme kivitelével Toldy Ferenczet, a könyvtár igazgatóját bízta meg. Irodalomtörténetünk lelkes művelője nagy örömmel fogadta e megbízást s véleményét a következőkben sietett Szögyény elé terjeszteni:

»Nagyméltóságú M. kir. Valós. Belső Titkos és Helytartósági Tanácsos Tanulmány-bizottsági Elnök Ur! Kegyelmes Uram!

¹ Uzoni Fosztó szerint már 1592-ben meghalt. A mint írja: »szerencsétlen és végzetes vala az esztendő egyházunkra nézve. Hunyadi Demeteren kívül még több fénytől fosztotta meg egyházunkat. Meghalt előtte néhány hónappal Basilius István, Bogáthi F. Miklós és Pictoris Miklós, egyházunk nagy díszei.«

Méltóztatott Excellentiád velem kegyesen parancsolni: adnék véleményt arról: minemű munka kiadásával ülhetné meg a M. kir. Egyetem Könyvtára Fenséges Nádor s Királyi Helytartó Ő Főherczegségének, mint különben is e könyvtár egyik nagylelkű Jótévőjének, nádori hivatala ötvenedik örömévét: úgy, hogy ez által Ő Fensége országosan ismeretes magas gondolkozásához képest egyszersmind a hazai irodalom is emlékezetes gyarapodást vegyen.

Keresztül néztem e végre könyvtárunk kézirati kincseit. Lehetne, Kegyelmes Uram, néhány, hazánkat illető, kiadatlan történeti munka közül válogatni: lehetne egy, tetszés szerint meghatározható nagyságú Oklevélgyűjteményt szerkeszteni: de ezek több előkészületet s ennél fogva huzamosabb időt kívánnak, mint a mennyit a jelen körülmények engednek. Ennél fogva alig van, mit kevés hónapok alatt eszközölhetőt s e mellett becsben és fontosságban az alkalom ritkaságához és ünnepélyességéhez illőbbet ajánlani bátorkodhatom, azon *Magyar Codexek* kiadásánál, melyek e könyvtár fődíszei közé tartoznak s miknek kiadásával a magyar nyelvvizsgálat segédeszközeinek valóban tetemes gazdagulását látná. E codexek pedig névszerint a következők volnának:

I. Egy 1506 évet viselő, de világosan jóval régibb szerkezetű kézirat. Tartalma egy kalendariomon kívül, mely régiségre nézve a második magyar, mit eddig ismerünk, szép imádságok, énekek és predikációk.

II. Egy 1508 évet viselő kézirat. Tartalmát némely, a hit dolgait illető *Elmélkedéseken* kívül *Legendák*, számszerint nyolcz, teszik. Ezeknek nyelve is ős régiségre mutat, habár a kézirat csak a XVI. század elejéről való.

III. Egy 1510–1521 évek közt iratott nagyobb codex, *legendákkal*, *predikációkkal* és erkölcsi elbeszélésekkel.

Ezek együtt egy szép kötetet adnának, melyet »Nádor-Codex« névvel lehetne a dolog emlékezetére megbélyegezni.

Terjedelme az egésznek, mennyire betű- és sor-számítás útján néminemű valószínűséggel előre meghatározhatni, ez lenne:

1. Czím, ajánlat, előszó, jegyzések mintegy	21 lap.
2. Az I. alatti kézirat	80 »
3. A II. alatti kézirat	85 »
4. A III. alatti kézirat	214 »

Együtt 400 lap

mi egy 50 ivnyi, mérsékelt vastagságú, de mégis méltó tekintetű szép kötetet tenne.

A nyomtatás költségein kívül, melyek a papiros minémiségéhez képest nagyobbak, de kisebbek is lehetnek, kivált ha csak 200 példány nyomulna vastagabb papirosra a Fels. Udvar, kormányzések, hazai hatóságok és bel- s külföldi könyvtárak részére, a többi költség néhány hasonmás s egy csinos czimlap árából (mikre talán 150 frtot számíthatni) s a bekötésből (egyre-másra 15 kr. darab szerint) állana. Miután pedig méltán feltehetni, hogy a munka, ha mérsékelt ára szabatik, kettős tekintetből jó keletnek fog örvendhetni, a költségnek egy szép része ismét visszatérülhet.

Az egész kiadás vitelére bátor vagyok Excellentiádnak lelkiismeretes szolgálatomat ajánlani, ki mindenkép rajta lennék, hogy a külső kiállításon kívül a textus correct, valóban kritikai szerkezete is a várakozásnak s az alkalmiság jelességének mindenkép megfeleljen.

Mely előterjesztés után Excellentiád tapasztalt kegyelmeibe ajánlott mély tisztelettel öröklöm Kegyelmességednek, Pest, ápril 27. 1846., alázatos szolgálja Schedel Ferencz, kir. Könyvtár-Igazgató. »

Toldy ezen javaslatából — miként első tekintetre észrevehető — hiányzik a felelet egy lényeges kérdésre: a kiadás költségeinek kérdésére. E hiány pótlására csakhamar meghagyást kapván Szögyénytől, erre nézve következőleg nyilatkozott:

»Nagyméltóságú M. kir. valóságos belső Titkos Tanácsos, Tanulmány-Bizottsági Elnök Ur! Excellentiád újabb kegyes meghagyásából a Nádori Emlékkönyvnek mily módóni kiadhatása, úgy a szükséges előleges költségvetés iránt a következőkben van szerencsém alázatos véleményemet, illetőleg tudósításomat előterjeszteni.

A kiadás a M. kir. Egyetem Nyomtató Intézete költségein és számára történhetnék. Dicsó emlékezetű Mária Terézia királynénk Bécsben nov. 5. 1779. költ, e nyomdának legkegy. adományozott kiváltság-levelében, az iskolai könyvekre adott kirekesztő engedelemnek azt adja okául »quod fundus Typographiae partim pro intertentione et conservatione bibliothecae universitatis . . . partim pro renumerandis¹ eruditis lucubrationibus destinatus

¹ Értsd szükségképen: et edendis.

sit . . . «. Hogy ezt a Nyomtató Intézet a Nagymélt. M. kir. Helytartó Tanács mindenkori legkegy. Helybenhagytaival gyakorolta is minden időkb. mutatja a nyomda könyvlajstroma, melyben nemcsak iskolakönyveket, hanem egyéb, a tudomány hasznára szolgálándott és oly munkákat is találunk hirdetve, melyek a reájok fordított költségek megterülését épen nem hagyják reményleni, milyen péld. Bernolák hat kötetes tót szótára, Durich Bibl. Slavicaja, Horányi Scriptorum Schol. Piarum, Katanchich Orbis Antiquus, s egyéb munkái, Schönwiesner némely munkái, az Oláh Szótár stb. mások, mik egyedül a tudományok hasznára, bizonyos veszteségre majdnem, voltak kiadva, mint azt a következés csakugyan mutatta. E veszteséget a szellemi hasznon kívül, az iskolai s némely egyházi könyvek kiváltságos kiadásainak kellett helyreütni.

Már hogy az Egyetem Könyvtárában létező régi magyar kéziratok közzé tétele a magyar nyelvtudomány tetemes előhaladására szolgálna, azt a mai időben és Excellentiádnak mutogatni annál kevésbbé szükséges, minthogy mind a többi nemzetek példája, kik nyelveik emlékeit a legnagyobb gonddal kiadogatják, mind az ily régiségeknek az academia által eddig kiadásából a magyar nyelv természetének mélyebb ismeretére már is háramlott nagy haszon bőven bizonyítja. Az itt szóban levő kéziratok pedig nemcsak épségök, hanem tartalmok változatossága, részint eredetisége, mindenek felett pedig a textus tetemes régiségével ajánlkoznak, mire az egész nyelvezet csalhatatlanul mutat, úgy hogy az, a leírás korát, mely 1506 és 1521 közé esik, kétségkívül sok évekkel meghaladja. Annál nagyobb hálával venné pedig ez idő szerint a haza s magyarság e becses kincseinek az Egyetem által kiadását, mert eddig annak költségein leginkább csak a deák és szláv tudományos érdekek gazdagultak.

De nem is lehet attól tartani, hogy a veszteség tetemes lenne. Mert habár mintegy 200 példány hivatalos használatra, tehát költségtérítés nélkül, fordíthatnák, a fenmaradó 300 példánynak néhány év alatt elköltét annál inkább reménylhetni, mert 1. több, mint hihető, hogy nem kevesen lesznek, kik e munkát, mint egy nevezetes nemzeti örömev emlékét fognák magoknak megszerezni; 2. pedig, mert azt az olcsó ár, melyet talán 3 ftban lehetne megalapítani, az irodalom és nyelv barátjai közt tenné kapossá: mely reményem azon tudomásom alapszik, hogy az

Academia Nyelvemlék-gyűjteményéből, melynek minden kötete *hét* pengőftba kerül, mégis 130 és több példány költ el.

A mi már a megközelítő költségvetést illeti, az véleményem szerint így állana :

1. Leiratási költség alku szerint	20	frt — kr.
2. Nyomatás és papiros, 50 ív, a budai egyetemi nyomda előleges ár-terve szerint 12 ftjával teszen	600	» — »
3. A gót alakú karimázat fábametszése és öntése	38	» — »
4. A gót címmlap rajza és fábametszése, mindkettő Szilády xilograph ár-terve szerint	20	» — »
5. Négy hasonmás kőre metszése, színezése, nyomatása papirosa, Lencsó könyvnyomtató ár-terve szerint	70	» — »
6. A fens. Főherczeg diszes arczképe, címképül, gót rámbában Walzel könyomtató ár-terve szerint, rajz, nyomatás, papirossal ,	65	» — »
7. Tíz példány gazdag díszkötése, egy, ezüst kapcsokkal, a fens. Főherczeg és Udvar számára, egyremásra 5 frtjával, Láng könyvkötő ár-terve szerint.	50	» — »
8. 190 péld. vászonban, hivatalos használatra, 20 krjával	63	» 20 »
9. 300 — egyszerű kemény táblában 8 krjával	40	» — »

Összesen 968 frt 20 kr.

Vagy mindenestől kerek számmal legfelebb ezer frt.

Feltéven, hogy, mi bizton remélhető, a 300 eladó példány, habár csak idővel is, 3 frtjával elkél, bevehető 900 frt, miből 20 percentként 180 frt lehajolván, bejőne tisztán 720 frt. És így a költség maximumát ezer frtra tevén, a bizonyos veszteség a töke kamatjain kívül 280 frtot nem haladna meg. Sőt ha az ajándék példányok összesen 50 példányra szorittatnának, e veszteség is teljesen elenyésztehető.

Minthogy a teljes kiállításra hat hónap szükséges, ha Excellentiád a kivitellel haladék nélkül méltóztatnék megbizni, elkészülhetne a munka november 10-ig; és így két, vagy tán több nappal is a nádori választatás teljes félszázadának betölte előtt. Mely alázasatos előterjesztés után Excellentiád magas kegyeibe ajánlott mély tisztelettel vagyok Kegyelmességednek, Pesten, május 4. 1846. alázasatos szolgálja Schedel Ferencz, m. kir. Egyetemi Könyvtár Igazgatója.«

E két vélemény alapján Szögyény május 12-én a m. udv. kancelláriához járult javaslatával. Fölterjesztésében utal a jubileumi ünnepély országos jelentőségére, melyet nemcsak a közpályán

eltöltött, az egész országra áldásos ötven éves tevékenység ritkasága emel, hanem az ünnepelendő kiváló személyisége is. Nem akarja a nádor korszakalkotó, mindent felölelő munkásságát felsorolni, csupán azon jóakarata érzelmét emeli ki, melylyel a magyar nyelv java és felvirágoztatása iránt folytonosan viseltetett s azon odaadó támogatásra utal, melyben minden alkalommal s különösen 11 országgyűlésen, mint elnök a magyar tudományosságot és művészetet részesítette s azoknak az ország határain kívül is tiszteletet szerzett. Egy szóval az ő magas neve Magyarország jelenkori fejlődésével s mindennel, mi egy igaz hazafinak drága, oly bensőleg összeforrt, hogy a legfényesebb szavak is halványak az ő halhatatlan érdemeinek rajzolására. Midőn ez érdemeket ünnepelni készül az egész ország, nem maradhat el az örvendezők sorából az egyetemi könyvtár sem, a mely annyiszor tapasztalta a nádor atyai támogatását.

E végből legczélszerűbbnek vélné egy alkalmi könyv kiadását, mely míg egyfelől az ünnepély jelentőségéhez méltó, másfelől maradandó emléke lenne a nevezetes napnak s a hazai tudományosság is nyerne vele.

Ezután részletesen ismerteti a kiadandó munka tartalmát, beosztását, költségvetését egészen a Toldy javaslata alapján. A tartalomra nézve azonban nem hallgathatja el abbeli észrevételét, miszerint óhajtaná, ha a könyv nem csupán nyelvemlékekre szorítkoznék, hanem valamely kiadatlan hazai történetíró közérdekű s alkalomszerű munkáját tartalmazná. Ez azonban az idő rövidege, a készületlenség s az esetleg terjedelmes história kiadásával járó költségtöbblet miatt alig eszközölhető. Különben a munka jelen alakjában is eléggé összhangban fog állani az ünnepélylyel s mintegy kifejezője lesz a nádor jóakarátának, melylyel a magyar nyelv iránt mindig viseltetett.

Szögyény előterjesztése a kancellárnál, Apponyi György grófnál nem találkozott semmi nehézséggel. Készséggel bocsátotta ő felsége legfelsőbb jóváhagyása alá, a ki az engedélyt július 12-én meg is adta. Helyén valónak találta azonban Szögyény azon kívánságát, hogy a jubileum természetének sokkal megfelelőbb lesz, ha a kiadandó könyv nem csupán nyelvemlékeket tartalmaz, — melyek különben is kevés olvasó közönségre számíthatnak s a jelen poli-

tikai viszonyok közt könnyen kétértelmű magyarázatokra szolgál-
nának alkalmul — hanem történelmi tárgyú emlékeket.

A kancellár mindjárt másnap közölte (601/1846. eln. sz. a.)
e legfelsőbb kívánságot Szögyénynyel, a ki ismét Toldyt utasította
hasonló szellemben való véleményadásra.

Igazat kell adnunk mind Szögyénynek, mind a legfelsőbb
elhatározásnak: a »Nádor-kódex« abban a tartalomban, a mint
azt Toldy javasolta, nem illet egészen a jubileumhoz. Bármily
nagyok lettek légyen is József nádor érdemei a magyar nyelv
közkeletűvé, államivá tétele körül, azok végeredményeikben mégis
csekélyebb jelentőségűek, semhogy a magyar nyelvemlékekből
elvonható tanuságokkal összefüggésben állottak volna. Maga József
nádor sohasem tanult meg magyarul, úgy hogy az országgyűlések,
melyek, mint az 1843/4-ki, kivívták a magyar nyelv hivatalos
főlényét, azon törvények kötelező ereje alól, csupa tiszteletből és
kíméletből őt, noha az ország első tisztviselője volt, kivették.

Toldy álláspontja azonban e tárgyban igen is érthető, köny-
nyen megmagyarázható azon nagy előszeretetből, melylyel a régi
nyelvemlékek iránt viseltetett. Mikor 1843-ban az egyetemi könyv-
tár igazgatójává kinevezték, a gazdag könyv- és kéziratanyag ren-
dezése és lajstromozása közben még inkább erősödött benne a
vágy a könyvtár nagybecsű kódexeinek közrebocsáthatása után.
Jól tudta azonban, hogy az ilyen kiadványok nálunk még nem igen
találnak sem kiadóra, sem fogyasztó közönségre, azért kész örömmel
ragadott meg minden kínálkozó alkalmat, így Szögyény felhívását
is, czélja megvalósítására.

A felsőbb kívánság előtt mégis kénytelen volt meghajolni.
Első eszméjével mindazáltal nem hagyott fel. Ujabb tervezetet
nyújtott be Szögyénynek, a melyben a felsőbb óhajtást a saját
kedvencz eszméjével összeegyeztetni iparkodott. Megoldhatónak
vélt minden nehézséget, ha a nyelvemlékek elébe egy történelmi
árgyú rövid értekezést illeszt.

E véleményének azonban nem adhatott mindjárt kifejezést.
Épen akkortájt távol volt a fővárostól és hivatalától s csak augusz-
tus 3-án terjeszthette Szögyény elé a kövélkező javaslatot :

Nagyméltóságú M. kir. valós. belső Titkos Tanácsos! Tanul-
mány-Bizottsági Elnök Úr! Kegyelmes Uram! Méltóztatott Excel-
lentiád ujabban kötelelességemmé tenni, hogy Nádori emlékkönyvtül

a magyar codexek helyett, vagy mellé, vagy valamely általános történeti érdekű kéziratot hozzak javaslatba, vagy olyat, mi különben a nádori hivatalra vonatkozik.

Ennek következtében újra és nagy gonddal átbúvárlottam gazdag kéziratárunkat. Sok abban, Kegyelmes Uram, a hazai történetek felderítésére szóló oklevél, vannak kidolgozott s eddig kiadatlan munkák is: de az elsőbbek ezerekre menvén, előleges gondos átolvasást, kiszemelést, jegyzésekkel járó szerkesztést kívánának: mi, hogy a munka elhamarkodva ne legyen s az alkalom méltóságának megfelelően, időt nem keveset kíván; az utóbbiak pedig, eltekintve attól, hogy elég nagyszerű köztők csak Brutus története (Joan. Mich. Bruti Historiarum L. XIII.) s ez is a marosvásárhelyi és bécsi codexekkel lenne még előbb összevetendő és kiegészítendő: mind olyak, mik a haza szomorú emlékezetű polgári háborúit terjesztik elő s így, csekély véleményem szerint, egy ily szerencsés napnak, milyen a köztiszteletű Nádor ötven éves emléknapja, diszesítésére nem egészen alkalmasak. Volnának más kéziratok is: a Katancsics néhai könyvtárőrünk munkái, milyenek: Commentarius in Geographiam Mosis, Herodoti, Strabonis, Plinii; volnának Grossing József nyelvtudományi munkái, u. m. Vocabularia Sumatranum, Brasilianum, Peruvianum, Mexicanum, Malicum, Javaicum; volna igen becses egy pár arab codexünk: — de mind-ezek részint igen terjedelmesek, részint kiadásuk sok időbe és költségbe kerülő: mindnyája pedig az általános tudományosságra nézve ugyan nagybecsű, de hazai érdekekkel éppen nem bíró.

Ily körülmények közt nagy örömemre szolgált a Hevenesi, Cseles, Kaprinay s Pray több száz kötetre menő kéziratgyűjteményében végre valamire található, mi Excellentiád óhajtásainak úgy látszik megfelelő. Ez nem egyéb, mint Praynak egy rövid történeti értekezése a magyarországi nádorokról, deák nyelven, mely, ha e részben Excellentiád nagybecsű bizodalmaival megajándékozhatnám, általam a legújabb időig lenne kiegészítendő. Ez a magyar nyelvemlékek elé bocsátva, csakugyan nevelné az emlékkönyv érdekét, becsét s azt alkalomszerűbbé tenné: midőn másfelől sem költség, sem kiállítási idő tekintetében nagy különbséget nem tenne, mert csak 3 vagy 4 ívvel nevelné a könyv terjedelmét

Midőn ezeket Excellentiádnak feljelenteni sietnék, kegyeibe

ajánlott mély tisztelettel vagyok Excellentiádnak, Pest, augusztus 3. 1846. alázatos szolgálja Schedel Ferencz, a M. kir. Egyetemi Könyvtár Igazgatója.

E tervezet ellen — inkább megfelelővén intencióinak — Szögyény nem támasztott semmiféle nehézséget. Minden részletében magáévá tette s már augusztus 6-án változtatás nélkül pártolólág terjesztette a kancellár elé, biztosítván őt arról, hogy a könyvtár igazgatója a belé helyezendő bizalomnak teljesen meg fog felelni; különben is a Pray munkájának Toldy által kiegészítendő részét, mely az újabkori nádorok élettörténetére, működésére fog kiterjeszkedni, ő maga is át fogja vizsgálni, sőt a tanulmányi bizottság ülnökével, Czéh Jánossal, a ki maga is »kitünő magyar történetbúvár«, felülbíráltatja.

Szeptember 11-én 796. eln. sz. a. kelt a kancellár döntő határozata, mely jóváhagyja a Pray értekezésének kiadását; aziránt azonban bővebb felvilágosítást kíván, hogy a célba vett nyelvemlékek közül, melyek legyenek kinyomatandók?

E kérdésre a tanulmányi bizottság elnöke szeptember 21-én azt válaszolta, hogy ő a nyelvemlékek közül az 1508-ki legendás könyvet tartja legméltóbbnak a kiadásra, mert a Pray dissertációjával egyetemben ez felel meg leginkább az ünnepély jelentőségének. Ellenben az 1506-ki kéziratot az előbbivel való egykorúságánál és kis terjedelménél fogva, a III. szám alatt kijelölt legendákat és predikációkat pedig terjedelmességök miatt s az idő rövidségére való tekintetből, mellőzhetőnek véleményezi.

E fölterjesztéssel egyidejűleg Szögyény felhívta Toldy Ferenczet, hogy a kancellária végdöntéséig is, a Pray értekezésének sajtó alá rendezéséhez haladéktalanul kezdjen hozzá.¹

A dologgal sietni is kellett. Az ünnepély napjául a főherczeg nádorrá választásának forduló napja november 12-ike tüzetett ki,² de azt a felség pár hét múlva november 5-ére tette át.³ Az ország főhatóságai, intézetei, a vármegyék, főpapok, főurak körrendeletileg hivattak fel az ünnepélyben való részvételre.⁴

¹ Az itt felhasznált hivatalos iratok a m. kir. orsz. levéltár helytartótanácsi osztályában őriztetnek.

² 13652/846. kancz. sz.

³ 15344/846 kancz. sz.

⁴ 37943/846. H. sz.

De nyomban elterjedt országszerte a szomorú hír, hogy a már hónapok óta gyöngélkedő nádor állapota annyira súlyosodik hogy a jubileum aligha lesz megtartható. A közhírt igazolta a kancellária október 15-ki rendelete, mely az országnak tudtul adá, hogy »Ő cs. kir. Fenségének, az ország Nádorának egészségbeli szenvedő állapota nem engedi meg, hogy dicső hivataloskodásának felszázada az e végre kitűzött napon, jelesül f. é. november 5-én ünnepeltessék.«

A nemzet még remélt; remélte, hogy az isteni gondviselés megadja neki az örömet, hogy szeretett nádora iránt táplált őszinte hálájának, tiszteletének ünnepélyes kifejezést adhat. De reménye hiú volt. 1847 január 13-án reggeli 9 órakor megszűnt dobogni a szív, mely egy ország boldogságáért vert, megszűnt működni az agy, mely egy ország jólétén, felvirágzásán annyit fáradozott.

A nagy férfiú halálával természetesen megakadt a nádor-kódex kiadása is. Megakadt, de meg nem szűnt. A fáradhatatlan Toldy nem engedte az eszmét elaludni, csak a kedvező alkalmat leste. Ez az alkalom bizony soká váratott magára. 1857 május havában történt, hogy ő felsége I. Ferencz József nejevel együtt Magyarországot először meglátogatta. Ez örömnünnep emlékéül adta ki Toldy, illetőleg az egyetemi könyvtár azt a könyvet, melyet »Nádor-kódex« neve alatt ismerünk. Ennek tartalma elütő mind az első, mind a másod izben tervezett kódextól; egyben mégis megegyezik s rá vall a szerkesztő régi kedvencz eszméjére, t. i. ez is vallásos tárgyú régi magyar nyelvemlékeket tartalmaz, azt a kéziratgyűjteményt, melyet Winkler kanonok ajándékozott az egyetemi könyvtárnak s a melyet Toldy a boldogult nádorról nevezett el.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS ISMERETLEN HISTÓRIÁS ÉNEKE 1598-BÓL.

DÉZSI LAJOSTÓL.

Körülbelül hat évvel ezelőtt, debreczeni tanuló koromban, vettem egy pergamen kötésű kolligátumot, melyben mintegy husz különböző ritka XVII. századbéli nyomtatvány volt, egy kivételével mind magyar írótól latin nyelven írva. Benne volt többek közt Komáromi Csipkés Györgynek, Pósházi Jánosnak, Mártonfalvi Györgynek, Köleséri Sámuelnek, Nógrádi Benedeknek, Rápóti Mihálynak stb. több műve, olyan is, a mely eddigelé ismeretlen. ¹ Növelte becsét az is, hogy az egykor Sajószentpéteri István ismert nevű XVII. századi egyházi író tulajdona volt, a kinek egy műve szinte benne van a gyűjteményben, benne sajátkezű névirása, a könyvtolvajoknak szóló figyelmeztetése: »Domine, increpa harpyas, ne pretiosum hunc thesaurum mihi eripiant!« és jeligéje, mely theologus íróra nézve jellemző: »Libera me a rabie theologorum.« ²

Ennek fedelében találtam *Bogáti Fazekas Miklós* itt közlött művének két példányát, melyet a könyvkötő a bekötésnél fedeltöltelékkül használt föl s így mentett meg számunkra az elveszés-től. Csakhogy sajnálatunkra nem teljesen ép állapotban, hanem csak töredékben, mely elül és közbül csonka, de mindamellett így

¹ Pl. *Responsio ad disputationem Andreae Horvát de omnipraesentia carnis Christi. S.-Patakini, 1654. 4-r.*, melyet más alkalommal fogunk ismertetni.

² E kolligátumot azóta a debreczeni ref. főiskola könyvtárának adtam.
Magyar Könyv-Szemle. 1895.

is teljes biztossággal megtudhatjuk belőle a szerző nevét, a mű tartalmát, a nyomtatás helyét, sőt hozzávetőleg a nyomtatás évét is.

A szerző nevét itt is, mint annyi sok más XVI. és XVII. századi énekeinknél, a versfejek tartották fenn. Az akrostichon itt is latin hexameterekben mondja meg a mű szerzőjét s valószínűleg Ajánlást is foglalt magában, de hogy kihez, azt már töredéksége miatt nem mondhatjuk meg. Betűi ezek: ...SA...IGNOB...S MEIS GESSERIT...NSTABIL...PRAELI...MVL...VDI...VM KAMB...BON...MAG NEKE...EST...VRI...TIBI...MUSA BOG A...THIA...VIR INGENIO... E szerint a szerző Bogáti, a ki, mint ezt a gondolatmenet, nyelvezet, verselési mód hasonlósága mutatja, egy személy azzal a Bogáti Fazekas Miklóssal, kinek életéről és költői működéséről e folyóirat jelen füzetében kezdtem meg tanulmányomat. A »Musa Bogathia« kifejezés is e mellett szól, mely a »Világi zűrzavar«-ban (1591.) szinte előfordúl. (»Tibi Musa Bogathia monstat«) Igaz ugyan, hogy a kezünk alatti mű iratási ideje 1598., a végsőversszak e szavai szerint:

»Olvastam ezt görögbül, írám magyar nyelven,
Az ezeröttszázkilenczven és nyolcz esztendőben.«

Bogáti Fazekas pedig az eddig megjelent életrajzok szerint, mint kolozsvári pap 1592. évben meghalt, de ez írók mind a múlt században élt Uzoni Jánost és Fosztó Istvánt követték, a kinek kézírati egyháztörténete épen nem ment tévedésektől.

Czime lehetett: (346.)¹ *Demeter Király históriája, mely Plutarkhusból fordítottatott magyar nyelvre.* (V. ö. Sz. K. R. M. K. I. 128.) Nyomtatási helye Kolozsvár, a mint ezt a betűk jellegéből bizonyosan megállapíthatjuk; e jelleg megegyezik az »Aspasia« vagy »Három jeles főhadnagyok« című művekével, melyek kétségtelenül kolozsvári nyomda termékei.

Nyomtatási évül az 1599 vagy 1600-at vehetjük föl, ha abból indulunk ki, hogy Bogáti Fazekasnak egy műve sem jelent meg iratása esztendejében, hanem egy vagy két évvel később. De ez természetesen csak hozzávetés.

¹ Ez adalék Szabó K. Régi M. Könyvtárának I. kötetéhez tulajdonképen 347. számot viselne, de a Könyv-Szemle múlt évi 4. füzetében közölt 339. számú adalék tévedésen alapszik, mint azt a Vegyes Közlemények cz. rovatban bővebben kifejtem.

Az egész mű mintegy három ivre terjedhetett; fennmaradt ebből 7 negyedrészt levél. Hiányzik elől a czimlap s a szerző bevezetése, mely, mint a »Három jeles főhadnagyok«-nál vagy »Aspasia«-nál morális elmélkedésből állhatott, bár az is föltehető, hogy mint »Mátyás király«-nál, vagy »Castriot György«-nél, rögtön »in medias res« ment a szerző s így elől nem sok hiányzik. Nagyobb hézagok vannak a 173., 187., 271. sor után, a mint ezt a gondolatmenetből kivehetjük, ezenkívül minden lap közepéből 4—5 sor hiányzik, a melyet a könyvkötő vágott le. Ez kissé megnehezítette az összeállítást, annyival is inkább, mert sem a levelek nincsenek megszámozva, sem ívjege nincs alkalmazva. Mi Plutarkhosból Demetrios életrajzát vettük alapul, melyet művünk az események előadásában legtöbb helyt szorosán követ, ezenkívül a Stratonica szerelmi episodjánál Lukianos »περί τῆς Σοφίης θεοῦ« című művét, a hol a 17—22. fejezetben ezt csaknem szóról-szóra megtaláljuk. E műveknek alapján a versfejek ellenőrzése mellett elég biztosnak gondoljuk összeállításunkat.

Sándor ura is Cassander . . . öle,
 [Ki]rálné kis fiáv[al] rekesztette,
 [U]runk holta után m en ezt művelte,
 Szükségem ezt mutatja, felkeljek ellene.

3. **Az** urak hogy ezt érték, öszvebeszélének,
 [N]égyen Antigonusra erősen készülnek:
 Cassander Macedoniának, görögöknek,
 Ptolemeus parancsol Egyptus földének.

.. haddal zörgölődnek az Antig[onusra],

10. Képirók és faragók csodálkoztak rajta,
 Szépségével írásba de nem értek soha;
 Vitézi tekinteti, úrmód ő orczája.

Jó l[aká]st, vigasságot noha gyakorta,
 [D]e ha szükség kívánja, seríly, szemes vala,

15. [E]bből mindenek szeretik, csodálnak rajta,
 kedvü tekintetiben és rettentő vala.

**Gyakran vadáz, egykoron hogy onnat megjöve,
 Dárdástól az atyjához méne, megölelé,
 [Eg]ynihány követ atyjától csak akkor méne,**

20. [Ki]ktől azt is izené, fia mint szeretné.

**Nagy volt édes atyjához, anyjához szerelme,
 Az ő barátságban is nagy volt embersége,
 Mithridates egy úrfi, egy idejü véle,
 Atyjának udvarában szolgál mint jó híve.**

25. **Oly pokol álmot láta Antigonus róla,
 Azért titkon levágná, fiának ezt mondá,
 De fiát erősen esketé, meg ne mondja,
 Demeter azt jóllehet bús rajta.**

B

- Syriát hódoltatja, megvötte sok házát,
 30. Fiára Demeterre bizá minden hadát,
 Csak huszontkét esztendős nem látott még o[ly]a]t.

**Mint iffjat és tudatlan egy jó vitézzel,
 Ütközék, de nem nyere vakmerőséggel;
 Nyolczezer foglya, népben ötezer hulla el,**

35. Szép sátori, tábora ott vesze sok kencscsel.

**Ezzel ott Ptolomeus magát el sem hívé,
 Minden szép nyereséget foglyokkal megküldé,
 Mert jó hirért, tisztességért költ ő fegyverre,
 Nem kencsért, iffúnak ezt szépen izené.**

J

41. **Sietvén egy katonaköntöst kapa reá,
 Futva alig szalada, mindent oda hagyta.
 Pokol természet miá csaknem rútúl jára,
 Megarához megtére, megvevé, dúlatá.**

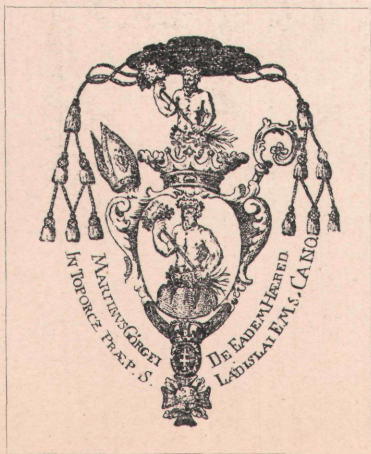
1.

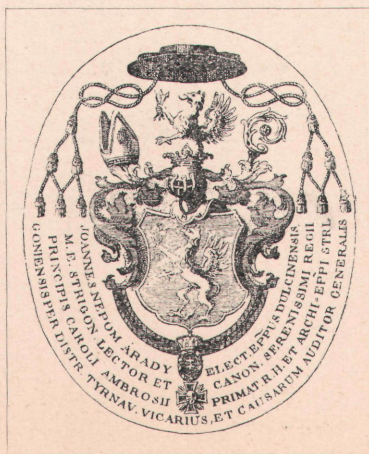
2.

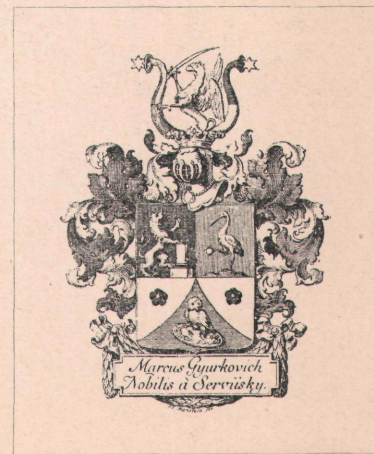
3.

4.

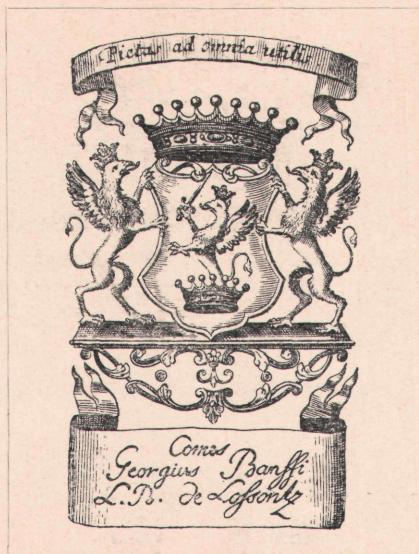
5.

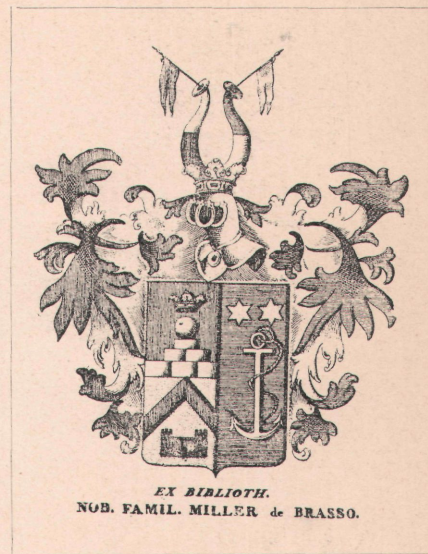
6.

7.

8.

9.

Magyar könyvgyűjtők exlibrisei.

(1. Koller Ignác. 2. Széchenyi Ferencz gróf. 3. Dobai Székely Sámuel. 4. Görgei Márton. 5. Árády N. János. 6. Gyurkovics Márk. 7. Kovachich Márton György. 8. Bánffy György gróf. 9. Brassói Miller család.)

- Gazdag**, szép nyereséggel töltözék hadnépe,
 45. Várasért Athenái főtanácsi könyörge;
 Azért Megarát hagyá szabaddá, nemessé,
 Innet nagy Atheneba Demeter úgy mene.

Előbbi törvényeket mindenből megadá,
 Urak fizetett népét mindenütt kiha[jtá.]

50. **Száz** hajóra elég fát, sok élést igire,
 Kit atyja szükségekre várasul küldene,
 Feletébb is jó tettét az váras köszöné,
 Kikkel nem illik vala, Demetert tisztelé.

- Senki** addég kiralnak magát nem hívatta,
 55. Mert Filephöz, Sándorhoz vetni általlotta,
 Demetert atyjával váras királynak mondá,
 Isteni tisztelet nekik sokat ada.

- Ezek** vesztek iffiat, mert magát elhivé,
 Fő-fő népek özsvegit ketteivel vivé,
 60. Házasság kívül sok személyekkel szerelme,
 Ebből neki jó hire romlania kezde.

Rövid nap megindúla, mert atyja hivatja,
 Mert az Ptolomeusra Cypros végett hada,

- Juta** szembe egy erő, azt hamar megveré,
 65. Had előtt Menelaus, Ptolemeus öcse,
 Ptolemeus ezembe nagy haddal elére,
 Hogy csak eltapottassa, ha el nem áll előle.

- Túl** hátul hatvan hajón öcsét lesbe hatta,
 Hogy az ütközet sulyán Demetert megállja,
 70. Ó maga másfélszáz hajón ott szembe szálla,
 Demeter száznolczzvannal, de jó renddel hada.

----- két had özsveméne, -----

— — — — — Demeternek kézbe.

Nép az többin merüle, az tengerbe vesze,
 75. Sajkákba sok asszonyok, egyéb nép sok helybe,
 Sok főemberrel kincscsel esének mind kézbe,
 Táborába Demeter mindezekkel méne.

Sok szép között rabja esett szép leánya,
 Hires lantos, cymblo mos, de mát szegett orcza,
 80. Ki szép szavával Demetert igen megbirá,
 Hogy több feleséginél ezt többször tapasztja.

Táborát Menelaus Demeternek adá,
 Sok gyalog, lovag népit, hajót ajánlá,
 Az Cyprus szigetet is tőle nem tarthatá,
 85. Nyereségen Demeter magát el sem bízá.

Az testeket temeté, rabit elereszté,
 A — — — — — küldé,
 — — — — —

Baráti, jó hívei ott megkoronázák,
 Ő maga egy koronát küldé ott fiának,
 90. [Leve]lében Demetert köszönti királnak,
 Ezt az Sándor vitézi mindenfelé hallák.

Jó szokások elhagyván, felfuakodának,
 [E]gymásra mind magokat királnak hivaták,
 [A]z név mellett jó szokásokban is változának
 95. . . . lag hat királya vagyon Sándor jószágának :

Lysimachus Tracián, Cassander görög király,
 [Sé]leucus napkeletre bir az koronával,
 . . . egia Ptolomeus egiptusi király,
 — — — — —

. . . at tengeren egczersmind indulni hagyá,
 100. . . . ni Ptolomeussal ő maga akara.

Pokol álmod ez hadról urak közt egy láta.
 [Me]rt mindkét hadában, utában lön kára.

.. zen szél miatt, földön elese, elfogya,
 ... mar hadát téríté, ő meg haza szálla.

105. Régi mert közel nyolczvan esztendeje,
 .. ste megnőtt, nehezült fia mindenese,
 .. nek kedvet oz, noha sok dolgát nehezlé,
 [Me]rt szépekkel jó lakást fia igen űze.

- Az vitézi dologban de nagy józan vala,
 110. .. ha természet szerént bornemisza volna,
 .. szerszámi szép és mind készen vala.
-

- Ellensége legnagyobb Lysimachus vala,
 Szembe szálla, szép hadat Lysimachus láta,
 Rajta csodála, azért előle elszála,
 115. Hires Rhodus szigetre lón Demeter hada.

Lón hamar frigye véllek, siet Cassanderre,
 Mert Athenet vitatja, ezt Demeter érté,
 Háromszázharmincz hajó Demeter ereje,
 Cassandert igen űzé, sok várát megvévé.

121. Jó részt Görögországban szabadságra hozta,
 Cassandertől hatezer nép hajla hozzá,
 herczegség az melléje hajla,
-

- Rut hizelkedésekkel szívét úgy emelék.
 Demeter esmét atta magát az szépeknek,
 125. Az szép madoniak kívül véle szép gyermekek.

Méne innét hadával Peloponnesusra,
 Urak, királyok hadát [mind]enünnet hajtja,
 Földeket régi szabadságba, rendbe hagyja,
 Azért Görögországnak tévék hadnagyává.

130. Vadnak sok hizelkedők a király udvarában
 Azok szavát jó kedvvel hallja lakásokban,
 Őtet királynak nevezik minden szavokban,
 Több vitézit Sándornak csufolják nagy vigan.

Lysimachus mindinkább ezen bozszonkodik,
 135. Mert az több királyok csak csúfságra viszik.
 Lysimachushoz sokan Demetertől mennek,

Vagyon már Demeternek egynihány országa,
 Lysimachusra megyen, útban egy hirt halla,
 Boeotia elpártolt, ottan tére vissza,
 140. . . . dat fia Antigonus ütet meghajtotta.

De másfelől országát ipa Pyrrhus dúlá,
 Erős Thebét vitassa, fiának azt hagyá,
 . . . at hamar kihajtá, Thebehez megjuta,
 [Eg]ly nil erős ostromon nyakzirton találá.

145. Itt másodsor vevé meg Thebet, még sem rontá,
 . . . llak egynihány fő népet onnat kimutatá;
 . . . óliából ottan egy boszu találá,
 . . . ágot üdő mulva dúlá, nyavalítá.

. . . régi jó hire, szállania foga.

150. Vala sok szó felöle, fris ruháit bánják,
 Királyhoz nem mehetnek, mikor akarnának,
 . . . szor két esztendeig is követek múlatnak,
 . . . szor semmi válaszok nincs supplikálóknak.

Megbetegült, országát ebbe csak nem veszté,
 155. [M]ert Pyrrhus ezen közben az végekre méne,
 Demeter véle szembe lön, hogy könnyebbüle,
 Ipát jó frigy alatt országból elköté.

[K]észül atyja országát, hogy mind visszavegye,
 [Sz]áz örög hajója készen sok helyekbe,
 160. . . . ezernél népe töb készen nagy serege.
 [Min]denek csudálják, mely nagy készülése.

Ázsiára indula a három királra,
 Seleucus, Lysimachus és Ptolemeusra,

Azok Pyrrhusnak irták veire támadna,
165. Ugan hon tapasztalák, míg hada mozdúla.

Mert nagy haddal egyfelől Ptolemeus jöve.
Görögország jó részét hódlatá melléje;
Macedoniára Lysimachus erede,
Harmadfelől szomszédja, ipa öt érlelé.

170. **Búsult** Ptolemeusra csak az fiát küldé,
Haddal Lysimachusra ő maga erede,
Fő végházát Bérréát Pyrrhus már megvötte,
Ezen hada megbúsult, támadt Demeterre.

... Lysimachus -----

175. Egy etten Pyrrhushoz tiltul szaladoznak.

Bennek ott egynehányan ugyan pirongaták,
Hogy kevély fris voltáért véle nem vinának,
Által beszéddel néki csak bucsut adának,
Táborban egy gubában királt elbocsáták.

180. **Ott** öszvevesztek praedán, vadnak erős zajba,
Pyrrhus érté, az tábor megvive, beszállá,
Lysimachussal Macedoniát megosztá,
Kit Demeter előttek hét esztendeig bira.

Nem akará urának látni szerencsését,
185. Phylla asszony királné vón hozzája mérget,
Demeter összegyűjté, hol találá, népét,
Mert görögök közt lelé egynehány barátit.

Az szeretet ereje ilyen és hatalma,
Tisztességet felelji, embert megvakítja,
190. Fejedelmeket, bölcseket sokszor gyaláza,
Ember mi tisztességben, gondolni nem hagyta.

Gyakran ő miatta löt ország változása,
 Az szép Ilona miatt vesze régen Trója,
 Salamon fia, Amon tudjuk ám mint jára,
 195. Csaknem Béniaminnak ám magva szakada.

N — — — — —
 — — — — —

Ebből ennyi sok halál tiszteleg romlása,
 Ugyan Istennek monták, hogy ily nagy hatalma,
 Készen légyen mindennek bár az ellen kardja,
 Ez az eszes okosság, hogy ne fogyjon nyila.

200. Kéziva mindenkor fe . . . levöldöz ezzel,
 Képes iffjakat lobbant langos üszögivel,
 Szemét bekötték, két szárnyon jár azért széllél,
 Ez vak gyermek, megtalál, valahova lövel.

Ennek erős hatalmát Stratonica látá,
 205. Csakhamar hogy Demeter Seleucusnak adá,
 Eufrates vizhez közel vólt egy fővárasba,
 Egy hires bucsus egyház, azt sok nemzet tartja.

— — — — —

Ezt nagy soká mint álmot semmire vélé,
 De csakhamar korúla, igen betegüle,
 210. Azért mi álmot látott királnak beszélé,
 Ha szent asszony segilli, megtelyesitené.

Szava után ágyából asszony meggyógyula,
 Ura, Seleucus király ottan elbocsátá,
 Hogy az szent városban szép templomat rakatna,
 215. Király népet és kencset mellé sokat ada.

T — — — — —
 — — — — —

»Vötted, hiszem, eszedben téged mint szeretlek,
 Hűségedben, eszedben mert megesmertelek,
 Egy szükségemben azért mostan megleltelek,
 Asszonyoddal, jó hívem, tégedet elküldlek.

220. **R**akasd meg az egyházat, kit asszonyod elszánt;
Szent asszonnak vétett volt, kit igenis megbánt,
Légy had előtt, ha hol kell, mindenben igazgasd,
Kinek tőlem, jó hívem, nagy jutalmát várjad.«

- Igen kéri királyát, hogy ezt másra bízna,
225. Felségét, nagy kincsét, ki neki nem volna;
Mert szívében azon fél, együld üdő múlva,
Asszonya Stratonica szemet vetne reá.

Tó — — — — —
— — — — —

- Immár méne házához, az földre borúla,
Vesztett fején az úrfi keservesen síra:
230. »Veszék szegény fejem, uram ezt rám mire bízza,
Ha jól látom, mi leszen utam szerencséje.

- B**izony jó, hogy ily iffjat szép asszonynyal küldnek,
Tőlem okát elvetem jövőendő szégyennek,
Nagyra vetem fejem, szégyentől ne rettegjek,
235. Uram parancsolatja meg is teljesedjék.«

Igen hamar ágyékán ketteit elmetszé,
Sok drágaság¹ szerszámmal zelenczébe téve,
Pecsétes gyűrejével azt jól bepecsétlé.

- »**U**ram! ez volt házamnál eltött drága marhám,
240. Kit én igen szerettem, semminél nem adnám;
Hogy hosszú útra megyek felségednek elhoztam,
Legyen pecsétem alatt, hogy épen találjam.«

- S**eleucus is pecsétit ottan reá nyomá,
Komornyiknak tartani azt erősen hagyá.
245. Cambabus ottan bátran az utra indúla,
Lón három esztendeje, hogy templomát rakja.

Az egyház még sem köszén, majd megtelik rajta,
Az mitől jó Cambabus még az előtt tarta;

Az eredeti szövegben valószínűleg sajtóhibából *drága szág* áll.

Asszony előtt az iffju annyi ideig hogy forga,

250. **Búskodik**, sír az asszony, iffjat beszólitta
 Hogy ő nyavalyájával semmit nem bír[hata],
 Azért előtte Cambabus minden dolgosa,
 De asszony titkolja, bélit mit fájlalja.

- Osztán** ilyen tanácsot magában gondola,
 255. Ebéden jól köppencsen, szemérmét kitolja,
 Iffjat boros korában szavával fogdossa,
 Ha nem nyeri, mondják azt, hogy az bor mondotta.

- Gerjedve** szüve bortól, bátorodnék szava,
 Sem beszéde, sem tötte nem oly rút akkorba;
 260. Valaki látná dolgát, úgymond, bor az oka.

- Torkos**, részeges voltát asszonnak dorgálá,
 Semmiképen az dolgot neki nem fogadá,
 Hogy ha kedve nem telnék, az asszony azt mondja,
 Önnönmagát megöl[né], ha benne mi haszna.

265. **Hogy** az szerszám ott elkölt, iffjú megbeszélé,
 Mert az asszonya szaván igen megrettene,
 Ő magát megmutatá, mindent megjelente,
 Asszony igen csodálja mert soha nem hitte.

- Immár** dobja fakadva, asszony meglohada,
 270. De Cambabust szereti, o nem utálhatja,
 Vigasztalásért együtt minden nap jár hozzá,

- Úgymond** király: »Ez dolgot bűnnek is nem mondom,
 Az mely betegség ellen nem tehet, azt vallom,
 Ha Stratonicát tőlem kívánná, ma adom,
 275. Mert fiannak halálát én mind inkább kárlom.«

- Igen** nagy sirva mondá király mindezeket,
 Doktor rajta mosolyga, kapa királykezet,

Mondja : »Ha akar, arról könnyen majdan tehet,
Mert az fia kívánta király feleségét.«

280. Rajta király örüle, nagy gyűlést hirdete,

Ország — — — — —
— — — — —

Jól tudná, hogy az fia nem tart ellent benne,
De ha törvéntelennek az asszony ezt vélné,
Szóval, tanácsi által reá bírná, venné,
Hogy országa hasznáért ezt megcselekedné.

285. Nagy titkos betegségnek ez lön orvossága.

Stratonica, Demeter királynak leánya,
Seleucus királynak lön először házasa,
Seleucus Antiochusnak, fiának úgy adá.

Gyakran nagy változása esik dolgainknak,

290. Példa legyen sok dolgá Demeter királynak,
Az fenvalók főképen azt bizonynyal várják,
Ha esnek, nagyot esnek, kik toronba hágnak.

Ennyi sok szerencsében soha nincs kétsége,
— — — — —

Nektek ifiak nagy példa az Cambabus dolga,

295. Mindentek azt (így) jó nevet megböcsülje, tartsa;
Menyek, asszonyok nektek Stratonica példa,
Az ne legyen, intellek, mint iffjuval jára.

Isten adja mindennek ezek használjanak,

Az miben nem ellene szent akaratjának;

300. Pogán históriákban noha mindezt írták,

Jó móddal életünknek bizony használhatnak.

Ölvestam ezt görögbül, irám magyar nyelven,

Az ezerötszázkilenczven és nyolcz esztendőben.
— — — — —
— — — — —

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A ZÁRAI TARTOMÁNYI LEVÉLTAR.

DELI BALÁZSTÓL.

Dalmácia levéltárai között leggazdagabb a zárai tartományi levéltár, mely a dalmát helytartó rendelkezése alatt áll és hivatalosan a cs. kir. zárai helytartóság régi iratainak és okleveleinek levéltára (*I. r. Archivio Luogotenenziale degli atti e documenti antichi di Zara*) címét viseli. A levéltár magában foglalja a dalmát királyság politikai iratain kívül a nonai püspökség és a feloszlatott dalmát kolostorok levéltárait; anyaga főleg a velenzei uralom történetére tartalmaz rendkívül becses adatokat, de visszanyúlik a magyar uralom és a királyság önállóságának idejére is, egész az Árpád-királyok első korszakáig: legrégebbi oklevelé Crescimir királytól, az 1059. évből való, s a magyar hódítás legelső emlékei a XIII. századi magyar kancelláriai praxis és diplomatika legbecsesebb adatait őrizték meg számunkra.

A levéltár adatainak történelmi és diplomatikai jelentőségéről Fejérpataky László dr. adott hű képet *Kutatások Dalmácia levéltáraiban* cz. dolgozatában, mely a Századok 1881. évfolyamában jelent meg. Azok után, a miket e dolgozatában mutatóként közöl a levéltár legrégebbi anyagából, és ismerve a zág-rábi délszláv akadémia kiadványait, melyek anyaguk legbecsesebb részét a levéltárból merítették, csakis ismételhetjük az oly régóta hangoztatott óhajtást, hogy történettudásaink és tudományos intézeteink az eddiginél nagyobb buzgalommal igyekezzenek a benne rejlő kincseket a hazai történelem javára kiaknázni.

Alább közlendő jegyzékünk, melyet Bettner Henrik, a levéltár vezetője bocsátott rendelkezésünkre, a levéltár politikai részének, a

tulajdonképeni tartományi levéltárnak felosztásáról és egyes csoportjairól adnak áttekintést.

A levéltár Dalmácia különböző politikai időszakai, s ezeken belül a kormánynak egyes ágai szerint van felosztva. Első osztályát a velencei uralom idejéből származó iratok képezik, 1409-től, illetőleg egyes csoportoknál a XIV. századtól kezdve 1797-ig, a következő rendben:

1. A velencei dogék rendeletei és ítéletei. 1409—1797. 9 kötet, tartalom-mutatókkal.

2. Velencei dragománok iratai. 1622—1797. 134 kötet és csomag, tartalom-mutatókkal.

3. Végrendeletek. 1318—1797. 9 kötet, tartalom-mutatókkal.

4. Dalmáciai ügyészek (sindici avogatori) iratai. 1430—1621. 1 kötet, tartalom-mutatóval.

5. A dalmát és albániai provveditoria generale iratai. 1616—1797. 824 kötet, 52 csomag, és 800 rajz, kettős tartalom-mutatóval 5 kötetben.

6. Zárai grófok iratai. 1518—1797. 140 kötet, tartalom-mutatóval 3 kötetben.

7. Zárai kapitányok iratai. 1622—1797. 25 kötet tartalom-mutatóval.

8. A kincstári jogügyek tanácsosának (consultor fiscale) iratai. 1760—1797. 17 kötet, tartalom-mutatóval.

9. Az isztriai, friauli, quarneroi és dalmáciai erdőségekre vonatkozó iratok 1797-ig. 8 csomag, mutató nélkül.

10. A feudális és vizjogi törvények gyűjteménye. 1328—1797. 2 kötet. Ide sorozhatók még függelékképen:

11. Nona város iratai. 1247—1805. 9 kötet, mutató nélkül.

Az osztrák kormányzat korszakából. 1797-től 1806-ig az iratok a következő csoportokra oszlanak;

12. A tartomány rendezésére kiküldött udvari bizottság iratai. 1797 júliustól 1798 júniusig. 26 csomag, mutatóval, és a tárgyalási jegyzőkönyv.

13. Kormányzósági iratok. 1798—1806 február 19. 312 csomag, tartalommutatókkal és jegyzőkönyvekkel 30 kötetben.

14. Organizáló rendeletek. 1797—1799. 3 kötet.

15. Goess gróf udvari biztos iratai. 1802—1804. 9 csomag mutatóval.

16. Brady kormányzó rezervált iratai. 1804—1806 február 19. 17 csomag, 2 mutatóval.

17. Számadások. 1798—1806 február 19. 116 csomag, 15 mutatóval és jegyzőkönyvvel.

18. Kincstári igazgatás. 1804—1806 február 19. 8 kötet és 70 csomag.

19. A kincstári jogtanácsos iratai. 1798—1806 február 19. 10 csomag, 3 mutatóval és jegyzőkönyvvel.

20. Zárai, sebenicói, spalatoí, lesinai és cattaroi állami pénztárak iratai. 1798—1806. február 19. 60 kötet és 200 csomag.

21. A zárai hatóság iratai. 1798—1806. 120 csomag, 20 mutatóval és jegyzőkönyvvel.

Az 1805-iki pozsonyi béke Dalmáciát tudvalevőleg a francziák kezébe szolgáltatta, kik 1806 február havában szállották meg a tartományt. Az 1814-ig tartó francia uralom iratait a következő csoportok őrzik:

22. Molitor polgári és katonai parancsnok iratai. 1806 február 20—július 21. 4 csomag.

23. Az ideiglenes kormány iratai. 1806 február 20—július 21. 13 csomag, 2 mutatóval és jegyzőkönyvvel.

24. Dandolo provveditore generale iratai. 1806—1810 január 11 csomag, 3 mutatóval és jegyzőkönyvvel.

25. A provveditoria generale iratai. 1806 július—1810 január. 240 csomag, 30 mutatóval és iktató-könyvvel.

26. Számadások és pénzügyi iratok. 1806—1813. 39 csomag, 63 mutatóval és iktató-könyvvel.

27. A kincstári jogtanácsos iratai. 1806—1811. 6 csomag, 3 iktató-könyvvel és mutatóval.

28. A zárai bizottság iratai. 1807—1810. 126 csomag, 19 kötet iktató-könyvvel és mutatóval.

29. A polgári és katonai kormánybiztosság iratai. 1809. november—1810 február. 6 csomag, 5 iktató-könyvvel és mutatóval.

30. A vallásügyek főfelügyelőségének, az üresedésben levő javadalmak és az államjavak igazgatóságának iratai. 1806—1809. 49 csomag, 17 iktató-könyvvel és mutatóval. Ide tartoznak a tartomány felosztott kolostorainak és confraternitásainak anyakönyvei és egyéb iratai, 110 kötetben.

31. A központi rendőr-főfelügyelőség iratai. 1806. 10 csomag.

32. A polgári és katonai kormánybiztosság titkos iratai. 1809 november—1810 február. 5 csomag.

33. A rendőrbiztosság iratai. 1809—1812. 16 csomag és 8 kötet.

34. A quarneroi szigetek felügyelőségének iratai. 1809. 2 csomag.

35. A zárai, spalatoí, lesinai, macarscai és vegliai állami pénztárak iratai. 1806—1810. 12 csomag, 5 mutatóval.

36. A provveditoria generale gazdasági iratai. 1806—1810. január. 13 csomag, 2 mutatóval.

37. Az »Il Regio Dalmata« című ujság kivonatai. 1806 július—1810 márczius. 5 csomag.

38. A dalmát tartományi főfelügyelőség (intendenza provinciale) iratai. 1810—1813. 190 csomag, 12 kötet iktató-könyvvel és mutatóval.

39. A ragusai és cattaroi tartományi főfelügyelőség és bizottság iratai. 1808—1813. 18 csomag.

40. A dalmáciai, ragusai és cattaroi uradalmak igazgatóságának iratai. 1810—1813. 12 csomag, 26 kötet lajstrommal.

41. A dalmát vámhivatalok iratai. 1810—1813. 10 csomag, 42 kötet lajstrommal.

42. Adószedők iratai. 1810—1813. 5 csomag, 40 kötet lajstrommal.

43. Zárai illeték hivatal iratai 1811—1813. 1 csomag, 5 lajstrommal.

44. Zárai, spalato, ragusai és cattaroi adószámadások. 1810—1813. 20 csomag, 42 lajstrommal.

45. Az erdők, vizek és bányák igazgatóságának iratai. 1806—1813. 20 csomag.

46. Különböző korbéli francia és olasz törvények gyűjteménye. 140 kötet.

A második ausztriai kormány iratai a következő csoportokra oszlanak:

47. Az osztrák birodalom politikai törvényeinek gyűjteménye. 1792—1848. 77 kötet.

48. Az osztrák birodalom ítélkezési törvényei. 1780—1830. 2 kötet.

49. Taborovič őrnagy elaboratuma a török határ mentén szervezett egészségügyi őrség ügyében. 1821—1822. 4 csomag, 58 rajzzal.

50. Különböző írók munkáinak cenzúrai példányai. 52 kötet.

51. Az erdészeti bizottság iratai. 1814—1817. 4 csomag.

52. A Franciaország tartozásainak liquidálására kiküldött bizottság iratai. 1816—1837. 8 csomag, 4 lajstrommal.

53. A heraldikai bizottság iratai. 1817—1837. 5 csomag, 2 kötet anyakönyvvel.

54. Az Archivio degli atti antichi igazgatóságának levelezése, 1814-től. 13 csomag, 28 kötetnyi iktató-könyvvel, mutatóval, leltárral stb.

Ide vannak sorozva végül:

55. A nyomtatott szabályzatok, kiáltványok, hirdetések, jelentések stb. 1608—1849. 19 csomag, mutatóval.

Ezek képezik a tulajdonképeni tartományi levéltár anyagát. A levéltár egy másik, nem kevésbé fontos osztálya a zárai San Nicolo, San Domenico és San Crisogono kolostorok és a rogovoi apátság iratait, okleveleit és könyveit foglalja magában, melyek egy rekeszekre osztott nagy szekrényben őriztetnek.

E becses iratok száma 4000 drb. körül van. legnagyobb részük hártýára van írva, a X. századtól kezdve a XVIII. századig, és a kolostorok alapítványaira, a pápáktól, királyoktól, bánoktól, a velencei dogektól s más fejedelmektől nyert kiváltságokra, végrendelezésekre, hagyományokra stb. vonatkoznak. A San Domenico és San Crisogono kolostorok iratairól két részletes lajstrom készült.

Az utóbbi években a helytartósági levéltárba kerültek a régi spalatoí, cattaroi és curzolari levéltárak iratai is.

A spalatoí és cattaroi iratok kor szerint vannak rendezve és külön katalogusokban registrálva. A spalatoí levéltár az 1343—1813. évekre terjed és 1366 kötetet és csomagot tartalmaz. A cattaroi levéltár az 1409—1814. éveket öleli fel, s 304 kötetből és csomagokból áll, egy kis szekrényen kívül, mely XV—XVIII. századi hártýa-okleveleket foglal magában. A curzolari levéltár most áll rendezés alatt, eddig 515 kötet és csomag van rendezve, s mintegy 300 köteg vár a további rendezésre. A spalatoí, cattaroi és curzolari levéltáraknak nincsenek megfelelő mutatói. de a dalmát helytartóság gondoskodott a felől, hogy e hiányon már a legközelebbi években segítve legyen.

A KÜLFÖLDI IRODALOM MAGYAR VONATKOZÁSÚ TERMÉKEI AZ 1894. ÉVBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

(Első közlemény.)

Adressbuch für den Buch-, Kunst-, Musikalienhandel u. verwandte Geschäftszweige der österr.-ungar. Monarchie, mit einem Anhang: Oesterr.-ungar. Zeitungs-Adressbuch. Herausg. von Moriz Perles. XXIX. Jahrg. 1894—95. Mit dem Bildnisse von Ludwig Mayer. (Bécs, Perles Mór, 1894. N. 8-r. VI, 336 l. Ára 2 frt 50 kr.)

Almásy Comtesse. Hongrois et Roumains. (La Revue de Paris. I. année No. 13. 1894. Páris, 1894. 8-r. 632—639 l. az egész füzet ára 1 frt 60 kr.)

Anger, Gilbert. Adressbuch für Brauereien, Malzfabriken und Hopfenhändler in Oesterreich-Ungarn und Bosnien. Mit einem Anhang von Bezugsquellen von Bedarfs-Artikeln für Brauereien, Malzfabriken u. Hopfenbau. (Bécs, Anger Gilbert, 1894. n. 8-r. XVIII, 128 l. Ára 2 frt.)

Armee Taschen-Kalender, K. u. k. 1894. (Teschen, Prochaska Károly 1894. 8-r. 381 l. Ára 90 kr.)

Artaria's Eisenbahn und Post-Communications-Karte von Oesterreich-Ungarn und den nördlichen Balkanländern. (Bécs, Artaria és tsa, 1894. Ára 1 frt.)

Artaria's General-Karten Nro 14 a. Königreich Ungarn. Ausgabe mit Terrain. Neue Ausgabe 1894, revidirt von Dr. K. Peucker. (Bécs, Artaria és tsa. 1894. Ára 2 frt.)

Artaria's General-Karten. Nro 14 b. Königreich Ungarn. Nach Comitaten colorirt. Neue Ausgabe 1894, revidirt von Dr. K. Peucker. (Bécs, Artaria és tsa, 1894. Ára 2 frt.)

Aufklärung, Völlige, über den gewaltsamen Tod des Kronprinzen Rudolf von Oesterreich von E. von Sz. Sechste veränderte Auflage des Werkes: Authentische Enthüllungen über den Tod des Kronprinzen Rudolf. (Lipsee, Minde Károly, (1894.). 8-r. 78 l. Ára 1 márka.)

»**Austria**.« Universal-Militär-Taschenkalender für die bewaffnete Macht der österr.-ungar. Monarchie, 1895. XI. Jahrg. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 16-r. 386 l. Ára 1 frt 50 kr.)

Balbi Adrian. Allgemeine Erdbeschreibung. 8. Auflage. Neu bearbeitet und erweitert von dr. Franz Heiderich. III. Band. (Bécs, Hartleben A. 189 4 8-r. XII, 1012 l. 12 térképpel és számos illusztrációval. Ára 8 frt.)

Bancalari Gustav. Studien für die österr.-ungar. Militär-Kartographie. Mit einer Karte. (Bécs, Lechner R. cs. és k. udv. és egyet. könyvkereskedés, 1894. 8-r. 78 l. Ára 80 kr.)

Bank- und Börse-Kalender, Oesterreichisch-ungarischer. Jahrbuch für Bank-, Assecuranz-, Eisenbahn- und Industrie-Wesen für 1895. XXIII. Jahrgang. Herausgegeben von I. B. Krall. (Bécs, Perles Mór, 1894. 16-r. VIII, 304 l. Ára 2 frt.)

Bársony Stefan. Der Bauern-Don Jouan. Aus dem Ungarischen. (Bibliothek der fremden Zungen. XX. Stuttgart, 1894. 8-r. 123—135 l. az egész kötet ára 65 kr.)

Baukalender, Oesterreichisch-ungarischer, für das Jahr 1895. Bearbeitet unter Mitwirkung von Fachgenossen von der Redaction des »Bautechniker«, vormals von M. Kulka. XIV. Jahrg. (Pécs, Perles Mór, 1894. 16-r. XII, 344 l. Ára 1 frt 70 kr.)

Bazant Johann. Die Handelspolitik Österreich-Ungarns 1875 bis 1892 in ihrem Verhältnis zum deutschen Reiche und zu dem westlichen Europa. (Lipsee, Duncker et Humblot, 1894. 8-r. IV, 193 l. Ára 4 márka.)

Becker Karl. Th. Die Volksschule der Siebenbürger Sachsen. Ein Ueberblick über ihre geschichtliche Entwicklung mit einem Anhang erklärender Beilagen. (Bonn, Paul Ottó, 1894. 8-r. 152 l. Ára 1 frt 60 kr.)

Beer. Studien zu Geschichte der österr. Volkswirtschaft unter Maria Theresia. I. Bd. Die österr. Industrie-Politik. (Különnyomat az Archiv für österr. Geschichteből. Bécs, Tempsky. 1894. 8-r. Ára 2 m. 60 kr.)

Beiträge zur Paläontologie u. Geologie Oesterreich-Ungarns und des

Oriens. Begründet von Dr. E. v. Moisisovics und M. Neumayr. Mittheilungen des paläontologischen Instituts der Universität Wien. Herausg. mit Unterstützung des hohen k. k. Ministeriums für Cultus u. Unterricht von Dr. W. Waagen. Bd. IX. Heft 1. 2. Mit Tafel I--XIV. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 4-r. 96 l. Ára 20 kr.)

Beniczky-Bajza Helene. Rang und Geld. Aus dem Ungarischen von Oskar von Krücken. Zwei Teile in einem Bande. Autorisierte Ausgabe. (Berlin, Janke Ottó, 1894. 8-r. 4, 192 és 4, 176 l. Ára 3 frt 90 kr.)

Benkó Jerolim. Die Reise S. M. Schiffes »Zrinyi« nach Ost-Asien (Yangtse-kiang und gelbes Meer.) 1890--1891. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. XI, 429 l. Ára 3 frt.)

Beran O. Temesvár und seine Umgebung. (Städtebilder und Landschaften aus aller Welt.) (Linz, Mareis E. (1894.) 8-r. 48 l. és Temesvár térképe. Ára 30 kr.)

Beszédes Friedrich. Ungarische Militärsprache. Ein Handbuch für den Vorgesetzten im Verkehre mit den Untergebenen. 4 Aufl. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 12-r. 174 l. Ára 80 kr.)

Bibliothek der Fremden Zungen. XV. XVII. XIX. XX. Bd. (L. Sigismund Just, Fr. Herzeg, Stephan von Bársony, Etelka Gyarmathy.)

Bibliothèque de la compagnie de Jésus. Tom. V. (Brüsszel, 1894. Ára 24 frt.)

Böhmerle Emil. Die Haupt-Lebensmomente des Haar- und Federwildes, dann dessen Schon- und Schutzzeit in Oesterreich-Ungarn. Eine jagdzoologische Studie. (Bécs, Frick Vilmos, 1894. N. 8-r. 30 l. Ára 60 kr.)

Bródy Sándor. Menschen-Humoresken. Aus dem Ungarischen von Oskar Krücken. (Berlin, Janke Ottó, (1894.) 8-r. 139 l. Ára 1 márka.)

Bünker I. R. Typen von Bauernhäusern aus der Gegend von Oedenburg in Ungarn. Mit 14 Text-Illustrationen. (Sep.-Abdruck aus Band XXIV. der Mittheilungen der anthropolog. Gesellschaft in Wien. Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 4 r. 16 l. Ára 80 kr.)

Carl, Erzherzog von Oesterreich. Ausgewählte Schriften. Herausgegeben im Auftrage seiner Söhne, der Herren Erzherzoge Albrecht u. Wilhelm. IV--VI. Bd. (Bécs, Braumüller Vilmos, 1894. N. 8-r. VI, 656 l. Ára 7 frt 20 kr. VII. 666 l. ára 7 frt 80 kr. VIII. 632 l. Ára 9 frt.)

Carrière A. Nouvelles sources de Moïse de Khoren. Supplément. (Bécs, Gerold Károly, 1894. 8-r. VIII, 40 l. Ára 3 m. 50 pf.)

Chélar Raoul. L'Autriche contemporaine. (Paris, Chailley Leó, 1894. 8-r. VIII, 470 l. Ára 5 frt 20 kr.)

Comenius I. Magna didactica. Ex editione Amstelodamensi anni 1657. omnes libros didacticos complectente nunc primum separatim edidit Frid. Carolus Hultgren. (Lipscse, Hermann Emil, 1894. 8-r. 255 l. Ára 5 márka.)

Conducteur, Der, Fahrpläne der öst. und ung. Eisenbahn-, Post- und Dampfschiff-Course mit einem Führer in den Hauptstädten und an den Eisenbahnen, Reisekarten nach den wichtigsten Orten des In- und Auslandes. Routenkarte von Oesterreich-Ungarn und Eisenbahnkarte von Mittel-Europa. Mit Plan v. Wien, Prag, Budapest, Triest u. Graz. 1894. XXIV. Jahrg. (Bécs, Waldheim R. 1894. 8-r. Januar-December. Egy füzet ára 50 kr.)

Conducteur, Der. Kleine Ausgabe. 1894. Januar-December. (Bécs, Waldheim R. 1894. 8-r. Egy füzet ára 30 kr.)

Czerlien Marcus. Die Friedens-Arbeit der österr.-ungar. Cavallerie, besprochen an der Hand des Exercir-Reglementes und nach eigenen Erlebnissen. Mit 5 Beilagen und 6 Tafeln. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. N. 8-r. IV, 606 l. Ára 4 frt 50 kr.)

Degré A. Blaues Blut. (Collection Hartleben. Bécs, 1894. 8-r. 191 l. Ára 40 kr.)

Dioscuren, Die. Literarisches Jahrbuch des ersten allgemeinen Beamten-Vereines der österr.-ungar. Monarchie. 24. Jahrg. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. N. 8-r. 559 l. ára 2 frt.)

Discovery of lakes Rudolf and Stefanie. I. II. vol. (London, 1894. Ára 30 frt 24 kr.)

Dupain L. L'administration militaire Austro-Hongroise. (Páris 1894. Ára 7 márka.)

Dvořák Max. Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Eusebius, Herzog in Schlesien zu Sagan, Fürsten v. Lobkovitz. 1658—1674. (Archiv für österr. Geschichte 1894. Bécs, Tempsky, 8-r. 56 l. Ára 1 m. 30 pf.)

Eisenbahnkarte, Officielle, von Oesterreich-Ungarn und den angrenzenden auswärtigen Landestheilen. Herausgegeben im Auftrage des k. k. Handelsministeriums von der k. k. General-Inspection der öst. Staatsbahnen. (Bécs, Artaria és tsa, 1894. Ára 5 frt 50 kr.)

Eisenbahn-Schematismus für Oesterreich-Ungarn. XX. Jahrg. Pro 1894/95. (Bécs, Manz-féle cs. és k. udv. és egyetemi könyvkereskedés, 1894. 8-r. XII, 550 l. Ára 3 frt.)

Elsberg R. A. Die Blutgräfin. (Elisabeth Báthory.) Ein Sitten- und Characterbild. Mit Illustrationen. (Boroszló, 1894. 8-r. 204 l. Ára 3 márka.)

Erinnerungen aus den Feldzügen 1859 und 1866. Ein Beitrag zur Geschichte des k. und k. Ublanen-Regimentes Nr. 1. Von einem ehemaligen Rittmeister dieses Regimentes. Mit 5 Karten. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 8-r. 4, 247 l. Ára 1 frt 80 kr.)

L'Europe politique. I. kötet. (Páris, 1894. Ára 6 frt 20 kr.)

Export-Compass 1894. Commercielles Jahrbuch für die Interessanten des österreichisch-ungarischen Ausfuhrhandels. VII. Jahrg. Herausg. von Alexander Dorn. (Bécs, Dorn Sándor, 1894. N. 8-r. I. 260, II. 320, III. 22, IV. 46 és V. 52 l. Ára 6 frt.)

Fromme's Oesterreichisch-Ungarischer Landwirthschafts-Kalender f. 1895. 21. Jahrg. Redigirt von Dr. G. Krafft. Mit 41 Figuren. (Bécs, Fromme Károly, 1894. Ára 1 frt 60 kr.)

Garay. Handbuch ungarisch-deutscher Gespräche oder praktische Anleitung in den beiden Sprachen über die verschiedenartigsten Verhältnisse de Gesellschafts- und Geschäftslebens sich richtig und geläufig auszudrücken. 12. verbesserte Auflage. (Bécs, Szelinski György, 1894. 8-r. XVI, 300 l. Ára 1 frt.)

Gassebner Hermann. Die Pferdezucht in den im Reichsrathe vertretenen

Königreichen und Ländern der österreichisch-ungarischen Monarchie. II. Band. Die Landespferdezucht. Mit 14 hippologischen Karten. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. IX, 488 l. Ára 6 frt.)

Gesetz vom 10. Mai 1894, betreffend die Meldepflicht von Landsturmpflichtigen der im Reichsrathe vertretenen Königreiche u. Länder mit Ausnahme von Tirol u. Vorarlberg, und die Verordnung des k. k. Ministerium für Landesvertheidigung vom 20. August 1894. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 8-r. 82 l. Ára 30 kr.)

Glückmann Carl. Ergänzungen zur dritten Auflage des Heerwesen der österr.-ung. Monarchie. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 8-r. 40 l. Ára 50 kr.)

Görg Ferdinand. Praktisches Lehrbuch der ungarischen Sprache für den Selbstunterricht. Kurzgefaszte, theoretisch--praktische Anleitung, die ungarische Sprache in kürzester Zeit durch Selbstunterricht sich anzueignen. Mit zahlreichen Uebungsaufgaben, Lesestücken nebst beigefügten Anmerkungen, einem ungarisch-deutschen und deutsch-ung. Wörterbuche. Dritte, umgearbeitete Aufl. (Bibliothek der Sprachenkunde. 6. Theil. 3. Aufl. Bécs, Hartleben A. 1894. 8-r. X, 181 l. Ára 1 frt 10 kr.)

Granniello Josephus. De obligatione legumlatorum Hungariae repudiandi legem matrimonialem rogatam M. Dec. A. 1893. (Róma, Spithoever, 1894. 8-r. 11 l. Ára 25 kr.)

Grupp. Kulturgeschichte des Mittelalters. (Stuttgart, 1894. Ára 4 frt 20 kr.)

Gustav Adolf-Kalender für Oesterreich-Ungarn, 1895. XLII. Jahrg. (Klagenfurt, Heyn János, 1894. K. 4-r. 182 l. Ára 22 kr.)

Gyarmathy Etelka. Der verhasste Schwiegersohn. (Bibliothek der fremden Zungen. XV. Stuttgart, 1894. 8-r. 63 l. Ára 65 kr.)

Halácsy Eugen. Botanische Ergebnisse einer im Auftrage der hohen kaiserl. Akademie d. Wissenschaften unternommenen Forschungsreise in Griechenland. I. Beitrag zur Flora von Epirus. Mit 3 Tafeln. II. Beitrag zur Flora von Aetolien u. Acarnanien. Mit 2 Tafeln. (Bécs, Tempsky F., 1894. 4-r. 52, 14 l. Ára 1 frt 75 kr. és 1 frt 10 kr.)

Handbuch, Oesterreichisches statistisches, für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Nebst einem Anhang für die gesammten Angelegenheiten der öst.-ung. Monarchie. Herausgegeben von der k. k. statistischen Central-Commission. XII. Jahrgang. 1893. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. IV, 330 l. Ára 3 frt.)

Hartlebens kleines statistisches Taschenbuch. (Bécs, 1894. Ára 70 kr.)

Hausfreund, Der. Evangelischer Kalender für Oesterreich-Ungarn. 1895. (Währing, Stock Károly, 1894. 4-r. 194 l. Ára 75 kr.)

Heindl Johann. Das kirchliche Oesterreich-Ungarn. Allgemeines Real- und Personal-Handbuch der katholischen Kirche in Oesterreich-Ungarn, einschliesslich Bosnien und Herzegowina. Nach amtlichen Quellen und Erhebungen bearbeitet. (Bécs, Heindl János, 1894. XII., 1036 l. és fűggelék, Ára 6 frt.)

Herczeg Franz. Ein Gastspiel der Frau Melina. Aus dem Ungarischen. (Bibliothek der fremden Zungen. XIX. Bd. Stuttgart, 1894. 8-r. 75—81 l. egész kötet ára 65 kr.)

Herczeg Franz. Frau Lieutenant und andere Humoresken. Aus dem Ungarischen von Otto Krücken. Autorisirte Ausgabe. (Berlin, Janke Ottó. (1894.) 8-r. 140 l. Ára 1 márka.)

Hevesi Ludwig. Glückliche Reisen. (Stuttgart, (1894.) Bronz-féle örökösök. 8-r. 6, 376 l. Ára 4 márka.)

Hitschmann Hugo H. Die Land- und Forstwirthschaft in Oesterreich-Ungarn und in Bosnien und der Herzegowina im Jahre 1893. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. 215 l. Ára 1 frt.)

Hof- und Staatshandbuch der österr.-ungar. Monarchie für 1894. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. XVIII, 1274 l. Ára 5 frt.)

Horn E. Jókai. Préface de Gaston Boissier. (Páris, Ollendorff Pál, 8-r. XVI, 176, 4 l. Ára ?)

Hönig Friedrich. Die österr.-ungar. Lebensversicherungs-Gesellschaften im Jahre 1893. Mit 4 Tabellen. (Bécs, Gerold és tsa, 1894. 8-r. 47 l. Ára 50 kr.)

Hörmann Constantin u. Ludwig v. Thallóczy. Geschichte einer merkwürdigen Fälschung. Mit 2 Tafeln u. 3 Abbildungen im Texte. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. 13 l. Ára 1 frt.)

Hueppe. Ignaz Semmelweiss. Festrede gehalten bei Enthüllung seines Denkmals in Budapest. (Berlin, Hirschwald, 1894. 8-r. 24 l.)

Hülgerth Heribert, Lieutenant Lucullus. Eine humoristische Dichtung aus dem österr.-ungarischen Soldatenleben. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 8-r. 186 l. Ára 1 frt.)

Israel B. Die Geschäfts-Resultate der öst.-ungar. Lebensversicherungs-Gesellschaften und der ausländischen Lebensversicherungs-Gesellschaften in Oesterreich-Ungarn im Jahre 1893. 18. Jahrg. (Separat-Abdruck aus der Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik: »Der National-Oekonom.« (Bécs Eisenstein l. és tsa, 1894. N. 8-r. 24 l. Ára 60 kr.)

Jahrbuch. Berg- und hüttenmännisches, der k. k. Bergakademien zu Leoben und Příbram und der königl. ungarischen Bergakademie zu Schemnitz. Red. Hans Höfer u. C. v. Ernst. 42. Bd. 2. Heft. Mit 8 Tafeln und 46 Text-Abbildungen. (Bécs, Manz-féle cs. és kir. udv. és egyet. könyvkereskedés, 1894. N. 8-r. 145—274 l.)

Jahresberichte der k. u. k. österr.-ungar. Consulats-Behörden. Zusammen-gestellt vom statistischen Departement im k. k. Handels-Ministerium. XXII. Jahrg. 1894. 4. 5. Heft. (LVI. Bd. der »Nachrichten über Industrie, Handel u. Verkehr.«) (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 8-r. 363—640 l. egy füzet ára 1 frt 60 kr.)

Jahresbote, Der, für Oesterreich-Ungarn. 1895. 4. Jahrgang. Mit vielen Illustrationen. (Bécs, Wäldheim R., 1894. 8-r. 72 l. Ára 20 kr.)

Jahr- und Adressenbuch der Zuckerfabriken u. Raffinerien Oesterreich-Ungarns. Herausgegeben vom Centralvereine für Rübenzucker-Industrie in der österr.-ungar. Monarchie. Redigirt vom Vereins-Geschäftsleiter Edmund Kutschera. XXII. Ausgabe. Campagne 1894—95. (Bécs, Frick Vilmos, 1894. 16-r. 388, XLII. l. Ára 2 frt.)

»Janus.« Unterofficiers-Taschenkalender für die bewaffnete der österr.-

ungar. Monarchie, 1895. 8. Jahrg. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 16-r. 160 l. Ára 60 kr.)

Jókai Maurus. Der Seelenbändiger. Roman. Aus dem Ungarischen. Autorisierte Übersetzung. (Berlin, Janke Ottó, (1894.) 8-r. 4, 300 l. Ára 1 frt 20 kr.)

Jókai Maurus. Der Nachtwandler. Humoristische Erzählung. Mit des Verfassers ausschließlicher Ermächtigung ins Deutsche übertragen von Ludwig Wechsler. In stenographische Schrift übertragen u. autographiert von Adolf Schöttner. (Reiter's Bibliothek für Gabelsberger-Stenographen. Bd. 34. Drezda, Reuter Vilmos, 1894. 8-r. 88 l. Ára 1 márka 50 pf.)

Jókai Maurus. Schwarze Diamanten. Sechste Auflage. (Berlin. Janke Ottó, (1894.) 8-r. 362, 2 l. Ára 1 frt 30 kr.)

Jókai Maurus. Eine Königin. Erzählungen. Autorisierte Übersetzung von Ludwig Wechsler. (Berlin, Krüger H. 1894. 8-r. 128 l. Ára 65 kr.)

Jókai Maurus. Feindliche Pole. Band I. II. (Stuttgart, Foerster és tsa, 1894. 8-r. 8, 340, 4, 164 l. a két kötet ára 2 frt 60 kr.)

Jókai Maurus. Zwei Mädchenherzen. (Berlin, 1894. 1 frt 95 kr.)

Jókai Maurus. Das Affenmädchen. Roman. Ausschließlich ermächtigte Uebertragung von Ludwig Wechsler. (Boroszló, Schottländer S., 1894. 8-r. 232 l. Ára 3 márka.)

Jókai Maurice. Réve et vie. Traduction du prince Bojidar Karageorgevitch. (Páris, Dentu E. 1894. 16-r. 16, 116, 8 l. Ára 1 frt 20 kr.)

Jókai Maurice. In love with the czarina and other stories. Translated from the original hungarian with the author's special permission by Louis Felbermann, author of »Hungary and its people« etc. (London, Warne Frigyes és tsa, 8-r. 156 l. Ára 3 frt 50 kr.)

Jókai Moric. Souboj s bohem. 29. sz. Magyarból ford. Mayerhoffer N. G. (Prága, Simaček F. 1894. Ára 10 kr.)

Jókai Móric. Cikánsky baron. 7. sz. Magyarból ford. Brabek Frantisek. (Prága, Simaček F. 1894. Ára 10 kr.)

Jókai Mauri. Keltaruusu. Kertomus Unkarin tasangolta. Suomensi Niilo E. Wainio. (Otavan helppohintainen kirjasto. Nro 14. Helsingfors, Otava, 1894. 8-r. 117 l. Ára 1 frt 50 kr.)

Jósika Mikulás. Neverni verni. 12. sz. Ford. Mayerhoffer N. G. (Prága, Simaček F. 1894. Ára 10 kr.)

Jung Julius. Fasten der Provinz Dacien. Mit Beiträgen zur römischen Verwaltungsgeschichte. (Innsbruck, Wagner, 1894. 8-r. XVII, 193 l. Ára 4 m. 80 pfennig.)

Junk V. Wiener Baurathgeber. Allgemeine Arbeits- und Materialpreise im Baufache, für den Bereich von Oesterreich-Ungarn, Bosnien und die Herzegovina zusammengestellt und für Deutschland und die Schweiz verwendbar. 5. umgearbeitete Auflage. I. Hälfte. (Bécs, Spielhagen és Schurich, 1894. 8-r. VIII, 400 l. mindkét rész ára 5 frt.)

Just Sigismund. Für die künftigen Generationen aus dem Ungarischen.

(Bibliothek der fremden Zungen. XVII. Bd. Stuttgart, 1894. 8-r. 63—90 l. egész kötet ára 65 kr.)

Kaindl R. F. Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen. I. u. II. (Aus dem Archiv f. österr. Geschichte. Bécs, Tempsky F., 1894. 8-r. 23 l. Ára 25 kr.)

Kalender, Fromme's, für den katholischen Clerus Oesterreich-Ungarns, 1895. 17. Jahrg. Redigirt von Roman G. Himmelbauer. (Bécs, Fromme Károly, 1894. 16-r. VI, 288, 30 l. Ára 1 frt 60 kr.)

Kalender, Fromme's Montanistischer, f. Österreich-Ungarn, 1895. 18. Jahrg. Redigirt von Hans Freiherr Jüptner von Johnstorff. (Bécs, Fromme Károly, 1894. N. 16-r. VI, 187 l. és jegyzéknapló, ára 1 frt 60 kr.)

Károlyi Árpád. Vlachen-Auswanderung aus der Gegend von Bihac zu Ende des 16. Jahrhunderts. Mit einer Abbildung im Texte. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. 11 l. Ára 30 kr.)

Kolbenheyer Karl. Die hohe Tatra. Im Auftrage des ungarischen Karpathen-Vereines verfasst. 9. Auflage. Mit 2 Panoramen und 4 Karten. (Teschen, Prochaska Károly, 1894. 8-r. 4, 206 l. Ára 2 frt.)

Krones Franz. Deutsches Volksthum im mittelalterlichen Ungarn. (Bécs, Breitenstein, 1894.)

Krones Franz. Zur Geschichte Ungarns (1671—1683). Mit besonderer Rücksicht auf die Thätigkeit und die Geschichte des Jesuitenordens. (Bécs, Tempsky F., 1894. 8-r. 107 l. Ára 1 frt 10 kr.)

Kronthal Berthold és Wendt Henrik. Politische Korrespondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Mathias Corvinus. II. Theil. 1479—1490. (Scriptores rerum Silesiacarum. XIV. köt. Boroszló, 1894. 8-r. VII, 432 l. Ára 6 márka.)

Kvacsala J. Irenische Bestrebungen zur Zeit des dreissigjährigen Krieges. (Dorpat, 1894. 8-r. 22 l.)

Landwehr Hugo. Dichterische Gestalten in historischer Treue. Elf Essays. (Bielefeld, Velhagen-Klasing, 1894. 8-r. 191 l. Ára 2 m. 40 pf.)

Lantos Emil. Ein Fall von Chorea und Hyperemesis in der Schwangerschaft. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. N. 8-r. 4 l. Ára 30 kr.)

Lenhossék M. Die Geschmacksknospen in den blattförmigen Papillen der Kaninchenzunge. (Würzburg, Stabel-féle udv. és egyet. könyvkereskedés, 1894. 8-r. 76 l. Ára 3 márka.)

Lindner Theodor. Deutsche Geschichte unter den Habsburgern u. Luxemburgern 1273—1437. II. Bd. Von Karl IV. bis zu Sigmund. Die allgemeinen Zustände. (Stuttgart, Cotta, 1894. 8-r. 429 l.)

Liszt Franz. Das Strafrecht der Staaten Europas. Im Auftrage der internationalen kriminalistischen Vereinigung. (Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung. I. Band. Berlin, Liebmann Ottó, 1894. 8-r. XXVII, 742 l. Ára 33 márka.)

TÁRCZA.

IGAZGATÓ-VÁLTOZÁS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN.

Az elmúlt év utolsó napjai nagy jelentőségű változásnak voltak tanúi a Magyar Nemzeti Múzeum történetében. *Pulszky* Ferencz, a nagy tudós, megvált igazgatói állásától, melyben huszonöt éven át állott az intézet élén. Az érdemekben megőszült aggastyán, előre haladott korára és egészségi állapotára való tekintetből, maga kérte az igazgatói állástól való fölmentését, megelégedve azzal, hogy mint a könyvtárak és múzeumok országos főfelügyelője, kísérje figyelemmel az intézet ügyeinek folyását. Helyébe ő cs. és ap. királyi felsége *Szalay* Imre vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsost nevezte ki a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójává.

Pulszky Ferencz távozásával egy eseményekben gazdag, eredményekben páratlan korszak zárul be a Magyar Nemz. Múzeum történetében. Minő jelentősége van az ő nevének e korszak évlapjain, nem szükséges elmondanunk. Érdemei az intézet tudományos és kulturális fejlődése körül számtalanszor voltak méltatva e folyóirat hasábjain, s meg vannak örökítve azokban a nagy eredményekben, melyek az ő korszakához fűződnek s melyek a Magyar Nemzeti Múzeumot az ország első tudományos intézetévé, a hazai tudomány európai színvonalon álló, hatalmas központjává fejlesztették.

A távozó igazgató nagy örökséget hagy maga után. Utódjára vár a feladat, hogy az intézet adminisztrációjának ujjaszervezése által betetőzze *Pulszky* Ferencz művét. Hazánk kulturális ügyeinek vezetői szerencsés érzékkel jártak el az utód megválasztásának kérdésében, midőn választásuk arra a férfiúra esett, a ki, mint a múzeumi ügyek referense a vallás- és közoktatásügyi

miniszteriumban. éveken át legbuzgóbb támogatója volt Pulszky törekvéseinek. Szalay Imre egy széles és sokoldalú hatáskör tapasztalatait hozza magával annak az intézetnek kormányzására, mely felett eddig ő képviselte a kormány végrehajtó és ellenőrző hatalmát. E szélesebb hatáskört önkényl cserélve fel a látszólag szűkebb működési körrel, eleve bizonyosságot tett a felől, minő magas véleménynyel van a Magyar Nemzeti Múzeum tudományos és közművelődési jelentősége felől, s már ez maga is eléggé igazolja azt a reményt, hogy méltó utóda lesz Pulszky Ferencznek, a ki félszázadot meghaladó közpályának legszebb sikereiül azokat a szolgálatokat tekintette, a miket a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatói székén tett a nemzeti művelődésnek.

*

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztikara 1894 december 31-én vett búcsut Pulszky Ferencztől, s ugyanekkor ment véghez az új igazgató, Szalay Imre beigtatása.

A keltős ünnepély a múzeumi könyvtár Széchenyi-termében folyt le, hol a tisztviselők teljes számban egybegyűlve, élükön Frivaldszky János igazgató-örrel, fogadták az együtt belépő régi és új igazgatót.

Tóth Árpád múzeumi titkár felolvasta a Pulszky Ferencz nyugdíjaztatásáról szóló miniszteri leiratot, mely következőké hangzik:

Vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minister. 2639. eln. szám.

Méltóságos Pulszky Ferencz urnak, a magyar nemzeti múzeum igazgatójának.

Ő cs. és ap. királyi Felsege folyó évi december hó 19-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy Méltóságod jelenlegi ötezer frtnyi évi fizetésével és a természetbeni lakás meghagyásával állandó nyugalomba helyeztessék és Méltóságodnak ezen alkalomból kiváló érdemeiért legfelső elismerése nyilváníttassék.

Midőn a királyi kegy e magas nyilvánulásáról Méltóságodat értesitem, egyuttal a magam részéről is meleg köszönetemet és elismerésemet fejezem ki Méltóságodnak érdemdus és kimagasló szolgálataiért, a melyeket a magyar nemzeti múzeum körül szerzett.

Méltóságod távozása által egy ür marad, a melyet betölteni nem lehet, mert Méltóságod azon legkiválóbb férfiak közé tartozik, a kik Magyarország újabb történetében döntő szerepet vittek.

A nemzeti múzeum 1869 előtt tulajdonképen az össze-vissza vásárolt és összehalmozott régiségek egy halmaza volt, a melyet Méltóságodnak kellett rendeznie és szervezni úgy, hogy a múzeumból nemcsak egy magyar, hanem egy elsőrendű tudományos intézet lehessen.

És Méltóságod ezen célját elérte, mert oly férfiakat gyűjtött maga körül mint tisztviselőket, a kik elsőrendű szakferfiak és tudományos képzettségük által külföldön is ismeretesek voltak. Ma a nemzeti múzeum egy világhírű mümtézet és Méltóságod azon kapocs vala, a mely a külföldi tudományossággal összekötötte a magyart. Méltóságod közbenjárására vették meg a herczeg Lobkovitz-féle ásványgyűjteményt és a dr. Weiss-féle ásványgyűjteményt. A múzeumi könyvtárhoz olvasótermet csatolt és minden osztályt szakkönyvtárral látott el. Méltóságod alatt folyt serényen a római feliratok, kövek stb. gyűjtése. Méltóságod vetette meg a mai híres családi levéltárak gyűjteményének alapját. Az ősrégészeti gyűjtemény Méltóságod alatt kezdetett meg és most Európában az északi gyűjtemények után az elsőrangú. A római köemlékek táráat oly gazdaggá tette, hogy az Alpeseiken innen, egy-két francia gyűjteményt kivéve, alig akad párja. Az éremtárt 14 év alatt rendezte és lajstromoztatta rendkívüli munkakerők igénybevételével.

Egyik legkiválóbb érdeme Méltóságodnak az Esterházy-képtár megszerzése, a melynek eleinte Méltóságod volt fizetéstelen igazgatója. Később szétválasztotta ezt a képtárt a múzeumtól, a melyet modern képtárrá, a másikat pedig régi festmények képtárává alakított át. Tisztán Méltóságod érdeme, hogy az iparmúzeum megalkottatott, a melyet a South-Kensington múzeum mintájára tervezett. Méltóságod szervezte azonkívül a nemzeti múzeum könyvtári osztályának keretében a hirlapkönyvtárt.

Mindezek az alkotások csak felületesen vázolják azon kiváló tevékenységet, a melyet Méltóságod a nemzeti múzeum és az ország szépművészeti és archeologiai érdekeinek istápolása végett kifejtett; jóval több hirt és fényt hozott Méltóságod a múzeumra az által, hogy azt személyes összeköttetései révén és ismert nagy tudománya és bámulatos sokoldalúsága által európai culturintézményné tette.

Méltóságod hervadhatlan érdemeket szerzett magának minden téren és méltán megvárhatja, hogy nemzetünk hálás legyen Méltóságod iránt.

Méltóságod kérése folytán most megszakad azon hivatalos kapocs, a mely Méltóságodat a magyar nemzeti múzeumhoz kötötte, de bizton hiszem és reméllem, hogy Méltóságod a jövőben is melegen érdeklődni fog kiváló alkotása iránt, és én különösen örülök, hogy Méltóságod kiváló tehetségét ezentul is értékesíthetem, a Magyarországon létező vagy létesítendő közhasználatra szánt gyűjtemények és könyvtárak országos főfelügyelőjének tisztében, a melynek ő cs. és ap. kir. Felsege 1874-ben Méltóságodat legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

Midőn Méltóságodat a magyar nemzeti múzeum igazgatói állása alól ezennel felmentem, egyuttal van szerencsém Méltóságodat értesíteni, hogy fizetésének egyidejüleg történt beszüntetése mellett ötezer forintnyi évi nyugdíját a IX. ker. m. kir. állampénztárnál a szokott módozatok mellett kiutalványoztam.

Egyszersmind felkérem Méltóságodat, hogy a kezei közt levő hivatalos iratokat, tárgyakat, pénzeket, a nemzeti múzeum levéltárait, szóval a nemzeti múzeumot érdeklő minden dolgot hivatalbeli utódjának, Szalay Imre volt kebelbeli ministeri tanácsosnak legezélszerűben kettős párban kiállított átadási, illetőleg átvételi okmány kicserélése mellett, átadni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.
Budapest, 1894. december hó 31.

br. Eötvös Lóránt s. k.

Frivaldszky János igazgató-őr a következő beszédet intézte ezután Pulszky Ferenczhez:

Méltóságos igazgató úr! Méltóságodnak saját óhajtására a megérdemlett nyugalomba való helyezése mindnyájunknak szomorú tudomásul szolgál. Méltóságod bölcs vezetése alatt nemzeti intézetünk nemcsak virágzásnak indult, hanem az magas fokra emelkedett, miért is nemcsak mi, hanem az egész ország nagy elismeréssel és hálával tartozik Méltóságodnak. Fájdalmas szívvel búcsúzunk el, mert Méltóságodban nemcsak bölcs vezetőnket veszítjük, hanem oly igazgatót is, ki folyvást jó indulattal és legjobb szívvel viseltetett irántunk. Tartsa meg Méltóságodat a mindenható isten még jó erőben és egészségben s kérjük, hogy bennünket ezentúl is szíves emlékezetére méltatni kegyeskedjék.

A beszédre Pulszky Ferencz röviden, meghatott hangon válaszolt. Utalt arra, hogy a múzeum fejlesztésében nem csupán neki, de az intézet tisztikarának is nagy része van, mely tudományos képzettségének és lelkes ügybuzgalmának egész erejével támogatta őt az intézet érdekeinek előmozdításában. E támogatásért köszönetet mondva, kérte a tisztviselőket, tartsák meg őt ezentúl is jó emlékülükben.

Ezután Szalay Imre, az új igazgató, fogadta a tisztelgéseket s vette át a Nemzeti Múzeum vezetését.

A titkár felolvasta a Szalay Imre kinevezését tartalmazó leiratot, melynek szövege a következő:

Vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minister. 2640. eln. sz.
Méltóságos Szalay Imre kebelbeli ministeri tanácsos urnak.

Ő császári és apostoli Királyi Felsége folyó évi december hó 26-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával Méltóságodat a magyar nemzeti múzeum igazgatójává legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

Midőn ennek folytán Méltóságodat a vezetésem alatt álló vallás- és közoktatásügyi ministeriumban elfoglalt ministeri tanácsosi állása alól a folyó év végével felmentem, egyúttal meleg köszönetemet és elismerésemet fejezem ki Méltóságodnak azon kiváló szolgálataiért, a melyeket különböző minőségben ministeri tárczám körében kifejtett és a melyek biztosítékot nyújtanak nekem arra nézve,

hogy Méltóságod új hivatalában is hasonló odaadással és buzgalommal fog működni, mint eddig.

Egyuttal értesítem Méltóságodat, hogy a nemzeti múzeum igazgatói állásával Méltóságod rangsorozatához képest ötezer forint évi fizetés és, minthogy nyugalomba vonult hivatali előde továbbra is a nemzeti múzeumban birt természetbeni lakásban megmarad, évi ezer forintnyi lakpénz van egybekapcsolva, a mely illetményeket hivatalos esküjének átvétele után a m. kir. állampénztárnál fogom jövő évi január hó 1-étől kezdve folyósítani.

Végre felkérem Méltóságodat, hogy a nemzeti múzeum volt igazgatójától az ennek kezei között levő hivatalos iratokat, tárgyakat és pénzeket, továbbá a nemzeti múzeum leltárait, szóval a magyar nemzeti múzeumot érdeklő minden dolgot, legczélszerűbben kettős párban kiállított átadási, illetőleg átvételi okmány kicserélése mellett, átvenni és erről nekem jelentést tenni sziveskedjék.

Budapesten, 1894. évi december hó 31-én.

b. Eötvös Lóránt s. k.

Erre ismét Frivaldszky János igazgató-őr lépett elő s a következő beszéddel üdvözölte az új igazgatót :

Méltóságos igazgató úr! Örömmel üdvözöljük Méltóságodat, mint ő felsége a király által legkegyelmesebben kinevezett új igazgatónkat. Méltóságod nem egészen ujoncz intézetünknel, mert előbbi díszes állásában alkalma volt velünk gyakrabban érintkezni, miért is bizonyára jobban fogja magát az új állásában tájékozni, mintha idegen neveztetett volna ki az intézet vezetésére. Ismerjük egyszersmind Méltóságodnak intézetünk iránti jó hajlamát s jó akaratát, miért is reméljük, hogy bölcs vezetése alatt mindnyájunk közreműködésével a Nemzeti Múzeum felvirágozása és előmenetele továbbra is a már megindult jó uton fog haladni. Ajánljuk magunkat Méltóságod szives jóindulatába és figyelmébe.

A beszédet zajos éljenzés követte, melynek csillapulta után Szalay Imre igazgató a következő beszédet intézte az egybegyültekhez :

Tisztelt uraim! Régi ismerősök, régi mnnkatársuk áll ma érthető elfogultsággal itt önök előtt; mert bár eddigi hivatali működésem legszebb jutalmát ez állás elnyerésében látom, a melyre felséges urunk és királyunk legmagasabb kegyelme, miniszterem bizalma helyezt, mélyen érzem feladatam súlyát, most, a midőn nagynevű tudós elődömnök — én annak törpe epigonja — örökébe lépek.

Pulszky Ferencz, a ki a magyar Nemzeti Múzeumot a jelenkor tudományos magaslatán álló közművelődési intézetté fejlesztette, kijelölte egyszersmind a haladás utját is.

Kövessük ez utat továbbra, törekedjünk válllvetve, hogy ez intézet nemzeti kulturánk emelése és népszerűsítése által minél töké-

letesebben feleljen meg rendeltetésének; őrizzük gondosan nemzetünknek abban lerakott kincseit és küzdjünk lankadatlanul az immár életszükségletté vált újabb múzeumi épületek létesítése mellett. A múzeum vezetésében elkerülhetetlen rend és fegyelem az intézetben ápolt tudományszakok szabad művelését, fejlődését ne korlátozza. Az egyes osztályok vezetői szakszerű intézkedésükben szabadon, de saját felelősségükre járjanak el, épugy, mint a hogy az intézet egyöntetű vezetése körül a fegyelem és rendért engem illet a felelősség.

E rövid pár szóban egybefoglalt programmom megvalósítására kérem hathatós támogatásukat, s kérem, — a mire érzem, hivatali működésem közben vajmi sokszor lesz szükségem — fogatkozásaimmal szemben szíves elnézésüket.

Lelkes éljenzés hangzott fel az új igazgató beszédére, a ki ezután Pulszky Ferenczhez fordulva, a következőleg folytatta:

Te pedig, tudományos életünk ősz bajnoka, kölcsönözd nagy neved fényét továbbra is ez intézetnek, hisz mint a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, ezentul is te maradsz annak főgon-
dozója.

Te, kinek a múzeumi tisztviselők második családját képezték, fogadj kérelek szívesen engem is e család tagjául, támogass bennünket mély bölcseséggel, kimeríthetetlen tudományod tárházával, bő tapasztalataiddal, hogy a tudomány fejlesztésének általad előírt útján haladhassunk.

Leljed ezentul is örömdödet az intézetben, lakjál annak falai között teljesen helyreállott egészségben minél tovább, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum művelődést terjesztő tevékenységének még számos éveig szemtanuja lehess.

Az új igazgató végül Frivaldszkyhoz s a tisztikarhoz fordulva, így fejezte be szavait:

Neked pedig, tisztelt barátom Frivaldszky János, csekély érdemeimet messze tulbecsülő meleg üdvözlő szavaidért halás köszönetet mondva, ajánlom magamat, tisztelt uraim, további szíves barátságukba és hajlamukba.

A beszédet a tisztviselői kar lelkesen megéljenezte, mire az új igazgató mindegyikkel barátságosan kezét fogott s ezzel a tisztelgés véget ért.

*

A Magyar Nemzeti Múzeum új igazgatója, *Szalay Imre* 1846 november 8-án Bécsben született. Atyja Szalay Ágoston udvari tanácsos, a jeles történetbuvár és régiséggyűjtő († 1877.) volt. Középiskolai tanulmányait Győrött és Sopronban, a szt.-benedekrendiek vezetése alatt, jogi tanulmányait a budapesti tud. egyetemen végezte, s 1870-ben köz- és váltó-ügyvédi oklevelet nyert. Államszolgálatát a királyi táblánál kezdte meg, hova

1868 október 5-én lépett mint joggyakornok. De már 1869. június 9-én, segédfogalmazói minőségben, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz ment át: 1871 január 28-án fogalmazóvá nevezetett ki, 1875 július 24-én min. titkári czímet és jelleget nyert, 1876 július 25-én valóságos titkár, 1877-ben az elnöki osztály vezetője, 1880 június 24-én osztálytanácsos lett. Trefort Ágoston 1883-ban a művészeti és emberbaráti ügyek igazgatására külön ügyosztályt állítván fel, ennek élére őt állította. Ez állásban vezetése alá tartoztak az összes közművelődési országos intézetek, úgymint a Magyar Nemzeti Múzeum, az Országos Képtár és a Történeti Arczképcsarnok, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum, a Műemlékek Országos Bizottsága, a Technológiai Iparmúzeum és a képzőművészetek tanítására szolgáló ipariskolák, melyek nagy része, nevezetesen a Strobl-féle szobrászati iskola és műterem, a Lotz-féle festészeti iskola, az ő fáradozásainak köszönhetőek létrejöttük. Mint a múzeumi ügyek referense, sokat tett ez intézet fejlesztése érdekében. A természettudományi osztályok működését laboratóriumok létesítésével mozdította elő, s a múzeum madártani osztályával kapcsolatosan ornithologiai megfigyelő központot szervezett az intézetben; a néprajzi osztály és a növénytár kitelepítése és kibővítése is az ő hivataloskodása idejére esik.

Mint e nagy fontosságú ügyosztály vezetője, már 1889. december 29-én megkapta a miniszteri tanácsosi czímet és jelleget, 1891 május 28-án pedig valóságos miniszteri tanácsossá nevezetett ki. A kereskedelmi m. kir. miniszter, mint az 1896. évi ezredéves országos kiállítás elnöke, 1894 október havában a kiállítás történelmi főcsoportjának igazgatójává nevezte ki, mely állásában az ezredéves kiállítás igazgatójával egyenrangú állást foglal el, és az igazgatóságnak — bár külön és független hatáskörrel — kiegészítő tagja. A Magyar Iparművészeti Társulat 1891-ben alelnökévé választotta; a Képzőművészeti Társaságban mint választmányi tag foglal helyet. Az iparművészet terén irodalmi működést is fejtett ki, melynek főbb termékei: Szalay Ágoston régiséggyűjteményének ismertetése, (Századok, 1877.) A művészi ipar az országos tárlaton, (Művészi Ipar, 1886.) A XIII. Leo pápának szánt magyarországi ajándékok tárlata, (U. ott 1887.) Lucien Magne, L'art dans l'habitation moderne, könyvism: (U. ott 1887.) Felsőausztriai hagymás tálak az iparművészeti múzeumban, (U. ott. 1889.) A XIV. és XV. századi ötvösség két remeke. (U. ott. 1893. és külön kiadásban is). Végül a Magyar Nemzeti Múzeumról az 1888-iki brüsszeli nemzetközi kiállítás alkalmából magyar, német és francia nyelven megjelent, 24 műmellékletet tartalmazó nagy díszalbumhoz ő írta meg az intézet történetét tárgyaló bevezetést.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1894 OKTÓBER 1-TŐL DECZEMBER 31-IG.

(Felolvasatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 január 17-én tartott igazgatósági ülésén.)

A könyvtár egyes osztályainak gyarapodását és ügykezelését az alábbi részletes jelentések tüntetvén föl, az általános ügymenet feltüntetésére álljanak itt a következő adatok.

A hivatalos akták száma 500-ról 717-re ugrott, mely körülmény mutatja, hogy az ügyforgalom évről-évre emelkedik. Az 1891. évi forgalom 412, az 1892-iki 549, az 1883-iki 542 számot tüntet föl.

Az elmúlt negyedév alatt a könyvtár összes osztályainak tudományos szükségleteire 1746 frt 34 kr, nem tudományos szükségleteire 194 frt 57 kr utalványoztatott.

A könyvtárhoz legutóbb történt kineveztetések a tisztviselői karnak részben új beosztását tették szükségessé. Dr. Erdélyi Pál múzeumi segéd segédőrré neveztetvén ki, a kéziratár vezetését vette át, melléje pedig Szamota István múzeumi segéd osztatott. Eddig a kéziratárban lévő dr. Sebestyén Gyula múzeumi segéd dr. Erdélyi Pál helyét tölti be, munkakörébe tartozván az adminisztracionális ügyek, könyvkölcsönzések, könyvrendelések végzése és a nyomtatványok vásárlási naplójának vezetése.

A nyomtatványok osztályában az elmúlt évek zavarai, betöltetlen állások és az elmúlt év elejétől kezdve nagy mennyiségű könyvbeszerzések miatt nagymérvű hátralékok álltak elő, úgy hogy mindenképen azok megszüntetésére kellett törekedni. És csak oly módon volt elérhető, hogy a könyvtár összes alkalmazottai, a kézirat s levéltárban és a hírlapkönyvtárban levők is, bizonyos számú könyvet tartoztak — egyéb hivatalos teendőjük végzése mellett — naponkint megcédulázni. Ily módon a nyomtatványi osztály két tisztviselője a könyvek osztályozásával foglalkozhatott. E helyesnek bizonyult eljárás által oly eredmény volt elérhető a minőt eddig egy egész év munkássága sem mutathatott fel. Ez eredmény számadásait a nyomtatványi osztályról szóló jelentés tartalmazza.

Sajnos, hogy ez eljárás — legalább oly mértékben mint eddig — tovább alig lesz folytatható. A levéltári osztálynak újabban bekövetkezett rohamos szaporodása ez osztály alkalmazottjait hosszú időre teljesen igénybe veszi. Ugyanezen szaporodás sürgősen szükségessé teszi, hogy a letéteményezett családi

levéltárak helyiségében a kéziratár által elfoglalt szekrények levéltári czélokra mielőbb visszaadassanak. Nyolcz új szekrény beszerzése, melyekre nézve a költségvetés már beterjesztetett, legalább ideig-óráig segít a hely szükén. A minden nagyobb mérvű gyarapodásnál felmerülő átalakítások és butorzasok szüksége, a hírlapkönyvtár tarthatatlan túltömöttsége és a nyomtatványi osztályban kezelésre szükséges hely hiánya égető szükségé teszik a helyiségek kibővítése kérdésének végleges megoldását.

A könyvtár folyóiratának, a Magyar Könyvszemlének 1894. évi folyamából pontos időben megjelent a befejező 4-ik füzet. A folyóirat úgy tudományos tartalmával, mint kezelésével kielégíti a legszigorúbb igényeket: s ezért a szerkesztőt, dr. Schönherr Gyula levéltárnokot teljes elismerés illeti. E folyamában nyert befejezést a nyomtatványi osztály nagybecsű csoportjának, az incunabulumoknak szakszerű, a bibliográfia tudományának mai színvonalán álló leírása, melyet Horváth Ignác segédőr végzett. A két évfolyamban közzétett dolgozatból különnyomat készült, mely megfelelő bevezetéssel és indexekkel ellátva, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának *első* nyomtatott katalogusa rövid idő múltán megjelenik.

A könyvtár egyes osztályairól szóló jelentések a következők:

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben kötelesek példányokban 1415, vásárlás útján (784 frt értékben) 369, ajándék útján 256, összesen 2040 drb nyomtatvánnyal szaporodott.

Ugyanezen idő alatt a könyvtár helyiségében 3928 egyén 8381 kötet nyomtatványt: kölcsönzés útján pedig 561 egyén 1668 kötetet használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Sambucus, Emblemata et aliquot nummi antiqui operis. 4. editio. Antwerpen, 1584. (10 frt). 2. Brown Edward, A brief account of some travels in Hungaria, Servia etc. London, 1673. (20 márka). 3. Pimpinello Vincenz. Ein Oration, oder Rede vor Ro. Kaiserlicher Mai. Carolo V. Augusto. (Aufruf gegen die Turken.) Augsburg. 1530. (5 márka). 4. Guinement de Kerallo. Histoire de le Campagne de 1769. Szt.-Pétervár, 1773. (55 márka). 5. Das grosse Conversat. Lexicon für die gebild. Stände. Herausgegeben von S. Mayer. Hildburghausen. 1840—55. 60 kötet. (150 frt). 6. Beschluss und Form der lehr vom Testament und Abendmal unseres Seligmachers Jesu Christi. Heidelberg, 1563. (30 márka). 7. Gothaischer Hofkalender 7 XVIII. századi és a jelen század elejéről való kötete (120 márka). 8. Petőfi, A helység kalapácsa, Czípusus lombok, Versek (1844. és 1845.), Szerelem gyöngyei és János vitéznek első kiadásai az eredeti czímlapokkal (30 frt).

Ajándékaikkal a következők járultak könyvtárunk gyarapításához: Acsády Ignác, a Field Columbian Museum (Chicago), Fiók Károly, Fülöp Lajos, Grill Károly könyvkereskedése (3 drb), Gyulai Pál, Haiczl Kálmán dr., Hintz Emil, Horn Ede (Páris), Edvi Illés Aladár, Jessig protoŋotarius (Prága), Káldi Gyula, Kecskeméti »Katona-kör« (6 drb), Kosch Árpád (22 drb), Kőrösi József, Lázár G. bukaresti könyvnyomdája, Lévay Imre, Nagy György, Óváry Lipót, Pongrácz Lajos (10 drb), Posner Károly Lajos és fia czég, Dr. Pósta Béla, Rész Ensel Sándor, Schunda N. János, Stájer tört. társulat (3 drb), Stelczér Frigyes, Szinyei József (80 drb), dr. Szinyei József, Thode Henrik (Heidelberg), Vajay István, Varju Elemér (5 drb), Wierzborski Theodor (Varsó), Zsemberi Rudolf Nándor (2 drb) és végül Böke Gyula egyetemi tanár közvetítésével a spanyol kormány (11 drb) és a barcelonai polgármester (3 drb).

A lefolyt évnegyedben 1264 munkáról 1619 czimlap készült és 1907 munka repertorizáltatott. Hogy mily tekintélyes kivált ez utóbbi szám, kitűnik abból, hogy pl. az 1893 szeptember 1-jétől 1894 szeptember 1-ig terjedő időszak vagyis teljes egy év leforgása alatt csak 1361 munka lett osztályozva: tehát 546 munkával kevesebb, mint most egy negyed év alatt. Ez a feltűnően nagy eredmény azonban csakis az által volt elérhető, hogy a czimlapok írását a többi osztályok: a levéltár, kéziratár és hírlapkönyvtár tisztviselői végezték, és így a nyomtatványi osztály tisztviselői minden idejüket a repertorizálásra fordíthatták. Azonban még ez rendkívüli segítség sem volt képes bennünket oda juttatni, hogy az 1894. évi accessio beosztását legalább megkezdhattuk volna.

A folyóiratok újból rendeztetvén, a hiányzó füzeteket reklamáls útján igyekeztünk megszerezni; sajnos, hogy ez eddig nagyon kevés esetben járt eredménnyel. Így 39 megreklamált folyóirat közül csak 6 lett megküldve és kiegészítve.

II.

A *hírlapkönyvtár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján a következő hírlapokkal gyarapodott:

1. Veress Endre ajándékából:

Napi Közlöny (Brassó, 1892.), Bukaresti Magyar Közlöny (1860. és 1884.), Bukaresti Hiradó (1880. és 1882.) 2 évfolyam 6 száma.

2. Nagy Iván úr ajándékából régiebb hírlapok 15 száma.

3. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társaság letéteményéből a Magyar Korona (1877—1885.) 9 évfoly. 2810 száma

4. Budapest székes főváros levéltárának küldeménye néhány napilap 1892—94. évfolyamainak kiegészítésül

Vásároltatott:

1. Révai Leótól, 10 frton. Hadi lap (1849.) Religio és Nevelés (1847—8.). Religio (1849—51., 1854—5., 1858—9., 1862: I. 1866.). 12 évfolyam 1039. száma

2. Horovitz Lipóttól, 9 frt 40 kron. Fiume (1882—3.) 8 évfolyam 892 száma. Hirmondó (1868—9.). Kétgarasos Ujság (1858—9.). Pesti Hirnök (1861. 1863.).

Kötetes példányként beérkezett 100 évfolyam 13,999 számban.

Bekötötett 176 kötet, 153 frt 04 kr összegért. Azonkívül kötés alá adatot 58 hirlap 66 kötete.

Revideáltatott 254 hirlap 7225 száma, czéduláztatott 88 hirlap 90 évfolyama.

Reklamáló levél szétküldetett 115, az ezekből reklamált 1028 számból eddig beérkezett 435 szám.

Olvasók száma 454; ezek 1182 kötet hirlapot használtak.

III.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 24 db, ajándék útján 2 db, összesen 26 db kézirattal gyarapodott. Ez utóbbiak: Diplomatarium saec. XVI.—XVIII., (XVIII. századbeli latin kézirat) és a Vén czigány, Vörösmarty Mihály eredeti költeményének saját kézírású fogalmazványa, amazt Sombory Lajos családi levéltárából, emezt Tomory Anasztáz hagyatékából kaptuk.

Nevezetesebb szerzemények Vörösmartynak említett kéziratán kívül: Rauch Józsefnek önéletrajzi vázlata, mely a múlt század végén s a jelen század elején sokat keresztül élt, katonatiszt élményeit foglalja magában; továbbá a dunántúli ágostai egyházkerület kemenesi tractusának XVII. századi visitationalis jegyzőkönyve, múlt századi átiratban; Deák Ferencz követi jelentése az 1832/6. országgyűlésről, másolatban, s végül bibliografiai szempontból a legnevezetesebb szerzemény Magyarországi Mihály mesternek (Magister Michael de Hungaria) Sermones tredecim universales című XV. sz. latin kézírata, mely valószínűleg Angliában iratott. A codex Hesz müncheni antiquariustól 70 frtnyi összegért került a könyvtár tulajdonába.

Az évnegyedben 74 kutató 155 kéziratot használt.

Az újabb szaporulathoz folytatott és befejeztetett a Walther iratok rendezése, továbbá folytatott a növedék-napló pótló kiegészítése. Az 1893 és 1894-ből való 225 czédula revidálás után beosztatott, 118 czédulázott kézirat az inventáriumba bevezettetett s újabb 102 czédula készült.

A *levéltár* anyaga az 1894. év utolsó évnegyedében ajándék útján 224, vétel útján 38 darab irattal, továbbá Kossuth Lajosnak Kossuth Ferencztől és Lajos-Tivadartól megvásárolt levelezésével és egyéb irataival s általuk ajándékba adott felirat- és disz-

oklevél gyűjteményével s végzetül örök letétemény útján a báró Balassa, Dóry és Ivánka családok levéltáraival és Szent-Ivány Zoltánnak a Szent-Ivány család levéltára kiegészítésére szánt letéteményével szaporodott. Vásárlásra 68 frt 50 kr fordítottatott.

Az új szerzemények között első helyen kell megemlékeznünk Kossuth Lajos iratairól, melyek a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 57,686. és 61,878. sz. a. eszközölt vétel útján jutottak a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába. E kiváló történelmi és politikai becses biró gyűjtemény 3, egyelőre keftős zár alá helyezett ládában őriztetik, tartalmáról és számadatairól csak a végleges rendezés után fogunk beszámolhatni. A gyűjteményt kiegészítik a Kossuth Lajoshoz intézett feliratok és díszoklevelek, melyek száma meghaladja a 400-at, s melyekről szintén végleges rendezésük és felállításuk kapcsán fog részletes jegyzék készíttetni.

Az örök letéteményként elhelyezett családi levéltárakból, melyekkel családi letéteményeink száma 30-ra szaporodott, azok rendezése után adhatunk számot; e helyütt elég annyit megemlíteni, hogy a báró Balassa család levéltárával egy ősrégi főúri nemzetség történelmi adatokban kiválóan gazdag levéltára került a Magyar Nemz. Múzeum birtokába, melynek adatait a hazai történelem és irodalomtörténet bűvárai kétségkívül nagy haszonnal fognak értékesíthetni. A jobaházi Dóry család levéltára szintén a számra és tartalomra egyaránt jelentős nagyobb levéltárakhoz sorozható. A draskóczy és jordánföldi Ivánka család számra kicsiny leveles ládája 29 darab középkori oklevelével tűnik ki; s végül Szent-Ivány Zoltán letéteménye számos újabbkori irat között Szent-Ivány Ferencz országbiró irományaival gyarapította a már régebben letéteményezett családi levéltár anyagát.

Az ajándékok közül kiemeljük a Mudrány család iratait, Mudrány András földbirtokos ajándékát, melyekkel együtt levéltárunk egy igen érdekes XVII. századi, vasból készült, hordó alakú, titkos zárral ellátott leveles-láda birtokához jutott. Reviczky Ambró pénzügyi közigazgatási biró Deák Ferencznek Reviczky Szevérhez 1863 augusztus 1-én kelt levelét ajándékozta a levéltárnak. Kivüle még Lázár Lajos (Budapest), Loserth Ferencz (Budapest) és Varju Elemér (Budapest) gyarapították ajándékaikkal gyűjteményünket.

Nemesi irataink csoportjának újabb szerzeményei: 1. 1598. december 16. Gyulaféhevár. Literáti, máskép Balog Lázár címeres levele Báthory Zsigmondtól. 2. 1609. . . . Országh Pál címeres levele II. Mátyástól. 3. 1637. Nagy János címerkerő folyamodványa, a május 3-án kelt adományozási záradékkal ellátva, a család nemességére vonatkozó, 1771. és 1781. évekből kelt 2 drb irattal. 4. 1712. október 27. Bécs. Mudrán Dániel címeres levele. 4. 1717. Walther János György címerkerő folya-

modványa, a február 11-én kelt adományozási záradékkal. 6. 1765. október 5. Bécs. Mária Terézia bizonyáglevele Cottmann Antal magyar honossági esküje felől. 7. 1793. október 28 Bécs. I. Ferencz czímerújító levele Ország János részére.

A kutatók száma a lefolyt évnegyedben 38 volt, ezek 3078 oklevelet használtak.

A régibb és újabb szerzemények közül feldolgoztatott és beosztatott 761 oklevél és 9 darab nemeslevél. A Mudrány András által ajándékozott 64 darab iratról külön jegyzék készült, melynek egyik példánya az ajándékozónak adatott át. A levéltár régebbi anyagából a czéhiratok az e czélra átalakított szekrényekben véglegesen elhelyeztettek: a gyűjtemény ez idő szerint 9 szekrénynek 54 rekeszét tölti be. Megkezdett továbbá a személyek szerint kiválasztott iratok revideálása és a Tunyogi-gyűjtemény lebélyegzése.

A családi levéltárak közül a Sombory család levéltára véglegesen rendeztetett és 35 fiókban felállítatott. Tartalmaz 105 mohácsi vész előtti eredeti oklevelet, és pedig a XIV. századból 9, a XV.-ből 57, a XVI.-ból 29 darabot és 7 másolatot: az újabbkori iratok száma: a XVI. századból 445, a XVII.-ikből 1475, a XVIII.-ból 3268, a XIX. századból 722 db; genealogiák, elenchusok stb. 106 db. A levéltár összes tartalma 6138 db irat.

Befejeztetett a báró Mednyánszky Dénes által letéteményezett gyűjtemény rendezése. A letétemény 4 fiókban van felállítva, számadatait a következőkben részletezzük:

1. Mohácsi vész előtti iratok: a XIII. századból 2 db; a XIV. századból 24 db; a XV. századból 64 db; a XVI. századból 18 db; össz. 108 db. 2. Mohácsi vész utáni iratok: a XVI. századból 117 db; a XVII. századból 304 db; a XVIII. századból 56 db; a XIX. századból 4 db; elenchusok 3 db; genealogia 1 db; Mednyánszky Alajos és Dénes másolatai 74 db; kulcsok Rákóczy György titkos leveleihez 12 db; a levéltár ismertetése Mednyánszky Dénestől 1 db; össz. 572 db. A levéltár összes tartalma 680 db irat.

Rendeztetett továbbá az Ivánka család levéltára; tartalmaz a XIII. századból 4, a XIV. századból 13, a XV. századból 10, a XVI. századból 1529-ig 2 db eredeti oklevelet s ezek másolatait 37 dbot; a mohácsi vész után a XVI. századból 15, a XVII. századból 22, a XVIII. századból 49 dbot, genealogiák, elenchusok stb. 21 dbot, összesen 173 db iratot, melyekről úgy a levéltár, mint a letéteményező Ivánka Zsigmond úr számára részletes jegyzék készült.

A Dóry család levéltárának rendezése szintén befejeztetett. A levéltár 28 fiókban állítatott föl s nagyságáról a következő adatok tanúskodnak:

1. Mohácsi vész előtti iratok a XIII. századból 2 db er.; a XIV.

századból 21 db er., 30 db más.; a XV. századból 59 db er., 20 db más.; a XVI. századból 1526-ig 34 db er., 9 db más.; össz. 116 eredeti, 38 más. össz. 154 db. 2. Újabbkori iratok: a XVI. századból 46 db; a XVII. századból 497 db; a XVIII. századból 2462 db; a XIX. századból 389 db; elenchusok, genealogiák 49 db, össz. 3444 db. A levéltár összes tartalma 3598 db irat.

A báró Balassa család levéltára, melynek átvitelére dr. Erdélyi Pál segédőr küldetett ki, 15 ládában december hó utolsó napjaiban érkezett meg; rendezése és felállítása előre láthatólag hosszabb időt fog igénybe venni.

A Szent-Ivány család levéltárának rendezése már befejeztetett, a felállítást és jegyzékbe vételt azonban meggátolta Szent-Ivány Zoltán fentebb említett újabb küldeményének beérkezése, melynek rendezése most van folyamatban.

A KOLOZSVÁRI FERENCZ-JÓZSEF-TUDOMÁNY- EGYETEM KÖNYVTÁRA AZ 1893/94. ISKOLAI ÉVBEN.

A könyvtár évi átalánya 6000 frtot tett; ehhez járult a questura által a beiktatási díjakból, valamint könyvtári illetékek czímén a könyvtár részére beszolgáltatott 907 frt 20 kr és az ural-altáji összehasonlító nyelvészeti tanszék számára beszerzendő könyvekre utalványozott 400 frt; tehát összesen 7307 frt 20 kr állott rendelkezésre.

Ebből az összegből 6594 frt 01 kron szereztetett 1677 kötet, könyvkötésre fordított 674 frt 75 kr, vegyes kiadásokra 109 frt 91 kr. Az összes kiadás 7378 frt 72 kr, tehát a túlkiadás 71 frt 52 kr-ra rúgott.

A könyvtár az iskolai év alatt 1823 kötetel gyarapodott, s jelenleg 35325 kötetből és térképből áll.

A használatról elég annyit megemlítenünk, hogy az iskolai és 10 hónapja alatt az olvasó-teremben 4669 olvasó fordult meg. Legtöbben voltak januárban, a mely hónapban 811 volt az olvasók száma. legkevesebben júniusban, a mikor csak 132-en keresték fel az olvasó-termet. Házi használatra a tanév folyamán 1155 mű vétetett ki, összesen 1788 kötetben és füzetben.

SZAKIRODALOM.

Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. *A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Zolnai Gyula. — Huszonöt mellékletbeli s egy szövegközi hasonmással. Ára 6 frt. Budapest. Kiadja a magyar tudományos Akadémia 1894. 8-r. IV + 296 l.*

A Nyelvtörténeti Szótár megjelenése óta mindinkább fokozódik az érdeklődés régi nyelvemlékeink iránt, ennek tulajdonítható a jelen mű létrejötte is, mely Zolnai Gyula ismert nyelvtudósunk szorgalmát és alapos ismereteit dicséri. A munka két főrésze oszlik, az első rész nyelvemlékeinkről általában szól, a második rész pedig szemelvényeket tartalmaz a nyelvemlékek szövegéből és fac-similékben mutatja be az egyes nevezetesebb kódexek jellegzetes lapjait.

Folyóiratunkat e kiadványból természetesen a paleografiai és könyvészeti részletek érdeklik leginkább. Ebből a szempontból mindenekelőtt az első rész második fejezete hívja magára figyelmünket, mely nyelvemlékeink olvasásáról szól; az itt kifejtett elvek és utasítások, valamint a fejezet végén (20 és 21. l.) levő táblázatok, — melyek hangjaink régi jelölésmódjairól és régi betűink jelentéseiről tiszta és áttekinthető képet nyújtanak — a magyar paleografia valóságos »vademeceum«-jának tekinthetők. Nemkevésbé becses az is, hogy az egyes szemelvényeknél mindenütt ott találhatjuk az illető nyelvemlék szövegének betűszerinti olvasását és annak eredeti kiejtését. Mindezek nemcsak útmutatásul szolgálnak a kezdők számára, hanem igen gyakran még a legjártasabbaknak is felvilágosítást nyújtanak egyes kétes esetekben.

Az első rész harmadik fejezete összes eddig ismert nyelvemlékeink kimerítő jegyzékét és a szemelvényekbe föl nem vetettek tüzetes ismertetését tartalmazza. Igen helyesen járt el a szerző, hogy csak azokat vette föl, melyek akár egykorú eredetiben, akár pedig 1533 előtti másolatban maradtak fenn, a 22. lapon, a második jegyzetben vannak felsorolva a későbbi másolatban ránk jutott nyelvemlékek és hamisítások. A munkának

egyik ismertetésében¹ azt olvassuk ugyan, hogy az 1514-iki somlyó-vásárhelyi urbáriumra nézve Zolmainak nincs igaza, mert azt még a későbbi másolatban fönmaradtak közé sem vette föl; de ez nem áll, ugyanis az Akadémiai Értesítő 1852. évfolyamában a 242—248. lapokon közzétett urbárium legjobb esetben is 1590 körül készült, magyar fordítás, mely — mint a közlő maga is mondja — XVIII. századi másolatban jutott el hozzánk; s az hogy a sokat emlegetett »valál« szó is megvan benne, éppenséggel semmit sem bizonyít, mert ez a szó a dunántúli urbáriumokban még az egész XVIII századon át előfordúl: egyébiránt teljes megnyugtatótásul szolgáljon az is, hogy 1570 előtti magyar urbárium egyáltalán nem létezik.

A nyelvészeti fejtegetésektől eltekintve, kétségtelenül legbecsesebb része a nyelvemlékek teljes bibliográfiája; minden egyes nyelvemléknél ott találhatjuk annak repertoriumát; ez kétfelé van osztva, az első rész a kiadásokkal foglalkozik, a második rész pedig a bárhol megjelent, ismertetéseket, bírálatokat, nyelvészeti vagy történeti fejtegetéseket, stb. foglalja magában; mindez oly lelkiismeretesen és oly páratlan szorgalommal van összeállítva, hogy valóban hálás elismeréssel kell lennünk jelen munka szerzője iránt, mert most már vége szakadt annak a keserves állapotnak, hogy a legcsekélyebb nyelvtörténeti kérdés tanulmányozásánál is napokra volt szükségünk, a míg az idevágó irodalmat a folyóiratok tömegéből fáradságosan összekeresgélhettük.

Kiválóan emeli a mű értékét a huszonhat műmelléklet is, melyek különösen a magyar paleografia elsajátítására igen alkalmas segédeszközül szolgálhatnak, de másfelől a tanuló ifjúságot is megismertetik nyelvemlékeink külalakjával, mivel ezek a mellékletek az eredetinek mindenben megfelelő hű hasonmásai. Kiemeljük közülök a németujvári glosszákról (1. sz.), Dóczy Ferencz kötelezvényéről (16. sz.), Drágffy Mária kelengye-lajstromáról (18. sz.), Thurzó Elek szerelmes-leveléről (24. sz.) és Drágffy János végrendeletéről (26. sz.) adott hasonmásokat, mint a melyek ezúttal először mutatják be hű fac-simileben az illető nyelvemlékeket. A többi kódexekről adott hasonmások is lehetőleg olyan jellemző lapokat ábrázolnak, a melyek még eddig nem voltak fac-simileben ismertetve; s a hol ez az eset nem áll fent, ott a most közölt hasonmások hűségre és művészi kivitelre messze fölötte állanak az eddigi közléseknek. Ennek bizonyosságául álljon itt a Margit-legendából vett hasonmás, mely a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára ez érdekes irodalomtörténeti emlékének 55. lapját mutatja be.

Szamota István.

¹ Irodalomtörténeti Közlemények, 1895. évf. I. f.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának ősnymtatványai. 1405—1500. *Leírta Horváth Ignác könyvtári segédőr. (A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. I. Budapest, kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára. 1895.) 8-r. VIII. + 288 l.*

Mikor a Magyar Könyvszemle új folyamának első kötetében megkezdtük a múzeumi könyvtár ősnymtatványairól Horváth Ignác által készített lajstrom közlését, abban a reményben tettük ezt, hogy a szerény vállalkozás kiindulási pontul fog szolgálhatni a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára katalógusainak kiadására. Reményünk most megvalósult, s a folyóiratunkban közölt jegyzék különyomata, a szükséges táblázatokkal és mutatókkal 18 ívnyi kötetté bővülve, büszkén viseli homlokán *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke* gyűjtőcímét.

A kötet 896 ősnymtatvány bibliografiai leírását tartalmazza, az egyes példányok bejegyzéseinek közlésével. a mint azt olvasóink e folyóirat 1892/93. és 1894. folyamainak közleményeiből ismerik. E tekintélyes és becses anyaghoz Horváth Ignác által írt előszó kevés eltéréssel ugyanaz, a mi a Magyar Könyv-Szemle 1892/93. évfolyamában is megjelent. Teljesen új a betűrendes mutató, mely az ősnymtatványok rövid címeit alfabetikus rendben közli, továbbá a nyomdák mutatója, a melyben a könyvnyomtató műhelyek termékei nyomtatási helyek s ezeken belül nyomdászok szerint vannak csoportosítva: a nyomdászok betűrendes jegyzéke s végül a könyvbirtokosok jegyzéke, a mint azt a könyvek bejegyzései, az ex-librisek. a kötés külsejére vagy belsejére alkalmazott czimerek vagy más ismertető jelek segítségével meg lehetett állapítani. Mindannyia Horváth Ignác könyvtári segédőr munkája, s nélkülök úgyszólván lehetetlen volna áttekintést szerezni a gyűjtemény számbeli gazdagsága s tartalmának jelentősége felől. A kötetet dr. Fejérpataky Lászlónak, a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára igazgató-őrének bevezetése nyitja meg, mely elmondja a kiadvány keletkezésének történetét s kifejezést ad annak a reménynek, hogy a könyvtár nyomtatott címjegyzékeinek ez első füzetét nyomon fogják követni a könyvtár többi csoportjainak ismertetései.

A múzeumi könyvtár kiadványáról levén szó, melyhez a Magyar Könyv-Szemlét úgyszólván apai viszony fűzi, nem terjeszkedhetünk ki annak bővebb ismertetésébe: nem emelhetjük ki előnyeit és nem foglalkozhatunk esetleges hiányaival. E sorok kizárólagos feladata megemlékezni a kötet megjelenéséről. Meg vagyunk róla győződve, hogy könyvtárunk harátai örömmel fogják azt fogadni. nemcsak mint egy sok fáradsággal végzett munka tényleges eredményét, de úgyis. mint oly kezdetet. mely nagy lépéssel közelebb hozza a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát tudományos hivatásának betöltéséhez.

Sch. Gy.

DANKÓ JÓZSEF.

A magyar bibliografiának halottja van, Dankó József, a kiváló könyvbarát, ez évi január hó 14-én Pozsonyban váratlanul elhunyt. Alig egy éve mult, hogy e folyóirat hasábjain örömmel üdvözlöttük a tudós főpap munkásságának egyik legmaradandóbb becsü művét a Hymnariumot, s ma már korai halála felett sajnálkozunk. Akkor azon óhajunknak adtunk kifejezést, bár követné ezt a publikációt legközelebb egy másik, a magyar egyházi szertartás történetéé, Dankó tudásával, ismereteivel, pontosságával egybeállítva: és most, midőn e néhány sort az ő emlékének szenteljük, nemcsak e kívánságunk teljesülhetését látjuk — legalább jó időre, — megsemmisülve, hanem egyébként is érezzük, hogy az ő halála mily nagy veszteség a magyar bibliografiára nézve. Egyik lelelkesebb munkása, legalaposabb tudású művelője húnyt el benne oly korban, a mikor még számos hasznos szolgálatot tehetett volna irodalmunknak.

Aki először találkozott Dankóval, különöznek gondolhatta őt. A magas, csontos alak, ingó járásával, majdnem vállaira omló hosszú hajával, izgékony természetre valló gesztusaival és erősen moduláló hangjársásával sokban elütött attól, amit az ő állásabeli emberek megjelenésében és modorában megszoktunk. Emlékszem rá, mikor 1884-ben először voltam nála, hogy valami szemináriumi ünnepélyre meghívjam, bizonyos elfogódottsággal állottam meg előtte. De mily hamar elmúlt ez, amint az irodalom szóba jött! Néhány pillanat alatt belemelegedett, a szó csak úgy áradt ajkairól s megmutogatva könyveit, gyűjteményeit, egész előadást tartott a bibliografia fontosságáról. Igen a bibliografia — mondotta — ez a tudományok koronája!

Nem hittem el neki, és ma még kevésbé hiszem, de ez nem akadályozott abban, hogy őszinte csodálattal adózzam lelkesedésének, amelylyel kedvenc tárgya iránt viseltetett. Hisz utóvégre is nem az a fődolog, hogy mivel foglalkozunk, hogy mit választunk ki magunknak működési terül; hanem, hogy mennyiben teszünk eleget ott, a hova munkásokul szegődtünk, és hogyan valósítjuk meg azt a célt, amelyet magunk elé tűztünk. Már pedig Dankónak az emlékezete mint olyané fog fennmaradni irodalmunkban, aki tehetségével, szor-

galmával becsessé is tudta tenni azt, amit létesített. Igaz, hogy életének java munkásságát, szellemének legteljesebb erejét erre szentelte.

Dankó 1829 január 26-án született Pozsonyban, hol gymnasiumi tanulmányait is végezte. 1843-ban az esztergomi főegyház-megyei papnövendékek közé lépett s a filozófiát és theológiát 1844—47-ig Nagy-Szombatban, majd 1847-től Bécsben az egyetemen hallgatta, 1852 január 27-én áldozárrá szentelik és újból Bécsbe megy a Szt. Ágostonról nevezett felsőbb hittudományi intézetbe, hol 1854-ben tudori oklevelet nyer. Még ez évben tanulmányi felügyelővé neveztetett a Pazmaneumban, ahol kivált szentirási tudományokkal foglalkozott, amiből 1856-ban a bécsi egyetemen helyettes, a rákövetkező évben pedig rendes tanár lett. Szünideit rendszeren külföldön töltötte; felkereste Németország és Svájc nevezetesebb városait, Belgiumot, Hollandiát. 1863-ban már mint tanulmányi felügyelő az Augusztineumban, hosszabb időt töltött Velenzében, 1867-ben pedig Rómában. Egy évvel később az esztergomi káptalan tagjává és papnevelői kormányzóvá neveztetett ki, hol egyuttal az exegetikát adta elő. 1874-ben betegeskedése miatt lemondott tanári állásáról s majd tiz éven át Olaszország enyhe éghajlatát kereste fel a téli hónapok alatt. Kivált ettől az időtől fogva fordított nagy gondot könyvtárának és gyűjteményeinek gyarapítására, és foglalkozott a Dante-irodalommal, még inkább pedig az olasz műtörténelem tanulmányozásával. Közben-közben megfordult többször Párisban, Berlinben, Észak-Németországban ugyancsak műtörténelmi tanulmányok céljából. 1881-ben a M. Tud. Akadémia lev. tagjává választotta, 1889-ben a pozsonyi nagyprépostságot nyerte el, egy év múlva pedig cz. prisztinai püspök lett. E méltóságában érte őt a hirtelen halál, 1895 január 14-én.

Irodalmi foglalkozásának kezdete bécsi tanárkodásának idejére esik. Több kisebb-nagyobb theologiai munka jelent meg tőle rövid időközökben latin nyelven, oly klasszicitással írva, hogy nem csak nálunk, hanem külföldön is általános feltűnést kelt. Később inkább egyház- és műtörténelmi, bibliografiai munkákat írt és számtalan cikke, értekezése jelent meg a hazai és külföldi szakfolyóiratok hasábjain. Egyikévé lett azon magyar tudósoknak, akiknek nevét a külföld is nagyon előnyösen ismeri.

Midőn mint nagyprépost Pozsonyba tette át lakását, első teendője volt a káptalan-utczai palotában gyűjteményeit czélszerűen elhe-

lyezni és rendezni. A munka sokáig tartott, majd két év telt bele; de midőn 1891-ben, Szent-István napján a meghívott előkelőségek az ő vezetése mellett az egyes termeken végig mentek, egy európai híru múzeum múkinceit látták maguk előtt.

A falakról a világtörténelem nevezetes férfiainak és asszonyainak képmásai tekintettek le. Közöttük számos ritka metszet, rézkarcz, mint Rubens Péter egyetlen rézkarcza, Krisztina svéd királynő képe 1654-ből, I. Károly angol királynak tizenhat arczképe stb. Nem említve az olajfestmények és aquarellek gyűjteményét, a Dürer-gyűjtemény maga egész vagyont képviselt. Ezekből eredeti kézrajzok és metszetek hosszú, majdnem teljes sorozatban mutatták a nürnbergi mester művészetét. Az irott könyvek, a miniatűr-festmények, a hártýára nyomtatott művek is gazdag csoportban voltak képviselve.

Egyik legérdekesebb része a múzeumnak kétségkívül az a gyűjtemény volt, a mely a grafikai művészet és nyomtatás időről-időre való fejlődését tüntette fel. A tudós főpapnak úgyszólván egész életén át az volt a főtörekvése, hogy az erre vonatkozó könyveket, metszeteket minél nagyobb számmal halmozhassa össze. E végből utazta be a művelt nyugat majd minden nevezetesebb városát, és vásárolta össze nagy szakértelemmel, műizléssel és nagy áldozattal a ritkább illusztrációkat, ornamentikai remekeket, könyvtárjegyeket. E grafikus rész az 1882-ki országos könyvkiállításon két külön termet foglalt el. A kik látták e XVI. és XVII. századbeli metszeteket, czímlapokat, lapszéli díszítéseket és ritka nyomtatványokat, nem csak a gyűjtemény gazdagságát voltak kénytelenek elismerni, hanem azon fontosságot is, a melylyel mindez ipartörténeti szempontból bír.

Sajnos, hogy mindezen becses ritkaság együttmaradása, közhasznú értekesítése nem lett idején biztosítva. A tudós főpap úgy tervezte, hogy a nagyérdékű gyűjtemény Pozsony városának jusson; de váratlanul bekövetkezett halála készületlenül találta őt arra, hogy tervét megvalósítsa, és így a múzeum egy régebbi végrendelet értelmében több hagyományosra és örökösre szállt.

A kérlelhetetlen halál akkor akasztotta meg őt tevékenységében, a midőn egy hosszú élet szorgalmas fáradozásaira föltenni készült a koronát és gyümölcsozóvé akarta tenni a hazai kultúrának hozott áldozatot.

Legyen áldás emlékezetén.

Kollányi Ferencz.

VEGYES KÖZLEMENYEK.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztelgése Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternél. A Magyar Nemzeti Múzeum tisztikara dr. Wlassics Gyulát vallás- és közoktatásügyi miniszterré történt kinevezése alkalmából február hó 16-án Szalay Imre igazgató vezetése alatt testületileg üdvözölte. Az üdvözlő beszédet Szalay Imre igazgató tartotta, kérve a Magyar Nemzeti Múzeum részére az új miniszter pártfogását. Wlassics miniszter meleg hangú beszédben biztosította a tisztikart érdeklődéséről s figyelméről, melylyel az ország első tudományos intézete iránt viseltetik; megígérte, hogy az intézet érdekeit mindig szíven fogja hordozni, s ennek bizonyosságául már a közel jövőben gondoskodni fog arról, hogy a múzeumi ügyek a miniszterium kebelében hivatott szakember által legyenek képviselve.

A múzeumi könyvtár 1895. évi költségvetése. A Magyar Nemzeti Múzeumnak az országgyűlés által 1895-re megállapított költségvetése, a személyi kiadásokat nem tekintve, a múzeumi könyvtár javadalmazását a következő tételekben állapította meg: 1. Rendes kiadások: A könyvtári osztály gyarapítására 6000 frt; a hírlapkönyvtár gyarapítására 1200 frt; könyvkötésekre 1500 frt; a Széchényi-könyvtár gyarapítására 470 frt. 2. Átmeneti kiadás: A levéltári osztály kiegészítésére I. részlet 20,000 frt. 3. Beruházás: A könyvtár beburorozására és egyéb átalakításokra 2500 frt. Azonkívül a gyűjtemények vásárlására az egész múzeumnak szánt 5500 forintból mintegy $\frac{1}{3}$ -rész fordíttatik könyvtári célokra; a kiadványok tételéből a Magyar Könyv-Szemle dotációjára 1200 frt esik, s a könyvtár részesedik még a rendes kiadások tételei közül a kisebb butorozásokra felvett 1000 frt, az utiköltségek és rapidíjak czimén felvett 2000 frt, a házi szükségletekre felvett 8720 frt, s az irodai költségekre s vegyes kiadásokra felvett 3000 frt, végül a beruházási tételek közül a múzeum ablakai, padlója s több terme nagy bútorzatának megújítására szánt 4000 frt járandóságaiban. D.

Kossuth Lajos iratainak ügye a nyilvánosság előtt. Folyóiratunk illető rovatában, a múzeumi könyvtár negyedéves jelentésében megemlékeztünk a felől, hogy Kossuth Lajos hátrahagyott

iratait és levelezéseit a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megvette a Magyar Nemzeti Múzeum számára. A kiváló becsű gyűjtemény vételárának fedezéséről a kormány az 1895. évi költségvetés átmeneti kiadásai között, »a Nemzeti Múzeum levéltári osztályának kiegészítésére« szánt nagyobb összeg első részlete gyanánt fölvelt 20,000 frtnyi tételben gondoskodott, melyből az indokolás szavai szerint: a magyar nemzeti múzeum könyvtárának levéltári osztálya, mindaddig, míg külön javadalommal nem rendelkezik, fontosabb bevásárlásait lesz hivatva fedezni.

Miután az indokolás sem a tulajdonképeni célzt, sem az arra szánt összeg, nagyságát nem nevezte meg, a napi sajtóban a vétel előzményei, annak szabályszerűsége és egész jelentősége felől a legkülönbözőbb vélemények kerültek nyilvánosságra, melyekkel szemben Wlassics miniszter gróf Zichy Jenő képviselő interpellációjára válaszolva indíttatva érezte magát a leghatározottabb alakban kijelenteni, hogy a költségvetésbe felvett 20,000 forint a Kossuth-iratok vételára első részletének fedezésére van szánva, s hogy a miniszterium e 20,000 frtnyi összeget mint a múzeumi levéltár dotációját állandósítani szándékozik a költségvetésben.

Mindezeket e helyütt regisztrálva, a nem minden politikai célzat nélkül megindított affaire megoldásából két eredményt konstatálhatunk, melynek mindegyike csakis örvendetes jelentőséggel bír a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárára. Egyik a Kossuth-iratok megszerzése; ezzel az intézet kétségtelenül egy nagy értékű gyűjteménnyel gyarapodott, mely az egész művelt világ érdeklődését könyvtárunkra irányítja. A másik a miniszternek a 20,000 frtnyi összeg állandósítása felől tett ígérete, a mi ha valósággá válik, s ha ez összeggel arányban emelkedik — a mint azt a dolog természete is magával hozza — magának a könyvtárnak egész költségvetése, akkor oly jövő nyílik meg az intézet előtt, mely annak kifejlődéséhez kötött legszebb reményeinket is felülmúlja.

Sch. Gy.

Gípczic Albert Vincze állítólagos munkájáról. E folyóirat mult évi folyamában a 347. lapon Békesi Emil »Gípczic Albert Vincze, Vasárnapi és ünnepi evangéliumok magyarázata.« (Szolnok, 1612.) cím alatt egy ismeretlen adalékot közölt Szabó K. Régi Magyar Könyvtárának I. kötetéhez, megemlítve, hogy azt Vitkovics Mihály »Prózai munkái«-nak 185-6. lapjain találta. Szinte hihetetlen, hogy egy ilyen közkezen forgó könyvben levő fontos irodalomtörténeti adat elkerülte volna eddigelé bibliografusaink figyelmét s ne közölték volna azt, ha nem lett volna előttük nagyon gyanus hangzású a szerző neve és állása, a nyomdász neve (Dolavesa Bandi), szóval az egész cím, nem is említve Burdic Demetriust, Cartady Fabriust és Bubory Balást, a kiknek »mint akkori tudós emberecnek« a mű ajánlva van. Mi sem foglalkoznánk vele még ezek után sem, hogy közölve van, hiszen úgy is első tekintetre láthatni, hogy ily című könyv aligha jelenhetett meg, ha módunkban

nem állana azt is megmondani, hogy micsoda mű volt az, a melyet Vitkovicssal úgy »közöltek«, mint a Gipezic művét. Ő ugyanis szerencsénkre mutatványt is közöl az állítólagos műből s ez a közölt részlet *Bornemisza Péternek 1575.* Semptén nyomatott: »*Harmadik Része Az Evangéliomokból és az Epistolakból való tanúságoknak*« czimű művében a 43. lapon szórúl-szóra megtalálható. Vitkovicsot tehát Bornemisza Péter művének egy csonka példányával vették félre. Említi továbbá Vitkovics, hogy »ezen könyvnek mása a debreczeni collegium könyvtárában találtatik«. A debreczeni főiskola könyvtárában csakugyan van e műnek egy csonka példánya, jó részt kézirattal pótolva s ezért a kéziratok közé beosztva, melynek egy régi kéz (ha jól emlékszem) »Telegdi M. Az keresztyénségnek fundamentomiról való rövid könyvecske. Bécs, 1562.« czímet adott. Alighanem erre czéltott Vitkovics. Dézsi Lajos.

Hungarikumok külföldi könyvpiaczon. *Baer és társa.* frankfurti könyvkereskedők 339. sz. jegyzéke számos, a török hadjáratokra vonatkozó röpiraton kívül, még a köv. érdekesebb műveket tartalmazza: Bartholinus (Richard.) Odeporicon, id est itinerarium D. Mathei Sancti Angeli Cardinalis Gurcensis coadiutoris Saltzburgens. Quaeque in conventu Maximiliani Caes gesta sunt. Bécs, 1515. ára 90 márka. — Delitiae poetarum hungaricorum a J. P. Parco. Frankfurt 1619; ára 8 márka. — Evagatorium. Sermones Michaelis de Hungaria. Strassburg, Knoblauch sajtóján 1516; ára 12 márka. — Exemplar reconciliationis cum Hungaris factae, 23. Junii 1606. S. Pataki 1653. (R. M. K. II. 791.) ára 60 márka. *Cohn Albert* berlini könyvkereskedő legújabb jegyzéke is tartalmaz néhány magyar vonatkozású művet, ilyenek: Beroaldus, Varia opuscula. Bazel, 1517. (Benne egy rész Mátyás királynak van ajánlva.) Ára 4 márka. — Viennae, a Sultano Saleymanno obsessae Historia. Augsburg, 1530; ára 36 márka. — Warhaffte Zeitungen auss d. Röm. Kay. M. Feldleger zwischen Raab und Comorra. 1566; ára 10 márka. *Kende S.* bécsi könyvtárus az utolsó füzetünkben róla irottakat oda kéri kiigazítani, hogy a 7. sz. jegyzékébe felvett négy magyar unikum tényleg birtokában volt, de azokat még a jegyzék kibocsátása előtt egy ismert könyvbarátnak eladta. E helyreigazításnak szívesen adva helyet, egyúttal két legújabban közrebocsátott terjedelmes jegyzékéről emlékezünk meg, melyek közül az egyik arczképeket, a másik magyar városok látképeit, néhány oklevelet s könyvet tartalmaz. A könyvek között legérdekesebbek: Landovics, Novus Succursus. Nagy-Szombat, 1689; ára 6 frt 50 kr., — Pawlotosky, Locutio Dei ad cor religiosi, Nagy-Szombat, 1703; ára 10 frt., — Verbóczy, Corpus juris Hungarici, 1699; ára 60 forint. V. E.

A MAGYAR HIRLAPIRODALOM

1895-BEN.

ID. SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

I. POLITIKAI NAPILAPOK.*

BUDAPESTEN.

Pesti Napló. Főszerk. Vészi József; felelős szerk. Barna Izidor; kiadó-tulajd. Egyesült Hírlapkiadó részvénytársaság. XLVI. évf. (Reggeli és esti kiadás.), ára egész évre helyben 18 frt; vidékre 20 frt.

Magyar Állam. (Idők tanuja.) Főszerk. dr. Hortoványi József; felelős szerk. Szemecz Emil; laptulajdonosok: Lonkai Antalné örökösei. XXXVI. évf., ára 20 frt.

Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. Szerkesztő Vadnay Károly. XXIX. évf. Kiadja az Athenaeum, ára »a Hivatalos Értesítő«-vel együtt 20 frt.

Egyetértés. Szerk. és kiadó-tulajdonos Csávolszky Lajos; főmunkatárs Kossuth Ferenc; XXIX. évf. Ára 20 frt.

Budapest. Szerk. Gracza György; kiadó-tulajdonos Wodianer F. és fiai XIX. évf., ára 12 frt.

Pesti Hírlap. Főszerk. Légrády Károly; szerk. dr. Kenedy Géza; kiadják a Légrády-testvérek. XVI. évf., ára 14 frt.

Budapesti Hírlap. Főszerk. Rákosi Jenő; felelős szerk. Csajthay Ferenc; kiadó és laptulajdonos Rákosi Jenő. XVI. évf., ára 14 frt.

Nemzet. Főszerkesztő Jókai Mór; felelős szerk. Gajári Ödön; kiadó-tulajdonos az Athenaeum. XIV. évf. (Reggeli és esti kiadás.), ára 24 frt.

Kis Ujság. Szerk. Papp László; kiadó-tulajdonosok Wodianer F. és fiai. IX. évf., ára helyben 7 frt 20 kr.; vidékre 9 frt.

Magyar Hírlap. Főszerk. Horváth Gyula; fel. szerk. Fenyő Sándor; kiadó-

tulajdonos Magyar Hírlap kiadó részvénytársaság. V. évf., ára 14 frt.

Magyar Ujság. Főszerk. dr. Fenyvessy Ferenc; fel. szerk. Kende Zsigmond; kiadó-tulajd. a Magyar irodalmi részvénytársaság. II. évf., ára 12 frt.

Szabad Szó. Szerk. dr. Székely Béla; kiadó-tulajd. Egyesült Hírlapkiadó részvénytársaság. III. évf., ára 10 frt.

Hazánk. Főszerk. Bernát István; fel. szerk. Baross Károly; kiadja a »Hazánk« irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság. II. évf., ára 14 frt.

Magyarország. Szerk. és laptulajd. Holló Lajos; helyettes szerk. Ineczdy László. II. évf., ára 14 frt.

Magyar Esti Lap. Szerk. Szalay Mihály; kiadó-tulajd. Magyar irodalmi részvénytársaság. II. évf., ára 6 frt.

Nemzeti Ujság. Szerk. Günther Antal; kiadja egy társaság. II. évf., ára 14 frt.

VIDÉKEN.

Szegedi Híradó. (Szeged.) Szerk. dr. Cserő Ede; kiadó-tulajd. Endrényi Imre. XXXVII. évf., ára 14 frt.

Alföld. (Arad.) Szerk. Vledényi Károly és Sz. Horváth Elemér; kiadja Réthy Lipót és fia. XXXV. évf., ára helyben 12 frt, vidéken 14 frt.

Nagyvárad. (Nagy-Várad.) Szerk. Sass Ede; kiadó-tulajd. Lang József. XXVI. évf., ára helyben 12 frt; postán küldve 14 frt.

Pécsi Figyelő. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferenc; laptulajd. Szautter Gusztáv. XXIII. évf., ára 10 frt. (Mult évben politikai hetilap volt.)

* Az egyes szakokban a lapok keletkezési idejük szerint vannak sorozva. — Ez összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, a folyó évtől kezdve a Magyar Könyv-Szemle rendes mellékletét fogja képezni.

Soproni Hírlap. (Sopron.) Szerk. Rábel László; kiadó Litfass Károly. XXV. évf., ára 18 frt. (Mult évben »Sopron« czímmel jelent megéspol. hetilap volt.)

Torontál. (Nagy-Becskerek.) Szerk. dr. Brájjer Lajos; kiadja Pleitz Ferencz Pál. XXII. évfolyam., ára 12 frt.

Debreczeni Ellenőr. (Debreczen.) Szerk. Eötvös K. Lajos; helyettes szerk. Katona Imre; kiadó-tulajd. a »Csokonai« nyomda és r.-t. XXII. évf., ára 10 frt.

Szegedi Napló. (Szeged.) Szerk. Kulinyi Zsigmond; kiadó Bába Sándor. XVIII. évf., ára 14 frt.

Délmagyarországi Közlöny. (Temesvár.) Szerk. Lendvai Miklós; kiadó-tulajdonos Csendes J. XVI. évf., ára 14 frt.

Ellenzék. (Kolozsvár.) Szerk. Bartha Miklós; segéd-szerk. és kiadó-tulajdonos Magyary Mihály. XVI. évf., ára 16 frt.

Arad és Vidéke. (Arad.) Főszerk. Tiszti Lajos; felelős szerkesztő Brankovics György; kiadó-tulajdonos Gyulai István. XV. évf., ára helyben 12 frt., postán küldve 14 frt.

Szabadság. (Nagy-Várad.) Főszerk. Szunyog Szabolcs; fel. szerk. Lovassy Andor; laptulajd. és kiadó Laszky Ármin. XV. évf., ára helyben 12 frt., vidéken 14 frt.

Pécsi Napló. (Pécs.) Főszerk. és kiadó Lenkei Lajos; fel. szerk. Várady Ferencz. XIV. évf., ára 10 frt. (Mult évben Pécsi Ujság cz. jelent meg.)

Zombor és Vidéke. (Zombor.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Molnár Gyula. XIV. évf., ára 12 frt. (Mult évben politikai hetilap volt.)

Felső Magyarország. (Kassa.) Szerk. és kiadó Ries Lajos. XI. évf., ára 10 frt.

Aradi Közlöny. (Arad.) Szerk. Vass Géza; kiadja az »Aradi nyomda-társaság«, X. évf., ára helyben 12 frt., vidékre 14 frt.

Kolozsvár. (Kolozsvár.) Szerk. Hindy Árpád; kiadja Ajtai K. Albert. IX. évf., ára 16 frt.

Erdélyi Híradó. (Kolozsvár.) Szerk. és laptulajdonos Korbuly József. VIII. évf., ára 12 frt.

Nyugatmagyarországi Híradó. (Pozsony.) Szerk. és laptulajd. dr. Vutkovich Sándor. VIII. évf., ára 12 frt.

Debreczeni Hírlap. (Debreczen.) Szerk. Márk Ernő; kiadó-tulajd. Kutasi Imre. V. évf., ára 10 frt.

Debreczeni Reggeli Ujság; (Deb-

reczen.) Szerk. Gáspár Imre; kiadó-tulajd. a Csokonai-nyomda. II. évf., ára 6 frt.

Tiszántúl. (Nagyvárad.) Szerk. dr. Persz Adolf; laptulajd. »A Szent-László-Nyomda« részvénytársaság. I. évf., ára 6 frt.

Összesen: 38.

BUDAPESTEN.

Politikai Ujdonságok. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLI. évf., ára 5 frt; a »Vasárnapi Ujság«-gal együtt 12 frt.

Képes Néplap és Politikai Híradó. Szerk. Nagy Miklós; kiadja a Franklin-Társulat. XXIII. évf., ára 2 frt 40 kr., a »Világkrónika«-val együtt 4 frt.

Nemzeti Hírlap. Szerk. Kulcsár Ernő; laptulajdonos Rózsa Kálmán és neje. XI. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

A Nép Zászlója. Szerk. és kiadó-tulajdonos Lukáts Gyula. X. évf., ára 4 frt.

Hétfői Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Fekete Adolf. IV. évf., ára 3 frt.

Magyar Néplap. Szerk. Lepsényi Miklós és Németh Gellért. IV. évf., ára 1 frt 80 kr.

Budapesti Néplap. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Horváth Adám; főmunkatárs Hentaller Lajos. III. évf., ára 4 frt.

Politikai Hetiszemle. Szerk. és laptulajd. Székely Sámuel. II. évf. ára 10 frt.

Független Ujság. Szerk. és kiadja Baross Károly. I. évf., ára 2 frt.

VIDÉKEN.

Győri Közlöny. (Győr.) Ideigl. fel. szerk. Zoltán Vilmos. XXXIX. évf. Hetenként kétszer, ára 10 frt.

Máramaros. (Máramaros-Sziget.) Szerk. Várady Gábor; laptulajd. Szilágyi István és Várady Gábor; kiadja Sichermann Mór. XXXI. évf., ára 6 frt.

Somogy. (Kaposvár.) Szerk. és tulajd. Roboz István; lapkiadó Hagelmann Károly. XXXI. évf., ára 5 frt.

Vasmegei Lapok. (Szombathely.) Szerkesztő és kiadó-tulajdonos Bertalanffy József. XXIX. évf. Hetenként kétszer, ára 8 frt.

Kecskeméti Lapok. (Kecskemét.) Szerk. Dalotti Ödön. XVIII. évf., ára 5 frt.

Debreczen. (Debreczen.) Főszerk. Szinay Gyula; fel. szerk. és kiadó Kósa

Barna. XXVII. évf. Hetenként ötször, ára 10 frt.

Maros. (Makó.) Szerk. Kristóffy József; kiadó-tulajdonos Gaal László. XXVI. évf. Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Abauj-Kassai Közlöny. (Kassa.) Szerk. Ladomérszky Gyula; kiadó-tulajd. Timkó József. XXVI. évf., ára 6 frt.

Szentesi Lap. (Szentes.) Főszerk. és kiadó-tulajd. Sima Ferenc; fel. szerk. Kováts Kálmán. XXV. évf. Hetenként háromszor, ára 6 frt.

Kecskemét. (Kecskemét.) Szerk. dr. Horváth Ádám; kiadó-tulajd. Sziládi László. XXIV. évf., ára 5 frt.

Nógrádi Lapok és Honti Híradó. (B.-Gyarmat.) Szerk. Horváth Danó; kiadó-tulajdonos Kék László. XXIII. évf., ára 5 frt.

Zala. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. dr. Lőke Emil; kiadó-tulajd. Fischel Fülöp. Hetenként kétszer. XXII. évf., ára 6 frt.

Békésmegyei Közlöny. (Békés-Csaba.) Szerk. Verner László; kiadja a »Corvina« könyvnyomda. XXII. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Ujvidék. (Ujvidék.) Szerk. Zambauer Ágoston. XX. évf., ára 6 frt.

Bácska. (Zombor.) Szerk. dr. Baloghy Ernő; laptulajd. és kiadó Bittermann Nándor. XVIII. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Kalocsai Néplap. (Kalocsa.) Szerk. Mócsy Antal. XVIII. évf. ára 2 frt.

Győri Hírlap. (Győr.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szávay Gyula; társszerk. Hegyi Jenő. XVI. évf. Hetenként kétszer, ára 10 frt. (Mult évben nem politikai tartalommal jelent meg.)

Nyitrai Közlöny. (Nyitra.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. dr. Bangha Sándor. XV. évf., ára 6 frt.

Borsodmegyei Lapok. (Miskolcz.) Szerk.-tulajd. Buthy Lajos; kiadó Forster Rezső. XV. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Dunántul. (Szombathely.) Szerk. és kiadó ifj. Pázmándy Dénes. XIV. évf., ára 5 frt.

Székelyföld. (Kézdi-Vásárhely) Szerk. és kiadó-tulajdonos Dobay János. XIV. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Székely Nemzet. (Sepsi-Szent-György.) Szerk. Málík József; társszerk. T. Nagy Imre; laptulajdonos és kiadó a »Jókai-nyomda-részvénytársulat.« XIII. évf. Hetenként négyszer, ára 10 frt.

Debreczeni Híradó. (Debreczen.) Szerk. Ballay Béta; a debreczeni nemzeti párt közlönye. XII. évf. ára 3 frt.

Máramarosi Lapok. (M.-Sziget.) Szerk. Szépfaludy Örlövy Ferenc; kiadja Siehermann Mór. X. évf., ára 6 frt.

Gyulafehérvári Hírlap. (Gyula-Fehérvár.) Szerkesztő és laptulajd. Isssekucz János; kiadó Papp György. IX. évf., ára 4 frt.

Makói Hírlap. (Makó.) Szerk. Csukási Mór; kiadó-tulajdonos Neumann József. IX. évf. Hetenként kétszer, ára 4 frt.

Vasvármegye. (Szombathely.) Szerk. Kőváry Kaffehr Béla; kiadó-tulajdonos Kaffehr E. VII. évf. Hetenként kétszer, ára 8 frt.

Jász - Nagykun - Szolnok megyei Lapok. (Szolnok.) Szerk. Zrumetzky Béla; kiadja Vezéry Ödön. VI. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Tolnavármegye. (Szegzárd.) Szerk.-tulajd. dr. Leopold Kornél. V. évf., ára 6 frt.

Heti Szemle. (Szatmár.) Szerk. dr. Búza Sándor; kiadó a »Pázmánysatój.« IV. évf., ára 3 frt.

Ujvidéki Hírlap. (Ujvidék.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Nemes Sándor. IV. évf., ára 6 frt.

Határőr. (Pancsova.) Szerk. Feymann Gyula; kiadó-tulajd. Wittigschlager Károly. IV. évf., ára 5 frt.

Szabadság. (Miskolcz.) Szerk. és laptulajdonos dr. Kontz Miklós; kiadó Ruttkay Menyhért. IV. évf. Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Nyitrai Szemle. (Nyitra.) Szerk. és laptulajd. dr. Tóth János. III. évf., ára 5 frt.

Szombathelyi Lapok. (Szombathely.) Szerk. és kiadó Ehen Gyula. III. évf., ára 6 frt.

Délvidéki Ellenőr. (Temesvár.) Szerk. Steiner Ferenc; kiadja az »Unio« könyvnyomda és kiadó-intézet. Hetenként háromszor. III. évf., ára 6 frt.

Délvidéki Híradó. (Pancsova.) Szerk. Horváth Xavér; kiadó-tulajd. Vig. Ernő. III. évf., ára 5 frt. (Mult évben mint nem politikai lap jelent meg.)

Egri Híradó. (Eger.) Szerk. és kiadó Luga László. III. évf. Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Hevesvármegyei Hírlap. (Eger.) Szerk. Bobocsay Sándor és dr. Pásztor Bertalan; kiadó-tulajd. Egri nyomda-

részvénytársaság. III. évf. Hetenként háromszor, ára 6 frt.

Pécsi Közlöny. (Pécs.) Szerk. Lincaab Adolf; kiadó-tulajd. Rézbányay János. III. évf. Hetenként háromszor, ára 6 frt.

Szabadka és Vidéke. (Szabadka.) Szerk. Czeisz Máté; laptulajdonosok: az alapítók. III. évf., ára 3 frt.

Veszprémi Hírlap. (Veszprém.) Szerk. Csolnoky Viktor; kiadó-tulajd. az »Egyházmegyei könyvnyomda.« III. évf., ára 6 frt. (Mult évben mint nem politikai lap jelent meg.)

Zombori Hírlap. (Zombor.) Szerk. dr. Pataj Sándor; kiadó-tulajd. Oblát Károly. III. évf. Hetenként kétszer. Ára 6 frt.

Dunántúli Hírlap. (Győr.) Szerk. Barabás Albert; kiadó Győregyházmegyei könyvnyomdája. II. évf. Hetenként 2-szer, ára 8 frt.

Órállo. (Sárospatak.) Szerk. és tulajd. dr. Bartha Béla és ifj. Mitrovics Gyula; kiadja a Zemplén nyomda. II. évf. Hetenként 2-szer, ára 6 frt.

Fejérmegyei Napló. (Székesfejérvár.) Szerk. Bonitz Ferencz; kiadó-tulajd. Miller József. II. évf. Hetenként 3-szor, ára 6 frt.

Brassói Lapok. (Brassó.) Szerk. dr. Vajna Gábor és Hargittai Béla; kiadó-tulajd. a »Brassói magyarság intéző bizottság.« I. évf. Hetenként 3-szor, ára 7 frt.
Összesen: 56.

III. VEGYES TARTALMU KÉPES HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

Vasárnapi Ujság. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLII. évf., ára 8 frt; a »Politikai Újdonások«-kal együtt 12 frt.

Képes Családi Lapok. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Mnrányi Ármin; szerk. Tolnai Lajos; XVII. évf., ára a »Hölgyek Lapja« havi mellékklappal 6 frt.

Ország-Világ. Szerk. dr. Várady Antal; kiadója az Országos Irodalmi részvény-társaság. XVI. évf., ára 8 frt.

Jókai Magyar Nők Lapja. Szerk. Beksis Gusztávné és Keleti Ó. Lajos; kiadó-tulajd. Petőfi könyvnyomda vállalat. XIV. évf., ára 6 frt.

Magyar Génius. Szerk. Hevesi József és Karczag Vilmos. IV. évf., ára 10 frt.
Magyar Világ. Képes családi lap.

Szerk. és kiadó-tulajd. Székely Aladár. II. évf., ára 6 frt.

Uj idők. Szerk. Herczeg Ferencz; kiadja Singer és Wolfner. I. évf., ára 8 frt.

Magyarországi Viszhang. Szerk. Kemény Tivadar. I. évf., ára 12 frt.

Magyar Családi Lapok. Szerk. Vársárhelyi. I. évf. Havonként 2-szer, ára 4 f.

VIDÉKEN.

Magyar Alföld. (Szeged.) Szerk. Kiszelki Ede; kiadó-tulajd. Fürtös testvérek. I. évf., ára 5 frt.

Összesen: 10.

IV. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Religio. Vallás. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Breznay Béla. LIV. évf. Hetenként kétszer, ára 10 frt.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. Szerk. és laptulajd. Szóts Farkas; kiadja Hornyánszky Viktor. XXXVIII. évf. ára 9 frt.

Népevelők Lapja. Szerk. Konczek Lajos; kiadó »Minerva« nyomda laptulajd. a »Népevelők budapesti egyesülete.« XXX. évf., ára 4 frt.

Néptanítók Lapja. Kiadja a vallás-és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Szerk. Gyertyánffy István. XXVIII. évf., Hetenként kétszer, ára 4 frt.

Országos Középpiskolai Tanáregyesületi Közlöny. Szerk. Alexander Bernát. XXVIII. évf. A tagok tagsági díj (4 frt.) fejében kapják. (Mult évben havi füzetekben jelent meg.)

Kisednevelés. Szerk. Dömötör Géza; kiadja a »Kisednevelők orsz. egyesülete.« XXIV. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Kis Lap. Szerk. Forgó bácsi (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Alhenacum. XXIV. évf., ára 4 frt.

Hasznos Mulattató. Szerk. és kiadja Dolinay Gyula. XXIII. évf., ára 6 frt.

Lányok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Dolinay Gyula. XXI. évf., ára 6 frt.

Téli Ujság. Vallásos irányú olvasmányok a magyar nép számára. Szerk. Csécsi Miklós és Budai János; kiadja a vallásos iratokat terjesztő egyesület. XVII. évf. Decz., jan. és febr. hónapokban minden szerdán. Egyes szám ára 2 kr.

Népevelők. Kath. nevelés-oktatásügyi közlöny. Szerk. Ember Károly és dr. Zel-

liger Vilmos. XIV. évf. A nagy szünidőt kivéve hetenként, ára 4 ft.

Egyetemi Lapok. Szerk. Martos Ferencz és Horváth Lipót; kiadó-tulajdonos az egyetemi kör. VIII. évf., ára 5 ft.

Katholikus Egyházi Közlöny. Szerk. és tulajd. Cenner Lajos, VII. évf., ára 5 ft.

Közpapok Lapja. A magyarországi közpapság közlönye. Szerk. Péntek Ferencz. VII. évf., ára 5 ft.

Az én Ujságom. Szerk. Pósa Lajos; kiadó Singer és Wolfner. VI. évf., ára 4 ft.

Kis Világ. A »Magyar Hirlap« képes gyermeklapja. Szerk. Kürthy Emil. V. évf., ára 3 ft.

Kis Tükör. Képes családi hetilap. Főszerk. Szóts Ferencz; fel. szerk. Kecskeméthy István; kiadó Hornyánszky Viktor. III. évf., ára 2 ft.

Ifjusági Lapok. Szerk. Tábori Róbert; kiadó-tulajd. Mezei Antal. II. évf., ára 6 ft.

Nemzeti Iskola. Szerk. és tulajd. Benedek Elek. II. évf., ára 4 ft.

Tanulók Lapja. Szerk. és kiadó dr. Rupp Kornél; kiadja a Kosmos műintézet. II. évf. Havonként 2-szer, ára 4 ft.

Katholikus Autonomia. Szerk. és kiadó-tulajd. Wessely Ferencz. II. évf. Hetenként 2-szer, ára 6 ft.

Magyar Lányok. Szerk. Tutsek Anna; kiadja Singer és Wolfner. II. évf., ára 6 ft.

Ifjusági Lapok. Szerk. és kiadják Furber Béla és Horváth Ferencz. I. évf. Havonként 2-szer, ára 4 ft.

Magyar Deák-Lapok. Szerk. és kiadó-tulajd. Hartkampf Emil. I. évf., ára ?

Katholikus Tanügy. Szerk. és lap-tulajd. dr. Komlóssy Ferencz. I. évf. Havonként 2-szer. ára 2 ft.

VIDÉKEN.

Néptanoda (Pécs). Szerk. és kiadó-tulajd. Schneider István; XXVIII. évf.; jul. és aug. hónapokban szünetel, ára 4 ft.

Egri Egyházmegyei Közlöny. (Eger.) Szerk. dr. Böhm János. XXVII. évf. Minden hó 1-én és 16-án, ára 2 ft.

Népiszkolai Tanügy. (Eger.) Szerk. Kelemen Lajos. XXV. évf., ára 5 ft.

Protestáns Közlöny. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadó Szász Gerő. XXV. évf., ára 6 ft.

Család és Iskola. (Kolozsvár.) Szerk. Fazakas József; kiadja a kolozs-megyei tanfőtestület. XXI. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, havonként kétszer, ára 3 ft.

Közművelődés. (Gyula - Fehérvár.) Szerk. Forster János; kiadja: az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. XVIII. évf., ára 4 ft.

Debreczeni Protestáns Lap. (Debreczen.) Szerk. és lap-tulajd. Csiky Lajos. XV. évf., ára 5 ft.

Iskolai Szemle. (Csurgó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Adorján Miklós; XV. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, minden hó 10-én és 25-én, ára 3 ft.

Sárospataki Lapok. (Sárospatak.) A sárospataki irodalmi kör közlönye. Szerk. Radácsi György és Buza János. XIV. évf., ára 5 ft.

Evangelikus Egyház és Iskola. (Pozsony.) Szerk. és kiadó Trsztyénszky Ferencz. XIII. évf., ára 6 ft.

Szabad Egyház. (Lugos.) Szerk. Rác Károly; kiadja Traunfeller Károly. XI. évf. Minden hó 1-én és 16-án. ára 2 ft 50 kr.

Órangyal. (Győr.) Szerk. Kárpáti Endre; kiadó Gladich Pál. X. évf. Havonként kétszer, ára 80 kr.

Kelet. (Ungvár.) Magyarországi görög katolikusok érdekeit képviselő hetilap. Szerk. és lap-tulajdonos Neviczky Konstantin; segédszerk. Jovanovics János; kiadja a »Kelet« könyvnyomdája. VIII. évf., ára 4 ft.

Téli Esték. (Szatmár.) A keresztény családok lapja. Szerk. Bodnár Gáspár; kiadó Molnár János. VIII. évf. November—február hónapokban, ára 1 ft.

Dunántuli protestáns Lap. (Pápa.) Szerk. és tulajd. Németh István. VI. évf., ára 4 forint.

Tanítók Lapja. (H. - Bősörmény.) Szerk. és tulajd. Dobó Sándor. VI. évf., ára 4 ft.

A mi Otthonunk. (Pozsony.) Evang. prot. társad. és családi hetilap. Szerk.-kiadók Masznyik Endre és Stromp László. IV. évf., ára 4 ft.

Tanügy. (Békés.) Szerk. Vaday József. III. évf. Havonként 2-szer, ára 3 ft.

Összesen: 43.

V. SZÉPIRODALMI ÉS VEGYES TARTALMU LAPOK.

BUDAPESTEN.

Fővárosi Lapok. Szerk. Porzsoit Kálmán; kiadó-tulajdonos az Athenaeum. XXXII. évf. Mindennap, ára 14 ft.

Magyar Bazár mint a nők munkaköre. Szerkesztő Wohl Janka; kiadja az Athenaeum. XXX. évf. Minden hó 1-jén, 8-án, 16-án és 24-én ára 6 ft.

Budapesti Bazár. Szerk. és kiadó-tulajd. Király János. XXIII. évf. Havonként kétszer, ára 10 ft.

Olvasó-kör. Szépirodalmi regényfolyóirat. Szerk. Fülöp György; kiadó-tulajdonos Kormányos Róza. XVI. évf. Minden hó 1-jén és 15-én. ára 6 ft.

Egyenlőség. Társadalmi hetilap. Szerk. Szabolcsi Miksa. XIV. évf., ára 8 ft.

Magyar Figaro. (Pikáns Lapok.) Szerk. Satanello (Márkus József); kiadó-tulajdonos Kunosi Vilmos és Frigyes. XII. évf., ára 8 ft.

Olvasó-Kör. Rendkívüli foly. Szerk. Fülöp György; kiadja Kormányos Róza. IX. évf. Havonként kétszer, ára 6 ft.

Dívat-Salon. Szerk. Szabóné-Nogall Janka; kiadó-tulajd. Mezei Antal. VIII. évf., ára 6 ft.

Magyar Szemle. Főszerk. és kiadó-tulajd. Kaczinovszky Lajos; szerk. Kaposi József. VIII. évf., ára 6 ft.

A Hét. Szerk. és kiadó-tulajd. Kiss József. VI. évf., ára 10 ft.

Élet. Szerk. Vikár Béla. V. évf. Havonként 2-szer, ára 5 ft.

Buda és Vidéke. Szerk. mindszenti Erdélyi Gyula; a kiadásért fel. dévái Szöllösy István. III. évf., ára 6 ft.

Budapesti Lapok. Szerk. Baranyay István és Daróczy Károly I. évf., ára 2 forint.

Erzsébetfalva és Vidéke. Szerk. és tulajd. Bérczy László. II. évf., ára 6 ft.

Fővárosi Figyelő. Szerk. és kiadja Fekete József. II. évf., ára 7 ft.

Hétfői Hiradó. Szerk. Hirschmann Tivadar. II. évf., ára 4 ft.

Hétfői Lap. Szerk. és kiadó-tulajd. Bercsényi Jenő. II. évf., ára 6 ft.

A Külföld. Szerk. és kiadja Cserhalmi H. Irén és Gerő Attila. II. évf., ára 10 ft.

Magyar Családi Lapok. Szerkesztő Vásárhelyi. II. évf. Havonként kétszer, ára 4 ft.

Magyarországi Viszhang. Szerk. Kemény Tivadar II. évf. Havonként kétszer, ára 12 ft.

Hétfő Reggeli Lap. Szerk. és kiadó-tulajd. Adorján Mór. I. évf., ára 4 ft.

Világ Napló. Szerk. és tulajd. J. Virág Béla. I. évf., ára 6 ft.

VIDÉKEN.

Magyar Róna. (H.-M.-Vásárhely.) Szerk. Gravátz József; kiadó: A szerkesztő-bizottság. I. évf., ára 6 ft.

Szalón. (Debreczen.) Szerk. és laptulajd. Révi Nándor. I. évf., ára 3 ft.

KÜLFÖLDÖN.

Amerikai Nemzetőr. (New-York.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. . . . XII. évf., ára 5 ft.

Szabadság. (Cleveland.) Szerkesztő és kiadó Kohányi Tihamér. V. évf., ára 5 ft.

Bécsi Közlöny. (Bécs.) Szerk.-tulajd. Darvas Aladár. V. évf. Havonként kétszer, ára 10 ft.

Szövetségi Közlöny. (New-York.) Kiadja a »Szövetségi Közlöny« bizottsága; tulajdonos a »Magyar Nemzeti Szövetség« II. évf., ára 5 ft.

Összesen: 28.

VI. HUMORISZTIKUS LAPOK.

BUDAPESTEN.

Üstökös. Szerk. és kiadó-tulajdonos Szabó Endre. XXXVIII. évf., ára 8 ft.

Borsszem Jankó. Szerk. Csicseri Bors (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Athenaeum. XXVIII. évf., ára 8 ft.

Bolond Istók. Szerk. és tulajd. Don Pedró (Bartók Lajos.) XVIII. évf. ára 8 ft.

Urambátyám. Szerk. és laptulajd. Baróti Lajos. X. évf., ára 8 ft.

Mátyás Diák. Szerk. Murai Károly; kiadják Wodianer F. és fiai. VIII. évf., ára 6 f.

Herkó Páter. Szerk. és tulajdonos Markos Gyula. III. évf., ára 4 ft.

Sipulusz Lapja Kakas Márton. Szerk. Sipulusz (Rákosi Viktor); kiadó-tulajdonos Rákosi Jenő Budapesti Hírlap újságvállalata. II. évf., ára 4 ft.

VIDÉKEN.

Papramorgó. (Arad.) Szerkesztő Hrabovszky Lajos; kiadó-tulajd. az »Aradi nyomda részv.-társaság.« II. évf., ára 5 ft.

Élclapok. (Temesvár.) Szerk. Graef János; kiadja az »Unio« könyvnyomda. I. évf., ára 4 ft. Összesen: 9.

VII. SZAKLAPOK.

BUDAPESTEN.

Gazdasági Lapok. Szerk. Ordódy Vilmos és Igali Szvetozár; laptulajdonos Ordódy Lajos. XLVII. évf., ára 8 ft.

Orvosi Hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Hőgyes Endre. XXXIX. évf., ára 10 frt.

Vadász- és Verseny-Lap. Főszerk. és kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz; fel. szerk. Sárváry Elek. XXXIX. évf., ára 12 frt.

Gyógyászat. Szerk. és kiadó Schächter Miksa tr., laptulajdonos Kovács József tr.; főmunkatárs Szénágy Nándor tr. XXXV. évf., ára 10 frt.

Gyógyszerészi Hetilap. Szerk. és kiadja K. Karlovszky Geyza. XXXIII. évf., ára 10 frt.

Jogtudományi Közlöny. Főszerk. dr. Dárday Sándor, fel. szerk. dr. Fayer László, kiadó-tulajd. a Franklin-Társulat. XXX. évf. »Curial Határozatok« mellék-lappal, ára 12 frt.

Posta-Közlöny. Szerk. Jancsó Dezső; kiadó-tulajd. Böszörményi Ilona. XXIX. évf. Havonként háromszor, ára 5 frt.

**A Magyar Királyi Posta és Távir-
irda Rendeletke-Tára.** Kiadja a keres-
kedelemügyi miniszterium. XXIX. évf.
A postai és távir-dai hivataloknak ingyen
küldetik.

Typographia. Szerk. és kiadó Lipp
Károly. XXVII. évf., ára 3 frt. (>Guten-
berg« német melléklettel.)

Vasuti és közlekedési Közlöny.
Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Heltai Ferencz.
XXVI. évf. Hetenként 3-szor, ára 12 frt.

Hivatalos Rendőri Közlöny. Kiadja
a m. kir. belügyminiszterium. XXV. évf.
Valamennyi törvényhatóságokhoz ingyen
küldetik. Naponként, ára 3 frt.

Sorsolási Tudósító. Szerk. és kiadja
Aradi Rezső. XXV. évf. Minden huzás
után magyar és német szöveggel, ára 1 frt.

**A budapesti áru- és értéktőzsde
árjegyzései.** Kiadja a miniszteri tőzsdé-
biztos. XXII. évf. Minden tőzsdenapon,
ára 8 frt; postán 12 frt.

Statisztikai Heti Kimutatás. Szerk.
Kőrösi József; kiadja a fővárosi stat.
hivatal. XXIII. évf., ára 3 frt.

Falusi gazda. Szerk. Herényi Gothard
Sándor. XXII. évf. Havonként kétszer,
ára 1 frt.

Borászati Lapok. Szerk. Engelbrecht
Károly; kiadó-tulajd. Baross Károly.
XXII. évf., ára 5 frt.

Pénzügyi Közlöny. Kiadja a m. kir.
pénzügyminiszterium. XXII. évf. Havon-
ként többször, ára 2 frt.

Rendeleti Közlöny. A magyar kirá-

lyi honvédség számára. XXI. évf. Megje-
len havonként 2-3 szám.

Mercur. Hiteles sorsolási tudósító.
Szerk. és kiadja Politzer Zsigmond. XXI.
évf. Minden huzás után magyar és német
szöveggel, ára 2 frt.

Központi Értesítő. Kiadja a keres-
kedelmi m. k. miniszterium. XX. évf.
Hetenként kétszer, évenként mintegy 250
iv, ára helyben 8 frt; vidéken 10 frt.

Építő Ipar. Szerk. Ney Béla; kiadó
a »Patria« irod. vállalat és nyomdai
résztvény-társaság. XIX. évf., ára 8 frt.

Népszava. A magyarországi általános
munkáspárt központi közlönye. Szerk. és
kiadó-tulajd. Faragó K. XIX. évf., ára 2
frt 40 kr.

Gazdasági mérnök. Szerk. és kiadó-
tulajd. Gonda Béla. XIX. évf., ára 12 frt.

Corvina. A magyar könyvkereskedők
egyletének közlönye. Szerk. Petrik Géza.
Tulajd. a magyar könyvkereskedők egy-
lete. XVIII. évf. Minden hó 10., 20. és
30-án, ára 5 frt. Az egylet tagjai ingyen
kappják.

Közegészségügyi Kalauz. Szerk.-
tulajd. dr. Lőrinczy Ferencz. XVII. évf.,
ára 10 frt.

Községi Közlöny. Szerk. dr. Lipcsey
Ádám; laptulajd. és kiadó az orsz. közp.
jegyzői egylet. XVI. évf., ára 6 frt.

Magyar Tisztviselő. Szerk. és kiadó-
tulajdonos Csikvári Jákó. XVI. évf. Havon-
ként háromszor, ára 5 frt.

Magyar Tőzsdei Közlöny. Szerk.
Hiltrich R. H. XVI. évf. Minden huzás
után, ára 1 frt.

Szőlőszeti és Borászati Lap. Szerk.
és laptulajd. Maurer János, Ordódy János
Ordódy Vilmos és Igali Szvetozár. XVI.
évf., ára 4 frt. (Múlt évben Kassán jel-
lent meg.)

Vadász-Lap. Szerk. Egerváry Gyula;
kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz és
Egerváry Gyula. Minden hó 5-, 15- és
25-én. XVI. évf., ára 6 frt.

Vállalkozók Lapja. Szerk. és kiadó-
tulajd. Lakatos L.; társ-szerk. Bendik
Géza. XVI. évf., ára 8 frt.

Büntető Jog Tára. Szerk. és kiadja
Németh Péter. XVI. évf., ára 8 frt.

Budapesti Lloyd. Hiteles sorsolási
tudósító. Szerk. Engel Zsigmond. XVI.
évf. Havonként 3-4-szer, ára 1 frt
50 kr.

Magyar Mercur. Hiteles sorsolási
tudósító. Kiadó és tulajdonos . . . XVI.

évf. Minden huzás után magyar és német szöveggel, ára 2 frt.

Magyar Kereskedők Lapja. Szerk. Kormos Alfréd. XV. évf., ára 8 frt.

Magyar Pénzügy. Szerk. Kormos Alfréd. XV. évf. Ára a »Kereskedelmi Közlemények«-kel és »Hiteles Sorsolási Értesítő«-vel 10 frt.

Országos Trvénnytár. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium XIV. évf. Évenként 20—24 szám, ára 4 frt.

A M. Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője. Szerk. Mihályfi József; kiadja a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. XIV. évf. Az egyesület tagjainak minden utánfizetés nélkül küldetik.

A Jog. Szerk. és kiadják dr. Révai Lajos és dr. Stiller Mór. XIV. évf., ára 6 forint.

Unio. Hiteles sorsolási hírlap. Kiadja Beifeld József. XIV. évf. Megjelen minden huzás után, ára 1 frt.

Magyar Közigazgatás. Szerkesztő és kiadótulajd. Boncza Miklós. XIII. évf., ára 8 frt.

Értesítés a budapesti hitelezői véd-egylet tagjaihoz. XIII. évf. Havonként két-szer az egylet tagjainak ingyen küldetik.

Színészek Lapja. Szerk. Bényei István; kiadja a magyar színész-egyesület központi igazgató tanácsa. XIII. évf. Minden 10 napban, ára 6 frt.

Magyar Nemzetgazda. Szerkesztő és kiadó-tulajdonos Mende Bódog. XII. évf., ára 10 frt.

Herkules. Testgyakorlasi közlöny. Szerk. Porzsolt Jenő és Porzsolt Kálmán. XII. évf. Megjelen havonként kétszer, ára 4 frt.

Magyar Dohány-Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Daróczy Vilmos. XII. évf. Megjelenik minden hó 1-én és 16-án, ára 6 frt.

Pannonia. A fővárosi váltóüzlet-társaság, Adler és társa, sorsolási tudóstója. Szerk. Adler Gyula. XII. évf. Havonként 2—3-szor, ára 2 frt.

Ügyvédek Lapja. Szerk. dr. Wolf Vilmos és dr. Löwy Gábor. XII. évf., ára 6 frt.

Vendéglők Lapja. (»Pinczerek Lapja«). Szerk. és lap-tulajd. Ihász György. XII. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

A Főváros. Szerk. és kiadó-tulajdonos Pichler N. István. XI. évf. Havonként 3-szor, ára 6 frt.

Gyógyszerészi Közöly. Szerk. és

kiadja K. Karlovsky Géza. XI. évfolyam, ára 8 frt.

Katonai Lapok. Szerk. Cerri Gyula; kiadó Várnai F. X. évf. Minden hó 1., 10. és 20-án, ára 8 frt.

Magyar Királyi Postatakarékpénztári Közlöny. Kiadja a »magyar kir. postatakarékpénztár«. X. évf.

Zenelap. Szerk. és kiadó-tulajd. Ságth József és Langer Viktor X. évf. Havonként háromszor, jul és aug. kivételével, ára 5 frt.

Kis Merkur. Sorsolási lap. Kiadó-tulajd. Wohl Ignác. Minden huzás után magyar és német szöveggel. X. évf., ára 1 frt.

Orvosi Heti Szemle. Szerk. és kiadó: dr. Flesch Nándor. X. évf., ára 8 frt.

Szerencse-Hírnök. Kiadja Ernyei A. H. X. évf. Minden huzás után, ára 2 frt.

Iparügyek. Szerk. dr. Horváth János; lap-tulajd. Ráth Károly. IX. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

Magyar Királyi Államvasutak Hivatalos Lapja. Kiadja a magyar kir. államvasutak igazgatósága. IX. évf. Havonként 4—5 szám. Hivatalból küldetik.

Budapesti Lakáshirdető. Szerk. és lap-tulajd. Weiss Mór. VIII. évf. Havonként háromszor magyar és német nyelven. Egyes szám 10 krajczár.

Budapesti »Mercur«. Szerk. és kiadó Politzer Zs. VIII. évf. Minden huzás után magyar és német szöveggel, ára 2 frt. Ugyanezen szöveggel:

Fővárosi Merkur.

Magyi Fővárosi Merkur.

Pesti Merkur.

Sorsolási Merkur.

Tőzsdei Merkur.

Uj Merkur.

Sorsolási Közlöny. Kiadó-tulajdonos Beimel Lajos. IX. évf. Minden huzás után, ára 1 frt.

Uj Magyar Mercur. Szerk. és kiadja Kövály Armin IX. évf. Minden huzás után, ára 2 frt.

Pénzügyi Utmutató. Szerk. és kiadó-tulajd. Lendvai Sándor. IX. évf. Minden huzás után, ára 2 frt.

Budapesti Kiállítási Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Kubinyi Mihály. VIII. évf., ára 6 frt. (Múlt évben »Iparkiállítási Közlöny« volt.)

Ellenőr. Szerk. és lap-tulajd. Preisz Armin. Magyar és német szöveggel. IX. évf., ára 4 frt.

Nemzeti Merkur. Redlich Dávid elő-

legezési bank- és váltóházának sorsolási tudósítója. VIII. évf. Havonként 2—3-szor magyar és német szöveggel, ára 1 frt.

Nyeremény. Sorsolási tudósító. Kiadó és tulajd. Fuchs H. váltóháza. VIII. évf. Minden hó 1. és 15-én magyar és német szöveggel, ára 2 frt.

Phönix. May, Elfer és Adler bank- és váltóüzlet sorsolási tudósítója. Szerk. Adler S. VIII. évf. Havonként. 2—3-szor magyar és német szöveggel, ára 1 frt 50 kr.

Telegraph. Szerk. és kiadó Lustig Miksa. VIII. évf. Minden huzás után, ára 1 frt 50 kr.

Budapesti Bankkegyesület Sorsolási Tudósítója. Szerk. Frommer Izidor. VII. évf. Ügyfelei részére minden huzás után.

Harmonia. Zene Ujság. Szerk. dr. Hubay Károly. VII. évf. Évenként 3-szor. Ingyen küldetik. (Több évig szünetelt.)

Kávésipar Szakközlönye. Szerk. Wagner József. VII. évf. Havonként kétszer magyar és német szöveggel, ára 6 frt.

Közgazdaság. Szerk. Gümöry Lajos. VII. évf. Havonként 2-szer, ára 12 lrt. (Mult évben havonként jelent meg.)

Technologiai Lapok. Szerk. és kiadja Táborny Ottó. VII. évf. Havonként kétszer, ára 8 frt.

Sorsolási Lap »Hungaria.« Kiadó-tulajdonos ifj. Schön Armin. VII. évf. Minden huzás után, ára 1 frt.

Földmívelési Ertesítő. Kiadja a földmívelésügyi m. kir. ministerium. VI. évf. Hivatalból küldetik.

Fővárosi Közlöny. Budapest főváros hivatalos lapja. Szerk. Hajnal István; kiadja Budapest főváros közönsége. VI. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Tűzrendészeti Lapok. Szerk. és lap-tulajdonos Breuer Szilárd és Markusovszky Béla. VI. évf. Havonként kétszer, ára 3 frt.

Adók és Illetékek Közlönye. Szerk. és kiadó Roth Albert; VI. évf. Havonként kétszer, ára 4 frt. Magyar és német szöveggel.

Magyar Fém- és Gépipar. Szerk. Fekete Adolf. VI. évf. Havonként három-szor, ára 6 frt.

Gyakorló Orvos. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Roth Adolf. VI. évf. Havonként kétszer. Ingyen küldetik.

Kőfaragó. Szerk.-kiadó Jászai S. VI. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 40 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Pénzügyőr. Szerk. Iklódy Győző. VI. évf., ára 6 frt.

Színészeti Közlöny. Szerk. Hosvai Hugó; kiadó és főszerk. Réthy L. Pál. VI. évf. Havonként 3-szor, ára 4 frt.

Budapesti Ellenőr. Szerk. és kiadó-tulajdonos dr. Maislis Mór. V. évf., ára 6 frt.

Vizügyi és Hajózási Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Krisztinkovich Antal. V. évf., ára 8 frt.

Czimbalmozók Folyóirata. Szerk. Késmárky Árpád. V. évf. Havonként kétszer, ára 4 frt 80 kr.

A Czípezs. Szerk. Ihász Sándor; kiadó-tulajd. a »Czípezs« alapítói. V. évf. Havonként kétszer, ára 1 frt 40 kr.

Gyümölcskertész. Szerk. Molnár István; kiadja a földmívelésügyi magyar kir. miniszterium. V. évf. Havonként kétszer, ára 1 frt.

Biztosítási Szemle. Szerk. és kiadó-tulajdonos dr. Roth Pál. V. évf. Havonként kétszer, ára 6 frt.

Kereskedelmi Takaré- és Hitel-szövetkezet. Szerk. Aradi Rezső. V. évf. Minden huzás után. (Magyar és német szöveggel.) Ára 1 frt.

Köztelek. Főszerk. és a kiadásért felelős Forster Géza; szerk. Szilassy Zoltán. Az orsz. magyar gazdasági egyesület tulajdona. V. évf. Hetenként kétszer, ára 10 frt.

Magyar Királyi Adóhivatalok Lapja. Szerk. Dr. Exner Kornél; főmunkatárs Róka József. V. évf. Havonként kétszer, ára 4 frt.

Találmányok Lapja. Szerk. és kiadja Bergl Sándor. V. évf. Havonként kétszer, ára 8 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Utazó Kereskedő. Szerk. dr. Gutmann Adolf; kiadja a magyarországi utazók egyesülete. V. évf. Havonként kétszer, ára 4 frt.

A Mi Zászlónk. A magyar demokrata munkáspárt közlönye. Szerk. Szikora Zoltán; kiadó Engel Tóbiás. V. évf., ára 2 frt 40 kr.

Vasut. Szerk.-tulajd. Csete Lajos; kiadja Hannig Gyula. V. évf. Havonként 2-szer, ára 3 frt.

Bíróági Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Sinai (Siria) Gusztáv. IV. évf. Havonként kétszer, ára 5 frt. (Ezelőtt Igazságügy.)

Asztalosok Szaklapja. Szerk. Sárosdy Béla; kiadó-tulajd. az »országos

11-es szervező bizottság. < IV. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 40 kr.

Budapesti Szállodások, Vendéglősök, Korcsmárosok ipartársulatának Közlönye. Szerk. Teasdale Ottó. IV. évf. Társulati tagok ingyen kapják.

Értékpapír Szemle. Szerk. Kormos Gyula. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Italmérés. Adóügyi szaklap. Szerk. Hoffmann Mihály Miksa; kiadó-tulajd. dr. Hoffmann A. IV. évf., ára 6 frt.

Ígazságügyi Közlöny. Kiadja a m. kir. igazságügyminiszterium. IV. évf., ára 2 forint.

Zsidó Híradó. Szerk. és laptulajd. Viador IV. évf., ára 6 frt.

Klinikai Diagnostika. Szerk. Tauszk Ferencz. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 6 forint.

Magyar Czipész-Ujság. Szerk. Szenes Izidor. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 4 f.

Magyar Czukoripar. Szerk. és kiadó dr. Telbisz János. IV. évf. Havonként 3-szor, ára 6 f. (Magyar s német szöveggel.)

Magyar Kereskedelmi Közlöny. Szerk. Hahn Béla; kiadó Friedman Simon. IV. évf. Havonként 3-szor, ára 4 frt.

Magyarországi Czukrászok Szak-közlönye. Főszerk. Müller Károly; szerk. fel. Tagányi Árpád. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Magyar Gépipar. Szerk. Horváth János. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

Nemzetközi Művészeti Szemle. Főszerk. Valentin Lajos; fel. szerk. Miskolci Henrik. IV. évf. Havonta 2-szer, ára 4 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Sorsjegy Ellenőr. Szerk. Aradi Rezső. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt.

Szerencse Híradó. Szerk. Aradi Rezső, IV. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 20 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Társulati Értesítő. Szerk. dr. Gyűrky Ödön; kiadja a Szent-István-Társulat. IV. évf. Havonként 2-szer, ára 2 frt.

Fodrászok és Borbélyok Szak-közlönye. Szerk. Breitfeld Alajos. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt. (Mult évben »Érdekeink« címmel jelent meg.)

Független Néplap. Szerk. Keresztessy Vendel; kiadó-tulajd. Medvei Rezső. III. évf., ára 1 frt 50 kr.

Hermes. Sorsolási értesítő. Szerk. és tulajd. Fleissig Sándor. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Hivatalos Közlöny. Kiadja a m. kir.

vallás- és közoktatásügyi miniszterium. III. évf. Havonként 2-szer, ára 2 frt 50 kr.

Magyar Sport. Szerk. Salamon József; kiadó-tulajd. Fogl József Lajos. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Zene- és Színművészeti Lapok. Szerk. dr. Váli Béla. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Egészségügyi Értesítő. Szerk. dr. Preysz Kornél; kiadja a m. kir. belügyminiszterium. III. évf. Havonként 2-szer, ára 2 frt.

Fő- és Székvárosi Hírlap. Szerk. és kiadó-tulajd. F. Beckei Soma. III. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

Hungária. A magyarországi sütőiparos-egylet szaklapja. Szerk. Frigyesy Sándor. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Kincesem. A lötenyészés és löverseny-ügy Közlönye. Főszerk. és kiadó báró Podmaniczky Elemér; fel. szerk. Pálmai Henrik. 3. évf., ára 6 frt.

Magyar Malom és Gazdasági Értesítő. Szerk. Gondos Jenő; kiadó-tulajd. Weiss Lajos. III. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

Mészárosok és Hentesek Lapja. Lapvezető: Komáromi Sándor; szerk. Schatz Ármin. III. évf., ára 8 frt.

Millenium. Az ezredéves ünnepély és ezredéves kiállítás közlönye; szerk. és kiadó-tulajd. dr. Szerényi Simon. III. évf. Havonként 3-szor, ára 8 frt.

Szabók Szaklapja. Szerk. Matós Jenő; tulajd. az alapítók. III. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt. 20 kr. (Magyar és német szöveggel.)

Pénzügyi és Biztosítási Értesítő. Szerk. és kiadó-tulajd. Csajághy Lajos. III. évf., ára 10 frt. (Mult évben »Biztosítási Értesítő« címmel.)

Telekkönyvi Szakközlöny. Szerk. Osváth Imre. III. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Vas- és Fémmunkások Szaklapja. Szerk. Schimek Károly; laptulajd. »A magyarországi vas- és fémmunkások intéző bizottsága.« III. évf. Havonként kétszer, ára 1 frt 20 kr.

Vasuti Lapok. Szerk. dr. Balogh Arthur és Follinus Emil. III. évf., ára 5 frt.

Épület- és Műlakatosok Szaklapja. Szerk. Schimek Károly; kiadja a magyarországi vas- és fémmunkások intéző bizottsága. II. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt. 20 kr.

Fürdői Lapok. Szerk. és kiadó-tulajd.

Kisszalmon Gúnya

xviii	c	Zenth petro májca západása napia
xvi	d	
v	e	Zenth ystvan protomartel blyfke lelek nap
	ff	
xiii	g	Gavvy bódogh dizon napia
ii	a	Vonak zjme valtozatija napia
	b	Zenth affia dizon napia
x	c	Zenth Gyryakg martel napia
	d	vigilia
xviii	e	Zenth kemth martel napia
xvii	ff	
	g	Zenth Palara dizon napia
xv	a	Zenth ypolth martel napia
iiii	b	vigilia
	c	Mag dizon napia
xii	d	
i	e	Zenth levymth gotaroya
	ff	
x	g	
	a	Zenth ystvan kiral napia
xviii	b	
vii	c	Mag dizon ottaroya: Euz
	d	vigilia
xv	e	Zenth Bertalam apastal napia
iiii	ff	
	g	
xii	a	
	b	Zenth Agoston doctor napia
	c	Zenth Janos baptista napa vagy sanap
xix	d	
viii	e	Zenth pal pispok napia

E.x.-Museo
Hungarico

dr. Bosányi Béla. II. évf. Havonként kétszer, ára 2 frt 50 kr.

Gyógyszerészi Értesítő. Szerk. és tulajd. Lukács István. II. évf. Havonként 2-szer. Díjtalanul küldetik.

Magyar Közlöny. Szerk. Virág Gyula és Virág Bertalan. II. évf. Havonként háromszor, ára 8 frt.

Néplap. Gazdasági heti közlöny. Szerk. István gazda. II. évf., ára 2 frt.

Sport-Világ. Szerk. Tatics Péter. II. évf., ára 4 frt.

Állategészségügyi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. kir. miniszterium. II. évf. Hivatalból küldetik.

Bőripar. Szerk. és kiadó Meller Jerome. II. évf. Hetenként 3-szor, ára 6 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Divat-Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. II. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

A »**Hermes**« magyar általános váltóüzlet részvénytársaság pénzügyi közlönye és sorsolási Értesítője. Szerk. Guttmann Lajos. II. évf., ára 2 frt.

Hunnia. A »Hunnia Magyar Bicycle Club« hivatalos közlönye. Szerk. dr. Kelenyi Imre. II. évf. Havonként kétszer. Tagoknak ingyen küldetik.

Irodalmi Fecske. Singer és Wolfner kiadó-czég irodalmi Értesítője. Havonként egyszer-kétszer. Ingyen küldetik.

Kereskedelmi Ügynök. Kiadó-tulajd. Markert Rezső. II. évf., ára 4 frt.

Könyvkereskedők Lapja. Szerk. és kiadja Wiesner Jakab; főmunkatárs Weinberger Gyula. II. évf., ára 5 frt.

Könyvkötők Lapja. Szerk. Körtvélyessy György; kiadó Kraml Nándor. II. évf. Havonként 2-szer, ára 2 frt 40 kr.

Magyar Bőripar. Főszerk. és kiadó-tulajd. Leitersdorfer Lipót; szerk. Wiesel Károly. II. évf. Havonként 3-szor, ára 6 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Fakereskedő. Szerk. és kiadó Székely Ignác. II. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt

Magyar Gazdák Lapja. Szerk. Herényi Gothárd Sándor. II. évf., ára 8 frt.

Magyar Közlekedés. Szerk. Hunyady Ferencz; kiadja a lap kiadó-vállalata. II. évf., ára 6 frt.

Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének Üzleti Értesítője. Szerk. fel. ifj. Sporzon Pál. II. évf. A tagok ingyen kapják.

Magyarországi Sütő munkások Szaklapja. Szerk. Tatár Dezső; kiadók

az alapítók. II. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 44 kr.

Molnárak Lapja. Az »Országos Molnár-Egyesül. et Hivatalos Közlönye.« Szerk. Jutassy Ödön. II. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Pénz és Föld. Szerk. dr. Dobránszky Péter; kiadó-tulajd. Gurré Ferencz. II. évf. Havonként 3-szor, ára 6 frt.

Pénzügyi Hírlap. Szerk. Lendvay Sándor; kiadó-tulajd. a »Pénzügyi Hírlap« részvénytársaság. II. évf. Havonként kétszer, ára 1 frt.

Pénzügyi Magyar Mercure. Sorsolási tudósító. Szerk. zábori Záborszky Béla. II. évf. Minden húzás után magyar és német szöveggel, ára 2 frt.

Rendőri Lapok. Szerk. Csepreghy Lajos; kiadó-tulajd. Mihályfalvy J. II. évf., ára 10 frt.

Sebészet. Szerk. és kiadó dr. Kertész József. II. évf., ára 10 frt.

Szólószeti Lapok. Szerk. Ordódy Lajos, Igali Svetožár és Ordódy Vilmos. II. évf., ára 4 frt.

Tarifa Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Osinger János. II. évf., ára 10 frt.

Évszak. Divat- és kézimunka folyóirat. Szerk. Faylné Hentaller Mária. I. évf. Havonként 2-szer, ára 6 frt.

Egyletek, Társulatok és Körök Országos Közlönye. I. évf. . . .

Háztartás. Szerk. Kürthy Emilné; kiadó-tulajd. a Magyar nyomda. I. évf. Havonként 3-szor, ára 6 frt.

Magántisztviselők Lapja. Főszerk. Kreutzer Lipót; fel. szerk. Hajnal Mihály. I. évf. Havonként 2-szer, ára 4 frt.

Magyar Bortermelők Lapja. Szerk. Rombay Dezső. I. évf., ára 4 frt.

Magyarország az Ezredik Évben. Szerk. Bekics Gusztávné, br. Jósika Kálmán, Csillag Máté; kiadó-tulajd. Reiner Adolf. I. évf. Havonként 2-szer, ára 20 frt.

Ügyvédek Közlönye. Szerkeszti dr. Ödöni Miksa. I. évf., ára 6 frt

Vendéglátók Lapja. Szerk. Rajcs Zoltán, fel. szerk. es kiadó-tulajd. Fadgyas Kálmán. I. évf. Havonként 3-szor, ára 6 frt.

VIDÉKEN.

Bányászati és Kohászati Lapok. A m. kir. bányászati Akadémia közlönye (Selmecz.) Szerk. Cséti Ottó XXVIII. évf. Minden hónap 1. és 15-én. ára 8 frt.

A Nyitravölgyi Gazdasági Egylet

Közlönye. (Nyitra.) Szerk. báró Friesenhof Gergely. XX. évf. Havonként kétszer, ára 3 frt.

Értesítő a kolozsvári orvos-ter-mészettudomány-társulat gyűléseiről. (Kolozsvár.) XIX. évf. Havonként 2-3 szám.

A Zalamegyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) XVI. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Időjárás Naptár Magyarország számára. (Ó-Széplak.) Kiadja a nyitravölgyi gazdasági egyesület agrármeteorológiai observatoriuma. XIII. évf. Havonként két szám, ára 2 frt.

Közérdek. (Debreczen.) A magyarországi pinczerek szakközlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Than Gyula. VII. évf. Havonként kétszer, ára 5 frt.

Debreczeni Kir. Táblai Értesítő. (Debreczen.) Szerk. és tulajd. dr. Kardos Samu. V. évf., ára 4 frt.

Fortuna. (Győr.) Kiadó és tulajdonos Kölesei Adolf. V. évf. Minden huzás után, ára 1 frt.

Jogi Értesítő. (Nagyvárad.) Szerk. Waldmann Márk; kiadó-tulajd. Rosenbaum Vilmos V. évf., ára 5 frt.

Kassai Jogi Közlöny. (Kassa.) Szerk. dr. Glück Lipót; kiadja Bernovics Gusztáv. V. évf., ára 5 frt.

Sorsolási Értesítő. (Szabadka.) Kiadja a »Fortunához« cz. bank- és váltóüzlet. IV. évfolyam. Minden huzás után, ára 1 frt.

1848-49. Történelmi Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. Kuskó István. IV. évf. Havonként kétszer, ára 4 frt.

Magyar Műkertészek és Kertészgazdák Országos Szakközlönye. (Szeged.) Szerk. Mayer Vilmos. IV. évf., Havonként 2-szer, ára 3 frt.

Pályázat. (Székesfehérvár.) A magyar izz. hitközségi hivatalnokok közlönye. Szerk. Péterfi J.; kiadó-tulajd. Singer Ede. IV. évf., ára 6 frt.

Fényképészeti Lapok. (Szent-Endre.) Szerk. és kiadó dr. Moller Miklós. III. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 50 kr. (Múlt évben havi lap volt.)

Közérdek. (Sátoralja-Ujhely.) Ipari és kereskedelmi lap. Szerk. és tulajd. Németh Bertalan és Jurcsó Ágoston. III. évf., ára 3 frt.

Magyar Iparosok Lapja. (Debre-

czen.) Szerkeszti Than Gyula. III. évf., ára 3 frt.

Magyar Kerékpáros. (Szombathely.) Szerk. dr. Korchnáros Kálmán és dr. Huszár Pál. III. évf. Havonként kétszer, ára 2 frt.

Gazdasági Értesítő. (Nyiregyháza.) Szerk. Simitska Endre; kiadja a felső-tisza-vidéki gazdasági egyesület II. évf. Havonként 2-szer, ára nem egyesületi tagok részére 5 frt.

Kereskedők Lapja. (Temesvár.) Szerkeszti Tedesch János; kiadja a temesvári kereskedők egyesülete. II. évf. Havonként 2-szer, ára 3 frt.

Mezőgazda. (Kolozsvár.) Főszerkesztő Kiskéri Vörös Sándor; szerk. Péter Béla; kiadja a gazdasági tanintézet. II. évf., ára 6 frt.

Pécsi Jogi Közlöny. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferencz. II. évf., ára 4 frt.

Erdőőr. (Szászsebes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Podhradzky Emil. I. évf. Havonként 2-szer, ára 3 frt.

Gyorsírászati Hírlap. (Temesvár.) Szerk. és kiadja Rosenthal Mór. I. évf. Havonként 2-szer, ára 1 frt 80 kr.

Osszesen: 200.

VIII. VIDÉKI LAPOK

(nem politikai tartalommal.)

Debreczen-Nagyváradai Értesítő. (Debreczen.) Szerk. Vántsa György; kiadó-tulajdonos Ziehermann H. LIII. évf., ára 2 frt.

Zalai Közlöny. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. és kiadó Bátorfi Lajos; laptulajd. ifj. Wajdics József. XXXIV. évf., ára 5 frt.

Szepesi Hírnök. (Lőcse.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hoepfner Gusztáv. XXXIII. évf., ára 4 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Ung. (Ungvár.) Szerk. Tabody Jenő; kiadó-tulajd. Székely és Illés. XXXIII. évf., ára 4 frt.

Borsod. (Miskolcz.) Szerk. Miskolczy Pál; kiadó-tulajd. Forster Rezső. XXIX. évf., ára 4 frt.

Nagyszombati Hetilap. (Nagy-Szombat.) Szerk.-tulajd. Thinágl János Henrik. XXVII. évf., ára 4 frt. Magyar és német szöveggel.

Szamos. (Szatmár.) Szerk. Kótai Lajos és Uray Géza. XXVII. évf. Hetenként kétszer, ára 4 frt.

Nyitrai Lapok. (Nyitra.) Szerk. és tulajd. Weiss József. XXVI. évf., ára 5 frt 20 kr. (Magyar és német szöveggel)

Zemplén. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gy. Géza; kiadó-tulajd. Ehlert Gyula. XXVI. évf., ára 6 frt.

Hód-Mező-Vásárhely. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. dr. Draskóczy Pál; kiadó a »Hungaria« könyvnyomda, tulajd. a lapfentartó bizottság. XXV. évf. Hetenként 2-szer, ára 4 frt.

Tolnamegyei Közlöny. (Szegzárd.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Boda Vilmos. XXIII. évf., ára 4 frt.

Bereg. (Beregszász.) Szerk. Kóródy Zoltán; kiadó-tulajd. a »Haladás« könyvnyomdája. XXII. évf., ára 4 frt.

Pápai Lapok. (Pápa.) Szerk. Körmeny Béla; lap-tulajd. dr. Fenyvessy Ferenc; XXII. évf., ára 6 frt.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén.) Szerk.-kiadó Skarnitzl X. Fer. XXII. évf. Magyar és német szöveggel, ára 4 frt.

Székesfehérvár és Vidéke. (Székes-Fehérvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Csitári G. Emil. XXII. évf. Megjelen hetenként háromszor, ára 8 frt.

Szatmár. (Szatmár.) Szerk. Nagy Lajos; kiadó-tulajd. Nagy Lajosné. XXI. évf., ára 2 frt 80 kr.

Nagybánya és Vidéke. (Nagy-Bánya.) Szerk. Riszdorfer János; kiadó-tulajd. Molnár Mihály. XXI. évf., ára 4 frt.

Veszprém. (Veszprém.) Szerk. Csomasz Béla; kiadó-tulajd. Krausz Ármin fia. XXI. évf., ára 6 frt.

Szabadkai Közlöny. (Szabadka.) Szerk. Kovács Samu; kiadja Schlesinger Sándor. XX. évf., ára 4 frt.

Szolnok-Doboka. (Deés.) Szerk. és kiadó Veress Dezső. XX. évf., ára 6 frt.

Felvidéki Szemle. (Eperjes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hedry Bertalan. XX. évf. Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Nagy-Kunság. (Karczag.) Szerkesztő Szódi S. XX. évf., ára 4 frt.

Marosvidék. (Maros-Vásárhely.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. Kerekes Sámuel. XIX. évf., ára 6 frt.

Szatmármegyei Közlöny. (Nagy-Károly.) Szerk. Baudisz Jenő; tulajdonos ifj. Roth Károly. XIX. évf., ára 4 frt.

Hunyad. (Déva.) Szerk. Kun Róbert; lap-tulajd. Réthi Lajos; kiadó Hirsch Adolf. XIX. évf., ára 4 frt.

Bajai Közlöny. (Baja.) Szerk. és

tulajd. Erdélyi Gyula; kiadó Steintz Gyuláné. XVIII. évf., ára 5 frt.

Nagy-Kőrösi Hírlap. (Nagy-Kőrös.) Főszerk. Tóth József; szerk. ifj. Takács Béla és Plager Gyula; lap-tulajd. Plager és társai. XVIII. évf., ára 5 frt. (A »Nagy-Kőrös és Nagy-Kőrösi Hírlap« egyesüléséből keletkezett.)

Rozsnyói Híradó. (Rozsnyó.) Szerk. Krasznai K. G.; kiadja Kovács Mihály. XVIII. évf., ára 6 frt.

Keszthelyi Hírlap. (Keszthely.) Szerk. dr. Lovassy Sándor; kiadó-tulajd. Mérei Ignác. XVIII. évf., ára 5 frt. (Múlt évben »Keszthely« cízzel jelent meg.)

Felvidéki Közlöny. (Kassa.) Szerk. és lap-tulajd. Hedry Bertalan. XVII. évf. Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Krassó-Szöregyi Lapok. (Lugos.) Szerk. fel. és kiadó-tulajd. Virányi János. XVII. évf., ára 6 frt.

Orosházi Közlöny. (Orosháza.) Szerk. fel. Altstädter Antal; tulajd. Altstädter M. J. XVII. évf., ára 4 frt.

Bácskai Ellenőr. (Szabadka.) Szerk. Stoczek Károly. XVII. évf., Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Ungvári Közlöny. (Ungvár.) Szerk. Mihalkovich József; kiadó-tulajd. Lévai Mór. XVII. évf., ára 4 frt.

Vácz Közlöny. (Vác.) Szerk. és lap-tulajd. dr. Varázséji Béla. XVII. évf., ára 6 frt.

Esztergom és Vidéke. (Esztergom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Nógrádi Jenő; XVII. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Esztergomi Közlöny. (Esztergom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Haan Rezső. XVII. évf., ára 4 frt.

Gyöngyösi Lapok. (Gyöngyös.) Szerk. és kiadó-tulajd. Rigó Alajos. XVII. évf., ára 4 frt.

Szentes és Vidéke. (Szentes.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Mátéffy Ferenc; társ-szerk. Bánfalvi Lajos. XVI. évf. Hetenként 2-szer, ára 5 frt.

Jászberény és Vidéke. (Jászberény.) Szerk. Plenk Lajos; kiadó-tulajd. Brünauer Adolf. XVI. évf., ára 4 frt.

Komáromi Lapok. (Komárom) Szerk. és kiadó-tulajd. Tuba János. XVI. évf., ára 5 frt.

Nyirvidék. (Nyiregyháza.) Szerk. Inczedy Lajos; kiadó-tulajd. Jóba Elek. XVI. évf., ára 4 frt.

Tata-Tóvárosi Híradó. (Tata-Tóvá-

ros.) Szerk. Baur Ödön; kiadótulajdonos Engländer Jakab. XVI. évf., ára 5 frt.

Losoncz és Vidéke. (Losoncz.) Szerk. Laszly István; lap-tul. képviselője Kovács Ferenc. XVI. évf., ára 5 frt.

Bars. (Léva.) Szerk. Holló Sándor; kiadja Nyitrai és társa. XV. évf., ára 5 frt.

Gömör-Kishont. (Rimaszombat.) Szerkesztő dr. Kármán Zoltán; kiadó-tulajd. a szerkesztőségből alakult társaság. XV. évf., ára 4 frt.

Szegszárd Vidéke. (Szegszárd.) Szerk. és lap-tulajd. Geiger Gyula; hely. szerk. Farkas János. XV. évf., ára 6 frt.

Kőszeg és Vidéke. (Kőszeg.) Szerk. Wittinger Antal; kiadó-tulajd. Feigl Gyula. XV. évf., ára 4 frt.

Szabadság. (Székes-Fehérvár.) Főszerkesztő és kiadó-tulajd. Zelei Imre; fel. szerk. ifj. Gily Ede. XV. évf. Hetenként 3-szor, ára 8 frt.

Veszprémi Független Hírlap. (Veszprém.) Szerk. Kompothy Tivadar. XV. évf., ára 6 frt.

Békés. (B.-Gyula.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Dobay János; XIV. évfolyam, ára 5 frt.

Torontali Közlöny. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és lap-tulajd. dr. Kiss Károly; kiadó-tulajd. dr. Kiss Károly. XIV. évfolyam, Hetenként kétszer, ára 5 frt.

Közérdek. (Nagy-Enyed.) Szerk. dr. Magyar Károly, Török Bertalan; kiadó Cimer J. József. XIII. évf., ára 4 frt.

Mohács és Vidéke. (Mohács.) Szerk. Margitai Péter; lapkiadó Blandl János. XIV. évf., ára 4 frt.

Orosházi Ujság. (Oroszáza.) Szerk. és kiadó Veres Lajos. XIV. évf., ára 4 frt.

Felvidéki Híradó. (Turócz-Szent-Márton.) Szerk. Fehér János; kiadó a Magyar nyomda. XIV. évf., ára 4 frt.

Sárosmegyei Közlöny. (Eperjes.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hedry Bódog. XIV. évf., ára 5 frt.

Zalamegye. (Zala-Egerszeg.) Szerk. és kiadó-tulajd. Udvardy Ignác. XIV. évf., ára 4 frt.

Borsod-Miskolczi Közlöny. (Miskolc.) Szerk. dr. Ferenczi Henrik. XIII. évf., ára 6 frt. Hetenként kétszer.

Félegyházi Hírlap. (Félegyháza.) Szerk. és lap-tulajd. Udvardy Ignác; kiadja Ranezay József. XIV. évf., ára 5 frt.

Rábai Híradó. (Körmend.) Szerk. Rábai Zsigmond; kiadja a Körmendi részvénytársaság. XIII. évf., ára 4 frt.

Szabadság. (Szabadka.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szalay László A. XIII. évf., ára 8 frt.

Vásárhely és Vidéke. (Hódmező-Vásárhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Andrey Gyula; fel. szerk. Bibó Lajos. XIII. évf. Hetenként kétszer, ára 4 frt.

Czegléd. (Czegléd.) Szerk. dr. Molnár Albert; kiadó-tulajd. Sebők Béla. XIII. évf., ára 4 frt.

Magyar Nemzetőr. (Nyiregyháza.) Szerk. Mikecz József; kiadó-tulajd. Kalina József. XII. évf., ára 4 frt.

Szilágy. (Zilah.) Szerk. dr. Németh Gyula; kiadó Seres Samu. XIII. évf., ára 4 frt.

Szilágy-Somlyó. (Szilágy-Somlyó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bölöni Sándor. XIII. évf., ára 4 frt.

Szarvasi Lapok. (Szarvas.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Szikes Antal. XII. évf., ára 5 frt.

Munkács. (Munkács.) Szerk. és lapkiadó-tulajd. Kozma László; társ.-szerk. Gottier Lajos. XI. évf., ára 4 frt.

Muraköz. (Csáktornya.) Szerk. Margitai József; kiadó és lap-tulajd. Fischel Fülöp. XII. évf., ára 4 frt. (Magyar és horvát nyelven.)

Nagy-Károly és Vidéke. (Nagy-Károly.) Szerk. dr. Adler Adolf; kiadó-tulajd. Sarkadi N. Zsigmond és társa. XII. évf., ára 4 frt.

Telecska. (Kula.) Szerk. Lackner Fülöp; kiadó-tulajd. Berkovics Márk. XII. évf., ára 2 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Szatmár és Vidéke. (Szatmár.) Szerk. dr. Fejes István; kiadó-tulajd. Molnár és Morvai. XII. évf., ára 3 frt.

Muraszombat és Vidéke. (Muraszombat.) Szerk. Csoma Jenő; kiadja a muraszombati gazdasági főkegyelet. XI. évf., ára 3 frt.

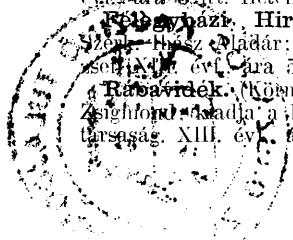
Szabolcsi Szabad Sajtó. (Nyiregyháza.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Píringér György. XI. évf., ára 5 frt.

Érsekújvár és vidéke. (Érsekújvár.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Illényi István. XI. évf., ára 5 frt.

Komárommegyei Közlöny. (Komárom.) Szerk. Fittler Jenő; kiadó-tulajdonos Spitzer Sándor. XI. évf., ára 4 frt.

Mezőtur és Vidéke. (Mezőtur.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Dunsits Dezső. XI. évf., ára 4 frt.

Orsova. (Orsova.) Szerk. Tillmann Ja-

kab; kiadó-tulajd. »Orsova« könyvnyomda részvény-társaság. XI. évf., ára 4 frt 80 kr.

Szepesi Lapok. (Igló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Zimann János. XI. évf., ára 4 frt.

Ugocsa. (Nagy-Szőllős.) Szerk. Papp Zsigmond; Szerk.-társ Spolarich János, lapkiadó-tulajdonos Zinner Mór. XI. évf., ára 4 frt.

Kaposvár. (Kaposvár.) Szerk. és lap-tulajdonos Csondor János. X. évf. Hetenként 2-szer, ára 6 frt.

Magyar Néplap. (Nagy-Sz.-Miklós.) Szerk. és kiadó König Salamon. X. évf., ára 4 frt.

Szabadkai Hirlap. (Szabadka.) Szerk. és tulajd. Lévy Simon. X. évf., ára 6 frt.

Árvamegyei Hirlap. (Alsó-Kubin.) Szerk. és kiadó Schneider Dezső. VIII. évf., ára 4 f. (Mult évben politikai lap volt.)

Barsi Ellenőr. (Aranyos-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. Botika Győző. VI. évf., ára 4 frt.

Besztercebánya és Vidéke. (Besztercebánya.) Szerk. Ferenczy Ödön; főmunkatárs Podhradzky Lajos; kiadó-tulajd. Singer és Sonnenfeld. VIII. évf., ára 4 frt.

Jászság. (Jász-Berény.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hild Viktor. VIII. évf., ára 4 f.

Kisvárdai Lapok. (Kisvárdá.) Szerk. és lap-tulajdonos dr. Vadász Lipót. VIII. évf., ára 4 frt.

Pestmegyei Hirlap. (Kecskemét.) Szerk. és kiadja Somogyi János. VIII. évf. Hetenként 2-szer, ára 6 frt.

Siklós és Vidéke. (Siklós.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Rédey Károly. VIII. évf., ára 4 frt.

Zólyomvármegyei Hirlap. (Zólyom.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Nádasy Gyula. VIII. évf., ára 4 frt.

Csiki Lapok. (Csik-Szeroda.) Szerk. dr. Boeskor Béla; kiadó-tul. Györgyjakab Márton. VII. évf., ára 4 frt.

Kiskunsági Híradó. (Kunszentmiklós.) Szerk. Báka János; kiadó-tulajdonos özv. Bors Károlyné. VII. évf., ára 4 frt.

Mosonmegyei Lapok. (Magyar-Óvár.) Szerkeszti Merényi Kálmán és Erényi Károly; lap-tulajdonos »A magyar-óvári Széchenyi-kör«. VII. évf., ára 5 frt.

Szalontai Lapok. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton; lapkiadó-tulajdonos Adler Jakab. VII. évf., ára 4 frt. (Mult évben Nagy-Szalonta és Vidéke címmel jelent meg.)

Ó-Becse és Vidéke. (Ó-Becse.) Szerk.

dr. Grünbaum Pál; kiadó-tulajd. Löwy Lajos. VII. évf., ára 4 frt.

Közérdek. (Maros-Vásárhely.) Szerk. és tulajd. Pálffy Mihály; kiadó Adi Árpád. VII. évf., ára 6 frt.

Zentai Közlöny. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Schvarcz Sándor. VII. évf., ára 5 frt.

Rábaköz. (Kapuvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hevesi János. VI. évf., ára 4 frt.

Selmeczbányai Híradó. (Selmeczbánya.) Szerk. Vörös Ferencz; kiadók Joerges Ágost özv. és fia. VI. évf., ára 4 frt.

Szarvas és Vidéke. (Szarvas.) Szerk. fel. és kiadó-tulajd. Sámuel A. VI. évf., ára 4 frt.

Szepesi Közlöny. (Szepesváralja.) Szerk. dr. Zelenyák János. VI. évf., ára 4 f.

Tiszavidék. (Csongrád.) Szerk. és kiadó Szilber János. VI. évf., ára 3 frt.

Aranyos-Vidék. (Torda.) Szerk. Borbély György; kiadó-tulajd. a szerk. bizottsági tagjai. V. évf., ára 4 frt.

Tapolcza és Vidéke. (Tapolcza.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feleki Alajos. V. évf., ára 5 frt.

Csongrádi Lap. (Csongrád.) Szerk. Éder János; kiadó-tulajd. Schvarcz Sándor. V. évf., ára 4 frt.

Czepléd és Vidéke. (Czepléd.) Szerk. dr. Török István; lap-tulajd. Piros J. és társa. V. évf., ára 3 frt.

Kis-Küküllő. (Dicső-Szent-Márton.) Szerk. Gvidó Béla; kiadó-tulajd. Hirsch Mór. V. évf., ára 4 frt.

H.-Böszörmény és Vidéke. (H.-Böszörmény.) Szerk. Porcsalmy Gyula; kiadó-tulajd. Ferenczi Gábor. V. évf., ára 4 f.

Komárommegyei Értesítő. (Komárom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Jankovich Lajos. V. évf., ára 5 frt.

Pápai Közlöny. (Pápa.) Szerk. és kiadó-tulajd. Pollatsek Frigyes; V. évf. á. 6 ft.

Szoboszló és Vidéke. (Hajdu-Szoboszló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fehér Gábor. V. évf., ára 4 frt.

Ada-Moholi Közlöny. (Ada.) Szerk. és kiadó-tulajd. Berger Adolf. IV. évf., ára 5 frt.

Békési Hirlap. (Békés.) Szerk. Papp István és Vaday József; kiadó »Békési v. könyvnyomda. IV. évf., ára 4 frt.

Délvidék. (Verscez.) Szerk. Lajos; kiadja a Kirendeltel. Lajos. IV. évf., ára 5 frt.

Esztergomi Lapok. (Esztergom.) Szerk.

Szerk. és tulajd. Gerenday József. IV. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Gömör. (Rimaszombat.) Szerk. Szeless Ödön; kiadja Draskóczy László. IV. évf., ára 5 frt.

Hevesmegyei Lapok. (Gyöngyös.) Szerk. Vadász Lajos; kiadó-tulajd. Vadász E. IV. évf., ára 6 frt.

Kisbér és Vidéke. (Kisbér.) Szerk. Kokas János; kiadó-tulajd. Korda Miksa. IV. évf., ára 4 frt.

Módos és Vidéke. (Módos.) Szerk. Oblát Sándor és Staitz György. III. évf., ára 3 frt. (Magyar és német szöveggel.)

Munkács és Vidéke. (Munkács.) Szerk. Tulcsik Ferenc; kiadó-tulajd. Farkas Kálmán. IV. évf., ára 6 frt.

Nyiregyházi Hírlap. (Nyiregyháza.) Szerk. Porubszky Pál; kiadja Ferenczi Miksa. IV. évf., ára 6 frt.

Szarvas. (Szarvas.) Szerk. Mihálfi József; laptulajd. Sápsszky János és társai IV. évf. Hetenként 2-szer, ára 5 frt.

Csorna-Kapuvár és Vidéke. (Csorna.) Szerk. Kóhalmy M. Béla és dr. Laufer Samu. III. évf., ára 4 frt.

Déva és Vidéke. (Déva.) Szerk. Szentirmay Alajos; kiadó-tulajd. Kvoll és társa. III. évf., ára 4 frt.

Liptó. (Liptó-Szent-Miklós.) Ideiglenes szerk. Szente Arnold; kiadja Steier Izidor. III. évf., ára 4 frt.

Magyar Tengerpart. (Fiume.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kőrösi Sándor. III. évf., ára 5 frt.

Mátészalka és Vidéke. (Máté-Szalka.) Főszerk. Endrédi József; szerkesztő Szalkai Gyula; kiadó Weisz Zsigmond. III. évf., ára 4 frt.

Csurgó és Vidéke. (Csurgó.) Szerk. dr. Nagy Sándor; kiadó-tulajd. Vágó Gyula. III. évf., ára 4 frt.

Kisujszállás és Vidéke. (Kisujszállás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szekeres József. III. évf., ára 4 frt.

Margita és Vidéke. (Margita.) Szerk. dr. Buder Ferenc; kiadó-tulajd. Klein Lipót. III. évf., ára 4 frt.

Mezőtúri Híradó. (Mező-Túr.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bentsik László. III. évf., ára 4 frt.

Népszava. (Szabadka.) Szerk. és tulajd. Terbe Vincze. III. évf., ára 6 frt.

Somogyi Ellenőr. (Kaposvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Németh Zoltán. III. évf., ára 3 frt.

Somogyi Ujság. (Kaposvár.) Szerk. Noszlopy Tivadar; kiadó-tulajd. Magyar János. III. évf., ára 4 frt.

Sümege-Szent-Gróth. (Sümeg.) Szerk. Eles Károly; kiadó-tulajd. Horváth Gábor. III. évf., ára 4 frt.

Székely Híradó. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. dr. Bánffy Zsigmond, dr. Molnár László és Vajda Emil; laptulajdonos ifj. Jancsó Mózes. III. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Tokaj-Hegyalja. (Szerencs.) Szerk. Péch Ferenc; kiadó-tulajd. Simon József. III. évf., ára 4 frt.

Zentai Hírlap. (Zenta.) Szerk. és laptulajd. Szigeti István. III. évf., ára 4 frt.

Debreczeni Lapok. (Debreczen.) Szerkesztő Than Gyula; kiadó-tulajd. Schwarz I. Imre. II. évf., ára 4 frt.

Csongrádi Közlöny. (Csongrád.) Szerk. és kiadó Hegyi Antal. II. évf., ára 2 frt.

Délvidék. (Nagy-Kikinda.) Szerk. Szörényi Lipót és Koós István; kiadó-tulajd. Hlaváts Adolf. II. évf., ára 4 frt.

Egri Ujság. (Eger.) Szerk. dr. Schwarc (Setét) Sándor; kiadja Löw Sámuel. II. évf. Hetenként kétszer, ára 6 frt.

Felvidéki Ujság. (Zsolna.) Szerk. Garai Lajos; kiadó az Áldori-féle nyomda. II. évf., ára 4 frt.

Fogaras és Vidéke. (Fogaras.) Szerk. és kiadó-tulajd. Thierfeld Lipót. II. évf., ára 4 frt.

Siklói Hírlap. (Siklós.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feiler Mihály. II. évfolyam ára 4 frt.

Tisza-Füred és Környéke. (Tisza-Füred.) Szerk. Himfy Géza; kiadó-tulajd. Kohn Adolf. II. évf., ára 4 frt.

Abrudbánya-Verespatak. (Abrudbánya.) Szerk. Rácz Károly. I. évfolyam ára 4 frt.

Balatonmelléki Lap. (Tapolca.) Szerkesztő és laptulajd. dr. Mányoky Gyula. I. évf., ára 4 frt.

Haladás. (Sárbogárd.) Szerk. Simli Mariska; kiadó-tulajd. Spitzer Jakab. I. évf., ára 4 frt.

Ipolyvölgyi Hírlap. (Ipolyság.) Szerk. Fritsch László; kiadó-tulajd. Szöllőssy Pál. I. évf., ára 4 frt 50 kr.

O-Becsei Hírlap. (Ó-Becse.) Szerk. dr. Szilágyi Ferenc. I. évf., ára 4 frt.

Sátoralja. (Sáros-patak.) Szerkesztő és

kiadó-tulajd. Steinfeld Jenő. I. évfolyam, ára 1 frt.

Székely-Udvarhely. (Sz.-Udvarhely.) Szerk. dr. Vajda Emil; kiadó-tul. Betegh Pál. I. évf., ára 4 frt.

Vásárhelyi Hírlap. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. Vetró Lajos Endre; kiadó-tulajd. Városi (Vetró) könyvnyomda. I. évf. Hetenként 2-szer, ára 4 frt.

Összesen: 156.

IX. HIRDETÉSI LAPOK.

VIDÉKEN.

Nógrádmegyei Hivatalos Értesítő (B.-Gyarmat.) Kiadja a jegyzői hivatal. XXXIII. évf. Hetenként.

Kolozsvármegye Hivatalos Közönlönye. (Kolozsvár.) XVIII. évf., ára 4 frt.

Megyei Híradó. Hivatalos hetilap. (Kaposvár.) XIV. évf.

Háromszékmegyei Értesítő. (Sepsiszigyörgy.) Szerk. Vajna Miklós, megyei aljegyző. XII. évf., ára 4 frt.

Győr sz. kir. város Hivatalos Értesítője. (Győr.) VI. évfolyam. Hivatalból küldetik.

Gömör-Kishont t. e. Vármegye Hivatalos Értesítője. (Rimaszombat.) Szerk. és kiadja a vármegyei alispáni hivatal. VI. évf. Hivatalos hetilap.

Rendeleti Közlöny. (Nagy-Szalonta.) Biharmegye szalontai főszolgabírói járás hivatalos lapja. Szerk. Nagy Márton főszolgabíró; kiadja a »Szalontai Lapok« nyomdája. VI. évf.

Trencsén Vármegye Hivatalos Közönlönye. (Trencsén.) Kiadja Bangya Gusztáv főjegyző. V. évf., ára 2 frt.

Hontvármegye Hivatalos Közönlönye. (Ipolyság.) III. évf., ára 3 frt.

Pozsony Vármegye Hivatalos Közönlönye. (Pozsony.) Szerkeszti és kiadja Klempa Bertalan alispán. III. évf. Havonként 2—3-szor.

Összesen: 10.

X. FOLYÓIRATOK.

BUDAPESTEN.

Erdészeti Lapok. Az országos erdészeti egyesület közönlönye. Szerk. Bedő Albert; főmunkatársak Arató Gyula és Horváth Sándor. XXXIV. évf., Havonként egyszer, ára 8 frt.

Nyelvtudományi Közlemények.

Szerk. Simonyi Zsigmond; kiadja a m. tudományos akadémia. XXXIV. évfoly. Évenként 3 füzetben, ára 3 frt.

Gyorsírászati Lapok. Szerk. Bódogh János, kiadja a budapesti magyar gyorsíró-egylet. XXXII. évf. Évenként tizszer, ára 1 frt 50 kr.

Akadémiai Értesítő. A m. tud. akadémia megbízásából szerk. Szily Kálmán főtítkár. Megjelen minden hó 15-én. XXIX. évf., ára 3 frt.

Századok. A magyar történelmi társulat közönlönye. Szerk. Szilágyi Sándor. XXIX. évf. Minden hó 15-én (aug. és szept. hónapokat kivéve.), ára 6 frt; a társulat tagjai tagdíj (5) frt fejében kapják.

Archaeologiai Értesítő. Kiadja a m. tud. akadémia. Szerk. Hampel József. XXIX. (Uj foly. XV.) 5-ször évenként, febr., ápr., jun., okt. és decz. 15-én, ára 6 frt, a társulat tagjai 5 frt tagsági díjban kapják.

Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közönlönye. Szerk. Edvi Illés Aladár. XXVII. évf. Két havonként, ára 10 frt.

Természettudományi Közönlöny. Kiadja a magyar természettudományi társulat. Szily Kálmán közreműködésével szerkesztik: Entz Géza, Lengyel Béla és Paszlavszky József. XXVII. évf. Havonként. Ára nem tagok részére a Pótfüzetekkel együtt 6 frt.

Földtani Közönlöny. Kiadja a magyar földtani társulat. Szerk. dr. Staub Mór és Zimányi Károly titkárok. XXV. évf. Havi füzetekben, ára 5 frt. A társulati tagok tagsági díjukban kapják.

Magyar Nyelvőr. Szerk. és kiadja Szarvas Gábor. XXIV. évf. Minden hó 15-én, ára 5 frt.

Magyar Statistikai Évkönyv. Szerk. és kiadja az Országos magyar kir. statisztikai hivatal. XXIV. évf. Havonként, ára 6 frt.

Budapesti Szemle. A m. t. Akadémia megbízásából szerk. Gyulai Pál; kiadja a Franklin-Társulat. XXIII. évf., 10 fnyvi havi füzetekben, ára 12 frt.

Földrajzi Közlemények. Kiadja a magyar földrajzi társaság. Szerk. Berecz Antal. XXIII. évf. Évenként 10 füzetben, ára 5 frt. Társulati tagok tagsági díjuk fejében kapják.

Statisztikai havi füzetek. Kiadja a fővárosi stat. hivatal. Szerk. Kőrösi József, igazgató. XXII. évf., ára 4 frt.

A Ludovica Académia Közönlönye.

Szerk. és kiadja a m. k. honvédségi Ludovica Académia tanári kara. XXII. évf. Havi füzetekben, ára 4 frt.

Első magyar-német »Vasuti és Gőzhajózási Kalauz». Kiadó Goritschnigg Albert. XXII. évf. Havi füzetekben, ára 4 frt.

Magyar Igazságügy. Szerk. dr. Tarnai János; kiadja Singer és Wolfner. XXII. évf. Havi füzetekben, ára 12 frt.

Izr. Tanügyi Értesítő. Szerk. Barna Jónás; kiadja az »Orsz. magy. izr. tanító-egyesület». XX. évf. Havonként egyszer, ára nem tagoknak 2 frt.

Kelet. Magyarország symbolikus nagy páholyának közlönye. XX. évf. Havonként.

Magyar Könyv-Szemle. Szerk. dr. Schönherr Gyula; közrehozsátja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára. XX. évf. Megjelen negyedévenként, ára 4 frt.

Polgári Iskola. A polg. isk. tan-egyesület közlönye. Szerk. dr. Gööz József. XX. évf. Aug. és szept. hónapokat kivéve havonként egyszer, ára 2 frt. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Egyetemes Philologiai Közlöny. Heinrich Gusztáv, P. Thewrewk Emil közreműködésével szerk. Némethy Géza és Petz Gedeon. XX. évf. A szüneteket kivéve, minden hónap elsőjén, ára 6 frt.

Magyar Méh. Szerk. Binder Iván; kiadó-tulajd. a magyar méhészek egyesülete. XIX. évf. Havonként. Tagoknak ingyen, nem tagoknak 2 frt.

Természetrzaji Füzetek. Szerkeszti Schmidt Sándor; kiadja a magyar nemzeti múzeum. XIX. évf. Megjelen negyedévenként, ára 3 frt.

Közgazdasági Szemle. Szerk. dr. Jekelfalusy József a m. tud. akadémia megbízásából. XVIII. évf. Havonként, ára 8 frt.

Történelmi Tár. Évnyegyedes folyóirat. Kiadja a magyar történelmi társulat közvetítése mellett a m. tud. akadémia történelmi bizottsága. Szerk. Szilágyi Sándor. XVIII. évf., ára a történelmi társulat tagjainak 2 frt 80 kr.; bolti ára 5 frt 20 kr.

Veterinárius. Szerk. dr. Hutyra Ferencz; kiadja a magyarországi állatorvos-egylet. XVIII. évf. Minden hó 15-én, ára 6 frt.

Havi Közlemények. Révai-testvérek ódon munkák tárából. Szerk. Révai Leo. XVI. évf. Havonként.

Nemzeti Nőnevelés. Szerk. Sebes-

tyénné Stetina Ilona; kiadja a VI. ker. állami tanítónő-képző intézet tanári testülete. Évenként 10 füzet, XVI. évfolyam, ára 2 frt.

Telekkönyvi Szaklap. Szerk. Tihanyi Ferencz. XVI. évf. Havonként, ára 4 frt.

Tűzoltó-Közlöny. Főszerk. Bárány N. Ernő; szerk. Kálmán Géza; kiadó és tulajd. a budapesti önkéntes tűzoltó-testület. XVI. évf. Havonként, ára 2 frt 40 kr.

Gyümölcsészeti és Konyha-Kerétszeti Füzetek. Kiadja az országos magyar gazdasági egyesül. Szerk. Baranyay István. XVI. évf. Havi füzetekben ára 4 frt.

Magyar Ipar. Az országos iparegyesület közlönye. Szerk. Mudrony Soma; főmunkatárs Gelléri Mór. XVI. évf. Havonként, ára nem tagoknak 4 frt.

Körlevél. A budapesti kereskedő ifjak társulata közlönye. Szerk. Pacsu Leo. XV. évf. Havonként egyszer, ára 1 frt, társulati tagoknak ingyen jár.

Jó Pásztor. Szerk. és kiadja Lepsényi Miklós. XIV. évf. Havonként, ára 4 frt. (Múlt évben Pozsonyban jelent meg.)

La Toilette. A férfiszabók szaklapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Krausz Adolf. XIV. évf. Havonként egyszer magyar és német szöveggel, ára 3 frt.

Havi Füzetek. Szerk. Dvorzsák János. XIV. évf., ára 4 frt.

Utmutató. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrend-könyve. Kiadja a »Vasuti és Közlekedési Közlöny« szerkesztősége. XIV. évf. Évenként 8—10-szer, rendszeren a hó első napjaiban, ára 5 frt.

Halászlati Lapok. Kiadja az orsz. halászegyesület. XIV. évf. Két havonként, ára 3 frt. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő. Szerk. König Gyula; kiadja a magyar tudom. akadémia. XIII. évf. Havi füzetekben, ára 5 frt.

A Hitközségi Hivatalnok. A »Magyar izraelita hitközségi hivatalnokok országos egyesületének« közlönye. Szerk. dr. Goldberg Ráfael. XIII. évf. Havonként egyszer, magyar és német szöveggel, ára 2 frt.

Találmányok Leírása. Szerk. Freckay János; kiadja a keresk. m. kir. miniszterium. XII. évf.

Felső Nép- és Polgáriszkolai Közlöny. Szerk. dr. Kovács János; kiadja

a Felső nép- és polgáriskolai tanítók és tanítónők orsz. egyesülete. XII. évf. Megjelen havonként, ára 3 frt.

Magyar Szalon. Szerk. és kiadja Fekete József; XII. évf. Minden hó 1-én, ára 10 frt.

Tornaügy. Szerkeszti Kovács Rezső, Maurer János és Szaifka Manó; kiadja a magyarországi tornatanítók egylete. XII. évf. Havonként., ára 3 frt.

Turul. A magyar heraldikai és genealogiai társaság közlönye. Szerk. Fejérpataky László. XII. évf. Évnegyedenként. A társulat tagjai tagsági díj (5 frt) fejében kapják.

Magyar-Zsidó Szemle. Szerkeszti dr. Blau Lajos és dr. Mezey Ferencz XII. évf. A nagy szünidőt kivéve, havonként, ára 6 frt.

Magyar Jogászegyleti Értekezések. Szerk. dr. Fayer László; kiadja a magyar jogászegylet. XI. évf. Évenként 8—10 füzet. A tagok (5 frt) tagilletményképen kapják.

Művészi Ipar. Az orsz. magyar iparművészeti múzeum és a m. iparművészeti társulat közlönye. Szerk. Pasteiner Gyula és Radisics Jenő. XI. évf. Negyedévenként, ára 5 frt.

Magyar Történelmi Életrajzok. Szerk. Szilágyi Sándor; kiadja a magyar történelmi társulat. XI. évf. Évenként 5 füzet, ára 8 frt.

Bölcseleti Folyóirat. Szerk. dr. Kiss János. X. évf. Évnegyedenként, ára 5 frt.

Külföldi Szónokai. Szerk. és kiadja Ribényi Antal. X. évf. Évnegyedenként, ára 2 frt 80 kr.

Kertészeti Lapok. Az orsz. magyar kertészeti egyesület havi közlönye. Szerk. Benes János. X. évf., ára 5 frt.

Egyetemes Regénytár. Kiadják Singer és Wolfner. X. évf. Évenként 18 kötet, ára 9 frt.

Értesítő az országos keresztény önszegélyző és fogyasztási szövetkezet működése köréből. Szerk. P. Szabó Endre, kiadja a szövetkezet igazgatósága. X. évf. Havonként. A szövetkezet tagjai ingyen kapják.

Katholikus Hitoktatás. Szerkeszti Bognár Ádám. X. évf. Havonként, ára 3 frt.

Magyar Tanítóképző. Szerk. Nagy László; kiadja Singer és Wolfner. X. évf., ára 4 frt

Az Osztrák-Magyar Monarchia

Írásban és Képben. Előbb Rudolf trónörökös főherceg ő császári és királyi Fensége kezdeményezéséből és közreműködésével, most Stefánia özvegy trónörökösné főhercegnő Ő császári és királyi fensége védnöksége alatt. A m. kir. állományomda kiadása. X. évf. Havonként kétszer, ára 7 frt 20 kr.

Keresztyén Népbarát. A Missio- és Gusztáv Adolf-egylet közlönye. Kiadó Hornyánszky Viktor. X. évf. Minden hóban egyszer, ára 40 kr.

Apolló. Kargyújtemény. Szerk. Erkel Sándor és Goll János. IX. évf. Évnegyedenként, ára 2 frt 50 kr.

Képes Folyóirat. A »Vasárnapi Ujság« füzetekben. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat. IX. évf. Havonként kétszer, ára 7 frt 20 kr.

Katholikus Szemle. Szerk. dr. Mihályfi Akos; kiadja a Szent-István-társulat. IX. évf. Megjelen évenként ötször, ára nem tagoknak 5 frt.

Egészség. Szerk. dr. Fodor József és Csapodi István; kiadja az orsz. közegészségi egyesület. IX. évf. Kéthavonként Az egyesület tagjai tagdíj (3 frt) fejében kapják.

Havi Szónok. Szerk. és kiadó-tulajdonos Ribényi Antal. Megjelen havi füzetekben. IX. évf., ára 3 frt.

Szabó-Iparosok Közölnye. Szerk. és kiadja Csontos Imre. IX. évf. Havonként, ára 2 frt 40 kr.

Pótfüzetek a Természettudományi Közölnyhez. Szerk. Szily Kálmán közreműködésével. Entz Géza, Lengyel Béla és Paszlavszky József; kiadja a m. k. természettud. társulat. IX. évf. Évnegyedenként, ára a Közölnyvel együtt 6 frt.

Budapesti Látogatók Lapja. Szerk. és kiadó-tulajdonos Szalay Mihály. VIII. évf. Havonként magyar, német és francia szöveggel, ára 5 frt.

Családi Regénytár. Szerk. Ribényi Antal. VIII. évf. Havonként, ára 2 frt.

Magyar Nyomdászati. Szerkeszti és kiadja Pusztai Ferenc. VIII. évf. Havonként, ára 3 frt.

Hadtörténelmi Közlemények. Szerkeszti Rónai Horváth Jenő; kiadja a m. tud. akadémia. VIII. évf. Évenként ötször, ára 4 frt.

Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén. Szerk. és kiadja Scherer István. VIII. évf. Havonként, ára 2 frt 50 kr. (Mult évben Váczen jelent meg.)

Szent-László-Társulati Értesítő. Szerk. és kiadja a Szt.-Lukácsfűrdő igazgatóság. VIII. évf. Évenként legalább kétszer. Társulati tagok ingyen kapják.

Szt.-Lukácsfűrdő. Szerk. és kiadja a Szt.-Lukácsfűrdő igazgatósága. Fűrdő-orvos: dr. Doctor Frigyes. VIII. évf. Minden évben május 1. és nov. 1-én.

Magyar Tisztviselők Országos Egyesületének Értesítője. Szerk. Janovich István, egyleti titkár. VII. évf. Negyedévenként. A tagok ingyen kapják.

Budapesti Sakk-Szemle. Szerkeszti Makovecz Gyula; kiadja a »budapesti sakköző-társaság« VII. évf. Havonként. ára 2 ft.

Erzsébetvárosi Casinó Értesítője. Szerk. Kócsy Ferencz. VII. évf. Havonként. A kör tagjai ingyen kapják.

Könyvkedvelők Lapja. Gerő és Kostyal antiquáriumának időszakai közlönye. VII. évf. Ingyen küldetik.

Turisták Lapja. Szerk. dr. Téry Ödön és Moussong Géza, kiadja a magyar turista egyesület. VII. évf. Havonként, ára 2 ft. Tagok tagsági díj fejében kapják.

Protestáns Szemle. Szerk. Kenessey Béla. A magyar protestáns irodalmi társaság kiadványa. VII. évf. Évnegyedeként, ára 4 ft.

Graphica. Szerk. Szöllőssy Mihály; kiadják Pusztafi és Perl. VII. évf. Ingyen küldetik.

Ethnographia. A magyarországi néprajzi társaság értesítője. Szerk. dr. Munkácsi Bernát. VI. évf. Kéthavonként. A társaság tagjai 3 ft. tagsági díj fejében kapják.

Gyorsíró. Szerk. Vargay István; kiadja a bpesti VII. ker. áll. főgymn. «Stolze-Fenyvessy gyorsíró-kör. VI. évf. Havonként. Tagok ingyen kapják.

Hittudományi Folyóirat. Szerk. és kiadja dr. Kiss János. VI. évf. Évnegyedeként. ára 5 ft.

Szövetkezés. Társadalmi és közgazdasági folyóirat. Szerk. Bernát. István. IV. évf. Havonként, ára 4 ft.

Szántóvetők Lapja. Szerk. Serfőző Géza. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun várm. gazd. egyes. közlönye. VI. évfolyam. Havonként, ára 2 ft.

Grafikai Szemle. Szerk. Tanay József; főmunkatárs Bauer J. M.; kiadó-tulajd. a «Könyvnyomdászok Szakköre». V. évf. Havonként, ára 2 ft.

Irodalomtörténeti Közlemények.

Szerk. Szilády Aron; kiadja a m. tud. akadémia. V. évfolyam. Évnegyedeként, ára 5 ft.

Klinikai Füzetek. Szerk. dr. Donáth Gyula. V. évf. Havonként, ára 4 ft.

Magyar Kereskedelmi Múzeum. Kiadja a magyar kereskedelmi múzeum. V. évf. Havonként. (Múlt évben »Kereskedelmi Közlemények« címmel.)

Nemzetgazdasági Írók Tára, kiadja a m. tud. akadémia nemzetg. és statist. bizottsága. V. évf. Három hetenként. 10 füzet ára 5 ft.

Az Állatok Öre. Szerk. dr. Szalkay Gyula; kiadja az országos állatvédő-egyesület. V. évf. Időhöz nem kötve. Ingyen küldetik.

Magyar Orvosi Archivum. Szerk. és kiadják dr. Bókai Árpád, dr. Klug Nándor és dr. Pertik Otto. V. évf. Két havonként, ára 10 ft.

Mathematikai és Fizikai Lapok. Szerk. Bartoniek Géza és Rados Gusztáv; kiadja a math. és fizikai társulat. V. évf. Évenként 8 füzet, ára 5 ft.

Czimbalom Családi Körben. Szerk. Allaga Géza; kiadó-tulajd. Schunda V. József. V. évf. Havonként, ára 6 ft.

Hivatalos Értesítője a Budapest-fővárosi sütők, czukrázók és mézeskalácsosok ipartestületének. Szerk. Tétényi I. V. évf., ára 4 ft. (Magyar és német szöveggel.)

Otthon. Szépirodalmi könyvtár. Képes havi folyóirat. Szerk. és kiadja Hevesi József. V. évf. Havonként, ára 6 ft.

Athenaeum. Szerk. Pauer Imre; kiadja a M. Tud. Akadémia. IV. évf. Évnegyedeként, ára 5 ft.

Szent Család Kis Követe. Szerk. Szemenyei és Mészáros Kálmán. IV. évf., ára 72 kr.

Haladás. Mezőgazdasági és kereskedelmi Értesítő. Szerk. Királyfalvai Gerhart György; kiadó-tulajd. Szávost Emil. IV. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Magyar Paedagogia. A »Magyar paedagogiai társaság« folyóirata. Szerk. Csengeri János. IV. évf. Havonként (a nagy szünet kivételével), ára 5 ft.

Mozdonyvezetők Lapja. Szerkesztő Vörös László; kiadó-tulajd. a »Mozdonyvezetők Lapja« alapítói. IV. évfolyam, ára 2 ft.

Odontoskop. Magyar fogászati folyóirat. Szerk. és tulajd. dr. Iszlai József. IV. évf. Kéthavonként, ára 2 ft.

Tőzsdei Értesítő. Szerkesztő. dr. Félgyházi Ágost. IV. évfolyam. Havonként, ára 3 frt.

Biztosítás. Szerk. és kiadó-tulajdonos Porjesz József, III. évf. Havonként, ára 4 frt. (Múlt évben kéthetenként jelent meg.)

Siketnémák Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Oros Kálmán. III. évf. Havonként, ára 2 frt.

Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás Közleményei. Kiadja az ezredéves országos kiállítás igazgatósága. III. évf. Havonként. Hivatalból küldetik.

Házibarát. Szerk. Szalády Árpád; kiadó-tulajd. Szalády Antal. Időhöz nem kötött számokban. III. évf. Ingyen küldetik, ára 1 frt.

Jogi Tanácsadó. Szerk. és kiadó-tulajd. Istóczy Győző. III. évf. Havonként, ára 1 frt.

Katholikus Egyházi Zeneközlöny. Szerk. Kutschera József, Erney József és Langer Viktor. II. évf. Havonként, ára 1 frt 60 kr.

Kereskedelmi Szakoktatás. Szerk. dr. Schack Béla. III. évf. Havonként, ára 4 frt. (Múlt évben Pozsonyban jelent meg.)

Magyar turista egyesület budapesti osztályának Értesítője. Szerk. dr. Marinovic Imre. III. évf. Havonként. Tagok kapják.

Méhészet. Szerk. és kiadó-tulajdonos Károlyi Gyula. III. évfolyam. Havonként, ára 2 frt.

Orvos-Irodalmi Közlöny. Szerk. dr. Purjesz Ignác; kiadja Franke Pál könyvkereskedése. III. évfoly. Kéthavonként, ára 1 frt.

Pénzügyi és Biztosítási Értesítő. Szerk. és kiadó-tulajd. Csajághy Lajos. III. évf., ára 10 frt. (Múlt évben »Biztosítási Értesítő« címmel.)

Szülésznek Lapja. Szerk. dr. Breitenfeld Ferencz; kiadó-tulajd. dr. Temesváry Rezső. III. évf., ára 2 frt. (Múlt évben havonként kétszer jelent meg.)

Stenographia. Gyorsírónök Lapja. Szerk. Vargay István; kiadja a »Stolze-Fenyvessy« női gyorsíró-kör. II. évf. Havonként, ára 1 frt 50 kr.

Bába-Kalauz. Szerk. dr. Dirner Gusztáv. II. évf. Havonként, ára 2 frt.

A Gólya. Szerk. és kiadja Storch Emil. II. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Hajnal. Belmissiói folyóirat. Szerk. és kiadja dr. Szabó Aladár. II. évf. Havonként, ára 1 frt.

Magyar Gyorsíró. Szerk. Nagy Sándor. II. évf. Havonként, ára (?)

A Magyar Turista-Egyesület Tanítói Osztályának Közleményei. Szerk. Moussong Géza. II. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

A budapesti Polgári Lövészegyesület Hivatalos Értesítője. Szerk. Lakner János. II. évf. Havonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Gyermekdivat. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. II. évf. Havonként, ára 2 frt.

Irodalmi Fecske. Kiadja Singer és Wolfner. II. évf. Havonként.

Krisztus az én életem. Egyházi beszédek. Szerk. Zábrák Dénes. II. évf. Havonként, ára 4 frt 50 kr.

Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. Szerk. Paikert Alajos; kiadja az országos magyar gazdasági egyesület. II. évf. Kéthavonként, ára 3 frt.

Zeneirodalmi Szemle. Szerk. Dunkl Norbert és Merkler Andor; kiadó-tulajd. Rózsavölgyi és társa. II. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Nemzeti Társadalom. Szerk. és kiadó-tulajd. Erdődy Károly. II. évf. Havonként, ára 40 kr.

Természetszerű Gyógyeljárás. Szerkeszti Vaisz Lajos. II. évf. Havonként, ára 1 frt.

Magyar Szabadalmi Hírlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kálmán J. II. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Gyógyszerészi Híradó. Szerk. kiadó-tulajd. Moder Dezső. I. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Homeopathia. Főszerk. dr. Bakody Tivadar; fel. szerk. dr. Balogh Tihamér; kiadó Hazslinszky Károly. I. évf. Havonként, ára 3 frt.

Katholikus Egyházi Zeneközlöny. Szerk. Erney József és Langer Viktor. I. évf. Havonként, ára 1 frt 50 kr.

Magyar Asztalosok és Kárpitosok Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Marossi Sándor. I. évf. Havonként, ára 4 frt.

Magyar Chemiai Folyóirat. Kiadja a k. m. természettud. társulat chemiai szakosztálya. Szerk. Winkler Lajos. I. évf. Havonként, ára 5 frt.

Magyar Millenium. Szerk. és kiadó-tulajd. Kandler F. és társa. I. évf. Evenként 6-szor. Ingyen küldetik.

Nemzeti Szalon. Magyar képzőművészek és műpártolók hivatalos értesítője

Szerk. Palmer Kálmán. I. évf. Kéthavonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Patyolat. Fehérnemű Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. I. évf. Havonként, ára 2 frt.

Reklam. Szerk. Mesandý Albert; lap-tulajd. Bölcskey Miklós. I. évf. Két havonként, ára 1 frt 20 kr.

Röpipek. Szerk. Anonymus (br. Jósika Kálmán.) I. évf. Időhöz nem kötött folyóirat. Egyes szám ára 5 kr.

VIDÉKEN.

Jézus Szentséges Szívének Hírnöke. (Kalooca.) Szerk.-kiadó Tóth Mike. XXIX. évf. Havonként, ára 1 frt 50 kr.

Erdélyi Gazda. (Kolozsvár.) Az erdélyi gazdasági egyesület hivatalos közlönye. Szerkeszti Vinczenti Károly. XXVII. évf. Havonként. Egyesületi tagoknak ingyen küldetik.

Keresztény Magvető. (Kolozsvar.) Szerkesztik és kiadják Péterfi Dénes és Kovács János. XXV. évf. Kéthavonként, ára 2 frt 40 kr.

Közlöny. (Debreczen.) A debreczeni hittanszaki társulat köréből. XXV. évf. Szerk. Sárkány Lajos és Juhász László. Évenként 8 szám, ára 1 frt 50 kr.

Soproni Gyorsíró. (Sopron.) Szerk. Tompa József; kiadja az evang. lyceumi gyorsírókör. XXI. évf. Évenként 10 szám ára 1 frt.

Történelmi és Régészeti Értesítő. (Temesvár.) A délmagyarországi történelmi és régészeti társulat közlönye. Szerk. Patzner István főtitkár. XXI. évf. Évnyegyedes füzetekben. A társulat tagjai ingyen kapják. Nem tagoknak 4 frt.

Gazdasági Néplap. (Pécs.) A baranyamegyei gazd. egyesület hiv. közlönye. Szerk. Liebhald Béni. XXI. évf. Minden hó 1. napján, ára nem tagoknak 1 frt.

Orvos-Természettudományi Értesítő. (Kolozsvár.) Kiadja a kolozsvári orvos-természettudományi társulat. Szerkeszti Koch Antal. XX. évf. Havonként.

Isten Igéje szent beszédekben. (Esztergom.) Szerk. Jagicza Lajos, ravazdi lelkész; kiadja Buzárovics Gusztáv. XX. évf. Havonként, ára 2 frt.

Magyar Növényteni Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadja Kánitz Ágost. XIX. évf. Havonként, ára 3 frt

Havi Közlöny. Az elméleti és gyakorlati lelképásztárság köréből. (Temesvár.) Szerk. kiadó Tokody Ödön és Patz-

ner István. XVIII. évf. Havonként, ára 4 forint.

Tanügyi Értesítő. (Győr.) Szerk. Ujlaky Géza; kiadja a győrvidéki tanítóegylet. XVIII. évf. Havonként, ára 2 frt.

Protetásns Pap. (Kölesd.) Szerk. és kiadják Lágler Sándor és Kálmán Dezső. XVI. évf. Havi füzetekben. Nyom. Kecskeméten, ára 4 frt.

Egyesületi Értesítő. (Szombathely.) A vas megyei gazd. egyesület megbízásából. Szerk. H. Gothard Sándor és Rösler Károly. XVI. évf. Havonként, ára nem tagoknak 1 frt.

Gondolat. (Pozsony.) Theologiai és philosophiai folyóirat. Szerk. Dingha Sándor; kiadja a magyarhoni ág. hitv. ev. theol. ifjúság. XVI. évf. Minden hó végén, ára 2 frt.

A Kath. Hittérjesztés Lapja. (Nagyvárad.) Képes folyóirat. Szerk. és kiadó Nogely István; XV. évf. 6 füzet évenként, ára 3 frt.

A Veszprém megyei Gazdasági egyesület Értesítője. (Veszprém.) Szerk. Nagy Iván. XV. évf. Havonként. Az egyesület tagjai kapják.

Magyar Földmives. (Gyuró.) Gazdasági havi füzet. Szerk. és kiadja Vasadi Balogh Lajos. XIV. évf., ára 1 frt.

Gyakorlati Bibliamagyarázatok. (Gyoma.) Szerk. Garzó Gyula; főmunkatársak Könyves Tóth Kálmán és Barakonyi Kristóf. XIV. évf. Minden két hónapban, ára 4 frt.

Vegyteni Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadja Fabinyi Rudolf. XIV. évf. Negyedévenként, ára 4 frt.

A Zala megyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) Szerk. Orosz Pál titkár. XIV. évf. (Mult évben melléklet volt.)

Vasvármegyei Tanügy. (Szombathely.) A vas megyei ált. tanító-testület hivatalos lapja. Szerk. Vargha Lajos. XIII. évf. Havonként, ára nem tagoknak 1 frt.

Gazdasági Közlöny. (Komárom.) A komárommegyei gazdasági egyesület havi értesítője. Szerk. Sarlay Károly. XIII. évf. Egyesületi tagoknak ingyen jár.

Mezőgazdasági Szemle. (Magyaróvár.) Szerk. és kiadják Cserhádi Sándor és dr. Kossutány Tamás. XIII. évf. Havonként, ára 5 frt.

Erdélyi Múzeum. (Kolozsvár.) Az Erdélyi Múzeum-egylet kiadványa. Szerk.

dr. Szádeczky Lajos. XII. évf. Havonként. A helybeli tagok 3 frt, nem helybeliek 2 frt tagsági díj fejében kapják.

Pozsony megyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Pozsony.) Szerkeszti Földes Gyula. XII. évf. Minden két hóban. Tagok tagsági díjban kapják.

Tanodai Közlöny. (Veszpém.) Szerk. Nagy Lajos; kiadó-tulajdonos: »A Somlyóvidéki evang. Tanító-egylet.« XII. évf. Évenként 4—6 szám. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Gyámintézet. (Lovászpátona.) A magyarhonai egyetemes evang. gyámintézet közlönye. Szerk. Bognár Endre. XII. évf. Évenként háromszor. Ingyen küldetik.

Achilles. (Szabadka.) Testgyakorlati versenylap. Szerk. és kiadja az »Achilles sport-egyesület.« XI. évf. Nincs időhöz kötve, ára 4 frt.

Bereg megyei Tanügy. (Beregszász.) Szerk. Szalay István; kiadja a »Bereg megyei általános tanító-egyesület.« XI. évf. Havonként, ára 2 frt.

Gazdasági Értesítő. (Szolnok.) Szerkeszti Szalay János; kiadja a jáász-nagykún-szolnokmegyei gazdasági egylet. XI. évf., ára 3 frt.

A Heves megyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Gyöngyös.) Szerk. Csomór Kálmán; kiadó-tulajd. a heves megyei gazdasági egylet. XI. évf. Havonként. Az egylet tagjai ingyen kapják.

A Legszenőbb Rózsafűzér Királynéja. (Szombathely.) Kiadó-tulajd. a szent Domonkos-rend zárdája. XI. évf. Havonként, ára 1 frt. (Mult évben Budapest jelen meg.)

Máramarosi Tanügy. (M.-Sziget.) Szerk. Bökény Dániel; kiadó-tulajdonos a »Máramarosi ált. tanító-egyesület.« XI. évf. Julius és augusztus hónapokat kivéve havonként egyszer, ára 2 frt 50 kr.

Népnevelési Közlöny. (Nagy-Várad.) A biharmegyei népnevelési egylet hivatalos értesítője. Szerk. Winkler Lajos. IX. évf. A nagy szünetet kivéve havonként. Az egylet tagjai ingyen kapják.

Sárospataki Ifjusági Közlöny. (Sárospatak.) Szerk. Bertók Béla. Rohoska József és Janka Károly. XI. évf. Havonként, ára 2 frt.

Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Értesítője. (Zombor.) Szerk. Grosschmid Gábor. XI. évf. Negyed-évenként. A társulati tagok ingyen kapják.

Szűz Mária Virágos Kertje. (Kaloocsa.) Szerk. Tóth Mike. X. évf. Havi füzetekben, ára 1 frt.

Concordia. (Pozsony.) Szerk. Mihálovics József; kiadja a »Concordia« Gabelsberger gyorsíró-egylet. IX. évf. Havonként, ára 1 frt 20 kr.

Gazdasági Értesítő. (Zombor.) Szerk. Rombay Dezső. IX. évf. Havonként egyszer. Az egylet tagjai ingyen kapják, ára 2 forint.

Méhészeti Közlöny. (Kolozsvár.) Szerk. ideigl. fel. Bodor László; kiadja az Erdélyrészi méhész-egylet. XI. évf. Havonként, ára 2 frt.

Borromaeus. (Győr.) Katholikus hit- és szónoklati folyóirat. Szerk. és kiadják Horváth Lajos és Varga János. IX. évf. Havonként, ára 4 frt.

Görög szert. kath. Hítség. (Ungvár.) Szerk. Melles Emil. IX. évf. Havonként, ára 2 frt.

Kalauz a népiskolai nevelő-oktatás terén. (Pozsony.) Szerk. Regéczy József; kiadja Stampfel. IX. évf. Havonként (jul. és aug. kivétel), ára 2 frt.

Magyar Sion. Egyházirodalmi folyóirat. (Esztergom.) Fel. szerk. dr. Kereszty Viktor, dr. Prohászka Ottokár és dr. Walter Gyula. IX. évf. Havi füzetekben, ára 6 frt.

Armenia. (Szamosújvár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szongott Kristóf. IX. évf. Havi füzetekben, ára 4 frt.

A Békésmegyei Gazdasági Egylet Értesítője. (Békés-Csaba.) Szerk. Zsilinszky Endre. IX. évf. Évenként 4—6 szám. Társulati tagok ingyen kapják.

Nevelés. (Losoncz.) Szerk. Ember János és Hittre Ferencz; fel. szerk. Peres Endre. IX. évf. Havonként, ára 3 frt.

Rózsa-Ujság. (Pécs-Szabolcs.) Szerk. és kiadja dr. Kaufmann Ernő. IX. évf. Havonként, ára 2 frt.

A Torontálmegyei Gazdasági Egylet Értesítője. (Nagy-Kikinda.) Szerk. Bartók Géza. IX. évf. Havonként egyszer, ára egyleti tagoknak 1 frt, nem tagoknak 2 frt.

Unitárius Közlöny. (Kolozsvár.) Szerkeszti dr. Brassai Sámuel és Boros György; kiadja a »Dávid Ferencz« egylet. VIII. évfolyam. Havonként, ára 1 frt 20 kr.

Egyleti Értesítő. (Deés.) A szolnok-doboka-megyei gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerk. Szemzmáry József. VIII.

évf. Minden hó 5-én. Egyleti tagok ingyen kapják.

Egyleti Értesítő. (Nagy-Kanizsa.) Hivatalos Tanügyi közlönye a »Veszpréme-gyházm. r. k. tanító-egyesület keszthelyi és sümeghi kerületeinek.« Szerk. Pozsogár Gyula. VIII. évf. Evenként legfőlebb kétszer. Egyleti tagok ingyen kapják.

Erdélyi Gazdasági Egylet Könyvkiadó Vállalata (Kolozsvár.) Szerk. dr. Szentkirályi Ákos. VIII. évf. Evnegyedenként. ára 1 frt 20 kr.

A Győri Pinczér-Egylet Havi Értesítője. (Győr.) Szerk. Bauer Mihály és Zombor László; kiadja a »Győri Pinczér-egylet.« VIII. évf. Havonként. Egyleti tagok ingyen kapják.

Magyarországi Papi Imaegyesület Értesítője. (Győr.) Szerk. Varga János. VIII. évf. Félévenként, ára 1 frt.

Néptanító. (Aranyos-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. Brunczlik Imre. VIII. évf., ára 1 frt.

Petőfi-Múzeum. (Kolozsvár.) Kiadják: dr. Csernátoni Gyula, dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József. VIII. évf. Minden két hóban, ára 2 frt 50 kr.

Bíróági Végrehajtók Közölnye. (Komárom.) Szerk. és kiadó Somlyói V. Ignác. VIII. évf. Havonként, ára 4 frt.

Evangélikus Népiskola. (Sopron.) Szerk. és kiadja Papp József. VII. évf. Havonként, ára 2 frt.

Katholikus Hitvédelmi Folyóirat. (Pozsony.) Szerk. és tulajd. Lepsényi Miklós. VII. évf. Havonként, ára 4 frt.

Hitszónoklati Folyóirat. (Szeged.) Szerk. Krakecz és Urbán. VII. évf. Havonként, ára 4 frt.

Hitvédelmi Füzetek. (Arad.) Szerk. és kiadja Makra Imre. VI. évf. Evenként, hat füzet ára 6 frt.

Gyorsírók Lapja. (Nagy-Várad.) Szerkeszti és kiadja Adorján Emil. VI. évf. Havonként, ára 1 frt 50 kr.

A »Tolnamegyei gazdasági egyesület.« Értesítője. (Szegzárd.) Szerk. Molnár József. V. évf. Kéthavonként. A társulat tagjai ingyen kapják, ára 1 frt 20 kr.

Fiatalság Barátja. (Kolozsvár.) Szerk. Nagy Lajos és Boros György. IV. évf. Evnegyedenként, ára 1 frt.

Erdély. (Kolozsvár.) Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület értesítője. Szerk. dr. Gyulai Farkas. IV. évf. Havonként, ára 3 frt.

A Szőlőben. (Gyöngyös.) Szerk. és

kiadó-tulajd. Csomor Kálmán. IV. évf. Havonként, ára 2 frt.

Kataszteri Közölny. (Szeged.) Szerk. és tulajd. Székely Ferencz és Berczely István. IV. évf. Havonként, ára 4 frt.

Időjárás. (O-Széplak.) Szerk. br. Friesenhof Gergely és Wollovich János; kiadja a nyitárvölgyi agrarmeteorológiai observatorium. III. évfolyam. Havonként, ára 4 frt.

Kertgazdasági Lapok. (Kolozsvár.) Az Erdélyrészi Kertész-egyesület havi közölnye. Szerk. Dr. Brassai Sámuel és dr. Nagy Mór. III. évf., ára 2 frt 40 kr.

E. M. K. E. (Kolozsvár.) Szerk. Sándor József. II. évf. Havonként, ára 1 frt.

Irodalmi Közölny. (Eger.) Szerk. és kiadó Babik József. II. évf. Havonként, ára 1 frt 60 kr.

Mathematikai Lapok. (Győr.) Szerk. Arany Dániel. II. évf. Havonként, ára 2 frt.

Tanügyi Tanácsadó. (Deés.) Szerk. Kádár József; kiadja: A megyei tanítótestület. II. évf. Havonként, ára 1 frt.

Kereskedők Lapja. (Temesvár.) Szerk. Tedeschi János. II. évf. Havonként 2-szer, ára 3 frt.

Keresztyén. (Nagybecskerek.) Az első magyar misszió-társulati hivatalos lapja. Szerk. és kiadó Szalay József. II. évf. Havonként, ára 50 kr.

Táncztanítók Lapja. (Kecskemét.) Szerk. Bodnár Sándor; kiadó-tulajd. a Magyarországi táncztanítók egyesülete Budapesten. II. évf. Havonként, ára 2 frt.

Evangélikus Egyházi Szemle. (Békes-Csaba.) Szerk. és kiadó Szeberényi Lajos Zs. I. évf. Havonként, ára 2 frt.

Népszerű Bölcsész. (Szarvas.) Szerk. és kiadja Nyiri Elek. I. évf. ára 2 frt. Összesen: 220.

XI. VEGYES MELLÉKLAPOK.

BUDAPESTEN.

Szemészet. Szerk. Schulek Vilmos tanár iskolája. — **Közegészségügy és Törvényeszkí Orvostan.** Szerk. Fodor József, tanár. Az »Orvosi Hetilap« mellékletei.

Honvédorvos. A »Gyógyászat« havi melléklete.

Curiai Határozatok. A »Jogtudományi Közölny« melléklapja.

A Budapesti Közölny Hivatalos Értesítője XXIII. évf. Hetenként hatszor.

Világkrónika. A »Vasárnapi Ujság«

és »Politikai Ujdonságok« s a »Képes Néplap« melléklapja. XIX. évf.

Uj Budapest. A »Budapest« képes heti melléklete (Élcslap.) XVII. évf., ára a fölpar nélkül 3 ft.

Magyar Gyógyterem. Melléklet a »Közegészségügyi Kalauz«-hoz. XVI. évf.

Magyar Lloyd. A »Magyar Kereskedők Lapja« rendes melléklete. XV. évf.

Hiteles Sorsolási Tudósító. A »Magyar Pénzügy« melléklapja. XV. évf. Minden fontos huzás után.

A »Pénzügyi Közlöny« melléklapja.

A »Budapest« **Regénycarnoka.** Heti melléklap. XIII. évf.

Polgári Törvénykezés. A »Büntető Jog Tára« melléklapja. XII. évf.

Szépirodalmi Kert. Havi melléklet a »Magyar Állam«-hoz. X. évf.

Jogesetek. XI. évf. Melléklet a »Jog«-hoz. és az »Ügyvédek Lapja«-hoz.

Budapesti Gyorsiró. A »Gyorsírástati Lapok« melléklapja. VII. évf.

Hölgyek Lapja. A »Képes Családi Lapok« heti melléklete. VII. évf.

Magyar Czégek Tára. A »Magyar Pénzügy« és a »Magyar Kereskedők Lapja« rendes melléklete. V. évf.

Posta és Távirdai Közlemények. A »Posta és Távirda Rendeletek Tára« melléklapja. IV. évf.

Baromfiak és Selyemtenyésztés. A »Köztelek« havi melléklete. III. évf.

Tejgazdaság. A »Köztelek« havi melléklete. Szerk. Pirkner János. III. évf.

Koszorú. A »Szabad Szó« vasárnapi melléklete. III. évf.

Mezőgazda. A »Magyar Néplap« heti melléklapja. II. évf.

Mezőgazdaság. a »Nemzet« melléklapja.

VIDÉKEN.

Gazdasági Értesítő. (Nyitra.) A »Nyitramegyei Közlöny« kéthavi melléklete. XI. évf.

Hivatalos Melléklet a »Torontál«-hoz. (Nagy-Becskek.) X. évf. Hetenként egyszer.

Tolnamegyei Hölgyek Lapja. (Szekszárd.) A »Szekszárd Vidéke«-nek havi melléklapja. VII. évf.

Hüvelyk Matyi. (Szeged.) A »Szegedi Napló« vasárnapi melléklete. VI. évf.

Torontálmegyei Tanügy. (Nagy-Becskek.) A »Torontál« heti melléklete. IV. évf.

Hivatalos Közlemények. (Ungvár.) Az »Ung« melléklapja.

Karikás. (H.-M.-Vásárhely.) Melléklet a »Vásárhelyi Hírlap«-hoz. Szerk. és kiadó-tulajd. Vetro Lajos Endre. III. évf.

Bácskai Karczos. (Zombor.) A »Zombor és Vidéke« heti melléklete. II. évf.

Metresis. (Győr.) A »Mathematikai Lapok« melléklete. II. évf. Havonként.

A Kópé. (Temesvár.) A »Délvidéki Ellenőr« heti melléklete. I. évf.

Sopronvármegye Hivatalos Közvetételei. (Sopron.) A »Soproni Hírlap« melléklete.

A Szalontai Lapok szépirodalmi melléklete. I. évf. Hetenként.

Összesen: 36.

1894-BAN MEGSZÜNT LAPOK ÉS FOLYÓIRATOK.

I. **Politikai napilapok:** Honvéd, — Pécsi Napló (Pécs.)

II. **Politikai hetilapok:** Keresztény Magyarország. — Heti Hírlap. — Sopron. (Sopron.) — Brassó (Brassó.) — Brassói Magyar Újság. (Brassó.)

IV. **Egyházi és iskolai lapok:** Tanulva Mulassunk. (Békés.) — Szatmári Hírlap. (Szatmár.)

V. **Szépirodalmi és vegyes tartalmú lap:** Olvasd!

VI. **Humorisztikus lap:** Gonosz Pista.

VII. **Szaklapok:** Földmívelési Érdekeink. — Új Sorsolási Közlöny. — Első Főnyeremény. — Magyar Vas- és Gép-Újság. — A Munkás. — Háztartási Lapok. — Magyar Kertész. (Nagy-Szőllős.) — Pozsonyi Szemle. (Pozsony.) — Jó Egészség. (Fiume.) — Csendőri Közlöny. (Nagy-Kanizsa.)

VIII. **Vidéki Lapok** (nem politikai tartalommal): Nagy-Körös. (Nagy-Körös.) — Váczi Hírlap. (Vác.) — Győri Ellenőr. (Győr.) — Ujpesti Ellenőr. (Ujpest.) — Battonya és Környéke. (Battonya.) — Közügyeink. (Gyöngyös.) — Máramarosi Hírlap. (M.-Sziget.) — Közügy. (Ujpest.) — Esztergomi Hírlap. (Esztergom.) — Nagy-Károlyi Független Hírlap. (Nagy-Károly.) — Békésmegyei Lapok. (B.-Gyula.) — Haladás. (H.-Böszörmény.) — Topolya és Vidéke. (Topolya.) — Zemplén-Hegyalja. (Szerencs.) — Pápai Független Újság. (Pápa.) — Sopronmegye. (Sopron.)

— Temes-Vingai Híradó. (Vinga.) — Kassa és Vidéke. (Kassa.)

X. Folyóiratok: Magyar Paedagogiai Szemle. — Főváros Közéletmezése. — Izr. Tanügyi Ellenőr. — Ébredjünk és Egyesüljünk. — Férfisabók Közlönye. — Tanítók Szava. — A Dentista. — A Gabonaszállítás Magyarországhól. — Lourdesi csodálatos gyógyulások. — Építészeti Szemle. — Kalászköz az Életnek Kenyeréhez. — Virágkedvelők Könyvtára. (Nyiregyháza.) — Vallás és Egyház. (Kolozsvár.)

XI. Vegyes melléklapok: Munka után. — Kereskedelmi Közlemények. — Pokrócz Ádám Lapja. — Lugas. — Magyar Vegyipar. — Tükör Előtt. — Veréb Jankó. (Pécs.) — Zsinati Értesítő. (Debreczen.) — Zuhany. (Zalaegerszeg.) — Csipetű. (Nagy-Körös.)

Megszűnt összesen 62 hirlap és folyóirat (1893-ban megszűnt 73.)

1894. FOLYTÁN ÉS 1895. ELEJÉN KELETKEZETT LAPOK ÉS FOLYÓIRATOK.

I. Politikai napilapok: Magyar Esti Lap. — Nemzeti Ujság. — Soproni Hirlap. — Debreczeni Reggeli Ujság. (Debreczen.) — Tiszántúl. (Nagyvárad.)

II. Politikai hetilapok: Független Ujság. — Politikai Hetiszemle. — Fejérmegyei Napló. (Székesfejérvár.) — Tiszántúl. (Nagyvárad.) — Brassói Lapok. (Brassó.)

III. Vegyes tartalmú képes hetilapok: Családi Kör. — Új Idők. — Magyarországi Viszhang. — Magyar Családi Lapok. — Magyar Alföld. (Szeged.)

IV. Egyházi és iskolai lapok: Magyar Lányok — Magyar Diák Lapok. — Katholikus Autonomia. — Ifjúsági Lapok. Katholikus Tanügy. (Békés.)

V. Szépirodalmi és vegyes tartalmú lapok: Magyar Családi Lapok. — A Külföld. — Magyarországi Viszhang. — Erzsébetfalva és Vidéke. — Hétfői Híradó. — Fővárosi Figyelő. — Budapesti Lapok. — Hétfői Reggeli Lap. — Hétfői Lap. — Világ Napló. — Szalon. (Debreczen.) — Magyar Róna. (H.-M.-Vásárhely.)

VI. Humorisztikus lapok: Sipulusz Lapja Kakas Márton. — Papamorgó. (Arad.) — Élclapok. (Temesvár.)

VII. Szaklapok: Hermes. — Szabók

Szaklapja. — Független Néplap. — Fodrászok és Borbélyok Szaklapja. — Magyar Közlekedés. — Pénzügyi és Biztosítási Értesítő. — Telekkönyvi Szakközlöny. — Kereskedelmi Ügynök. — Sebészlet. — Pénzügyi Hirlap. — Könyvkereskedők Lapja. — Bőripar. — Könyvkötők Lapja. — Magyar Bőripar. — Magyar Fakereskedő. — Pénz és Föld. — Hunnia. — Magyar Gazdák Lapja. — Molnárok Lapja. — Szőlészeti Lapok. — Magyar Bortermelők Lapja. — Vendéglátók Lapja. — Divat Ujság. — Háztartás. — Egyletek, Társulatok és Körök Országos Közlönye. — Ügyvédek Közlönye. — Rendőri Lapok. — Irodalmi Fecske. — Magyarország Sütőmunkások Szaklapja. — Állategészségügyi Értesítő. — Évszak. — Tarifa Ujság. — Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének Értesítője — Pénzügyi Magyar Mercure. — Hermes. — Magyarország az Ezredik Évben. — Gazdasági Értesítő. — (Nyiregyháza.) — Fényképészeti Lapok. (Szent-Endre.) — Mezőgazda. (Kolozsvár.) — Pécsi Jogi Közlöny. (Pécs.) — Erdőr. (Szász-Sebes.) — Gyorsirászati Hirlap. (Temesvár.)

VIII. Vidéki Lapok (nem politikai tartalommal): Nagy-Körösi Hirlapok. (Nagy-Körös.) — Népszava. (Szabadka.) — Somogyi Ellenőr. (Kaposvár.) — Felvidéki Ujság. (Zsolna.) — Tisza-Füred és Környéke. (Tisza-Füred.) — Vásárhelyi Hirlap. (Hód-Mező-Vásárhely.) — Sátoralja. (Sárospatak.) — Ipolyvölgyi Hirlap. (Ipolyság.) — Haladás. (Sárbogárd.) — Siklósi Hirlap. (Siklós.) — Losonci Hirlap. (Losonc.) — Csongrádi Közlöny. (Csongrád.) Fogaras és Vidéke. (Fogaras.) — Székely-Udvarhely. (Sz.-Udvarhely.) — Ó-Becsei Hirlap. (Ó-Becse.) — Bala-tonmelléki Lap. (Tapolcza.) — Abrudbánya-Verespatak. (Abrudbánya.)

IX. Hirdetési Lapok: Trencsénvármegye. (Trencsén.) — Pozsony-Vármegye (Pozsony.)

X. Folyóiratok: Pénzügyi és Biztosítási Értesítő. — A Budapesti Polgári Lövészegyesület Hivatalos Értesítője. — Magyar Millenium. — Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. — Magyar Asztalosok és Kárpitosok Közlönye. — Nemzeti Társadalom. — Patyolat. — Gyermekekvat. — Katholikus Egyházi Zeneközlöny. — Magyar Chemiai Folyóirat. — Zeneirodalmi Szemle. — Magyar Szabadalmi Hirlap. — Szülésznők Lapja. — Reklam.

— A Homeopathia. — Nemzeti Szalon. — A Természetszerű Gyógyeljárás. — Röpivek. — Gyógyszerészi Híradó. — Krisztus az én életem. — Kereskedők Lapja. (Temesvár.) — Tánczitanítók Lapja. (Kecskemét.) — Evangélikus Egyházi Szemle. (B.-Csaba.) — Népszerű Bölcsész. (Szarvas.)

XI. **Vegyes melléklapok;** Mezőgazda. — Metresis. (Győr.) — Sopronvármegye Hivatalos Közöttételei. (Sopron.) — Bácskai Karczos. (Zombor.) — A Kópé. (Temesvár.) — Karikás. (H.-M.-Vásárhely.) — A Szalontai Lapok szépirodalmi melléklete. (Szalonta.)

Összesen = 127 hirlap és folyóirat keletkezett a múlt évi hirlapkimutatás óta (1893. folyamában és 1894. elején keletkezett 104.)

ÖSSZEVONT ÁTNÉZET.

Hirlapirodalmunk *számarányát* 1894. és 1895. elején a következő kimutatásban tüntethetjük föl:

	1894. elején.	1895. elején.	
I. Politikai napilapok	33	38	+ 5
II. Politikai hetilapok	58	56	— 2
III. Vegyes tartalmú képes lapok	7	10	+ 3
IV. Egyházi és iskolai lapok	38	43	+ 5
V. Szépirodalmi és vegyes tart. lapok	17	28	+ 11
VI. Humorisztikus lapok	8	9	+ 1
VII. Szaklapok	162	200	+ 38
VIII. Vidéki lapok nem politikai tartalommal	162	156	— 6
IX. Hirdetési Lapok	7	10	+ 3
X. Folyóiratok	206	220	+ 14
XI. Vegyes melléklapok	37	36	— 1

Összesen: 735 806 + 71

Az első magyar hirlap 1780. jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hírmondó*-ja). Budapesten 1788. okt. 8-án szerdán indult meg az első magyar rendes hirlap *Magyar Mercurius* címmel, hetenként kétszer járt, és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806. jul. 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*; szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hirlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1840. elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hirlap jelent meg.

1850. elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

1854. márcz. 5-én, mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1861. elején, midőn az első évi rendes hirlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közölte, 52 volt a magyar hirlapok és folyóiratok száma.

1862. elején	65	1879. elején	324
1863. »	80	1880. »	368
1864. »	70	1881. »	356
1865. »	75	1882. »	412
1866. »	81	1883. »	427
1867. »	80	1884. »	482
1868. »	140	1885. »	494
1869. »	163	1886. »	516
1870. »	146	1887. »	539
1871. »	164	1888. »	561
1872. »	198	1889. »	600
1873. »	201	1890. »	636
1874. »	208	1891. »	645
1875. »	246	1892. »	676
1876. »	240	1893. »	699
1877. »	268	1894. »	735
1878. »	281	1895. »	806

hirlap és folyóirat jelent meg *magyar nyelven*.

1780 óta megjelent hirlap és folyóirat magyar nyelven összesen 3397 (a fővárosban 1754, a vidéken 1643) 14,013. évfolyamban. Szakok szerint: I. Politikai napilap 140. (Budapesten 101, vidéken 39.) — II. Politikai hetilap 254. (Budapesten 98, vidéken 156.) — III. Vegyes tartalmú képes lap 59. (Bp. 48, vid. 11.) — IV. Egyházi és iskolai lap 199. (Bp. 112, vid. 87.) — V. Szépirodalmi és vegyes tartalmú lap 247. (Bp. 192, vid. 55.) — VI. Humorisztikus lap 146. (Bp. 68, vid. 78.) — VII. Szaklap 651. (Bp. 499, vid. 152.) — VIII. Vidéki lap (nem politikai tartalommal) 670. — IX. Hirdetési lap 80. (Bp. 46, vid. 34.) — X. Folyóirat 761. (Bp. 463, vid. 298.) — XI. Vegyes melléklap 192. (Bp. 128, vid. 64.) Összesen 3397 hirlap és folyóirat jelent meg *száztizennhat év alatt*.

Helyek szerint osztályozva 1895 elején megjelent: Budapestben 428, Abrudbányán 1, Adán 1, Alsó-Kubinban 1, Aradon 5, Aranyos-Maróthon 2, Baján 1, Balassa-Gyarmaton 2, Békésen 2, Békés-Csabán 3, Békés-Gyulán 1, Beregszászon 2, Besztercebányán 1, Brassóban 1, Csáktornyan 1, Csik-Szeredán 1, Csongrádon 3, Csornán 1, Csurgón 2, Czegléden 2, Dehreczenben 12, Deésen 3, Déván 2, Dicső-Szent-Mártonban 1, Egerben 6, Eperjesen 2, Érsekújváron 1, Esztergomban 5, Félegyházán 1, Fiumében 1, Fogarason 1, Gyomán 1, Gyöngyösön 4, Győrött 12, Gyula-Fehérvárt 2, Gyurón 1, Hajdú-Böszörményben 2, Hajdú-Szoboszlón 1, Hódmezővásárhelyt 4, Iglón 1, Ipolyságon 2, Jászberényben 2, Kalocsán 3, Kaposvárt 4, Kapuvárt 1, Karczagon 1, Kassán 4, Kecskeméten 4, Keszthelyen 1, Kézdi-Vásárhelyt 2, Kisbéren 1, Kis-ujzálláson 1, Kis-Várdán 1, Kolozsvárt 23, Komáromban 5, Kölesden 1, Körmenen 1, Kőszegen 1, Kulán 1, Kun-Szent-Miklóson 1, Léván 1, Liptó-Szent-Miklósán 1, Losoncson 2, Lovászpatonán 1, Lőcsén 1, Lugoson 2, Magyar-Ovárt 2, Makón 2, Máramaros-Szigeten 3, Margitán 1, Maros-Vásárhelyt 2, Mátészalkán 1, Mezőtúron 2, Miskolcson 4, Módoson 1, Mohácson 1, Munkácson 2, Muraszombatban 1, Nagybányán 1, Nagy-Becskereken 4, Nagy-Ényedén 1, Nagy-Kanizsán 3, Nagy-Károlyban 2, Nagy-Kikindán 3, Nagy-Körösön 1, Nagy-Szalontán 3, Nagy-Szent-Miklósán 1, Nagy-Szombatban 1, Nagy-Szöllősön 1, Nagyváradon 7, Nyiregyházán 5, Nyitrán 4, Ó-Becsén 2, Orosházán 2, Orsován 1, Ó-Széplakon 3, Pancsován 2, Pápán 3, Pécsét 6, Pécs-Szabolcson 1, Pozsonyban 9, Rimaszombatban 3, Rozsnyón 1, Sárbogárdon 1, Sárospatakon 4, Sátoralja-Ujhelyben 2, Selmezen 2, Sepsiszent-Györgyön 2, Siklóson 2, Sopronban 4, Sümegen 1, Szabadkán 8, Szamosújvárt 1, Szarvason 4, Szász-Sebesen 1, Szatmárt 5, Szegeden 7, Szegszárdon 5, Székely-Udvarhelyt 1, Székes-Fehérvárt 4, Szent-Endrén 1, Szentesen 2, Szepes-Váralján 1, Szerencsen 1, Szilágy-Somlyón 1, Szolnokon 2, Szombathelyt 8, Tapolczán 2, Tatában 1, Temesvárt 8, Tisza-Füreden 1, Tordán 1, Trencsénben 2, Turócz-Szent-Mártonban 1, Újvidéken 2, Ungvárt 5, Vácson 1, Verseczen 1,

Veszprémben 5, Zala-Egészegen 2, Zentán 1, Zilahon 1, Zólyomban 1, Zomborban 6, Zsolnán 1. Külföldön: Bécsben 1, Clevelandban 1, New-Yorkban 2.

Összesen 1895. elején a fővárosban 428, a vidéken 144 helyen 374 és 4 külföldön jelent meg. (Míg a múlt 1894. évi elején Budapesten 366 és 142 vidéki városban 365, külföldön 4 hirlap és folyóirat adatott ki magyar nyelven.)

Ezenkívül megjelent hazánkban *idegen nyelvű hirlap és folyóirat*: német nyelven 128 (1894. elején 127); szláv nyelven 44 (1894. elején 42); rumén nyelven 19 (1894. elején 17); olasz nyelven 3 (1894. elején 3); francia nyelven 2 (1894. elején 2); a zsidó nyelven 1 (1894. e. 1); összesen 197; a magyarokkal együtt 1003 (1894. 192. a magyarokkal együtt 927.) **E szerint 9132 magyarul beszélő egyénre esik egy magyar hirlap; 15,648 németre egy német; 46,545 szlávra egy szláv; 152,324 román ajku egyénre egy román hrlap.**

Az amerikai *Egyesült-államokban* 18,500 hirlap és folyóirat jelen meg (tizederésze napilap), 3081 egyénre esik egy; *Svájcban* 900 h. és f., 3229 egyénre esik egy; *Dániában* 328 h. és f., 6144 egyénre esik egy; *Belgiumban* 815 h. és f., 7182 egyénre esik egy; *Németalföldön* 489 h. és f., 7528 egyénre esik egy; a *Német-birodalomban* 5500 h. és f., 8519 egyénre esik egy. *Franciaországban* 6035 h. és f.: 164 napilap), 7435 egyénre esik egy; *Spanyolországban* 1128 h. és f. (köztük 280 napilap), 14939 egyénre esik egy; *Skandináviában* 404 h. és f. 16,400 egyénre esik egy; *Nagy-Britanniában* 4084 h. és f. (köztük 900 napilap,) 8692 egyénre esik egy; *Olaszországban* 1606 hirlap és folyóirat, (köztük 150 napilap), 17,721 egyénre esik egy; az *ausztriai tartományokban* 1274 h. és f. 18,078 egyénre esik egy (Bécsben 770 h. és f. jelen meg.) *Finnországban* 145 h. és f. (finn nyelven 80, svéd nyelven 62,) 20,007 egyénre esik egy; *Romániában* 102 h. és f., 52,706 egyénre esik egy; az *orosz birodalomban* (Finnországot kivéve) 800 h. és f. (200 Szent-Pétervárt, 75 Moszkvában) 11,9,341 egyénre esik egy.

Az egész földön 41,000 hirlap és folyóirat jelen meg, s 36,318 egyénre esik egy. Ez időszert Magyarországon megjelent összesen 1003 hirlap és folyóirat; ebből 15,325 főre esik egy.

BREBIRI SUBICS MLADEN BÁN ÉS GUILLELMO VARIGNANA.

THALLÓCZY LAJOSTÓL.

(A szöveg közt 1 hasonmással.)

A Subics-nemzetség két bánt adott Boszniának: Pált és Mladent, kiknek az urasága majdnem egy évszáznegyedre (1298—1322) terjedt.

Pál, Dalmácia és Horvátország híres bánja 1312-ben bekövetkezett haláláig a dalmát-horvát arisztokrácia vezérlő tagjaként szerepel, s mint ilyennek, döntő hatás jutott neki az adriamenti politika intézésében. Mikor az Anjou-ház Magyarország birtokára veti magát, e törekvések előharczosa Pál bán.

Subics Pál czimére nézve ugyan csak horvát bán és Bosznia ura,¹ de ez esetben a czim nem jelent egyszerűen a király képében helytartóskodó országos személyiséget, hanem valójában nagyobb hatalmat fejez ki. A Subicsok ugyanis ez évszáznegyed folytán uralkodó családnak tekinthetők. Nagyon találóan nevezi

¹ Okleveleiben hivatalos czime: »*Banus* Croatie, Dalmatie et *dominus* Bosne« — 1299. ápril 7. Ljubics, Listine I. 190. — 1300. aug. 11. csak »banus Croatie«-nak nevezi magát (Bécs titkos levéltár.) Scardona 1301-ben és Spalato 1304-ben banus Croatorum Scardona 1305-ben banus Croatorum, et totius Bosne dominus czímmel illetik. (Oklevelek a bosnyák oklevéltárban.)

Lucius (De regno Dalm. l. IV. XIII. fej.) 1302 keltezett oklevelet közöl, melyben Pálnak első szülött fia Mladen magát banus Bosenensis-nek nevezi. Egy 1304. oklevélben: comes et totius terrae Hlm. A többi oklevél Subics Pált mindig Horvátország bánjának és Bosznia urának nevezi. (Ljubics, i. m. I. 139. 305. Kukulyevics, Jura R. C. I. 491.) Fiának Mladennek a czime: Croatie et Bosnie banus.

Lucius (I. IV. 201.) uraságukat »dominatio arbitraria«-nak. Önhatalmokból az uralkodó hatalom eszközeivel bírták a horvát és bosnyák területet. Az uraságnak a jogzíme ugyan a magyar báni méltóság volt, ez az esetről esetre magyar királyoktól adadni szokott helytartóság, de az Árpád-ház kihalta után beállott trónviszályok idejében az örökös bánság elnyerése volt előttük a főczél. Subics Pál czélját el is érte. E nagy erélyű dinasztia a horvát bánságot, mint magyar területet *hivatalból* kormányozta ugyan, de Boszniának hatalmába jutott részeit tényleg souverain módra bírta, dominus, ur volt benne s e részben a magyar királyt csak abban a mértékben ismerte el maga fölött állónak, a mint épen akarta. A nápolyi királyi ház pártjának az élén ő állott, már pedig az Anjouk a dalmát-horvát részek közjogi viszonyát, hatalmi körét már csak azért sem vehették komolyan, mert birtokon kívül állottak.

Hosszú időbe telt, míg Károly király uralma annyira megszilárdult Magyarországon, hogy immár a dalmát ügyekkel is gondolhatott. Csak 1312-ben, a rozgonyi diadal után került rá a sor. Addig a Subicsok ugyancsak kiterjeszték hatalmukat a dalmát part mentében. Előbb csak a dinári havasok szikla fészkeiből intézték a dalmát szárazföld apró cseprő ügyeit, de 1310-ben már a parti kereskedelmi városok védnöksége is nekik jutott. Dalmácia urasága Velence kezén volt, de a köztársaság kénytelen kellelten is beléegyezett, hogy a Subicsok védelmezzék meg parti városaikat. Nem szorúl bővebb fejtegetésre, hogy e látszólagos hűbéri viszonyban voltakép a hűbérur: a köztársaság adta meg az árát. Zárában 1310-ben az öreg bán fia, Mladen az úr, ki Velenczével nem sokat törődve Dalmácia fejedelmének nevezetgeti magát.¹ De ez csak addig tartott, míg az óvatos öreg Pál bán élt, s Velence meg Zára egymással hadi lábon állottak.

1312-ben halt meg Pál bán és úr, fiaira vagyont s országot hagyva bőven. Örökébe lép Mladen, a legidősebb fiu, kinek első dolga, hogy testvéreivel: Györggyel, Spalato grófjával, Pállal Trau grófjával, Gergellyel Sebenico grófjával s Mártonnal az egész dalmát partvidéket családja számára biztosítsa. Ő maga Chulmiát²

¹ »Titulo principis Dalmatiae uti cepisset.« Lucius I. IV.

² Czimében: Generalis dominus totius territorii Chelmensis.

hódoltatta meg, a honnan már atyja kiszorította volt a szerb uralkodókat. Miután az ottani birtokosokat engedelmességre kényszeríté, a mai Bosznia és Hercegovina éjszaki része, valamint a kníni felföld őt uralták, míg öccsei a parti városok kormányát tartották a kezükben. Mindamellett ennek a nagy birtoklásnak ugyancsak megvoltak a maga árnyoldalai. Mindenütt engedményeket kellett a birtokosoknak tenni, figyelemmel lenni Velence akaratára, a városok szokásaira, s azonfelül Károly királytól kellett tartania. Külön-külön félték tőle szomszédai, de viszont ő sem volt biztos a felől, hogy mikor törnek ellene. Törzsrokonai született ellenségei valának, mert magukhoz hasonlót nehezen tűrtek el uroki. Gazdagabbnak, hatalmasabbnak elismerték, de különbnek, származásra nézve előbbkelőnek nem. A magyar király az ország érdekében nem tűrhette, hogy a báni méltóság örökössé legyen s ezen a révén azután a tengeremelléki részek esetleg külön országgul szervezkedjenek. Ez igyekezetében természetes szövetségesei voltak a Kurjakovicsok, Babonicsok, s a többi családok, melyeknek szintén érdekében állott, hogy a báni méltóság nemcsak a Subicsok családját, de őket is illesse. Végezetül pedig a parti városoknak is terhőkre esett a hatalmaskodás, s 1322-ben Trau és Sebenico szövetségre léptek ellene. »Zsarnoki uralma, gyalázatos, isten és emberek előtt egyaránt kárhozatos és büntetésre méltó hatalmaskodásai bosszuért kiáltanak. Házasságtörés, szűzek megfertőztetése, kolostorok megdúlása, templomok pusztítása, nemesek megsértése s jobbágyaik megszarolása, mindezek még kisebb bűneit képezik embereinek.«¹

A városok fenyegető magatartása következtében a családi egyetértés is megbomlott, s Mladen bán öccse Pál is a felkelők pártjára állott.² Mladent végzete 1322. július havában érte utól; előbb fellázadt alattvalói verték meg seregét, miután pedig Károly királyt kérte föl megsegülésére, Kninnél ugyancsak a király fogta el. Így érte őt — mint a krónikás írja — az isten büntető keze. »Hol van most a te hatalmad, Mladen bán, ki megvetéd az összes földi királyok hatalmát, hol a te dicsőséged, ki vonakodtál tisztelni az istent s a kath. egyházat, miért merész-

¹ Andreis, La chronica di Trau (kézirat) 53a. l.

² Madius, XIX. fej. Luciusnál. Andreis i. m. 53a.-55a.

kedtél püspököket, apátokat s apátnóket önhatalmilag kinevezni? Hol a te gőgöd, ki nem tudtál békességben élni Dalmácia és Horvátország szegény polgáraival? Hol a te nagy értelmed, ki jobban szeretéd a hízelgőket, mint a jó tanácsadókat? Olvasni szoktad a bibliát s nem fogadtad meg igéit, azért vert meg az isten s vette el a te birodalmadat.«¹

Nem szándékunk Mladen bán működését részletezni, mindez adatokat csak azért említjük, hogy egyéniségét és szereplésének hatását feltüntessük.

Mladen tipikus alakja az adriamenti országok és területek történetének. Már a római hódítás előtt is találkozunk ilyen erős egyéniségű alakokkal a Balkán-félsziget e nyugati sarkában. Mindegyikben megvan a ragadozó madárnak a természete, erős szeműek, magasba szállanak, de csak azért, hogy jobban meglássák a prédát. Subicsék birtokaik fekvésénél fogva nemzetközi jelentőségre jutottak. Méltóságuknál fogva döntő tényezők a magyar királyság politikájában, mint a velencei dalmát birtokok védurai pedig belékerültek az olasz politikai mozgalmakba s a guelfek pártjának keleti szárnyát képezik. Már Pál bán igen jó viszonyban állott Kelemen pápával, ki neki és Mladennek² nagyon sokat megengedett. Mladennek diplomáciai függetlenségét s az olasz viszonyokra gyakorolt jelentékeny hatását kellőleg jellemzi az a körülmény, hogy mint »princeps« lép föl, s külön ügyvivői vannak; 1318-ban: Girolamo d' Ancona³ 1320-ban: Guillelmo de Vergnana⁴ (helyesen Varignana.) Ez utóbbi Mladen bánnak nemcsak politikai bizalmasa, de meg hittje is volt. Mikor Sebenico városa 1320 január 7-én Mladen ellen állást foglalt, a bán ezt a bizalmasát küldé Velenczébe, hogy a köztársaságot magának biztosítsa. Ámde Velence Sebeniconak adott igazat, s azt a tanácsot adta a bánnak, hogy béküljön meg Sebenicoval. »Velence — úgy mond a köztársaság — ugyanis régtől fogva arra törekedett, hogy a dalmát partvidék maradjon meg szabadságában, s akarata ellenére, már csak a közjöllét

¹ Madius c. XVIII. Luciusnál.

² Reg. Clem. papae V. Mladen vallásos buzgalmét illetőleg I. S. Ljubics, Listine I. 311.

³ Verci, Storia Trevigiana VIII. 103.

⁴ S. Ljubics, i. m. I. 305.

s a béke fenntartása kedvéért se foglalhassa el valamely ur, s ne is kényszerithesse szolgálatra». ¹ Velenceze ezzel az apró államok és községek függetlenségének elvét proklamálta, jól tudván, hogy azok egymás irányában féltékenyek s külön-külön gyöngébbek. Ilyetén viszonyok között Mladen ügye veszve volt s Varignana küldetése sikertelen maradt.

*

Guillelmo Varignana működése szolgált rá, hogy épen e folyóiratban szóljunk a két bánról. A diplomata-orvos Varignana Bertalan híres orvosnak volt a fia, a ki 1318 körül működött a bolognai egyetemen. Miképen és mikor ismerkedett meg Mladen bánnal, arról nincs tudomásunk. Tény azonban, hogy 1322-ig, bukásáig házi orvosa, azután visszament Itáliába, Bolognában telepszik meg s ott is halt meg 1330-ban.

A scholastikus gyógytudomány Mladen bán e házi orvosát legismertebb képviselőihöz sorolja. ² Már atyja nagy elméletekkel foglalkozott, a fiú azonban gyakorló orvos is volt. Három munkájáról van tudomásunk:

Ad omnium interiorum et exteriorum partium morbos remedium praesidia et ratio utendi. Bazel, 1531.

Secreta sublimia medicinae ad varios curandos morbos. Bazel, 1596. és 1597.

Opera medica de curandis morbis universalibus. Bazel, 1545. (4-r.), u. ott, 1595. (8-r.) és Lyon, 1560.

A mi e munkálatok tudományos értékét illeti, arról a szakirodalom azt tartja, hogy igen sok bennök a physiologiai, pathologiai és therapeutikus definitio, de kevés a szemléleten és gyakorlaton alapuló észlelet. Reánk nézve a második helyen említett munka bir érdekl. Teljes czime ekképen szól:

Secreta Medicinae Guilelmi Varignanae medici consumatissimi ad varios curandos morbos veriss. auctoritatibus illustrata; nonnullis flosculis in Studiosorum gratiam additis nunc a Casparo Bauhino ad plurium exemplariorum collationem, ab infinitis mendis castigata, et obscuriorum vocabulorum explicatione, notisque marginalibus illustrata. Basileae per Sebastianum Henricpetri.

¹ Ljubics, i. m. 307. 1320. február 14.

² Haeser, Geschichte der Medizin. Jena, 1875. 701.

Magnifico Nobilissimo Joanni Paulo a Rvost Archiducis Ferdinandi consiliario et Archipraesidi Thannensi prvdentiss. literatiss. et Literatorum Favtori Summo Casparus Bauhinus Anatomic. et Botanic. Basil. Ord. Observan. Monum. offert.

Az előszó 1596 december 2-án, ugyanazon a napon kelt, mikor a szerző annak előtte kétszázhetvenhét évvel (1319-ben Genuában) munkáját befejezte.

Azt írja a kiadó — Bauhinus Gáspár — előszavában,¹ hogy Varignana Vilmos egy részt a legjobb szakmunkák után dolgozott, másrészt pedig atyja s a maga tapasztalását állítá egybe. A munka egyenesen Mladen bán *parancsára* íratott. A kinyomatott munkát a kiadó Ruost Pálnak,² Ferdinánd főherceg (a későbbi II. Ferdinánd) tanácsosának ajánlotta.

A munka eredeti kézírata számos másolatban közkézen forgott, szélteben használták, úgy, hogy kinyomatása orvosi körök-

¹ *Praefatio Casp. Bauhini.* Guilelmi Varignane, medici seculo suo praestantissimi, Secreta medica, partim ex praestantissimorum auctorum scriptis, partim ex patris sui Bartholomaei observationibus, partim propriis experimentis in opusculum jussu Meladini Domini sui ante annos ducentos septuaginta septem congesta, tibi Nobilis Praeses offerimus. Plurimis namque, Secreta hecce expetentibus, a Typographo rogati, vt haec perlegeremus et ab infinitis erroribus vindicata publici juris faceremus, sane publici boni causa denegare minime debuimus, quare vt ruri inter infinitas molestias Practicas reficeremur, succisiuis horis legimus, relegimus, cum tribus exemplaribus contulimus et ea quae in postremo exemplari ob non recte intellectum auctorem vel mutata vel transposita vel omissa fuere, ad auctoris antiquissimum et primum exemplar restituumus. Vocabula artis plurima obscura, vno alterove verbo explicavimus, margini adiecimus. At auctori propositum fuit Syluam remediorum, maxime facile parabilem et quae vbique; fere (habita imprimis pauperum ratione) etiam absque Pharmacopoliis haberi possunt, quare dignus liber qui a practicis legatur et relegatur. Hunc vero quantulumcunque; laborem tibi Nobiliss. Praeses, merito dicamus, cum eum, dum tibi ante paucos menses, ob adversam valetudinem adessemus, legere ceperimus, quo tempore singularem tuam humanitatem et erga literatos (vt literati solent) benevolentiam experti sumus. Haec ergo si et qualiscunque erga T. N. observantia nota, hocque; perpetuum monumentum extet, quod vt pro tuo candore aequi consulas et nos porro tuo fauore complectaris, rogamus. Basileae Anno salutis nostrae 1596. 2. Decembris, qua die ab ipso auctore opusculum hoc Janue, anno 1319. fuit absolutum.

² Rhost von Eysenhardt, 1729. lovagok. 1739. grófok. Közös pénzügyi lev. Családi iratok, 22. . .

ben érzett szükség volt. Bauhinus egybevetette a különféle másolatokat, azon igyekezett, hogy az ellentétesen variánsokat összeegyeztesse és széljegyzetekkel látta el a szövegét.

Kutatásaink folyamán gyakran találkoztunk e munkának egyes kézirati töredékeivel,¹ de csak Bauhinus ajánlásának olvasása után figyelmeztünk rá különösebben. Végre a müncheni királyi könyvtárban reáakadtunk Varignana munkájának 1444-ből keltezett teljes kézirati példányára.

A Codex (könyvtári száma: *cod. Lat. nr. 26640.*) karmazsin veres sima bőrrel bevont fatáblába van kötve, két kapocscsal s mellső tábláján a lap sarkain négy réz dudorral. Hossza: 0:35 m. széle: 0:25 m. 98 két-hasábosan beírott ivrétű hártya levelet tartalmaz. Első lapján kifestett C a kezdő betű, melynek mását a lapszéli diszítés alsó részének elhagyásával itt közöljük.²

A színezés nem nagy művésznek a munkája. Zöld, veres, kék, sárga és lilaszín indázat van primitíven a lap szélére festve, mely egy kifestett négyszöghöz illeszkedik. A négyszögben a lilaszín C kezdő betű két csücske zöld körvonalrészlettel körre van alakítva, a két csücsöknél arany pontot, a C derekán arany négyszöget látunk; a négyszög két-két szöge kék és lilaszín mezőt tüntet fel. Belől a körre alakított kezdő betűn,

¹ Bécsi udv. könyvtár, Cod. lat. 2300. nr. 6. 45a. 67a.

² A kódex első oldalának színezett hasonmását a czikk írója a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának ajándékozta, Szerk.

trónon ülő bíbor togájú és süvegű, zöld ujjasba bujtatott, borotvált alak ül, kinek lilaszín togájú térdelő alak nyújt át egy könyvet. Az ülő alak kétség kívül Subics Mladent akarja ábrázolni, ki mint velencei patriczius, a városban bizonyára úgy is öltözködött.

A kézirat ajánló szava mely az 1596. kinyomtatott munkában hibásan közölt bevezetéstől sokban eltér, hív másolatban ekképen olvasandó:

Cunctis militaribus accinto uirtutibus nec minus intellectualium diademate coronato magnifico domino suo semper domino Mladino Croathorum et Bosne bano generalique domino tocius territorii Chelmensis¹ eius subiectus animo Guillelmus de Varenana, qualis generalis professor in artibus et scientia medicine beari. Quod omnes homines secundum philosophiam methaphysice primo naturaliter inclinent ad scire, tanquam perfectibile in ultimam perfectionem ipsius eo quod scientia hominis est perfectio, ut et idem testatur et Auerroys primo de anima et Auicbron in libro fontis uite et Algacel et Macrobius et Tullius in paradoxis et Seneca in locis plerisque et Gallienus septimo therapeutice² et Auicenna³ sexto de naturalibus et breuiter philosophantes quicumque consumato effectu uestra copiosa sapientia manifestant. Qua admiror non modicum, ymmo stupidus quasi fio, animaduertens etenim circa quanta ciuilia sollicita prudentia ac utraque fertitudine continuo uigillatis ignoro, qualiter culmine litterarum tantarum uester perficitur intellectus, que diuinitus magis, quam humanitus puto fore. Hec quidem igitur delectationis⁴ torte causa, que in ea est proprie insudantis aut eciam utilitatis proprie et nostrorum iritans merito uos comouit, ut condescendere complacuerit mihi uestro precipere, quod gracia mihi fuit in ueneranda ciuitate Jadre et loco sancti Grisogoni, ut opusculum uobis sanativum constituam, comprehendens, que precipua apud famosos antiquos circa genera egritudinum sint laudata. Quodque equidem animo suscepi libenti. Sed considerans secundum G(allienum,) quod simplices medicine uellotiores existunt in opere quam composite propter ipsarum substantiam a natura excindere, colegi ex dictis G(allieni) et libris duodecim de simplici medicina et Dioscoridis, Auicenne, Serapionis, Mesue et Rasis, Ysaac et plurium aliorum non omnia, sed in quibus non solum concordet, sed aliis precollaudant, que quidem cum nomi-

¹ A kódexben: *Chelm*.

² *therapetice*.

³ *Auic.*

⁴ *delectationis*.

navero, multa immiscebo eorum, quorum mira uirtus scientiam medicinalem transcendit et quorum operatio a sola fortuna existit specifica, quorum ueritatem licet ab expertis assumpta existant, qui voluerit, experiatur pro libido. Magis enim gratia perfectionis operis et exercitii fiendi in eis suscepta. Verum quia iuxta Mesue gaudet quilibet in expertis, addam experta simplicia et composita tam paterna, quam propria, ut opus dilucidetur ex eis. Et ut iure acquisita¹ quam puto beniuolentie nostre gratia causam habeam me ad alia transferendi et ut utraque uita polleam presenti quidem, ut sit michi in senio, cum potentia exercitandi libros defecerit in arte baculus senectutis, et in posteris eterna memoria, cum ipsorum profectu iuxta Gallienum dicentem et alii: videntes dicta Aristotilis et Platonis eorum reminiscuntur ac si essent presentes, et Ptolomeum: non fuit mortuus, qui sapientiam vivificavit et iuxta Dydascolum: sapiens non sibi sed aliis natus est. At quia opus hoc post vitam vestram et meam poterit divulgari, et opera medicinalia licet ad rectum sint posita, tamen quedam nociva necessario sepe tanguntur in eis, quibus prave utens potest operari ad malum, legentem ex nunc obsecro, ut nec quicquid operetur sinistre. Quod si quis operari presumperit, dicam cum Amech in suo prohemio de venenis: veniat ignis et sulfur de celo et specie procellarum, qui possint ipsum facere de suburbanis Sodome et Gomore. Ob hoc igitur etiam, ne ydiote confidentes in ipso dimittant principia artis et scientie, que sunt fundamentum in opere, ut in pluribus neque signa egritudinum ponam, neque causas distinguam, neque auxilia, sed tamquam nobis et intelligentibus aliis scribens, illa vestre et intelligentium prudentie derelinquam. Deum igitur cunctorum bonorum primum motorem in exordium invoco, ut felicitetur hoc opus iuxta me sue dicentem principiet deus opera tua et felicitabit ea et illud pitagoricum.

Tartalrát illetőleg az előszó nem sok érdekeset nyújt; legjellemzőbb az ajánlás, mely hizelgő kifejezésekben ugyan, de igazat mond, mikor Mladen nemcsak mint vitéz katonát, de mint értelmes, tudomány szerető embert is magasztalja. S valóban az a Subics Mladen, kiről a kárörvendő Madius — mint látjuk — azt írja, hogy a biblát *olvassa*, a ki pártolja kora tudósait, több a durva kényurnál s méltán állithatjuk róla, hogy a *dalmát* renaissance-nak az előfutárja. Mint ilyenről, a magyar műveltség-történetnek is tudomást kell róla venni.

¹ *Acqsita.*

A BATTHYÁNY-MISEKÖNYV
MAGYAR NAPTÁRA ÉS LAPSZÉLI JEGYZETEI.

DR. ZOLNAI GYULÁTÓL.

(Színes melléklettel és a szöveg közt 1 hasonmással.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának *Quart. Hung.* 386. jelzetű kódexéről régóta tudva van, hogy egy egészen magyarúl írt naptárt s a lapszéleken több magyar jegyzetet tartalmaz. Azt is tudjuk, hogy e kézirat, *Batthyány Boldizsár misekönyve* 1489-ből, tehát oly századból való, a melynek emlékei már régiségiünkél és számuk csekély voltánál fogva is különösebb figyelmet érdemelnek.

Et sic
est finis in Prolegis in feria sexta
ante festum Ste Lucie virginis: Anno
domini millesimo octingentesimo
octuagesimo nono sub egregio dno
Balthasar de Batjan Capitanei eiusd
civitatis et Castri Prolegis per me
Anthonium literarum nobilem &
Francis existens pnes Allam regalem

A kódexet tudvalevőleg Batthyány Boldizsár kőszegi kapitány számára nemes Fáncsi Antal deák írta, ki a 148. lapon az itt hasonmásban közölt rubrumban nevezi meg magát.¹ Tőle szár-

¹ Bibliografiai leírását adják: Mátray Gábor, Régi magyar naptárak (Magyar Akadémiai Értesítő, 1853. 26.); Toldy Ferencz, A magyar nemzeti irodalom története (3. kiad. Pest, 1862.) II. 101., és Knauz Nándor, A magyar egyház régi szokásai. (Magyar Sion 1868. 810.) L. még a közlő munkáját: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. 27. l.

maznak a naptári rész és a magyar széljegyzetek, mik közül az előbbinek kiváló becset ad az a körülmény, hogy benne a régi magyar onomastikon gazdag készlete maradt reánk.

A nyomtatványok korát megelőző időből (1533 előtről) eddig a következő *magyar naptárak*, illetőleg *csíziók* voltak ismeretve és kiadva:

1. *Csízió a XV. század második feléből*, a M. Tud. Akadémia könyvtárának egy 1462-iki latin kódexében.¹

2. *A Münchener Codex magyar naptára*, 1466-ból.²

3. *A Winkler-Codexbeli naptár* 1506-ból.³

4. *A Peer-Codex csíziója* a XVI. század elejéről.⁴

Ezekhez mint érdekes és becses anyag járulhat most az ezúttal először közlendő 1489-iki magyar naptár Batthyány Boldizsár miscskönyvéből.

A kódex magyar naptára és lapszéli jegyzetei, nyelvemlék voltukat tekintve, a szóalakok régiessége s főkép a keresztnévek régi magyar formái miatt érdemelnek figyelmet. Ez utóbbiak annyival fontosabbak, minthogy ezen idegen eredetű s hangtörténeti szempontból igen tanulságos neveknek legrégebb alakjai mindeddig nincsenek összegyűjtve.

Nyelvemlékünket itt közöljük betű szerint, s a közlés módjáról a következőket jegyezzük meg. Az *y*-ről a kettős pontot mint jelentéktelen dolgot elhagytuk s a kétféle *s* (*f* és *s*) megkülönböztetését mellőztük. A vörössel írt napokat és megjegyzéseket ritkított szedéssel tüntetjük föl. (A 40. lapon kezdődő lapszéli jegyzetek mind vörössel vannak írva.) A napjelentő betűket egyszerűen a nap számával cseréltük fel, s ezt mint a nyelvemlékhez nem tartozót fél rekeszbe tettük. A feloldott rövidítéseket a kisebb alakú betűk jelzik. Még megjegyezzük, hogy közlésünk az eredetit a sorok megtartásával adja.

A szükségesnek mutatkozó nyelvi és tárgyi észrevételeket lap alatti jegyzetekben tesszük meg, az eredeti kiejtésre nézve azonban »Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig« cz. munkánkban II. fejezetére (10 –21. ll.) utasítjuk az olvasót.

¹ Repertoriumát I. idézett munkánkban 26. l.

² L. ugyanott 141. l.

³ Ugyanott 29. l.

⁴ Ugyanott 40. l.

a) *A naptár.*

3. lap.

Bodog Azzon ho

- 1] kyskarachon napia
 2] Zenth ystwan protelmartel¹ octawa²
 3] Zenth Janos ewangelista octaua
 4] Apro zentek octava
 6] Vyz keresth napia
 10] Heremthe³ zenth pal napia
 13] Wyz keresth octauya
 17] Zenth Antal napia
 18] Zenth priska⁴ Azzon napia
 20] Zenth ffabyan Sebestyen napia
 21] Zenth Annos⁵ Azzon napia
 22] Zenth Vince martel napia
 25] Zenth pal fordolatya⁶ napia
 28] Zenth Agnes Azzon octauaya

K

Adwenth

¹ Tollhiba *protomartel* helyett, a mint alább található. A szó második fele, mely külön is megvan, *mártély*-nak vagy *mártél*-nek olvasandó s a. m. mártír (lat. *martyr*). V. ö. Nyelvtörténeti Szótár.

² E szó háromféle alakban fordul elő nyelvemlékünkben, u. m.:
 1. *octawa, octava* v. *octaua* olv. oktáva; 2. *octauya, octawya*, olv. oktávja;
 3. *octauaya, octawaya* olv. oktávája. Mind a három alak, tehát az oktáva is, összefüggésénél fogva személyragosnak tekintendő.

³ Olv. eremte, v. heremte a. m. remete. A szókezdő *h* valószínűleg a középkori latin ortografiában sokszor található fölösségnek átvétele. Maga az *eremte* alak az eredeti latin *eremita*-hoz még egészen közel áll. Máshonnan eddig nem ismertük.

⁴ A latin *Prisca*, régi magyaros ejtése szerint *Priska*, később népetimológiával *Piroská*-vá lett.

⁵ Olv. Ánnos, a. m. Ágnes. A Münchener Codex naptárában is *Annos zuz* v. i. Ánnos szűz. Az *Agnes* alaknak a mássalhangzók assimilatiójára nézve olyan változata, mint a *tegnap* mellett a népies *tennap* ejtés. A második szótág *e* (illetőleg zárt *ē*) hangja a mélyhangu *á*-hoz alkalmazkodva lett *o*-vá. Ugyane hó 28-ika alatt a mai *Agnes* alakot találjuk.

⁶ *Szent Pál fordolatja*, a. m. a mai 'Pál fordulása.' A Münch. Cod. naptára szerint: *Sz. Pál megfordolatja*.

4. l.

Beyth ele ho¹ hwzon nolchNapoht tharth²

- 1] Zeenth Brigyda Azzon napia beyth
- 2] Gertya Zentele Bodog Azzon napia
- 3] Zenth Balas pispek napia
- 5] Zenth Agatha³ Azzon napia
- 6] Zenth Dorotya Azzon napia
- 9] Zenth Apalina⁴ Azzon napia
- 10] Zenth Kolos⁵ Azzon napia
- 14] Zenth Balynth martel napia
- 16] Zenth Julian⁶ Azzon napia
- 22] Yzekes⁷ Zenth peter napia Thawaz
- 23] Vigilia
- 24] Zenth Mathias Apastal napia

B

Beyth

¹ Oliv. bëjt-elé-hó, a. m. bëjt-elő-hó, v. i. a nagybëjt első hava.

² A. m. foglal magában. V. ö. Nyelvtörténeti Szótár.

³ A. m. Ágota. A Münch. és Winkler-Codex naptáraiban *Agotha*.

⁴ A. m. Apollonia. A Münch. és Winkler-Codexben *Apalin*, illetőleg *Appalyn*.

⁵ A. m. Scholastica. Így az említett két naptárban is.

⁶ A. m. Juliana. A Winkler-Codexben *Iuliana*, a Münch. Codex azonban *Iulianus* záz-et ír.

⁷ Oliv. *Izékës* v. *Iszékës* (azaz *üszökös*, *üszögös*). A latin ünnepnév (*Cathedra S. Petri*) után „Székes Sz. Péter”-t váránk s a Münch. Cod. valóban azt írja: *Szent Péter széke ülete*. A Winkler-Codex azonban már *Üszögës* (azaz *üszögös*) *Szent Péter*-t ismer s ugyanezt találjuk Slovacius *Iudicium*-ának magyar fordításában is (Bártfa, 1583.). A napnak ez elnevezései (izékes v. üszögös) bizonyára valami gazdasági szokással függnék össze (vö. *Gyümölcsoltó Boldogasszony*, *Sarlós Boldogasszony*), ámbár azt a lehetőséget sem tarthatjuk kizártnak, hogy az eredeti *Székes Sz. Péter*-nek népe-timologia útján való elferdítése hozhatta létre az *izékes* v. *üszögös* kifejezéseket.

5. l. Beyth mas ho¹ harmych² egh
Napoht tharth

- 1] Zenth Albinus pispek napia
- 7] Zenth potenciana Azzon napia
- 12] Zenth Gergel papa napia
- 17] Zenth Gedrwta³ Azzon napia
- 21] Zenth Benedek Apatur⁴ napia
- 24] Vigilia
- 25] Gymelch olto Bodogh Azzon napia
- 27] Zenth Rubarth⁵ napia
- 30] Zenth cririnus⁶ martel napia

O

h w s w e t h

6. l. Zenth Gergh ho

- 4] Zenth Ambwrws⁷ pispek napia
- 9] Zenth Maria Egyptiaca⁸ napia
- 14] Zenth Tybwrcius es Vallerianus napia
- 24] Zenth Gergh martel napia
- 25] Zenth Mark Ewangelista napia
- 28] Zenth Vitalis martel napia
- 29] Zenth Peter martel napia

V

keresthyaro

¹ A. m. böjt-más-hó, v. i. a nagyböjt második hava.

² *Harmicz a harmincz*-nak közönséges régi változata. L. Nyelvtört. Szót.

³ A. m. Gertrud. A Münch. Codexben *Gedroé zuz*, a hol a név végén levő *c* hang csupán a kiejtést követő helyesírás következménye, a mennyiben *Gedrod* végső hangja a következő *szüz* szó kezdő *sz*-ével *c* hangot ad. A Winkler-Codexben s a Peer-Codex csizíójában *Gedrud*.

⁴ Azaz *apát úr*, v. i. apát. A Münch. és Winkler-Codexben csak *apat*, illetőleg *appath*.

⁵ A. m. Rupert. A Münch. Codexben *Lompert*.

⁶ Valószínűleg tollhiba *Quirinus* helyett.

⁷ A. m. Ambrus. A Winkler-Codexben: *Amborus*.

⁸ A latin alak megtartása. A Münch. Codexben: *Egyptomi Maria*.

9. l. Zenth Jakab hawa¹

- 1] Zenth ywan octawa vigilia
- 2] Bodogh Azzon napia Erzebeth
- 4] Zenth Orly² pispek napia
- 6] Zenth peter zenth pal octawya
- 8] Zenth kellen³ napia
- 11] Zenth Benedek napia
- 13] Zenth Margyth Azzon napia
- 15] Thyzenketh Apastal napia
- 17] Zenth Elek napia
- 22] Zenth maria magdolna Azzon napia
- 24] Zenth Krystina Azzon napia
- 25] Zenth Jakab Apastal napia
- 26] Zenth Anna Azzon napia
- 28] Zenth Pantaleo⁴ martel napya
- 29] Zenth Beatrix Azzon napia
- 31] Zenth German pispek napia

10. l. Kys Azzon hawa

- 1] Zenth peter waza zakadasa⁵ napia
- 3] Zenth ystwan protomartel theste leleti⁶ nap⁷
- 5] Hawy Bodogh Azzon napia
- 6] Wrnak zyne waltozatya napia
- 7] Zenth Affra Azzon napia
- 8] Zenth Cyryakus martel napia
- 9] Vigilia

¹ Az előbbi két hónap (május és június) hiányzik.

² A. m. Ulrik.

³ Olv. *Kellyén*, a. m. Kilián. A Münch. Codexben *Gel'En* azaz Gellyén.

⁴ Így a Münch. Codexben is; a. m. Pantaleon.

⁵ Olv. *vasa szakadasa*. A Münch. és Winkler-Codexben: *vasa szakadatja*. Közöségesen *Vasas Sz. Péter*.

⁶ A. m. teste meglelése. A Münch. Codexben: *tèste meglelètè*.

⁷ E helyett *napia*. A két utolsó betű nem fért bele a lapnak kivonolozott részébe.

- 10] Zenth lerinch martel napia
- 12] Zenth Kalara ¹ Azzon napia
- 13] Zenth Ipolth ² martel napia
- 14] Vigilia
- 15] Nag Azzon napia
- 17] Zenth Lerynch octawya
- 20] Zenth ystwan kyral napia
- 22] Nag Azzon octawya: Ewz
- 23] Vigilia
- 24] Zenth Bertalam ³ Apastal napia
- 28] Zenth Agoston doctor napia
- 29] Zenth Janos Baptista naka wagasa nap ⁴
- 31] Zenth pal pisek napia

11. l. Zenth Mihalhawa

- 1] Zenth Eged napia
- 7] Vigilia
- 8] Kys Azzon napia
- 14] Zenth keresth napia
- 15] Kys Azzon Octawaya
- 17] Zenth Lomperth ⁵ pisek napia
- 20] Vilgiia
- 21] Zenth Mate Apastal napia
- 24] Zenth Gelerd pisek napia

¹ Olv. Kalára, a. m. Klára. V. ö. *kaláris* e helyett *kláris*.

² A. m. Hippolytus. Ma *Ipoly*. A Winkler-Codexben *ipolyth* azaz *Ipolit* Nyelvemlékünk *Ipolyt* (vagy *Ipolit*) alakja a mai *Ipoly*-nak egyenes megelőzője, s végéről a *t* úgy kopott le, mint a hogy a régi *seholt*, *néholt*-ból *sehol*, *néhol*, a régi *mikort*-ból *mikor* lett.

³ A Winkler-Codexben is így. Ma *Bertalan*. Szóvégi *m*-jével az eredeti névhez még közelebb áll. (V. ö. Bartholomaeus.)

⁴ Azaz: nyaka vágása napja. Így a két említett codexben is. (A csonka *nap* alakra v. ö. fönt a hó 3-ikához szóló jegyzetet) A. m. Sz. János fővétele. V. ö. Nyelvemlékeink 259. lap.

⁵ A Münch. Codexben *Lampert*, a Winkler-Codexben *Lomperth*. Ma *Lambert*.

- 27] Zenth Kozma Damyan¹ napia
 28] Zenth Wyzlo² martel napia
 29] Zenth mihal Archangael³ napia
 30] Zenth Jeronimus⁴ Doctor napia

12. l. Mynd Zenth ho⁵
 nap XXXI

- 4] Zenth Fferench confessor napia
 9] Zenth Dyenes napia
 13] Zenth kalman martel napia
 14] Zenth Kalixtus papa napia
 16] Zenth Gal napia
 17] Zenth Adviga⁶ Azzon napia
 18] Zenth lukach Ewan ta⁷ napia
 21] Thyzen eg ezer zyzek napia
 26] Zenth Demeter martel napia
 27] Vigilia
 28] Zenth Symon Jude Apastal napia
 31] Zenth Bolffgank⁸ pispek napia

13. l. Zenth Andoryas⁹ ho
 nap XXX

- 1] Mynd Zentek napia
 2] Halotak napia

¹ Latin *Damianus*. A Winkler-Codexben is az eredeti névnek megfelelő mélyhangú alakot találjuk (*damyan*), a Münch. Codex azonban már *demiën-t* (azaz *Dëmjén*) ír, a melyből a mai *Dömjén* ejtés származik.

² A. m. Venczel. A Münch. Codexben *Wenceslaus*, a Winkler-Codexben *vencezlaus*.

³ Tollhiba *Archangal* vagy *Archangel* (azaz *arkangyel*) helyett, mely utóbbi ejtés a legrégebb emlékekben még közönséges. Az író előtt nyilván a két alak együtt lebegett s összevegyítette őket.

⁴ A Jeromosnak eredeti teljesebb alakja, latin *Hieronimus*.

⁵ A *ho* ismétlése tollhiba.

⁶ A. m. Hedvig.

⁷ Igy; tollhiba *Ewangelista* helyett.

⁸ A. m. Wolfgang. A *v*-nek *b*-re változása ismeretes német eredetű szavainkban.

⁹ A. m. András. A Münch. Codexben *Anderias* (a hó 30-ika alatt).

- 5] Zenth Ymre napia
- 6] Zenth lenard confessor napia
- 7] Zenth wylibald pispék napia
- 11] Zenth marton pispék napia
- 13] Zenth Bereck pispék napia
- 18] Zenth Marton pispék octawaya
- 19] Zenth Erzebeth Azzon napia
- 22] Zent Cecelle¹ Azzon napia
- 23] Zenth Celemen² papa napia Thel
- 25] Zenth Katherina Azzon napia
- 29] Vigilia
- 30] Zenth Andoryas Apastal napia

14. l.

Karachon ho
nap XXXI

- 4] Zenth Borbala Azzon napia
- 6] Zenth Miclos pispék napia
- 7] Zenth Andoryas Octawaya vigilia
- 8] Bodogh Azzon napia
- 13] Zenth lwchya³ Azzon napia
- 18] Zenth Ygnacius martel napia
- 20] Vigilia
- 21] Zenth Thamas Apastal napia
- 24] Vigilia
- 25] Karachon napia
- 26] Zenth Ystwan protomartel napia
- 27] Zenth Yanos Ewangelista napia
- 28] Apro Zentek napia
- 29] Zenth Thamas pispék napia
- 30] Zenth Daudid kyral napia
- 31] Zenth Silwester papa napia

¹ A Münch. és Winkler-Codexben is *e*-vel az első szótagban (a latin *Cecilia*-nak megfelelőleg): *Cécél'Ve* (azaz *Czëcz'lye*) illetőleg *Cecelye*, melyeknek *ly* hangja a latin *-lia* végzetből megmagyarázható.

² A Kelemen névnek *e*-*C*-vel való írását nyilván az eredeti *Clemens* hatásából kell magyaráznunk.

³ Oliv. Luczia; a latin alaknak még teljesen megfelel.

b) *A lapszéli jegyzetek*

40. l. Bodog Azzon miseye
 45. l. Harom Zenth kyalok miseye
 48. l. Istennek Zwchārol¹ walo miseye²
 55. l. Istennek thywis³ koronayarol valo mise
 59. l. Istennek eth⁴ mel seberel valo mise
 62. l. Zenth Rafael miseye
 68. l. Hwzon neg ffeyedelmek myseye
 73. l. : Zenth Soffya Azzon miseye:
 85. l. : Ez az thyzen harom mise kynek:
 : ffelewl mondatik meg yzaga:⁵
 : wiz keresth napyara valo mise:
 89. l. : karachon napan haynal mise:
 93 l. : Karachon napan nag misere valo:
 98. l. Adventban Bodog Azzon miseye
 102. l. : Apastalok miseye:
 105. l. Zenth haromsagh miseye
 107. l. Wr miseye
 110. l. : Zenth lelek myseye:
 114. l. : Zenth yanos myseye:
 116. l. halotak myseye
 119. l. Martelok myseye
 122. l. Ez az eth ewangelium
 128. l. Bynessek myseye
 132. l. Zenth yoseff myseye
 136. l. Kelewenrewl⁶ walo myse

¹ Olv. *szúcsááról* azaz szúcsájáról, a. m. lándsájáról. *Szúcsa* régi szó; gyakoribb alakja *csúcsa* (l. Nyelvtört. Szót. I. 461). Az *a* fölötti vízszintes vonás az *á* hang megkettőzését jelenti, s a régi nyelvben a birtokos ragnak eredetileg *-a -e* s nem *-ja -je* volt az alakja.

² Tollhiba *mise* helyett.

³ Olv. *tivis*, a. m. tövis. Közönséges régi alak. (L. Nyelvtört. Szót.)

⁴ A. m. öt.

⁵ Valószínűleg tollhiba *yozaga* azaz *jóságga* helyett, a mi a régi nyelvben jóságot, hasznót is jelentett (l. Nyelvtört. Szót.), a kódexnek illető helyén pedig (a 84—85. ll.) tényleg e tizenhárom misének haszna van előadva.

⁶ Azaz *kelevényről* v. i. kelevény ellen.

140. l. Zenth Zydmond¹ myseye

144. l. ez Bodog Azzonnak foganatyarol valo²
mise

149. l. Kys Azzon miseye

150. l. Gerthya Zenthele bodog Azzon miseye

154. l. nag Azzon miseye

BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS ÉLETE ÉS KÖLTŐI MŰKÖDÉSE.

DÉZSI LAJOSTÓL.

— Második, befejező közlemény. —

II.

A Bogáti Fazekas művei, mint fentebb is említettük, tárgy szerint három csoportba oszthatók, a mennyiben azok vagy historiás énekek, vagy moralis czélzatú elbeszélések, vagy a vallási lyra körébe tartoznak. E csoportosítás szerint ismeretjük egyes műveit, tekintet nélkül azok iratási vagy megjelenési sorrendjébe s tesszük ezt azért, mivel így összefüggő képet nyerhetünk a költő működéséről, sőt némileg költészete fejlődéséről is. Végül összefoglalólag adjuk a nyelvi és költői sajátágok ismertetését, úgy a mint az az egyes művekből elvonható.

A *történeti* vagy *historiás ének*-írás terén Bogáti Fazekas két művével szerepel, melyeknek csak egyike magyar tárgyú u. m. *Mátyás király*-lyal és *Castriot György*-gyel.

Az első nem önálló, egységes tárgyú mű, hanem egy már előbb megjelent verses magyar krónikának folytatása, a melynek Mátyás király története csak egy részét alkotja. Az eszme, hogy ilyen mű kiadására nagy szükség van, a leleményes könyvnyomtatónak, Heltainak fejében fogalmazott meg: a kivitel egy része Görcsöni Ambrusra, másik része Bogáti Fazekásra háramlott, a kik a feladatnak tölök telhető eredménnyel feleltek meg.

Midőn Heltai 1565-ben Bonfini Történetének egy addig ismeretlen részét adta ki »Historia inelyti Matthiae Hunnyadis« czímen,

¹ A. m. Zsigmond.

² A. m. fogantatásáról.

egy fölfedezett kézirat alapján: bevezetés gyanánt egy hosszú előszót íratott az elé Szikszai Kovács Balázs kolozsvári tanítóval, a ki abban többek között ezt írja: »Ha azt tapasztalja a kiadó, hogy fáradsága nem lesz hiábavaló, ahhoz lát, hogy a magyar történetből valami kivonatot készítsen, mely kezdettől a Mátyás király koráig terjedjen, hogy abból az egész hazai történetet, és pedig mintegy egy kötetbe összevonva és a legemlékezetesebb eseményeket kiválogatva, mindenki könnyen ismerhesse.«¹ A mit itt Kovács Balázs a Heltai nevében ígért, azt Heltai be is váltotta, sőt még tovább ment s nem Mátyás király haláláig, hanem a mohácsi vészig írta meg »Chronicá«-ját, a melyet folytatni is akart, ha a halál abban meg nem gátolja.

E gondolathoz közel feküdt egy másik, t. i. versben dolgoztatni föl a magyar történetet, a mi akkor nálunk — mint azt a Tinódi, Ilosvai, Temesvári s mások példája igazolja — a történetírás legnépszerűbb alakja volt s a verses forma bejuthatást biztosított annak olyanokhoz is, kiknek érdeklődésére tisztán tárgyánál fogva nem számíthatott volna. A verses formának körülbelől az a szerepe volt ez időben az ilyen tárgyú műveknél, mint ma az illusztrációknak; arra való, hogy kedvet ébresszen a mű elolvasásához. Heltai tényleg foglalkozott e gondolattal még saját »Chronicá«-jának megírása előtt s valószínűleg az ő megbízásából fogott 1567. körül Görcsöni Ambrus ennek írásához s 1574-ig négy részzel el is készült belőle, a mely négy rész a magyar történetet Bonfini alapján Árpádtól Mátyás királyig tárgyalja, uralkodása azon részéig, a mikor Bécszet elfoglalja, legfőképen épen úgy mint Heltai, a Hunyadiak történetére terjeszkedvén ki, a kiknek koránál már ekkor is szívesen időzött hosszasabban a történet- vagy históriás ének-író. Miért nem folytathatta tovább Görcsöni elkezdett művét, nem tudjuk, talán a halála szakította azt vele félbe. A félbehagyott munka folytatását Heltai Bogáti Fazekasra bízta, a kit egy nála megjelent verses művéről már ismert; ő vele iratta meg a folytatásul szolgáló V—VIII. részt a Görcsöni

¹ »Denique si autor editionis hunc laborem non ingratum fore cognoverit, . . . daturus est operam, ut epitomen quandam historiae Hungaricae ab initio ad Matthiae usque regis tempora conficiat: quo integram patriae historiam, et quidem quasi in fasciculum, excerptis rebus memoriae dignissimis contractam, facile cunctis liceat cognoscere.«

művéhez hasonló versformában, s a mikor elkészült vele, újra lenyomatta a Göröcsöni művét s a kettő együtt jelent meg Kolozsvártt 1577-ben.

A B. Fazekas által írt négy rész tartalma: V. rész: Bécs bevételétől Mátyás király haláláig tárgyalja az eseményeket; VI. rész: László király választása, koronázása és hadairól; VII. Az alföldi hadakról László király ideiben mind haláláig; VIII. Lajos, János, Ferdinándról szól, legbővebben a mohácsi csata leírásánál időzve.

Főforrása volt B. Fazekasnak e művénél Bonfini mellett a *Heltai Chronicá*-ja, ezt követi az események sorrendjére nézve, a nélkül, hogy átvinné annak bőbeszédű reflexióit s a nélkül, hogy ez által lemondana egyéni nézeteinek érvényesítéséről; különösen meglátszik ez ott, a hol Szapolyai Jánosról szól; itt egész ellentétes álláspontot foglal el Heltaival s határozottan Szapolyai-párti; míg Heltai kicsinylőleg nyilatkozik róla,¹ ő védi ellenségeivel szemben, kik a mohácsi veszteségért is őt teszik felelőssé. A mint maga írja:

»Sok szó vagyon tudom János királyra,
Árulónak az német párt őt mondja;
Diesiri bizonynyal a ki ezt írta,
Ki királylyal ott vala mohácsi hadba.«

Itt a mohácsi vész és a János király története előadásánál *Brodarits* István műve (»De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohacz«) szolgálhatott forrásául, a mely megvan a Zsámboki-féle (1568.) Bonfini-kiadásban is. Csakis ez íróra vonatkozhatik előbbi idézetünk utolsó sora; róla tényleg tudjuk, hogy részt vett a mohácsi harcban s később a Szapolyai János pártján nagy szerepet vitt s Bécsben a János király megbízásából követségben is járt.

A másik históriás ének főhőse a vitéz *Castriot*, »kit a török *Szkenderbégnek* hívott.«²

¹ Pl. »Szapolyai János, az erdélyi vajda az ő nagy népével Szegednél fűtezik, mert csak azt várja vala ő, hogy oda veszne Lajos király, hogy ő magát annak utánna előlthatná . . .«

² Teljes czíme Szabó Károlynál RMK. I. 25. szám a. Innen csak annak fölemlítése hiányzik, hogy a címlapon a *Castriot* arcképe is közölve van,

Castriot György hősies alakját a XV. és XVI. században rendkívül nagy népszerűség övezte körül.¹ Oly hatalommal szemben tartotta fent magát, mely a legrettegettebb volt Európában s olyan időben, midőn az a hatalom delelő ponton állott, s a mi még inkább emelte varázsát: törhetetlenül, bukás nélkül.

Természetesen róla, mint érdekes és változatos életű hősről számos életrajzot írtak, a melyek között legnagyobb népszerűsége Marino Barlette dalmát származású bresciai tanár latin nyelven írt műve tett szert, mely 1508 körül jelent meg Rómában s a melyet egymás után fordítottak le németre (1533.), olaszra (1554.), francziára (1576.) és angolra.

Magyarországon sem késtek soká lefordításával. Érdekel az bennünket, talán még inkább mint más nemzetet, mert a török, a mi ellenségünk ellen nyert győzelmek szakadatlan sorát tárgyalta, a mit bizonyára jóleső örömmérettel olvashattak eleink; fordítóinknak célzatuk is volt az ilyen tárgyú művekkel — a nélkül alig is írtak valamit e korban — a már lankadófélen levő harezi kedvet és bátorságot éleszteni akarták vele,² ez az oka, hogy első sorban a vitézek számára írtak; ezeknek ír Tinódi, Nagybankai (»vitézeknek,

mely a külföldi fordításokban és kiadásokban előforduló arczképektől elütően Castriotot fiatal korban, borotvált arczczal, gombos, magyar dolmányban, fején kucsmával tünteti föl.

¹ Népszerűségére vall az a körülmény, hogy a személyével foglalkozó, részben történeti, részben költői művek számtalan kiadásban forogtak az olvasó közönség kezén s pl. csupán a Nemz. Múzeumban több mint húszféle fordítása, illetőleg kiadása van meg. jobbára a XVI. századból.

² Némileg hasonló célzattal adta azt ki németül *Funk Tódor* is, ki azt mondja fordítása előszavában; »Als hab ich dieselbe uffs new mit fleis in Lateinischer Sprach durchsehen | kurtz zusammen ziehen | vnd in gut verstandlichem Teutschen zum Truck verfertigen lassen. Darzu mir denn der Welt jetzige Zustandt | besonderlich vnsers geliebten Vaterlands | Teutscher Nation, anlasz vnd gelegenheit gegeben | Gelege demnach der guten Zuversicht | disz Werck werde löblichen Regenten | Kriegsöbersten vnd Befehlhabern | Auch allen denen | so sich im Kriegszwesen hin vnd wider | *bevorab im Königreich Vn-* | *gern* gebrauchen lassen | beydes desz hohen Fürstlichen ankommens | vnd denn der herrlichen Tugendt vnd Mannheit halben | damit der Heldt Scanderbeg begabt gewesen | zu sonderlichem gefallen vnd nutzen gereichen . . .« (Scanderbeg . . . in hoch Teutsch vbergesetzt Durch Herrn *Theodorum Funccium, Vngar: Historicum*. Magdeburgk. 1606. 4-o.)

kik vannak a végházakban») s több más író. Ezenkívül, a mi fő indító okul szolgált, sok közös vonást talált a magyar ember Castriot- és Hunyadi Jánosban. Szkander béget úgy tekintették, mint Hunyadi hasonmását és tényleg igazság volt e hasonlatban, mert egyforma nagy hős volt mind a kettő és egyforma félelmes ellensége a töröknek, — sőt mint szövetségesek együtt is harcoltak a közös ellenség ellen s az egyik dicsősége a másikra is átsugárzott és a nemzet is joggal kívánt részt magának belőle. E szempontot B. Fazekas sem tévesztette el szem elől. Ez indítja arra, hogy Barlette művét lefordítsa s e nézetet érvényre emeli művében, gondosan megvonva a párhuzamot a két hős között:

»Két vitéz volt akkor legjobb, jól tudom,
Hunyadi, Szkenderbég, nyilván olvasom.«

Hazafias czélzatát ilyen szavai bizonyítják:

»Nem tudék jobbat én régi dolgokban,
Magyar nemzetnek irom ezt példában,
Epirus lenne az Erdélyországban,
Szű, kéz kellene az török torkában.«

Sőt hogy még vonzóbbá tegye a Castriot alakját az olvasó előtt, megragadja a hagyományt is, mi szerint Castriot katonái fejedelmük halála után Erdélyben telepedtek le:

»Jó Hunyadi, Szkenderbég meghala,
Herczeg országának az földnép híja,
Ő maradékja Erdélyben is szálla.«

E hazafias intentiójában áll fő érdeme. Mert költői becse művének nincsen, mivel épúgy mint elődei és kortársai tették, és mert a korszellem is úgy kívánta, ő sem mer eltérni az alapul fölvetett mütől, hanem csupán versbe szedett kivonatát adja annak, (»Dolga sok volna, kit irok csak summa«), legfeljebb ha annyiban tér el, hogy ezenkívül néhol a maga erkölcsi reflexióit, az általa elvont tanulságokat szövi be az előadás keretébe, vagy hogy a fejezetek élén röviden azok tartalmát adja versben.

Hogy azért így is tetszett és népszerű volt, bizonyítja az, hogy nem soká újabb kiadása is jelent meg Debreczenben.

B. Fazekas *erkölcsi irányzatú elbeszélései* vagy szép történelmi jórészt a nőnimmel foglalkoznak. E kor verses műveiben

különben nálunk nagyon gyakran szerepelnek a nők, de — a műköltőknél legalább — másként mint a klasszikus írónál vagy korunkban. Nem a szerelmi hódolat hangján szólnak róluk, hanem azok tanítása, erkölcsének javítása, főleg pedig engedelmességre szoktatása a főczél. Ez alól talán csak az egy Balassi Bálint tesz kivételt, egyébként a »Házások éneke« vagy az »Adhortatio mulierum« s más rokon tárgyú művek képviselik az uralkodó irányt. Ezenkívül különös előszeretettel az ókori klasszikus mondák női alakjait szerepeltették, úgy hogy alig van ennek egy-egy ismeretebb alakja, kiről ne írtak volna; a bibliai női alakjaihoz is szívesen fordultak s Delila és Zsuzsánna, Abigail és Pótifárné története nemcsak egy-egy műnek képezte tárgyát, azonkívül Boccaccio és más eroticus írók is találtak fordítókra.

B. Fazekas az ókori klasszikusokhoz fordult tárgyért s Plutarkhoson kívül Lukianos, Aelianus és Ovid műveiből vette elbeszéléseihez az anyagot.

Első ilyen irányú műve »Az tökéletes asszonyállatokról«¹ címet visel s tizenhárom erkölcsi elbeszélést tartalmaz, mindet a nőkről s mind egyenlő versformában vagy egy »nótára« írva.²

¹ Szabó K. RMK. I. 128 sz. a. A címlapon fametszettel, mely vendégséget ábrázol s talán a »Pytheus felesége« című elbeszéléshöz szolgál illusztrációul.

² Álljanak itt összeállítva azon művek, a melyeknek kezdő sorait Bogáti Fazekas »nótául« idézi nyomtatásban megjelent művei címlapján. Érdekes ez már annyiban is, hogy megtudjuk belőle, micsoda műveket olvasott át, vagy talán választott követendő példaképen. 1. *Tökéletes asszonyállatokról*: Ad notam: Gongya közzül egy fő gongya embernek = Pesti György deák »Az halálról való emlékeztető ének (1560)« cz. versének kezdősora (Bornemisza P. Cancionale-jában 1582. 204 l.) 2. *Három jeles főhadnagyok*: Ad notam: Jóllehet nagy sokat szóltunk Sándorról = Ilosvai, Historia Alexandri. 3. *Mátyás király*: Ad n. Árpád vala fő az Kapitanságba = Görcsöni Ambrus. Mátyás király. (V. ö. Szilády RMKT. IV. 293, hol ismeretlennek van mondva.) 4. *Castriot György* I—IV. rész: Ad n. Jóllehet nagy sokat szóltunk Sándorról. lásd 2. szám. V. rész. Sok csodák löttének jó Magyarorszáiban = Tinódi. Erdéli historiaja. (Szilády, RMKT. III. 7.) VI. Sok csodák közöl hallyatok egy csodát = Tinódi, Losonczy István (Szilády RMKT. III. 72.) 5. *Világi zürzavar*: Az Tóldi Miklós éneke nótájára (Ilosvai). 6. *Aspasia*: Az Lucretia nótájára = Euryalus és Lucretia historiaja 1577. körül (Szabó K. RMKT. 360.) Közöltük e »nótákat« azért is, mert némi következtetést vonhatunk belőle arra nézve, hogy mely művek voltak leginkább elterjedve s micsoda versformák

Tizenkettőt *Plutarkhos* »*Γυναικῶν ἀρεταί*« (A nők erényei) című művéből — a *Moralia* közül — fordított le, a mely értekezésben 26 ilyen női példánykép van bemutatva, A kiválogatásnál talán az érdekességre volt tekintettel, de semmi esetre sem arra, hogy a bemutatott nők erkölcsi tekintetben kifogástalanok, annál kevésbbé, hogy »tökéletesek« legyenek. Így egy példa a miletosi szüzekről szól, »kik az estrángra szertelen futnak,« a mely betegségnek az által lehet csak elejét venni, hogy megtagadják tőlök a tisztességes temetést. Egy másik példában a hősnő, Aretafila hogy hazáját megmentse, megöli férjét. A megsértett női boszúállás példányképe: Camma, Chiomara és Timoclia (9., 10., 11. példa). Még a leginkább mintaszerű nők: Megistona, ki saját polgártársaival szemben védelmébe veszi megölt ellensége leányait: a tyrrhen nők, kik, hogy férjeiket a tömlőcből kimentsék, velők ruhát cserélnek; Pytheus neje, ki férjét a telhetetlenségről leszoktatja és *Lucretia*, a kinek történetét *Ovid* »*Fastorum libri*« című művéből (lib. II. 721—852) fordította le.¹ Ez a leghosszabb s egyszersmind a legszebb rész az összes példák között. Egy példában, mely a

voltak közkeletűek, mert némelyiknek, mint Lucretiának, Ilosvai »Nagy Sándor«-ának, Görcsöni »Mátyás király«-ának dallamára csupán a XVI. században négy, öt, sőt hét művet is irtak; általában ezek a Bogáti Fazekas által használt nóták a legkedveltebbek közé tartoztak; e dallamban irták Valkai A., Hunyadi Ferencz, Szakmári Fabricius István, Gosárvári, Salánki, Csáktornyai, Adami stb. költeményeiket. E dallamidézetek egyúttal több elveszett mű emlékét is fentartották, így a legrégebbeket nem is említve, a melyekben idézett dallamok feles számmal ismeretlenek: így tartotta fenn *Sztárai Miklós* »*Vizözön*« című műve (Kol. 1581.) egy más, elveszett művének címét e szavakban: »az *Sodoma veszedelméről való énekének nótájára*, mely így kezdetik el. Beszéllek Ábrahám atyánknak dolgáról« stb. S több érdekes kérdés fölmerülésére adnak okot, melyek még megoldásra várnak. Így, hogy egy példát idézzünk, Pesti György éneke, melynek nótájára 1575-ben verset írnak a mi ismeretünkre először Bornemissza Péter 1582-ben nyomtatott Cancionaléjában fordul elő, de már előbb is, 1575. év előtt okvetlenül meg kellett jelennie valahol. De hol? Különben az e kérdéssel kapcsolatos nehézségekre más alkalom adtával visszatérünk.

¹ Toldy F. (A magyar költészet tört. 2. kiad. 168 l.) azt írja, hogy a műben »*Lucretia* ismeretes gyászos története sz. Ágoston után irtatik le, de úgy mint ezt a szentatyából a Gesták vették által.« Honnan vette ez állítást Toldy, nem tudjuk, de csak futólagos összehasonlítás is bárkit meggyőzhet arról, hogy Bogáti Fazekas *Ovid* után fordított. V. ö. a mutatványul közölt részletet a 29. lapon,

chiosi nőkről szól, humorának is kifejezést ad. Plutarkhos azt mondja e városról, hogy 700 év alatt egy rovott életű nőt sem találtak benne, Bogáti Fazekas e számadatot a maga pessimismusával »hét esztendő forgásá«-ra szállította le.

A művet bevezetésül erkölcsi tanítás nyitja meg, ugyanilyen elmélkedés szolgál epilog gyanánt, a melyekben a költő a nőkről táplált meglehetősen bizarr nézeteinek ad kifejezést. Pl.:

»Vajha pedig nálad nélkül lehetne,
Boldogb állat férfinál nem lehetne.«

Szinte a nőkről:

»Valaki kéret megérdemel az téged
Akárki légy s akárki legyen kérőd.«

Az egyes elbeszélések élén ott áll az erkölcsi tanulság, mely sokszor hosszabbra terjed mint maga az elbeszélés. Mutatványul álljon itt a 9. példa tanulsága :

»Boldog házasságnak én azt itilem,
A hol tarthat vénségig a szerelem,
Ha melyiket előbb kiviszi Isten,
Ha jámbor, maradjon holtig özvegyen.«

»*Aspasia asszony*«¹ is úgy van feltüntetve, mint a kinek története »az jó erkölcsű asszonyoknak tükörül« szolgálhat. Csodaszépségű nő volt, kit szépsége és jó erkölce egyszerű sorsból királyi trónra emelt, s három királyt bilincselt le magához s egyike volt az ókor legünnepeltebb nő alakjainak. Első férje ifjabb Cyrus volt, kinek szerelmét szemérmessége által költötte fel s szeretetreméltó modora és okossága által őrzötte meg: »Mert természet jova kettő az leányba, hogy szép és jó az esze,« és oly okos volt, hogy Cyrus is gyakran indult tanácsa után. Cyrus halála után az Artaxerxes felesége lesz ; ezt is állandóan magához köti s végül is miatta tör ki a végzetes harc Artaxerxes és fia Darius között.

¹ Czím Szabó Károlynál RMK. I. 243 sz. a. Pótlólag ehhez megjegyezzük, hogy a címlapon egy fametszet is van, mely valószínűleg esketési szertartást ábrázol.

Történetét legbővebben *Aelianus* írta meg, a ki »*Ποικίλη ιστορία*« című művében a XII. könyv egész 1-ső fejezetében (»*περὶ Ἀσπασίας*«) vele foglalalkozik. Ezt »olvasta görögből« B. Fazekas s fordította azután le magyarra, rendes szokása szerint ezt is bevezetéssel és záradékkal látva el, a melyben a jó feleség kiváló tulajdonságait sorolja föl.

»*Demeter*« főhőse a Nagy Sándor birodalmán megosztó diadokkok leghatalmasabbika, Demeter Poliorketes, Antigonus fia, a szerencsés hadvezér, ki már alig 20 éves korában több diadalt arat, s egymásután semmisíti meg atyja és a maga ellenségeit, Ptolemaeust, Cassandert s szabadítja föl az ezek által szorongatott görög városokat; nagylelkű, ki mindannyiszor megbocsát a tőle elpártoló hálátlan görögöknek, sőt meg is ajándékozza azon felül őket; a férfi szépség példányképe, ki ha harc nincs kéjtelgő s vakmerő kalandhajhászó.

Szerencsecsillaga akkor kezd hanyatlani, mikor elfogadja a felajánlott macedoniai királyi címet s elbizakodott és gögös lesz saját embereivel szemben is, mely magaviseletével ezeket elidegeníti magától, a szomszéd fejedelmeket pedig kihívja maga ellen, a kik meg is buktatják.

Mint e rövid tartalom is mutatja, »*Demeter*« tárgyánál fogva a históriás énekek közé tartoznék s csak a vitézek érdeklődésére számíthatna, akiknek óvó például szolgál az önhittség és gög ellen. B. Fazekas úgy csinált belőle erkölesi irányú elbeszélést, hogy nem elégedve meg azzal, a mit Demeterről *Plutarkhos* ily című életrajzában talált, főleg az asszonyoknak tanulságul a Demeter leányának, Stratonicának, később a Seleucus nejének és egy ifjúnak, Cambabusnak szerelmi epizódját is beilleszti az elbeszélés keretébe, úgy a mint azt *Lukianos* »*Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ*« című művében (17—22. fejezet) elbeszéli, mely sok tekintetben emlékeztet a József és Pótifárné történetére. Méltán áll utána a másik történet, mely ismét Plutarkos nyomán azt beszéli el, hogyan lett Stratonica az Antiochus felesége.

A Stratonica epizódját megelőzőleg, mintegy ahhoz bevezetésül Cupido mindenre kiterjedő nagy hatalma van rajzolja szintén állott ilyen bevezetés vagy prolog a mű elején is.

Tárgyánál fogva ugyancsak ide tartozik a »*Három jeles főhadnagyoknak*, az Nagy Sándornak, Anibálnak és az római

Scipiónak az boldogság helyén [t. i. az elysionban] a fő helyről való *vetélkedések* című műve is.

— Elődbe kell engem helyezni, mert derekabb vagyok, mint te, ugymond Sándor.

— Semmi esetre sem, inkább engem neked, mond Hannibál.

— Akkor Minos döntsön. Minoszhoz mennek tehát s elmondják neki mind a ketten, hogy honnan származtak, kik és micsoda jögon kéri maguk számára vitézségben az első helyet.

Mikor Nagy Sándor után Hannibál is elmondta hősi tetteit, Scipio közbe lép s Hannibál előtt kér helyet magának, mivel Hannibált harcban megfutamította s Minos csakugyan így állapítja meg a vitézség sorrendét.

Ez röviden e kedves kis elbeszélés tartalma, mely párbeszédi alakban gyorsan és élénken rajzolja elénk az ókor három legnagyobb hősenek alakját s egyike *Lukianos* legsikerültebb párbeszédeinek, a kinek »*Νεκρικὸὶ διάλογοι*« (»Halottak párbeszédei«) című művében ez a 12-dik dialog.

Érdekes, hogy ez egy műnél B. Fazekas elhallgatja, hogy ezt is »görögből olvasta«¹ s úgy adta ki mint a maga művét, a mint ezt mindjárt a mű kezdetén is mondja:

»Nem régen löt dolgot egyet mondanék,
Ha tudnám, hogy tőlem azt mind elhinnék,
Minap nagy bizonynyal nékem beszélék,
Kit tudni mindennek méltónak vélek.«

Itt aztán hosszadalmas leírás következik a pokolról és elysionról, a melyről az átmenetet tulajdonképeni tárgyára így csinálja meg:

»Ferhát egy főtörök minap onnat jött,
Ő maga sem tudja, mint oda sietett.
Tettben, tett kívül, csak az hogy ő megjött,
De hogy ott volt engem ő elhíttetett.
Jeles szép dolgokat monda, hogy látott.«

Csak ezután következik aztán maga az elbeszélés, a mely, a menyire ezt a fentmaradt töredékből kivehetjük, mit sem őrzött meg az eredeti üdeségéből.

¹ Lukianos műveinek magyar embertől két eredeti szövegkiadása is van, mindkettő Zsámbokitól, az ismert nevű filologustól; az egyik Bâsel, 1563. másik Strassburg, 1554. évből; nem lehetetlen, hogy e kiadások valamelyikét használta B. Fazekas.

Jellemző, hogy a költő szükségesnek tartja annak indoklását, hogy miért nem Mátyás király vagy más újabbkori hős nyerte el ez alkalommal a vitézség első díját:

»Nem vala ott híre Mátyás királynak,
Az nagy Solimánnak, sem Atillának,
Híszem más birájok vagyon azoknak.«

De mind e műveknél sokkal inkább figyelemre méltó »*Ez világi nagy sok zürzavarról*« című költeménye.

Ennek tárgya az élet különféle viszonyainak, az emberiség nyomorúságainak ismertetése; ezeket foglalja össze a »zürzavar« gyűjtőcím, miként azt a szerző maga megmagyarázza: »egy zürzavar neve földön ez életnek.«

A két főszemély benne az *Angyal* és a *Setétes*, a kik megfigyelik a világ folyását, az emberek balgaságait s véleményt nyilvánítanak fölötte.

Setétes — e néven nevezi költeményünk állandóan az ördögöt — kíváncsi lesz arra, hogy miért mennek a lelkek oly jajgatva a pokolba s feljön onnan és megfog egy angyalt s ezt »nagy istenkedve mindaddig untatá«, míg rá nem állott, hogy megmutogat neki mindent a világon.

Elindúlnak tehát s először is nézőhelyül alkalmas magaslattal keresnek; a menny ugyan legjobb lenne e czélra, de Setétesnek oda menni nem szabad s így csak a föld mellett maradnak. Az angyal többféle ajánlatot tesz:

»Ottan menjünk — úgymond — egy magas havasra,
Vagy hegyeket rakjunk nagy hegyek hátára,
Avagy rakjunk többet Babylon tornyára,«

s mikor Setétes csudálkozik ez ajánlaton s lehetetlennek tartja azt, az angyal megragadja az alkalmat, hogy elbeszélje, mily sok mindenre képesek az angyalok, már a világ teremtésekor és a »vizezenkor« szerepeltek stb. Ezután a Caucasust az Aman havasra »hempelyíti« s mind a ketten föl mennek rá. Innen látják napsetre Rómát, északon a Duna mellékét s napkeletre Ázsiának egy kis foltját. De mindez még kevés. Újra más hegyeket raknak ezek tetejébe, legfelül teszik azokra a két tetejű Parnaszt. Innen azután mindent látnak:

»Látják köröskörül ez széles világot,
Az föld körül tengert, mint egy lógó nagy tót.«

De Setétes közelről szeretné látni és hallani, hogy az emberek mit csinálnak és mit beszélnek, »nagy gyönyörűséggel, hogy fenn azt kaczaghassa.« A pokolból is azért jött föl, mert ott egy lélektől olyan dolgot hallott, a mi a világ folyására kíváncsivá tette. Ennek ugyanis akkor esett egy cserép darab a fejére, mikor éppen szomszédjához ebédre eligérkezett s ebéd helyett »véres aggyal« úgy ment a pokolba.

Az angyal Setétes e kívánságának is eleget tesz s »egy beszéddel szemét megvilágosítja, hogy messzül mind közel mindent színén láta.« Legelőször is lát egy erős olaszt, ki bikával vállán tánczol. »Jóköz földén viszi, czélnál le hagyítja«; de minden nagy ereje mellett is szomorú vége lesz, az erdőben egy ketté hasított fa oda csípi karját s farkasok eszik meg. A minek láttára Setétes nagyon »hahatola.« Azután más jelenetnek lesz tanuja: a Solon és Cresus történetének. Cresus arany ágyon fekszik s Solonnal a boldogságról vitatkozik:

»Bestye! hát nem vagyok boldog én?« azt mondja,
»Nem vagy« ugymond Solon »azt halál mutatja.«

Setétes ez alatt meglátja az aranyat, a melyet eddig nem ismert s nagyon csodálkozik, mikor az angyaltól hallja, hogy e »nehéz halován« okozott a legtöbb zürzavart és háborúságot a világon pedig azzal senki sem segíthet a lelkén: »Mert senkit meg nem tart, pokolra ne menne.« Cresust sem mentette meg, mert Cyrus elfogja, ezt meg Tomyris öli meg. Hasonló sors jut osztályrészül utódaiknak, kik »azt sem érdemlik, hogy ki neveket hallja.« Azután újabb jelenet tárul eléjük: a Polycrates vajda lép föl gyűrűjével s lejátsza azt a szerepet előttük, a mit Herodot beszél el róla.

Itt alkalmat vesz a költő magának arra, hogy rajzolja az emberi törekvések sikertelenségét és czéltévesztett voltát, az ember küzdelmét és elbukását a létért vívott harcban; hogyan számít előre, hogyan tervezget a halállal mit se törődve, pedig hát

»Igen vékony szőrszál minden állapotja,
Kire földieket Isten akasztotta . . .
Némely igen fenáll és nagy terhet téssen,
Az pókfonál gyenge és róla lecseppen.«

Egyik hajón járja a tengereket s a tengerbe vész, más szép házat rakat s nem éri meg a befejezését. Sőt a családi élet sincs keserűség nélkül:

»Azvagy, kinek ma lött egy férfi gyermeke,
Kit atyja nevére ottan keresztelte,
Ha tudná, hogy heted esztendőn elveszne,
Véled-é, hogy rajta mint örül, így örülne.«

E példát a költő alighanem a saját életéből vette; mint tudjuk nagyon nehezen tudta elviselni fia kora elhunytát s e néhány sorral is az ő emlékét akarta megörökíteni és talán saját bánatán is ez által könnyíteni.

Sokan uralomra vágnak, pedig az élet olyan rövid, álomszerű; a vízbuborékhoz hasonló, egyik hamarabb, másik később, de nem soká szétpattan.

A sok hiábavalóság láttára Setétes mintegy kiesve szerepéből fel akarja világosítani az embereket törekvésök eredménytelenségéről s jövődő sorsukról, hogy, míg nem késő, életmódjuk megváltoztatására bírja rá őket, de az angyal visszatartja, mert

»Monda itt az angyal: nincsen abba haszon,
Ha úgy kiáltasz is, hogy megszakadsz azon;
Mert dugva az fülek, mert félnek mindazon,
Hogy jóra intő szó fülekben ne hasson,«

Ő tehát nem bántja a dolgot, hanem nevet rajta egyet, mint az épen akkor előtte elvonuló pompás temetési meneten is s aztán még megtekinti Rómát, Ninivét, Jeruzsálemet, Babilont és Velőnczét s ezzel véget ér a látomány.

A hegyeket visszarakják előbbi helyére; Setétes az angyalnak szépen megköszöni a szíves kalauzolást s azzal »nagy kaczagva« visszamegy a pokolba.

Érdekes e mű annyival is inkább, mert minden valószínűség szerint költőnknek eredeti munkája. Vannak ugyan benne olyan jelene-tek és vonások, melyek kölcsönöztek, így pl. az, hogy Setétesnek az angyal egy hegy tetejéről mutatja be a világot a biblia egy jelenetére emlékeztet; a bikát czipelő olasz Ilosvai Toldijára. De e részletek mellett egészen Bogáti Fazekas munkája az kivitel, gondolkozásmód és felfogás tekintetében.

A *vallási lyra* körébe három kéziratban maradt műve tar-

tozik B. Fazekásnak: az »*Énekek éneke*« »*Jób*« és a »*Zsoltárok*«, tehát három bibliai fordítás, illetőleg költői átdolgozás.

Az »*Énekek éneke*« a középkornak egyik legkedvesebb és legnépszerűbb olvasmánya, melyet számtalanszor lefordítottak és átdolgoztak. Az az értelmezés, mely szerint e bájos szerelmi idyll nem egyéb, mint a Krisztus és a keresztyén egyház között fennálló szoros viszonyt jelképező allegoria, a középkor után a reformáció korában is nagy kedveltséget biztosított neki s még inkább fordították, magyarázták. Nálunk B. Fazekástól van az első költői fordítás, a ki szabadon fordította le s nem minden költői érzék nélkül.

Jób könyvének alapeszméje, hogy a csapást és veszteséget Isten azért bocsátja az emberekre, hogy próbára tegye őket, a mit ha szerencsésen kiállottak, gazdag kárpótlásban részesülnek. Ez eszmemenet nagyon kedvelté tette e művet főleg olyanok előtt, kik javaik elvesztése vagy feldult családi boldogságuk után irodalmi foglalkozásban kerestek vigasztalást. Ez a czélja Tolnai Györgynek,¹ ki *Jób* történetét

»Az szent bibliából versekben írá,
Kivel magát vigasztalni akará.«

Így keresett Bogáti Fazekas Miklós is fia elvesztése fölött érzett bánatában *Jób* könyvének költői fordításában vigasztalást és enyhülést.

»Írásban én bumban szent Jóbra tekéntek,
Kis tükörül vetett nekünk úgy ítílek, . . .
Ezek közt magamnak keservemben szólék.«

Fordításában a biblia beosztásához tartja magát s 42 fejezet korlátai között beszéli el *Jób* történetét.

Költői becs tekintetében minden műve között első hely *Zsoltárfordítását* illeti meg. Előtte is sokan megpróbálkoztak már ezzel, így Siklósi, Sztárai és mások, de a Fazekas fordítása költőiség és verselés tekintetében messze túlhaladja ezeket s e tekintetben csak Szenci Molnár Albert állítható vele párhuzamba, a kivel szinte kiállja a versenyt, sőt egyes zsoltárok, mint a 19., 136. 147-ik szebben vannak nála fordítva, mint Szenci Molnárnál, a minek oka az lehet, hogy Fazekas sokkal szabadabban fordít, mondhatnók hogy »utánkölt« és így jobban megválogathatja a költői kifejezéseket.

¹ Szilády, Régi magyar költők tára. IV. 68.

Ez énekeket nemzeti dallamokra írta¹ és pedig részben világi, részben vallási tárgyú énekek dallamára. Így egy éneke (Görcsöni Ambrus »Mátyás király«-ának nótájára van írva.

Kinek fordítását követte B. Fazekas, nem tudjuk megállapítani; hogy nem a Székely István vagy Heltai prózai fordítását vette alapul, az azért valószínű, mert köztük semmi egyezést nem vehetni észre, bárha az ilyen ének- és zsoltárfordítások rendszeren nem is kötik magokat az alapszöveghez; de azért másfelől époly kevésbé mernők állítani, hogy eredeti héberből fordított, mint azt a későbbi, valószínűleg szombatos kéztől eredő cím jelzi, még hogy ha közelebb állana is a héber szöveghez, mint az említett két fordítás.²

* * *

A Bogáti Fazekas művei, mint ez ismertetésünkéből is kitészik, túlnyomó részben fordítások. Fordítások nem a szó mai értelmében, hol a gondolatoknak kell egyezőknek lenni s a kifejezések a nyelv szellemének megfelelőleg szabadon alkalmaztatnak; ilyen fordítás a Fazekas korában nem létezett s annak a kor izlése is ellene volt. De nem is szó szerint való, szolgai fordítások. Költőnk elég szabadon bánik az eredetivel, saját reflexióit szövi be a szövegbe, a melyeket igaz, sokszor szívesen nélkülöznénk, mert az elbeszéléssel csak nagyon vékony szálon függnek össze; azonkívül változtatásokat enged meg magának, hol az eredeti szöveg a magyar izlésnek nem megfelelő, vagy a hol azt bőbeszédűnek találja, mint Ovid Lucretiájánál;

¹ Kanyaró F. (Ker. Magvető 1889. évf. 277 l.) Szenci Molnár Albertnek mintegy hibául rója föl, hogy francia dallamra írt zsoltáiraival kiszorította a használatból B. Fazekas nemzeti dallamú zsoltárait, de aligha helyesen, mivel Szenci Molnár Albert ez által új versformákkal és dallamokkal gazdagította a magyar énekköltészetet.

² Ugyanazért elharmarkodott Kohn Sámuel állítása, melyet ő bizonyítani is próbál: (A szombatosok tört. Bpest, 1889. 154. l.) »Ki a Midrást, Rasit, Ibn-Ezrát és kivált Kimchit úgy értette s úgy tudta felhasználni, mint Bogáthi, az mindenesetre korának a keresztények közt egyik legkiválóbb hebraistája« volt. Ez énekek valamely szombatos átdolgozása vezette a tudós írók félre. Ideje lenne, ha végre valaki, a kinek módjában állana ez énekes könyvnek az országban szétszórva lévő kéziratához hozzáférni, összehasonlítani azok szövegét s megállapítani, a mennyiben ez lehetséges, hogy melyik kézirat szenvedett kevesebb változtatást vagy átdolgozást, csak ezután lehet teljes biztonsággal ítéletet mondani ezek költői értékéről. Hogy B. Fazekas szombatosságának kérdése ezzel szintén szoros kapcsolatban van, azt alig szükség említenem.

másutt, hol az eredeti csak néhány szóval említ valamit, kibővíti azt, mint »Tökéletes asszonyállatok«-ban, hol az eredetiben csak annyi áll, hogy Pytheus ajándékokat küld Dariusnak, ő leírja az ajándékokat is, hogy milyenek voltak, aranyból szőlőt stb. hiven utánoztak, a mi szerencsés változtatás s a mű szellemének is megfelel, a meny nyiben Pytheus elébe felesége oly czállal, hogy vele kapzsiságát elhagyassa, már előzőleg egyszer étel helyett ilyeneket tétetett. Hasonlatokat sző be, melyek sokszor sikerültek, mint a »Tökéletes Asszonyállatok«-ban, hol a boszúálló nő a méhvel van összehasonlítva:

»Értjük az méhnek az ő természetét,
Az ki megbúsítja dolgában őtet,
Ha meghal is megkeresi a bűnest,
Mert ellene ő nem tudja vétetét.«

Olykor magyar *példabeszédek*et is illeszt be az elbeszélés keretébe, vagy alkalmaz tanulságul. Így pl. a »Tökéletes asszonyállatokról« irt művében:

»A ki száját a kása megégette,
Az mezőben is a tarlón fél tőle.«

Ugyanezen műben más helyen:

»Azt hallottam magyar példabeszédben,
Az ki oroszlánt tanít életében,
Ebet ver előtte, hogy szeligyüllyön,
Kegyetleneknek ez tanúság legyen.«

Castriotban:

»Az ki rókával köt nagy barátságot,
Ravaszul hordozzon körülle horgot.«

Költészetének jellemzésére álljon itt mutatványúl egy szép részlet »Lucretiá«-ból, annak leírása, mikor ez cselédei között dolgozva távollevő férjére gondol:

»Ez barson dolmant csinálom urannak,
Két kezemmel én szerelmes társomnak,
Hadgyátok el most egyéb dolgátokat,
Végezzük el ma ennek ő varrását.

Küldem ezt holval urannak táborba,
De mit hallottak kérlek az városban,

Mikor kijártak szolgálaim piacra,
Mongyák-é, ha meg soká léznek oda.

Fene város vagy te gonosz Ardea,
Hogy te mértél támadnia Romára,
Sok jó asszony vagyon miattad buba,
Urokat féltik mint járnak az hadba.

Isten hozza csak egységben őket,
De szertelen igen félttem egyemet,
Tudom szívét és nagy vakmerőségét,
Meghasad szívem úgy félttem életét.«

Gyenge szép orczáján könnyű csordula,
Dolgát elhagyá, magát elbocsátá,
Ura onnan kövül ám megszólítá:
»Ne félj társom, im megjöttem,« azt mondá.

Ugy tetszék ugyan megelevenüle,
Urához kifuta, nyakon ölelé«¹

Szintén sikerült az a leírás, melyben Aelianus nyomán az Aspasia szépségét rajzolja, s a mely mindamellett is, hogy eredetijétől nem sokban tér el, figyelemre méltó:

»Egyéb jószági közt, kivel gazdag vala, gesztenye színű haja
Nem igyenesen nyula, de kevéssé fodros lobogó hajaszála;
Két szeme kün álló, zomok, kit akkorban világ legszebbnek tartá.
Meghorgott kevéssé, de kicsin az orra, szép rövid az két füle,

¹ Összehasonlítás végett közöljük Ovidból a megfelelő helyet:

»Mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellae!)

Quam primum nostra facta lucerna manu.

Quid tamen auditis? Nam plura audire potestis.

Quantum de bello dicitur esse super?

Postmodo victa cades, melioribus, Ardea, restas.

Inproba, quae nostros cogis abesse viros!

Sint tantum reduces! sed enim temerarius ille

Est meus et stricto quolibet ense ruit.

Mens abit, et morior, quotiens pugnantis imago

Me subit et gelidum pectora frigus habet.«

Desinit in lacrimas intentaque fila remittit,

In gremio vultum deposuitque suum.

Hoc ipsum decuit. Lacrimae decuere pudicae,

Et facies animo dignaque parque fuit.

»Pone metum, venio!« coniunx ait, illa revixit,

Deque viri collo dulce pependit onus.«

(Fast. II. 745—760.)

Szine mint rózsának, kiért város népe őt méltónak nevezte,¹
 Az az piros fejr: ajaka mind piros, bőre színe mind gyenge;
 Olyan mint az uj hó, még annál is fejr szájában minden foga;
 És az mit többi közt nem hagyhatunk alább: szép lába, szép járása;
 Gyenge de szép szava, mely gyönyörűséges régi sirének szava.«²

Igen nagy előszeretettel alkalmazza az *alliteratiót*. Nem volt ez új dolog elődei és kortársai előtt sem, de ily nagy mértékben talán egy se használja közülök. Álljon itt néhány mutatványúl:

Ugy parancsolt **CS**ászár **CS**endesen **CS**ellegne.

(*Castriot.*)

Szembe **sz**álla, **sz**ép hadat **L**ysimachus **l**áta.

(*Demeter.*)

Légy had előtt **h**a **h**ol kell, mindenben igazgasd.

(*U. o.*)

Szemét beköttek két **sz**árnyon jár azért **sz**éllél.

(*U. o.*)

Annyi nagy sok **k**éncs **k**ele, mind **k**apsiba.

(*Mátyás.*)

Kemény, **k**egyelmes légy **k**özépmértékre.

(*Castriot.*)

Magaviselete **m**ind csak azt **m**utatja

(*Aspasia.*)

Mint nemes természet **m**ondja, hogy **m**egbánja.

(*U. o.*)

Tükörét térdére **t**ötte, magát nézi.

(*U. o.*)

Reménség, félelmek **f**ejek **f**elett járnak.

(*Világi zürzavar.*)

Másszor csak a verssor első és utolsó szavának kezdő betűi egyeznek:

Készen légyen mindennek bár az ellen **k**ardja stb.

(*Demeter.*)

Nem egyszer megtörténik, hogy a költő belehevül az elbeszélésbe, különösen mikor vitézi tettet ír le. Ilyenkor verselése is kevésbé lesz chablonszerű s előadása is megélenkül, mint az ilyeneknél:

¹ »... ἐγάλουν Μιλτώ.«

² »Ἐἶπεν ἄν τις, λαλοῦσης αὐτῆς, ἀκούειν Σειρήνος.«

»Siessen hol mi urfi, ur, vitéz volt,
 Ma Epirusnak kapuja leomlott;
 Ma birodalmunk, ma erőnk elfogyott,
 Várunk, városunk reményök megholt.

(*Castriot.*)

Ilyenkor rimei is sokkal jobbakká lesznek:

»Jó vitézség akkor szüben, erőben,
 Algyu, puskaszerszám nem vala bőven.«

(*U. o.*)

»Oka tudatlanság és pokol hit benne,
 Furva sem nyithatnád fülek meg ezeknek.«

(*Világi zürzavar.*)

Verselés tekintetében különben B. Fazekas, Balassit kivéve, bármely kortársával kiállja az összehasonlítást s oly rimek, a minőket Tinódinál vagy Ilosvainál megszoktunk, nála inkább csak elvértve fordulnak elő. Még e tekintetben históriás énekei »Mátyás király« és »Castriot« a leggyengébbek, későbbi műveiben verselése mindinkább jobb s vallási tárgyú költeményeiben áll fejlődése legmagasabb fokán.

A mi a *versformákat* illeti, azok mind az e korban divatos versformák, melyeket már Tinódinál és Ilosvainál megszoktunk, különben is első sorban az általuk használt schémát vette Bogáti Fazekas követendő példányképül s műveik nótájára írta verseit.

Öt művében, a »*Tökéletes asszonyállatok*,« »*Három jeles főhadnagyok*,« »*Mátyás király*«-ban, »*Énekek éneké*«-ben és a »*Castriot György*« négy első és hatodik részében négysoros strófákat használt, melyek egy rímben végződnek tizenegy szótagos sorral és a következő ütemezéssel: 4+4+3; a sormetszetre kevés figyelemmel, valamint az is gyakran megésik, hogy egyik-másik sor egygyel több vagy kevesebb szótagból áll. »Castriot« 5-ik része és »Jób« 12 szótagos sorokból áll, a melyeknél rendszeren a 6-ik szótag után van a sormetszet. A »*Világi zürzavar*«-t, miként Ilosvai »Toldi«-ját, egy rímben végződő négy soros strófák alkotják, a 3 első sorban 12, az utolsóban 13 szótaggal 4+2+4+2 és 4+3+4+2 ütemezéssel. »*Demeter*«-nél a strófák négy 13 szótagú és egyrimű sorból állanak, noha elvértve találkozik sor, mely 12 vagy 14 szótagra terjed, ütemezése 4+3+4+2.

Aspasia áll a leghosszabb sorokból, ez 19 szótagú és 3 soronként képez strófákat; képlete: 6+6+7. Az a versalak ez, mely ütemrészekre osztva Balassi-versszak néven ismeretes.

De *nyelvészeti* szempontból is figyelmet érdemelnek a Bogáti Fazekas művei. Tős-gyökeres magyar volt, a mint erre önérzettel hivatkozik is:

»A magyar nemzetre ugyan nem szólnék,
Gonosz nevet magyar valván nem adnék«

ezért műveiben sok eredeti, ma már elavult, kevésbé ismert vagy egészen ismeretlen szóra és kifejezésre akadunk Pl.: *labonta*, *bozonta*, *eskenni*, *elrekont*, *agné* (»ez egy igen kegyetlen agne vala«) *keresség*, *lepék* (»Lepék haza Pytheus üdö mulva«), *tural* (»Simon módra innen házul turalnunk«), *felemás* (semibarbarus), *köppent*, *fogtat*, *kapont* (»minap beszédedben nagyot kapontál«), *falkán* föld, *telének* (»telének az vén Hellenicus mellé«), *bonczó*, *palla* (»azra semmit nem palla«), *korula*, *kellekor*, *kellő fia*, *sahosan*, *járgal*, *együld*, *rutalmas*, ötvösök *megössék*, *szellye*, *encsem bencs*, *valván* (»minden emberrel jól tegyen ur valván«), *holval*, *szokmán* (»egy néhány jó legént küldé szokmánba«), *nódit*, *tiltul*, *senkel* (»mert vitézinek mindenét senkelte«), *megir* (»megirék a jó asszont a szörzésbe«); provincialismusok: *itilem*, *iltet*, *miltan*, továbbá: *küssbülés*, *örüzet*, *kén*, *kénecs*, *gyengy* stb. A nyílt *e* külön jelölését, a mit Heltai jelölt meg először, nála is külön jelölve találjuk: *het*, *kertedre*, *ketelen*, *élet*, *szeker*, *ejhez*, *kesere* stb., habár nem következetesen minden művében.

Ez elavult szavak és kifejezések, az erőteljes és régi zamatú nyelv ma bizonyos bájít kölcsönöz e műveknek, a melyeknek ilyen sorai:

»Tetszik a királynak virágszüvet ura
Hogy meg ne fonnyassza«

vagy:

»Nagy keserves könyvel két szeme rakodott«

a szerelem istenéről Cupidóról mondott e szavai:

»Képes ifjakat lobbant lángos üszökivel«

épügy gyönyörködtetnek, mint pl. Ilosvainak

»Meghidjétek tü ezt, tizenegy királyok,
Agyatokba rontom arany koronátok«

vagy

»Óh én vén szakálam, hivatlan vendégem!«

és más efféle erőteljes, archaisticus színezetű és költői kifejezései, a melyekhez hasonlók B. Fazekasnál nagy számmal fordulnak elő.

Mindent összevéve, Bogáti Fazekas Miklós egyik legkiválóbb alakja XVI. századi költészetünk művelőinek, kinek művei úgy a tárgy és versalak változatossága miatt, mint nyelvi és költői sajátosságuk, sőt költői becsüknél fogva kiváló figyelmet és méltány-
jást érdemelnek, többet mint a minőben eddig részesültek.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

I.

Magyar nyelvű nyomtatványok.

1.

[347.] *Debreczen, 1630.*

Uy és O Kalendarium, Christus Urunk születése után 1630. Esztendőre, rend szerint az napoknak számlálásával es egyéb választásokról. Ehinger Illyes által irattatott. Debreczenben, Nyomtatta Rheda Peter.

16r. A—D₄=28 sztlan levél.

Tartalmát bővebben ismertette Ádám Gerzson a *Századok* 1890. évi folyamában a 235. lapon. Néhány lap megvan belőle a debreczeni ref. kollégium könyvtárában is.

Décsi Lajos.

2.

Bécs, 1637.

(*Kopcsányi Márton.*) Keresztyen Imadsagos Könyvechke, mely, a Czeremoniaknak, és ennéhány hitünk agazatinak (az együgyűek kedvéért) rövid magyarázattyával külömb külömb féle imádsagokat foglal magában. A Bodog Emlekezetű Cardinal Pazmany Peter Esztergami Érsek engedelmeből, először 1616. második, 1622. esztendőben nyomtatott; mostan harmadszor valamennyi jobbitással és szaporitással. Nyomtattatot Bechbe Formica Máté által MDCXXXVII. esztendőben.

12r. 510 lap. Elöl czimlap 1, végül mutató tábla, approbatio, nyomdahibák 5 sztlan levél.

Szabó Károly R. M. K. I. kötetében 665 sz. a. e mű czímét igen hézagosan közli. Megvan egy teljes és egy csonka példánya a budapesti egyetem könyvtárábnn.

Horváth Ignác.

3.

Bécs, 1637.

A Keresztyeni Tudomaninak Rövid Sommaja. Első Resze A Hitnek Agazatiról. Nyomtattatot Bechbe Gelbhaár Gergel által, MDCXXXVII. esztendőben.

36 sztlan lap.

Szabó Károly a R. M. K. I. kötetében 666. sz. a. hiányosan adja a czímet. Egy teljes és egy csonka példánya a bpesti egyetem könyvtárában. Mindkét példány Kopcsányi Márton Imádságos könyvecskéje (Bécs 1637.) után kötve.

Horváth Ignác.

4.

[348.] *Kolozsvár, 1671.*

Practica | ARITHMETICA. | Az az: | SZAMVETŐ | TABLA. | Melyben minden féle | Adásról és vételről akarmi- | némű kereskedésben-is bi- | zonyos számoknak summáját | készen és könnyen fel- | található. | PADVAI JULIUS | CAESAR által irat- | tatott. | Mostan pedig e' szép kis formá- | ban harmadszor ki-bo- | csáttatott: | COLOSVARAT. | VERESEGYHAZI SZENTYEL | MIHÁLY által. M. D. C. | LXXI.

12r. A—O=112 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

5.

[349.] *Kolozsvár, 1676.*

Az Istennek kertében fel-nőtt szép | ÉLŐ-FA | A' TEKINTETES VR | TELEKI MIHALY | A Méltófágos Erdélyi Fejedelemnek belfő Tanácsfa, Torda és Máramaros Várme- | gyéknek Fő Ispánnya, Kúvár s mellette való vidékének, és Hufzt várának

Fő Kapitánya, etc. | és véle edgy Teft | **TEKINTETES VÉR JUDITH** Afzfzony | S' azon Előfanak | **KILENCZ** elő **GYÜMÖL-CSEI**. | A Mellyeket | Az Erdélyi jó Hazának földén, fok változáfi és fíradfági után, Istennek mennyekből fzapora fíros harmat módgyára reá szállott | fok szép áldáfi között termett, és hozott: kik közzül, az előbb és Istennek kedvében fel-neveltetett, s legfzebb illatozásban lévő | Gyümölcsét, | **TEKINTETES TELEKI ANNA** | **KISASZSZONYT**, A' régi Tekintetes, hirrel, nével, és moftan Fejedelmi Méltósággal fénlő **APAFI** nagy **HÁZNAK** kertében, | A' | **TEKINTETES APAFI MIKLOS** | **URFI** kebelében, Istennek szent rendeléfe fzerint adta és ajánlotta | 1676. Elzten-dőben, Sz. Mihály havának 9-dik napján. | A' | melynek lakodalmi nagy pompáját, ez Hazánkban hafznosan gyümölcsöző nagy **ELŐ-FANAK** le-rajzfolásával ékefitette | **VERES-EGYHÁZI SZEN-TYEL MIHALY** Colofvári Könyv-nyomtató.

Egyleveles nyomtatvány. Megvan b. Radvánszky Béla sajkócazi könyvtárában, a ki ismertette is és hü facsimilét adott róla a *Turul* 1889. évi folyamában 168. l.

Décsi Lajos.

II.

Idegen nyelvű hazai nyomtatványok.

1.

[100.] *Pozsony, 1637.*

Orationes Dvae, | **ILL^{mi} ET REV^{mi} D.** | **D. Georgii Draskovith,** Episcopi Iavriensis Et Comitís, Sacrae Caes: Regiaeque Majestatis Consi- | Liarii, Ac Penes Serenissi- | Mam Reginam Poloniae | Commissarii Pri- | Marii, Habitaé | Primúm, ad Pontem Vístulæ, cum Serenífisima | Regina fines Poloniae ingrederetur, & nomine Regis, à Proceribus obviam missis, salutaretur, XXIV. Aug. | Deinde, sub tentorio prope Varfaviam, cum Se- | renífisimus Rex, ac univerfum Regnum, obviam veni- | rent Reginae Urbem ingredienti, XII. Septembris. | In lucem vulgatae, | Ab Admodum Rev. D. Joachimo | Luzinski, Canonico Ecclesiae Scepuftenfis. | Posonii. M-DC.XXXVII.

4r. 6 sztlan lev.

A kiadó Luzinski ajánlja Lósi Imre esztergomi érseknek. A M. Tud. Akadémia könyvtárában.

Hellebrant Árpád.

2.

[101.] *N.-Szombat, 1649.*

PATRONA | HVNGARIAE IN | CAELOS ASSVMPTA | Sub
 Schemate Victricis, Triumphatricis Judith. | ILLVSTRISSIMO AC |
 REVERENDISSIMO PRINCIPI | GEORGIO | LIPPAY, | DE SZOM-
 BOR, ARCHIEPISCOPO | Strigonienfi, Primati Hungariae, etc. |
 COLLEGII GENERALIS CLERI REGNI | Apoftolici Primo Erectori |
 REVERENDISSIMIS ITEM, ADMODVM REVERENDIS | Ecclesiae
 Metropolitanae Strigoniensis Episcopis, Praepofitis, Ab- |
 batibus, Canoniceis. | Necon | ILLUSTRISSIMIS, MAGNIFICIS HUNGAR:
 PROCERIBUS, | Ac deniq; etiam | PRAENOBILI AC INCLYTO
 SENATUI LIBERAE, AC | Regiae Civitatis Tyrnavienfis, | AB
 ILLUSTRISSIMA, GENEROSA, NOBILI, SINE MA- | cula Con-
 ceptae Virginis Sodalitate | Per Academicos Rhetores, alioq; ejus
 Almae Congregationis Sodales | In eodem Generali Collegio Tyr-
 naviae Tragocomicè | Repraefentata. | TYRNAVIAE, | Typis Aca-
 demicis, per Philippum Jacobum Mayr. ANNO M. DC. XLIX.

4r. A—B₂=6 sztlan lev.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

3.

[102.] *Gyulafehérvár, 1657.*

Schema Primum Generale. Sive forma studiorum Albenfium:
 Pro hoc Anno Domini M.DC.LVII. Albae Juliae. Excudebat Marti-
 nus Major, Coronsis. Celliffimi Transylvaniae Principis, ac Scholae
 Typographus.

8r. a—g=112 lap.

Egyetlen példánya az oxfordi Bodleian-könyvtárban.

Hellebrant Árpád.

4.

[103.] *Lőcse, 1668.*

I. N. I. | BONA VERRA | NUPTIIS SECUNDIS | VIRI |
 PLURIMUM REVERENDI & CLARISSIMI | DN. GOTHOFREDI
 TITH, | Ecclesiae Schemnitenfis in Montanis Hungariae | ARCHI-
 DIACONI | cum Nobilissimâ ac Pudicissimâ Foemina | EVPHRÓ-

SYNA KEYSERIA, | Viri quondam | Nobilissimi & Eruditissimi |
Dñ. MICHAELIS HEYDT &c. | RELICTA VIDUA | Vratislaviâ
Silefiorum Metropoli | tranfmiffa | ab | AMICORUM | PARI. Leut-
schoviaë, Typis Samuelis Brever.

2r. 2 sztlan levél.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

5.

[104.] *Löcse, 1674.*

I. N. I. | PRAXIS PIETATIS. | To geft, | O Cwićenij fe w |
pobożności prawé, | Knjzka miłostná; | Kterakby Křeřtiánki ółowék |
w Pravé a Spafytedlné známořti, | gak Boha, tak y febefamého,
platné | prořpjwati, a Život fwúg w báżni | BOŽij dobře řpořadage
pořěřěne | w řwědomj pokogném řtráwiti, | y napořledy geg po
dokonánij, | Běhu blahoflaweně za- | wrjtimohl, wyw- | cugjcy. |
Wyřiffěná w Lewoocy, | V Samuele Brewera, w Roku | Paně
M. DC. LXXIV.

8r. 513 lap. Elól czimlap, előřzó (Předmlauwa) 4 sztl. levél,
végül register 7 sztlan lap.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

6.

[105.] *Löcse, 1683.*

NATALE VICTORiarum | PRAESAGIVM, | CELSISSIMI
PRINCIPIS ac | DOMINI DOMINI | EMERICI THÖKÖLI | Princi-
pis Hungariae ac | Partium ejusdem DOMINI, | FILIUS | STEPHA-
NUS | PRINCEPS CELSISSIMVS | Lucae Sacrà EMMANVELI &
GABRIELI | Die 26. Martij | In Vitales Auras natus & editus | In
Praefentia ILLUSTRIS AUDITORII | Ad | JUVENTUTEM COL-
LEGII | Ab | ELIA LADIVERO Coll: Direct. | declamatum & b.
s. c. dictum | ANNO | M. DC. LXXXIII. die 29. Mart. | Impreffum
LEUTSCHOVIAE, Typis SAMUELIS BREWER.

2r. A – D₂ = 8 sztl. levél. Elól czimlap és előřzó 2 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

7.

[106.] *N.-Szeben, 1683.*

Evangelia, | VND | Episteln: | Auff alle Sontage, | und für-
nemste Feste, durch | das gantze Jahr. | Auch bey jedem Sontags- |
und Fest-Evangelio, ein Lehr- und Trostsprüchlein | für die liebe
Jugend gesetzt, | und beygefügt die Histori von | der Zerstörung
der Stadt | Jerusalem. | In Hermannstadt, bey Ste- | phano
Jüngling, 1683.

16r. A – W = 186 levél = 372 lap.

Megvan a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

8.

[107.] (*Kassa, 1684.*)

INSTRUCTIO | Pro | DECIMATORIBVS.

Végén: Actum CASSOVIAE, in Archivo Ca- | merae Scepu-
fienfis, Anno 1684 Die | Menfis (a hónap nincs megnevezve.)

2r. A₅ = 5 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

9.

[108.] *H. n. 1686.*

Columba in Fiffuris & Foraminibus | PETRAE | Mystico-
Aenigmatico-Allegorica. | cum solemniter GENEROSUS DOMINUS |
JOANNES SKAL- | KA, PRIVILEGIATAE CIVITATIS SOLNEN-
SIS JUDEX | & Concivis Primarius, | SPONSUS, | ET | GENE-
ROSA ac MAGNIFICA DOMINA | ELISABETHA | SPECTABILIS
ac MAGNIFICI DOMINI, | D. HENRICI DAVIDIS | SOBEK | Liberi
BARONIS de KORNICZ, unicè dilecta Filia | SPONSA | in unam
solidam & constantem Amoris & fidei Conjugalis | PETRAM |
coadunarentur, coalescerent & consolidarentur | Anno | QVO
Paphlae Ignitis penetrata est Petra factilis | IVDICIS In thaLaMos
Sponfa VenVsta VenIt. | per nonnullos Philomufos Solnenfes |
Annexis XVIII. Conjugalis Concordiae Aurelianis Legibus | adumbrata.

2r. 2 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

10.

[109.] *Brassó, 1687.*

Neu-vermehrtes | aufzerlesenes | Gesang-Buch | D. Mart.
Luth. | und anderer geiftrei- | chen Männer. | Gedruckt zu Kron-
Sadt. (igy) bey | Mich. Herrmann 1687.

16r. B—F=84 lap. (A íve vagyis első 24 lapja hiányzik.)

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

11.

[110.] *N.-Szombat, 1698.*

INSTRUCTIO | CONFESSARIJ, | SIVE | OPUSCULUM | In
quo traditur praxis cum | fructu administrandi Sacramen- | tum
Poenitentiae | Authore | R. P. PAULO SEGNERI, | è Societate
JESU. | Ab Alma Sodalitate B. M. VIRGINIS | sub titulo Purifi-
catae, in Collegio Ge- | nerali Cleri Rgni Ungariae erecta |
& Confirmata. | In Xenium | Illuftriffimis, Reverendiffimis, | Spec-
tabilibus ac Magnificis, Admo- | dum Reverendis DD. Confoda-
libus in | eadem Virgine Purificata conjun- | ctiffimis | Oblatum
& Dicatum. | Repreffum Tyrnaviae Typis Academicis, per Joan.
Andr. Hörmann 1698.

12r. 214 lap. Elöl czímlap 1 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

12.

[111.] *H. n. XVII. sz.*

Filiae suae clarissimae | ANNAE | cum Ornatissimo juxta &
Peritissimo | DN. ZACHARIA | PFEIFFERO, | Cive & Pharma-
copola Caesareopolitano, | Matrimonium ineunte | *Εὐγαμίην* |
precatur | M. ABRAHAM ECCARDUS, | p. t. in Exilio suo glorioso
Caesareopoli | hospitans | & Auxilium Divinum | expectans.

4r. 4 sztlan lev.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

13.

[112.] *Nagyszombat, 1702.*

INSTABILIS FORTUNAE LUSUS | Sive | CORONATORUM |
 CAPITUM | RUINAE | HONORI | Reverendorum, Praenobilium
 Nobilium ac | Eruditorum DD. AA. LL. & Philofophiae | NEO-
 BACCALAUREORUM | Per Rev. P. ANDREAM BOHUS | è Socie-
 tate JESU, AA. LL. & Philofophiae | Doctorem, ejufdémque Pro-
 fessore | Ordinarium. | In Alma Archi- Episcopali Univerfitate |
 Tyrnavienfi Primâ Philofophiae Laureâ | CONDECORATORUM |
 Ab | Illuftriffima, Perilluftri, Praenobili, Nobili | Humanitate Tyrna-
 vienfi dicatae | ANNO | In qVo VICtrICes LEOPOLDI aqVILEA |
 Hispano Leonl Infenfae feCVtVrls | VICTorIIs praelVDVnt | TYR-
 NAVIAE Typis Academicis per Joan- nem Andream Hörman.

12r. 43 + 1 lap.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

14.

[113.] *Nagyszombat, 1703 előtt.*

ARS | METRICA | SIVE | ARS CONDEN- | DORUM ELE-
 GANTER | VERSUUM; Ab uno e Societ. JESU. | Tyrnaviae
 Typis Academicis.

12r. 212 lap. Elöl czimlap, Lectori 3 sztlan levél.

A hátsó tábla belsején ezen egykoru bejegyzés van: »Ex
 libris Georgii Prahdnak Anno 1703.«

Ebből következtetjük, hogy 1703. előtt kelle nyomatnia. Meg-
 van a Magyar Nemz. Muzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

15.

[114.] *H. n., 1703.*

Universis Orbis Christiani Principibus, Et Rebuspublicis,
 Necnon Aliis quibusvis, cujuseunque Conditionis, Gradûs, Honoris,
 Dignitatis, Officii, ac Praeminentiae Statibus & Ordinibus.

Sr. A—B=14 szlan levél.

A manifestum kelte: Datvm ex Castris in Dominio nostro

Munkacsieni positis. Die Sēptima Mensis Junii, Anno Domini Millesimo septingentesimo tertio.

Kétségtelenül magyarországi nyomtatvány. A drezdai kir. könyvtárban.

Hellebrant Árpád.

16.

Lőcse, 1706.

Tolvaj (Franciscus). Atrium . . . Arithmeticae.

Szabó Károly a R. M. K. II. kötetében 2255. szám alatt közli. Tévedésből kimaradt nála a cím élén álló következő két hexameter:

Totum qui legit librum, tenet Is bene totum;

Ergo legas totum; sic sit tua tota medulla.

Dézi Lajos.

17.

[115.] *H. n. 1707.*

LAETITIA TRANSILVANIAE. | Qua | in Adventu | SERENISSIMI atque POTENTISSIMI | PRINCIPIS ac DOMINI | D. FRANCISCI II. | Ex Gloriosissima | RAKOCZIORUM | FAMILIA verè fecundi, | Confoederatae HUNGARIAE DUCIS, | Et Electi TRANSILVANIAE PRINCIPIS, &c. | ad Homagium suscipiendum | auspiciatissimo, | undiquaque devotissimè contestabatur; | Annò, quò: | FRANCISCVS | CVNDVS | RAKOCZI, | DVX HVngariae & CreatVS Tran- | silvaniae PrincEps VenIt. | (1707.) observata & quadantenus delineata, | ab ANDREA FRANCISCI LISCHOVINI, PH. & M. D. | Serenissimi Principis Medico Castrensi.

2r. 4 sztlan levél.

A betűk jellege után itélve a kolozsvári vagy gyulafehérvári nyomda terméke. Megvan a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

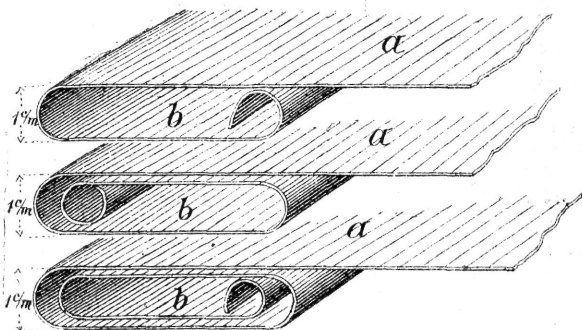
A MARBURGI KÖNYVTÁR ÁLLVÁNYRENDSZERE.

FERENCZI ZOLTÁNTÓL.

A »Modern könyvtárak szervezéséről« szóló cikkemben (*Magyar Könyv-Szemle.* 1894. 222. l.) már volt alkalmam említeni, hogy jelenleg Nyugat-Európában mindenütt a magazin- (raktár-) rendszer van általánosan elfogadva az újabb köz-könyvtárak berendezésében. Ez a rendszer folyton módosul, újabb javítások teszik tökéletesebbé; különösen a könyvszekrények helyesebb szerkezete foglalkoztatja — kivált Németországban — a könyvtárnokokat. Idézett cikkemben is kiemeltem az új könyvszekrény-minták közül a marburgit és strassburgit, melyeket abból az alkalomból szerkesztettek, hogy amott tervben, itt pedig már készen áll egy teljesen új s czélszerű könyvtárépület. Most közülök a marburgit módomban van részletesebben is megismertetni, mert dr. Wenker G. könyvtárnok úr, marburgi időzésemre s arra hivatkozva, hogy könyvszekrény-mintáját ott megszemlélve, ez tetszésemet megnyerte: szíves volt részletes leírását és szemléltető rajzait megküldeni. Ugyanis mintája a porosz közoktatási kormány elé kerülvén, ez, mielőtt az új marburgi könyvtár-épületben alkalmazná, előnyeit kipróbálása végett a régi könyvtárépülethez egy kisebb próba-építményt építtetett s berendezte a dr. Wenker terve szerinti szekrényekkel. E kísérletnek különösen két czélja van: megállapítani, hogy a könyvszekrények kisebb tengelytávolsága s a könyvtár-emeletek alacsonyabbra szállítása a világosság eloszlását s a kényelmes mozgást nem akadályozzák-e meg?

Ez a könyvszekrény teljesen vasból van s a tér kihasználását két úton akarja elérni: a könyvpolczok vékonysága és ezek állíthatósága által, úgy hogy az egyik könyvsor fölött a következő polcz 1 cm-re állhat; továbbá az említett tengelytávolság apasztásával.

E végre a könyvpolczok 1 $\frac{m}{m}$ vastag vaspléhből készülnek s szükséges szilárdságukat az által kapják, hogy hosszirányban szélökön (1. ábra, b.) 1—2-szer a szükség szerint behajlítva, 1 cm.

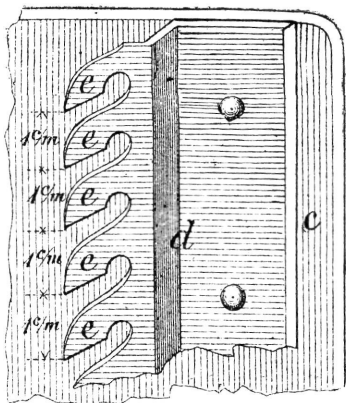

1. ábra.

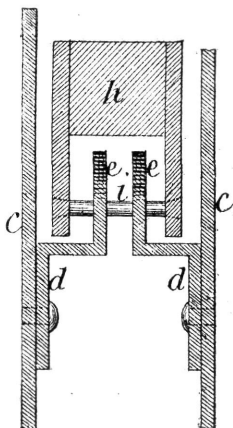
vastagságra préseltetnek s így a kellő szilárdság mellett a könyvpolcz 1 cm.-nél (deszkapolcz 3 cm.) sohasem vastagabb. Negyedréteg vagy foliók számára két ilyen polcz fektetendő le egymás mellett, a kellő szélesség megkapása végett. E polczok két végén egy-egy *pléholdal* van alkalmazva (l. 4. ábra c, fogantyú gyanánt, g nyílással 2 $\frac{m}{m}$ vastagságban, melyek czélja hármas: a) a könyveket oldalt tartják s ezért mintegy felényi magasak, mint a könyvek; b) eszközlik a könyvpolczok vízszintes állását, mi végre alól két tartó nyulványuk van; c) eszközlik a polczok-főnnebb-lentebb beállítását, mi végre külső oldalukra egy fogazott lécz van erősítve, 1 cm.-nyi fogtávolsággal, melyek útján két oldalon függőleges vasléczek (vastartók) megfelelő fogazataiba (h) kapcsolódnak. (2. ábra e.)

E függőleges *vastartók* hágsós szerkezetűek, két pántvasból, melyek közt állanak a fokok (v. újabban lemezvasak) 5 cm.-re egymás felett, melyek hajlása olyan, hogy a könyvpolcz oldalpléhének fogai épen beléjük találjanak. (3. ábra) E vastartók egyszersmind az egész könyvszekrény tartói, oldalfalai, melyek 1 m. távol-

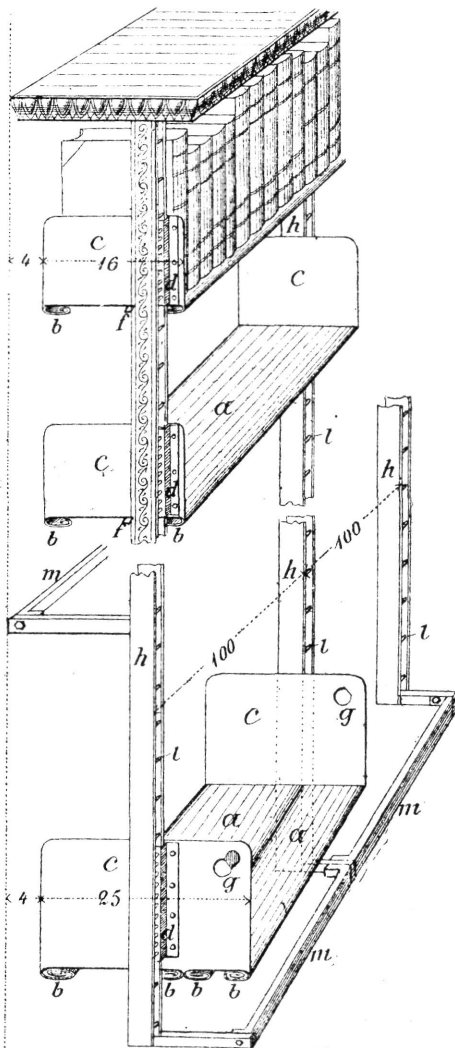
ságra állanak egymástól, s hogy ne inogjanak, felül és alól a könyvemeleteket tartó vasgerendákhoz vannak erősítve (5. ábra *l.*)

2. ábra.

3. ábra.

4. ábra.

s úgy vannak elhelyezve, hogy a könyvpolez függőleges megterhelése s ezek függőleges középvonala összeessék. (5. ábra.) Egyszer-

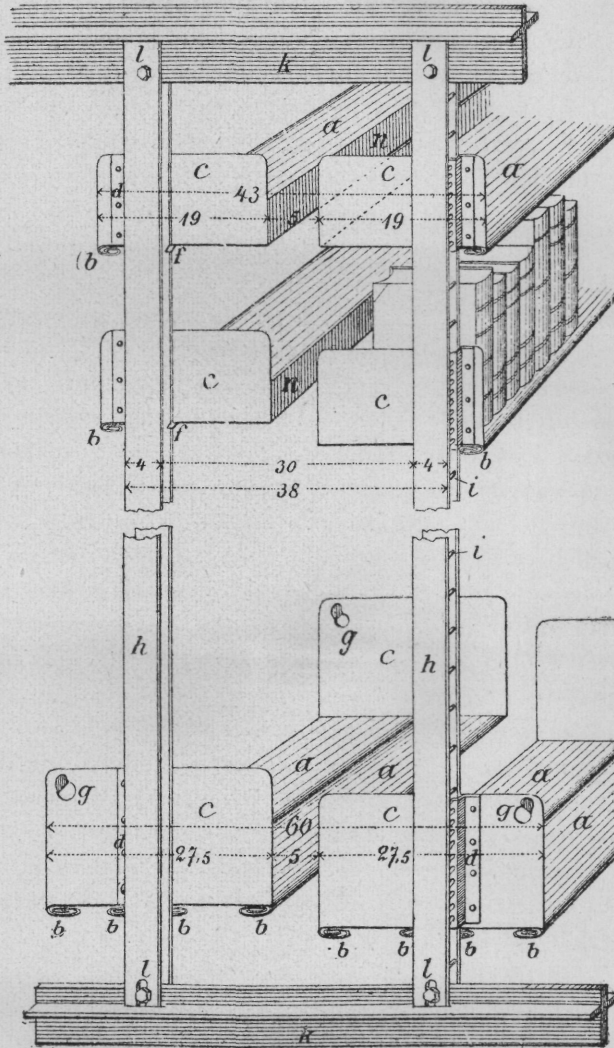
mind világos, hogy a könyvpolczok minden sorban oly szélesre csináltathatók, mint a könyvek igénylik. Marburgban pl. a 8-rét könyvek polczai $19\frac{1}{2}$, a 4- és 2-rétűeké 30 cm. szélesek. Ez által a 8-rét könyvek háta megett a könyvtárnokok által annyira ismert holtter (porfészek stb.) elvész s fölül a könyvsorok belebb esvén, a szekrények közti mozgás könnyebb lesz; ez pedig lényeges hely-megtakarítás; mert nem kell feledni, hogy egy könyvtár legalább is $\frac{2}{3}$ részben 8-rét vagy kisebb kötetekből áll. E szerint, a mint ezt minden könyvtárnok tapasztalta, a régi, egyforma széles könyvpolczokkal ellátott könyvszekrényeknél még ezek legkisebb (30 cm.) szélessége mellett is a felsőbb sorok háta megett a holtter rendkívül nagy.

Ismeretes dolog továbbá, hogy a régibb könyvszekrények polczai is föllebb-lejjebb állíthatók. Azonban ez az állíthatóság a könyvpolczok illetőleg könyvsorok közt a holtteret alig apasztotta; először is azért, mert ez a lejjebb vagy föllebb emelés oly nehézkes volt, hogy számos esetben az ember inkább abba hagyta; másodsor az állítást eszközlő léczek fokai oly nagyok voltak, hogy a hely-megtakarítás függőleges irányban a pontos állítás mellett is csekély volt. A marburgi rendszernél ez 1 cm-re szállítható le s e mellett a könyvpolcz még könyvekkel rakva is könnyen emelhető vagy lejjebb állítható a szükség szerint.

A mi a térben e szekrények által elérhető további megtakarításokat illeti, ezekről a következő adatok szólnak. A magazin-rendszer könyvemeletei legalább 2 m. 30 cm. magasak. Ebből indulva ki, minden ily emeleten 7 könyvpolcz állítható be. Ha ezek 3 czm., vastag deszkából készülnek, a marburgi 1 cm-es könyvpolczoknál csak ez a megtakarítás is, egy emeletnél, $7 \times 2 = 14$ cm. Így tehát a könyvemelet magassága a próba-építményben 2 m. 16 cm., 2 m. 30 cm. helyett. Ezt 8 könyvtáremeletre számítva, a megtakarítás $8 \times 0.14 = 1.12$ m.

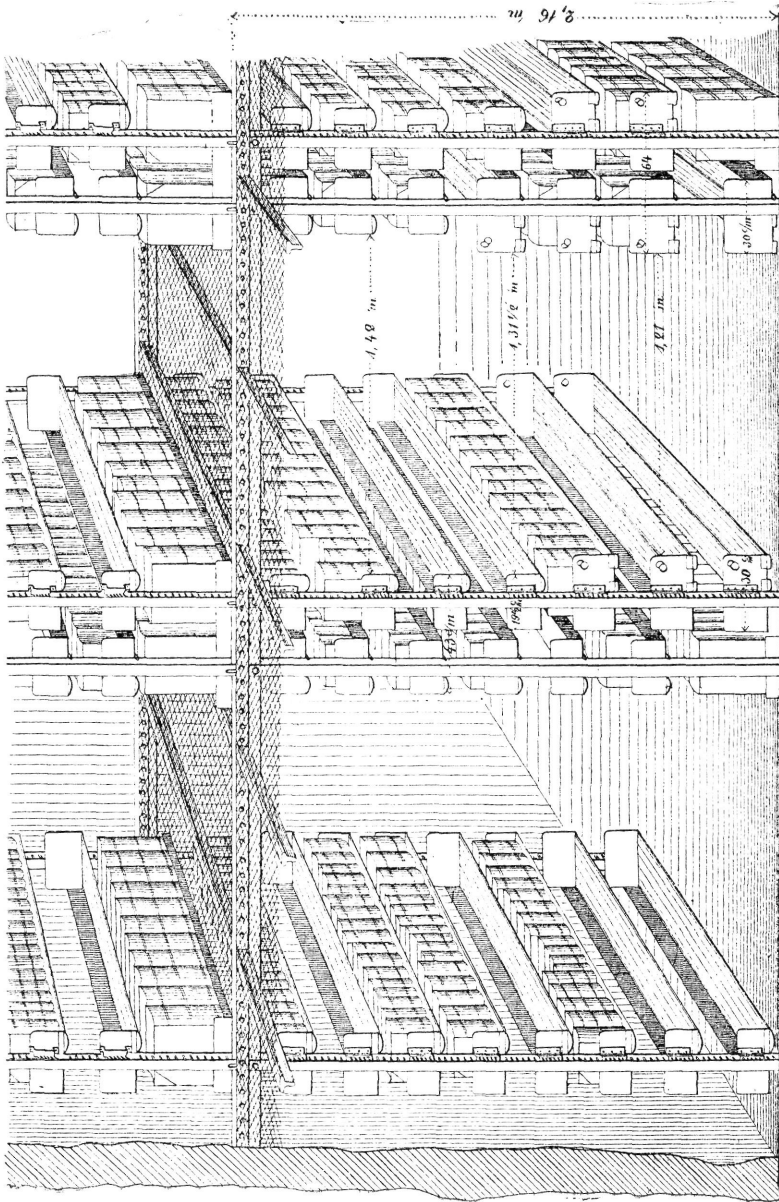
Még jelentékenyebb a megtakarítás az épület mélységében, a könyvszekrények tengely-távolságának apasztása által. Ugyanis 2.16 m., magasság mellett minden könyv elérhető levén kézzel, nem kellene a régibb magazin-rendszer mellett oly alkalmatlan lépő vasak, melyek 2.30—3.48 magasság mellett a legfelső sor könyveinek levehetőésére nélkülözhetetlenek. E mellett a 8-rét könyvek polczai $10\frac{1}{2}$ cm-rel keskenyebbek levén, beljebb mennek

s a tért két oldalon 21 cm-rel növelik a két szekrény közt. E szerint a két szekrény tengelytávola, mely pl. Kiel-ben, Halle-

5. ábra.

ban 2·10 m., a marburgi próbaépítményben 1·85 m. Továbbá a 4-rét és 2-rét könyvek polca 32 cm, (30 cm. a polcz, 2 cm. a

6. ábr.:.

szabad tér), a 8-rét könyveké 21.5 cm. (19.5 cm. a polcz, 2 cm. szabad tér); ebből világos, hogy 2 szekrény közt a szabad mozgásra marad alól, a 4- és 2-rét könyveknél 1.21 m., a 8- és 4-rét könyvek közt $1.31\frac{1}{2}$ m., a 8- és 8-rét könyvek közt 1.42 m. A kettős szekrények oldal-szélessége 8- és 8-rét közt 43 cm., a 8- és 4-rét közt $53\frac{1}{2}$ cm., a 4- és 4-rét közt 64 cm.

Ezekből világos, hogy, ha a marburgi kísérlet beválik, ugyanazon könyvmennyiség számára jelentékenyen alacsonyabb és kisebb (keskenyebb) épület lesz a jövőben elég és a régibb 8 könyvtár-emelet helyébe magassági irányban majdnem 9 illeszthető be, ($4\frac{1}{2}$ valódi emelet 4.32 m. magassággal) s hogy a hallei stb. berendezést véve alapúl, minden 7 könyvszekrény helyébe 8-at lehet betenni. Ez pedig a könyvtárak mai szaporodása mellett lényeges körülmény: mert ha egy ily könyvszekrényt 5 méter hosszúnak veszünk, kettősen véve, ez által $10 \times 2.16 \text{ m}^2 = 21.6 \text{ m}^2$ felületet nyerünk, melyre, négyzetméterenként 100 könyvet véve, 2160 könyvvel helyezhetünk el többet. Legyen még itt röviden megemlítve, hogy e könyvszekrények magánhasználatra is berendezhetők (4. ábra) s őket F. zum Egen múlakatos készíti Marburgban (a/Lahn). Az árakra nézve megjegyzendő, hogy egy állvány 1 m. szélességben, három 2- és 4-rét s hat 8-rét könyveknek való polczczal, 25 márkába kerül, minden további méter 22 márkába.

Dr. Wenker terve szerint végre az egyes 2.16 m. magas könyvrakodó emeletek mind szilárd padlóval vannak elválasztva, melyek a világosság átocsátása végett Siemens-féle üveglapokból készitendők, mint a marburgi próbaépítményben.

A BERLINI KIR. EGYETEMI KÖNYVTÁR SZAKRENDSZERE.

DESIDERIUSTÓL.

E folyóirat múlt évi folyamában a szerkesztő, dr. Schönherr Gyula ismertette a berlini királyi könyvtár szakrendszerét. Nem kevésbé érdekes az egyetemi könyvtár szakrendszere, mely inkább gyakorlati követelményeket tart szem előtt, midőn egy egyetemi könyvtár rendes könyvanyagát veszi a szakrendszer készítésénél alapúl s nem ideális osztályozást fogad el, ezenkívül e könyvtár beren-

dezésében úgy, mint a könyvek kezelése körül való eljárásban bátran nevezhető mintaszerű könyvtárnak.

A berlini egyetem könyvtára újabb keletű, még nem is az egyetemmel egyidejűleg jött létre. 1829-ben szervezték az egyetemi tanács és rektor kezdeményezésére s ez idő óta több könyvtárral (mint Jaffé híres könyvtárával), a Brandenburgban évenként megjelenő nyomtatványokkal gyarapodva, ma 142,129 kötet könyvet, 67,855 doktori értekezést s az egyetemi oktatás körébe vágó művet, 3897 iskolai értesítőt és 200 kéziratot foglal magában s egy évi (1892/3) növekedése: 2753 mű 4337 kötet, 14,482 doktori értekezés és egyetemi irat, 897 iskolai értesítő.

A könyvtár három részből áll: 1. *Az olvasóterem könyvtára*, az olvasóteremben fölállítva. Itt a leginkább használt kézikönyvek, tankönyvek, forrásgyűjtemények vannak, mintegy 5000 kötet, az olvasóknak ott való olvasásra korlátlanul (kivánatlap stb. nélkül) szabad rendelkezésére bocsátva. 2. *Kézikönyvtár* az olvasóterem könyvtárának kiegészítésére, az akadémiai kiadványok és folyóiratok, mintegy 6000 kötet; ebből kivánatlapra adnak ki; ugyanez az eljárás a könyvészeti művekre nézve, melyek a tisztviselői teremben vannak. 3. *Kölcsönkönyvtár* otthon való használatra, az egyetemi tanároknak és hallgatóknak térítvény mellett (pénzbeli biztosíték nélkül) kötetszám korlátozás nélkül szabad rendelkezésére bocsátva.

A könyvek XI szakaszba vannak sorozva s az egyes szakok számokkal jelölve (Pl. 3,60= theologiai szakban a 60. számú mű.)

E tizenegy szakasz a következő:

I. Akadémiai kiadványok és enciklopédiák.

II. Könyvészet és irodalomtörténet. Egyetemek és iskolák.

1. Általános kritikai folyóiratok.

2. Általános könyvészet.

3. Egyetemekre és iskolákra vonatkozó művek könyvészete.

4. Irodalomtörténet, a. egyetemes b. részleges.

5. Egyetemek.

6. Iskolák.

III. Theologia.

1. Könyvészet. Folyóiratok. Összes művek. Történet. Enciklopédia.

2. A szentírás különböző kiadásai és magyarázatai.
3. Patrisztika.
4. Egyháztörténet.
5. Különböző tudományágak.

IV. Nyelvtudomány és Filologia.

1. Nyelvtudomány.
2. Klasszika filologia. *a)* Könyvészet. Folyóiratok. Enciklopédia. Történet. Bevezetés és segédtudományok. *b)* Nyelvtanok. *c)* Rhetorika és Stiliztika. *d)* Metrika. *e)* A klasszikus művek kiadásai és fordításai.
3. Újabb nyelvek. *a)* Bevezetés. *b)* Általános román nyelvészet. *c)* Francia és provençal nyelvészet és irodalom. *d)* Olasz nyelvészet és irodalom. *e)* Raetoromán nyelvészet és irodalom. *f)* Német nyelv és irodalom. (*α.* Folyóiratok. *β.* Történet és enciklopédia. *γ.* Nyelvtan. *δ.* Ó- és középfelnémet irodalom. *ε.* Újabb irodalom.) *g)* Angol és angol-szász nyelvészet és irodalom. *h)* Északi nyelvek és irodalom. *i)* Szláv nyelvészet és irodalom. *k)* Keleti nyelvek.

V. Szótárak.

VI. Történet és földrajz.

- A.)
1. Történet könyvészte.
 2. A történettudomány módszertana.
 3. A történetírás története.
 4. Folyóiratok.
 5. Életrajzok.
 6. Kortan.
 7. Heraldika és genealogia.
 8. Epigrafika.
 9. Numismatika.
 10. Paleografia és diplomatika.
 11. Népisme.
- B.)
12. Földrajz és történeti földrajz. *a)* Könyvészet. *b)* Egyetemes földrajzi szótárak. *c)* Földrajz története. *d)* Folyóiratok. *e)* Egyetemes földrajzi tan-könyvek és atlaszok. *f)* Történeti földrajz.

13. Statisztika.
14. Régiségtan.
15. Általános vallástudomány és mythologia.
16. Egyetemes világtörténet.
17. Mivelődéstörténet.
18. Ókor története.
19. Újkor története.
20. Az egyes országok története és földrajza. *a)* Németország. (Forrásismertetés. Folyóiratok. Forrásművek. Feldolgozott művek. Topográfia és statisztika.) *b)* Poroszország. *c)* A többi német tartományok. *d)* Ausztria. *e)* Egyéb országok.

VII. Jog- és államtudományok.

1. Könyvészet. Folyóiratok. Összes művek. Történet. Enciklopédiák.
2. Magánjog.
3. Római jog. *a)* Forrásismertetés. *b)* Forrásművek. *c)* Jogtörténet. *d)* Kommentárok és rendszeres művek.
4. Német jog. *a)* Régibb német jog. *b)* Jogtörténet. *c)* Újabb német jog.
5. Porosz jog.
6. Francia jog.
7. Büntető jog és bűnügyi peres eljárás.
8. Kereskedelmi-, tengeri- és váltójog.
9. Társulati jog.
10. Egyházjog.
11. Nemzetközi jog.
12. Államtudomány. *a)* Egyetemes. *b)* Ókori. *c)* Újabb államtudomány. *d)* Német állam- és közigazgatási jog. *e)* Az egyes német államok államjoga. *f)* Közigazdaságtan.

VIII. Orvosi tudomány.

1. Könyvészet. Folyóiratok. Enciklopédiák. Történet.
2. Boncztan és élettan.
3. Kórtan és gyógytan.
4. Diagnosztika.
5. Gyermekbetegségek,

6. Nőgyógyászat és szülészet.
 7. Elmegyógyászat.
 8. Sebészet.
 9. Szemészet.
 10. Fogorvoslás.
 11. Gyógyisme.
 12. Hasonszenvi gyógyászat.
 13. Egészségtan és nyilvános orvostan.
- IX. Természettudományok.
1. Könyvészet. Történet. Encziklopédiák.
 2. Természettan és Meteorologia. (Folyóiratok. Összes művek. Szótárak. Történet. Tankönyvek.)
 3. Vegytan. (Folyóiratok. Szótárak. Történet. Tankönyvek.)
 4. Természetráajz. *a)* Könyvészet. Folyóiratok. *b)* Fejlődéstörténet és általános természetrajz. *c)* Anthropológia. *d)* Állattan. (Könyvészet. Folyóiratok. Szótárak. Történet. Tankönyvek.) *e)* Növénytan. (Könyvészet. Folyóiratok. Történet. Tankönyvek.) *f)* Ősnövénytan. *g)* Földtan és földisme. *h)* Ásványtan. *i)* Jegecztan. *k)* Paleontologia.
- X. Bölcsészet és művészet.
1. Bölcsészet. *a)* Folyóiratok. Encziklopédiák. Történet. *b)* Bölcsészek művei. *c)* Egyes tudományágak.
 2. Paedagogia.
 3. Művészet. A művészet régiségtana.
- XI. Matematika és csillagászat.
1. Matematika. (Könyvészet. Történet. Folyóiratok. Összes művek. Encziklopédiák. Egyes tudományágak. Tabellák és példatárak.)
 2. Földmértan.
 3. Csillagászat.

A magyar irodalom csak kevés művel van képviselve a könyvtárban, nem úgy mint a királyi könyvtárnál, a hol a kiválóbb magyar művek föltalálhatók s azonkívül ritka hungarikumok is vannak. Pedig a kezdet itt is szépen indúlt. 1842-ben a Berlinben tanuló magyarok mozgalmat indítottak meg egy magyar könyvtár létesítése érdekében. Fölszólitották az akkor élő magyar

írókat műveik megküldésére s ilyen és más úton, részben saját költségükön 500 kötet művet gyűjtöttek össze s ezt azután átadták az egyetemi könyvtárnak. De folytatólagos gyarapítására senki sem gondolt s ez úgy van most ott, mint lelkesebb idők buzgalmának emlékjele.

A KÜLFÖLDI IRODALOM
MAGYAR VONATKOZÁSÚ TERMÉKEI
AZ 1894. ÉVBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNAZ.

(Második és befejező közlemény.)

Malcher F. X. Herzog Albrecht zu Sachsen-Teschen bis zu seinem Amtsantritt der Statthalterschaft in Ungarn. 1738—66. Eine biographische Skizze. (Bécs, Braumüller, 1894. 8-r. X, 204 l. 5 képpel. Ára 4 márka.)

Mandello Jules. Le mouvement social en Hongrie (Paris, Giard V. és Brière E. 1894.)

Mausser Josef. Anleitung zur Anfertigung von Kartenskizzen der österr.-ungar. Erdtheile und der Kronländer, der Länder Europas, der Erdtheile und der wichtigsten Flussläufe. Mit Zugrundelegung einfacher Hilfslinien. III. vermehrte u. verbesserte Auflage. Mit 35 Karten-Skizzen. (Bécs, Sallmayer-féle könyvkereskedés, 1894. N. 8-r. 13 l. Ára 80 kr.)

Mayer Franz Martin. Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie. (Bécs, Tempsky, 1894. 8-r. 320 l. Ára ?)

Mayr Michael. Wolfgang Lazius als Geschichtsschreiber Österreichs. Ein Beitrag zur Historiographie des 16. Jahrhunderts. (Innsbruck, Wagner. 1894. IV, 91 l. Ára ?)

Meyers Reisebücher: Oesterreich und das angrenzende Ungarn. VI. Aufl. (Lipsee, Bibliografiai intézet, 1894. 8-r. X, 308 l. Ára 5 márka.)

Miklau Julius. Franz II. Rákóczy. (1676—1735). Ein Lebens- und Charakterbild. (Sonderabdruck aus dem Jahresberichte des I. deutschen k. k. Gymnasiums in Brünn. (Brünn, Knauthé R., 1894. 8-r. 48 l. Ára 50 kr.)

Mittheilungen, Archäologisch-epigraphische, aus Oesterreich-Ungarn. Herausg. von O. Benndorf und E. Bormann. Jahrg. XVII. Heft 1. Mit 16 Abbild. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. N. 8-r. 118 l. Ára 3 frt.)

Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs. Neue Folge. VIII. Band. (Bécs, Seidel L. W. és fia, 1894. 8-r. 397 l. Ára 3 frt 50 kr)

Mittheilungen, Wissenschaftliche, aus Bosnien und der Herzegovina. Herausgegeben vom Bosnisch-Herzegovinischem Landes-Museum in Serajevo. Redigirt von Dr. Moriz Hoernes. II. Band. mit 9 Tafeln u. 238 Abbildungen im Texte. (Bécs, Gerold Károly, 1894. 4-r. 692 l.)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. XIV. Band. Böhmen. I. Abtheilung. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 4-r. 618 l. Ára 5 frt 70 kr.)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. Lief. 195, 197, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 218. Böhmen. 5—20. Heft. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894, 4-r. 129—385, 1—168, 1—132 l. egy füzet ára 30 kr.)

Monarchie, Die österreichisch-ungarische, in Wort und Bild. Lief. 196, 199, 202, 205, 208, 211, 214, 217. Ungarn IV. Band. 3—10. Heft. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894, 4-r. 65—320 l. egy füzet ára 30 kr.)

Mühlen-Kalender, Oesterr.-ungar. illustrirter. Jahrbuch für Müller, Bäcker, Getreidehändler, Sägemüller etc. Mit einer Eisenbahnkarte. Pro 1895. XVIII. Jahrg. Herausg. von der Redaction von »Pappenheim's Oesterr.-Ungar. Müller-Zeitung.« (Bécs, Perles Mór. 1894. 16-r. 232 l. jegyzéknaplóval. Ára 1 frt 60 kr.)

Nachrichten, Statistische, über die Eisenbahnen der österr.-ungar. Monarchie für das Betriebsjahr 1890. Bearbeitet u. herausgegeben vom statistischen Departement im k. k. Handels-Ministerium in Wien u. vom kgl. ung. statistischen Landes-Bureau in Budapest. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda. 2-r. IV, 567 l. Ára 6 frt.)

Namens-Verzeichniss der k. u. k. österr.-ung. Consularfunctionäre, sowie der k. u. k. österr.-ung. Consularämter im Auslande. Zusammengestellt im k. u. k. Ministerium des k. Hauses und des Aeussern. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 4-r. 32 l. Ára 20 kr.)

Netoliczka Eugen. Geschichte der österr.-ungar. Monarchie von den ältesten Zeiten bis auf unsere Tage. Für die Oberclassen der Volks- und Bürgerschulen. 20., unveränderte Auflage. (Bécs, Pichler A. özvegye és fia, 1894. 8-r. 68 l. Ára 37 kr.)

Notiz-Kalender für die weibliche Jugend. Taschenbuch für Schülerinnen an Bürger-, Mittel- und Fachschulen und Präparandien in Oesterreich-Ungarn. Für das Studienjahr 1895. Mit Benützung ämtlicher Quellen. XXI. Jahrgang. (Bécs, Perles Moritz, 1894. 16-r. 72 l. Ára 50 kr.)

Novellenschatz, Ungarischer. Uebersetzt, herausgegeben und mit Biographien versehen von Oscar von Krücken. II. Bd. (Berlin, Wilhelmi Rikárd, 1894. 8-r. 8, 168 l. Ára 1 márka 50 pf.)

Organisations- und Dislocations-Uebersicht des k. u. k. Heeres, der k. und königl. ungar. Landwehr, sowie der k. k. und kgl. ungar. Gendarmerie. 3. Ausgabe. (Linz, Mareis E., 1894. 2-r. Ára 30 kr.)

Pasfield Olivier. The memoirs and travels of Mauritius Augustus Count de Benyovszky, in Siberia, Kamchatka, Japan, the Liuki Islands und Formosa. From the relation of his original Ms. 1741—1771, by William Nicholson. 1790. (»The Adventure Series« XVII. London. Fischer-Unwin, 1894.)

Pauler Julius. Wie und wann kam Bosnien an Ungarn. (Separat-Abdruck aus Wissenschaftlichen Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina. II. Bd. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. 6 l. Ára 20 kr.)

Pauer Albert. Leitfaden des Eisenbahn-Tarifwesens, mit besonderer

Berücksichtigung des Tarifwesens der österr. ungar. Eisenbahnen, für Eisenbahnbeamte. (Bécs, Cs. kir. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. VIII, 162 l. Ára 1 frt 50 kr.)

Pfeiffer's Adressbuch für Gartenbau und die verwandten Zweige von Oesterreich-Ungarn. 1. Aufl. (Bécs, Teufen Károly, 1894. 8-r. 220 l. Ára 6 frt.)

Preisverzeichniss der in der österreichisch-ungarischen Monarchie und im Auslande erscheinenden Zeitungen und periodischen Druckschriften für das Jahr 1895. Bearbeitet von dem k. k. Post-Zeitungsamte I. in Wien (Bécs, Waldheim R., 1894. 4-r. 239 l. Ára 1 frt.)

Preis Cornelius. The effects of sea-baths, with a special view to lake Balaton. (Braumüllers Collection Nr. 105. Bécs és Lipse, Braumüller Vilmos, 1894. 8-r. 37 l. Ára 30 kr.)

Příbram Alfred Francis. Franz Paul Freiherr von Liscola. 1613—1674 und die Politik seiner Zeit. (Lipse, 1894.)

Prochaska's Verzeichniss aller Stationen des Post-, Eisenbahn-, Telegraphen und Dampfschiff-Verkehrs in Oesterreich-Ungarn. 23. Jahrg. 1894. (Teschen, Prochaska Károly, 1894. 8-r. 118 l. Ára 60 kr.)

Prochaska' neue Eisenbahn-Karte v. Oesterreich-Ungarn. 24. Jahrg. 1894. Vergrösserte 63. Auflage. (Teschen, Prochaska Károly. Ára 1 frt.)

Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Das Inwohner-Verzeichniss der ungarischen Studentenburse zu Krakau (1493—1558.) Aus der Original-Handschrift mitgetheilt und erläutert von Dr. Karl Schrauf. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 8-r. XXIII, 138 l. Ára 1 frt 50 kr.)

Rézbányay Josephus. Compendium patrologiae et patristicae una cum selectis partibus ex operibus S. S. patrum classicis, in usum academicum et privatum, celeberrimis auctoribus ac editoribus recentissimis, pro manuactione ad praelectiones patristicas in lyceo episcopali Quinqueecclesiensi. (Bécs, Perles Mór, 1894. N. 8-r. XVI, 704 l. Ára 6 frt.)

Revue, La, de Paris, I. année No 13. 1894. (L. Comtesse Almásy.)

Ritter's geographisch-statistisches Lexikon über die Erdtheile, Länder, Meere, Buchten, Häfen, Seen, Flüsse, Inseln, Gebirge, Staaten, Städte, Flecken, Dörfer, Weiler, Bäder, Bergwerke, Canäle etc. Ein Nachschlagebuch über jeden geographischen Namen der Erde von irgend welcher Bedeutung für den Weltverkehr. 8. vollständig umgearbeitete Auflage. Unter der Redaction von Joh. Penzler. I. Band 5—10. Lief. (Lipse, Wigand Ottó, 1894. N. 8-r. 257—640 l. egy füzet ára 62 kr.)

Rónay Stefan. Gedichte. (Lipse, Janssen Alfréd, 1894. 8-r. VIII, 309 l. Ára 3 frt 90 kr.)

Rothaug Joh. Georg. Politische Schul-Wandkarte der oesterr.-ungar. Monarchie und der angrenzenden Ländergebiete. Ára 10 frt.

Röfl Victor. Eisenbahnrechtliche Entscheidungen der österreichischen und ungarischen Gerichte. Im Auftrage der österr.-ungar. Bahnverwaltungen herausgegeben. VII. Jahrg. 1893. (Bécs, Hartleben A., 1894. 8-r. 173 l. Ára 2 frt.)

Saurberg Möricz. Die italienische Politik König Sigismunds bis zum Beginn des Constanzer Concils. (Halle-Wittenberg, 1894. 8-r. 63 l. Ára ?)

Schematismus der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder für 1894. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. 603 l. Ára 1 frt 80 kr.)

Schroff Richard. Die österr.-ungar. überseeische Culturarbeit und Auswanderung. Ein patriotisches Mahnwort. (Bécs, Konegen Károly, 1894. n. 8-r. 56 l. Ára 50 kr.)

Schweiger-Lerchenfeld A. Schilderungen und Naturansichten von den beliebtesten Reisewegen. VIII. Donaufahrt I. Von Passau nach Budapest. Mit 8 Tonbildern, 49 Textabbildungen und 3 Kärtchen. (A. Hartleben's Neue Reisebücher. Nr. 8. Bécs, Hartleben A., 1894. 8-r. 152 l. Ára 1 frt.)

Schweiger-Lerchenfeld A. Schilderungen etc. IX. Donaufahrt, II. Von Budapest nach Sulina. Constantinopel. Mit 8 Tonbildern, 42 Textabbildungen und drei Kärtchen. (A. Hartleben's Neue Reisebücher. Nr. 9. Bécs, Hartleben A., 1894. 8-r. 163 l. Ára 1 frt.)

Seidel's kleines Armeeschema, Dislocation u. Eintheilung des k. u. k. Heeres, der k. u. k. Kriegsmarine, der k. k. Landwehr und der königl. ungar. Landwehr, Nro 35. 36. Mai, November 1894. (Bécs. Seidel L. W. és fia, 1894. 16-r. 4, 143 és IV, 130 l. egy fuzet ára 50 kr.)

Soldatenbuch, Oesterr.-ungar. Vaterländische Denkwürdigkeiten für Unterofficiere und Mannschaften des k. u. k. Heeres. Mit 16 Bildnissen. (Teschen, Prochaska Károly, 1894. 12-r. 177 l. Ára 20 kr.)

Somogyi Eduard. Ludwig Kossuth. Sein Leben und Wirken. (Lipsee, Wigand Ottó, 1894. 8-r. IV, 214 l. Ára 1 frt 86 kr.)

Spicer Mauro. Blätter und Blüten aus Kroatiens Gauen. (Berlin, Cronbach Siegfried, 1894. 8-r. 2, 255 l. Ára 4 márka 50 pf.)

Statistik, Oesterreichische. Herausg. von der k. k. statistischen Central-Commission. XXXVIII. Band 2. 4. Heft. 2 Abtheilung: Statistik des Verkehres in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern, vornehmlich für die Jahre 1881/1882. XXXIV Bd. 1—5 Heft. XLI Bd. 1. 3. Heft. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 4-r. LXIV, 286 ll. Ára 5 frt; IV, 169 l. Ára 2 frt 60 kr; XLIII, 113 l. Ára 2 frt. 60 kr; XII, 55 l. Ára 1 frt; XLII, 1. 7 l. Ára 3 frt; XXIX, 109 l. Ára 2 frt 30 kr; XXVIII, 167 l. 2 frt; XXXVIII, 113 l. Ára 2 frt 20 kr; XLI, 167 l. Ára 3 frt.)

Statistik des auswärtigen Handels des österreichisch-ungarischen Zollgebietes im Jahre 1892. 1893. Verfasst u. herausgegeben vom statistischen Departement im k. k. Handels-Ministerium. I. II. Band. (Bécs, Helf Károly, 1894. CLXVI, 865 l. VII, 503 l. Ára 4 frt, 3 frt.)

Die **Strafgesetzgebung** der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung. Herausgegeben von der internationalen kriminalistischen Vereinigung. I. Band. (L. Fr. v. Liszt.)

Strakosch-Grassmann Gustav. Geschichte der Deutschen in Oesterreich-Ungarn. I. Bd. Von den ältesten Zeiten bis zum J. 955. Mit einem Sachregister. (Bécs, Konegen Károly, 1894. N. 8-r. V, 554 l. Ára 4 frt 50 kr.)

Strausz Adolf und **Em. Dugovich**. Bulgarische Grammatik. Ein Handbuch zur Erlernung der modernen bulgarischen Schrift- und Verkehrssprache. Zum Gebrauche für Lehrer und Lernende (Bécs. Braumüller Vilmos, 1894. N. 8-r. IV, 170 l. Ára 1 frt 80 kr.)

Strobl Adolf und **Richard Schreyer**. Grundzüge des Heerwesens der österreichisch-ungarischen Monarchie. Mit 2 Karten. (Bécs, Cs. kir. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. VI, 84 l. Ára 50 kr.)

Széchenyi Dénes. Beitrag zum Reitunterrichte. 3. Auflage. (Bécs, Beck Frigyes, 1894. 8-r. 90 l. Ára 2 frt.)

Szombathy Josef. Neue figural verzierte Gürtelbleche aus Krain. Mit einer Tafel in Lichtdruck und einer Text-Illustration. (Separat-Abdruck aus Band XXIV. der Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 4-r. 6 l. Ára 80 kr.)

Tariffa daziaria generale 25 maggio 1882. pel territorio doganale Austro-Ungarico. Indice ufficiale alfabetico delle merci, riveduto e completato a sensi delle leggi e delle ordinanze pubblicate fino al 1. Settembre 1892. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 8-r. 556 l. Ára 2 frt 50 kr.)

Taschenbuch, Gothaisches Genealogisches, der gräflichen Häuser. (Gotha, 1894. 16-r. Ára 5 frt 20 kr.)

Taschenbuch, Genealogisches, der adeligen Häuser. 1893. XVIII. Jahrg. Bearbeitet von Alexander Freiherrn von Dachenhausen. Mit einem Farbedruckwappen und fünf Wappen in Schwarzdruck. (Brünn, Irrgang Frigyes, 1894. 16-r. XLVIII, 649 l. Ára 4 frt 80 kr.)

Thallóczy Ludwig. Herzog Hervoja und sein Wappen. Mit 6 Abbildungen im Texte. (Bécs, Gerold Károly fia, 1894. 8-r. 18 l. Ára 50 kr.)

Tkalac E. J. Jugenderinnerungen aus Kroatien. (Lipese, Wigand Ottó, 1894. 8-r. XIII. 3. 390 l. Ára 4 márka 50 pf.)

Tomberger Franz. Die österreichisch-ungarische Monarchie, mit besonderer Berücksichtigung des Erzherzogthums Niederösterreich, »Beigabe zu den Lesebüchern für Volksschulen.« 13. revidirte Auflage. (Bécs-Ujbely, Folk Antal, 1894. 8-r. 30 l. Ára 20 kr.)

Torma S. Ethnographische Analogien. Ein Beitrag zur Gestaltungs- und Entwicklungsgeschichte der Religionen. Mit 127 Abbildungen auf 8 Tafeln. (Jéna, Costenoble Hermann, 1894. 8-r. VII, 76 l. 7 táblával. Ára 2 frt 60 kr.)

Uehersichten, Statistische, betreffend den auswärtigen Handel der österr.-ungar. Zollgebietes im Jahre 1894. Zusammengestellt vom statistischen Departement im k. k. Handels-Ministerium. 7. 8. Heft. Waaren-Ein-, Aus- und Durchfuhr im ersten Halbjahre 1894. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 8-r. IX, 244 l. IX, 249 l. egy füzet ára 80 kr.)

Uebersichts-Karte der Dislocation des k. u. k. österr.-ungar. Heeres und der Landwehren im Jahre 1894/5. Entworfen von Oberlieutenant Berndt. (Bécs, Freytag G. és Berndt, 1894. Ára 1 frt 20 kr.)

Umlauf Friedrich. Landschaftsbilder aus der oesterreichisch-ungarischen Monarchie. (Bécs, Hölder Alfréd, 1894. 8-r. 74 l. Ára 60 kr.)

Urban Carl. Denkschrift über eine Reform der Bierbesteuerung in

Oesterreich-Ungarn. (Prága, Calve-féle cs. és kir. udv. és egyetemi könyvkereskedés, 1894. 8-r. LII l. Ára 80 kr.)

Urban Carl. Entwurf eines Gesetzes über die Malzsteuer für Oesterreich-Ungarn. (Prága, Calve-féle cs. és kir. udv. és egyetemi könyvkereskedés. 8-r 50 l. Ára 80 kr.)

Verhältnisse. Die hygienischen, der grösseren Garnisons-Orte der österr.-ungar. Monarchie. III. Prag. Mit einer Umgebungs-Karte. (Bécs, Cs. kir. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. 150 l. Ára 50 kr.)

Verne Julius. Das Karpathenschloß. Mit 40 Illustrationen. (Bekannte u. unbekannte Welten. Abenteuerliche Reisen. 61. Band. Bécs, Pest. Lipcse, Hartleben A., 1894. 8-r. 201 l. Ára 2 frt 50 kr.)

Verzeichniss der in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen u. Ländern gelegenen Eisenbahn- und Dampfschiff-fahrts-Stationen nebst den zuständigen Finanzbehörden I. Instanz, sowie den Finanzwach-Abtheilungen, geordnet nach Kronländern. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. 8-r. 105 l. Ára 30 kr.)

Verzeichniss der Advocaten und k. k. Notare in den im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder der österr.-ungar. Monarchie. 1893. Herausgegeben vom k. k. Justiz-Ministerium. XI. Jahrg. (Bécs, Cs. k. udv. és államnyomda, 1894. N. 8-r. 117 l. Ára 60 kr.)

Verzeichniss, Alphabetisches, aller in den Ländern der ungarischen Krone befindlichen Eisenbahn- und Dampfschifffahrts-Stationen mit Angabe der zugehörigen Finanzwach-Abtheilungen und der Finanz-Direction. (Bécs, Cs. kir. udv. és államnyomda, 1894. K. 8-r. 87 l. Ára 30 kr.)

Verzeichniss d. Post- u. Telegraphen-Aemter ferner d. Eisenbahn- u. Dampfschiffstationen in Oesterreich-Ungarn u. in Bosnien-Herzegovina. Zum Gebrauche für Wien. Verfasst im Post-Cours-Bureau des k. k. Handels-Ministeriums. Geschlossen mit 31. Mai 1894. (Bécs, Waldheim R., 1894. 8-r. XIV, 348 l. Ára 1 frt 50 kr.)

Veterinär-Kalender pro 1895. Taschenbuch für Thierärzte, mit Tagesnotizbuch. Verfasst und herausgegeben von Alois Koch. Mit dem Porträt des Professor Carl Monostori an der königl. ungarischen thierärztlichen Akademie. XVII. Jahrg. (Bécs, Perles Mór, 1894. 16-r. 350 l. és napló. Ára 1 frt 60 kr.)

Villámosy A. Verführt Verlassen Verloren. Moderne Novelle (Berlin, Bibliografiai intézet, 1894. 8-r. 88 l. Ára 1 m. 50 pf.)

Waarenkunde und Technologie, unter Zugrundelegung des österr.-ungar. Zolltarifes und des ämtlichen Waaren-Verzeichnisses. Bearbeitet und herausg. von Eduard Reichl, L. von Salix und V. Kosocel. Mit zahlreichen in den Text gedruckten Abbildungen. 2—5. Lief. (Triest, Dase Gyula, 1894. N. 8-r. 49—240 l. egy füzet ára 50 kr.)

Wahrmund Ludwig. Das Kirchenpatronatsrecht und seine Entwicklung in Oesterreich. (Die kirchliche Rechtsentwicklung. I. Bécs, Hölder Alfréd, 1894 8-r. XII, 184 l. Ára 4 márka.)

Wieser F. Die Währungsfrage und die Zukunft der öst.-ung. Valuta-reform. Vortrag gehalten am 22. Januar 1894 im Prager deutschen kauf-

männischen Vereine. Mit einem Vorworte. (Prága, Tempsky F., 1894. 8-r. 28 l. Ára 36 kr.)

Wirth Miksa. Die Notenbank-Frage in Beziehung zur Währungsreform in Oesterreich-Ungarn. (Frankfurt, 1894.)

Windeck Eberhard. Buch von Kaiser. Sigmund und seine Ueberlieferung. Untersucht von Arthur Wyss. (Aus dem »Centralblatt für Bibliothekswesen« XI. S. 432—483 besonders abgedruckt. Lipcse, Harrasowitz Ottó, 1894. 8-r. 51 l. Ára 1 m, 20 pf.)

Wohl Adolf. Der Gnadenort Loreto in Ungarn. Mit 6 Abbildungen. (Bécs, Hirsch Henrik, 1894. 8-r. 256 l. Ára 1 frt.)

Wrangel C. G. Ungarns Pferdezucht in Wort und Bild. Lief. 23. (Stuttgart, Schickhardt és Ebner, 1894. 8-r. 49—112 l. Ára 1 frt 30 kr.)

Zahn Adolf. Studien über Johannes Calvin. Die Urteile kath. und protestant. Historiker im 19. Jahrh. über den Reformator. (Gütersloh, Bertelsmann, 1894. XII, 119 l. Ára 1 m. 60 pf.)

Zipper Albert. Lutnia i miecz, życie Szandora Petófiiego. (Zloczów, Zukerkandi W., 1894. 16-r. 176 l. a költő arczképével. Ára 36 kr.)

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1895 JANUÁR 1-TŐL MÁRCZIUS 31-IG.

(Felolvastatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 ápril 13-án tartott igazgatósági ülésén.)

A folyó év első negyede — miként az előző éveké is — különösen erős könyvtári forgalmat mutat föl. A hivatalosan beérkezett és elintézett ügyiratok száma 145-re rúgott. Ezek között kiemelendő, hogy a könyvtár több igen nevezetes külföldi hungarikum megszerzésére kezdeményező lépéseket tett. Így a Schwartzban őrzött Murmelius-féle szótár (sorrendben a negyedik magyar nyomtatvány), továbbá a Königsbergben őrzött magyar nyelvemlék megszerzésére, illetőleg átengedésére nézve ajánlatokat tett az illető tulajdonosoknak. A tárgyalások — kivált az utóbbi érdekében — folyamatban vannak. Hosszabb ideig foglalkoztatta a könyvtárt a Münchenben őrzött Hunyadi-leveltár cseréjének ügye, mely újra felmerülvén, a könyvtár minden lehető megtett arra nézve, hogy a magyar tudományosság és nemzeti érdekek szempontjából kívánatos csere, mely múzeumunkat hosszabb-rövidebb szünetekkel már 1877 óta foglalkoztatja, létrejöjjön. A könyvszerzéseket illetőleg örvendetes tényként konstatalható, hogy könyvtárunkkal hazai és külföldi könyvkereskedők és antiquárok egyre sűrűbben lépnek állandó összeköttetésbe. Mióta a könyvtár állományának gazdagítására és kivált a magyar irodalom termékeinek teljessé tételére különös gondot fordít, azóta hazai és külföldi antiquárok legnevezetesebbjei első sorban könyvtárunkat keresik föl ajánlataikkal. Sajnos, hogy éppen a sűrűn érkező ajánlatok ismertetnek meg legjobban azzal, mely hiányokat mutat föl könyvtárunk a hungarikumok sorozatában, valamint azzal a körülménnyel is, hogy a dotatio, mely alig elégséges, hogy a külföldön újonnan megjelenő hungarikumok és könyvtári segédnunkák megszerzésében lépést tartsunk, a régi könyvek folyton emelkedő árai mellett elenyészőleg csekély arra, hogy a

régi irodalom nagy hiányainak kiegészítésén nagyobb erővel munkálkodjunk.

A köteles nyomdai példányok beküldésében némely törvényhatóság részéről feltűnő mellőztetést tapasztalunk. Így különösen a Budapest székes-főváros területén (hol körülbelül az összes magyarországi irodalom három negyedrésze jelenik meg), továbbá az Esztergom sz. kir. város területén megjelent nyomtatványok igen hiányosan küldetnek be. Valóban legfőbb ideje, hogy a köteles példányokról alkotandó új törvény életbe lépjen; különben éppen a legújabb évek magyar irodalma könyvtárunkban igen hiányosan lesz képviselve, s e hiányok csak óriási fáradság és költségek árán lesznek eloszthatók.

A könyvtár első nyomtatott címjegyzékéből a lefolyt évnegyedben megjelent az I. kötet. Hogy az ősnymtatványokat magában foglaló rész kiadására és általában a nyomtatott címjegyzék megindítására mily szükség volt, mutatja az az elismerő fogadtatás, melyben azt a napisajtó és szakkörök részesítették. Hasonlóképp megjelent a könyvtár folyóiratának, a Magyar Könyv-Szemlének f. évi első füzeté, mely rendes hat ivnyi tudományos tartalmán fölül, külön mellékletképp a magyar hírlapirodalom 1895. évi statisztikáját is közli, Szinnyi József múzeumi ör pontos összeállításában. A könyvtár egyes osztályainak ügyforgalmát az alábbi jelentések tüntetik föl.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1608, ajándék útján 449, vétel útján (1501 frt 07 kr értékben) 506 drb, összesen 2563 drb nyomtatvánnyal s ezen kívül 796 drb apró nyomtatvánnyal gyarapodott.

A könyvtár helyiségeiben 4217 egyén 8758 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 367 egyén 531 munkát használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Ortelius Abraham, *Theatrum oder Schawbuch der gantzen Welt*. Antwerpen, 1620. (30 frt.) 2. Buda, Érsekújvár, Sziget megvételére vonatkozó 7 drb XVII. századbéli latin és német nyelvű apró nyomtatvány. (72 márka), 3. *Chronologia. Hoc est omnium temporum et annorum ab initio mundi usque ad annum a nato Christo 1552*. Autore Johanne Funccio Norimbergense. Wittenberg, 1601. (10 frt.) 4. *Denifle Henricus, Chartularium universitatis Parisiensis*. Páris, 1889. (54 frt.) 5. *Reichenthal, Concilienbuch*. Augsburg, 1483. (810/50 m.)

Irmei Ferencz úrtól csere útján a következő 2 becses nyomtatványt szereztük meg: 1. *Sermones Michaelis de Ungaria predicabiles per totum annum licet breves*. Strassburg, 1494. 2. *Calendarium annale Benedictinum per menses et dies sanctis ejusdem Ordinis inscriptum* 367 iconibus.

Ajándékaikkal a következők gyarapították könyvtárunkat:

Ambrozovics Béla (3 db), Áldási Antal (2 db), Böngérfi János, C. Carles (Buenos Ayres), Dézsi Lajos, Dömötör Miksa dr. (Szabadka), Esztergomi káptalan, Flatt Károly (Alsó-Lugos), Haiczl Kálmán (Garam-Szent-Benedek), Halász Dezső, Kaizer Ferdinánd, Karikó János (Bia), Kerekes Pál, Kereszty István, Lóczi Lajos, Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Márki Sándor (Kolozsvár), Nagy Márton, Nemäti Kálmán, Petényi Ottó, Ráth Mór, Setälä Emil (Helsingfors), Sommer Zsigmond (Harkány), Szent-Ivány Zoltán, Szalay Imre, Szádeczky Lajos (Kolozsvár), Szilágyi Sándor, Id. Szinnyi József, Tóth Mike (Kalocsa), Velics László (Kalksburg), Walter Gyula (Esztergom), báró Weissenbach János (Fad).

E negyedév alatt 800 munkáról lett czimlap készítve és 820 lett repertorizálva, 549 munka pedig 597 kötetben kötés alá készítve. Összehasonlítva e számokat azokkal, amelyek a megelőző negyedévről szóló kimutatásban lettek feltüntetve, feltűnő nagy a különbség: a múlt negyedévben még egyszer annyi lett körülbelül repertorizálva mint most. E különbség nemcsak annak tulajdonítható, hogy a könyvek kötés alá való készítése is ezen negyedévre esett, hanem még inkább abból magyarázható meg, hogy könyvkereskedéseink közül mindig többen és többen lépnek összeköttetésbe velünk, folytonosan nagyobb mennyiségben küldenek a könyvtárba megvételre felajánlott könyveket, minek folytán a könyvtár tisztviselői idejük egy nagy részét kénytelenek arra fordítani, hogy nemcsak a czédula-katalogusban, hanem sokszor magában a szakban is minden egyes ily vételre beküldött munkát megkeressenek, annak konstatálása céljából, valjon meg van-e könyvtárunkban a felajánlott kiadás. Így pl. e negyedévben Kende S. bécsi könyvkereskedő csak ösnyomtatványt 132 darabot küldött be hozzánk eladás céljából.

A folyóiratok hiányzó számainak reklamálása, a mely még a megelőző negyedévben történt, nagyon csekély eredménnyel járt, minthogy a megkeresett 40 nyomda közül a legtöbb még válaszolni is feleslegesnek tartotta. Így tehát kényszerítve voltunk a szerkesztőségek szíveségéhez folyamodni, s őket felkérni az egyes számok megküldésére. Kötelességünknek ismerjük hálás elismerésünket és köszönetünket kifejezni azon készségért, amelylyel kérésünket teljesíteni -- alig egy-kettő kivételével -- mindnyájan szívesek voltak.

II.

A *hírlapkönyvtár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján a következő hírlapokkal gyarapodott: 1. Nagy Márton nagyszalontai

főszolgabírótól Rendeleti Közlöny, (1890—93.) 4 évf. 68 száma. Szalontai Lapok, (1894.) 1. évf. 54 száma. 2. Kárpáthi Endre úrtól Györből Órangyal, (1893—1894.) 2 évf. 48 száma. Köteles példányként beérkezett 618 évf. 12,987 száma. Bekötöttet 64 kötet; kötés alá adatott 209 kötet. Revideáltatott 468 hirlap 11,958 száma; czéduláztatott 26 hirlap 44 évfolyama. Reklamáló levél szétküldetett 129, az ezekben reklamált 287 számból és a régebben reklamáltakból beérkezett 248 szám.

Az olvasók száma 431 volt; ezek 1174 kötetet használtak.

III.

A *kézirattár* ez évnegyedben 39 db kézirattal és két db fényképmásolattal gyarapodott; és pedig vétel útján 34, ajándék útján 5 db kézirattal. köteles példányképen 2 db fényképmásolattal. Az ajándékozók között Halász Dezső, Edvi Illés Aladár szerepelnek, amaz Tan-dithyramb és dalverseny című kézírrattal, mely újabbkori irodalomtörténetünknek egyik jelesétől Szemere Páltól származik, azonkívül egy tankölteménynyel a költészetről, mely az ajándékozónak saját pályaműve. A Döry család levéltárából két kézirat tétetett át, egy urbárium-lexikon és egy a mult századi adózásról szóló kézirat. Az évnegyed összes gyarapodása föl van véve, inventáriumba bevezetve és czédulái be vannak osztva, úgy hogy 1895-ről egyetlen darabunk sincs hátralékban.

Az előbb említett munkán kívül, mely az évnegyedi gyarapodás földolgozására vonatkozik, folytatott a növedék napló kiegészítése, előkészítették a Hunyadi-levéltár ügyében cserére följánlott német kéziratok, valamint a Königsbergi Töredékért adandó cserepéldányok. A tavalyi szerzemények földolgozását folytatva s az ismeretlen eredetű szerzemények rendezését tovább vive, rendezés alá kerültek az írók levelei és az országgyűlési iratok csomagjai. Három nagy gyűjtemény rendezése nyert ily módon befejezést: a Gyurikovics-féle diplomatáriumok, — egyik genealogiai, másik történet-földrajzi tartalommal, — a Barna-féle genealogiai gyűjtemény és Nagy Imre kézirati hagyatékának rendezése. Mind e munkálatok végleges eredményeként 176 db kézirat s azok 245 czédulája osztatott be.

Nevezetesebb szerzemények: Inchoffer Menyhértnek a magyar egyház történetére tartozó hátrahagyott irataiból egy kötet, eredeti kézirattában; Istvánffy Miklósnak történeti apparatusából három kötet, a répcze-szemereiek XVII. századi magyar jegyzőkönyve, Bajthay A. Historia R. Hungariae-jének 1824-iki másolata, mely Sándor orosz czár számára készült, Dömötör Pálnak verses könyve, mindkettő a b. Rudnay-féle hagyatékából s mindezen fölül néhai

Nagy Imrének család-, oklevél- és történettudományi anyagban gazdag irodalmi hagyatéka. Ez utóbbiból külön kiemelendő Archontológiája, Somogy- és Vas-vármegye monografiájának anyagkészlete, diplomatáriuma és regestáinak gyűjteménye.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 1918, ajándék útján 13, összesen 1931 db irattal gyarapodott. Ezek az osztály egyes csoportjai között következőkép oszlanak meg: középkori oklevél, eredeti 294 db, másolat 56 db; újabbkori oklevél 1324 db; levél 105 db; nemeslevél 2 db; czéhlevél 3 db; az 1848/49-iki szabadságharc és az emigratióra vonatkozó irat 128 db; török levél 3 db; külföldi irat 2 db; elenchus, genealogia 14 db; összesen 1931 db. Ajándékaikkal gyarapították az osztályt dr. Dömötör Miksa (Szabadka), dr. Kosztka Emil (Budapest), Schön Mór (Debreczen), Varju Elemér (Budapest). Vásárlásra, bele tudva a Nagy Imre kézirat- és oklevél-gyűjteményére eső 1600 frtot, 1778 frt fordítottatott.

A szerzemények közül kiemeljük első sorban néhai Nagy Imre kúriai bíró, a M. Tud. Akadémia rendes tagja oklevél-gyűjteményét, mely nagyságra és jelentőségre az 1893-ban megvásárolt Wenzel-féle gyűjteményt is felülmulja. E gyűjteményben van 282 db. eredeti középkori oklevél, és pedig a XIII. századból 4 db (a legrégebb 1257-ből); a XIV. századból 52 db; a XV.-ből 145, a XVI. század első negyedéből 81 db. A középkori oklevelek másolatainak száma 56 db. Az újabbkori iratoké a XVI. századból 332 er., 36 más.; a XVII.-ből 340 er. 37 más.; a XIX.-ből 39 er. 1 más.; össz. 1248 db. Ezen kívül van levél a XVII. századból 22 er. 1 más.; a XVIII.-ből 36 er.; a XIX.-ből 2 er.; össz. 63 db; török levél 1 er. 2 más.; össz. 3 db; elenchus 7 db; genealogia 7 db. Az összes iratok száma 1666 db.

Kiválóan becses szerzemény továbbá Dérynének az 1870-es évek elején Egervári P. Ödönhöz intézett s az író örököseitől megvásárolt 14 db eredeti levele, melyek a művésznő naplójának kiadására vonatkoznak.

Említést érdemelnek az 1848/49-iki szabadságharc után Josefstadtbba zárt magyar foglyok kiadásairól vezetett számadáskönyvek, szám szerint 125 db, mely 79 fogoly, köztük Bónis Sámuel, Fornszek Sándor, Komáromy György, Óroszhegyi Józsa, Remellay Gusztáv, Römer Flóris, Thaisz Elek stb. fogsága történetéhez szolgáltatnak érdekes részleteket.

A nemesi iratok gyűjteménye 2 dbbal gyarapodott; ezek a következők: 1, 1666. december 20. Bécs, Szily István czimeres

levele I. Lipóttól. 2. 1832. febr. 27. Ugocsa vármegye bizonyítványa a Butykay-család nemességéről.

A kutatók száma 41 volt, ezek 4893 drb iratot használtak.

A régibb és újabb szerzemények közül feldolgoztatott 1896 db irat, ezek között Nagy Imre fentebb ismertetett gyűjteménye.

A levéltár egyes csoportjaiba beosztatott: a középkori oklevelek közé 40 db; az újabbkoriak közé 2551 db; a nemesi iratok közé 2 db, összesen 2593 db.

Megkezdett az 1848/49-iki kiáltványok s egyéb politikai természetű falragaszok gyűjteményének rendezése.

A családi levéltárak közül a Szent-Ivány család levéltára rendeztetett; összeszámitása most van folyamatban.

Munkába van továbbá véve a báró Balassa család levéltárának rendezése.

JELENTÉS A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ÁLLAPOTÁRÓL 1894-BEN.

SZILÁGYI SÁNDORTÓL.

A budapesti egyetemi könyvtár 1894-ik évi forgalmáról s gyarapodásáról jelentésemet a következőkben teszem meg:

A mult évben életbe léptetett azon intézkedés, hogy a könyvtár — hétfő kivételével — minden nap, az ünnepeket sem véve ki, nyitva maradjon, ez évben is igen czélszerűnek bizonyult be, mint azt a látogatók folyton növekvő száma igazolja.

Dedek Crescens Lajos a kéziratok katalogusának III. kötetén dolgozik, a Kaprinai-féle nagy gyűjtemény főlíóival már elkészült s csak a 4-rétű kéziratok vannak hátra, remélhetőleg az idén ez is be fog fejezteni.

A személyzetben más változás nem történt, mint az, hogy Dedek Crescens Lajos I-ső könyvtártisztté, Egerváry Ödön II. könyvtártisztté neveztetett ki, a rendes tanárrá kinevezett dr. Angyal Dávid pedig kisegítő könyvtártisztzi minőségben meghagyott régi állásában, t. i. a folyóiratok s hirlapok felvételével és rendben tartásával bízott meg.

A könyvtár szaporodása legnagyobbbrészt a rendes évi dotatióból került ki, de ezenkívül adományozás útján is jutott a könyvtár intézetektől, hatóságok- és magánosoktól munkák birtokába, nevezetesen: a magy. kir. és osztrák csász. és kir. kormányoktól, az angol, bolgár, német és olasz kormányoktól, a magyar országgyűlés képviselőházától, a galicziai helytartóságtól, a bécsi cs. és kir. hadi irattártól, a M. Tud. Akadémia és az osztrák cs. kir.

tud. akadémiától, a Magyar Történelmi Társulattól, a fővárosi és országos statisztikai hivataloktól, az Országos Törvénytár szerkesztőségétől, a M. Természettudományi Társulattól, a Székely Nemz. Múzeumtól, a földtani intézettől, mérnök-egylettől, a buenos-airesi »Direction générale de la statistique municipale«-tól, a potsdami kön. geodätisches Institut-tól és Centralbureau der internationalen Erdmessung-tól, a Smithsonian Institut-tól, a British Muzeumtól, az aradcsanádi öntöző csatorna társulattól, a Ferencz-rendiek tartományi főnökségétől (Pozsony), stb. — A nyomdák közül: az egyetemi, állami nyomdától, az Athenaeum és Franklm-társulat nyomdáitól, továbbá a kecskeméti, miskolczi, debreczeni, aradi, brassói és pozsonyi nyomdáktól stb. — Magánosok közül: dr. Bakó Sándor, Békeli Remig, Bergbohm Gyula (Bécs), Favaro Antonio (Padua), Fehér Dezső (Nagyvárad), Felszeghy Ferencz, Gerő Attila, dr. Havass Rezső, Hentaller Lajos, Kárpáti Kelemen (Szombathely), dr. Karvassy Ágost (Bécs), Konez József (Marosvásárhely), Körösi József, Kropf Lewis (London), Méhner Vilmos, Meskó Márton (Gyomán), Millecker Bódog (Temesvár), Nagy György (Temesvár), Óváry Lipót, Pálfi Lajos (Ungvár), Rosznáky Gyula (Nagy-Mihály), Sander Nils Frederik (Stockholm), Sas Edé (Nagyvárad), dr. Schnürer Ferencz (Bécs), Szabó Ferencz (Német-Flemér), Toldy Lászlóné, Vajay István, dr. Váli Béla, Várad (Spitz) Ödön (Debreczen), dr. Vojnich Oszkár, Wilkinson J. J. Garth (London), gróf Zichy-család, s mások gyarapították a könyvtárt ajándékaikkal.

A könyvtár állománya az 1894. évben 1,908 művel, mely 2,533 kötetet képez, és 797 db apró nyomtatvánnyal gyarapodott, ezt hozzáadva a mult évi álladékhöz, az 1894. december 31-iki könyvtárállomány 212,659 kötet műből és 34,627 aprónyomtatványból áll.

Az olvasótermet 2387 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 44,585 ízben vette igénybe és itt 48,655 munkát használt; megjegyzem azonban, hogy az egyetemi tanárok és kutatók számára fentartott dolgozóteremben és a folyóirati szobában történt használati forgalom, a mi pedig évről-évre progresszív módon nagyobódva, igen jelentékeny, ez adatok közé nincsen felvéve. Házon kívül 2935 kikölesznőz 6315 művet használt.

A külföldi könyvtárak és tudományos intézetek közül az 1894. évben a következők állottak könyvtárunkkal érintkezésben: a bécsi cs. és kir. udvari könyvtár, a bécsi cs. kir. egyetemi könyvtár, a cs. kir. hitbizományi könyvtár, a cs. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltára, a cs. és kir. udvari levéltár, az alsó ausztriai tartományi levéltár, a cs. és kir. fegyver-múzeum, a berlini kir. könyvtár, a berlini birodalmi gyűlés könyvtára, a British Muzeum könyvtára, a czernovitzai cs. kir. egyetemi könyvtár, a darmstadti nagyhercegi udv. könyvtár, a galicziai helytar-

tóság, a gandi állami egyetemi könyvtár, a göttingeni kir. egyetemi könyvtár, a gráci cs. kir. egyetemi könyvtár, a hallei könyvtár, a halle-wittenbergi kir. egyetemi könyvtár, a krakói cs. kir. Jagello-egyetemi könyvtár, a lemergi cs. kir. egyetemi könyvtár, a melki kolostor könyvtára, a müncheni udvari és állami könyvtár, a müncheni kir. nyilv. könyvtár, a párisi egyetemi könyvtár, a párisi Sociéte d'Histoire diplomatique, a strassburgi egyetemi könyvtár, a thorni gymnasiumi könyvtár, a wolfenbütteli hercegi könyvtár.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1894-BEN.

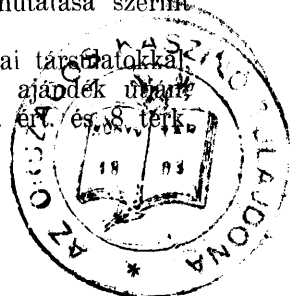
HELLEBRANT ÁRPÁDTÓL.

A rendezett tudományszakok száma 52; ezek 50.203 munkát tartalmaznak a következő kimutatás szerint: Történelem: 5506, Magyar történelem: 2756, Életírás: 2390, Politika: 2256, Magyar politika: 1564, Jogtudomány: 1116, Magyar jogtudomány: 1458, Magyar országgyűlési irományok: 95, Földrajz: 1017, Magyar földrajz: 414, Térképek: 926, Utazás: 1182, Statisztika: 682, Schematismusok: 115, Anthropologia: 245, Természettudomány: 1.0, Természettan: 829, Vegytan: 405, Matematika: 1032, Természetráaj: 127, Állattan: 476, Növénytan: 355, Ásványtan: 503, Orvostudomány: 2389, Hadtudomány: 583, Philosophia: 1218, Paedagogia: 1753, Széptudomány: 485, Nyelvtudomány: 1858, Magyar nyelv tudomány: 405, Régi magyar irodalom: 631, Magyar irodalom: 2263, Külföldi folyóiratok: 189, Magyar folyóiratok: 372, Görög irodalom: 770, Latin irodalom: 825, Classica philologia: 636, Uj latin irodalom: 793, Régészet: 1338, Éremtudomány: 175, Keleti irodalom: 720, Olasz irodalom: 206, Francia irodalom: 612, Germán irodalmak: 1334, Szláv irodalmak: 406, Külföldi s hazai társulatok és akadémiák kiadványai: 497, a M. T. Akadémia kiadványai: 386, Gazdaság: 1331, Theologia: 892, Encyclopaedia: 139, Incunabulumok: 385, Bibliographia: 1033,

A betűrendes czédula-katalogus írásban ez évben is folytatott, s az elkészült 1200 czédulával ezek száma 47.200-ra szaporodott. Ezenkívül a rendes folyómunka és a szak-katalogusok készítése és kielégésztése az inventáriummal együtt tovább haladt. A szak-katalogusok köteteinek száma: 94.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint a következő:

204 külföldi akadémiával, külföldi és hazai társulatokkal, testületekkel és hatóságokkal folytatott csere és ajándék útján 719 mű 522 köt. 621 füz. 133 isk. ért. és 88 térk.

Magánosok aján- dékából	146	mű	85	köt.	91	füz.
36 nyomdaköteles példányaiból . .	1062	»	226	»	855	» 44 ujs., 39 köt., 6 füz.
Az akadémia ki- adványaiból . . .	37	»	42	»	51	»
Vétel útján	318	»	593	»	118	»

Az összes gyarapodás 1894-ben 2282 mű, 1468 kötetben és 1736 füzetben, 133 iskolai értesítő, 8 térkép, 44 ujság, 39 kötetben és 6 füzetben. Ehhez járul 168 külföldi és hazai folyóirat.

A könyvtár látogatottsága ez évben a következő:

Január havában	968	olvasó	1533	művet	olvasott.
Február »	945	»	1545	»	»
Márczius »	548	»	766	»	»
Április »	559	»	850	»	»
Május »	350	»	539	»	»
Június »	352	»	504	»	»
Szeptember 15—30.	378	»	577	»	»
Október havában	941	»	1401	»	»
November »	1011	»	1482	»	»
Deczember »	657	»	932	»	»

Tehát a könyvtár olvasótermében 6,790 egyén 10,129 művet és mintegy 100 kéziratot használt, míg házon kívül 124 egyén 625 művet kölcsönzött ki.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1893/94-BEN.

(Kivonat dr. Ferenczi Zoltán könyvtári igazgatónak az Erdélyi Múzeum
1894. évi VI. füzetében közzétett jelentéséből.)

Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára a lefolyt 1893/94. évben vétel útján 387 kötettel, ajándékból és cserepéldányokból 407, köteles példányban 347 kötettel és 72 hirlappal, összesen 1213 kötettel és füzettel gyarapodott. Ha e gyarapodást az elmúlt évi 1978 drbnyi gyarapodáshoz mérjük, azt látjuk, hogy az apadás a cserepéldányok és ajándékok kevesebb számában (1052 és 407), valamint a könyvtár javadalmanak 500 frttal való leszállítása miatt mutatkozik. A könyvtár állománya jelenleg az Apor-könyvtár és a régi magyar nyomtatványok kivételével 52,503 kötetet és füzetet tesz ki. Könyvvásárlásra kiadatott 1826 frt 96 kr, könyvkötetésre 434 frt 90, vegyesek ezimén 144 frt 73 kr; összesen 2406 frt 59 kr, tehát 1344 frt 18 krral kevesebb, mint a megelőző évben. A bekötött könyvek száma 250 db.

Az Apor-könyvtár Pisztóry Mór ajándékából 60 drb 1848/49-iki kiáltvánnyal, a régi magyar könyvtár Böhm Mihály ajándékából Melotai Nyilas István, Margitai Péter, Debreczeni János és Otrokocsi F. Ferencz 1—1 művével gyarapodott.

A könyvtári munkálatokból kiemeljük az írott szakczimtár befejezését, melyet Széplaki János a választmány megbízásából elkészített, úgy hogy most már csupán a régebb hiányos munkálat revideálása és kiegészítése van hátra. E mellett az alaplattárral párhuzamosan a szak-czimtár czédulái az új szerzeményekről mind elkészültek.

A kéziratár a lefolyt évben Szász Ferencz úr adományából 3 drbbal szaporodott, egy névtelentől Erdély történetével, a Kocsi Cs. Bálint »Kösziklán épült ház ostroma« cz. műve egy újabb másolatával (1779) és Verestói György pár predikációjával (1781), továbbá Gyalui Farkas úr útján az 1603-iki kolozsvári successióról való tractatussal 1767-iki másolatban.

Az egyetemi könyvtáréval közös olvasó-terem nyitva állt naponként 5 órán át; de a szünetidő a kolera veszedelme egy hóval megnyújtotta, minek következtében a látogatók száma ez évben esökkenést tüntet föl. A könyvtár a délelőtti hivatalos órákban (9—12) a szünetidő alatt is nyitva volt. Az év 9 hónapjában a könyvtárban 5231 olvasó, átlag havonként 523, naponként 20 olvasó fordult meg. Legnagyobb volt az olvasók száma nov. 11-én, 57; legkisebb okt. 4-én. Helybeli használatra kiadott 1173 mű, a könyvtáron kívüli használatra 1271 mű, index, könyvkivétel végett, letéteget 547. Az összes használt művek száma 2349.

A kéziratár, az Apor-könyvtár és a régi magyar nyomtatványok gyűjteménye állandó használat tárgyai voltak úgy helybeliek, mint más, főleg budapesti könyvtárak által; a könyvtár ezenkívül állandó összeköttetést tartott fenn a bécsi egyetemi és udvari, a müncheni kir., a krakkai Jagelló-, de főképpen a hazai könyvtárakkal, a budapesti egyetemi, múzeumi és akadémiai könyvtárral, egyszersmind számos esetben szolgált az egész hazában a hazai főiskolák megkeresésére, az illető igazgatóságok kezessége mellett tudományos művekkel.

A könyvtár igazgatójának, Ferenczi Zoltán úrnak az 1893-dik évben a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium a könyvtári berendezések tanulmányozása végett teendő külföldi útra államszegélyt engedélyezvén, ehhez az egylet választmánya 200 frtot szavazott meg. E külföldi utat Ferenczi Zoltán 1893 okt. — decz. havában tette meg s eredményeiről a miniszteriumhoz részletes jelentést nyújtott be, mely a Magyar Könyv-Szemle hasábjain is közzé tétetett.

SZAKIRODALOM.

A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend nyomtatott imakönyvei a Breviarium Monasticum behozatala előtt. Írta Ráth György. Budapest, 1894. 8-r. 57 l.

A szerző, a ki nem csak mint hazai és hazai vonatkozású régi nyomtatványaink szenvedélyes gyűjtője, hanem mint ezeknek alapos ismerője is szerepel a bibliografia terén, a fentebbi czim alatt több ritka és eddig könyvészetiellen kellően nem méltatott misekönyv, breviárium és liturgikus munka pontos leírását adja, nagyrészt saját példányai után. Könyve azonban távolról sem pusztán száraz leírás, hanem érdekes megvilágítása az egyházi könyvek keletkezésének, az azonkori viszonyoknak és azon férfiak életkörülményeinek, a kik e munkák létrejöttére hathatósan befolytak.

Könyvészetiellen is legfontosabb része szerző könyvének a két pannonhalmi breviáriumnak pontos meghatározása és szabatos leírása, amelyek irodalmunkban eddig egyáltalában nem voltak méltatva.

A XV. században megreformált melki kolostor által megalapított egyházi szertartásokat elfogadta a vele folytonos érintkezésben lévő pannonhalmi Szent-Benedekrend is. Így jutott a melkiek breviáriuma is hozzánk, midőn azt Tolnay Máté főapát némi rövidítésekkel egy kötetbe foglalva, a magyarországi rendtársak számára 1506-ban kinyomatta. Ezt követte 1519-ben a második kiadás, melynek egyik részéhez, a Proprium sanctorum-hoz 1582-ben egy pótlék csatoltatott, ugyanazon czimmal, mint a breviárium. Ezek az imakönyvek voltak azután a hazai benzéseknél mindaddig használatban, míg V. Pál pápa el nem rendelte a *Breviarium Monastico-Benedictinum* behozatalát. Tehát nem volt — mint szerző világosan kimutatja — sem 1496-iki kiadás, a hogy Kuncze Leo a pannonhalmi könyvtár ismertetésében állítja, sem 1579-iki, mint Knauz vélekedik; az első egy csonka lapból vont következtetés folytán, a második pedig egy nyomtatási hiba után keletkezett tévedés.

A melki misekönyvön és breviáriumon, valamint a fentebbi két

magyarországi imakönyvön kívül szerző ismerteti még Ambrosius Pannoniusnak a bécsi skót-monostor magyar származású perjelének érdekes életét és becses szertartáskönyveit is, a melyek az ausztriai és magyarországi benczések használatára irattak. Ilyenek az 1513-ban megjelent *Cursus beatae Mariae Virginis*, az 1515-ben Velenczében napvilágot látó *Diurnale*, valamint a rákövetkező évben hozzacsatolt *Additiones* és végre az 1518-ban Velenczében nyomtatott *Vigiliae et officium mortuorum*, melynek becsét rendkívül emeli azon körülmény, hogy az énekrimek benne hangjegyekkel is el vannak látva.

Miután szerző, kivált a két breviárium leírásában, a legapróbb részletekre is kiterjed, kár volt az egyes psalmusok kezdő szavait is ki nem írnia, ha már azok számozva nincsenek. Így hiányzik ez a 24. lapon a feria secunda *ad primam* officiumánál, valamint a 25.-en a három *nocturnusnál* (és nem *nocturnum*, mint szerző következetesen írja). Úgyszintén kívánatos lett volna éppen az akkor dívó ritus egyes részeinek teljes megismerése czéljából kimutatni, hogy mely szentek officiumai vannak a melki breviariumban duplex majornak és melyek a pannonhalmiban duplex minornak jelezve és viszont. Vagy legalább a szembevetőbb eltérések közül lett volna czélszerű néhányat felemlíteni.

A ritkaságuknál fogva is igen becses és alig hozzáférhető nyomtatványoknak lelkiismeretes gondossággal adott ismertetése, és az ehhez csatolt érdekes felvilágosítások oly érdemét teszik a könyvecske szerzőjének, melyért méltán elismerés és köszönet illeti mindazok részéről, akik a magyar bibliografia iránt érdeklődnek.

Kollányi Ferencz.

Gradeczi Horváth Gergely és Lám (Ambrosius) Sebestyén hitvitája. *Közli Ráth György. Budapest. Athenaeum, 1894.* [Különnyomat az »Irodalomtört. Közlemények«-ből]. 8-r. 56 l.

Sajátságos jelenség a múlt századokban az a vallás iránt tanúsított mély érdeklődés, melynél fogva főuraink is nemcsak szivesen foglalkoztak vallási kérdésekkel, de vitázó gyűléseket hívtak össze, sőt magok is tollat ragadtak vallásuk védelmezésére. Ilyen volt Esterházi Miklós, a ki Rákóczy Györgyhez intőleveleket írt, Lorántfi Zsuzsánna, a »Mózes és a próféták« írója, melylyel egy jezsuitát provokált is, a kit úgy kellett aztán elhallgatatni, Apafi Mihály stb.

Egy ilyen főúr által megindított theologiai irodalmi vitát rajzol élénk Ráth György a XVI. századból fentemlített értekezésében.

Gradeczi Horváth Gergely, Sziget hősies megvédőjének Horváth Márknak, egyetlen fia 16 éves korában külföldre megy s itt lutheránus hittudósoktól theologiai kiképeztetést nyer. Hazajövet

megismerkedik Lám (Ambrosius) Sebestyén készmárki lelkészszel, a ki ugyan szinte lutheránus, de inkább a kálvinizmushoz hajlott, a képeket nem tűrte meg a templomban s az ubi-quitás dogmáját sem vallotta. E nézeteltérés provokálja a vitát. Előbb csak szóval és kéziratokkal, majd nyomtatott művekkel harcolnak, mint a kor hozta magával, türelmetlenül, kimélet nélkül, szenvedélyesen. Lasanként mások is belevonatnak a vitába, pro et contra, így azután javába folyt az akkor is, midőn a »primus motor« már sirban volt; új alakok léptek helyökbe nagyobb szenvedélyességgel, kevesebb tehetséggel . . .

Ezt tárgyalja Ráth műve érdekesen, világosan s a figyelmet lekötő tudó formában. Mint »*Pücz Gáspár és ellenfelei*« és »*Felsőmagyarországi kryptokálvinisták*« című hasonló tárgyú műveiben és ebben is megmutatta, otthonos e téren s meglehetősen biztossággal kalauzol e vitairatok útvesztőjében. De műve nem csak érdekes olvasmány, találunk abban becses és jobbára ismeretlen egyház- és irodalomtörténeti adatokat is.

Sőt magyar művészettörténeti adalék is van benne. Így a 23. lapon fölemlít Lám S. »Confessio«-ja után egy oltárképet, melyet Késmárkon a templomból dobtak ki, mely »teljesen hasonlítván az Apocalypsis babyloniai kéjhölgyéhez, egy aranyozott öltönyű s felemelt kezében szintén aranyozott kelyhet tartó női alakot ábrázolt, mely előre hajló, arannyal bevont s szőrös négy lábú állaton állt.«

De ránk nézve főleg bibliografiai szempontból becses e dolgozat, mivel több helyreigazítást és adalékot találunk benne Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának II. kötetéhez. Így a 10. lapon említve van *Malus Pálnak egy 1601. Bártfán Klósz Jakabnál nyomtatott »Epitaphia«* című munkája, mely eddig ismeretlen volt; 13. lapon az 1586-ban szinte *Bártfán* nyomtatott »*Jubilaeum Bartphense*« *Wagner Márton, Faber Tamás és Sculteti Szeverintől*, mely műnek ma már egy példánya sem ismeretes; a 25. lapon összehasonlítás alapján bizonyítva találjuk, hogy Lám »*Defensio orthodoxae doctrinae*« című műve nem, mint Szabó Károly (R. M. K. II. 234. sz. a.) tévesen hitte, Zerbstben (Servesta) hanem *Vizsolyban*, Tolnai Fabricius (Kovács) Tamásnak »*Exarmatio scuti Laniani*«-ja 1597-ben nem Debreczenben, hanem ugyancsak *Vizsolyban* nyomtatott; ugyanezen szerzőnek »*Disceptatio*«-ja nem 1593-ban (Szabó K. i. m. 271. sz.), hanem 1594-ben jelent meg, valamint azt is nála találjuk először említve, hogy *Lányi Illés Luther Catechismusát* Abrahamides Izsák és Melichius Sámuel superintendens társa segélyével *tót nyelvre* fordította s azt háromszor 1612-ben saját költségükön kinyomatták; hogy *Tranowsky György »Cythera Sanctorum«* című műve eddig elsőnek ismert 1684. évi kiadását még 1635-ben megelőzte egy másik kiadás.

Ez adalékok — ha egyéb érdeme nem volna is — magukban véve becessé tennék szerző művét.

Kisebb hibák itt-ott fordulnak elő, ilyen pl. az, a mit a 20. lapon olvasunk: »A munka végén befejezése idejét az 1590-ik évet a következő *acrostichon* fejezi ki: qVl perseVeraVerlt aD flneM VsqVe ls salVVs erlt,« itt *acrostichon* valószínűleg tévedésből áll *chronostichon* helyett.

De az ilyen kisebb és lényegtelen hibáktól eltekintve hasznos munkát végzett szerző ez értekezés megírásával s kívánatosnak tartjuk, hogy bár dolgozná fel minél előbb hasonló formában a többi vitairatokat is, melyek ezeken kívül még nagy számmal vannak; örömmel veszi tőle úgy az egyháztörténész, mint a bibliografus, sőt az irodalomtörténész is, mert csak ha az egyes vitairatok tartalmát hasonló alakban ismertették és kivonatolták, válik lehetővé, hogy majd valaki, a ki áttekintő és összefoglaló képességgel bír, megírja az e kort életető vallásos eszmék s e kor vallási irodalmának történetét.

Décsi Lajos.

Magyar nyomdászok évkönyve. *Kiadja a könyvnyomdászok szakköre. Szerkeszti Gelléri Mihály. Tizedik évfolyam. 1895. 8-r. 168 l.*

A könyvnyomdászok szakkörének ez ügyesen szerkesztett kiadványából a tizedik kötet is megjelent. Tartalmát kizárólag a könyvnyomdászati szakába vágó dolgozatok képezik, de sok oly bibliografiai vonatkozással, melyekről folyóiratunknak is tudomást kell vennie. Első cikke: A magyar nyomdaipar *Láng Józseftől*, igen élénken megírt szemle a nyomdászipar fejlődéséről 1848-tól kezdve, s egyuttal magában foglalja azon kívánalmak formulázását is, melyek teljesítésétől fejlődésében még nagyobb lendület várható. *Ács Mihály* cikke a könyvnyomtatás mesterszavairól Pusztai Ferencznek még 1883-ban közzétett idevágó szóanyagát ismerteti s bírálja. Kiváló érdeklődéssel bír *Firtinger Károly* »Művészetünk bölcsőkorából« című, néhány lapra terjedő dolgozata, melyben a Magyar Nemz. Múzeum egyik unikumának, a *Uan deme quaden thyrane Dracole wyda* cz. 6 lapra terjedő ósnyomtatványnak nyomtatási helyét és idejét kutatja. Kertbeny azt állítja, hogy ez erdélyi szász nyomdatermék, holott tudjuk, hogy az első adat, mely az erdélyi nyomdászatra vonatkozik, csak az 1529. évre vezet vissza. Firtinger a kérdés kutatásánál alkalmat vesz magának rövid átnézetet nyújtani a hazánkból külföldre szakadt középkori könyvnyomtatók működéséről, s annak a nézetnek ad kifejezést, hogy a kérdéses ósnyomtatvány a nürnbergi Koburger Antal sajtója alól került ki. Ez a nézet nincs ugyan adatokkal megokolva, de nincs minden valószínűség híjával. Megjegyezzük e helyen, hogy a múzeumi könyv-

tár ösnyomtatványainak jegyzéke e nyomtatvány korát hozzávetés alapján 1480-ra teszi. *Novitzky* N. László az irás keletkezéséről értekezik. A kötet többi cikke kizárólag a nyomda-ipar technikai részével foglalkozik; s végül *F. K.* bibliografiai jegyzékében találjuk a nyomdászati szakirodalom legújabb termékeinek felsorolását.

— rr.

L'arte della Stampa nel rinascimento italiano Venezia. Venezia, MDCCCXCIV. Ferd. Ongania Editore. 2-r. I. k. 110 l. II. k. 118+2 l.

A híres velencei *Ongania* könyvkiadó cég, melyet első tulajdonosai, H. F. & M. Münster, 1846-ban alapítottak s 1871 óta Ferd. Ongania bír, félszázados fenállásának emlékét igen érdekes bibliografiai munka kiadásával ülte meg. A fényes kiállítású két kötetes munka, mint czime mutatja, a renaissance-korabeli velencei könyvnyomtatással foglalkozik, s úgy tárgyánál, mint kitűzött céljánál fogva ez év bibliografiai irodalmának legfigyelemreméltóbb termékei közé sorozható.

Velence, a második olasz város, melyben a könyvnyomtatás új találmánya otthonra talált, a XV. század második felében a könyvnyomtatás mesterségének legvirágzóbb emporiuma volt.

Az első velencei nyomtatvány: Cicero, *Epistolae ad familiares*, 1469-ben Johannes de Spira sajtójából került ki. Spira még ez évben Plinius *Historia naturalis*át és Cicero *epistoláinak* 2. kiadását is kinyomatta, s bele kezdett Szent-Ágoston *De civitate Dei* cz. munkájának nyomásába, de ezt, az év végén elhunyván, testvére Vindelinus fejezte be. Vindelinus de Spira sajtójából csak az 1470-ik évben 15 könyv került ki, s 1477-ig a latin és olasz írók kiadásainak, köztük több princeps editionak egész sorozatával látta el a könyvpiacot.

1470-ben két más nyomdász is megtelepedett Velenczében: Nicolaus Jenson *Sommevoire*ből és Christophorus Valdarfer *Regensburg*ból. Az előbbi az éremvésés modorát alkalmazva a betűk kiformálásánál, az u. n. *romano rotondo*, kerek római betűtípust hozta létre, mely sokkal elegánsabb, mint a Spira testvérek szintén kerek típusai. Gót betűket is metszett, megalapítván ezzel a gót betűtípus egy új fajtáját, a *gotico veneziano*-t. Később Johannes de Coloniaval és másokkal állott társaságban. Meghalt 1480 végén. Valdarfer 1470 és 1471. években működött Velenczében. Kivülök a már említett Johannes de Colonia (1471—82.) Johannes Manthen de Gerretzhem (1473—1480.), az augsburgi Erhardus Ratdolt és a velencei születésű Philippus Petri s ennek társa a trevisoi Gabriel Petri voltak a velencei sajtó első évtizedének munkásai.

Mindezek a nyomdászok Philippus Petri kivételével idegen származásúak voltak, s az a könyvnyomtató, a ki hivatva volt arra, hogy a könyvnyomtatás mesterségét Velenczében a művészet magaslatára emelje, Aldo Manuzio szintén nem a város gyermeke. De az 1489. év, a melyben azzal a szándékkal telepedett meg Velenczében, hogy Rómában Gasparo Veronese és Domizio Calderino és Ferrarában Battista Guarini iskoláiban szerzett ismereteit itt fogja érvényesíteni, fordulatot képez a velencei könyvnyomtatás történetében. Ő volt az első, a ki Velenczében görög művek kinyomására vállalkozott, s a görög Aldinák nemsokára keresett specialitásai voltak a velencei könyvsajtónak. A köztársaság, mely a középkor elején a byzanci kereskedelmet közvetítette Európa nyugata fele, így vált a renaissance fénykorában a klasszikus görög műveltség leghatalmasabb közvetítőjévé.

1469-től a század végéig több mint ezer kötet került ki Velence könyvnyomdáiból. A velencei könyvnyomtatást azonban nem csupán termékeinek száma, hanem minőségük teszi nevezetessé. Az első évtized könyvnyomatóinak betűi a szabályosság és választékos csin mintaképeiül szolgáltak a későbbi kor nyomdászai előtt. S a betűtípusok szépségével összhangban állott a papir minősége, a címlap és fejezetczímek összeállítása, az egész nyomdai beosztás, a nyomás tisztasága. Ratdoltról, a kinél később Augsburgban a mi Túrócinkat nyomták, tudjuk, hogy az augsburgi Bernhard festővel állott társaságban, (korrektora a bajorországi langenzenni Peter Loslein volt) és 1476-tól kezdve ábrákkal, személyek, városok rajzaival és színes kezdőbetűkkel díszítette kiadványait. Példáját követték társai is, és csakhamar általános lett a nyomdászok törekvése, hogy műveiket a fényűző kiállítású kéziratokkal szemközt a kiállítás szépsége tekintetében is versenyképesekké tegyék. A velencei nyomtatványok hosszú sorozata e törekvés jeleit viseli magán; lépésről lépésre lehet észlelni rajtuk a tökélyesbülést, mely akkor jutott el tetőfokára, midőn Ugo da Carpi 1516-ban feltalálta annak a módját, hogy kell a fametszetű képekbe a szükséges árnyalatokat belehozni.

A velencei könyvnyomtatás történetét tudományos alapon megírták Fulin, Castellani, Rivoli herczeg, H. Brown. Ongania új kiadványa az illusztrációkat szolgáltatja e jeles művekhez, két kötetre terjedő facsimilékben bemutatva az egyes könyvnyomdák és azok legszebb termékeinek címlapjait, frontiscipiumait, képeit, lapszéli és záró-díszítéseit, kezdőbetűit, kolofonjait, a nyomdászok és kiadók emblemaát, a papir vízjegyeit, szóval mindazt a mi a könyvek művészi kiállításának tényezőjét képezi, s függetlenül néhány választékos mutatványt a XV. és XVI. századi velencei könyvkötés termékeiből.

A két kötet facsimiléiben, melyekhez Carlo Castellani írt

érdekes történelmi bevezetést, a velencei könyvnyomdászat s a könyv illusztrálása fejlődésének történetét látjuk magunk előtt Ratdolt primitív vonalos nyomásaitól kezdve egészen Carpi chiaro-scuro-nyomásaig.

Szebb emléket a virágzó művészet multjának nem lehetett volna emelni, mint termékei javának e facsimilkben való összegyűjtése által. De Onganiát a mult iránt érzett kegyeletén kívül igen fontos gyakorlati cél is vezette a munka kiadásában. Nem alaptalanul panaszkodva a felett, hogy a könyvnyomtatás művészete a régi emporiumokban mindinkább elveszti individualis jellegét, s hogy az olasz sajtótermékek idegen stílus mezeit viselik magukon, vissza akarja vinni a könyvnyomtatást az eredeti nemzeti stílus forrásához, szóval annak a nemzeti nyomdász-iskolának visszaállítására törekszik, mely méltán képezte valaha Velence és egész Olaszország büszkeségét. Kiadványa ily módon, míg egyrészt dokumentumokat ad azok kezébe, kik a nyomdászat történetét tanulmányozzák, más oldalról mintákkal szolgál annak gyakorlati művelői számára. Boldog ország, a hol a kiadók műérzéke ily czélok szolgálatára hozhat áldozatot. Mi is beszélünk sokat magyar nemzeti stílusról, de meddig kell még várunk, míg valakinek eszébe jut értékesíteni azt a becses műtörténelmi anyagot, mely a régi magyar nyomdák termékeiben rejtőzik!

Sch. Gy.

A Staderini, Brevi cenni sopra due sistemi di schedario per cataloghi. Roma. 1890. 8-r.

A fentebbi czímet viselő füzet már több év előtt jelent meg, be azért nem tartom feleslegesnek ismertetését, miután annak tartalma minden könyvtárat közelebről kell hogy érdekeljen. E füzetkében ugyanis két katalogus-rendszer leírását olvassom, melyeknek, különösen a másodiknak praktikus voltáról olaszországi tartózkodásom alatt elég alkalmam volt meggyőződni.

Az egyik katalogus-rendszer a következő: egy hosszúka, keskeny fadobozba fogazott érclemez van beillesztve, a papírlapok megerősítésére rugóval ellátott fadarab szolgál, mely a fogazott érclemezbe van beillesztve s szükség szerint mozgatható. A papírlapok erős, merített papirosból vannak készítve, trapez formában, melyhez még egy, körülbelül 3 centiméternyi erősebb papír van vászonnal erősítve. olyformán, hogy az érclemez fogaitba beilleszthető legyen.

A czédulák beillesztése a dobozba úgy történik, hogy a keskenyebb fogazott rész az érclemezbe behelyeztetik, bizonyos számú ilyen papírlap után a megerősítésre szolgáló fadarab betolatik, s a benne lévő rugó azt erősen oda tartja a doboz oldalaihoz. Ily módon a czédulák keskenyebb része mozdulatlanul áll,

míg hosszabb részét, mely a könyv címének van szánva, kényelmesen végig lehet lapozni.

E fajta katalogus azonban csak kisebb könyvtárakban, s ott is csak kisebb terjedelmű szakok, pl. folyóiratok lajstromozására alkalmas. Mert több ilyen doboz egyesíthető ugyan egy külön, ferde lapú asztalon, de ez megnehezíti a kezelést, s aránylag nagy tért foglal el, azonkívül megvan az a hátránya, hogy a közönség részére kevésbé hozzáférhető.

Sokkal praktikusabb ennél a második rendszer, melyet Rómának úgyszólván valamennyi könyvtárában használnak, s a mely Olaszországon kívül is mindinkább tért hódít.

Az e rendszernél használt papírlapok, czédulák formátuma 13×23 cm. Erős, merített papírból készültek, s következőkép vannak berendezve. Baloldalt, körülbelül egy centiméternyire a lap szélé-től, két egymás mellett álló 13 mm. átmérőjű kerek lyuk van. Körülbelül 3 cmnyire a lyukaktól az illető könyvtár neve következik függőleges irányban. Így tehát ezen kisebb része a papírlapnak $4-5$ cm. széles, mely körülbelül a közepén ketté van vágva, s vászonnal egymáshoz erősítve. A könyvtár nevét feltüntető sor után 10 cmnyi tér következik, mely az illető könyv címének regisztrálására szolgál. A fennmaradt 6 cmnyi tér a bibliografiai jelzések számára van fentartva, s a mű címétől kettős vonal által elválasztva. A papírlap jobb oldalán legfelül van a signatura helye.

Az ilyenet elrendezett lapok különböző számban, rendszeren $320-450$, a szerint, a mint vászonszalaggal vannak ellátva, vagy nem, egy hasonló nagyságú albumszerű tartóba jönnek. Ezen tartó két erős, vászonnal bevont táblából áll, a háta bőrből van, s a könyvtár jelvényen kívül egy négyszögletű réztáblácskán folyó számmal van ellátva. A tábla a papírlapnak megfelelőleg szintén két részből áll, s a papírlap lyukainak megfelelőleg két vaspálczikával van ellátva. A papírlapok a lyukak segítségével ezen vaspálczákra ráfűzetnek, majd a felső tábla rájuk csapatik, s a két vasrúd helyén kulccsal elzáratik. A keskenyebb rész ilyformán szilárdan áll, míg a hosszabb rész kényelmesen lapozható.

Róma könyvtáraiban ezen rendszer általánosan használatban van. Az albumszerű kötetekben letett katalogus külön állványokon van elhelyezve, minden kötet alatt egy kis táblán a kötet száma és a benne foglalt betű van jelezve.

Hogy mily praktikus ez a katalogus-rendszer, azt alig szükséges bizonyítani. Két czélt érnek el vele: 1. a közönség hozzáférhet a czédula-katalogushoz, a nélkül, hogy a czédulák szét-szóródásától kellene tartanunk: 2. nem vész el belőlük oly könyvnyen valamelyik lap, mint a nálunk használt czédula-rendszernél. Csakhogy több dolgot ad, mint az utóbbi.

E czédula-katalogus alkalmazását nem lehet eléggé ajánlani. kényelmes használhatóságát s czélszerűségét tekintve felülmúl minden más czédula-rendszert.

A római *Vittorio Emanuele* könyvtárban mindkét rendszer használatban van, az első a folyóiratok, az utóbbi a nagy könyvtár részére. A mi a folyóiratokat illeti, megakarom e helyt jegyezni, hogy mily liberalitással járnak el az említett könyvtárban ezeket illetőleg. A könyvtárban egy egészen külön terem van a folyóiratok részére berendezve, melyben a falak mentén köröskörül állványasztalokon kettős sorban több mint 100 különféle folyóirat áll a látogatók rendelkezésére. Mindegyik folyóirat és helye külön számmal van megjelölve, s a látogatók minden akadály nélkül vehetik el helyükről és használhatják azokat. A teremben a fentebb leírt első mód alapján szakok szerint rendezett katalogus van felállítva, mely a látogatók szabad használatára áll. Ez a folyóirati terem, a *Sala dei periodici*, szintén amaz intézmények közé tartozik, melynek követését nem lehet eléggé ajánlani. Persze ez által eleje van véve azon szokásnak, hogy a folyóiratok, mindjárt beérkezésük után, füzetenkint kikölcsondítottak.

Aldási Antal.

Generalregister zum I.—X. Jahrgange des Centralblattes für Bibliothekswesen. (1884—1893.) *Bearbeitet von Carl Haeblerin. Leipzig. 1895.* 8-r. 4 . 254 l.

A *Centralblatt für Bibliothekswesen* szerkesztősége egyetemes név- és tárgymutatót adott ki folyóiratának eddig megjelent tíz évfolyamához. E nélkülözhetetlen könyvészeti kézikönyv, melyet a folyóirat egyik dolgozótársa, Haeblerin Károly, a marburgi egyetemi könyvtár assistense s ismert nevű bibliografus szerkesztett, azonkívül, hogy gyakorlati céljainak mindenben megfelelő, szakbeosztásával mintául szolgálhat a tárgymutatók szerkesztésénél. Tudtunkra a magyar név- és tárgymutatók közül eddigelé még a Turulé közelíti meg leginkább. Beosztása a következő: I. része a nagyobb értekezéseket és cikkeket sorolja föl évfolyamok szerint. II. A szerzők névjegyzéke. III. Ismertetett művek. IV. Személynév-mutató. V. Földrajzi névmutató. VI. Betűrendes tárgymutató. A vaskos kötet Lipcsében jelent meg Harrassovitz Ottó kiadásában. Ára 18 márka. *D. L.*

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Az Erdélyi Múzeum 1894. évi IX. füzetében Dr. Ferenczi Zoltán befejezi Br. Wesselényi Miklós színjátszó-társasága Magyarországon cz., irodalomtörténeti adatokban gazdag cikksorozatát. A X. füzetben Hindy Árpád Kultsár Istvánról s az általa szerkesztett Hazai Tudósításokról közöl érdekes adatokat. Az 1895. évi II. füzetben Dr. Gyalui Farkas egy multszázadi székely határőr, Adorján Imre verseit tartalmazó kéziratot ismerteti; közleménye különnyomatban is megjelent.

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1894. évi IV. füzetében Ráth György befejezi Gradeczki Horváth Gergely és Lám Sebestyén hitvitája című cikksorozatát, mely azóta külön kiadásban is megjelent. A f. évi I. füzetben Széchy Károly a Praykódex ügyében szólal föl, s azt indítványozza, hogy a kódex, mely a halotti beszéden kívül többi részeiben is rendkívül becses történeti és egyháztörténeti adatokat tartalmaz, az ezredéves emlékünnepep alkalmából egész terjedelmében tétessék közzé. Heinrich Gusztáv Aranyos-rákosi Székely Sándor életrajzából adja az 1. közleményt. Ráth György egy XVI. századi római kath. magyar ritualét ismertet teljes szövegében, mely az Oláh Miklós-féle Ordo et Ritus-nak az egri érseki könyvtárban őrzött példánya kéziratoss függeléke gyanánt maradt meg napjainkig. Zoványi Jenő a kolozsvári reformátusok belső templomában őrzött egyleveles nyomtatványokat, az u. n. chartákat ismerteti, számszerint 10 dbot, melyek egyes kiváló lelkész és egyházi író életrajzait tartalmazák. Az érdekes közlemény bibliografiai jelentőségére illető rovatunkban legközelebb visszatérünk. Bárczay Oszkár a Tudománytár kiadására vonatkozó anteaktákat közli

A Századok 1894. évi 10. füzetében Thaly Kálmán három irodalomtörténeti adalékot közöl a Rákóczi-korból; ezek elseje több XVII. századi elveszett történelmi s irodalmi mű emlékét eleveníti fel, a harmadik Páriz-Pápai Ferencz életrajzához szolgáltat becses adatot. A f. évi 1. füzetben találjuk Szilágyi Sándornak Salamon Ferencz felett a M. Tud. Akadémiában elmondott emlékbeszédét. Ráth György Két kassai plébános a XVI. században cz. cikkében, mely a 2—5. füzetekben is folyik, Frölich Tamás és Gogreff Mento életrajzával és irodalmi működésével foglalkozik; dolgozata sokban kiegészíti »Pilcz Gáspár és ellenfelei« című értekezését, mely a Magyar Könyv-Szemle 1892/93. évfolyamában jelent meg. A 2. füzetben Á. A. ismerteti Zdekauernek Lo studio di Siena nel rinascimento címmel a sienai egyetemről írt könyvét, és M. S. Volf Theobaldnak Honter Jánosról Brassóban megjelent német munkájáról mond bírálatot. A 3. és 4. füzetben Kollányi Ferencz a XVI. század második felében élt

Illicini Péter sienai születésű esztergomi kanonokról értekezik, s felsorolja ennek nyomtatásban megjelent és kézirati műveit. A 4. füzetben azonkívül *D. Kr.* röviden megemlékezik Mátyás király két leveleskönyvéről, melyek közül az egyiket, a pannonhalmi főapátság tulajdonát képező XVII. századi kéziratot, Récey Viktor ismertette a M. Történelmi Társulat márcziusi vál. ülésén, a másikra, mely az esztergomi főkáptalani könyvtárban őriztetik, Némethy Lajos hívta fel a társulat figyelmét.

A Történelmi Tár 1894. évi IV. füzetében Kiss Bálint a Barcsayak családi levéltárát ismerteti. Reizner János megkezdi az Esterházy grófok pápai levéltárában őrzött czéhlevelek jegyzékének közlését. Közleménye a f. évi I. és II. füzetben is folyik. Ez utóbbi füzetben találjuk *Beke* Antal első közleményét az erdélyi káptalan levéltáráról.

Az *Archivalische Zeitschrift* új sorozatának 5. kötete a következő tartalommal jelent meg: Karl *Primbs*, Übersicht von Testamenten aus dem Archive der ehemaligen Reichstadt Regensburg. — Hans *Bachmann*, Fragen und Aufgaben bei den Staatsprüfungen für den Archivdienst in Bayern 1891. und 1893. — Dr. Ludwig v. *Rockinger*, Zwei Urkunden aus den Jahren 1288. und 1312 über Rechtsverhältnisse zwischen Christen und Juden. — K. *Primbs*, Mittheilungen über Pabstbullen mit heraldischen Andeutungen. — Dr. Franz *Schneiderwirth*, Zur Geschichte des Archivs des ehemaligen Reichsstifts Kempten. — Dr. L. v. *Rockinger*. Zur Bedeutung von Anklängen an römisches Recht in bayerischen Urkunden des 15. Jahrhunderts. — P. P., Verzeichniss der in Ländern der westlichen Hälfte der österr. Monarchie von Kaiser Joseph 1782 bis 1790 aufgehobenen Klöster. — Edmund *Freiherr* v. *Oefele*, Zu den Kaiser- und Königsurkunden des Hochstiftes Eichstätt. — K. *Primbs*, Mittheilungen über eine Bulle des Papstes Alexander VIII. mit heraldischer Andeutung. — Dr. Christian *Häutle*. Entscheidung des Kaisers Ludwig des Bayers über die Zugehörigkeit von Lechanschwemmungen an Bayern und Schwaben. — Kurze Mittheilungen. — Register.

A *Centralblatt für Bibliothekswesen* legújabb füzeteinek tartalma: XI. évf. 12. f. (1894 december.) Dr. K. *Haebler*, Deutsche Buchdrucker in Spanien und Portugal. — Recensionen und Anzeigen: De Marchi e G. Bertolani, Inventario dei manoscritti della R. Biblioteca Universitaria di Pavia. I. (Wiese Berthold.) Könecke, Hessisches Buchdruckerbuch. (V. H.) Schwenke u. Lange, Die Silberbibliothek Hg. Albrechts v. Preussen u. seiner Gemahlin (M. P.) — Zur Stellvorrichtung J. Roth. — XII. évf. 1. f. (1895 január.) Dr. R. *Kautzsch*, Diebolt Lauber und seine Werkstatt in Hagenau. — F. *Falk*, Das Accipies-Bild in den Wiegendrucken. — Henri *Stein*, L'Exposition du Livre à Paris. — Recensionen und

Anzeigen: Alphabetisches Verzeichnis der französischen Litteratur in der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. Der Bücher-Verzeichnisse der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel II. Band. (Emil Picot.) O. von Heinemann, Die Herzogliche Bibliothek zu Wolfenbüttel. (O. H.) Waldemar Nissen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077. (C. Haeblerin.) Dr. P. Bahlmann, Deutschlands katholische Katechismen bis zum Ende des XVI. Jahrh. (J. K.) — 2—3 f. (1895 február—márczius.) Dr. R. *Kautzsch*, Diebolt Lauber und seine Werkstatt in Hagenau (bef. közl.) — Adolf *Schmidt*, Ein Sammelband deutscher Lieder aus dem Jahre 1529. in der Grosshgl. Hofbibliothek zu Darmstadt. — **Recensionen und Anzeigen:** Karl Sudhoff, Versuch einer Kritik der Echtheit der Paracelsischen Schriften. I. Theil. Die unter Hohenheims Namen erschienenen Druckschriften. (O. H.) Dr. Wojciech Ketrzynski, Zakład narodowy imienia Ostolinskich. (M. P.) Oscar Grulich, Geschichte der Bibliothek und Naturaliensammlung der neuer Leopoldinisch-Carolinischen deutschen Akademie der Naturforscher. (C. Haeblerin.) William Fletcher, Public Libraries in America. (Dr. K. Pietsch.) Katalog der Ornamentstich-Sammlung des Kunstgewerke-Museums. (W. L. Schreiber.) — 4. f. (1895. ápril) O. *Radlach*, Die Bibliotheken der evang. Kirche in ihrer rechtsgeschichtlichen Entwicklung. — P. Gabriel *Meier*, Der Dictionnaire der französischen Akademie. — **Recensionen und Anzeigen:** Sylva Clapin, Dictionnaire canadien-français. (Berthold Wiese.) Papyrus Erzherzog Rainer. Mittheilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzhg. Rainer. (Ferd. Eichler.) Verzeichniss der Handschriften im preussischen Staate. I. Hannover. 3. Göttingen. 3. (M. P.) — Monsignor Isidoro Carini. (O. H.) — 5—6. f. 1895 (május—június.) W. L. *Schreiber*, Darf der Holzschnitt als Vorläufer der Buchdruckerkunst betrachtet werden? — Dr. G. *Knod*, Hugo Blotius in seinen Beziehungen zu Strassburg. — **Recensionen und Anzeigen:** Pellechet, Catalogue des Incunables des Bibliothèques publiques de Lyon. (P. Gabriel Meier.) The Ex-Libris Collection of the Ducal Library at Wolfenbüttel. (R. Kautzsch.) Anton E. Schönbach, Über Lesen und Bildung. (Ferd. Eichler.) I. C. Rowell Classification of books in the library (E. Grulich.) Dr. Rudolf Beer, Handschriftenschatze Spaniens. (Hermann Suchier.)

Álandó rovatok minden füzethen: Mittheilungen aus und über Bibliotheken, Vermischte Notizen, Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekwesens, Antiquarische Kataloge, Personalnachrichten.

A Revue des Bibliothèques legűjabb fűzeteinek tartalma: V. évf. 1. f. (1895 január.) Ernest *Coyecqua*, Quatre catalogues de livres (1519—1529.) — Pierre de *Nolhac*, Une ligne autographe de Boccace. — Léon *Dorez*, L'exemplaire de Pline l'ancien d'Agosto Valdo de Padoue, et le cardinal Marcello Cervini. — **Bibliographie:** P. de Nolhac, Petrarque et l'humanisme, d'après

un essai de restitution de sa bibliothèque. (L. Auvray.) *Bibliotheca hagiographica graeca, seu elenchus vitarum sanctorum graece typis impressarum*, edid. hagiographi Bollandiani. (H. O.) Paul Durrieu et J. J. Marquet de Vasselot, *Les Manuscrits à miniatures des Héroïdes d'Ovide traduites par Saint-Gelais, et un grand miniaturiste français du XVI. siècle.* (Léon Dorez.) A. Kluyver, *Over het verblijf van Nicolaus Witsen te Moscou. 1664—1665.* (Gédéon Huet.) *Parole dette agli impiegati della Biblioteca nazionale centrale di Firenze dal Prefetto D. Chilovi il 25. novembre 1894.* (L. D.) — 2. f. (1895 február.) Dr. Giovanni *Bresciano*, *Notice sur un incunable Romain inconnu aux bibliographes* — Léon Dorez, *Mémoire juridique relatif à l'impression des livres liturgiques du diocèse de Troyes.* — Paul Bergmanns, *L'Imprimerie à Lierre.* — Vicomte de Grouchy, *Documents relatifs à l'impression des oeuvres de Daniel Sennert (1650.) et de François Tallemant (1666.)* — Léon Dorez, *Les héritières de Jacopo Giunta et Filippo Tinghi.* — Nécrologie: François de Caussade. (Paul Marnis.) — Bibliographie: George F. Warner, *Miniatures and Borders from the Book of Hours of Bona Sforza.* (Léon Dorez.) Paul Maréchal, Dufourny et Lancelot. *Notes sur les anciens inventaires du Trésor des Chartes de Lorraine.* (Léon Dorez.) *Annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution.* (L. D.) — 3. f. (1895 márczius.) Victor Mortet, *Les examens professionnels de bibliothécaire en France et à l'étranger et le recent arrêté relatif aux bibliothèques universitaires de Prusse.* — Nécrologie: Mgr Isidoro Carini. (Léon Dorez.) — Bibliographie: A. Giry, *Manuel de Diplomatique.* (Ferdinand Lot.) Maurice Pron, *Table alphabétique des publications de l'Académie Celtique et de la Société des Antiquaires de France.* (Léon Dorez.) — 4. f. (1895 ápril.) M. Pellechet, *Jaques de Voragine; Liste des éditions de ses ouvrages publiés au XV. siècle.* — G. Huet, *Une publication imaginaire.* — H. Omont, *de Catalogue imprimé de la Bibliothèque du Roi au XVIII. siècle.* — Bibliographie: G. Raynaud, *Une édition de Froissart projetée par Christophe Plantin. 1563—1565.* (Léon Dorez.) Falconer Madan, *A Summary Catalogue of Western Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford. Vol. III.* (Léon Dorez.) E. Vouillème, *Die Incunabeln der Kgl. Universitäts-Bibliothek zu Bonn.* (Albert Maire.) H. Omont, *Nouveaux documents sur Gérard Morrhe imprimeur parisien. 1527—32.* (Léon Dorez.) Paul Bergmanns, *Un manuscrit illustré du roman d'Olivier de Castille.* (Léon Dorez.)

Állandó rovatok: *Personnel des Bibliothèques, Chronique des Bibliothèques.*

Mellékletek az 1—3. füzetekhez: G. Huet, *Catalogue des Manuscrits allemands de la Bibliothèque nationale.* (128—160. l.) — Az 5. füzethez: C. Coudere, *Inventaire sommaire de la Collection Clément de Boissy sur la juridiction et la jurisprudence de la chambre des comptes.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A múzeumi ügyek új előadója. A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium IX. ügyosztálya, melyhez a Magyar Nemz. Múzeum ügyei is tartoznak, új vezetőt kapott *Szmrecsányi Miklós*, az orsz. képzőművészeti társulat titkára személyében, kit ő felsége f. évi ápril hó 22-én a v. és közoktatásügyi miniszterium osztálytanácsosává nevezett ki. Az új osztálytanácsos már elfoglalta hivatalát.

A Lanfranconi-gyűjtemény megvásárlása. A szerencsétlen véget ért híres könyvgyűjtő és műbarát *Lanfranconi Grazioso Enea* után, ki Pozsonyban 1895 márczius 9-én önkézevel vetett véget életének, párfját ritkító könyvtár és műgyűjtemény került eladás alá. A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium azonnal megtette a szükséges lépéseket, hogy e becses gyűjtemény az ország részére megszereztesse, s e végből bizottságot küldött ki, melynek tagjai, Thaly Kálmán országgy. képviselő, Pulszky Károly, az országos képtár igazgatója, Benczur Gyula, Fejérfataky László és Hampel József a múzeumi könyvtár és régiségtár igazgató őrői, ápril hó folyamán megindították az alkudozásokat az elhunyt örökösivel. A tárgyalások, melyekben a M. Nemz. Múzeum és az orsz. iparművészeti múzeum részéről Szalay Imre és Radisich Jenő igazgatók is részt vettek, kedvező eredményre vezettek, s a Lanfranconi gyűjtemény a május 16-án aláírt szerződéssel az állam tulajdonába ment. A gyűjtemény a könyvtári anyagon kívül rendkívül gazdag rézmet-szetekből, régészeti és műipari tárgyakból s magyar vonatkozású festményekből áll, melyek az illető országos intézetek, u. m. a M. Nemz. Múzeum régiségtára, az országos képtár és történelmi arcképcsarnok, s az iparművészeti múzeum között osztattak szét. A gyűjtemény főrészét azonban a nagy gonddal összeállított, ritkaságokban gazdag könyvtár képezi, s ennek specialitásai: a Dunára, annak folyására és vidékére vonatkozó térképek és monografiák, a török-magyar háborukkal foglalkozó nyomtatványok, a Buda bevétele alkalmából megjelent munkák, röpívek és metszetek s egyéb ritka magyar vonatkozású régi nyomtatványok — köztük Túróczi brünni kiadásának a Savoya-ház címérével díszített példánya — a múzeumi könyvtár anyagát fogják gazdagítani. A múzeumot nem érdeklő könyvekre

vonatkozólag a miniszteriumnak az a kívánsága, hogy azok a többi hazai nyilvános könyvtárak, első sorban a budapesti és kolozsvári egyetemek, a budapesti műegyetem, az országos képtár, a budapesti egyetemen létesített jogi és történelmi szemináriumok könyvtárai között osztassanak szét. E végből a 4228 darab könyvet és térképet kitevő könyvtári anyag a M. Nemz. Múzeum könyvtárába szállítottatott, a hol annak rendezése már folyamatban van.

—rr.

Az 1494-iki zenggi glagol misekönyv. A Magyar Nemzeti Múzeum legújabb szerzeményei között a magyar bibliográfia szempontjából elsőrendű fontossággal bír az a glagol misekönyv, mely Zenggben, Blaz Baromic, Sylvester Bedricic és Gaspar Turcic sajtóján, 1494-ben nyomatott. Az ó-szláv irodalomnak ezt a ritka emlékét a szlávisták mostanig csak töredékes közlésekből ismerték, míg most előkerült annak elején hiányos, de egyetlen kimutatkozó eredeti példánya. E példány segítségével konstátálta Jagic, a bécsi egyetem tanára, hogy e kiadás nem mint eddig hitték, 1507-ben, hanem 1494-ben jelent meg. Így ez a budai krónika és az évnélküli Apologia Socratis után a legrégebb nyomtatvány, mely magyar területen látott napvilágot. A kiváló bibliografiai becsesl bírő könyv L. Rosenthal ismert müncheni antiquár által f. évi ápril 22. s következő napjain rendezett árverésen került eladás alá. Ez árverés anyagát legnagyobb részt a Nostitz grófi család lobrisi könyvtára képezte, melyek között a Magyarországra vonatkozó régi nyomtatványok egyébként is tekintélyes számban voltak képviselve. A Magyar Nemz. Múzeum igazgatósága e folyóirat szerkesztőjét küldte ki Münchenbe, hogy ott a múzeumi könyvtár érdekeinek alkalmas képviselőtől gondoskodjék. Ez sikerült is és J. Halle müncheni antiquár a könyvtár megbízásából részt vevén az árverésen, nemcsak a zenggi misekönyv megvételében előzte meg a többi versenyzőket, köztük a zágrábi egyetemi könyvtárat, hanem a többi hungarikumokból is igen becses példányokat szerzett meg a múzeumi könyvtár részére. A zenggi misekönyvet, mely 1505 márkáért jutott a könyvtár tulajdonába, legközelebb bővebben fogjuk ismertetni. A többi hungarikumok közül a nevezetesebbek jegyzékét a következőkben közöljük: Aeneas Sylvius, *Historia Bohemica*. Róma, 1475. és *Abbrevariario supra decades Blondi*. H. n. 1481. Schott, Petrus, *Lucubriatiunculae ornatissimae*. Strassburg, 1498. (Tartalmaz egy Mátyás királyhoz írt Epithalamiumot.) Nivis, Paulus, *Epistole breves*. Lipcse, 1499. (Mátyás sziléziai hadjáratára vonatkozásokkal.) Zenoi, Dom. II 1. libro della città et fortorezze principali del mondo. Velenze, 1567. (Guilio Ballino város-képei, köztük Eger, Gyula, Komárom, Sziget, Tokaj.) Heidenstein, Reinh. *Warhaffte Beschreibung des Krieges, welchen Stephan Bathory g. den Grfürsten Ivan W. geführtet*. Görlitz, 1590. (Báthory fekete-vörös clair-obscur nyomásu arczképével.) *Neue Zeitung von Comorn stb.* Drezda, 1594. *Neue Zeitung von dem Baschia aus Temeschwar*.

Prága, 1596. Bericht v. d. Belagerung d. Festung Gross-Wardein, H. n. 1599. Particular vom Sieg . . bey Tolna. Boroszló, 1599. Happel, Europäische Toroaen, Hamburg, 1686. Nachricht wie Gr. E. Tockely . . gefangen genommen stb. H. n. 1685. Mint e nyomtatványok, úgy a többi 20 db ez alkalommal megvásárolt munka is legnagyobb részt a magyarországi török háborúkra vonatkozik, valamenynyien érdekes metszetekkel vannak díszítve s igen beces anyaggal gyarapítják a könyvtár apró nyomtatványainak gazdag gyűjteményét. Sz.

Az Árva vármegyei Csaplovits-féle könyvtár ügyében a vármegye törvényhatósági bizottsága e napokban fontos határozatot hozott, a mennyiben az üresedésben lévő megyei levéltárnoki állomást a könyvtárnoki állomással egyesítette s a két állomással járó fizetést tetemesen fölemelte. A 28—30,000 kötetből álló könyvtár, mely jelenleg az alsókubini városház két szűk szobájába van beszorítva, innentúl a megyeházában ily czélből fentartott tágas helyiségekben fog megfelelő csinnal és kényelemmel elhelyeztetni. Ugyanott a közönség számára egy terem olvasó szobául rendeztetik be. Az egyesített könyvtárnoki és levéltárnoki állomással 1200 frt évi fizetés és 200 frt lakbér jár. A kinevezést életfogytiglan a megye főispánja eszközli, kihez a szakképzettséget igazoló bizonyítványokkal kellően felszerelt kérvények intézendőek. D.

Carini Izidor, a vatikáni könyvtár prefektusa, f. é. január 25-én hirtelen meghalt. A vatikáni könyvtárban legutóbb előfordult lopások, s az ezzel járó izgalmak, teljesen felízgatták az amúgy is gyenge szervezetű tudóst, és ez okozta korai halálát. Carini 1845 január 7-én született Palermoban, hol a jezsuitáknál tanult, majd a papi pályán lépve, az érseki szemináriumot végezte. 1872-ben többekkel egyesülve az *Archivio Storico Siciliano* folyóiratot, majd 1873-ban a *Società Siciliana di storia patria* történeti társulatot alapította. A palermoi állami levéltárnál életbe léptetett levéltárnoki tanfolyamon a palaeografiát és diplomatikát adta elő. Az olasz kormány és a sicíliai történeti társulat megbízásából a hetvenes években tanulmányutat tett Spanyolországban, a sicíliai vecsernye történetére vonatkozó források összegyűjtésére. Midőn XIII. Leó pápa 1884-ben a vatikáni levéltár megnyitása után a levéltár mellett palaeografiai iskolát léptetett életbe, abba a diplomatika és írástan tanszékére Carinit hívta meg. Carini Rómában fokozatosan emelkedett, a Szent-Péter templom kanonokja, különféle congregatiók hivatalnokja, végre a vatikáni könyvtár prefektusa lón. Irodalmi működése leginkább a sicíliai vecsernyére terjedt ki, melyről számos tanulmányt tett közzé, nagyobb részt az *Archivio Storico Siciliano*-ban. Művei különféle folyóiratokban jelentek meg. Palaeografiai s diplomatikai munkái közül fölemlítjük a következőket: *Sommario delle lezioni di palaeografia tenute nella nuova scuola Vaticana l'anno 1885. Scrittura latina. Róma, 1886.* — *Piccoli manuali di Sigle etc. Róma, 1886.* — *Epigrafia e*

paleografia del Papa Damaso. Róma, 1887. — Argomenti di paleografia e critica storica trattati nella Pontificia Scuola Vaticana. 1887. Megkezdte még a sicíliai vecsernye korabeli pápa IV. Márton regestáinak kiadását is. Mint a vatikáni könyvtár prefektusa a könyvtárban dolgozókat tőle telhetőleg gyámolította kutatásaikban. *A—y.*

Új adat Mátyás király könyvtárának történetéhez. Az Országos Levéltárban (N. R. A. fasc. 988. nro. 36.) bizonyos Hadritius György tisztviselőnek Modoron 1637. évi szeptember 26-án Eszterházy Miklós nádorhoz intézett levelében ezt olvasom:

»Az mi penig Révay Pálné asszonyom dolgát illeti: nyilván vagyon nagyságnál, hogy ez elmúlt esztendőben én kimenvén, az executiót ratione bonorum tam *mobiliūm*, quam *immobiliūm* annyira végben vittem, hogy az *könyveknél* egyéb semmi hátra nem maradtott. Azok is miért maradtak légyen függőben, nagyságnak annak előtte declaráltam: tudniillik, hogy *azoknak az könyveknek jobb része.* — az mint informátus vagyok benne és obiter eszemben vehettem — *sub praelo sectariorum emanáltatott volna*, és így, ha az asszonynak kezéhez jutnának, az idegen felekezető tanítók töltőznének vélek; s más az, hogy sokat azok közül az Révay famíliának elei még az *Budai Bibliothecából* hoztak volt ki magokkal, quo respectu talám jobb volna azon bibliothecának — *relicta minus urgente* — penes familiam Révayanam maradni, kiknek alias registratiójára és executiójára csak egy vagy két iuratus notarius is elégséges.«

T—i K—ly.

II. Rákóczi Ferencz védőlevele a kassai könyvkötő-czéh számára.

Nos *Franciscus* II. dei gratia etc. Kassai czéhbeli compactorok aláztos instantiájok mellett előttünk repraesentált privilegialis articulusokbul értjük, hogy a typographusoknak s egyébféle, könyvekkel és papirossal kereskedőknek és czéh nélkül való compactoroknak is sokadalmak alkalmatosságával, sőt másként is az említett czéhbeli compactorok privilegialis articulusi ellen könyveket és papirost titkon vagy nyilván nem volna szabad árulni. Kiknek ezen aláztos instantiáját kegyelmes tekintetben vévén, ezen privilegialis articulusok ususában őket kegyelmesen manuteneálni kívánjuk továbbvaló dispositióig. Ehhez képest mindazoknak, a kik az instansok ily privilegialis articulusok ususa ellen kész könyveket, papirost és egyéb idejárulható eszközöket árulni szoktak, serio parancsoljuk: se sokadalmakban, sem penig másképen ezen privilegium tenora ellen könyvet, papirost s egyéb idejárulható eszközöket árulni ne merészeljenek, — sőt a kik vakmerőségtől viseltetvén, ezen parancsolatnak ellen cselekedni comperiáltatnának, azon sokadalmak helynek tisztei és földesurai az említett compactoroknak az illyek ellen assistáljanak. Datum etc.

Eredeti fogalmazvány a fejedelem udvari kancelláriája 1704—1709. évekbeli, még kiadatlan, b. Jeszenák-féle gyűjteményben levő kiadványi jegyzőkönyvei II-ik kötetében, 292. l. A kelet ugyan e

fogalmazványánál nem tétetett ki: de a közvetlenül megelőző kiadvány »18. Junii 1705. Egernél«, a közvetlenül következő pedig »In Confinia Szolnok, 2. Julii 1705.« datáltatván, bizonyos, hogy a jelen protectionális-levél a közbeneső két hét valamelyik napján kelt.

Közli: *Thaly Kálmán.*

Adalék a kassai domonkosok könyvtárához. A domonkosoknak 1335-ben már volt rendházuk Kassán s könyvtárukról a XV. század folyamán elég gyakori feljegyzések maradtak reánk. Részint a protestantizmus terjedése, részint egy borzasztó tűzvész, mely 1556-ben a város kétharmadát — kolostorukat és templomukat is — elhamvasztotta, a rendet ősi fészkének elhagyására késztette. Ingóságait a város vette őrizete alá s 1699-ben, midőn a domonkosok megtérnek, könyvtárukat visszakapják, a mint az alábbi oklevél tanúsítja:

»Quod amplissimus magistratus regiae ac liberae civitatis Cassoviensis deposuerit conventui nostro Cassoviensi beatae virginis Mariae quinquaginta duos libros nostrae antiquae bibliothecae inscriptos et triginta unum de non inscriptis ac proinde dubiis benigne cesserit nos infrascripti praesentibus recognoscimus et praetactum amplissimum magistratum regiae ac liberae civitatis Cassoviensis in optima forma cum gratiarum actione quietamus. Datum in conventu nostro Cassoviensi, die 2. Decembris 1699.

Frater Gregorius Wlassati, m. p. Fr. Hyacinthus Giorgievics, m. p.
ordinis praedicatorum vicarius loci. eiusdem ordinis concionator ungaricus.

Fr. Raymundus Reichel, m. p.
eiusdem ordinis concionator germanicus.

Az oklevél Kassa város levéltárában 19612. szám alatt őriztetik.

Ifj. Kemény Lajos.

Bod Péter könyvtárának sorsa. Bod Péterről tudjuk, hogy szenvédeyes könyvgyűjtő volt s szép magánkönyvtárral bírt, melyben számos ritka magyar nyomtatvány és kézirat volt s közöttük olyan is, mely ma már egy példányban sem ismeretes, mint Félégyházi Tamás, Keresztyén hitnek részei, Fehérvárott. 1689. 4r. Köleséri Pál »Keresztyéne«, Debreczen 1667. 8r. Nadányi, Magyar Florus, Kol. 1702. 12r. Füstölgő csepü. Kolozsvár 1676. 12r. stb. E gyűjteményt Bod halála után Nagy-Enyeden lajstromozták s az 1770. évben elárverezték. Ez árverésen megjelentek a protestáns iskolák küldöttei s a debreczeni ref. kollégium is 2 tanára által képviseltette magát, kik ott a könyvtári jegyzőkönyv (R. 717.) tanúsága szerint 61 művet meg is vettek, sajnálatunkra nagyobb részt külföldi theol. műveket s nem a hungaricumokat; de azt is vettek néhányat, ilyenek: Félégyházi Tamás, Uj testamentom. Debreczen, 1586. 4r. Patai István, A Sakramentomokról. H. n. 1592. 8r. Margitai Peter, Az Apostoli Crédónak magyarázatai. Debreczen 1624. 8r. Catechesis, azaz ker. vállalásra való tanítás. Kolozsvár 1698. 16r. Bisterfeld J. H. De uno

deo. Amsterdam, 1659. Illyés András Jos. Verbum abbreviatum. Viennae 1693. Molnár Albert, Postilla Scultetica. Openheim 1617. 4r. Szikszai Hellopaeus B. Tractatus de sacramentis H. n. 1585. 8r. Lascovius Péter, De puro dei verbo. 1584. Lascovius P. De homine. Wittebergae, 1585. 8r. Syndromus rerum Turcico-Pannonicarum, Francof. 1617. 4r. és Bojthi Gáspár »De rebus gestis Gabrielis Bethlen« című kézírata. Hová kerültek a többi magyar hungaricumok és kéziratok, nem lenne érdektelen, ha ki lehetne nyomonítani. Talán más főiskolák (mint S.-Patak, Nagyenyed, Kolozsvár) könyvtári jegyzőkönyvei szintén szolgálhatnának e tekintetben útbaigazítással.

Dézsi Lajos.

Magyar Nemzeti Könyvtár. Jankovich Bélának folyóiratunk előző füzetében megjelent ily című czikke külön kiadásban is napvilágot látott, s a szerző megküldte azt mindazoknak, kik e nagyfontosságú kulturális kérdés iránt érdeklődnek s annak megoldására bármilyen befolyással bírnak. Megjegyezzük e helyen, hogy a cikk közlésébe a 2. lapon hiba csúszott be. A M. Tud. Akadémia könyvtáráról az mondatik itt, hogy 50,000 kötetből áll. Ez nem felel meg a valóságnak; az akadémiai könyvtárban 50,000 *munka van* 150,000 kötetben. Az elnézésből eredő hiba a külön kiadásban már ki van javítva; kötelességünknek tartjuk a helyreigazítást e helyütt is megtenni. Szerk.

Antiquár-katalogusok. Hazai antiquáraink legújabb katalogusai-ból említést érdemelnek *Dobrowsky Agost* 84--88. számú jegyzékei. Tartalmuk: Hungarica, Theologia (magyar és általános), Magyarország megyéinek és városainak monografiái, ősnymtatványok és régi magyar nyomtatványok; ez utóbbiak között Temesvári Pelbárt, Sermones quadragesimales (Strassburg 1506.) és Pomerium (év. n. 1515.) és a Duplex confessio Valdensium ad regem Vngarie missa. (Lipcse, 1512.) *Ranschburg Gusztáv* ujonnan megnyitott antiquáriumból két jegyzéket bocsátott kézre, melyek egy nagy műtörténelmi, egy jog- és államtudományi könyvtár és egy hazai gyűjtőtől megvásárolt, főleg Erdélyre vonatkozó könyvtár legbecsesebb darabjait sorolják fel. Ritkaságai közül figyelemreméltók: Apuleius, Asinus aureus (Velence, 1500.) Váradi Péternek ajánlva; S. Augustini Opuscula, nyomt. 1491-ben Parmában Angelo Ugolettinál, Taddeo Ugoletti testvérénél, kiről az előző mint Corvin János nevelőjéről megemlékezünk; Juvenalis 3 kiadása (év n., 1486. és 1501.), Thúz Jánoshoz intézett ajánlással, Ph. Bergomensis, De claris scelestisque mulieribus (Ferrara, 1497.) a Johannes papissaról szóló rész is; egy augsburgi Turóczi; Michael de Hungaria, Evagatorium (Strassburg, 1516), Heltai Gáspár Cancellationának (Kolozsvár, 1574.) töredéke stb. Megemlítjük még *Révai Leó* 24. sz. jegyzékét, melyben az összes humanista tudomány-szakokból igen becses munkák vannak felsorolva.

D.

MAGYAR KÖNYVGYŰJTŐK EXLIBRISEI.

VARJU ELEMÉRTŐL.

(Egy tábla melléklettel és a szöveg közt 7 hasonmással.)

A híres francia könyvbarát *Grolier*nek könyveire nyomott jelmondatát: »*Grolierij et amicorum*« számosan utánozták, a nélkül azonban, hogy valaki azt szó szerinti értelemben vette volna, mert olyan könyvgyűjtő nem létezik, a ki féltett és nagy becsben tartott kincseit szívesen kikölcshöznéz barátainak. Újabban egy könyvjelző lapocskán a Grolier mondatának épen megfordítottját olvastam: »*Nunquam amicorum*«, a mi, míg egyrésről igazabb, másrésről híven jellemzi a viszonyokat. A könyv kapós portéka, ha nem őrzik, könnyen lába kel s eltulajdonítása a legújabb idő-kig, kivált nálunk, nem ment lopás számba. Kiváló és gyakran jómódú emberek minden lelki furdalás nélkül tették s teszik zsebre a nekik tetsző s nehezen megszerezhető könyveket, és tettük fölött a könyvtárnokon és a könyvbaráton kívül alig botránkozik meg valaki.

Mivel a könyvvel szemközt a tulajdonjognak ez a laza felfogása régenten ép úgy divatban volt, mint az újabb időkben, szokássá vált a könyveket némi óvszerül a tulajdonos nevével, czímerével vagy jelvényeivel ellátni. A könyvnyomtatás feltalálása előtt a kéziratok, melyeknek előállítására nem csekély fáradságba és költségbe került s melyeket épen azért nagy becsben tartottak, majdnem kivétel nélkül magukon viselik a tulajdonos, az író, vagy a felajánló czímerét. Az ilyen czímeres XII. század óta mind gyakrabban láthatók a kéziratokon s legtöbb esetben egyedüli támpontul szolgálnak a kéziratok provenienciájának meghatározásánál. A XIV. század óta, különösen Olaszországban, a czímereket vagy jelvényeket nem csak magára a könyvre, hanem egy külön papir- vagy pergamen-lapocskára is festették s az ilyen lapocskákat aztán a könyvekbe ragasztották.

A könyvnyomtatás feltalálásával a könyvek száma egyszerre roppantul felszaporodott s a kevésbé jómódú ember is gyakran több száz darabból álló gyűjteményt szerzett össze. Ilyen tömeg könyv minden egyes darabját a tulajdonos címerével ellátni, nagy költségbe vagy fáradságba került volna, miért is a már régebben használt festett könyvjelző lapocskák mintájára mechanikus úton sokszorosított exlibriseket készítettek s ezeket ragasztották a könyvekbe.

Az »*exlibris*« elnevezés újabb keletű s a könyvjelzőkön rendszerint használatban levő feliratból van véve. Ezen elnevezés alá azonban csak azon könyvjelzők tartoznak, melyek nem magára a könyvre, hanem egy külön lapra vannak nyomva, s a könyvről leválaszthatók. Ábrázolásaik vagy felirataik szerint igen sokfélék, lehet rajtuk címer, monogramm s számtalan fajú jelvény felirattal vagy a nélkül. Előállítási módjuk is igen sokféle, vannak fa-vagy rézmetszetű, nyomtatú, czinkografált vagy egyszerűen csak nyomtatott könyvjelzők.

Mivel az exlibrisek legnagyobb része címerrel van ellátva, a heraldikusra nézve nem megvetendő forrást képeznek, de műtörténeti szempontból is érdekesek, mert a leghíresebb művészek sem tartották méltóságukon alulinak, hogy egy-egy exlibrist rajzoljanak vagy metszenek.

A legrégebb nyomtatott exlibris, Warnecke szerint,¹ 1480-ból való; ez időtől kezdve használatuk a külföldön mind inkább elterjedt. Hazánkban a legrégebb általam látott exlibris csak a XVI. század második feléből való s ez a pozsonyi Teitnes Jánosé. Bár magyar exlibrisek csak szórványosan fordulnak elő, s művészi kivitelű nem sok van közöttük, mégis hasznos dolognak vélem azokat összegyűjteni, mert általuk számos oly régi könyvtárt ismerhetünk meg, melyekről nélkülök nem lenne tudomásunk. Külföldön jónévű bibliografusok terjedelmes köteteket adtak már ki az exlibrisekről, számosan foglal koznak összegyűjtésükkel, sőt exlibris-gyűjtők egyesülete is alakult, melynek már szaklapja is van. A magyar könyvészek se tartásukon alulinak és kicsinyesnek az exlibrisek összegyűjtését. Egy nemzet műveltségi fokának semmi sem oly pontos mértéke, mint a könyvtárak

¹ Die Deutschen Bücherzeichen. Berlin, 1890.

kisebb vagy nagyobb száma, s **exlibriseink** megőrizvén számunkra az elpusztult és szétkallódott könyvtárak emlékét, tanúságot tesznek nemzetünknek a tudományok iránti előszeretetről s így nem épen jelentéktelen adattal járulnak művelődéstörténetünkhöz.

Az alább felsorolt exlibrisek száma még csak 61, de remélem, hogy e szám idővel legalább is megkétszereződik. Hogy sorozatunk mihamarább teljesebbé legyen, fölkérem a Magyar Könyv-Szemle olvasóit, sziveskedjenek az általuk látott vagy birtokukban levő s itt le nem írt exlibriseket, vagy pontos leírásukat a folyóirat szerkesztőségének beküldeni, hogy azok időnként közölhetők legyenek.

A leírásoknál használt rövidítések a következők: Ny. nyomtatott, R. rézmetszetű, F, fametszetű, L. litografált exlibris. A zárjelben álló számok a lap nagyságát jelentik milliméterekben. A csillaggal megjelölt exlibriseket czinkografiai hasonmásban is közöljük:

**Árady Nep. János.* (R. 100 × 54.) Czimer és felírás ovális vonalkeretben. A czimer kék mezejében jobbra néző griff látható, jobbájában három nyilvesszővel; sisakdísz ugyanaz, koronából kinövő. Foszladék mindkét oldalon kék-arany. Az esztergomi káptalan kanonoki rendjével körített paizs fölött jobbról püspöki süveg, balról pásztorbot látható s az egészet püspöki kalap tetőzi be. A címert félkörben négysorú fölirat köríti: JOANNES NEPOM ÁRADY ELECT. EPPUS DULCINENSIS, | M. E. STRIGON. LECTOR ET CANON. SERENISSIMI REGII | PRINCIPIS CAROLI AMBROSII PRIMAT. R. H. ET ARCHIEPPI STRI- | GONIENSIS PER DISTR. TYRNAV. VICARIUS, ET CAUSARUM AUDITOR GENERALIS. (1800 körül.)

Balogh Pál (Almási). (L. 140 × 110.) Tudományos és művészeti emblemák alatt, két bőség-szaru között felfüggesztett szőnyegen a tulajdonos kézírásának hasonmása: *Almásy Balogh Pál | könyveiből* (XIX. század.)

Balogh Sándor. (Ny. 62 × 35.) Nyomatott lapocska, egyszerű keretben, felirata: *Seminarii Maj. Jaurinensis | e Bibliotheca | Alexandri Balogh | Praepositi quondam S. Adal- | berti de Monte Jaurino.* (XIX. század.)

**Bánffy György gróf.* (R. 120 × 73.) A címzerben jobbra néző, koronából kinövő, kardot tartó griff látható. A paizs fölött kilencz ágú gyöngyös korona. Pajzsörökül koronás griffek. Fölötte szalagon: *Pictus*

ad omnia utilis. Alatta ugyancsak szalagon, aláírászerűleg: *Comes | Georgius Bánffy | L. B. de Lossontz.* (XVIII. század második fele.)

Báthory-Simolin Sándor gróf. Ezen állítólag a régi Báthori-családból származó főúr két ex-librisét írja le *Warnecke*;¹ leírása fordításban így hangzik:

(L. 71×85.) Az arany vonallal kerített czímer (Rietstap II. 780.), három sisakkal és két sárkányon álló angyallal paizsörök gyanánt. Jelszó: »*Szabad Es Hio.*« (így!) (XIX. század.)

(L. 68×84.) A czímer három sisakkal, sárkány és sas paizsörök. A mondatszalg mint az előbbeninél. Diszitett keretben. (XIX. század.)

Batthyány gróf. (R. 70×60.) Az ismert *Batthyány*-czímer fölírat nélkül. (XIX. század.)

Bethlen Pál gróf. (Ny. és F. 160×115.) Nyomatott s két részre osztott keret felső részében fametszetű czímer: szájában keresztet országalmát tartó koronás kigyó; a sisakon öt ágú korona. Az alsó részben 12 soros nyomatott felirat: *Ex Munificentissima donatione summi Moe- | cenatis, Excellentissimi Domini, Domi- | ni Comitis PAULI de BETHLEN, S. C. R. | et Ap. M. Camerarii, Status et Excels. Re- | gii in M. Transilvaniae. Principatu Gubernii | Consil. Int. Inclitae item Tab. Reg. in | Transil. Judicariae Praesidis, et per eundem | Principatum Supremi Janitorum Regalium Ma- | gistri. Ecclesiarum et Scholarum in Transilva- | nia Reformatorem Curatoris Supremi, accepit | ILL. COLLEGIUM REFORM. CLAUDI- | OPO- LITANUM. A. D. MDCCLXXXIV.*

Bobics Ker. János. (Ny. 70×70.) Diszitett keretben a következő felírás: *E Collectione Libra- | ria Nob. Joann. Bapt. | Bobics Causarum Ad- | vocati. | M.DCCC.*

Bosnyák József. (Ny. 133×73.) Diszitett keretben; *EX LIB- RIS | JOSEPHI BOSNYÁK. | FORI UTRIUSQUE | JURATI ADVOCATI. | 17* (Az évszám kézírással 1771-re van kiegészítve.)

**Budapesti egyetemi könyvtár.* (R. I. *Phil. Binder Sc. Budae.* 122×78.) Koczkás padlón álló, lantot tartó Apollo, jobbajával az egyetem czímerére támaszkodik, mely egy félig lepellel fődött asztalon áll; a czímer mellett trombita és olajág, Apollo lábainál földgömb

¹ I. m. 30. l.

és könyvek. Alatta táblán: *Ex Bibliotheca Regiae Vniver- | sitatis
Budensis Ao 17..* (1780 körül.)

Budapesti pálosok kolostora (R. 69×102.) Tojásdad babérkoszorúban, az angyalok által tartott, koronás paizs. Fölötte: *Bibliothecae Pestiens. Ord. S. Pauli. P. E.*; alatta: *Inscripsit P. Caspar Gindl. An. 17.* (1770 körül.)

Dayka Gábor. Az exlibrist emliti Kende S. bécsi könyvkereskedő egyik jegyzékében.

Ebeczky Béla (Ináncsi). (Ny. 40×85.) Rózsaszínű lapocska, ezen felírással: *Ináncsi | EBECZKY BÉLA | kézi könyvtárából.* (XIX. század.)

Ebeczky-Balás Eugenia. (Ny. 80×40.) Felirata: *EBECZKY-BALÁS EUGENIA | TULAJDONA.* (XIX. század.)

Endrődi Nep. János. (Ny. 98×45.) Keretben ezen felírás: *Joannis Nepomuceni Endrődi | Clerici regularis Scholarum Piarum.* (XVIII. század vége.)

Fáy János. (Ny. 74×40.) Keretben: *EX COLLECTIONE | JOANNIS FÁY | CONSULIS DEBRECINENSIS. | Anno Nro* (1820 körül.)

**Görgey Márton.* (R. 94×75.) Czímer: Ovális paizs ezüst mezejében hármás halomból kinövő s kezében gyökerestől kitépelt zöld fát tartó vadember. A paizs felett ugyanazon vadember öt ágú koronából növe ki. A paizs két oldalán infula és pásztorbot, alól a kanonoki rendjel s az egész czímer felett pásztorkalap. A felírás félkörben veszi körül a czímet: *MARTINVS GÖRGEY DE EADEM HAERED. | IN TOPORCZ PRAEP. S. LADISLAI E. M. S. CANO.* (1800 körül.)¹

Győri székesegyház. (Ny. 25×85.) Egyszerű keretben: *Cath. Ecclesiae Jaurinensis.* (XIX. század.)

Győri püspöki papnevelő intézet. (Ny. 56×26) Egyszerű keretben: *Seminarii episcop. maj. | Jaurinensis.* (XIX. század.)

**Gyurkovich Márk.* (R. I. E. Mansfeld fec. 100×80.) Czímer: Vízszintesen metszett paizs, felső része két mezőre osztva, a jobb

¹ Valószínűleg Árady exlibrisével egy metszőtől származik.

fekete mezőben balra fordult s csonka oszlopra lépő arany oroszlán; a bal vörös mezőben hármás zöld halmon jobbra néző daru, jobbában arany golyóval. A paizs alsó fele ékalakban három részre van osztva, jobbról és balról ezüst mezőben egy-egy kék rózsa, a középső kék mezőben Gorgon-fejes paizson ülő bagoly. A paizs fölött rostélyos sisak, rajta arany koronából kinőtt ezüst-vörös és fekete-arany szarvak, nyílásukban jobbról arany, balról ezüst csillaggal, közben kinövő arany griff, jobbában karddal. A sisaktakaró színei: fekete-arany és kék-ezüst. A paizs alatt táblán ezen felirat: *Marcus Gyurkovich Nobilis à Serviisky.* (XVIII. század.)

**Hadik András gróf.* (R. 150×90.) Rendjel-keresztben fekvő, négy részre osztott s szívpaizsall ellátott czimerpaizs. Szívpaizs: ezüst

mezőben jobbra fordult, koronán álló s kivont kardú vörös (?) oroszlán, szájában emberfejet tartva. Az 1. vörös mezőben két szőlő-ág fürttel, a 2. kék mezőben kétormú kapu-torony, a 3. kék mezőben cserágot tartó pán-czélóskar, végül a 4. arany mezőben koronás, fekete, kétfejű sas. A paizs fölött kilencz ágú gyöngyös korona, paizsörökül oroszlánok. A czimer alatt hadi emblemák s a következő felirat: *Andreas Comes Hadik, M. Crucis*

Andreas Comes Hadik, M. Crucis
ord: *Mil: Theres: Eques. S.C.R. & A.M.*
Consil: Status A. I. Generalis Equita-
tus. Unius I. leg. Eqv: Hung. Tribunalus.
per I. Transilvania Mag: Princip: Supr:
Armorum Praefectus: Commissarius Reg: Plenipot
Excel: Reg: Gubernij Praeses. et in Hung.
Gubernator Podensis.

Andreas Comes Hadik, M. Crucis
ord: *Mil: Theres: Eques, S. C. R.*
& *A. M. | Consil: Status A. I. Genera-*
lis Equita- | tus. Unius I. leg: Eqv.
Hung. Tribunalus, | per I. Transilva-
niae Mag: Princip: Supr: | Armo-
rum Praefectus, Commissarius Reg:

Plenipot: | Excel: Reg. Gubernij Praeses, et in Hung. | Gubernator
Podensis. (így.) (1730 körül.)

Horvát András. (Ny. 60×20.) Egyszerű keretben: *Horvát*
András' | könyvtárából. 1819.

Illésházi István gróf. (R. 85×67.) Vonalkeret, felső szélén egy koronán álló s nyíllal átlótt sas, a keretben ezen fölirat: *Illésháziana* | *Bibliothecae | Dubniciensis.* (XIX. század.)

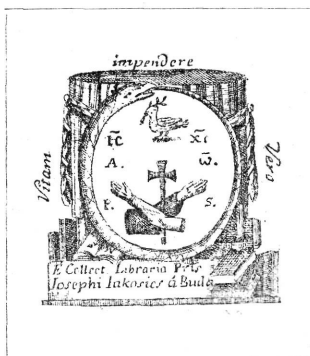
**Jakosics József (Budai).* (R. 72×62.) Egy farkát harapó

kigyó által képezett körben fölül olajágot tartó galamb, alatta két keresztbe tett kar, közebük szúrt kereszttel, körülvéve a következő betűkkel: $\text{I} \overline{\text{C}} \overline{\text{X}} \text{C} \mid \text{A.} \overline{\omega}. \mid \text{F. S.} \mid$

Az egész egy csonka oszlopon van elhelyezve, melynek lábánál könyvek hevernek, közülök egy kinyitva s rajta M. S. betűk láthatók. Alul táblán: *E Collect: Libraria P̄ris | Josephi Jakosics á Buda.* Az egész körül: *Vitam impendere vero.* (XVIII. század.)

Kámánházy Ferencz. (Ny. 90 × 55.)

Egyszerű keretben: **BIBLIOTHECAE | FRANCISCI SALESII | KA'MA'N-HÁZY.** Nro. . . (XVIII. század.)

Károlyi grófok. (Színezett rézm. 75 × 63.) Kék alapon farkát harapó koronás sárkány által képezett ovális, ugyancsak kék mező, benne hármás fehér halmon féllábon álló, természetes színű karvaly, felemelt jobb lábában piros szívet tartva. Mögötte sárga felkelő nap. Az egész fekete vonalkeretben, mely fölött ezen felírás: *Com. Károlyi.* (XVIII. század.)

**Koller Ignác.* (R. *Nicolai Sc.* 74 × 57.) Jobbra dült, négyosztályú, tárcsa-idomú paizs 1. kék mezejében balra néző, ágaskodó ezüst ló; a 2. ezüst mezőben jobbra néző vörös oroszlán; a 3. ezüst mezőben három (2, 1) piros rózsa; a 4. arany mezőben két balról jobbra dülő kék pólya. A paizs fölött rostélyos sisak, öt ágú arany koronával, melyből két arany szarv nyúlik ki, mindenik három rózsával díszítve; a két szarv közt jobbra ágaskodó ezüst ló. A címert címerköpeny borítja, e mögött püspöksüveg és pásztorbot, az egész fölött pásztor-kalap látható. Alatta ezen fölírás: *Ignatius Koller Episcopus | Veszprimiensis.* (XVIII. század.)

Kollonitz László gróf. (R. 55 × 63.) Püspöki kalap alatt a koronás címerpaizs, püspöksüveggel, kereszttel és pásztorbottal. Alól mondatzalag ezen 2 soros felirattal: *Ex libris Ladisl. Com. à Kollonitz. Epis. in: Varad.* (XVIII. század.)

Kollonitz László gróf. (R. 75 × 80.) Érseki kalap alatt a Kollonitz címér; alatta mondatzalagon 2 sorban: »*Ex Libris Ladislai Com. a Kolloniz Ar. Epis. Colocensis.*« (XVIII. század.)¹

¹ Mindkettő Warnecke után.

**Kovachich Márton György.* (R. 98×80.) Négyszögletű alapon ovális koszorú s ezen belül a czímer. Négy részre osztott s szivpaizszal ellátott paizs; a szivpaizs arany mezején jobbra néző egy fejű sas. Az 1. és 4. vörös mezőben, hármás zöld halmon balra ágaskodó ezüst egyszarvú; a 2. és 3. kék mezőben stilizált ezüst lilium. A paizson rostélyos sisak, díszül arany koronából kinövő ezüst egyszarvú; foszladék kék-ezüst, vörös-arany. A tábla felső részén: *Ex Biblioth. Mart. Georg. Kovachich. Philos. | Doct. et Bibl. R. Vnittis Bud. Canc:* Alúl: VIRTUS IN ADVERSIS PROBATUR. (XVIII. század.)

Kozma Ferencz (Kézdiszentléleki). (Ny. 105×20.) Egyszerű felírás: *Monfieur François Kozma | de Kézdiszentlélek.* (XVIII. század.)

Mádai Dávid Sámuel. (R. 77×61.) Tojásdad keretben a czímer: félhold és csillag alatt futó róka; a koronás sisakon kinövő magyar vitéz, jobbában kardra szúrt török fővel. (XVIII. század.)¹

Madarász Zsigmond Eduárd. (R. *Kuhn sc.* 64×45.) Ovális vonalkeretben a czímer: kék mezőben zöld halmon álló, fiait vérével tápláló pelikán; sisakdíszül a czímerkép szolgái; foszladék kék-ezüst és vörös-arany. A keret fölött félkörben: *Madarász Zsigmond Eduárd.* (XIX. század.)

Marosvásárhelyi ref. főiskola. (Ny. 110×70.) Tollat és könyvet tartó nemtó, alatta keretben ezen felírás: *A | Maros Vásárhelyi e. r. | Fő Oskola | könyve.* (XIX. század.)

Mikó Imre gróf. (L. 117×88.) Czímer: két részre osztott paizs, felső vörös mezejében jobbra néző, kardot tartó, arany oroslán; alsó ezüst mezejében három farkasfő. A paizs fölött kilenc ágú korona, alatta szalagon: *Et facere et pati fortia.* Ez alatt táblán, hasonmásban gróf Mikó Imre aláírása. (XIX. század harmadik negyede.)

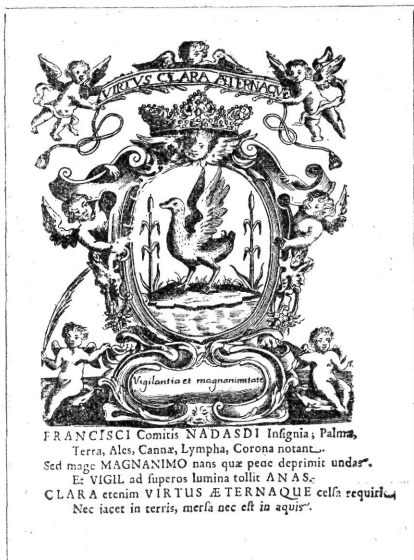
**Miller (Brassói) család.* (128×90.) Czímer: hasított paizs, jobb része osztva; jobb felső vörös mezejében piramis alakúlag rakott hat fehér kőkockán arany gömb, felette lebegő arany koronával. Jobb-alsó arany mezejében ékbe futó két vörös gerenda, alatta két tornyú kapu-bástya. A baloldali kék mezőben két ezüst csillag alatt ezüst horgony, rá csavarodó arany kötéllel. Sisakdísz két, arany-vörös és kék-ezüst szarv, nyílásukba dugott vörös és ezüst zászlócskával, Foszladék vörös-arany és kék-ezüst. Alatta két sorú felírás: *EX*

¹ Warnecke után, aki szerint Mádai numizmatikus és hercegi orvos volt Benkendorfban, Halle a/S. mellett.

BIBLIOTH. | NOB. FAMIL. MILLER de BRASSÓ. (XVIII. század.¹

Müller (Brassói) család.
(70×59.) Az előbbivel teljesen megegyezik. (XVIII. század.)

**Nádasdi Ferencz gróf.*
(R. 140×110.) Barok keretbe foglalt két angyal által tartott czímer: vizen úszó lápszigeten. két nádszál között jobbra lépegető, kiterjesztett szárnyú vadlúd. A czímer felett öt ágú korona s e felett két angyal által tartott szalagon ezen felírás; **VIRTVS CLARA ÆTERNAQVE**, alúl a czímer keretével összefüggő lapon: *Vigilantia et magnanimitate*. A tábla mellett ismét két angyal. Az egész alatt nyomtatással a következő versek olvashatók:

FRANCISCI Comitis NADASDI Insignia; Palmæ,
Terra, Ales, Cannæ, Lympha, Corona notant.
Sed mage MAGNANIMO nans quæ pede deprimit undas.
Et VIGIL ad superos lumina tollit ANAS.
CLARA etenim VIRTUS ÆTERNAQUE celfa requirit,
Nec jacet in terris, mersa nec est in aquis.

FRANCISCI Comitis NADASDI Insignia: Palmæ,
Terra, Ales, Cannæ, Lympha, Corona notant.
Sed mage MAGNANIMO nans quæ pede deprimit undas,
Et VIGIL ad superos lumina tollit ANAS.
CLARA etenim VIRTUS ÆTERNAQUE celfa requirit,
Nec jacet in terris, mersa nec est in aquis. (XVII. század.)

Nagy Gábor. (R. 85×56.) Paizsalakú, oválishan hajló, sárkány által tartott táblán *N G* betűk, a tábla fölött foszladekszerű diszitményen rostélyos sisak, rajta három ágú koronából kinövő hármás cserág. Az egészet három oldalon köríti a felírás: **EX BIBLIOTHECA | GABRIELIS NAGY. | DEBRECZINI ANNO 18.**

Pauer J. (R. 61×96.) Vonalkeretben szikladarabhoz s egy esonka fatörzshöz támasztott, nyitott könyv, jobb oldalán *J. V. P.*: baloldalán *No . .* felírás. E fölött tojásdad keretbe foglalt czímer, jobbra fordult, hármás levelet tartó, kettős farkú oroszlán. Sisakdísz kardot tartó pánczélos kar. (XIX. század eleje.)

¹ A Mária-Terézia által 1758 november 23-án adományozott czímerlevél birtokomban van.

Pálffy herceg. (R. 83×63.) Kettős vonalkeretben a címereköpenyen fekvő, hercegi koronás, oroszlanok által tartott címérpaizs. Alatta: *De la Bibliotheque du Prince Palffy.* XIX. század.)¹

Pásztélyi József. Ex-librisét említi Kende S. bécsi könyvkereskedő egyik katalogusában.

**Peschko Mihály.* (R. 70×60.) Csinos barokk izlésű keretben, felül könyvön fekvő koponya, szárcsont, homokóra és tintatartó látható, következő felirással: *CONV. EV. | leg. | Cl. C. Rect. | Mich. Peschko. | M. D. CC. LVII.*

Pozsonyi trinitáriusok. (R. 70×50.) Vonalkeretben a címér: lángsugaraktól körített kereszt. A paizs felett kilenc ágú korona; a paizsról lecsüngő lánczra csákány van akasztva.

Alatta: *Ex Bibliotheca Patrum* |

Trinitariorum Posoniensium | *Sub Lit No* (XVIII. század.)

Szana Tamás. (L. 75×58.) Címér: piros mezőben, zöld halmon jobbra ágaskodó, karddal átdöfött egyszarvú, sisakdísz ugyanaz; alatta szalagon: *SZANA TAMÁS KÖNYVEIBŐL.* (XIX. század.)

Schedel (Toldy) Ferencz. (Ny. 83×45.) Halványsárga lapocska, keretben ezen felirással: *SCHEDEL FERENC* | *egyetemi tanár* | *ajándékából.* (XIX. század.)

**Széchenyi Ferencz gróf.* (R. *Gravé par Junker.* 80×80.) Köralakú tájkép romokkal, az előtérben álló falon ezen felírás: *EX BIBL. | COM. FRANC. | SZÉCHENYI*; a falhoz támasztva egy címérpaizs, az ismeretes Széchenyi címérrel, mellette római vitéz. (XVIII. század.)

**Székely Sámuel (Dobai.)* (R. 83×68.) Címér: Arany mezőben balra fordult, baljában kardot emelő griff. A paizs fölött koronás sisak; a foszladék színe nincs jelölve. A címér felett szalagon: *SAMVEL SZEKELY DE DOBA.* (XVIII. század.)

Sztankovics Miklós. (Ny. 45×70.) Egyszerű keret nélküli fehér lapon e felirat: *Nro Ex Libris | NICOLAI SZTANKOVITS | E | Scholis Pius* (XIX. század.)

¹ Warnecke után.

**Teilnkes János (Pozsonyi.)* (R. köralak; átmérője: 77.) Stilizált koszorúban, vonalzott alapon a címér: jobbra néző kétfejű s ágas farkú oroszlán; a paizson csórsisak, s e fölött kinövő, kar nélküli emberi alak, fején ág-bogas szarvakkal. A koszorúban fölöl ezen felírás: • HANS • TEILNKES • VON • PRESPVRG (XVI. század.)

Teleki Sándor gróf. (L. \times) Ornamentális keretben egyszerű felirat: GR. TELEKI S. (XIX. század.)

Toldy László. (Ny. 68×34 .) Diszített keretben: TOLDY LÁSZLÓ | KÖNYVTÁRÁBÓL. (XIX. század.)

Török János. (L. 37×31 .) Több csúcú hegység középső csúcán koronából kinövő, kettős kereszt; körülötte ezen felírás: TÖRÖK JÁNOS KÖNYVTÁRA. (XIX. század.)

Ujfalvy Károly. (L. 63×54 .) Vonalkeretben C, U és E betűkből alkotott monogram, fölötté ötágú korona, alatta: BIBLIOTHÈQUE DE Mr. DE UJFALVY. (XIX. század.)

Vas Ferencz Antal. (R. 62×47 .) Fekete alapon »Comprobat æqum« feliratú mondatszalg alatt, cifrázatokkal körülvevő, hegyes emlékkő, amelyől egy súly csüng le. Alúl 2 sorban: »Franc:

Ant: Vas SS: Theol: et SS: Can: cand: Not: Apo: Jur:«
(XVIII. század.)¹

Vécsey István báró. Ex-librisét említi Kende S. bécsi könyvtár egyik jegyzékében.

Vörös Ferencz (Faradi). (R. 82×70.) Czímer: kék mezőben egy zászlóért küzdő magyar és török vitéz; a paizs felett három, koronás sisak; az elsőn oszlopon álló s szájában olajágot tartó galamb, az oszlopba tűzve más két olajág; a középsőn kinövő vitéz, jobbában karddal, melyre török fő van szúrva, baljában félholdas zászlóval; a harmadikon két fekete szárny között kinövő s kardot emelő, koronás oroszlán. Az egész köralakú vonalkeretben, körülötte ezen felírással: BIBLIOTH: FR. VÖRÖS: DE FARAD. (XVIII. század.)

Walther László. (F. 72×65.) Tojásdad keretben czímer: kék mezőben zöld sikon álló, kezében kardot tartó oroszlán. Sisakdísz: koronából kinövő, kardot tartó vitéz. A czímer fölött szalagon: *Ns. Walther László.* (XIX. század eleje.)

Zrínyi Ádám. Exlibrisét említi Kende S. bécsi könyvtár egyik jegyzékében. (XVII. század.)

**Ismeretlen.* (R. *Bar. Zellerin Sculp Posonii.* 88×77.) Tojásdad keretben balról bokrokkal benőtt hegy, melyen több üreg és egy bánya nyílása látszik, jobbról egy kohó, a hegy alján juhok és kecskék legelnek, egy bokor tövén pásztor hever, a hegy oldalában, bá-

nyászok dolgoznak, kalapáccsal törve a köveket; egy bányász a bányanyílás felé érezcel megrakott taligát tol. A hegy csúcsán egy galamb áll, szájában zöld ággal. Alatta ez a jelmondat: *Meine Blätter bleiben grün.* | *Jerem: 17. v. 8.* (1790. körül.)

¹ Warnecke után.

KÖNYVEK A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBELI FŐPAPI HAGYATÉKOKBAN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

A XVI. század a magyar kath. egyház történelmének legsiralmasabb kora. Az ország békéjét felduló politikai rázkódtatásokkal egyidejűleg sorvasztották meg az egyházi életet a hitújítás és a belső bajok. A főpásztoraitól megfosztott egyházmegyékben felbomlott a rend, meglazult a fegyelem s az egyháznak amúgy is megfogyott ereje szétforgácsolódott azokban a viszályokban, a melyeket a különböző érdekek szitottak fel.

De a mi legtöbbet ártott az egyháznak, az a tudatlanság, a tanulatlanság volt, mely egyformán mutatkozott ugyan a társadalom minden rétegében, de legjobban az alsópapságnál boszulta meg magát.

Az Oláh Miklós korabeli főesperesi látogatások jelentései elképzelhetetlen adatokat szolgáltatnak erre nézve. A legnagyobb résznek, eltekintve az egyházi ténykedéseknél okvetetlenül megkivánt külső szertartásoktól — a melyeket még úgy a hogy elsajátítottak, — fogalma sincs hivatásáról, lelkipásztori teendőinek mélyreható fontosságáról, sőt még a legelemibb hitbeli ismeretekről sem. A mi különben nem is csoda. Egyrészt nem voltak elegendő számmal püspökök, a kik a papnevelésre gondot fordíthattak volna, másrészt hiányoztak az iskolák is, melyekben az egyházi pályára készülő ifjúság kiképeztetését nyerhette volna. Azelőtt a hány káptalan volt az országban, ugyanannyi helyen virágzott az oktatás- és nevelésügy. Most, hogy a püspöki és káptalani birtokokat részint a török, részint egyes főurak vagy a hitújításhoz szító birtokosok tartották lefoglalva, alig egy-két helyet kivéve, nem volt sem tanító, sem tanítvány az egyházmegyékben.

A népnek azonban szüksége volt papokra ezután is, és

miután, ha volt is püspöke, ennek nem volt elegendő számmal alkalmas embere, a kiket a megüresedett javadalmakra küldhetett volna, a hívek maguk voltak kénytelenek plébánosról gondoskodni. Így történt azután, hogy — mint a főesperesek az érseknek jelentik — nem ritkán olyanok is plébánoskodtak egyik-másik a központtól távolabb fekvő községben, a kik soha pappá nem szenteltettek. Azok közül pedig, a kik — pl. az esztergomi főegyházmegyében az egyik kerületben 33 volt ilyen — elő tudták mutatni felszentelési bizonyítványukat, a nagyobb rész nem itthon, hanem valahol a külföldön jutott az egyházi rendekhez, s csak több évi hányattatás, kóborlás után kerültek hozzánk. Ama 33 közül pl. csak 12 lett Magyarországon pappá szentelve, úgymint Pozsonyban 6, Nagyszombatban 3, Esztergomban 2, Egerben 1; a többi 21 mind külföldön lett ordinálva, a legtöbben Krakkóban, Bécsben, az előbbi helyen 10, az utóbbin 7.

A szegény nép nemcsak azt nem kereste, mily képzettséggel, mennyi ismerettel és minő erkölcsökkel bír az az idegen földről hozzá származott egyén, a kit a felmutatott okmányok alapján — néha csak 3—4 évre — papjává fogadott, hanem midőn az egyházi hatóság valamely kihágás miatt meg akart egy plébánost fenyíteni s ez olyan községbe talált menekülni a melynek nem volt papja, a hívek maguk könyörögtek az egyházi hatóságnál, hogy hagyja meg őt náluk, ő nekik jó lesz ilyen is.

Ez történt pl. midőn a barsi főesperes 1561-ben bejárván kerületét Kistapolcsánba érkezett. s az odavaló lelkész Veresváry Mihály elillant a látogatás elől, de elfogatván Szent-Benedekbe vitetett. A szent-benedekiek azonnal küldöttséget menesztettek a főespereshez kérvén őt, engedje meg hogy Veresváry náluk maradhasson; miután nekik már régtől fogva se milyen papjuk sincs. Az esperes beleegyezett azon feltétel alatt, hogy megjavítja magát. Mire azután az egyik tekintélyesebb hívő, Szegedy Mihály uram, tüstént leborotváltatta új plébánosuk szakállát és tonzurát nyíratott neki, hogy legalább papi kinézése legyen.

Hogy ez a szedett-vedett népség, mely vagy egyáltalában nem volt pappá szentelve, vagy ha igen, a jó ég tudja mily úton-módon jutott hozzá valahol a külföldön, jobban szerette a boroskancsót és az asszonyokat, mint a könyveket, az természetes. Még azok közt is, a kik az esperes jelentése szerint már nyíltan

a reformációhoz pártoltak, alig találunk egy-kettőt, a kikről azt hallanók, hogy könyveket olvasgat; pedig míg a katolikusoknak 1563 táján sem volt sajtójuk, addig a protestans főurak áldozatkészsége folytán ekkor már országszerte nyomtatták a hitújítást tárgyaló munkákat. E kevesek egyike a lévai plébános Vizkelety Mátyás, a kiről a főesperes panaszosan említi, hogy bár Nagyszombatban lett felszentelve. azóta már teljesen szakított az egyházzal és Luther, Melancthon, Bullinger Henrik, Brenz János irataiból táplálja szellemét. Meglátszott ez a vitatkozáson is, a melyet az esperessel fél napon keresztül folytatott. Egy másik, a henlovai pap pedig az 1561-ki zsinati bíróság előtt említi kihallgatása alkalmával, hogy Brenz postilláit használja.¹

Találkoztak azonban ezek közt a hitújító papok közt olyanok is, a kik meg éppen brutális nyíltsággal válaszoltak arra a kérdésre, hogy milyen könyvek vannak. Az alsókubiniak plébánosa — egyébként feleséges és részeges ember — ezzel veregette meg egy asszonynak arcát: »haec est mea grammatica, in qua frequenter studeo.«² Az egyik lipómezei pap is, a ki a templomában lévő és Szent-Istvánt ábrázoló képet bemázolta szénnel, a feszületet pedig összetörte és elégette, »uxorem suam vocat grammaticam, quam libenter et die nocteque se legere dicit; dicitur insuper aliam personam fovere suspectam, quam interim legere multi credunt et dicunt.«³

Valamivel de nem sokkal jobbak voltak a viszonyok a XVI. század első tizedeiben. Az Oláh Miklós, Draskovich György, Telegdy Miklós, Monoszlai András által kifejtett ellenállás, ha nem is volt képes a katholicizmust fenyegető veszélyt eltávolítani, az általuk életbe léptetett rendszabályok még sem maradtak minden hatás nélkül. A papnevelésre gondot kezdenek fordítani, a lelkészek kezeibe könyveket adnak: a breviáriumot és néhány vitairatot, zsinatokra gyűjtik össze őket, ahol oktatásban része sülnek. A végromlástól azonban csak Pázmány mentette meg az egyház ügyét, aki nem csak a főurakat térítette vissza nagy szá-

¹ Országos levéltár. Acta Ecclesiastica, fasc. 4. nr. 58.

² U. ott.

³ Az Oláh Miklós korabeli főesperesi látogatások jelentéseinek másolatai a primási levéltárban.

mal, hanem kivált az oktatás és nevelésügy terén, a szószéken és az irodalomban vette fel sok eredménynyel a küzdelmet a hatalmas protestantizmussal. De még az ő idejében is — 1634-ben — találkoztak a falusi papok közt olyanok, akik nem csak a magasabb képzettségnek voltak híjával, hanem még az állásukhoz illő viselkedésnek fogalmával sem bírtak. Így pl. a várkonyi parochus, Ugróczy Mihály maga szokta gabonáját learatni, sőt háztartását is maga vezette s a baromfiakkal is maga vesződött. A cifferi lelkész pedig a templomban tartotta a szalonját. A prácsai pap meg, ha elment hazulról, a pénzt rejtette el a szentségházba.¹ A nagy többség azonban sokkal tanultabb, tisztább életű és kötelességtudóbb, mint az előző korabeli elődjeik, eltekintve attól, hogy hitük tisztaságához kétség sem fér.

A könyvekkel is hasonlíthatlanul többet foglalkoznak. Helyzetük, anyagi viszonyaik ugyan nem engedik meg nekik, hogy könyvtárakat gyűjtsenek össze és tudományos buvárlatokba merüljenek, de a legszükségesebbeket, a breviáriumot, a predikációkat, néhány hittudományi munkát szorgalmasan használják.

Az egyházi hatóság intézkedései is mindinkább odahatnak, hogy a papság minél kevesebb fáradsággal és költséggel könyvekhez jusson. Az 1611-ki nagyszombati zsinat elrendeli, hogy ne csak a püspökök hagyományozzák könyvtárukat azon egyházmegyének, amelynek élén állottak, hogy így minden káptalanban lehessen könyvtárt alakítani, hanem a plebánosok is hagyják azon parochiára könyveiket, amelyen haláluk előtt működtek.² Az 1633-ban ugyancsak Nagyszombatban megtartott nemzeti zsinat pedig felújítván ezen intézkedést, még hozzá adja, hogy a végrendekezés nélkül elhalt plebánosok könyvei is plebániájukra szálljanak.³

Az ily plebániái könyvtárak azonban csak nagyon lassan és huzamos idő alatt gyarapodtak. A lelkeszkedő papság között nagyon csekély számmal voltak olyanok, akik önképzésükre, az irodalom pártolására elegendő anyagi eszközökkel rendelkeztek.

A könyvgyűjtők, vagy legalább az olyanok, akiknek meg

¹ Visitatio ecclesiarum comitatus Posoniensis anno Christi 1634. Primási levéltár.

² Péterfy. Sacra Concilia, II. k. 208. l.

³ U. o. 330. l.

volt a maguk kis könyvtára, a XVI. században csak úgy, mint a XVII-ben a magasabb állású egyháziak, a kanonokok és püspökök közt keresendőek. Egyedül ők, a főpapság volt az, melynek tagjai a legnehezebb viszonyok közt, a háboru zajában, a szegénység küzdelmei közt, a székhelyéről való száműzetés keserves napjaiban is megőrizték tudományszeretetüket. A mennyire erejükből telt, mindig áldoztak az irodalomért, párfogolták, buzdították az írókat, többen dolgoztak maguk is, és gyűjtötték szorgalmasan az emberi szellem kiválóbb termékeit.

E tudománykedvelő s irodalompártoló főpapok könyveikről, könyvtáraikról, természetesen feltékeny gonddal emlékeztek meg akkor is, midőn haláluk előtt földi ügyeiket rendezték. Rendszerint ott van végrendeleteikben egy pont, mely arról intézkedik, hogy mi történjék haláluk esetére könyveikkel. Máskor a végrendeleti végrehajtók állítanak össze egy jegyzéket a hagyatéki leltárban a könyvek felől.

Az alábbiakban közlünk néhány ily végrendeleti intézkedést és hagyatéki leltárt, a melyek a rég veszendőbe ment könyvtáraknak legalább az emlékét megőrizték az utókor számára.

Rumer Gáspár pozsonyi kanonok az egyetlen, a ki 1517 január 3-án írt végintézkedésében könyveivel nem igen látszik törődni, úgy rendelkezik ugyanis, hogy ezek ruháival s más egyéb ingóságaival együtt értékesíttessenek, s a begyűlt összegből fedezzék az általa tett ajtatos hagyományokat.¹ A többi már mind nagyobb gondot fordít arra, hogy a könyvtárában lévő munkák el ne kallódjanak. Rendszerint rokonaikra hagyják, vagy valamely intézetre, vagy szétosztják ismerőseik, jó barátjaik között, vagy pedig — később már, — a káptalan gondviselése alá juttatják.

1562. november 14-én Kolosváry János csanádi püspök könyveire vonatkozólag megújítja előbbeni intézkedését, mely Nagy-Szombatban deponált végrendeletében foglaltatik, és csak Szent-Ágoston összes munkáit hagyja ezúttal Telegdy Miklósrá. Hagyatéki leltárába a következő könyvek vannak felvéve.

Pighius lib. 2.

Missale.

Breviarium.

¹ Hevenesi kéziratai az egyetemi könyvtárban, XVIII. k. 318. l.

Liber miscellaneorum.

De divinis et apostolicis traditionibus.

De conciliis lib. 2.

Summa summarum quae Thabiana reformata dicitur.

Tractatus sacerdotalis.

Joannis Ecchii de septem ecclesiae sacramentis tom. 4.

Confessio Polonica.

Concilium Reginaldi Poli cardinalis.

De sanctorum invocatione.

De haeresibus.¹

Oláh Miklós primás könyvtárának maradványai már voltak ismertetve e folyóirat hasábjain, az 1883. évi folyamban. A nagy humanistának két helyen is volt könyvtára, úgymint Bécsben és Nagy-Szombatban. Amazt végrendeletében rokonának Listhy Jánosnak és hasonnevű fiának hagyományozta oly kikötéssel, hogy tettség szerint válogassanak belőle, a megmaradtakat pedig osszák ki a nagyszombati tanulók között. Az ő költségén megjelent munkák, úgymint a Breviarium és Hailbrunni Fabri János vita-irata, az egyházmegye szegény lelkészei közt voltak szétosztandók, úgy azonban, hogy az érsek lanséri és nikoléli kápolnáinak is jusson egy pár szépen kötött példány. Azon könyveket pedig — így szól a végrendelet, a melyek nagyszombati házában vannak, örömet az egyházmegyének ajándékozná, de ennek úgy is van elég, melyeket a kanonokok nemcsak nem olvasnak, de még arra sem gondolnak, hogy néha leporoltassák. Ennél fogva úgy intézkedik, hogy Telegdi Miklós és Desyth Miklós kapjanak közülük néhányat, a többi pedig a nagyszombati szegénysorsú tanulóké legyen.

Verancsics egész könyvtárát unokaöccsére hagyta, de kiköti, hogy az eretnekek munkái elégtessenek, Luther Márton könyveit kivéve, a melyek a nagyszombati Szent-Miklósról nevezett főtemplom tulajdonába menjenek át, hogy alkalom adtán a szónokok használhassák a tévtanok megczáfolására. Ezenkívül még Bornemissza Gergely vál. váradi püspök és szepesi prépost kapott hagyatékából egy missalét és egy pontificalét. Órája, tintatartója és egyéb írószerei szintén unokaöccseire szállottak.²

Monoszlai Miklós esztergomi kanonok könyveit az 1577

¹ Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 14. nr. 7.

² 2365. Fol. lat. jelzetű kézirat a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

június 29-én kelt végrendelet értelmében Monoszlai András kapta meg úgy, hogy válaszszon belőlük tetszés szerint, a fennmaradtakat pedig engedje át az esztergomi káptalannak.¹

A Telegdy Miklós hagyatékában talált 272 munka jegyzéke szintén e folyóiratban lett közölve 1880-ban, itt tehát csak 1586 április 20-iki végrendeletének erre vonatkozó részét említjük fel. Könyvei közül néhányat, a melyeket magának kiválaszt, a sasvári főesperes (a korán elhunyt Telegdi László?) kapja. A jezsuiták nagyszombati kollégiumáéi legyenek az összes eretnek könyvek és aquinói Szent-Tamás munkái, azután Kutasy János szemeljen ki a maga részére néhányat s a mi ezen felül marad, az szintén a kollégiumra szálljon, de ezek csak vallásos könyvek lehettek s nem olyanok, a melyek az ő nyomdájából kerültek ki. Összes jogi munkáit Kecskés Andrásra hagyja, a ki akkor tájban volt visszatérendő, mint jogtudor, Bolognából.²

Mosóczi Zakariás nyitrai püspök 1587-ben írt végrendeletében egész könyvtárát, minden földabroszát, földgömbjét, úgy a régebben mint megelőzőleg Bécsben vett képeit, minden egyéb a könyvtárhoz tartozó dolgokkal egyetemben rokonára, doktor Kecskés Andrásra hagyta.

1591 márczius 17-én Andreisi Ferencz scopiai püspök, budai prépost és esztergomi suffraganeus a következőleg intézkedik végrendeletileg könyveiről: a zágrábi missale a Szent-László kápolnáé legyen. Az ugyanazon fiókban lévő breviáriumai (mind bársonyba kötve ezüst csattokkal) és más könyvei közül az esztergomi breviáriumot a szentgyörgymezei prépost (Novák Mihály) kapja meg egy más könyvvel együtt, mely az új római breviárium végzésének módjára tanít. Egy másik breviárium, tizenhatod-rétű, ezüst csattokkal, fekete bársony kötésben a szenttamási prépostté (Draskovich Mátyásé) legyen. A többi öt pedig azoknak adassék át, a kiknek a nevei be vannak írva a táblákra.³

Monoszlai András könyvtárát, melyet fiatal kora óta gyűjtött össze, Gábor nevű testvérének, a pozsonyi káptalan tagjának hagyja. Lelkére köti azonban, hogy gondja legyen azok hűség

¹ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 377. l.

² Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 18. nr. 6.

³ U. o. fasc. 14. nr. 26.

megőrzésére, szorgalmasan olvasgassa az így kapott könyveket és oktassa belőlök unokaöccseit. A házában lévő, egy ládában elhelyezett okiratok, amelyek a veszprémi püspökségre vonatkoznak, úgyszintén az a jegyzőkönyv, amit csak nagy nehezen tudott Baranyai Istvántól megszerezni, a pozsonyi sekrestyében helyezendők el. Pontificaléját Kutasyra hagyományozza és kéri őt, hogy adja ki azon könyvet, amelyet neki ajánlott, nehogy a szegény szónokok ily reájuk nézve annyira szükséges segédeszköztől elessenek. (A sokoldalú képzettséggel bíró és tősgyökeres magyarságú író után vagy nyolcz, nagyobbrészt apologetikus munka maradt fenn kéziratban, amelyeket a pozsonyi káptalan könyvtára őriz.) Egy esztergomi missalet, amelyből a pontificalis mise alatt az evangeliumot szokták énekelni, továbbá egy zágrábi misekönyvet, amelyből a végrendelkező nagypénteken az officiumot rendesen végezte, és egy újonnan aranyozott pontificalt a pozsonyi káptalannak hagy.¹

Hethesi Pethe Márton kalocsai érsek 1602-ben összes egyházi könyveit, a László testvérének hagyott biblia² kivételével, Ivándi János unokaöccsére, a győri káptalan nagyprépostjára hagyja.

Monoszlai Gábor pozsonyi kanonok 1603-ban írja meg végrendeletét, melyben a bátyjától örökölt könyvek és kéziratok felől intézkedik. Bátyjának egy fekete ládában lévő és élte utolsó éveiben írt szent beszédeit Napragy Demeter veszprémi püspökre hagyja, azon kéréssel, hogy ha idővel isten visszaadja neki egészségét, fordítsa le azokat magyar nyelvre és adja ki isten egyházának javára. Ugyancsak az övé legyen az a könyv is, amely Ebeczky Ferencznél van; a Compendium totius theologiae című munkát pedig ajánlja valakinek. Könyvtárából azon könyvek, amelyeket használhat, mint pl. a szónoklati, bölcséleti stb. munkák, szálljanak unokaöccsére; egy pár vallásos irányú szerzőt is válasszon magának, amelyeket lelki haszonnal fog olvashatni, a többi mind legyen a pozsonyi káptalan könyvtáráé. Ugyszintén azon kéziratok is, amelyek bátyja neve alatt már megjelentek ugyan nyomtatásban, de amelyekről azt hiszi, hogy nagynevű írójuk iránt

¹ Az Országos levéltárban (Acta Eccl. fasc. 20. nr. 13.) őrzött és 1601 június 29-éről keltezett végrendelet másolata némely részében eltér attól, amelyet 1600 april 19-éről keltezve Hevenesi kézírataiban találunk. XVIII. 388.

² Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 6 nr. 3—4.

való kegyeletből fennmaradásuk és megőrzésükről gondoskodni kell, vétessenek ki abból a szekrényből, ahol eddig elzárva voltak, és miután előbb a könyvkötő-műhelybe adattak, legyenek véglegesen a káptalan könyvtárában elhelyezve. Egy nagyobb zágrábi misekönyvet egy római missalával együtt a ferenczrendi zárdának hagy; egy ezüst kapcsos diurnalét pedig Ebeczky Ferencznek, kérvén, hogy imáiban ne feledkezzék meg róla.¹

Szelepcsény Ferencz esztergomi kanonok 1611 márczius 4-én írt végrendeletében úgy intézkedik könyvei felől, hogy a vallásos és theologiai munkák szálljanak a káptalanra, a profánok pedig a nagyszombati iskolában járó két unokaöccsére.²

Zlatinay György báthai apát és nyitrai főesperes csak két könyvről tesz említést 1627-ben írt végrendeletében; egy római missaléről és egy ezüst kapcsokkal ellátott breviáriumról. Az elsőt az esztergomi káptalanra, a másikat Babathy Ferencz rokonára hagyja örök emlékezetül.³

1643-ban Rétsői István tornai főesperes és esztergomi kanonok végrendeletet tesz s könyvei közül kettőt, úgymint Pázmány Kalauzát⁴ és Postilláit⁵ Lenkovich Zsófiának rendeli átadatni, daczára annak — úgymond — hogy eretnek. Breviáriumának két részét pedig Radossiny nevű nagyszombati káplánnak hagyja.⁶

Szentgyörgyi Ferencz váci püspök ezeket írja 1657-ki végrendeletében: »Az könyveimet, valamenni vagyon concionator, mind az Szent István szeminariumjának hagyom, az többit az szombati pater franciskanusoknak.⁷

A Posgay Miklós fölszentelt scopiai püspök és esztergomi nagyprépost hagyatékáról 1668 február 22-én összeírt leltárban a következő könyvekről van említés téve: az egyik szobában voltak két fiókban a kötetlen könyvek; ugyanitt Kempis Tamás könyve, egy bekötött Manuale, 3 nagyobb és kissebb breviárium; 2 diur-

¹ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 414. l.

² Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. 4. nr. 17.

³ U. o. Caps. 68. fasc. 12. nr. 21.

⁴ Ekkor már három kiadást ért. Pozsony, 1613. U. o. 1623. U. o. 1637. R. M. K. I. k. 443, 532 és 673. számok.

⁵ U. ott. 663. sz.

⁶ Országos levéltár, Acta Eccl. fasc. 5. nr. 70.

⁷ Hevenesi kéziratai, XVIII. k. 446. l.

nale és szétszórva még egyéb kötetlen könyvek; valamint még 21 bekötött könyv. Egy másik szobában négy különböző munka és néhány directorium. Egy dobozban kisebb könyvecskék és okiratok. Egy missale.¹

Az 1674 október 7-én Nagy-Szombatban elhálálozott Szász János szerémi vál. püspök és zólyomi főesperesnek ugyanezen hó 12-én felvett hagyatéki leltárában ezek a munkák vannak összeírva:

D. Thomae Aquinatis Catena aurea in quatuor evangelia.
 Nonnii Marcelli de proprietate sermonum.
 Vincentii Regii Expositio in evangelia.
 Bartholomaei Bellati Commentarium.
 Rob. Bellarmini Conciones per annum.
 Regula Sancti Benedicti.
 Alphonsi de Castro contra haereses.
 Calepinus.²
 Aureum opus de veritate contritionis.
 Gabrielis Prateoli de dogmatibus haereticorum.
 Rob. Bellarmini Controversiae.
 Ejusdem Controversiarum 5. tomi 1.
 Nicefori Callisti Historia ecclesiastica.
 Ruperti Eritropi in evangelia.
 Nicolai Vilkowieszko Sermones in evangelia.
 Nicolai Caussini Historia.
 Vincentii Brunii Meditationes.
 Synodus Cardinalis Pazman.³
 Item Synodus ejusdem.
 Epistolae Japonicae de conversione gentilium.
 Evangelia Graeca et Latina.
 Petri de Palude Sermonum pars hyemalis.
 Decreta concilii Tridentini.
 Compendium biblicum Casparis Simonidis.
 Smetius.
 Petri de Arrubal Commentarium in d. Thomam.
 Antonii de Guevarra Horologium principum.
 Joannis Sambuci Decreta regni Hungariae.⁴

¹ Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57, fasc. 7. nr. 10.

² A magyarral kibővített Calepinusnak ekkor már 4 kiadása volt, u. m. Bazel, 1590, h. n. 1594, Bazel, 1598 és u. o. 1605. R. M. K. I. k. 231, 277, 300 és 395 számok.

³ R. M. K. II. k. 454. sz.

⁴ Hihetőleg: Sambucus, Index seu Euchiridion omnium Decretorum et

Matthaei Timp̄ii Theatrum historicum.
 Joannis Osorii Conciones.
 Sermones Pauli Suerinensis.
 Thomae Stapletoni Promptuarium morale.¹
 Abrahami Bzovy Conciones de sanctis.
 Georgii Bartoldi Conciones funebrales.
 Carthagenae de arcanis christianae religionis.
 Joannis Loppez Epitome sanctorum patrum.
 Petri Bessaei Conciones de festis.
 Thesaurus concionum.
 Breviarium antiquum.
 Principia.
 Scholasticus de iustitia scriptorum.
 Virtutes Ferdinandi II. patris Lamermanensis.
 Mirrha szedeő Szarándok Petri Agoston, incom pactum.²
 Sebastiani Castellionis Dialogi.
 Officia propria sanctorum regni Hungariae.³
 Item calendarium minus Hungaricum.⁴

Vépi Benedek orodi prépost és esztergomi őrkanonoknak hagyatékában 1676 november 9-én a leltározók a következő munkákat találták, amelyek közül az első tizennégynél fel van az is jegyezve, hogy kikre hagyta a végrendelkező:

Cornelii a Lapide. In folio, tomi nro 10. Paulinis.
 Hugonis in S. Scriptorum, tomi in nro 8. Capitulo.
 Didaci Mendocae. In folio, tomi 3. D. vicario.
 Corpus juris canonici nro 1. Pro Capitulo.
 Drexellii Opera omnia. In 4-to, tomi nro 2. Paulinis.
 Didaci de Castillo de ornatu Häronis nro 1. Paulinis.
 Examen Episcoporum. Nro 1. (Bibliothecario D. Fenelle datum.)

Pro capitulo.

D. Bernardi Opera omnia. (Dicuntur esse Seminarii.) Tomus I. Seminario.

Polianthia. In folio, nro 1. Paulinis.
 Filiucius. In folio, nro 1. Capitulo.

constitutionum Regni Ungariae ad annum 1579. usque. Per Causarum locus distinctum memoriae usibusque fori maxime utile. Viennae Austriae Excudebat Leonhardus Napingerus. Anno 1581. 675 levél.

¹ Promptuarium catholicum contra Haereticos Col. ap. Godorf. Campersem. 1592. 8-r.

² R. M. K. I. k. 1140. sz.

³ R. M. K. II. k. 1021. sz.

⁴ Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. nr. 17.

Concordantiae bibliorum. Nro 1. Paulinis.
 Andreae Valentis Jus canonicum. Nro 1. D. Dolni.
 Medulla Cedri de la Musa (?) Pro sacristiano.
 Cornucopiae concionum. Nro 1. Apud d. Jaklin.
 Bignioni tam in festa quam in quadragesimam, ibidem. Nro 1.
 Prezinae Quadragesimale. Nro 1.
 Alexandri Calamato Discursus morales. Nro 1.
 Joannis Ekkii contra Lutherum et alios haereticos. Nro 1.
 Josephi Flavii De bello Judaico. Tomus 1.
 Didaci della Veza Conciones. Nro 1.
 Nierembergii Theopoliticus. Nro 1.
 Conciliatio locorum communium. Tomi 3.
 Mons Minae. Nro 1.
 De mirabilibus magnae matris. Nro 1.
 Praxis pietatis Hungaricae. Nro 1.¹
 Panarii Pastoralis s. Benedicto inscriptus. Nro 1.
 Medulla theologiae moralis. Nro 1.
 De monarchia s. coronae regni Hungariae. Nro 1.
 Curtius de rebus Alexandri. Nro 1.
 Pars Tripartiti antiquior. Nro 1.
 Varia manuscripta philosophiae. Nro 4.
 Unum missale et breviarium magnum.²

Steger György esztergomi kanonoknak 1679 május 23-án felvett hagyatéki leltárában pedig ezek a munkák szerepelnek:

Lasanae Summa quinque Regum in folio.
 Item Lasanae de Casibus conscientiae in folio tomi 3.
 Naxera in folio 1.
 Ejusdem Naxerae in folio tomi 2.
 Ejusdem Commentarium in librum Judicum 1.
 Alvarez de Josepho Rachelis filio illustrato.
 Guidonis Perisiani concordia evangelica in folio.
 Joannis Carthagenae dextro tomus unus in folio.
 Ejusdem de B. V. Tomus 2.
 Didaci del Castillo de ornatu Haeronis.
 Ildephonsi flores in Ecclesiasticum in folio 1.
 Josephi de Lacerda in Judith historiam tomi 2.
 Simbola divina et humana pontificum, imperatorum et regum 1.
 Divi Cirilli in Evangelia Joannis Commentarium 1.
 Speculum passionis d. n. Jesu Cristi.

¹ E munka 1676-ig 4 kiadást ért, és pedig Debreczenben, 1636., Lőcsén, 1638., Bártfán, 1640., ismét Lőcsén, 1641., és Váradon 1643. években. R. M. K. I. k. 657, 683, 700, 720 és 751. számok.

² Esztergomi káptalan, orsz. ltár, caps. 57. fasc. 1. nr. 6.

Calvinismus detectus in Joanne Tenderer 1.
 Haereticum quare? 1.
 Ceremoniale episcoporum vetus 1.
 Pauli Aretii de mundi tribulatione 1.
 Didaci Nissenii quatuor evangelia 1.
 Dictionarium Italicum.
 Valeriani Magni de regula credendi, tomus 1.
 Memoriale sacrum delle sette chiese, tomus 1.
 Petri Canisii de festis sanctorum 1.
 Libellus Historiarum B. V. Tallensis 1.
 Bellarminus de arte bene moriendi, tomus 1.
 Jacobi Marcantii Vitis florilega, tomus 1.¹

Szelephény György primás 1684 ápril 27-én kelt végrendeletével pozsonyi könyvtárát az 1625-iki királyi diploma értelmében, mely a főpapság végrendekezési jogát megállapítva úgy rendelkezik, hogy a könyvek mindig a káptalanra hagyományoztassanak, az esztergomi főkáptalanra hagyja²

Péterffy András cz. püspök és esztergomi nagyprépostnak 1693. szeptember 16-án felvett hagyatéki leltárában a következő könyvek irattak össze:

Pontificale 1.
 Breviarium Romanum in Philera 1.
 R. pater Caldi Concionator³ 1.
 Alexandri Calamato 1.
 Conciones rudi patris Viszochany⁴ 1
 Miscellanea r. p. Szentivany⁵ 1.
 Biblia Ungarica 1.
 Concionator liber r. p. Chilely 1.
 Examen episcoporum.
 Adriany Spigely 1.
 Conciones Pazmani 1.
 Commentarium r. p. Velasques.
 Opera patris Joannis Carthageni 1.

¹ U. ott, caps. 68. fasc. 12. nr. 20.

² U. ott, caps. 68. fasc. 7. nr. 15.

³ Káldinak két predikációs könyve is megjelent, úgy mint: 1. Az Vasárnapokra való prédikációknak első része. (R. M. K. I. R. 601. sz.) 2. Az Innepekre való Predikációknak első Része. (U. ott, 602. sz.) E kettő közül nem tudni, melyik volt meg a hagyatékban.

⁴ R. M. K. II. K. 1675. sz.

⁵ U. ott, 1652. sz.

Collectanea in s. Apochalypsim 1.
Breviarium in quatuor partibus.
Homilia Eusebii Nerebergii 1.
Conciones Scuafenhavae 1.
Descriptio Frisiae 1.
Instructio sacerdotum Francisci Toleti 1.
Paradisus voluptatum verbi incarnati 1.
Opera p. Sebastiani Barrady 1.
Nervus opticus p. Zachariae Faber 1.
Historia B. M. Virginis Poseniensis 1.
Conciones p. Fabri 1.
Commentarium p. Francisci Mentoza 1.
Hortus pastorum 1.
Opera T. Stapletoni 1.
Historia B. M. Virginis Tallensis 1.
Sermo s. Augustini in natali Joannis Baptistae 1.
Opera p. Petri Rota.¹

Sajnálni lehet, hogy e kisebb-nagyobb könyvtárakból nem maradt reánk egyéb, mint e többé kevésbé fogyatékos jegyzékek. Maguk a könyvek már réges-régen veszendőbe mentek, talán akkor mindjárt, hogy a gondos gyűjtő kezéből kikerültek.

¹ Esztergomi káptalan orsz. ltár, caps. 57. fasc. 7. nr. 14.

ADALÉK KRÓNIKÁINK TÖRTÉNETÉHEZ.

DR. KARÁCSONYI JÁNOSTÓL.

Még 1868 július 2-án indítványozta Dobóczy Ignác a Magyar Történelmi Társulat választmányi gyűlésén, hogy a társulat másoltassa le a következő krónikákat:

»1. A firenzei Magliabechi könyvtár kéziratai közt Classe 23. Cod. 122. pag. 172. De origine Hunnorum czim alatt foglaltat.

2. Azt, mely a vatikáni könyvtárban, az Ottoboni-féle könyvtár kéziratai közt hártýára irtan találtatik.« (Századok, 1868. 502. l.)

Mikor Szent-István korával foglalkoztam, nagyon bántott ez időszakra vonatkozó kútforrásaink elégtelensége. Kapkodtam tehát minden reménysugár után s megkerestem akkoriban Olaszországban tartózkodó honfitársaimat és szíves, jó barátaimat: dr. *Hauddek Ágoston* és dr. *Vári Rezső* urakat, hogy kegyeskedjenek megtekinteni a fentírt kódexeket s küldjenek abból egyes részleteket, hogy így összevetve többi krónikáinkkal, ítéletet mondhassak, vajjon érdemes-e azokat lemásolni?

A flórenczi kódex megtekintését dr. *Vári Rezső* úr vállalta magára s mivel a küldött részletet egy eddigelé kinyomtatott magyar krónikában sem találtam meg, fölkértem őt az egész lemásolására. Megtette nemcsak ezt, hanem még kiírta egy olasz tudósnaak a kódex származásáról, szerzőjéről tett eme megjegyzését is: »Ez egy XIV. századbéli tudós írótól készített, több könyvből kivont különféle jegyzeteket és töredékeket tartalmazó gyűjtemény. A könyvek adataihoz sokszor odacsatolja saját véleményét és észrevételét is. Belé van írva Boccaccio János, Petrarca és Zanobida Strada néhány levele is. Ciampi Sebestény tanár úr Monumenti di Giovanni Boccaccio (Milano, 1830. 12-r.) czímű művében erős bizonyítékokkal támogatja véleményét, hogy e kódex írója nem lehet más, mint maga Boccaccio«. Ennek alap-

ján nem régiben egy lapbetéten maga a könyvtár igazgatósága e czímet adta a kódexnek: *Boccacci (Joannis) excerpta ex variis auctoribus (I. Caesaris, P. Orosii, Svetonii, Martini Poloni) et alia. Cod. cartac. in fol. del XIV. (autografo)*«, holott régebben *Cd. miscell. saec. XVI. foliorum 304 ab eadem manu exaratus*« czímmel jelölték. A jelzés maradt a régi.

Ezek szerint egy Boccacciotól készített hún krónikával állunk szemben. Érdekes ez már csak író személyénél fogva is, de még érdekesebb az, hogy a világhírű író a magyar krónikát ismerte, használta s azt a többi írók adataival, s nemzetének dicsőségével összeegyeztetni, Atilla hadjáratait rendszeresebben előadni igyekezett. Megérdemli tehát, hogy a többi hún krónikák mellett ez is közzé tétessék.

De origine regni Hunnorum.

Nembroth, ut supra, genuit Hunor et Mogor, ex quibus fratribus Hunnorum regnum initium habuit. Hii venando ad paludes Meothidas pervenerunt et VI. anno, postquam ibi immorati sunt, agentes praedas, duas filias principis Alanorum rapientes uxores duxerunt, et cum multiplicati essent, de Scithica Europa Prutenos expulerunt, quae inter Pontum et Ripheos montes sita est, ubi duo magna flumina oriuntur Eral et Thegora; primum, ut Ripheos montes tangit, Don appellatur et per planitiem Alanorum tribus ramis in rotundum mare fluit, secundum per incultos silvas intrat Ircaniam, vergens in mare aquilonis. Et divisa est Scithia in partes CVIII, tot enim tribus exierant de filiis Hunor et Mogor, cum Scithiam invasere Hunnorum tamen originem aliter quidam ponunt, ut infra. Conveniebant autem ad exercitum sub tali voce praeconia, quod die tali unusquisquam armatus in tali loco debeat apparere communitatis consilium imperceptum auditorus. Tandem tempore Romanorum imperatorum, de quibus CVIII tribuum milia summentes, ceteros pro custodia in Scithia relinquentes, egressi sunt in exterminium partis occiduae.

Hunni Auares et Ungari appellantur. Cum enim Philemon, unus rex Gotharum quasdam magnas mulieres inter suos reperisset et solitudines errare coegit, quas nonnulli, quos faunos vocant, in amplexum recipientes, hoc ferocissimum genus hominum genuerunt, quod prima die in nata prole deservit, nam maribus ferro genas secant, etiam antequam lac suscipiant; hinc imberbes senescunt et sine venustate ephedi sunt. Sunt autem exigui statura, sed arguti motibus ad equitandum promptissimi, scapulis latis ad sagiptandum (*agy*) periti. Inter Meotidas paludes habuere initium, quorum venatores cervae secuti vestigia transierunt paludes et Scithicam regionem explorantes Hunnos ortantur ad transitum et expulsis Ghothis obtinere dominium regionis

et in magno culmine fuere LXXX annis. A primo autem anno Gratiani imperatoris regnare super eos duo fratres, post quos annos Hunnorum regnum diminutum est et tandem tempore Caroli cum suo nomine periire.

Primi reges Unnorum.

Primo Gratiani imperatoris anno regnare incipientes fuerunt hii duo fratres: Vnalam et Pemudruth seu Asdrubal, pater Athile.

Rugil tempore Arcadii et Honorii imperatorum.

Buda vel Bela vel Hasdrubal cum fratre suo Ethela tempore Honorii superioris et Theodosii.

Athila filius Bele cum fratre predictorum imperatorum tempore.

Athila iste de Scithia egressus Bessorum, Romanorum, Albanorum terras transiit, demum Soldaliam, Rutheniam et Nigrorum Cumanorum ingressus coloniam usque Tize flumen invitis gentibus tandem pervenit. Conspecta regione eam cum uxore et filiis et armentis incolere voluit. Tunc Macrinus Pannonie, Dalmatie, Macedonie, Frigie ac Pamphiliie tetrarcha Romanorum petiit auxilia contra Hunnos, lacerrantes de die in diem eius confinia. Suscepto autem presidio, dum deliberant, an transmissio Danubio vel aliter Hunnos invadere debeant, Hunni noctis silentio super utres in Sicambriam transvadant (*igy*) et in temptoriis multos trucidant; a Romanis tandem repulsi ad propria rediere. Cognita occidentalium virtute armorum et animo cum resumpto proposito Athila exercitum parat et facto congressu reciderunt ex Hunnis usque ad XL milia. Occubuit et Macrinus et multi principes Romanorum et Romanus exercitus dispersus est. Tunc Athila fratrem a flumine Tize usque ad flumen Don rethorem constituit, se autem Hunnorum regem vocat, metum orbis, flagellum dei. Erat autem colore teter, oculis nigris et furiosis, capite grandi, ore nasosimus, rara barba et canizie respersa, statura brevis incessu elatus, in praeliis astutus et sollicitus. Ex severitate a suis timebatur, ex liberalitate ab exteris amabatur et multi confluebant ad eum. Cesio igitur Romano exercitu apud Sennem solempnem celebrabat curiam, in qua multi principes Germanorum illi fecere omagia. Immissumque est tunc menti eius, ut occidentalia invadat regna. Et primum Yliricum subicit, deinde Renum transire disponit et Gallias depopulaturus advenit. Iamque Metensi urbe excussa Aurelianense evertere minabatur. Erat tunc sanctus Anianus eiusdem urbis episcopus, cuius precibus Argetius (*igy*) patricius Romanorum, vir inclitus et in bello strenuus, contra rebellantes Burgundiones Romanis domuerat, Aurelianum properavit cum Thorizmo, Heudonis regis Gothorum filio, et Athilam improvisum invasit magnamque stragem exercuit. Athila tamquam victus Pannoniam rediit, ut maiorem pararet exercitum. Hec ponit hic Ugo Floriacus, verum secundum Singibertum post hec omnia Attila legitur suscepisse regnum Hunnorum.

Atthila fortissimis vallatus gentibus Ostrogotorum et Gepida-

rum aliisque diversis populis, post Messiam, Macedoniam et Achaiam pervagatam, postquam Theodosius datis VII mille libris et promissis mille libris annuatim a finibus suis exire pervasit, elatus seva cogitare cepit. Oderat Romanos propter antiquam eorum dignitatem. Oderat Wisigothos propter eorum fortitudinem et utrosque aggredi non audebat: Romanis scribebat, quod non eos, sed Wisigotos volebat invadere et scribebat similiter Wisigotis. Eutius autem patricius Romanorum fraudem Athile praecognoscens, Theoderico, regi Wisigotorum ex persona Valentiniiani monuit, ut contra Attilam immanissimum tyrannum et totius orbis invasorem cum Romanis conveniat. Interim Athila Wisigotis bellum indicit. Illi vero Romanorum auxilium petunt et impetrant. Et primo Romanus exercitus cum Francis, Burgundionibus, Saxonibus et multis Celticis ac Germanicis nationibus occurrit. Attila vero occurrentem sibi Burgundiae regem apud Basileam stravit, ubi tam acriter pugnatum est, ut ibi XVIII millia hominum occisa sint; inde autem Argentinam obsedit et muros dextruxit, ut iter pateret viatoribus, deinde Luxonium, Lingonensem urbem dextruxit, et descendens iuxta Rodanum versus Cateloniam tendit, ubi eius exercitus taliter est divisus: una pars contra Maromamonam soldanum Marochii properat, qui protinus mari transito Marochium fugit. Interea Eutius Romanorum patricius cum XI regibus occidentis Attilam invadit et in campis Cathelonie uterque sedet exercitus. Attila vero in visceribus animalium per scientes (?) rei perquiritur eventum, seque vincendum intelligit, sed ex alia parte casurum principem cunctis potentiozem. Romani eminentiorem locum habebant. Igitur ab hora VIII. usque ad noctem acerrimum bellum protenditur. Theodericus, rex Wisigotorum perimitur, Athila in fuga versus victum se prodidit, sed noctis beneficio occultari potuit. Mane facto Eutius patricius Turismundo filio Theoderici consulit, ne iterum Hunnos invadat, timens illius gloriam et potentiam augeri, sed ante auditam regis mortem domum properat, ne regni corona praeoccupetur a fratribus. Attila vero de suo assultu affidens ignem paravit, in quem si hostis veniret, protinus se iactaret. Referet Jordanis, eorum scriptor, quod in illo famosissimo bello ceciderunt CLXV milia exceptis XV milia, qui in congressu Francorum et Gepidarum priori nocte corruerant. Itaque Turismundo Tolosam redeunte, Attila audacior factus ea parte Hunnorum, quae contra Miramamonam iverat, ad habitandum in Catelonia remanente, ipse demolita Francia et Flandria Turingiam ingressus, super Dachos, Novergios, Frigones, Prutenos magnum destinavit exercitum eosque subiecit; ipse vero Sicambriam pergens fremens Belam vel Budam occidit, et corpus in Danubium proici fecit, quia domini sibi concessi fines excesserat, feceratque Sycambriam suo nomine vocari Budam, quam ipse civitatem Athile sive Ethele iusserat appellari, Theotonici interdictum formidantes vocavere Echulburg, Hunni vero Oubudam usque hodie vocant.

Post hec Athila sic mansit annis V, speculatoribus suis in quatuor partes orbis transmissis; una pars in Colonia, secunda usque Lituaniam locata est, tertia in Don fluvii litore, quarta in Giadria, civitate Dalmatie, ut nosceret mundus, quali studio Athila deditus erat. Ex Pannonia vero, Dalmatia, Macedonia, Frigia et Pamphilia multi transiere in Apuliam crebris Hunnorum incursionibus fatigati. Post quinquennium vero e Pannonia egressus contra mare pertransiit Tragurum, Sebenichum, Scardonam, Iadriam, Nonam, Senam, Polam, Parentium, Camphistriam, Triestum et Aquileiam usque pervenit, occidentale invadens regnum cum quingentis milibus armatorum.

Attila VI. anno Martiani imperatoris occidentalis invasit plagam, nec ulla civitas vel castrum potuit ab eius furore tutari. Venienti tandem occurrit Lupus Trecensis episcopus et ait ei: Tu quis es, qui terras nostras vastas. Ille respondit: Ego sum Attila, flagellum dei. Ad quam vocem iussit portas aperiri, dicens: Bene venerit flagellum dei. Miro autem modo Hunni cecitate percussi transiere per mediam civitatem neminem ledentes. Sequenti anno Ytaliam aggressus, omnes pene civitates incendit vel diruit. Cum enim Aquileiam (*igy*) pervenisset, illi sanctorum reliquias cum uxoribus et parvulis et thesauris in loco Gradensi tutavere, et mortuis ex parte Attilae VIII millibus, Ytalicorum vero XX millibus, cum non possent resistere multitudini, statuas muris superponunt et taliter non advertente Attila aufugere. Dum vero Attila missum falconem super unam statuarum residentem cerneret, advertens dolum, quod sic obsessi per annum cum dimidio effugissent, indignans civitatem dextruxit. Inde processit contra Concordiam, qui (*igy*) similiter inbelles ad insulam in litore maris, quam Crapulos vocant, miserunt; ibi Attila XVII millia hominum amisit, oppidani vero CCC. Postea transivit Altinum, quod pridem vocabant Antenoridem ab Antenore conditore et hii suo (*igy*) conformiter tandem fugere ad insulas et edificavere Civitatem Novam et Esul et Terselum et fecere burgos magnos vocatos armam. Et quidam nobilis, Constanzac (*igy*) nomine, prope habitavit et nomen suo loco dedit, et quidam alius in Burano, et multi alii in Mazerbio et Murano. Attila vero contra Paduam processit. Rex autem reginam cum liberis ad maritimam transmisit, quae stetit in dorso duro; est enim una pars civitatis, quae usque hodie sic vocatur, et aliqui habitavere in Ubanico, et sic Marcora et Trinitate, alii in Mesamanco. Monasterium autem virginum sancti Zacharie Venetiis edificatum est, ubi dicti regis filia secunda abatissa fuit. Hoc eventu gens Venetorum divitiis et personis aucta est. Attila autem primo ob Ytalicis victus, postea victor Paduam dextruxit et consequenter Vicentiam, Veronam, Brixiam, Pergamum, postea cum in Ravenna resideret, pars exercitus eius depopulatur Apuliam et Terram Laboris. Timens autem Leo papa, ne Romam veniens idem faceret, ad eum ivit, qui circa Padum morabatur et totius Ytalie reportavit salutem. Stupen-

tibus autem barbaris, Attila dixit astitisse papae quendam canitie venerabilem et mortem sibi minantem, nisi eum in omnibus audiret. Ideo de Ytalia protinus recessit. Martino autem deus apparens ait, arcum Attile fractum esse. Ipsa nocte in nuptiis crapulatus, erumpente per apoplexiam sanguine de naribus eius, in nocte suffocatus est. Orta est autem seditio in posteris eius de successione, Hunnis uni adherentibus, exteris alteri. Inde tantus sanguis effusus est, quod diebus pluribus aqua Danubii inpotabilis fuit. Fugerunt autem quasi XV millia Hunnorum in Scythiam. Alii de praelio fuga liberati, timentes nationes occidentis, in campo Chigle usque Arpad permanserunt, qui se ibi non Hunnos, sed Zaculos vocavere. Hii scientes Hunnos in Pannoniam redire, occurrere eis confinibus Ruthenie, quibus in confinio Vlacorum in montibus sors data est. Fuit autem Pannonia sine rege X annis, incolentibus eam Sclavis, Grecis, Theonicis, Messiaris et Vlachis, advenis, qui vivente Attila rege populariter serviebant. Surrexit etiam in Polonia princeps, qui Bulgaris Messianisque imperabat, volens etiam in Pannonia dominari. Hunc Ungari, variis muneribus allectum, explorata illius diminuta militia, improvisi aggressi cum tota militia peremere et tenuere regionis dominium.

Attila praedictus tempore Theodosii et Valentiniani solus Hunnorum rex est, quem Martinus vocat Totilam.¹

Vznach filius Athile tempore Martiani imperatoris.

Celiobes tempore Zenonis.

Extunc regni Hunnorum annotatio cessat, quia omnes reges vocati sunt gagani et nulla distinguendi inter eos proprietates invenitur; tandem tempore Caroli magni cum suo nomine perierunt.²

A másik kódexet dr. *Haudek Ágoston* hazánkfia, akkor a S. congregatio episcoporum et regularium tanácsosa, megvizsgálván, róla a következő leírást adta: A kódex ívrétű pergamenre van írva; 43 levélből áll, gazdagon illusztrálva. Az utolsó pergamenlapra rá van ragasztva egy 4-r. papírlap, a melyen egykorú írással az van följegyezve: »*Liber Thome de Drag*« és néhány citatum, a melyből a kódex eredetére nem lehet következtetést vonni. Származik a XV. század végéről, mert végig egy kéz írása s a szövegből kitűnik, hogy II. Pius pápa és III. Frigyes császár még élt a kódex írásakor.«

¹ *Széljegyzet*: »Totila fuit rex Gothorum tempore Iustiniani a Narsete occisus.

² *Széljegyzet*: Garda rex Unnorum tempore Iustiniani imperatoris baptizatus est et vidua relicta cuiusdam principis eorum cum C millibus illarum gentium baptismi gratiam receperunt. De quo Garda nicil (*így*) hic dicit post reges, et demum, obmissa linea Unnorum, scribit hunc regem eorum fuisse, dum scribit de Justiniano imperatore.

A kódexben foglalt műnek tulajdonképen két czíme van. Az egyik így szól: »*Incipit prologus in compilationem librorum historialium totius biblie ab Adam usque ad Christum editam a fratre Johanne de Utino Minorum ordinis*«. Ezután következik az ajánlat: *Reverendo in Christo patri et domino, domino Bertrando dei gratia sancte sedis Aquileguiensis patriarche dignissimo*«. A mint ez ajánlatból kitűnik, e része a műnek 1346 előtt készült, mert Bertrand eddig volt aquilejai patriárka, de meg az ajánlatban maga a szerző is írja, hogy művét 1344-ben szerzette.

A másik cím Johannes de Utino ajánlása után következik s ekkép szól: »*Insuper Traynarum ac Romanorum gesta necnon auctoritates 12 Sibillarum sunt applicata. Consequenter summorum pontificum post Christum regentium ac imperatorum gesta usque nunc ad tempora nostra pauca predictis sunt ascripta*.«

A mint a második czimből kitűnik, a kódexben foglaltakat tulajdonkép két ember írta. A Krisztus eljöveteléig terjedő részt *Johannes de Utino*, a többit pedig az ő folytatója. Sajnos, e folytatónak nevét nem ismerjük, de hogy magyar volt, vagy legalább Magyarországon lakott, azt bátran következtethetjük abból, hogy mind a császárok, mind a pápák történetében mindig megjegyzi, ha annak idejében Magyarországon valami nevezetes történt. Így pl. a császárok történetében ezeket írja:

»Anno dni 880. Karolus 3-us imperavit annis 11. . . Hiis temporibus gens Hunnorum a Scitia egressa . . . in Pannoniam venit et eiectis inde Bavaris usque hodie permanserat. Hunnorum gens adeo inculta fuisse narratur, ut carnibus crudis ad cibum, humano vero sanguine ad potum uterentur, quem admodum Phalagii, qui ultra Rutenos morantur faciunt.«

»Anno dni 976. Otto II. imperavit annis 20. Huius tempore s. Wolffgangus Ratisponensis episcopus floruit et s. Adalbertus Boemus partes stagnatas et Saxones cum Bohemis ad fidem convertit ac sanctum Steffanum primum regem Hungarie christianum baptisavit.«

»Anno dni 1014. Hainricus I. imperavit annis 12. . . Hic multa prospera bella gessit et sororem suam Gisilam sancto Steffano, regi Hungarie tradidit in uxorem et ad fidem vocavit.«

A pápák történetében pedig a következő részletek fordulnak elő:

»Anno dni 1028. Johannes XIX. sedit annis 9, mense 1, diebus 2. . . . Huius tempore s. Emericus *dux Sirmiensis*, primi regis Ungarie christiani Steffani filius cum sponsa sua virgo obiit.«

»Anno dni 1033. Benedictus IX. sedit annis 13 diebus 3. . . . Huius tempore s. Gerhardus Epus Chanadiensis supra ligam ligatus, circa Budam precipitatus, martyrio coronatus.«

Figyelemre méltó, hogy a magyar történelemben jártas folytató Szent-Imrét »*dux Sirmiensis*«-nek nevezi. Ez sehol másutt nem fordul elő.

A kódex legvégén, a 41 b., 42. és 43. lapokon van a magyar krónika; ez »*Hic incipiuntur reges Hungarie*« szavakkal kezdődik s a Szilágyi Mihályról tett megjegyzéséből kitűnik, hogy 1460-ban készült. Mint Johannes de Utino műve, ki van adva Toldy Analectáiban és Mátyás Flóriánál;¹ de miként az előadottakból kitűnik, nem Johannes de Utinonak, hanem az ő ismeretlen, magyar folytatójának tulajdonítandó.

Hogyan került e könyv Rómába? arra megfelel első birtokosának neve. Drági vagy Drághy (és nem Drágfí, mint némelyek tévedésből írják) Tamás, dobokamegyei nemes család tagja² királyi személynök régtől fogva nagy érdeklődést tanusított a magyar történelem iránt, úgy hogy Túróczi János krónikáját 1488-ban neki ajánlotta. E Drági Tamást Mátyás király 1489-ben Rómába küldötte követül.³ Nagyon természetesnek találhatja tehát bárki is, hogy Drági ekkor a magyar királyok történetét is magában foglaló könyvvel a pápának vagy valamelyik bitorosnak kedveskedett s így ez kikerülte azt az enyészetet, mely Magyarországból annyira társára várákozott.

¹ *Historiae Hungariae Fontes Domestici*. III. k. 266—76. l.

² V. ö. Nagy Iván, *Magyarország családjai*, III. k. 381—2. l. és Csánki, *Magyarország Történelmi földrajza*. II. k. 77—8 l.

³ *Monumenta Vaticana Hung.* I. sor. VI. k. 243. l.

KASSA VÁROS LEVÉLTÁRA.

IFJ. KEMÉNY LAJOSTÓL.

A városi levéltárak régiségben, gazdagságban messze fölülmúlják a vármegyék levéltárait. A minék egyszerű oka abban rejlik, hogy a vármegyét alkotó nemesség jogait országos törvények biztosították; a birtokadományról szóló oklevelet pedig minden egyes tulajdonos féltékenyen őrizte saját nemesi udvarházában.

Ha a város királyi szabadalmat nyert, ennek részesévé sok százan váltak; a szabadalomlevelet tehát hatósági őrizetre kellett bízni. A város lakossága adót (census, taxa) fizetett a királynak; az adót ki kellett róni az egyesekre, be kellett tőlük szedni s erről számadást vezetni; a város közös erővel épített városfalat, bástyát, templomot; fizette jegyzőjét, papját, tanítóját; mindezzel egyeseket kellett megbízni, hogy számot adjanak róla.

Így telnek meg korán, kivált a szabad királyi városok levéltárai.

Kassa város levéltárában is tizenöt Árpád-korbeli oklevél őriztetik; java részük azonban csak később — a város tulajdonába jutott birtokokkal — került oda. Az 1347-ik évvel, mikor Kassa szabad királyi várossá lőn, indul levéltára gyarapodásnak; 1395-ig mintegy 350 darab XIV. századbeli oklevelet találunk benne; egy évvel előbből maradt reánk a legrégebb jegyzőkönyve, mely a *tilalmazásokat* tartalmazza.

1431-ben kezdődnek a számadások s 1460-ban az u. n. *Stadtbuch*, melybe a város jegyzője évről-évre feljegyezte a bírák, tanácsstagok, a választott község neveit, a birtokváltozásokat, végrendeleteket, czéhszabályokat stb. Hasonló könyvet már előbb is vezettek egy 1467-ik évi feljegyzés szerint: »*als in den alten unserem Stadtpuch in dem MCCCC XLIX. (1449.) jar*«.

Számosabb, a város által kiadott oklevelet is lemásoltak e

könyvekbe, mint az okleveleken levő feljegyzés tanúsítja, így a kereskedők társaságának 1475. évbéli szabadalomlevelén: »*Registrata in novo civitatis libro maiori, anno domini MCCCC. octogesimo.*«

A meggyűlt okleveleket a XVI. század első tizedében lajstromozták, megjelelvén pirosfestékes irattári jeggyel minden egyes oklevelet; a lajstrom s a festett betűkkel jelzett ládából, melyekben az okleveleket elhelyezték, egy-kettő megmaradtak korunkra.¹

A község 1570 körül levéltári szabályzatot is alkot, mely így hangzik:

»Item euer nahmhaften, wohlweisen wollet alle brieff und register ordenen nach alter löblicher gewonheitt in der schaczammer und beschreiben, worauff sie lauten und an ire stell legen.

Item kein brieff noch register sollen genommen werden on willen und wissen des herrn richters und des ersamen ratts; die man aber heraus nimptt, das man sie widerumb dahin legtt und das drey oder 4 personen allezeit noch brieffen oder stattbuchern dahin gehen.«

E században, János király uralma alatt, számosabb oklevél veszett el s az 1556-ik évi borzasztó tűzvésznek, mely éppen a városjegyzője, Seyczlich Mátyás házában üt ki, szintén sok oklevél esett áldozatául. A hiány szembe is tűnik; az 1535—56. évekről aránylag kevés oklevél maradt reánk.

A város a hiteles helyektől kinyert másolatokkal² igyekezett pótolni a hiányokat.

A levéltár az 1640-ik évvel ismét rendezésre szorúl s a választott község a következőképen utasítja erre a tanácsot:

»Az politiára legfőképpen az szép concordia intvén mindeneket, annak utánna az nemes városnak régi szép, de ez mult időben obscuráltatott igazságinknak, rendtartásunknak helybe való állatására, az mely igazságok kiváltképpen három állapotból állanak, elsőben az mi privilegiumunknak, levélbeli documentumoknak continentijából; másod-

¹ A lajstromot közöltem a Történelmi Tárbán, 1893. évf. 381. l.

² »Quoniam superioribus disturbiorum temporibus multae privilegiales literae et literalia instrumenta ac literae metales istius civitatis Cassoviensis, maxime autem tempore capitaneatus egregii quondam Leonardii Ceczey, per quoscumque ademptae abalienataeque sunt ac tandem etiam quaedam incendio civitatis perierunt«, ezért folyamodnak 1564-ben Báthory András országbíróhoz, hogy ez utasítsa a szepesi, egri és leleszi káptalant hiteles másolatok kiadására. Városi lt. 2498. szám.

szor az n. város házán avagy curiáján levő mindenféle registromoknak és egyebeknek inventárium szerint való registrációjából; harmadszor az törvények avagy arbiter által való compositiójoknak, végezéseknél mivoltából. Az elsőt igen szükségesnek látja az n. község, hogy mindenféle levelek megnézettsenek, perlustráltassanak fürminder, bíró és nótárius uramék jelenléteiben, megtisztíttatván, vétettessenek szép registromokban, és ha mi az előbbeni nótáriusoknál avagy gróffok ládájában és akar holott volnának, azok is felvitettévé az tanácsházra, helyben állattassanak és esztendőnkint az regestrum szerint megláttattassanak, hogy idegen emberek kezéhez, az mint Darholtz uram dolgában történt, ne jutassanak, és tudhassák az fő gondviselők, szükségeknek idején mihez kell bizniok. Az másik hasonlóképpen, micsoda archivumja, repositiója, adóssága vagy az n. városnak avagy az szegény árváknak az n. curián, bíró uram éppen mindenestől fogva más regestrumban inventálni és azt is esztendőnkint meglátogatván, az kulcsát bizonyos helyen tartsák.

A rendezés meg is történt, amint arról a főbíró még ugyanez év július hó 5-én jelentést tesz:

»Továbbá mivel alkalmasint városunknak hasznos levelei nem kicsiny fáradtsággal és munkával nagy részből egyben szedettettek, az város archivumjához *conservator* avagy regestror kiváztatik, azért kegyelmetek arra illendő személyt is rendeljen... *Lycius György* uram mivel sokat munkálkodott az leveleknek egyben szedegetésében és kikeresésében, mostan is ő kegyelme az munkának continuálását és regestrálását ne nehezeltje felvállalni, ha tovább nem is, fél esztendőig, fizetést rendelvén ő kegyelmének.«

A rendezést és regestrálást *Lycius* uram, az iskola igazgatója híven teljesítette, feljegyezvén mindazon okleveleket is, melyeknek a régi lajstrom szerint a levéltárban kellett volna találatniok, de elvesztek, s mindazokat is, melyek még lajstromozatlanok.

A regestratori hivatalt is rendszeresítették, a mint kitűnik az 1653. évbéli statutumból:

»*Quintus articulus*. Ezen is kéreti fürminder uram az nemes községgel együtt bíró uramat és az n. tanácsot, hogyha hol és valakiknél az n. város hasznára és javára való levelek volnának és találatnának, azokat ő kegyelmének exigáltatná és az n. tanácsházra felhozatván, *regestror* uram kezében szolgáltatassanak és regestrumban tétessenek, hogy ha mikor kívántatik, legyen hol feltalálni.«

A levéltárat mai állapotában *Schwarzenbach Ferencz* teremtette meg. Kassán született 1706 ápril 25-én; 1738-ban nyeri meg a polgárjogot s ugyanez évben megválasztják *pro archivo*

cancellista czímen Polyáky Jánossal egyetemben levéltári tisztnek: az *archivi conservator*, más névvel *restaurator*, Lehóczky János lett évi 100 frt fizetéssel.

Schwarzenbach 1740-ben registrator lesz s évi fizetése 60 frt, 5 köből gabona, 1 hordó kassai bor. 1741-ben a választott község tagja s a 2-ik negyed vicekapitánya, 1744-ben *archivi conservator* is; 1745-ben vicanotárius, 1750-ben tanácsnok lesz. 1755-ben Klestinszky József vicanotáriussal egyetemben mint *archivi reductores* szerepelnek. 1764-ben, 58 éves korában szélütés vetett véget munkás életének.¹

Mikor fogott hozzá a levéltár rendezéséhez, 1738-ban, 1744-ben vagy 1755-ben-e? nem tudjuk. Tény, hogy 1760-ban befejezte az u. n. *titkos levéltár* anyagának lajstromozását. Az általa készített index czíme: »*Tabularium metropolitanae in superiori Hungaria reg. lib. civit. Cassoviensis. Tomus primus.*« Alczíme: »*Thesaurus reg. ac lib. civit. Cassoviensis, sive iura, privilegia et libertates eiusdem ex authenticis literarum monumentis deductae et synoptice luci datae, studio et opera Francisci Antonii Schwarzenbach civitatis praelibatae iurati senatoris, patricii et archivi reductoris.*« A kötet 403 oldalra terjed s benne több mint negyedfélezer oklevél van lajstromozva tárgyanként, kezdve a privilégiumokon, a város jelenlegi és volt birtokairól szóló adományleveleken s végezve a nemesi és polgári családok okiratain.

Tartalmáról a következő fejezetczímeik adnak felvilágosítást:

Pars I. A. Cassovia (1261—1696). 48 darab. — B. Privilegia (1344—1719). 91 drb. — C. Insignia (1369—1502). 4 drb. — C. Ecclesia (1382—1824). 33. — C. Parochia (1382—1504). 9. — C. Hospitale (1283—1663). 11. — C. Patronatus (1508—1528). 16. — D. Depositorium (1361—1694). 86. — E. Tricesima (1404—1649). 32. — E. Nundinae (1347—1839). 10. — F. Telonium (1319—

¹ »Anno 1764. Franciscus Schwarzenbach tactus apoplexia obiit 14. Augusti.« Városi jegyzőkönyv. Olajfestésű arcképe a városi levéltárban függ; rajta e felirat:

»Patria me tellus, Patrium depingere fecit,
Mortuus ut vivam? gratia magna Patrum!
Inde mihi nulli, Patriae sunt semper honores,
Publica jura volunt, et mea scripta docent.«

Alább:

»Cernis Francisci Schwarzenbach, lector amice,
Effigiem, studeas esse reaedificans.«

1643). 150. — G. Census. (1406—1644). 19. — G. Contributio (1321—1525). 23. — H. Procuratoria (1433—1653). 12. — H. Monetatio (1457—1625). 12. — H. Cerevisia (1399—1528). 6. — G. Migratio (1426—1562). 15. — H. Exercituatio (1433—1648). 10. — G. Castellum (1467—1628). 5. — H. Requisitio (1552—1554). 5. — H. Collatio (1558—1644). 3. — J. Pons (1595—1600). 8. — J. Confirmatio (1492—1686). 5. — J. Miscellanea (1344—1686). 15. — A. Domus (1554—1625). 7.

Pars II. K. Forró (1414—1640). 22. — K. Garadna (1259—1669). 24. — K. Forró et Garadna (1549—1562). 32. — Szebenye (1245—1597). 33. — Tehány (1351—1399). 5. — Baska (1328—1524). 13. — Kavecsány (1423). 2. — Szokolyó (1429—1633). 5. — Arany-Ida (1349—1628). 14. — Miszlóka (1408—1651). 7. — Tökés (1330—1629). 15. — Miszlóka et Tökés (1382—1397). 4. — Szilvás-Apáti (1357—1650). 37. — Kalsa (1327—1609). 51. — Szilvás-Újfalu et Kalsa (1404—1794). 27. — Radács, Berki, Berzenke et Dobrova (1300—1676). 38.

Pars III. Boldogkő (1462—1464). 6. — Sebes (1491—1531). 13. — Ruzska (1492—1555). 28. — Torna (1528—1531). 4. — Szikszó (1525—1556). 5. — Széplak-Apáti (1605—1644). 9. — Kis-Ida (1605—1644). 2. — Bukócz (1491—1529). 4. — Czéce (1520.) 2. — Nádasd (1508—1529). 7. — Peklén (1511—1516). 4. — Buják (1486—1504). 2. — Miscellanea (1437—1704). 14.

Pars IV. Tartalmazza az egyes családokra vonatkozó okleveleket s a következő sorrendben sorolja fel: Darholz (1475—1623). 34. — Kálnai (1338—1638). 40. — Dereneséni (1466—1548). 41. — Jeszenői (1330—1424). 31. — Karácsondi 1416—1517). 10. — Beken (1324—1554). 66. — Somos (1332—1402). 6. — Misle (1325—1421). 6. — Poch (1338—1428). 8. — Szentkirályi (1348—1663). 39. — Bárczai (1488—1575.) 8. — Gitze (1468—1493). 8. — Pezeren (1347—1384). 3. — Stanch (1359—1393). 4. — Kázmér (1365—1372). 5. — Széplaki apátság (1328—1608). 3. — Lengyel (1430—1696) 16. — Ruszдорfer (1491—92). 2. — Gabriel (1485—1512). 4. — Leukus (1342—1414). 2. — Fáy (1334—1606). 3. — Vitan (1372—1554). 2. — Bel (1333—1402). 2. — Hegyemei (1490—1552). 3. — Neszta (1381—1388). 2. — Tekai (1388—1429). 2. — Kajul (1342). 2. — Beke (1337—1359). 3. — Lapispataki (1489). 2. — Perényi (1406—1495). 5. — Zedlez (1445—1468). 2. — Lazov (1383—1512). 3. — Zakali (1452—53). 2. — Hamvai (1434—1446). 2. — Gadnai (1412—1498). 3. — Báthori (1475—1525). 2. — Segnyei (1471—1516). 5. — Miscellanea (1239—1697). 123 drb.

Appendix partis I. (1557—1656). 12. — *Partis II.* (1364—1613). 4. *Partis III.* (1498—1506). 2. — *Partis IV.* (1358—1685). 115 drb.

Ez oklevél-anyag másolását is megkezdte; a kézirat 684 oldalra terjed s a *Telonium* 34. számáig halad. Címe: »*Speculum tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis, iura et privilegia copialiter exhibens, conamine et industria Fr. Ant. Schwarzenbach senatoris patricii et archivarii eiusdem civitatis in lucem editum.*«

Az u. n. nyilvános levéltár lajstromát Schwarzenbach két kötetben adta. Az elsőben 702 lapon 11,586 számot sorol fel 1340—1700-ig. Címe: »*Tabularium metropolitanae in superiori Hungaria lib. et reg. civ. Cassoviensis. Tomus secundus. Miscellanea tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis acta, per Fr. Ant. Schwarzenbach senatorem patricium et archivarium eiusdem sinoptice luci data anno 1760.*«

Az 1701—1737-ig terjedő kötet 464 lapon a 11,587—19,148. számig halad. A 18,052. és 18,847. számoktól ismét XIV. századbeli keletű oklevelekkel kezdődik, melyek az iratok rendezése közben kerültek ismét kezébe. A kötet címe: »*Continuatio tomi secundi tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis.*«

E kötetekhez Schram József senator készíté 1814-ben a névmutatókat; ugyanez egy 128 lapra terjedő kötetben 956 oklevelet lajstromozott. Számuk 19,149—20.105 s az 1326 évtől 1737-ig terjednek. E munkáért, melyben Hudák András levéltári őrök, majd registrator, segédkezett neki, 2000 frtot kapott a várostól.

Schram 1822-ben meghal, s a munkát Hudák folytatta 1829-ben történő nyugdíjazásáig. Hudák készítette az 1738—88. évek névmutatóit is.

1834-ben Gönczy Gábor és Rothammer Imre folytatják a névmutatók készítését.

1848-ban szervezik a levéltárnoki állást 400 frt évi fizetéssel s arra Rothammert megválasztják. Ugyanekkor készül az »*Utasítás Kassa város levéltárnoki hivatala részére.*«

A jelenlegi polgármester Münster Tivadar alatt a több különálló helyiségben elhelyezett levél- és irattárat egyesítették az e célra épült négy teremben s a rendezést Éder Gyula városi tanácsnok vitte keresztül, aki egyszersmind 10.000 darab missilis levelet akként tett a kutatásnak hozzáférhetőbbé, hogy azokat évek szerint egybeszedve, az illető csomókba elhelyezte s olyké-

pen számozta, hogy az illető csomóban levő legnagyobb folyószámot nyert missilisek új folyószámot (pl. 2392/97.) nyertek.¹

Azonban még ezenfelül is egy-két ezerre megy az újabban előkerült oklevelek száma, melyek az 1324-ik éven kezdődnek s teljesen lajstromozatlanok. Ezekhez sorozhatjuk a jegyzőkönyveket, számadásokat, adólajstromokat, a stilusokat (formulás-könyveket) s néhány latin és német kódexet.

Az oklevelek közlése érdekében eddig nem sok történt, bár történetíróink közül számosan: Ábel Jenő, Bunyitay Vincze, Csánki Dezső, Csoma József, Dedek Cr. Lajos, Demkó Kálmán, Fejérpataky László, Fraknoi Vilmos, Hajnik Imre, Henszlmán Imre, Hodinka Antal, Kronos Ferencz, Mihalik József, Petkó Béla, Ráth György, Révész Kálmán, Szilágyi Sándor, Tagányi Károly, Thallóczy Lajos, Thaly Kálmán stb., megfordultak a levéltárban s bőven merítettek belőle. Hisz a 15 eredeti s 6 másolatban levő Árpád-kori oklevél közül is több kiadatlan; pedig mind köztörténeti, mind diplomatikai szempontból felette kívánatos volna azok közzététele. Az Anjou-kori oklevéltár is becses kiegészítést nyerne e levéltárból. Megnehezíti a kiadást az, hogy az Árpád-koriak mind, a XIV. századbéliek java része a titkos levéltárban kettős zár alatt őriztetnek, melyhez az egyik kulcs a polgármester, a másik a levéltárnok őrizetére van bízva. E bajon pedig könnyű szerrel segíthetne a város, ha a titkos levéltárnak ma csupán történeti fontosságú részét a nyilvános levéltárba osztaná be. Különben a hatóság a legnagyobb liberalitással nyitja meg a levéltár ajtaját bárki előtt s az akadémia vagy az egyetemi könyvtár megkeresésére a legnagyobb készséggel küldte és küldi meg a kívánt okiratokat.

A levéltár eredeti Árpád-korbeli oklevelei a következők:

- 1239. Miklós mester adományul nyeri Visna földjét.
- 1245. Szebenye földjén osztoznak egyrésztől Benedek és Sándor, másrésztől János és Péter.
- 1249. Zsigra, Richnó és Krompach határjárása. (Megvan a győri káptalan 1338-iki átiratában is.)
- 1259. IV. Béla Granna földjét Kozmának adományozza.

¹ Szilágyi Sándor, A kassai levéltár új rendezése. Századok, 1882. évf. 603. l.

1261. V. István Fel-Kassát Samphleben és Obl kassai lakosoknak adományozza.

1269. Timoth zágrábi püspök és Helleus egyezkednek Helias birtoka iránt.

1275. IV. László megerősíti V. István 1261. évbeli adományát.

1278. Erzsébet királyné megerősíti IV. Béla adománylevelét.

1281. Lodomér esztergomi érsek ítélete Miklós aranyműves ügyében.

1283. Márton pápa levele a kassai kórház ügyében.

1292. Endre egri püspök a kassaiak dézsmája iránt.

1292. Az egri káptalan ugyane tárgyban.

1297. III. Endre adománylevele Hannus részére.

1297. Endre egri püspök Hannusnak Kassa és Gölnic közt fekvő birtokán a dézsma iránt intézkedik.

1300. III. Endre átírja IV. László adományát Berzenke birtoka iránt.

Átiratban a következők maradtak reánk:

1246. IV. Béla adománylevele Fügedről. Átírja az egri káptalan 1414-ben.

1247. IV. Béla adománylevele Pál részére Bodoló földéről. 1355-iki átirat.

1255. Malek nevű föld adományozása. Átírja az egri káptalan 1358-ban.

1269. IV. Béla adománylevele Zsigra stb. birtoka felől. Átírja a győri káptalan 1338-ban.

1288. Széplakról szóló oklevél. Átírja az egri káptalan 1358-ban.

1290. Endre egri püspök ítélete az abaujvári esperes és Kassa között folyó perben. Átírja Imre egri püspök 1382-ben.

Ki kell még emelnem a városi jegyzőkönyvek fontosságát köztörténetünkre. Kivált a XVII. századbeliek napról-napra viszatükrözik Kassa, sőt mondhatjuk: az egész felvidék politikai érületét s az események és eszmék hatását a polgárságra s így megbecsülhetetlen adalékot nyújtanak e század történelméhez.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK HIRLAPOSZTÁLYA.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

Az időszaki sajtó a műveltségnek biztos fokmérője. A míg nem volt lap Magyarországon: addig a műveltség is csak boldog kiváltságosak birtoka volt. Széchenyi kora, szellemi életünk általános fölpezsdülésének ideje, időszaki sajtónkat is hatalmasan föllendítette; hirlapirodalmunk mai, eddig ismeretlen gazdagsága pedig híven visszatükrözi kultúránk széles és intenzív voltát.

Ez is azok közé a nagyon egyszerű igazságok közé tartozik, a melyeket nem lehet elégszer ismételni, mert anyja sok egyéb igazságnak — annak is, hogy az időszaki sajtó termékeit mint becses, de legalább is érdekes emlékeket meg kell őrizni a holnap, sőt még inkább a messzi jövő számára.

Nagyon sokáig szokott tartani, míg egy-egy ember, s még tovább, míg egy egész nemzedék megérzi és tudatába fölveszi a legegyszerűbb igazságokat. A legtöbb ember, mihelyt felhasználta valamit a pillanatnyi szükség kielégítésére: nem törődik többé eszközével, hanem gondtalanul tovább megy célja felé. A hirlapolvasás ma már édes mindnyájunk kiirthatatlan szüksége; de ha elolvastuk a lapot: leteesszük s többé nem gondolunk vele. A tegnapi hírlapot ma nem méltatjuk figyelemre, még akkor sem, ha közleményei szokatlanul fontosak: mert ezek átmentek tudatunkba, emlékezetünk megőrzi tartalmukat. De az előrelátásnak az a kötelessége, hogy az emlékezetnél hívebb, biztosabb, tartósabb őrről gondoskodjék: akár a mi számunkra, a kiknek emlékezete, retrospektív tudata veszendő, akár a későbbi idők számára, a melyeknek tudatába sem jutott mindaz az ismeret, a melyet mi napról-napra játszva szereztünk meg.

Ki mit szeret: azzal foglalkozik, arra ügyel, annak szolgál. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából megjelenő nagy

vállalatnak, a Magyar Irók Névtárának páratlan munkásságú szerzője, id. *Szinnyei József* már gyermekkora óta foglalkozott a hazai írókra vonatkozó adatok, róluk szóló hírlapok, folyóiratok és könyvek gyűjtésével. Ő jutott nálunk először arra az igazságra, hogy a hírlapok becese nem múló, s hatásuk, fontosságuk miatt a messze jövőben is hozzáférhetőkké kell azokat tenni. Akadtak ugyan hírlapgyűjtőink rajta kívül is, de azok úgyszólván monománia rabjai voltak; Szinnyei volt az első és sokáig az egyetlen, a ki nem engedte szenvedélyét kicsinyes, önző megszokássá fajulni, hanem helyes belátással és felebaráti szeretettel a maga mértékét mindenki másra reáalkalmazta és cikkeket irt egy eszmének érdekében: hogy összes hazai hírlapjaink egybegyűjtve, mindenki számára mindenkorra hozzáférhetőkké legyenek.

A nagy közönséget, a tömeget, de az intéző hatalmakat is, nem szokta minden először kimondott gondolat a megvalósításra készen találni. Szinnyeinek is külön meg kellett küzdenie minden talpalatnyi földért, a hol eszméjének polgárjogot szerezzen. Szellemi életünk egyik leggazdagabb letéteményesénél, a Vasárnapi Ujság hasábjain, 1862-ben cikksorozatban ismertette a régi magyar hírlapirodalmat; majd áttért az újabb évtizedekre; végre évről-évre bibliografiai pontossággal s magánembertől alig várható teljességben adta a jelenkori magyar hírlapírás leírását. Hogy mekkora fáradsággal és utánajárással — azzal ki gondolt volna? Pedig ezerszer többet tett: a tudományos érdekű, szóval az ismertető cikkeket úgyszólván *valamennyi* lapból kijegyezte: címüket, a szerző nevét, a közlő hírlap évfolyamát és számát; ezt az óriási anyagot szigorúan szakok szerint rendezte s a nyolcz roppant kötetre való tömeget közhasználatra szánta. Hála érte a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy Szinnyei megbecsülhetetlen repertóriumából a történeti, valamint a természettudományi s matematikai vonatkozású anyag három kötetét kiadta: sokszorosán lekötelezné az olvasó- és az íróvilágot, ha a többi köteteket is hozzáférhetővé tenné a közönség számára. Ez a két mű újjal mutatott rá, hogy milyen dús és kiaknázatlan kincsesbánya a magyar hírlapirodalom. Ezek a repertóriumok (sajnos: csak 1873-ig, illetőleg 1880-ig terjednek) érlelték meg azt a közmeggyőződést, hogy annak a kincsesbányának kiaknázhatóvá kell válnia.

A mi kultúránk, szerencsére — ha ugyan szerencsének nevezhetjük! — nem olyan régi, hogy a gyűjtésben hírlapirodalmunk kezdetéig ne lehetett volna visszamenni. Az első igazi, magyar nyelvű hírlap (mert Rákóczynak hírlapszámba menő táborig tudósításai, mint a régi pozsonyi lapok is: Bél Mátyásé, meg az újabb Ephemerides, latinok voltak): a Rát Mátyás indította Magyar Hirmondó (Pozsony, 1780—86.), a Szacs vay Sándor kezdette Magyar Kurir (Bécs, 1787—1834.), a Két Magyar Merkurius (Szabó Mártoné, Pesten, 1788—89. és Pántzél Dánielé, Bécsben, 1793—98.), a Görög Demeter és Kerekes Sámuel-féle Hadi És Más Nevezetes Történetek (Bécs, 1789—91.) és folytatásuk a Magyar Hirmondó (Bécs, 1792—1803.), annál inkább a Kultsár István-féle Hazai S Külföldi Tudósítások, Nemzeti Ujság (Pest, 1806—47.), -- mindez sokfelé megvolt, így a Széchenyi Ferencz gróf alapította Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában is. Ez a könyvtár egyébiránt az 1848. évi XVIII. törvényczikk értelmében valamennyi hazai sajtótermékből, tehát a hírlapokból is, egy-egy példányra tartott igényt. A törvény, sajnos, inkább csak irott malaszt volt; a ki be is küldte a nyomdájából kikerülő hírlapot vagy folyóiratot, az sem törődött a törvény ama kikötésével, hogy a példány hiánytalan legyen és be legyen kötve. Voltak nyomtatók, a kik más könyvtárnak küldözték sajtótermékeiket állandóan; mások ismét egy közvetítő hatóságot terheltek meg, de a hatóság vagy nem ért reá, vagy az őt nem illető kérdésben tájékozva sem volt és a küldeményt nem továbbította a múzeumba, hol egyébiránt oly csekély személyzet volt az egész országból özönlő anyag kezelésével megbízva, hogy a be nem érkezett sajtótermékek kipuhatolása s bekövetelése keresztülvihetetlen volt.

1877-ben szabadságharczunk korának hírlapirodalmát ismerette Szinnyei a Magyar Könyv-Szemlében. Ez a rendkívül érdekes fejezet viszhangot keltett az egész hazában: ezóta már vidéki lapokban is találkozunk egy nagyszabású hírlapgyűjtemény sürgetésével. A hírlapírók különben legjobban érezték (s érzik ma is) ennek a szükségét; mennyi régibb esemény, mennyi fölmerült kérdés vagy nézet jött volna nekik kapóra, ha nem lett volna eltemetve a régibb, megsemmisült évfolyamokban! Mikor már kezükben volt is a három nagy kötet Szinnyei-repertórium: megtudták belőlük, hogy hol és mi szolgálna segítségükre, de nem tud-

ták, hol találják meg a keresett hirlapokat. Hirlapi cikkek és hirlapírók s tudósok baráti köre serkentették tette az akkori vallás-és közoktatásügyi minisztert, Trefort Ágostont, a ki erre először is jelentést kért a Magyar Nemzeti Múzeum hirlapjai felől.

A Majláth Béla könyvtári őr által 1884 nyarán készített jelentés elmondta, hogy a könyvtárban felhalmozott hirlapkészlet három osztályba van sorozva: a bekötött és 925 czim alatt betűrendben felállított 5312 kötetnyi tömegbe, továbbá 456 czim alatt 636 bekötésre váró kötetre, végre az 1848/49-iki szabadságharcz alatt megjelent 82 czim alatt 96 kötetre menő hirlapokra, melyek kiváló történeti érdekük miatt elkülönítve a többiektől őriztettek; ez összesen 1184-féle hirlapnak 6044 kötetét teszi. Ez a jelentés a miniszter által az évi június 30-ára egybehívott értekezletnek kétségtelenül imponált; közvetlenebb hatású volt a jelentés néhány további tétele: az ezernyi ezer hirlap közül csak az 1848—49. évi folyamok vannak szekrénybe zárva, a többiek kövel kirakott és nem is kettős ablakkal ellátott folyosón, festetlen deszka-állványon, a papír színét kiszívó napnak és pornak vannak kitéve; pedig az összes nyilvános könyvtárak közt a múzeumé levén leggazdagabb: a budapesti egyetemi könyvtárból s a Magyar Tud. Akadémia könyvtárából is ide kellene bekebelezni, itt egyesíteni egy nagy gyűjteménnyé az összes hazai hirlapokat. A jelentés az ekként létesítendő hirlaptár szervezéséről mindjárt tervezetet is nyújtott, melyben az egyesítés révén tekintélyessé nőtt hirlaptárt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának alosztályaként kívánta szervezni, élén egy könyvtári segédőrrel. Ennek feladatátúl, a főfelügyelet vezetése mellett, a hirlaptár törzskönyvének (reper-toriumának) vezetését, az anyagszaporulat lajstromozását, az olvasók és a használt kötetek statisztikájának elkészítését jelölte meg. A segédőr oldalán a tervezet egy írnok alkalmazását hozta javaslatba, ki a törzskönyv alapján czédulakatalógus írásával, a felfedezett hiányok reklamálásával s általában a folyóúgyekkel foglalkozzék, míg két, kizárólag a hirlaposztályhoz tartozó szolgál közül az egyik az olvasók rendelkezésére állna, s a másik a naponta százával érkező lapok osztályozásával, bekötésre előkészítésével s elhelyezésével töltené be feladatát.

A miniszter a tőle megszokott, tiszteletreméltó buzgalommal és lelkesedéssel állt e szép és új eszme szolgálatába; maga elnökölt

az értekezleten, mely a hazai hírlapok tárának felállítását elhatározta. A legfőbb határozat, hogy t. i. »a képviselőház elé törvény terjesztendő, mely a hírlapok kiadóinak pénzbírság büntetés terhe alatt meghagyja, a hírlapoknak a könyvtár számára leendő beküldését« — ez a leglényegesebb pont, fájdalom, még ma sem teljesült; de az említett értekezlet többi határozatait a miniszter rendelkezése azonnal érvényre emelte.

E határozatok eredménye a következő volt:

A hírlaptár a Magyar Nemzeti Múzeum országos Széchenyi-könyvtára mellett, külön gyűjtemény gyanánt kezelve, felállított.

A költségek fedezéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszterium az állami költségvetésben, a Magyar Nemzeti Múzeum költségvetésének keretén belül gondoskodott.

A budapesti egyetemi könyvtár, a M. Tud. Akadémia s a Nemzeti Casino könyvtárai hírlappéldányaikat az immár országossá tett múzeumi hírlaptár számára átengedték.

Az új hírlaptár szervezésével és felállításával a kezdeményező id. Szinnyei József, akkor még az egyetemi könyvtár első öre, bízott meg; feladatául az összes hazai hírlapok egybegyűjtése lőn kitéve.

Ez az utolsó pont emberfeletti feladatot rótt a hírlaptár vezetőjének vállaira. Szinnyei, a munka és kötelesség akadályt nem ismerő embere, megtette, ami embertől telhetik: a lapok útján buzdította a közönséget a régi lappéldányok beküldésére; beutazta az ország minden nevezetesebb városát és személyesen beszélte rá a könyvnyomtatókat és kiadókat a példányok pontos küldésére s figyelmeztette a hatóságokat az idézett törvényezikk betartásának ellenőrzésére. Hadd jegyezzem meg, hogy a nagy fáradságnak kevés eredménye lett, mint a hogyan mostanság is reklamálásaink nagyobb fele hiábavaló.

Szinnyei 1884 júliusában kezdte meg működését a múzeum könyvtárában. Volt két napidijasa, de a kívánt két szolga helyett csak egy, pedig már az első évben 1070 olvasót kellett kiszolgálni; a súlyos, ivrétű kötetek elhelyezése egyaránt hárult a bibliografus személyzetre és a szolgára. Szoros betűrendben számról-számra átnézni először a magyar lapok évfolyamait, könyvalakú repertóriumot és czédulakatalogust írni, ez volt első dolgunk. A német nyelvéükből is néhány betűvel elkészültünk, mikor az

1887/88-iki év folyamán Szinnyei, a ki eladdig kénytelen volt erőit kétfelé osztani, az egyetemi könyvtárból végkép áthelyeztetett a múzeumi könyvtárhoz a hirlaposztály öréül; e sorok írója pedig végleges tisztviselőül neveztetett ki. E tekintetben tehát elég tétett a javaslat követelményeinek, de a másik napidijasi állást a könyvtár igazgatósága 1890-ben beszüntette, illetőleg az azt betöltő egyént a könyvtári osztályhoz osztotta be; és így azóta a a hirlaposztály mindössze 3 tagból álló személyzettel kénytelen feladatának évről-évre növekvő terhével megküzdni.

E kis személyzet működéséről a következőkben adunk számot:

Megindult a *betürendes hirlapjegyzék* (repertórium, *könyv-alakban*); a magyar lapokat tartalmazó könyv az 1780 óta megjelent összes hirlapokat felsorolja. Hogy ez a repertórikus jegyzék mennyire tökéletes: azt az is bizonyítja, hogy tizenegy év óta csak 28 olyan magyar lap címére akadtunk, a mely e jegyzékben nem volt benn eredetileg. Szinnyei itt mintegy 2100 hirlapot sorol fel, de ezeknek 22%-a, szám szerint 451 lap, teljességgel hiányzik s csak névről ismerjük. Talán sikerülne néhányának legalább egy pár példányát még megmenteni, ha a nagy közönséggel e 451 lap-címet megismertetnők. E jegyzékkel azonban idő és kellő munkaerő hiányában csak 1886-ig haladhattunk. Azóta évenként megújuló czédulakatalogussal, mint a melynek kezelése a legczélszerűbb, segítettünk magunkon; erről mégis szükség volt könyvalakú, áttekinthető jegyzéket készíteni: ez már 1888-nál lezáródik, nem volt rá mód, hogy tovább folytassuk. Ezóta évről-évre egy-egy új betürendes könyvet használunk jegyzékül, azzal a czélszerű ujitással, hogy az esetleges hiányokat, reklamálásuk idejét (és ügyirat-számozását) s az erre küldött választ is odajegyezzük. A jegyzékrendszerek e különböző volta egyszerűen lehetetlenné teszi azt, hogy hirlapjaink összes létszámát megállapíthassuk; pl. a Budapesti Közlöny csak *egy* lap marad, ha kilencz jegyzékben is fordul elő: de hogyan lehessen ezt az egy lapot is, de a többi 800 tételt is, folyton kilencz kötetben ellenőrizni, nehogy kétszer találjuk venni, vagy egyszer kihagyni? s még a szoros betűsört sem tarthatjuk meg, hiszen a lapot beérkezéskor azonnal jegyzékbe kell venni. A külföldi könyvtárak közül kevésnek van külön a hirlapokról szóló betürendes jegyzékük: a bécsi egyetemi könyvtár, a

kölni városi, a heidlbergi egyetemi (ezé nyomtatott!) mindenesetre a többségnek is, de nekünk is, jó példa gyanánt szolgálhat.

Nem-magyar nyelvű lapjaink közül csak a németekről van betűrendes jegyzékkönyvünk. 1890-ig terjed, de néhány, még eddig át nem nézett hirlap nincs fölvéve.

Czédulakatalogust, a bécsi udvari vagy a nürnbergi német nemzeti múzeum könyvtár példájára,¹ mi is tudunk felmutatni, de az is csak 1886-ig terjed. 1892 óta megkíséreltük — nem folytatását, mert erről munkaerő hiányában le kellett mondanunk,² hanem csak lerakni az új, a meginduló lapok számára a czédulakatalogus alapjait — nem többet. A német lapok nagy része még szintén nincs czédulázva; nem is szólva a többi idegennyelvűekről.

Ugyancsak az 1886. évvel záródik le a hirlapok *megjelenése helyének*, a városoknak czédulakatalógusa. Ilyent a külföldön csak a német nürnbergi nemz. múzeumban találtam; másutt kevésbbé czélszerű a városok szerinti jegyzék: az aacheni hirlapmúzeumban és Karlsruheban könyvalakban vezetik, Münchenben még ezen felül évenként megújítják, a mi az áttekintést nagyon megnehezíti. A legtöbb német városban a hely szerinti jegyzék fölösleges, mert csakis a helyi lapokat gyűjtik, míg nálunk a főváros az országnak csakugyan szive, ide tolul az egész hirlapirodalom vérkeringése. Mind-egyik városunk czéduláján (voltaképen ívén), betűrendben és esetleges hiányakkal s a szerkesztő és a nyomtató nevével részletezve, soroltuk fel szoros betűrendben az 1886-ig itt-ott megjelent összes lapokat. A Budapesten megjelenő lapokat a *nyomtató czégek* betűsoros czédulajegyzékébe írjuk.

A hirlapok külön *bekötési naplóját* már úgy vettük át az elkülönzésre el sem készült könyvtártól; 1885 márcziustól 1895 júliusig 4959 kötést készítettünk.³ Régibb köteteink közt sok egysze-

¹ Másutt nem találtam a hirlapok külön csoportosított czédulajegyzékét.

² A magas miniszterium megbizásából 13 német város könyvtárait volt szerencsém a mult hónapokban szemügyre venni; láttam gyönyörű épületeket és czélszerű berendezéseket, láttam a mienknél pontosabb, de másfelől sokkal hiányosabb jegyzékeket is; hallottam panaszokat a hely szűke felől — de *sehol* az erők elégtelensége felől. Példának tanulságos.

³ Nem beszélek évfolyamokról, mert pl. a Pesti Napló oly terjedelmes, hogy az 1894. évi folyamot hat jókora kötetre kellett elosztanunk, míg viszont

rűen papirburkolattal van ellátva; de a legnagyobb tömeg egyszerű, sötét felvászón, piros papirbetéten aranybetűs címfelirattal. A németországi gyűjtemények takarékosabbak: rendszeren beérik fehér paizskán fekete betűkkel. Ugy hiszem: czélszerűbb és természetesebb jegyzékrendszer a mienk, (hogy t. i. minden bekötni való lapcsoportot külön alkalommal, új betűrendben vezetünk a naplóba,) a müncheni rendszernél, mely egyetlen nagy könyvet osztott fel betűkre, úgy, hogy az egyszerre kötni adott lapokat más-más betűben, egymástól 20—30 levél távolságban kell összekeresni.

1889 óta van *növedék-naplónk*: a köteles példányok évi első száma s az ajándékol kapott vagy vásárlott lapok számára. Ebből volt megállapítható, hogy 1895-ben 813 hirlap érkezett be

1894 óta ennek is, az évi (és nem szorosán belülosor) repertóriumnak is mintegy tartalomjegyzékeül szolgál egy *ideiglenes, évi czédulakatalógus*, mely utalásképen úgy a növedék-napló, mint a repertórium sorszámaival meg van jelölve.

Évről-évre megújuló statisztikai számadataink számára 1889 óta egy szűkszavú, *munkanapló* nevű rovatos könyvünk van.¹

Ugyancsak 1889 óta *kölcsönzési naplót* vezetünk azokról a kivételes esetekről, mikor egy-egy tekintélyes intézet (minő az Országos Képtár, vagy az országgyűlési képviselőház könyvtára), vagy egy-egy országos nevű férfiú (például Jókai) hirlapgyűjteményünk egy-két darabját rövid használatra kikölcsönzi. Ezek az esetek azonban merőben kivételek, mert, ha valamit csupán ritka volta már becsessé tesz: akkor a hirlap a legbecsessebb, mert rendszeren csakhamar végkép elkallódik. Hiszen még a megszűnő lapok feloszló szerkesztőségében őrzött (rendszeren hiánytalan és bekötött) példányoknak is nyoma vesz. A nálunk őrzött lapszámok legtöbbje immár unikum.

A *szerkesztők* felől is van czédulakatalógusunk; ilyen még

a kereskedő ifjak egyesületének Körlevele hat év alatt (1888—93.) egyetlen szerény kötetre való anyag lett.

¹ Ebből írom ki azt az adatot, hogy 1894 októberben, tehát egyetlen hónap alatt, 205 olvasó 663 hirlap-kötetet használt, az 1894/5-iki könyvtári évben pedig összesen 1383 olvasó 3763 ujságkötetet. A 19 német könyvtár közt, a melyeket meglátogattam, egynek sincs semmiféle, hirlapjaira vonatkozó statisztikai adata. Ott az ilyes adatok különben is nagyon csekély számokra szorítkozva, jelentéktelenek volnának.

csak a nürnbergi német múzeumban említettek nekem. Sajnos, csak 1883-ig bezárólag tudtuk vezetni; pedig sokszor jó hasznát vehették olvasóink.

Érdeemesnek tartom fölemlíteni, hogy az évről-évre több, szaporodó *alkalmi lapokat* (eddig 77 magyar és 8 német nyelvűt bírnunk) együtt tartjuk s felőlük külön betürendes jegyzéket vezetünk, azonfölül t. i., hogy a rendes módon beírjuk a többi lapok katalógusaiba. Koronázási jubileum, kiállítások, országos testületek kongresszusai, a jótékonyság ünnepei ép úgy magukkal hozzák a tarka, gyakran merőben tréfás alkalmi hírlapokat (vagy legalább külön kiadásokat), mint egy-egy ezüstlakodalom, hushagyó kedd vagy valamely hírlap tizezredik előfizetőjének jelentkezése. A rendes hírlapok külön kiadásait, a rendkívüli számokat azonban nem vesszük jegyzékbe, s egyszerűen belekötjük az évfolyam rendes számai közé.

Eddigi működésünk eredményével így nagyjában beszámoltam; kiegészítésül a folyó munkákat s a jövőben szükségelt vagy kívánatos teendőket kell felsorolnom.

Mindenekelőtt számon tartjuk a napjában százával beérkező lappéldányokat. De ez csak 1889 óta történik ilyen aprólékos figyelemmel; az előbbi évekről meg tudjuk mondani, hogy például 1886-ban, a múzeum igazgatóságához terjesztett évi jelentés szerint, 630 kötettel gyarapodott gyűjteményünk s összesen 8789 évfolyamból állt; 1887-ben 426 magyar és 130 nem-magyar hírlap érkezett be s 30 olyan lap felől volt tudomásunk, a melyet a törvénykötelezte nyomtatók (gondatlanságból vagy makacsságból) elmulasztottak beküldeni. A munkaanyagunk nagymérvű szaporodását bizonyító részletes számadatok talán nem érdektelenek:

1888/1889-ben	¹ beérkezett	591 lap,	=	27,622 szám.
1889/1890-ben	»	668 »	=	41,929 »
1890/1891-ben	»	659 »	=	62,463 »
1891/1892-ben	»	733 »	=	48,190 »
1892/1893-ban	»	778 »	=	51,264 »
1893/1894-ben	»	909 »	=	54,627 »
1894/1895-ben	»	950 »	=	55,856 »

¹ Könyvtári évünk tudvalevőleg szeptember 1-én kezdődik s a következő évi augusztus 31-én záródik.

Ez adatokba az esetleg ajándékozott vagy vásárolt évfolyamok számai is bele vannak értve; így pl. az 1890/91. évi rengeteg összegben csak az ajándékul kapott 10-féle hirlap számai 19,773-ra rúgnak. A hirlapok folytonos szaporodása azonban szemmel látható; évente átlag 90 új lap keletkezik és csaknem ugyanannyi (jórészt épen az ujszülöttek közül) meg is szűnik; de kezelés, nyilvántartás, a megszűnés kinyomozása sat. mindkét sorsú lapokról egyaránt szükséges; a végeredmény tehát az, hogy munkánk tetemesen súlyosodik.

Ismétlem: a bécsi és németországi könyvtárakban sehol sem találtam statisztikai adatokra. Egyedül a bécsi udvari könyvtárnak van létszám kimutatása; e szerint ott 997 ivrét, 1600 negyedré, és 1243 nyolczadrét nagyságú lapot őriznek. Sehol egyebütt nem foglalkoznak a számok beérkezett példányainak számítgatásával, hanem egyenesen a lényegesebb munkákra térnek át.

Mi az összeszámlálás alkalmával szemeljük ki az esetleges új lapokat, hogy a növedéknaplóba, az évi betűsoros jegyzékönyvbe, azután a bibliografiai leírásra való czédulakatalógusba, végre pedig a nyomtatás helyét jelölő czédulakatalógusba írjuk. Az utóbbi eljárásokat akkor is követjük, ha észrevesszük, hogy valamely lap a címét vagy nyomtatóját változtatta.

Az összeszámláláson átesett példányokat a szolgál egyenként ráfekteti az illető lap eddig beérkezett s még be nem kötött számainak halmazára. Nürnbergben a múzeumi könyvtárban ilyenkor nemesak a szoros számsor szerint összerakják, hanem azonnal egyenként a jegyzékbe is írják a beérkező számokat s így az első pillanatban észreveszik, ha valamely szám véletlenül nem érkezett be. Könnyű ezt ott keresztülvinni: a hirlapok száma elenyészően csekély a mi készletünkhez képest. Nálunk ilyen módon az érkező számoknak még egy harmadát sem lehetne rendbe rakni és nyilván tartani, s a hiányon azonnal segíteni reklámálás útján.

Kénytelenek vagyunk a dolognak könnyebb végét megfogni: az utólagos átvizsgálás gyorsabb módjához folyamodni; a terjedelmesebb napilapokat negyedévenként, a kevésbé terjedelmesekeket, valamint a sürűbben használt vagy becsesebb hetilapokat félévenként, a többi összes anyagot az év végén egyszerre szedjük

rendbe s ekkor az esetleges hiányokat is reklamáljuk. Elvben legalább így áll. De a mi roppant anyagunk és csekély személyzetünk aránytalansága megboszulja magát: mialatt az egyik negyed- vagy félévi anyagot átvizsgáljuk s a reklamálásokat megírjuk és részletesen elkönyveljük: közben számos egyéb, pillanatnyi ugyan, de halasztást nem tűrő teendő meg-megszakít munkánkban úgy, hogy azt a negyedév végére el sem bírjuk végezni.

A hátralék, legalább egyelőre, megmarad hátraléknak, s hozzáfogunk az újabb, de sürgető munkához, mert a negyedévenként bekötendő napilapokat a leggyakrabban használja a közönség; a könyv- s illetőleg a hirlaptár létjoga pedig épen a hozzáférhetőségben, a közönség részéről való felhasználásban gyökerezik. A kevésbé fontosnak ily mellőzése aztán, vagyis a munkahátralék, következetesen ismétlődik és halmozódik negyedévenként.

A bekötni való évi vagy negyedévi folyamokat megszámozva, jegyzékbe foglaljuk, ezt két példányban is elkészítjük; a könyvkötő műhelyéből készen hazaérkező köteteket, teljes voltukat, ellenőrizzük s azután illető betűrendjük szerint felállítjuk.

Folyamatban van a számaik csekély volta miatt be nem kötött lapok betűrendes csoportokba gyűjtése és ezeknek a bekötött lapoktól elkülönítve elhelyezése.

Hadd említsen föl az olvasók kiszolgálását és felvilágosítását, a mi nem látszik bár munkának, mégis sokkal több időt vesz igénybe, semhogy ne tekintenők számottevő akadálnak egybő hivatalos teendőink végzésében.

Gyakori eset az is, hogy antiquár-katalogust böngészünk végig abban a reményben, hogy hirlapgyűjteményünk egyik-másik hiányát vásárlás révén kipótolhatjuk. Ha a jegyzékben csakugyan leltünk olyan hirlapra, a melyre szükségünk van: megtekintés végett meghozatjuk, átvizsgáljuk — s ez a fáradság néha fölöslegesnek bizonyul, t. i. az évfolyam néha oly hiányos, hogy megvásárlásával a hirlaptár nem nyerne. Ha az antiquár példánya megfelelő igényeinknek: a növedéknaplóba igtatjuk, a könyvalakú repertoriumba vezetjük, a cím és a megjelenési hely szerinti cédulakatalogusokba írjuk. Ép így járunk el az ajándéku beérkező lapok körül is.

A budapesti nyomtató cégek egy része egy vagy több heti tömegbe gyűjtve, küldi a hirlapokat egyenest a múzeumnak, nagy

része pedig a főpolgármesteri hivatalnak, mely a körülbelül 300 számot tartalmazó tekintélyes hirlapesomagokat havonta szokta hozzánk szállítani. Mind a két esetben kötelességünk e laptömegeket az oda mellékelt jegyzékkel összehasonlítani s az átvételt nyugtatni.

Végül mind e munkákról naplót vezetünk.

A jövő teendőinek körvonalai már az eddig elmondottakból is tisztán kivehetők. A hátralék lebonyolítása, a hiányok betöltése és a meglevő munkálatok továbbfejlesztése minden téren — ez a lényeg. A legelső teendő azonban nem magára a hirlaptárra hárul, hanem a *törvényhozásra*, mely elmulasztotta az 1848. évi XVIII. t.-cz. záradékául bünhődéssel sújtani azokat a nyomtatókat, illetőleg kiadókat, a kik nem küldik be sajtótermékeiket a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Mindenekelőtt a beküldés módozatait s a mulasztók elleni eljárást volna szükséges megállapítani. A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium már évek óta szándékozik e hiányon egy rendszeresen kidolgozott törvényjavaslat benyújtásával segíteni; mindaddig, a míg ez meg nem történik, az ország egyetlen hirlaptára a *legelemibb föltételt*: a teljességet, sőt, ki tudja hány évre, a teljességre való kilátást is nélkülözni kénytelen.

A mostani viszonyok közt pedig reklamálásaink sikere is problematikus. A legutóbbi könyvtári évben 2768 hiányzó hirlapszámot reklamáltunk, s ezek közül csak 1022 jött meg. Ennek egyrészt oka az is, hogy reklamáló leveleink viteldíjmentességét egyik-másik postahivatal — így a temesvári több ízben is — nem veszi tudomásul, a czímzett nyomtató pedig, semhogy a bélyegdíj kétszeresét fizesse birságul: inkább felbontatlanul visszaküldeti levelünket s nem vesz tudomást a tartalmáról. Ezt a bajt, az említett javaslatok kapcsán, szintén az országgyűlés van hivatva orvosolni.

A többi teendő voltaképen magát a hirlaptár munkásait illeti — de a kivitel módjának, eszközeinek megadását ismét egyedül a törvényhozástól várhatjuk. Elősoroltam ugyanis mind-egyik munkakörünkél, hogy a hiányok és hátralékok kizárólag a munkaerő, a személyzet elégtelenségére vezethetők vissza. Ezen kell csak segíteni — s akkor ki lesz elégitve minden szükséglet, betöltve minden munkakör.

Meg kell teremteni a latin, az oláh, az olasz, a francia, a tót,

a bolgár (bunyevác), horvát, szerb, ruthén és zsidó nyelvű hirlapoknak először betürendes repertóriumát, azután czím szerint rendezett, végül pedig nyomtatásuk helye szerint betűsorba szedett czédula-katalogusukat.

Meg kell teremteni és a nyelvek elkülönítésével rendezni a nem-magyar lapok szerkesztőinek czédula-katalogusát.

Meg kell teremteni a lapok szakrepertóriumát. Van ilyen a bécsi udvari könyvtárban is; szüksége minálunk is gyakran mutatkozik; a szellemi életnek, de az ipari tevékenységnek is számos ágát szolgáló közlönyök ugyanis a legkülönfélébb czímek alatt jelennek meg.

Kívánatos volna a hazai hirlapok oly időrendi jegyzéke, mely egy pillantásra tájékozást nyújt a felől, hogy bizonyos évben mely politikai, mely tanügyi stb. lapok léteztek.

Ez időrendi szakjegyzék kapcsán meg kell teremteni a legrégibb idők óta a legujabbig terjedő statisztikai kimutatást a felől, hogy melyik esztendőben hány magyar, hány német stb. nyelvű hirlap élt a magyar hazában. Ennek a jelentőségét, úgy hiszem, nem szükséges fejtegetnem.

Ki kell egészíteni, azaz minden évben legalább az előtte való évig terjedő pontos adatokkal kell ellátni az összes könyv-alakú és czédula-katalogusokat, úgy a lapczím, mint a nyomtatás helye vagy éve s a szerkesztő neve szerint rendezett jegyzékeket.

Végül — s ezt azért hagytam utóljára, mert ez csak a *helyviszonyok gyökeres megváltoztatása* idején lesz keresztülvihető — a hirlapok felállítását kell megújítani: a bécsi udvari és egyetemi könyvtárak mintájára a hirlapköteteket többféle nagyságban osztályozva, folyó számmal ellátni, s természetesen ezt a számozást az összes repertóriumokba és czédulakatalogusokra is át kell vezetni. Ha ez meglesz: akkor a példás rendtartásnak az a koronája sem fog többé hiányozni, hogy, a legtöbb németországi könyvtár példás eljárása szerint, minden beérkező lapszámot rögtön jegyzékbe vegyünk s pontosan a maga helyére illesszünk.

Hanem »a helyviszonyok gyökeres megváltoztatása« — nagy és végzetes szó; s hogy mikor mondják ki az intéző hatalmak? azt annál kevésbbé lehet tudni, mert az öt évvel ezelőtt történt első változtatás óta először épen most rendeltetett el a múzeumi könyvtárnak s ezzel a hirlaptár helyiségének kibővítése, mintegy

5000 frtnyi költséggel. A nemzeti múzeum könyvtárának ugyanis eredetileg három zárt folyosója volt s ezek közül a két belsőt foglalták el a hirlapok disztelen, kezdetleges állványai; az 1889/90. évben, miután a legbelső folyosó-ágot padozattal ellátva, teremmé alakították a levéltár számára: a középső is teljes átalakításon ment keresztül, s azóta ez az erkélyes, két lépcsővel ellátott új terem szolgál a hirlapok raktárául. Évek óta panaszozzuk a hely szűkét, s most valahára az első folyosót is a hosszú fal mentén futó, ajtóval elzárható, erkélyes szekrényekkel szerelik fel. Azonban hirlapanyagunk rohamos szaporodása miatt a kibővített helyiség mintegy hat év múlva szűk lesz, pedig a múzeum nagy épületében nincs több olyan helyiség, a minek adaptálásával segíthetnénk magunkon.

Igaz, hogy tudtommal csak a kölni városi könyvtárban, a mely most épül, van a hirlapoknak külön terem szánva; másutt mindenütt csak a könyvek közé állítva találtam a nagy folio évfolyamokat is. De a sokban jó példával elől járó müncheni királyi könyvtár *öt külön nagy termet* tart fenn csupán a hirlapok számára, holott a bajor királyságnak távolról sincs annyi lapja mint a mienknek.

Bajunk az is, hogy ott mentünk müncheni példa után, a hol nem kellett volna: a régi, nehézkes, léczeken nyugvó s rendesen megmozdíthatatlan polczokhoz onnan vettük a mintát. Stuttgart Augsburg, Frankfurt újabb berendezése a léczeket nem ismeri: két végük helyén egy-egy laposfejű kalapált vasszeget tol be, s ez meg is tartja a polczot, azonfelül könnyen följebb vagy lejjebb illeszthető. Strassburg imént elkészült fényes könyvtárában s a polczokat egyetlen kéznyomással tetszés szerinti magasságra vagy mélyre tolhatni a karsú vasoszlopok közt; mennyi helyet lehet azzal is nyerni! Ugyanitt, valamint a bécsi egyetemi könyvtárban a mi oldalt végig futó keskeny erkélyünk helyett nyolcz alacsony, kényelmes emeletet látunk, a mi roppant tértnyerességet jelent. Frankfurtban az életveszélyes létrát az pótolja, hogy az ember vízszintes vasrúdra állhat s fönn egy-egy fogantyún jobban megfogózkodhatik, mint a mi hirlaptárunk törekeny öntöttvas léczein. Az emeletek- és erkélyekről a legtöbb külföldi könyvtárban felhúzógép útján (a melyet pl. Strassburgban villamos erő hajt) szállítják a nagyobb köteteket. Mindezeket a külföldi tanulságokat

minálunk is szükséges újításoknak tartom, a helyviszonyok említett gyökeres megváltoztatása alkalmára.

Ez a gyökeres megváltoztatás nem jelent kevesebbet, mint egy új épületet — akár csupán a hirlaptár számára, akár, de akkor valóban nagyszabású csarnokot, a nemzeti múzeum egész könyvtára számára. Még az utóbbi esetben is nagyon sok helyet kell a hrapoknak szánni, mert ha a messzi jövőben is: de bizonyos, hogy a hirlapirodalom együttes anyaga el fogja érni a könyvirodalom termékeinek mennyiségét.

A míg ez értelemben a személyzeti és a helyviszonyok meg nem változnak: addig csak hirlaptárunk gazdagságával és jó szándékainkkal dicsekedhetünk el a külföld előtt, nem egyszersmind tényleges, mintaszerű rendtartással.

BIBLIOGRAFIAI APRÓSÁGOK.

VARJU ELEMÉRTŐL.

I.

Egy ismeretlen budai könyvtáros 1476-ból.

Az 1476-ben Velenczében, Fr. de Hailbronn és Nicolaus de Frankfordiánál nyomtatott bibliának (Hain 3054.) az egyetemi könyvtárban levő példánya egy eddig ismeretlen budai könyvtáros emlékét őrizte meg számunkra. Ugyanis az első tiszta oldalon, a biblia tartalmát felsoroló jegyzetek alatt, szép, XV. századi, góth irással ez van följegyezve:

*Hanc Bibliam Fr. Augusting de Zagrabia ord' p̄di3 emit Bude
Anno Dni: 1476.*

Első nyomtatónk, Hess András 1473-ban működött Budán. Utánna 1529-ig nincs hazánkban nyomda, de a könyvkereskedés és a kiadói üzlet nagy virágzásnak örvend. Legrégibb könyvtárosunk gyanánt Feger Tibold szerepelt, kinek első kiadványa az 1484-ben megjelent esztergomi breviárium. A fennebbi jegyzet alapján azonban kétségtelenül állíthatjuk, hogy már Feger előtt, 1476-ban volt Budán könyvtáros, aki az ország szellemi szükségleteiről gondoskodott.

Ezen biblia még egy érdekes följegyzést tartalmaz. Ugyanis az első levél második oldalán a XVI. század első felére valló, ma már alig olvasható írással a következő sorok láthatók:

Item anno domini millesimo quingentesimo vigesimo primo, in die visitationis Marie¹ obsessa est civitas et castrum Nandor Alba a Turcis et recepta in die Egidii abbatis² et totum Sirmium et civitas Zalokemin et Sabbaatz. Ve nobis, quia peccavimus. Bani fuerunt Franciscus Hedervarij et Tewrewk Valinth.

A megszállás napját pontosan július 2-ára teszi az ismeretlen följegyző, de az elfoglalás napjaiban téved, amennyiben kút-főink egybehangzó tanúsága szerint Szolimán augusztus 2-án már elfoglalta volt a várat.

II.

Egy érdekes könyvbejegyzés a XVI. századból.

Az egyetemi könyvtárban van Hieronymus Cardinalis »Vitae Patrona« cz. művének, melyet 1509-ben Balam István adott ki, egy példánya. A könyv utolsó, tiszta levelén XV. századi kézírással a következő érdekes jegyzések vannak írva:

(Kons)tantinapolj megvetele 1453.³

(Ján)os vaýda halala 1456.

(Mat)yas kýralý koronazafa 1457.⁴

(Zilá)gy mýhal elzaratasa 1458.

(Mat)yas kýral Modvaba menese 14(67).

(Ke)nýer mezeýen valo hada, 1479.

(Mat)yas kýralý halala 1490.

(Lajos) kýralý zýletese 1.5.5.⁵

. . . lag halal.⁶ 1.5.10.

(Ke)reztes had. 1.5.14.

(Ulászl)o kýralý halala .1.5.16.

¹ Július 2.

² Szeptember 1.

³ A könyv újabb bekötésekor annyira körülvágatott, hogy a feljegyzés némely szavai elestek; ezeket zárjelbe téve pótoltuk.

⁴ Mátyás csak 1458 január 24-én választatott királylyá, megkoronáztatása pedig 1464 márczius 29-én történt.

⁵ Lajos 1506 július 1-én született.

⁶ Döghalál.

- (Nánd)or feyerwar elvezese 15. 21.
 (M)olhaczý vezedelem. 1526.
 (Jáno)s kýralý koronazasa 1526.
 (Ferdi)nandus koronazafa . 15. 27.¹
 (Grit)ti Lajos halala. 15. 34.
 (Szat)mar Nemethý eleghese 15. 36.²
 (Ján)os kýralý halala 1. 5. 40.
 (Fels)Lenarth budat meg zalla de kýncztarto teoreok czazar-
 nak ada. 1. 5. 41.
 (Joaki)m Pestét meg zalla Prini Petert meg foga 1542.
 (Egy sor olvashatatlan).
 Warkocz³ Zekes feyerwar es Eztergam elveze. Zýkzot
 elrablak. 1543.
 Kawasitwl Hwztot meg wewek. 15. 54.
 Zolnok czýnalasa, groff halala 1. 5. 50.⁴
 Castaldo es Nadasdý az spaniolokkal Erdelbe menenek. 15. 51⁵.
 Janos kýralnet, fijawal kýldek Slefiba. 1. 5. 52.
 Lýppanak, Temmes varnak, Zolnoknak, Bezprimnek, Bwýak-
 nak, Ewtwen neg eróssegnak meg wetele es kyncztarto halala
 azon eztendébe.⁶
 (Egy sor olvashatatlan).
 Az nemetek Erdelybél ký jewenek 1. 5. 53.⁷
 Batorj Andras az waydasagot bjra aratasig.
 Dobo Istwan aratasba az waydasagra bemene azon eztendeben
 Petrowýz Lengielorzagbol ký jöve lén az terekkel eggýes.
 Pri Gabriel kapitanna lén. 1554.
 Fýleket Salýgot meg wewek azon eztendebe.

¹ Téves, mert Ferdinánd még 1526-ban, decz. 17-én megkoronáztatott.

² Szatmárt Ferdinánd hadnagya, Bánffy Boldizsár égette föl.

³ Varkás György, székesfejérvári kapitány.

⁴ Szolnok várát Ferdinánd rendeletére építtette gróf Salm.

⁵ Mint Ferdinánd biztosai.

⁶ Téves, mert Martinuzzi már 1551-ben, decz. 17-én megöletett.

⁷ T. i. Castaldo és csapatai.

KÉZIRATOK SOKSZOROSÍTÁSA.

ÁLDÁSY ANTAL TÖL.

A hallei egyetemi könyvtár igazgatója dr. Hartwig 1893-ban több német lap hasábjain azon kérdést vetette föl, vajon nem lenne-e czélszerű egy nemzetközi társaságot alapítani, melynek feladata lenne egyes, ritka kéziratokat, melyek ritkaságuk vagy nagy értékük folytán ki nem kölcsönözhetőek, s melyek elvesztése pótolhatatlan veszteség, fototipographikus uton reprodukálni és tagjainak 100 márka évdíj fejében rendelkezésére bocsátani. Hartwig ez indítványa Chicagóban a könyvtárnokok kongresszusán be lón mutatva, de a kongresszus annak tárgyalásába nem bocsátkozott, hanem az American Library Associationhoz utasítá.

Azóta e kérdéstről szó nem volt. Most du Rieu leideni könyvtárnok a »Centralblatt für Bibliothekswesen« 1894. évfolyamában újra fölveti e kérdést, és bizonyos kérdéseket intéz a könyvtári hivatalnokokhoz, melyekre választ, véleményadást kér. Kérdései a következők:

1. Helyesnek tartható-e azon terv, hogy csak oly kéziratok reprodukálására fektessék eleintén a fősúlyt, melyeket a főntebb érintett okoknál szétküldeni, kikölcsönözni nem lehet s melyeknél mégis szükséges, hogy más helyen lakó tudósok is megtekinthessék azokat? E tekintetben véleményezést kér a fototipographikus reprodukciók tarthatósága felől, miután a tapasztalatok e reprodukciók tartóssága tekintetében divergálnak.

2. Elégséges-e minden kéziratról két inalterabilis fotografiát készíttetni? Du Rieu elégségesnek tartja, főleg finanziaális szempontból, s azután azért, mert manapság egyes kéziratok oly pontosan össze vannak hasonlítva, hogy nagyobb számú fénykép elkészítése tényleg fölösleges.

3. Szükséges-e, hogy a reprodukciók egy helyen, egy műteremben készüljenek? Du Rieu azt véli, hogy a kéziratok azon helyen reprodukáltassanak, a hol őriztetnek, és ebben azt hiszem, mindenki egyet fog érteni vele.

4. Fölmentessék-e valamely könyvtár az évdíj fizetése alól azon évben, midőn egy birtokában lévő kódex reprodukáltatik?

Du Rieu azt mondja, hogy nem, ámde mint ő maga mondja, sokan úgy nyilatkoztak, hogy a fölmentés ez esetben megadassék.

5. Valjon a reprodukció csak a görög és latin kéziratokra, vagy egyuttal más nyelvű fontosabb kéziratokra is kiterjesztessék? Azt hiszem e tekintetben nem kellene kizárólag a latin és görög kéziratokra szorítkozni, lévén számos oly más nyelvű kódex, mely akár paleografiai, akár nyelvészeti vagy más szempontból a reprodukálásra érdemes. Du Rieu az igenlő esetben húsz ily legfontosabb kódex jegyzékének beküldését kéri.

6. A társaság tagjai első sorban könyvtárak, e mellett kérdés, valjon a belépés megengedtesse-e szemináriumok, más nyilvános intézetek és magánosoknak? Alig hisszük, hogy e kérdésre tagadó válasz érkezne be.

7. Kötelezzék-e magukat a tagok 10 évre vagy sem? Mindenestre azt hisszük, hogy bizonyos időre kell hogy a tagok magukat lekössék, mert különben a társaság koczázata szerfölött nagy lenne.

8. A lenyomatok száma nagyobb legyen-e mint a tagoké? Du Rieu azt tartja, hogy nem. Magam részéről azonban ajánlatosnak tartanám, csekély számú fölös példányokat készíttetni, melyek esetlegesen bekövetkező alkalmakra tartalékban lennének tartandók.

Ezek a du Rieu által fölvetett kérdések. A társulatnak, melynek ő »Société pour la reproduction des manuscrits non-touristes« nevet óhajt adni, székhelye Leidenben lenne. Igazgatójául maga du Rieu van kiszemelve; a társaság megalakul, ha 100-an jelentkeztek.

Kívánatos volna, ha a társaság minél előbb megalakúlna. A londoni Palaeographical Society, mely eddigelé egyedül dolgozott nagyobb szabású reprodukciókban, a múlt évvel beszüntette működését. Helyét e társaság foglalhatná el. Remélhető, hogy könyvtáraink, főleg a fővárosiak nem fogják magukat e társulattól távol tartani. Az előny, melyet e társaságtól nyernek, oly nagy, hogy mellette a száz márka évdíj valóban nagyon csekélynek mondható.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

ERDÉLYI ORSZÁGGYÜLÉSI TÖRVÉNYCZIKKEK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

HORVÁTH IGNÁCZTÓL.

Midőn Szabó Károly a *Régi magyar könyvtár* I. kötetét szerkesztette, elkerülték figyelmét azok az erdélyi országgyűlési végzések, melyek a XVII. században csaknem minden évben hozattak s külön-külön vagy Kolozsvárott vagy Gyulafejérvárott ki is nyomattak. Ezek a czímen és a megerősítő záradék keltén kívül egészen magyar nyelven vannak írva s így a magyar nyelvű nyomtatványok közé sorozandók. Talán ez a latin czím vezette félre a különben körültekintő jeles bibliografust. Ilyen országgyűlési articulusokból 41 van olyan a *Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában*, melyek eddig nem voltak ismertetve s a melyek e szerint darabonként egy-egy adalékul szolgálnak a Régi Magyar Könyvtár I. kötetébe. E nyomtatványokra vonatkozólag megjegyezzük, hogy azoknak külön czímlapjuk nincsen s nem is volt, czím gyanánt a szöveg kezdetén levő fölirat szolgált; a nyomtatási hely és a nyomdász neve is csak néhánynál van kitéve, a többinél aztán a nyomtatás helyét a nyomtatás jellegéből s összevetés útján próbáltuk megállapítani, nyomtatási évül a megerősítés keltét véve föl, mivel az csaknem bizonyosnak vehető, hogy a megerősítés után mindjárt nyomtatás alá adattak. Egy részről ebben találja magyarázatát az, hogy minden egyes nyomtatványnál miért közöljük a megerősítő záradék keltét, míg más részről ezt e törvények történetére vonatkozólag is kiváló fontosságúnak tartottuk.

1.

[350.] *Kolozsvár, (1613.)*

Ordo & Series RERVM IN TRANSYLVANIA ANNO DOMINI 1613. Toto Mense Octobri GESTARVM. NEC NON ARTICVLI TRIVM NATIONVM EIUSDEM REGNI TRANSSYLVANIAE. In qvibus omnibus, mutationis huius, Cauſa & effectus, Chriſtiano orbi, ob oculos ponitur, AC ELECTIO ILLUSTRISSIMI DOMINI GABRIELIS BETHLEN, DEI GRATIA, IN PRINCIPEM TRANSYLVANIAE, PARTIVMVE REGNI HVNGARIAE DOMINVM, ET SICVLORVM COMITEM ETC: ELECTI. Inauguratio item; additis omnibus conditionibus, laudatiſſimae regni adminiſtrationis, deſcripta habetur. Par denique literarum, Varadino in Tranſſylvaniam miſſarum, qvibus primum omnium de infelicifſima morte Sereniſſimi Principis Gabrielis Bathori, tres regni Nationes, in generali congregatione in Civitate Claudiopolitana, certiores factae ſunt, ſubſequitur.) EX PERMIſſV ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS &tc &tc. Ibidem Typis Helthanis impreſſa.

2r. A—B₄=8 sztlan levél. (Az A₃ levél hiányzik.)

Datum in Varad 27. Octobris Anno Domini 1613

2.

[351.] *Kolozsvár, (1622.)*

ARTICULI Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Tranſſylvaniae, & partium Regni Hungariae eidem ſubjectarum, in Generalibus eorundem Comitijſ in Civitate Biſtricienſi ad diem 29. Septembris, Anno Domini M.DC. XXII. indictis, celebratis concluſi.

2r. A—C₂=6 sztlan levél.

Datum in praedicta Civitate noſtra Biſtricien: die vigefima prima Menſis Octobris. Anno D. M. DC. XXII. CLAUDIOPOLI, Typis Heltanis.

3.

[352.] *Gyulafejevárvár, 1623.)*

ARTICULI Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Tranſſylvaniae, & partium Hungariae eidem ſubjectarum, in

Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Alba Julia, ad diem 14. Maij, Anno Domini M. DC. XXIII. indictis celebratis conclufi.

2r. A—C₂=6 sztlan levél.

Datum in praedicta Civitate noftra Alba Julia, die sexta mēfis Junij, Anno Domini M. DC. XXIII.

4.

[353.] *Gyulafejérvár, 1624.*

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM nationum Regni Tranfylvaniae, & partium Hungariae eidem subiectarum in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Alba-Julia, ad diem 23. Junij, Anno Domini MDC, XXIV indictis celebratis conclufi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum in praedicta civitate noftra Alba Julia (*igy*), die octava Julii, Anno Domini Millefimo Sexcentefimo vigefimo quarto.

5.

[354.] *Gyulafejérvár, (1625.)*

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM nationum Regni Tranfylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Alba-Julia, ad diem primum Maij. Anno Domini 1625 indictis celebratis conclufi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum in praedicta Civitate noftra Alba Julia, die vigefima nona Menfis Maij. Anno Domini Millefimo Sexcentefimo vigefimo quinto.

Imprimebat Martinus Mefzleni Typographus Suae Serenitatis.

6.

[355.] *Gyulafejérvár, (1626.)*

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM nationum Regni Tranfylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Alba-Julia, ad diem vigefimum quartum Maij. Anno Domini 1626. indictis celebratis conclufi.

2r. A₈=8 sztlan levél.

Datū in praescripta Civitate nostra Alba Julia, Die decima septima Mensis Junij, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo vigesimo Sexto.

Imprimebat Martinus Mezleni Typographus S. S.

7.

[356.] (*Gyulafejevár, 1627.*)

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Albam-Juliam, (igy) ad diem quartum Aprilis, Anni Domini 1627, indictis celebratis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datū in praescripta Civitate nostra Alba Julia, die vigesima octava Mensis Aprilis, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo vigesimo Septimo.

8.

[357.] (*Gyulafejevár, 1628.*)

ARTICULI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Albae-Juliae, ad diem nonum Mensis Aprilis, Anni Domini 1628. indictis celebratis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum in praescripta Civitate nostra Alba-Julia, quinta die Mensis Maij. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo vigesimo Octavo.

9.

[358.] (*Gyulafejevár, 1630.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarū in Generalibus eorum Comitijs, in Civitate Alba-Julia, ad diem vigesimum Mensis Decembris, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigesimo, indictis, celebratis conclusi.

2r. A—B₈=5 sztlan levél.

Datum in civitate nostra, Alba-Julia, die vigesima nona mensis Decembris Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigesimo.

FEIER-VARAT Níomtatta Ligniceí Effmurdt IACAB. VRVNK kőnyvniomtatoia ANNO, 1630.

10.

[359.] *Gyulafejevárvár, 1630.*

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorundem Comitibus, in Civitate Alba Julia, ad diem vigesimum quintum mensis Januarii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo, Trigésimo, indictis, celebratis conclusi.

2r. A—E₃=21 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA, die decima Septima Mensis Februarij Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigésimo.

EXcudebat ALBAE IVLIAE Jacobus Effmurdtt Lignicens. Typogr. Suae Serenitatis Anno 1630.

11.

[360.] *Gyulafejevárvár, 1631.*

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate ALBA-JVLIA, ad diem quintum Mensis Junij, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo (*így*) Trigésimo primo, indictis, celebratis conclusi.

2r. A—B₄=8 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA, die prima Mensis Julij Anno Domini Millesimo Sexcētesimo Trigésimo primo.

FEIER-VARAT Niomtatta Lignicei Effmurdtt JACAB. Fejedelem Vrunck Könyvniomtato és Compactora. ANNO 1631.

12.

[361.] *Gyulafejevárvár, 1632.*

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium nationum Regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus Albae Juliae ad Diem primum Maij Anno 1632. indictis, celebratis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JULIA die decima Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Sexcētesimo Trigésimo secundo.

FEIER-VARAT Niomtatta Lignicei Effmurdtt JACAB. Fejedelem Vrunck Könyvniomtato és Compactora. Anno 1632.

13.

[362.] (*Gyulafejevár, 1633.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorundem Comitijis ALBAE-JVLIAE, addiē diem vigesimum primum Mensis Augnsti (igy) Anni Domini 1633. in dictis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JULIA die 31. Mensis Augusti. Anno Dñi. Millefimo Sexcentesimo Trigesimo tertio.

14.

[363.] (*Gyulafejevár, 1633.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus earum Comitijis ad diē vigesimum quartum Aprilis. Anni Domini Millefimi Sexcentesimi tertii, in Civitatem ALBAM-JULIAM in dictis celebratis, univērsi ipsorum voto conclusi.

2r. A₈=8 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA die decima tertia, Mensis Maij. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigesimo tertio.

FEIER-VARAT Niomtattatot Lignicei (Effmurd) JACAB Fejedelem Vrunck Könyvniomtato és Compactora által. Anno 1633.

15.

[364.] (*Gyulafejevár, 1634.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum comitijis Albae-Juliae ad diē 12. Maij Anni 1634. indictis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA die 1. Mensis Junii. Anno Dñi. Millefimo Sexcentesimo Trigesimo quarto.

16.

[365.] (*Gyulafejevár, 1635.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Gene-

ralibus eorum comitijs Albae-Juliae ad diem 13. Maij Anni 1635. indictis concludi.

2r. A₁₀=10 szatlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA die 10. Mensis Junij. Anno Dñi. Millefimo Sexcentesimo Trigefimo quinto.

17.

[366.] (*Gyulafejérvár, 1636*).

ARTICVLI Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate ALBA-JVLIA, ad diem vigesimum quintum Mensis Maij, Anno Domini, Millefimo Sexcentesimo Trigefimo sexto indictis, celebratis concludi.

2r. A₆=6 szatlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA-JVLIA die sexta Mens. Junij. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigefimo Sexto.

18.

[367.] (*Kolozsvár, 1636*).

ARTICVLI Dominorum Statuum & Ordinum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, ad diem decimum quintum Mensis Febr. in Civitatem Colofvar indictis, concludi.

2r. A₄=4 szatlan levél.

Datum in Civitate nostra Colofvar die ultima Mensis Februarii. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigefimo Sexto.

19.

[368.] (*Gyulafejérvár, 1637*).

ARTICVLI Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate MEGGYES, ad diem primum Mensis Martij, Anni Domini 1637. indictis, celebratis concludi.

2r. A₆=6 szatlan levél.

Datum in Civitate nostra MEGGYES, die vigesima secunda Mensis Martij, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Trigefimo Septimo.

20.

[369.] (*Gyulafejevárvár, 1638.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transylvaniae, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate Albâ-Julîâ, ad diem 23. Mensis Aprilis Domini 1638. indictis, celebratis conclusi.

2r. A₆=6 szatlan levél.

Datum in Civitate Nostrâ Albâ-Julîâ, die decimâ sextâ Mensis Maji, Anno Domini Millefimo, Sexcentesimo, Trigesimo Octavo.

21.

[370.] (*Gyulafejevárvár, 1639.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transylvaniae, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus (igy) eorum Comitibus, in Civitate Albâ-Julîâ, ad diem 1. Mensis Maji, Anni Domini (igy) 1639. indictis, celebratis conclusi.

2r. A₄=4 szatlan levél.

Datum in Civitate Nostrâ Alba-Julîâ, die vigesimâ Mensis Maji, Anno Domini Millefimo, Sexcentesimo, Trigesimo nono.

22.

[371.] (*Gyulafejevárvár, 1640.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transylvaniae, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate Albâ-Julîâ, ad diem 24. Mensis Aprilis, Anni Domini 1640. indictis, celebratis conclusi.

2r. A₆=6 szatlan levél.

Datum in Civitate Nostrâ Albâ-Julîâ, die decimâ septimâ Mensis Maji, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo.

23.

[372.] (*Gyulafejevárvár, 1641.*)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transylvaniae, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate Albâ-Julîâ, ad diem 23. Mensis Aprilis, Anni Domini 1641. indictis, celebratis conclusi.

2r. A₅=5 szatlan levél.

Datum in Civitate Nostrâ Albâ-Julîâ, die decimâ quartâ Mensis Maji, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo primo.

24.

[373.] (*Gyulafejervár, 1642.*)

ARTICVLI VNIVERSORVM DOMINORVM REGNICOLARVM TRIUM Nationum Regni Transylvaniae, & Partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum Comitibus, in Civitate ALBA-JVLIA ad diem 16. Mensis Februarij, Anno Dñi. 1642 indictis, celebratis, conclusi.

2r. A₈=8 sztlan levél.

Datum in Civitate Nostrâ Albâ Juliâ die nona Martij, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo (igy) Quadragesimo secundo (igy.)

25.

[374.] (*Gyulafejervár, 1643.*)

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIUM NATIONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, ALBAE JVLIAE, ad diem Vigefimum quartum Aprilis, Anni praesentis Millefimi Sexcentefimi Quadragesimi tertii, indictis, conclusi.

2r. A—E₂=10 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra Alba-Julia die vigesima prima Mensis Maji, Anno Domini, Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo tertio.

26.

[375.] (*Gyulafejervár, 1645.*)

ARTICULI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIUM NATIONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, ALBAE JVLIAE ad 16. diem Aprilis Anni praesentis Millefimi Sexcentefimi Quadragesimi quinti, indictis, conclusi.

2r. A—B₂=4 sztlan levél.

Datum in Libera Regiaq; Civitate Cafsoviensi die 6. Mensis Junii. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo quinto.

27.

[376.] (*Gyulafejervár, 1648.*)

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIUM NATIONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & PARTium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum Comitibus in Civitate ALBA-

JULIA, ad decimum sextum diem Mensis Martij. Anni Domini Millefimi, sexcentefimi, Quadragesimi octavi, indictis ac celebratis, conclusi.

2r. A—E₂=10 sztan levél.

Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima octava Mensis Aprilis, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo octavo.

28.

[377.] (*Gyulafejevár, 1649.*)

ARTICULI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM NATI-
ONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & PARTium Hungariae eidem
annexarum, in generalibus eorum Comitijis in Civitate ALBA-
JULIA; ad diem 23. Mensis Januarij, Anni Domini Millefimi Sex-
centefimi Quadragesimi Noni, indictis ac celebratis conclusi.

2r. A—F₂=12 sztan levél.

Datum in Civitate nostra Alba Julia die 10. Mensis Martij.
Anno Domini, Millefimo Sexcentesimo Quadragesimo Nono.

29.

[378.] (*Gyulafejevár, 1650.*)

ARTICULI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM NATI-
ONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & PARTium Hungariae eidem
annexarum, in Generalibus eorum COMITIIS ad diem 20 Mensis
Martii Anni praesentis 1650. in Civitatem Albam Juliam indictis,
celebratis, Conclusi.

2r. A—C₃=11 sztan levél.

Datum in Civitate nostra Alba Juliá, die 20 Mensis Martii,
Anno Domini Millefimo, Sexcentesimo, Quinquagesimo.

30.

[379.] (*Gyulafejevár, 1651.*)

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARVM TRIVM NATI-
ONUM REGNI TRANSYLVANIAE, & PARTium Hungariae eidem
annexarum, in Generalibus eorum COMITIIS ad diem 12 Mensis
Februarii Anni praesentis 1651. in Civitatem Albam Juliam indic-
tis, Celebratis, Conclusi.

2r. A—F₂=12 sztan levél.

Datum in Civitate nostra Alba Juliá, die 18 Mensis Martii,
Anno Domini Millefimo, Sexcentesimo, Quinquagesimo primo.

31.

[380.] (*Kolozsvár, 1663.*)

ARTICVLI DOMINORVM REGNICOLARUM TRIUM NATI-
ONUM regni Tranfylvaniae in Comitii eorum partialibus ex edicto
suae Celsitudinis Principalis in Oppidum Száz-Kézd ad diem
Vigesimum Secundum Mensis Februarii Anni Millefimi Sexcente-
fimi Sexagesimi Tertii indictis, celebratis conclusi.

2r. A—B₂=4 szatlan levél.

Datum in oppido Száz-Kézd ad diem vigesimum secundum
Mensis Februarii Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Sexagesimi
tertii (igy).

32.

[381.] (*Gyulafejevárvár, 1665.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATVM ET NOBILIUM
TRIUM NATIONVM regni Tranfylvaniae partiumque Hungariae
eidem annexarum in Generalibus eorum Comitii, ad diem 1.
Mensis Maji. Anni 1665. in Civitatem Albam, Juliam indictis
celebratis conclusi.

2r. A—C₂=10 szatlan levél.

Datum Albae Juliae, die 22 Mensis Maji, ultima videlicet
Congregationis nostrae publicae, Anno Domini 1665.

33.

[382.] (*Kolozsvár, 1666.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATVM ET NOBILIUM
TRIUM NATIONVM Regni Tranfylvaniae, Partiumque Regni
Hungariae eidem annexarum, in Partiali eorum Congregatione,
ad diem decimooctavum Mensis Septembris, Anni Millefimi
Sexcentefimi Sexagesimi Sexti, in Civitatem Albam Juliam indicta
& celebrata, conclusi.

2r. A₄=4 szatlan levél.

Datum Albae Juliae, die 27 Mensis Septembris, ultima videlicet
Congregationis nostrae, Anno 1666.

34.

[383.] (*Kolozsvár, 1666.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATVM ET NOBILIUM
TRIUM NATIONVM Regni Tranfylvaniae, Partiumque Regni

Hungariae eidem annexarum, in Generali eorum Congregatione, ad diem primum Mensis Februarii, Anni 1666 in Oppidum nostrum Fogaras indicta & celebrata conclusi.

2r. A—B₄=8 sztlan levél.

Datum in Oppido nostro Fogaras die 26 Mensis Februarii, ultima videlicet Congregationis nostrae, Anno 1666.

35.

[384.] (*Kolozsvár, 1670.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM Regni Tranfylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus ad diem decimum quintum Mensis Februarii, Anni Millefimi Sexagesimi Septuagesimi, in Civitatem nostram Albam Juliam ex edicto Celsitudinis Principalis indictis celebratis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum ALBAE JULIAE die 15. Mensis Februarii videlicet die Congregationis nostrae. Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Septuagesimo.

36.

[385.] (*Kolozsvár, 1671.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM REGNI Tranfylvaniae, Partiumque Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus ex edicto suae Celsitudinis Principalis ad diem vigesimum quintum Mensis Novembris, Anni praesentis Millefimi Sexcentesimo Septuagesimi primi, in Civitatem Albam Juliam indictis, & celebratis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum ALBAE JULIAE die 25. Mensis Novembris videlicet die Congregationis nostrae Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Septuagesimo Primo.

37.

[386.] (*Kolozsvár, 1675.*)

ARTICULI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM REGNI Tranfylvaniae, & partium Hungariae annexarum, in Generalibus eorum Comitibus ad Diem 25. Mensis

eidem Maji, Anni praefentis Millefimi Sexcentesimo Septuagesimi Quinti, ex edicto suae Celsitudinis Principalis in Civitatem Albam Juliam indictis, celebratis conclusi.

2r. A₅=5 sztlan levél.

Datum ALBAE JULIAE die 25. Mensis Maji, videlicet die Congregationis nostrae, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Septuagesimo Quinto.

38.

[387.] (*Kolozsvár, 1676.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM REGNI Transylvaniae, & partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus ad Diem 21. Mensis Novembris, Anni praefentis Millefimi Sexcentesimo Septuagesimi Sexti, ex edicto suae Celsitudinis Principalis in Civitatem Albam Juliam indictis, celebratis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum ALBAE JULIAE die 21. Novembris, videlicet die Congregationis nostrae, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Septuagesimo Sexto.

39.

[388.] (*Kolozsvár, 1680.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM REGNI Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus ad diem decimum octavum Mensis Maji, Anni praefentis Millefimi Sexcentesimo octuagesimi in civitatem nostram Albam Juliam, ex edicto nostro Principali indictis & celebratis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum ALBAE JULIAE, die 18. Mensis Maji, videlicet die congregationis nostrae, Anno Domini Millefimo Sexcentesimo Octuagesimo.

40.

[389.] (*Kolozsvár, 1681.*)

ARTICVLI DOMINORVM MAGNATUM ET NOBILIVM TRIUM NATIONUM REGNI nostri Transylvaniae & partium

Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorundem Comitiis ad diem 10. Mensis Junij. Anni praesentis 1681. In Civitatem nostram Albam Juliam, ex edicto nostro suae Cellitudinis Principali indictis & celebratis conclusi.

2r. A₄=4 sztlan levél.

Datum in Civitate nostra ALBA JULIA, die 20. Mensis Junij ultimè videlicet die congregationis nostrae praemissa. ANNO Domini Millefimo Sexcentesimo Octuagesimo Primo praescripto.

41.

[390.] *Kolozsvár, 1687.*

ARTICULI DOMINORUM MAGNATUM & NOBILIUM TRIUM NATIONUM REGNI HUIUS TRANSYLVANIAE; & Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorundem Comitiis ad diem decimum tertium Mensis Februarii, Anni praesentis Millefimi Sexcentesimi Octuagesimi Septimi, in Oppidum Fagaras ex edicto Suae Cellitudinis Principalis indictis & celebratis conclusi.

2r. A₆=6 sztlan levél.

Datum in Oppido Fagaras, die decimâ tertiâ Mensis Februarii. Anni praesentis 1687.

CLAUDIOPOLI. per Mich. Némethi, A. D. 1687.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1895 ÁPRIL 1-TŐL JÚNIUS 30-IG.

(Felolvasatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 július 1-én tartott igazgatósági ülésén.)

A lefolyt negyedévet a szerzemények sokasága és becses volta jellemzi. A gróf Kreith Béla-féle 1848/9-es ereklye-múzeum iratai és proklamációi, a lobrisi gróf Nostitz-könyvtárnak Münchenben árverés útján megszerzett hungarikumai, Lanfrancioni Enea könyvtárának 4000 darabnál többre menő anyaga, egy 101 kötetből álló ösnyomtatványgyűjtemény jutottak e negyedévben egyéb becses szerzeményeken kívül a könyvtár tulajdonába. Ezekon kívül egy olasz történelmi folyóiratnak csaknem teljes sorozatát, mely magyar vonatkozású dolgozatokkal telve van, szereztük meg. Hogy a szerzemények tekintetében ily rendkívüli becses és nagyterjedelmű anyagról számolhatunk be, azt a nagyméltóságú miniszterium kegyének köszönhetjük, mely lehetővé tette, hogy a könyvtár — a nélkül, hogy ezzel saját, a legszükségesebbre is alig elégséges dotatióját megterhelné — oly nagybecsű anyagnak jusson birtokába, melynek megszerzésére saját erejéből alig gondolhatott volna. A legnagyobb hálával kell megemlékeznünk a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő excellentiájának gondoskodásáról, melylyel úgy az ereklye-múzeum iratait, mint kivált a ritka szakértelemmel egybegyűjtött Lanfrancioni-féle könyvtárt a Nemzeti Múzeumnak megszerzé.

Mindezen nagymérvű gyarapodás a könyvtár alkalmazottjait sok tekintetben elvonta a könyvtári rendes belterjes munkálkodástól. Úgy a müncheni könyvárverés, mint a gr. Kreith-féle gyűjtemény átvétele, de különösen a Lanfrancioni-könyvtár megbecslése és a megtörtént vétel végrehajtása többszörös hivatalos kiküldetéseket, a hivatali helyiségen kívül való munkálkodást vontak maguk

után; s ha a könyvtári csekély számu személyzet — kivált a nyomtatványi osztályban — nem is volt képes feldolgozni e negyedév alatt mindazt, a mivel a könyvtár egy negyedév alatt gyarapodott, s így annál kevesebbé gondolhatott a megelőző negyedévek hátrálékainak feldolgozására: ezért bőven kárpótól a szerzemények becses és számos volta, melyekről az alábbi osztály jelentések részletesebben számolnak be és melyeknek megszerzéséhez maga a könyvtár a felkutatás, konstatálás és egyébb utánjárás által tetemes részben hozzájárult.

A hivatalos ügyforgalomban az iktatókönyv 272 számra, a kézbesítőkönyv 700 számra növekedett.

A könyvtár hivatalos kiadványának, a Magyar Könyv-Szemlének ez évi második füzete a pontos időben megjelent.

A Münchenben őrzött Hunyadi-leveltár csereügye, mely már 1888 óta van folyamatban, a könyvtár, illetőleg a Nemzeti Múzeum igazgatóságának hozzájárulása folytán e negyedévben a nagym. miniszterium jóváhagyásával befejezésre jutott és már csak az általunk felajánlott csereanyag átadása, illetőleg az országos leveltártól nyerendő kárpótlás átvétele van hátra.

A könyvtár egyes osztályainak állapotát feltüntető jelentések a következők:

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 581, ajándék útján 263, vétel útján (2708 frt 42 kr értékben) 523 drb, összesen 1367 drb nyomtatvánnyal s ezen kívül 699 drb apró nyomtatvánnyal gyarapodott.

A könyvtár helyiségeiben 417 egyén, 950 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 210 egyén 538 kötetet haszált.

Ezen negyedévben a könyvtár nyomtatványi osztályának anyaga több rendkívüli becses szerzeménnyel gyarapodott, a melyek közt első helyen áll a magyar bibliográfia szempontjából kiváló fontossággal bíró glagol misekönyv, mely 1494-ben nyomtatott Zenggenben, tehát harmadik azon legrégebb nyomtatványok között, a melyek Magyarországon láttak napvilágot. Az ó-szláv irodalomnak ezen eddig egyetlen felmutatható teljesnek mondható példánya a Nostitz grófok lobrisi könyvtárának elárvereztetése alkalmával 1505 márkáért került a múzeumi könyvtár birtokába. Az ugyanezen alkalmalmmal megvett 30 drb Magyarországra vonatkozó régi nyomtatvány közül felemlithetjük még a következő munkákat: 1. Zenoio Dominico. Il primo libro delle citta et fortezze principali del mondo. Velence 1567. (91 márka.) 2. Aeneas Sylvius. Historia Bohemica. Roma. 1475. (126 márka.) 3. Neue Zeitung von Komorn. 1594. (53 márka.) 4. Türkische, Moscovitische, Tartarische Zeitung. Freyburg. 1593. (56 márka.) 5. Oratio Leonardi Gorecii. Posnenia,

1577. (46 márka.) 6. Continuatio der zehenjähri gen Historischen Relation. I=IV Band. (125 márka.) 7. Eygentlicher-Bericht-wie Schwarzenberg-in nider Hungern gezogen. Prag. (61 márka.) Megvettük ezen felül az Archivio Storico cz. vállalat 54 kötetét 200 lira értékben, továbbá Kende bécsi antiquariustól 101 drb ősnymtatványt 295 frt 95 krért.

Külön kiemelendő azon rendkívül becses anyag, a mely a Lanfranconi Enea gyűjteményét képező könyvtárból a nm. vallás-és közoktatásügyi miniszterium intézkedése következtében szereztetett meg. A könyvek még nem lévén teljesen feldolgozva és szétválasztva — miután a gyűjteménynek a múzeumi könyvtárt nem érdeklő része előreláthatólag a többi hazai könyvtárak közt osztatik szét, — csak általánosságban konstatálhatjuk, hogy a ritkaságokban gazdag könyvár megszerzése nagybecsű gyarapodást jelent a nyomtatványi osztály anyagában. Erről részletesebben, a legbecsesebb darabok felemlítésével a jövő évnyegyedben számolunk be.

Az ajándékok közül Tóth Mike kalocsai jézus-társasági atya küldeményét emeljük ki, a ki az Afrikában elhalt Zimmermann István hittérítő hazánkfának kaffer nyelven írt hittani könyveit ajándékozta a könyvtárnak. Kivüle a következők járultak ajándékaikkal a könyvtár gyarapításához: Ambrus József (Kis-Oroszi), Áldásy Antal, Bubics Zsigmond kassai püspök, dr. C. Carecs (Buenos-Ayres.), ifj. Cholnoky Imre (Szatmár.), Dengi János (Lugos.), Dékány Mihály min. osztálytanácsos, dr. Fehér Gyula (Esztergom), ifj. Jankovics Béla, Kereszty István, Kún S., Márki Sándor kolozsvári egy. tanár, Nemes Antal, Rotschild K. frankfurti könyvtára, dr. Schönherr Gyula, dr. Surányi János (Győr), Székely Aladár, id. Szinyei József, Tagányi Károly, gróf Teleki Géza v. b. t. tanácsos, Ungváry Vilmos (Pozsony), továbbá Arad város polgármesteri hivatala, a budapesti tud. egyetem bölcsészeti karának dékáni hivatala és a kaliforniai kiállítás igazgatósága (San-Francisco.)

A negyedév folyama alatt összesen 1048 drb nyomtatványról készült cím lap és 860 repertorizáltatott. E mellett a nyári szünet beállta előtt megreklamáltuk a tekintélyes számmal levő késedelmes kikölesönzőknél maradt könyveket. A negyedév utolsó havában pedig úgyszólván a könyvtár összes munkaerejét a Lanfranconi gyűjteményből megvásárolt könyvek és térképekről készített cédulák megírása vette igénybe, annak megállapítása végett, hogy mit foglal magában a megvett könyvtár. Ily módon készült a 4228 drb könyvről és térképről összesen 1980 cédula, úgy hogy most már minden egyes könyv hiven és pontosan le van írva s nemcsak a könyvtár összes anyaga ismeretes, hanem könnyű szerrel kiválogatható lesz belőle mindaz, a mi a múzeumi könyvtár hiányait van hivatva pótolni.

II.

A hirlapkönyvtár a lefolyt évnegyedben vásárlás útján a következő új szerzeménnyel gyarapodott: Kun S. antiquártól (6 frt 50 krért) Szépirodalmi Közlöny (1858 július-szept.), Magyarország (az 1861. évf. egyes számai), Jókai (1894. évf. 1. fele bekötve) és hirlapmelléletek (9 csatakép, divatképek stb.), össz. 3 évf. 53 száma. Köteles példányként beérkezett 184 évf. 14,858 száma.

Bekötöttetett 85 kötet, kötés alá adatott 233 kötet. A kötési számla 125 frt 36 krt tesz ki, ezen kívül az előző negyedév 82 frtnyi számlája is kiegyenlítettett.

Revideáltatott 580 hirlap 10,945 száma, czéduláztatott 22 új és 39 régi hirlap. Reklamáló levél 123 küldetett szét, az ezekben reklamált 1216 hirlapszámból eddig 251 szám érkezett be.

Az olvasók száma 275 volt, ezek 731 kötetet használtak.

III.

A kéziratár ez évnegyedben 24 kézirattal s Thallóczy Lajos cs. kir. kormánytanácsos úr adományából egy festett hasonmással gyarapodott. Umhauser Károly adományán, egy XV. századi latin kéziratnak (Christianus Umhauser, Artificiosa memoria etc.) modern másolatán kívül a többi kézirat mind vásárlás útján került a múzeumba. Ezek közül nevezetesebbek a müncheni Rosenthal-féle árverésen a lobrisi könyvtárból vett »Acta et decreta synodi provincialis anni 1638 Tyrnaviae celebratae« című latin, egykorú kézirat, mely a Pázmány P. 1629-iki zsinatáról kiadott »Pozsonyban hozott határozatok«-hoz kötve (Szabó K. II. 454 sz.) maradt ránk, Továbbá Frankenburg Adolf szerződése, melyet az »Életképek« kiadásának biztosítására gróf Batthyány Kázmérral, Kossuth Lajossal, gróf Ráday Gedeonnal, Pulszky Ferenczcel és gróf Telcki Lászlóval kötött; továbbá Dobay Székely Sámuel perjogi följegyzései 1659-ből; Egressy Béni Zsoltár átiratai 1849-ből; s végre a Lanfranconi-gyűjteménynek hat kézirata, melyek között a nagyszombati egyházkerület 1790-iki térképei, XV. századi egy velencei olasz krónika s egy XVIII. századi olasz kézirat, melyben Németország földirati, történeti és politikai ismertetése van, a kiválóbbak. Mind e gyarapodások föl vannak dolgozva, minek következtében 1895-ről egy darab kézirat sincs hátrálékban.

Az évnegyed alati tovább folyt a növedéknapló rekonstruálására irányuló munka, az 1850—80. évek között érkezett bizonytalan provenienciájú kéziratok feldolgoztattak, s az 1881-től kezdődő rész helyreállítására került a sor. Megkezdett továbbá a latin kódexek inventáriumának elkészítése s a Hunyadi-levéltárért annak idején kiválasztott csereanyag gondos revízió alá vétetett. 68 kéz-

iratnak 75 czédulával való beiktatásán kívül 124 új czédula készült a növedék-napló rekonstruálásakor, vagyis összesen 199 új czédula osztatott be a katalógusba. Megkezdett a Pesty Frigyes levelezéseinek és Rómer Flóris irodalmi hagyatékának átnézése mindkét gyűjtemény megvásárlás céljából ajánlatot fel a könyvtárnak.

A kutatók száma 48 volt, ezek 122 kéziratot használtak.

IV.

A levéltár a lefolyt évnegyedben vétel útján 904, ajándék útján 8, összesen 912 darab irattal, nyomtatványnyal és pecsétlenyomattal gyarapodott. Ezek az osztály egyes csoportjai között következőkép oszlanak meg: középkori eredeti 8, másolat 2 db; újkori oklevél 83 db; levél 42 db; nemesi irat 6 db; az 1848/49-iki szabadságharcra, az emigrációra s azok szereplőire vonatkozó irat 536 db; 1848/49-iki kiáltvány 116 db; külföldi 112 db; genealogiai jegyzet 6 db; galvanoplasztikai pecsétlenyomat 1 db. Ajándékaikkal, illetve letéteménnyel Gerhárt György, Kammerer Ernő orsz. képviselő, gróf Kreith Béla, Szabó Sándor és Thallóczy Lajos cs. kir. kormánytanácsos urak gyarapították az osztályt. Vásárlásra 1354 frt 50 kr, és 60 bir. márka fordított; ide nem számítva a gr. Kreith Bélától megvásárolt 1848/49-es gyűjteményre fordított összeget, melynek fedezéséről a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium külön alapból gondoskodott.

A szerzemények között első helyen kell említenünk épen a gróf Kreith-féle gyűjteményt, mely a levéltárnak az 1848/49-iki szabadságharcra vonatkozó csoportját úgy számban, mint tartalomban igen gazdag és becses anyaggal szaporította. Magára a szabadságharcra vonatkozó iratok száma 170 db-ra rúg, ehhez járul 262 emigrationalis irat és pedig a törökországi emigratio hivatalos iratai 1849 aug. 23-ától 1851 október 8-áig (162 db), Eber Nándorhoz intézett levelek gróf Csáky Tivadartól, Kiss Miklóstól, Klapka Györgytől, Kmety Györgytől, Komáromi Györgytől, Türr Istvántól s másoktól (96 db), Kossuth Lajos levele Lorberer Sándorhoz, 1868. december 14-iki kelettel stb. továbbá 23 db irat az abszolutizmus korából, Széchenyi István gróf egy év nélküli eredeti levele Klauzál Gáborhoz stb. Az 1848/49-iki kiáltványok s egyéb apró nyomtatványok csoportja 67 magyar, 15 osztrák kiáltványnyal, 30 osztrák röpirattal gyarapodott e gyűjteményből. Az összes iratok száma 581 db.

Ugyancsak e csoport anyagának kiegészítéséhez járul a néhai Tanárky Gyula, Kossuth bizalmas embere örökösaitől megvásárolt iratgyűjtemény, mely Tanárkynak 1849 november 20-tól 1867 június 10-éig vezetett 25 kötetnyi naplóján s 36

darabra menő levelezésén kívül a vöröstoronyi szoroson át menekültek úti naplóját (1849 július 20-tól a török terület elhagyásáig) a kutahiai emigránsok: Ács Gedeon, Berzenczey, Bíró Ede, Ihász Dániel, Kalapsza János, Katona Miklós, László Károly önéletrajzi jegyzeteit s Kossuthnak több eredeti levelét és fogalmazványát foglalja magában,

A nemesi iratok gyűjteménye a következő 6 dbbal gyarapodott: 1. 1415. márczius 12. Konstancz. Zsigmond német-birodalmi czimeres levele Bossányi Márton részére. 2. 1606. május 1. Kolozsvár. Várkony Mihály czimeres levele Bocskai Istvántól. 3. 1615. január 27. Bécs. Gerthard Orbán czimeres levele II. Mátyástól. 4. 1634. márczius 10. Bécs. Várkony Mihály, Borbély András s Kéczkely György és András czimeres levele II. Ferdinándtól. 5. Oláh János czimerkerő folyamodványa az 1668. november 24-én kelt megerősítési záradékkal. 6. Juhász Ferencz czimerkerő folyamodványa az 1690. ápril 21-én kelt megerősítési záradékkal.

A kutatók száma 16 volt; ezek 3686 iratot használtak.

Feldolgoztatott 1310 db, ezek között a negyedév összes új szerzeményei.

A levéltár egyes csoportjaiba beosztatott 294 középkori, 1319 újabbkori irat, 6 nemesi irat, összesen 1619 darab.

Rendezés alatt van az 1848/49-iki kiáltványok gyűjteménye és a báró Balassa család levéltára.

A családi levéltárakból az iratok elenchesai kiválasztattak és külön csoportban egyesítették. Ilyen módon a Kállay, báró Jeszenák, gróf Forgách, Hanvay, Dobos, Ibrányi, gróf Bethlen, Máriássy, Soós, Görgey, gróf Berényi, Motesiczky, Justh, Beniczky, gróf Esterházy, Kapy, Kisfaludy, Beesky, Sombory, Báró Dóry családok levéltáraitól váltak a levéltári lajstromok hozzáférhetőkké, melyek jelentékenyen előmozdítják az egyes levéltárak használhatóságát és egyelőre sikerrel pótolhatják a múzeumi levéltár által tervebe vett részletes lajstromokat, miknek elkészítése az idő és az eszközök elégtelensége miatt még igen sok ideig aligha lesz keresztülvihető.

A levéltár személyzete e munkák végzése mellett részt vett a müncheni levéltári csere anyagául szolgáló kéziratok revideálásában és a Lanfranconi Enea örökösaitől megvásárolt nagy könyvgyűjtemény lajstromozásában.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1893/94-BEN.

A Somogyi-Könyvtár 11-ik, azaz 1893/94. évi állapotáról Reizner János könyvtári igazgató a következő jelentésben számol be.

Az olvasóterem 1893-ik évi szeptember hó 1-én újra megnyitván, a 1894 június hó 6-ig terjedő 221 látogatási napon összesen 6846 olvasó használta a könyvtárt. E létszámba be van tudva azon 13 olvasó is, kik az 1893-ik évi július-augusztusi szünet alatt buvárkodtak.

A 6846 olvasóból a délelőtti időszakra 192 esik; a délutáni olvasók közül pedig hétfőn és csütörtökön a 6—7 órai időszakban 466 olvasó használta a könyvtárt.

A 6846 olvasó összesen 7139 művet használt.

A könyvtár használatának havonkénti eredményét a következő táblázat tünteti elő:

Év és hó	Hány nap volt nyitva	Az olvasók száma				Az olvasók		A használt munkák száma
		dél-előtt	dél-után	összesen	napi átlag	leg-kisebb száma	legna-gyobb	
1893 szeptember	25	8	650	688	27 ¹³ / ₂₅	2	54	710
» október	26	13	1095	1108	42 ¹⁶ / ₂₆	18	75	1133
» november	25	28	1182	1210	48 ¹⁰ / ₂₅	22	84	1265
» december	21	13	1004	1017	48 ⁹ / ₂₁	31	81	1034
1894 január	25	35	743	778	31 ³ / ₂₅	22	55	815
» február	23	28	640	668	29 ¹ / ₂₃	13	46	695
» márczius	22	19	1197	516	23 ¹⁰ / ₂₂	13	41	545
» április	25	23	448	471	18 ²¹ / ₂₅	9	39	513
» május	24	20	329	349	14 ¹³ / ₂₄	4	34	382
» június	5	5	36	41	8 ¹ / ₅	5	11	47
Összesen	221	192	6654	6846	30 ¹¹ / ₂₂₁	—	—	7139

A 6846 olvasó közül társadalmi állás és foglalkozás szerint volt: 12 lelkész, használt 17 művet; 158 tanár, tanító, használt 296 művet; 6161 tanuló, használt 6191 művet; 8 író, használt 10 művet; 12 ügyvéd, használt 14 művet; 8 katona, használt 12 művet; 10 törvényhatósági tisztviselő, használt 10 művet; 43 állami tisztviselő, használt 52 művet; 73 pénzügyi, biztosi-tási, közlekedési tisztviselő, használt 74 művet; 137 orvos, használt 238 művet; 2 gyógyszerész, használt 2 művet; 2 birto-kos, használt 2 művet; 6 gazdatiszt használt 6 művet; 4 építész, használt 4 művet; 14 építészeti s műipari hivatalnok, használt 15 művet; 3 kereskedő, használt 3 művet; 25 kereskedelmi hiva-talnok, használt 25 művet; 68 házbirtokos és magánzó, használt 68 művet; 100 nő, használt 100 művet.

A könyvtár helyiségeit és berendezését 192 férfi és 75 nő, tehát összesen 267, legnagyobb részben vidéki látogató tekintette meg.

A gyarapodás, nevezetesen a beszerzés és adományozás következő eredményt tüntet fel:

Az 1892/93. év második felében a beszerzési alaphól még fennmaradt összeg terhére vétetett 46 mű 74 kötetben s 2 füzetben, továbbá 5 hírlap, 16 szaklap és folyóirat, 11 füzetes vállalat, összesen 621 frt 37 kr értékben.

Az előző évi póstaköltségre s apróbb kiadásokra felvett alaphól vétetett 3 mű 3 kötetben s 12 apró nyomtatvány, összesen 11 frt 50 kr. értékben.

Az 1894. évre könyvbeszerzésre előirányzott 1000 frt alap terhére f. évi január hó 1-től június hó 30-ig beszereztetett 38 mű 60 kötetben, 4 füzetben, továbbá 5 hírlap és folyóirat, 8 füzetes vállalat, összesen 409 frt 63 kr. értékben.

Az 1894. évi póstaköltségre s apróbb kiadásokra felvett alaphól vétetett 3 mű 4 kötetben, összesen 6 frt 06 kr. értékben.

Alapítványi tagilletmény czimén a könyvtár 1893. évi július hó 1-től 1894. évi június hó 30-ig 7 művel 7 kötetben gyarapodott, s másodpéldányokért csere útján 5 mű 5 kötetben és 11 apró nyomtatvány szereztetett be.

Adományból befolyt 198 kötet, 399 füzet, 2129 apró nyomtatvány, 1 kép s különböző lapokból 282 szám.

Az adományozók sorából Kovács Albert és Német József uraknak tekintélyes számú adománya említendő fel. A Magyar Tudományos Akadémia, a vallás- és közoktatásügyi, a földmívelési m. kir. miniszteriumok, a magyar földrajzi társulat, a m. kir. földtani intézet, az orsz. m. kir. statisztikai hivatal, a magy. mérnök- és építész-egylet stb. hivatalos kiadványaikat ezen évben is megküldötték a könyvtárnak.

Az előző év második felében a könyvkötésre előirányzott alap terhére beköttetett 12 hírlap és 139 mű 845 kötetben, összesen 522 frt 25 kr értékben.

Az 1894. évi beszerzési alap terhére pedig beköttetett 156 mű, 16 hírlap 270 kötetben, összesen 223 frt értékben.

A könyvtár czimtározott és rendezett állománya 1893 június végével 24,551 műre terjed, a mely 50,916 kötetet, illetőleg 46,738 darabot képviselt.

Ezzel szemben az 1894 június hó 30-án megejtett lezárás szerint a könyvtár czimtározott és rendezett állományának szakonkénti mennyisége következő:

Inc.	130 mű	144 kötet	121 drb.
A.	6615 »	12036 »	10634 »
B.	2004 »	3079 »	2796 »
C.	662 »	1114 »	1032 »
D.	1089 »	1736 »	1556 »

E.	2138 mű	3953 kötet	3712 drb
F.	2223 »	3871 »	3578 »
G.	5315 »	10717 »	10162 »
H.	3811 »	8101 »	7101 »
I.	796 »	6719 »	6525 »
Összesen 24783 mű		51470 kötet,	47217 drb.

Ezen mennyiségből a városi beszerzésekből, vagy más adományokból származó művek száma 5447, a mely 9721 kötetet, illetőleg 9062 darabot képvisel.

Az iktatóba 1893-ban 104, 1894-ban pedig június hó végéig 67 különféle ügyirat érkezett be, a melyek mind elintéztettek.

Az 1893. évi július-augusztusi szünidő alatt a III. számú terem és az olvasóterem tisztogatása lett elvégezve, a mikor minden egyes könyv gondos leporolás és megvizsgálás alá vétetett.

A főrealiskola épülete a szegedi kir. itélőtáblának engedtetvén át, a könyvtár ideiglenes elhelyezésével járó munkálatok fogantatosítása végett a könyvtár 1894 június hó 6-án bezáratott.

A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG KÖNYVTÁRA.

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend központi könyvtáráról a Magyar Könyv-Szemle 1878-ik évi folyama hozott Kuncze Leótól részletes ismertetést. Dr. *Récsei Viktor* a főapátság ez idő szerinti könyvtárnoka e könyvtárt a folyó 1894/95. év telén Horváth Károly könyvtári segédtsízt segítségével összeszámította, s e munka eredményéről litografált füzetben adott számot. Ennek adatai szerint az egyes tudományszakok a könyvtárban a következő arányban vannak képviselve:

Theologia moralis	912 mű =	1694 kötet	— füzet.
Theologia ascetica	3998 » =	5018 »	— »
Theologia pastoralis	416 » =	587 »	46 »
Catechetica & homiletica	481 » =	690 »	86 »
Theologia encyclopaedica	1109 » =	2728 »	— »
Theologia biblica	2575 » =	4080 »	— »
Patristica	985 » =	2011 »	— »
Vita sanctorum	931 » =	1272 »	72 »
Theologia dogmatica	1392 » =	2669 »	— »
Jus canonicum	1678 » =	2822 »	258 »
Liturgia	758 » =	1049 »	201 »
Summi pontifices	237 » =	373 »	81 »
Historia monastica	647 » =	972 »	— »
Historia jesuitica	263 » =	321 »	— »

	— mű =	— kötet	1391 füzet.
Schematismi ecclesiastici			
Historia eccl. Hungariae	229 » =	363 »	— »
Historia conciliorum	167 » =	444 »	44 »
Historia ecclesiastica	995 » =	3017 »	— »
Német szépirodalom	1211 » =	3578 »	— »
Németre fordított szépirodalom	467 » =	1588 »	— »
Angol és francia szépirodalom	440 » =	961 »	— »
Olasz, spanyol és szláv szépirodalom	317 » =	505 »	26 »
Közepkori és újabb latin irodalom	772 » =	1051 »	76 »
Aesthetika	706 » =	1072 »	78 »
Philosophia	1355 » =	2617 »	104 »
Miscellanea	5854 » =	284 »	2618 »
Collecta	1955 » =	197 »	1048 »
Paedagogia	1074 » =	1374 »	336 »
Historia literaria	263 » =	536 »	30 »
Encyclopaedia	289 » =	1912 »	188 »
Medica	1327 » =	2365 »	38 »
Természetrész	958 » =	2026 »	138 »
Latin klasszikus irodalom	503 » =	2456 »	41 »
Latin nyelvészet, szótárak	287 » =	629 »	24 »
Keleti nyelvtanok, szótárak	387 » =	787 »	13 »
Görög nyelvészet, szótárak	344 » =	815 »	71 »
Görög klasszikus művek	258 » =	1327 »	30 »
Általánosnyelvészet, folyóiratok	291 » =	865 »	26 »
Német, angol, francia nyelvészet	435 » =	972 »	39 »
Physica	553 » =	115 »	67 »
Chemia	128 » =	159 »	28 »
Mathematica	562 » =	1167 »	55 »
Astronomia és meteorologia	268 » =	470 »	57 »
Mezőgazdaság, ipar, kereskedelem	462 » =	660 »	154 »
Természetjog	372 » =	726 »	12 »
Római jog	168 » =	546 »	— »
Magyar jog	427 » =	621 »	105 »
Más nemzetek jogai	499 » =	786 »	128 »
Politika	516 » =	808 »	48 »
Régi politikai hírlapirodalom	63 » =	472 »	12 »
Földrajz	560 » =	1295 »	43 »
Utleírás, helyrajz	626 » =	1118 »	51 »
Művelődéstörténet	188 » =	257 »	64 »
Diplomatika, numismatika	212 » =	384 »	40 »
Chronologia, genealogia	237 » =	544 »	18 »

Hadtörténet, heraldika	117 mű =	163 kötet	27 füzet.
Ókori történet	226 » =	611 »	18 »
Archaeologia	376 » =	798 »	40 »
Inscriptiók, történeti szótárak	106 » =	546 »	18 »
Egyetemes történelem	355 » =	1802 »	16 »
Magyarország története	456 » =	962 »	62 »
Magyar genealogia. Ausztria története	110 » =	347 »	6 »
Osztrák örökös tartományok története	406 » =	692 »	24 »
Biographia	399 » =	598 »	62 »
Németország története	384 » =	922 »	19 »
Angol és szláv történelem	228 » =	457 »	7 »
Francia- és Olaszország története	286 » =	678 »	12 »
Három nagy történeti gyűjtemény	407 » =	35 »	— »
Más nemzetek története	251 » =	609 »	7 »

*

Magyar Könyvtár.

Magyar ősnymtatványok, miscellanea	2211 mű =	379 kötet	1277 füzet.
Archaeologia, diplomatika, történelem segédtudományai	358 » =	483 »	103 »
Egyetemes történelem	207 » =	287 »	— »
Magyar történelem	597 » =	757 »	— »
Politika	36 » =	116 »	— »
Országgyűlési emlékek	340 » =	406 »	192 »
Jog- és államtudomány	671 » =	556 »	351 »
Földrajz, út- és helyrajz	253 » =	368 »	— »
Szentírás és hitágazattan	797 » =	813 »	326 »
Egyházi szónoklat, folyóiratok	888 » =	737 »	701 »
Egyházjog és történelem	539 » =	442 »	307 »
Bölcsészet és neveléstan	674 » =	518 »	340 »
Mezőgazdaság, ipar és kereskedelem	254 » =	180 »	168 »
Természet- és mennyiségtan	1108 » =	1100 »	319 »
Encyclopaediák	72 » =	814 »	16 »
A M. Tud. Akadémia értekezései	1278 » =	245 »	— »
Magyar nyelvészet	853 » =	1001 »	182 »
Ókori klasszikusok magyar fordításai	317 » =	358 »	18 »
Magyar irodalomtörténet	370 » =	711 »	123 »
Regény- és új irod. folyóiratok	46 » =	126 »	19 »

Régibb magyar irodalom	524 mű =	840 kötet	151 füzet.
Újabb magyar szépirodalom	1131 » =	1320 »	89 »
Magyar benzéések művei	270 » =	648 »	380 »
	*		
Díszművek	159 » =	190 »	133 »
A bécsi akadémia kiadványai	7284 » =	308 »	— »
Paur Iván hagyatéka	2809 » =	4695 »	195 »
Újabbban katalogizált, de be nem sorozott művek	1235 » =	1532 »	56 »
Rendezés alatt álló művek	mintegy 1000 »		
Kettős példányok	4835 » =	17198 »	3467 »

A könyvtár összes anyaga ez adatok szerint 82,433 mű, 120,031 kötetben és 17,589 füzetben.

Ez összeszámitás érdekesen demonstrálja a könyvtár gazdagságát. Hiánya gyanánt kell azonban konstataálnunk, hogy az elhelyezés sorrendjét véve irányadóul, nem ad mindenütt világos képet az egyes szakok számadatairól; nevezetesen a diplomatika az éremtannal, a kortan a genealogiával, a hadtörténet a heraldikával, a magyar genealogia Ausztria történetével (!) kerülve egy-egy szekrénybe, a jegyzékből lehetetlen megtudni, hány darabbal van az illető szakok mindenike a könyvtárban képviselve. Ép ily kevésé érthető a megkülönböztetés Ausztria történelme és az osztrák örökös tartományok története között.

A könyvtár egyik külön csoportját képezik *magyar könyvtár* czim alatt, a mely ismét szakok szerint felosztva, a könyvtár magyar nyelven írt munkái. E gyűjtemény feltéve, hogy lehetőleg teljes, a magyar nemzeti irodalomról van hivatva könnyen áttekinthető képet nyújtani; de épen ebből a szempontból már az első tételnél fel kell akadnunk azon, hogy épen a magyar irodalom zsengei, az 1711 előtt nyomtatott művek, az ú. n. magyar ősnymtatványok a *miscellaneákkal* kerültek egy kategóriába, és így a jegyzék épen azt a kérdést hagyja válasz nélkül, a mely a magyar bibliografia szempontjából első sorban szokott egy könyvtár jelentőségének megítélésénél felmerülni.

Mindezt azonban csak jóakarató megjegyzés gyanánt mondtuk el, s legkisebb szándékunk sincs megvonni elismerésünket a könyvtár ez idő szerinti vezetőjétől, a kit bizonyára az elődjétől átvett hagyományok kötöttek, s a ki dicséretes buzgalommal kívánta felhívni a tudományos körök figyelmét a gondjaira bízott könyvtár gazdagságára.

SZAKIRODALOM.

Glück Soma, Magyar Könyvészet. 1894. *Budapest. Kiadja a »Magyar könyvkereskedők egylete« 1895. LVII+284 l.*

I. Magyar könyvészet 1894. II. Zeneművek jegyzéke. III. Könyvkereskedelmi üzletezintár. IV. Közhasznú üzleti tudnivalók. Szerkesztette Glück Soma. Ily czim alatt és ilyen tartalommal jelent meg a Magyar könyvkereskedők évkönyvének ötödik évfolyama. E mű, mely a Magyar Könyvszemle régi folyamának melléklete, a Horváth Ignác által szerkesztett *Magyar Könyvészet* nyomdokába lépett, ma az egyetlen számbavehető könyvészeti kimutatás egy év megjelent nyomtatványairól. S a mint örvendetesen tapasztaljuk, a kezünk alatt levő évfolyam több tekintetben felülmúlja előzőit. Hiányai ugyan még most is vannak, mivel leginkább csak a Könyvkereskedők egyletének beküldött nyomtatványok felsorolására szorítkozik s így különösen a vidéki nyomdák termékei közül sok kimaradt, de mindemellett látszik, hogy a szerkesztő azonkívül mindent elkövet arra nézve, hogy egyébként mennél teljesebbé s érdekesebbé tegye kötetét. Használhatóbbá pedig az által igyekezett tenni, hogy a könyvészeti kimutatáson kívül Szinnyei Józsefnek folyóiratunkban közölt összeállítására alapján adja az 1895-ben megjelent magyar hirlapok jegyzékét, továbbá a könyvkereskedők, könyvkiadóvállalatok, antiquáriusok, kölcsönkönyvtárak, zeneműkereskedők, könyvnyomdák stb. névtárát.

Megelőzi a kötetet *Wigand Ottó* kassai, majd pesti és lipcsei nyomdásznak életrajza Sennowitz Adolftól, a Wigand által kiadott művek bibliografiájával. Ilynemű dolgozattal érdekesebbé tenni a kötetet, igen jó gondolat volt a szerkesztőtől s óhajtjuk, hogy folytassa tovább is a sorozatot, mert az ilynemű közlemények több érdekes művelődéstörténeti adalékot s bibliografiai kérdés megoldását tartalmaznak.

Dr. Dézsi Lajos.

Revue internationale des Archives, des Bibliothèques & des Musées. *Publié par Ch.-V. Langlois, Henri Stein, Lucien Herr, Justin Winsor, Salomon Reinach, Ad. Venturi.* Páris, 1895. 8-r.

Párisban egy érdekes vállalat indult meg, mely a levéltárak, könyvtárak és múzeumok közös organumául kíván szolgálni.

A Revue internationale des Archives, des Bibliothèques et

des Musées cím alatt évenként háromszor, márcziusban, júliusban és decemberben megjelenő folyóiratot a H. Welter könyvkereskedő cég adja ki, s a levéltárak részéről *Langlois*, a párisi *Faculté des lettres* rendk. tanára és *Henri Stein* francia állami levéltárnok, a könyvtárak részéről *Lucien Herr*, a párisi *École normale supérieure* és *Justin Winsor*, a cambridgei Harvard-egyetem könyvtárnokai, s a múzeumok képviselőjében *Salomon Reinach*, a saint-germain-en-laye-i *Musée National* assistense és *Ad. Venturi*, római egyetemi tanár osztoznak a szerkesztés feladatában.

Az új vállalat 1895 elején adta ki tájékoztató prospektusát, feltárta az okokat, melyek keletkezését szükségessé tették, és munkaprogramjában biznyságot tett arról, hogy megindítói teljes készütséggel és céltudatosan fognak hozzá a kitűzött feladatnak megvalósításához.

A tudományos folyóiratok nagy száma mellett, melyek vagy kizárólag a bibliográfia, levéltártan és muzeográfia érdekeit szolgálják, vagy pedig kisebb-nagyobb terjedelmű rovatokban foglalkoznak az idevágó kérdésekkel, régóta szükség van egy cenzuráló szemlére, mely e tudományágak művelésének eredményeit egységes képben ismertesse meg velünk, s egy közös fórum tekintélyével támogassa ez egymással rokon szakkörök tudományos érdekeit.

Ilyen közös fórum szerepére vállalkozik a *Revue internationale*, mely 1. kritikái ismertetéseket közöl a levéltártan, a bibliográfia és könyvtártan, s a muzeográfia tudományágainak köréből megjelenő összes könyvekről és folyóiratokról, 2. lehetőleg teljes krónikáját szándékozik adni a levéltárak, könyvtárak és múzeumok beléletének, ismertetve szervezetüket, szabályaikat, szerzeményeiket, katalógusaikat s a személyzetükben beálló változásokat stb.

Ehez képest minden kötete három füzetből fog állani, melyek 4—4 ívnyi terjedelemben külön-külön szentelvek a levéltáraknak, a könyvtáraknak és a múzeumoknak, s külön lapszámzással vannak ellátva. Minden füzet három főrovatra oszlik; az első az illető tudományág általános érdekű kérdéseivel foglalkozik, a második az intézetek krónikáját, a harmadik a szakirodalom kritikai szemléjét és bibliográfiáját tartalmazza.

A vállalatból, melynek célját az elmondottakban igyekeztünk vázolni, az első kötet első füzete fekszik előttünk, mely a szerkesztők programján kívül *Archives* címmel a levéltári rész első füzetét tartalmazza. Ebben *Langlois* a levéltártanról (*science des archives*) értekezik; széles mederben fejtegeti a levéltárak céljait s az eszközöket, a miknek segítségével azok elérésére törekednie kell; ismerteti a különféle beosztási és kezelési rendszereket. Cikkében, mely a levéltárak szervezése terén elért eredmények resuméjét adja elénk, jól esik látnunk a méltatást,

melyben Fraknoi Vilmosnak s az általa létesített iskolának a vatikáni levéltár kiaknázása körül kifejtett érdemeit részesíti. A *Chronique et mélanges* rovatban *Ernest G., Atkinson* az angol, *E. Gigas* a dán levéltárakról közölnek ismertetéseket; hosszabb szemle foglalkozik a francia levéltári ügy s a köztársaság egyes provinciális levéltárai állapotával. Ezekon kívül még a vatikáni levéltárról és a németországi, belga, németalföldi, portugál és orosz levéltárakról találunk érdekes közleményeket. A szakirodalom rovatában a főhelyet foglalja el a *Bibliographie rétrospective des périodiques*, mely egyes szakfolyóiratok tartalmának ismertetését kezdi meg keletkezésüktől maig. Az első ilyen ismertetések a *Le Cabinet Historique* (1855—1883) s ennek folytatása, a *Bulletin des Bibliothèques et des Archives* (1884—1889), a *Bibliothèque de l'École des Chartes* (1839—1894), az *Archives des Missions* (1850—1889), a *Nouvelle Archives des Missions* (1891—1893), a *Revue des Bibliothèques* (1891—1894), az *Archivalische Zeitschrift* (1876—1894) és a *The English historical review* (1886—1891) értekezéseinek czimeit sorolják fel. A *Comptes rendus* rovatban könyvismertetéseket találunk, melyek alá jobbára az egyik szerkesztő, Henri Stein nevét rejtő H. S. betűk vannak jegyezve; s végül a német, angol, belga, spanyol, francia, olasz és hollandi szakirodalom legújabb termékeinek bibliografiája zárja be a füzet érdekes közleményeit.

A füzet teljes tartalmáról, valamint a folytatásokról is folyóiratunk illető rovatában, a *Folyóiratok Szemléjében* fogunk a rendes módon beszámolni; a jelen sorok egyedüli célja tájékoztatást nyújtani az eszközök felől, melyekkel a szép remények közt meginduló vállalat kitüzött céljának megvalósítására törekszik.

A szerkesztők programjuk végén közlik azon szaktudósok nevét, kiknek támogatását sikerült eddig folyóiratuk számára megnyerni. A francia, angol, német, osztrák, olasz, orosz, hollandi és belga, svájci, dán, svéd, lengyel stb. szakirodalom kiváló munkásainak neveivel találkozunk a névsorban, kiknek közreműködése biztosítja a vállalat nemzetközi jellegét. Hazánkból egyelőre csupán *dr. Pósta Béla* nemz. múzeumi őr és a németül író *Zimmermann Ferencz* nagyszombati levéltárnok szerepelnek a munkatársak között; az előbbi a múzeumi, az utóbbi a levéltári tudományokat képviseli, tehát a tulajdonképeni bibliografiának még nincs is képviselője. Reméljük azonban, hogy ezen a hiányon rövid idő alatt segítve lesz; a Magyar Könyvszemle a maga részéről már is sietett az új folyóirattal összeköttetésbe lépni, s így ha másként nem, ez uton is biztosítva lesz ama jogos kívánságunk teljesülése, hogy a könyv- és levéltári tudományok nemzetközi közlönyében a magyar érdekek is kellő figyelemben részesüljenek.

D. Gy.

Die Handschriften in Göttingen. Universitätsbibliothek. 3. (*Nachlässe von Gelehrten, Orientalischen Handschriften. Handschriften im Besitze von Instituten und Behörden. Register zu Bd. 1—3.*) Berlin, 1894. (*Verzeichniss der Handschriften in Preussischen Staate. I. Hannover 2.*) 8-r. VIII. + 551 + 244 l.

E nagybecsű vállalat az előttünk fekvő harmadik kötettel befejezést nyert. A jelen kötet tartalmát főleg a keleti nyelvű kéziratok teszik, de e mellett azon különféle kézirat-gyűjtemények ismertetését is adja, melyek különféle göttingai intézetek vagy hatóságok tulajdonából mentek át az egyetemi könyvtár birtokába. A keleti nyelvű kéziratok e folyóirat olvasóit alig érdeklik, velök ezért bővebben nem is foglalkozunk. Amúgy is legnagyobb részt újabb keletűek, így pl. az arab nyelvű kéziratok között nagyon sok az Ewald által jelen században összegyűjtött munkák másolata.

Az egyes intézeteknek vagy magánosoknak a könyvtár tulajdonába átment gyűjteményei közt első helyen áll a göttingai német társaság iratgyűjteménye, melynek csak egy részét tartalmazza a jelen kötet. A gyűjtemény túlnyomó része a *Hist. lit. 115.* szakba van beosztva, s tartalmát már előzőleg ismertettük. A jelen kötetben leírt kéziratok 11 dobozt töltenek meg, az 1—4 doboz leveleket tartalmaz az 1738—1784. évekből, a többiek a társaság tagjainak munkálatait, túlnyomólag beszédeket foglalnak magukba.

A magán-gyűjtemények volt tulajdonosai a következők: Achenwall Gottfried, Asch György (Jeginkább keleti kéziratok), Beckmann János, Blumenbach, Böhmer Lajos György, Eichhorn Károly Frigyes, Gauss, a híres matematikus, Heeren, Hermann, Heyne, Lagarde, Mayer, Meibom, Meiners, Michaelis (szintén nagyrészt keleti kéziratok), Münchhausen (jogi gyűjtemény), Pütter, Sauppe, Uffenbach, Wagner Rudolffhoz intézett levelek, Weber Vilmos és Wüstenfeld Tivadar hagyatéka. Érdekesek ezek között Achenwall hagyatéka, mely nagyrészt jogi s történelmi kéziratokat, Böhmeré, mely északi Németország történetére, és Wüstenfeldé, mely Olaszország történetére tartalmaz kéziratokat. Magyarországra vonatkozó kézirat elvétve fordul elő, így *Achenwall 82.*, mely H. (talán Hardenberg,) kezétől származó Pro memoria über Ungarn cz. kéziratot s Achenwall jegyzeteit *Büsching Beschreibung von Hungarn 1771. cz.* munkájához tartalmazza. Megemlítjük még, hogy a *Michaelis* gyűjtemény 324. sz. kötete Halmágyi Istvánnak gr. Teleki Pál nevében Michaelishez írt levelét tartalmazza.

E gyűjteményeken kívül még az egyetemi könyvtárnak 1802-ben alkotott u. n. diplomatikai apparatusa és pár apróbb töredékes gyűjtemények ismertetését találjuk. A diplomatikai gyűjtemény fő részét az 500-on felüli latin és német oklevelek teszik, ezek között két glagol nyelvű is van 1523 illetve 1534-ből Novigradra és Frangepán Istvánra vonatkozó.

A kötetet egy külön lapszámozással ellátott általános, mind

a három kötetre kiterjedő index zárja be, melynek szerkezete mintául szolgálhat minden egyéb hasonló vállalatához. Az általános index betűsoros, míg az arab, perzsa és török kéziratoké hármassal, u. m. cím, szerző, illetve tulajdonos és tárgyszerinti. A többi keleti nyelvű kéziratok indexe személy és tárgyszerinti.

Végezetül kipótöljük még a hiányokat, melyek az előző ismertetésekben előfordulnak, közölvén azon Magyarországra vonatkozó kéziratokat, melyek előbb figyelmünket kikerülték. Ezek: *Theol.* 187. XVIII. századbeli 92 oldalnyi kézirat, melyet 1798-ban Benkő J. ajándékozott a göttingai könyvtárnak. Tartalmazza az 1545 és 1555-iki erdődi zsinatok végezéseit, azonkívül (75. l.) *Chronologicae consignationes de . . . Dragfiorum familia 1383—1555.* *Theol.* 256. XVII. századbeli kézirat, tartalma a Major catechesis Raco-viana; (107. l.) *Summa professionis doctrinae de uno vero deo . . . per ministros ecclesiae Claudiopolitanae aliosque . . . pastores in Transylvania et Hungaria in hac doctrina . . . consentientes.* Claudiopoli 1570. A leírók szerint alighanem nyomtatott műről vett másolat. *Theol.* 299. 1683 körül, (25. l.) »Regulae circa Christianorum omnium . . . reunionem . . . pro facilitate pacis exultantium et protestantium Hungarorum collectae.« *Theol.* 312. (76. l.) *Inscriptio Köleseriana.* *Theol.* 313. (132. l.) *Betr. die Verfolgung in Ungarn und die Unruhe der Kirche zu Pressburg 16. Juli 1696.* *Lunob.* 2. (141. b. l.) *Archidiaconi ecclesiae Albensis Transylvaniae in Mathiam regem Hungariae epitaphium.* *Hist.* 657. (VII. k. 351. l.) János király és I. Ferdinánd közti szerződés 1538-ból. (XVIII. k. 102. l.) *Explanatio compendiosa . . . juris, quod . . . Ferdinando . . . Regi . . . ad regnum Hungariae competit auctore Beato Widman etc.* 1531. E kötet általában Mária királynéra vonatkozó számos okmányt tartalmaz. *Hist.* 623. Boesckayra vonatkozó okiratok. *Jurid.* 8. (X. k. 308. l.) *Rechtfertigung des Aufstandes und Aufforderung zur Unterstützung, Kaschau 24. April 1605.* unterzeichnet von Nic. Segner, Mich. Dengeligi, Steph. Legni und Joh. Dersfi. *Phil.* 60. (512. l.) *Der sächs. Theologen Bedencken Von Ungar. Religionswesen.* 16. 7. 1691. *H. lit.* (202. l.) Gottfried Schwarz, *Catalogus scriptorum de rebus omnis generis Hungariae bis 1783.* Megemlítem végül a *Philol.* 36. számot, mely a göttingai Corvin-kódex ismeretét tartalmazza.

Áldásy Antal.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezés. Ő cs. és apostoli királyi felsége a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére f. évi június 29-én kelt legmagasabb elhatározásával dr. *Fejérpataky László* egyetemi magántanárt, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgató őrét, a budapesti kir. magyar tudományegyetemhez az oklevél- és czímertan nyilvános rendes tanárává nevezte ki.

Miniszteri látogatás a M. Nemz. Múzeum könyvtárában. Dr. *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter f. évi június 27-én a Magyar Nemz. Múzeumot Pulszky Ferencz, a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelője és Szmracsányi Miklós osztálytanácsos kíséretében meglátogatta. Ez alkalommal hosszasabban időzött a múzeum könyvtári osztályában és Szalay Imre igazgató, Fejérpataky László igazgatóőr és az egyes csoportok vezetőinek kalauzólása mellett az összes gyűjteményeket alaposan megtekintette s nemcsak a könyvtár szervezete és az ügykezelés módja felől szerzett beható tájékozást, de a hely és személyzet hiányából kifolyó kívánalmak jogosultsága felől is alkalom nyílt meggyőződnie. A miniszter nyilatkozataiból alapos reményt meríthettünk arra nézve, hogy e kívánalmak nagyobb része már a közel jövő folyamán kielégítést fog nyerni.

A múzeumi ügyek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban. Dr. *Wlassics Gyula* miniszter a vezetése alatt álló vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium részére új ügy- és személyzeti beosztást állapított meg. Az új intézkedés értelmében az eddigi IX. ügyosztály ügyköre, melyhez a Magyar Nemz. Múzeum ügyei is tartoztak, két osztály között osztatott meg, u. m. a III. és a VII. ügyosztály között. Míg az ú. n. emberbaráti intézetek: a siketnémák váczai, a vakok budapesti és a hülyék budapesti intézetei stb. az utóbbi osztály ügykörébe utaltattak, a III. ügyosztályba tartoznak az új beosztás szerint: az orsz. mintarajziskola és rajztanárképezde, az iparművészeti iskola, a zeneakadémia, a színművészeti akadémia, a festészeti mesteriskola, a nemzeti múzeum, az orsz. képtár, a történelmi képcsarnok, az iparművészeti múzeum, az orsz. képzőművészeti tanács, a műemlékek orsz. bizottsága, az üvegfestészeti intézet és a művészeti ösztöndíjak. Az ügyosztály főnöke dr. *Szmracsányi Miklós*, osztálytanácsos; tagjai: Dr. *Lippich Elek*, miniszteri segédtitkár, *Arányi Olivér*, miniszteri segédfogalmazó.

A Hunyadi-levéltár ügye. A müncheni kir. levéltárban őrzött Hunyadi-iratok csere útján való visszaszerzésének ügye hosszas vajudás útján egy nagy lépéssel közelebb jutott a megvalósulás stádiumához. Ez ügy állásáról a folyóirat olvasói a Magyar Könyv-Szemle

1889. évi folyamában közzé tett terjedelmes emlékiratból nyertek tájékozást. A Magyar Nemz. Múzeum, mely tekintélyes számu bajor vonatkozású kéziratok és oklevelek felajánlásával igyekezett a csereét lehetővé tenni, az emlékiratban tudvalevőleg azt az álláspontot foglalta el, hogy a csere a müncheni levéltár összes magyar vonatkozású irataira terjesztessék ki. A tárgyalások ennek következtében hosszú időre megakadtak, miután a bajor kir. kormány határozottan vonakodott ez új álláspontot magáévá tenni. Hosszú szünet után ez év folyamán új stádium állott be ez ügyben, midőn a magas kormány *Thallóczy Lajos* cs. kir. kormánytanácsos kezdeményezésére elejtette a M. Nemz. Múzeumnak a csere kiterjesztésére vonatkozó álláspontját, s megtette a lépéseket, hogy tárgyalások az eredeti alapon újittassanak meg. Ez alkalommal egy másik nehézség is kedvező megoldást nyert; a Magyar Nemz. Múzeum ugyanis, az ügy érdekét tekintve, lemondott arról a kívánságáról, hogy a visszaszerzendő anyag tulajdonjoga számára biztosítsák, illetőleg a magyar kormány ítéletére bizta annak a kérdésnek eldöntését, hogy a Hunyadi-iratok a múzeum vagy az országos levéltár tulajdonába menjenek át, feltéve hogy a maga részéről felajánlott csere anyagért megfelelő kárpótlásban fog részesülni. A kérdést a magas kormány az országos levéltár javára döntötte el, mely kárpótlásul diplomatikai osztályának kettős példányai közül 365 eredeti középkori oklevelet, 55 oklevél másolatát, 88 újabbkori oklevelet, továbbá a királyi könyvek egykorú másolatait 1527-től 1715-ig s 1790-től 1838-ig, Rajcsányi Ádám gyűjteményéből 55 kötet kéziratot, a trinitariusok XVII. századi sodalitasi könyveinek 7 kötetét a Martinovits összeesküvésben részes Őz Pálnak és Szolárcsik Sándornak mintegy 1000 darabra menő irományait ajánlotta fel. A kárpótlási anyag átadása folyó évi július 2-án meg is történt, s Pauler Gyula orsz. főlevéltárnok, mint a m. kir. miniszterelnök meghatalmazottja, a Magyar Nemzeti Múzeum részéről felajánlott bajor vonatkozású anyagot, szám szerint 266 db oklevelet és 226 kéziratot átvéve, egyidejűleg intézkedett, hogy azok a cs. és kir. közös külügyminiszterium rendelkezésére bocsáttassanak. Az ügy ekként a Magyar Nemz. Múzeum részéről belőn fejezve, s habár az intézetnek le is kellett mondania arról a régi óhajtasáról, hogy a Hunyadi-levéltárat a magáénak mondhasa, ezzel szemben mindenesetre elégtételül szolgálhat az a tudat, hogy ha a csere tényleg létre jön, a Magyar Nemzeti Múzeum kezdeményezése és áldozatkészsége szerezte vissza a nemzetnek történelmünk egyik legfényesebb korszakának örökbecsű reliquiáit.

Sch. Gy.

A königsbergi töredék megszerzése. A Magy. Tud. Akadémia a múlt év folyamán lépéseket tett, hogy a Königsbergben őrzött XIV. századi magyar nyelvemlék-töredéket csere útján megszerezze a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának. A königsbergi egyetem könyvtára annak daczára, hogy a könyvtárak anyagának ily kicseré-

lését szokatlannak tartja, nem idegenkedik a cserétől, ha a nyelvemlékért valamely középkori fontos német nyelvészeti vagy történelmi kéziratot kaphatna kárpótlásul. A múzeumi könyvtár meg is küldte az illetékes köröknek azon német kódexei jegyzékét, melyek e czélra esetleg megfelelhetnének. A königsbergi egyetemi könyvtár azonban egyiket sem tartotta a nyelvemlék becsével egyértékűnek, kiváló súlyt helyezvén arra, hogy a cserébe nyerendő kéziratok a porosz kormánykerület vagy legalább is az északkeleti Németország, esetleg a német lovagrend történetének szempontjából birjanak fontossággal. Miután a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára nincs ilyen kézirat birtokában, e czélból figyelemmel kell kísérnie az antiquári piacon felszínre kerülő e nembeli ritkaságokat, hogy azok megszerzése útján tegyen eleget a königsbergi könyvtár óhajlásának. Az ügyet a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatala közvetíti, s a buzgalom, melyet ez irányban kifejt, remélhetővé teszi, hogy a tárgyalások a múzeumi könyvtár érdekében célhoz fognak vezetni. *D. Gy.*

Illicini Péter, olasz származású humanista íróról, a ki a XVI. század derekán túl huzamosabb időn át tartózkodott hazánkban is, *Kollányi Ferencz* munkatársunktól igen érdekes dolgozatot találunk a *Századok* f. évi márcziusi és áprilisi füzeteiben. Illicini, ki Sienában született, előbb a pécsi akadémiának, utóbb pedig a nagyszombati káptalani iskolának volt tanára. Később, már mint esztergomi kanonok és szenttamási prépost, jobbára azzal foglalkozott, hogy különféle pereket vitt az egyházi bíróságok előtt. Az egyik azonban ezek közül — a melyben a Thurzó testvérek érdekeit védelmezte gr. Salmis Gyuláné született Thurzó Erzsébet ellen — oly szerencsétlen következményekkel járt reá nézve, hogy elvesztvén méltóságait, javadalmait kénytelen volt az országot elhagyni. Végre az olmczi káptalan tagja lett, s mint ilyen is halt meg. Irodalmi művei közül *Kollányi* a következőket sorolja fel: 1. *Idyllium in laudem Samuelis Cracoviensis Antistitis. Factum Hexametris versibus. Cracoviae Impressum apud viduam Flor. Unglerii. Pridie Virginis Deiparae assumptae. A. D. 1547. 4-r.* 2. *Ad Samuelem Cracoviensis Ecclesiae episcopum Christi cupidissimum et Incliti Poloniae Regni Cancellarium Providentissimum. Satyra. Apud viduam Floriani. Év nélkül 4-r.* 3. *Epitaphium Bionis, Idyllium Elegantissimum e Graeco Moschi translatum, Petro Illicino interprete. Addito ipsius Epigrammate in Samuelem Illacieowski, Cracoviensis Ecclesiae Antistitem, et Regni Poloniae, Gymnasiique Cracoviensis Cancellarium, Graecae Litteraturae amantem Maxime. Cracoviae, apud viduam Floriani Unglerii. Anno Christianati 1548. 20. Septembris. 4-r.* 4. *Petri Illicini oratio De Homine et disciplinis. Inqua et juvenes ad litterarum studia excitantur. Cracoviae apud Viduam Floriani Unglerii 1549. 8-r.* (Ennek megjelenési évét Péterfi hibásan 1559-re teszi.) 5. *Ad incliti Hung. Regni Proceres et nobiles ac Cives de antiqua fide servanda divinisque flagellis paraenesis,*

Petro Illicino Juris cons. Authore. 6. De Recto fidei dinoscendae regula Sermones in Metrop. Ecclesia Strigon. a Petro Illicino J. V. D. et Praeposito S. Thomae facti. 7. Pareneticon ad transylvanos, qui a Catholica fide alienati ad Sabellum, seu Praxeum, seu Paulum Samosatenum et ad Arium vel Nestorium, vel Photium degenerarunt. 1581. 4-r.

E műveken kívül Geszner (Biblioth. scriptorum omn. generis) még következő munkáit sorolja fel: Commentaria in secundum librum C. Commentariolum de justitia et jure. Commentarium in primum librum Ciceronis de oratore. Commentarium in Aristotelis Categorias. Commentarium in ejusdem librum de Enunciatione. Praefationes 1. de officio auditoris, 2. de optimo genere vitae. 3. de officio doctoris. Loci communes in totum testamentum novum. Apologia de substantia. De Coelibatu. De libertate Christiana. De autoritate ecclesiae. De antinomiiis iuris librum, in quo quaecumque contrariae afferentur leges conciliantur. Liber regularis iuris et sententiarum. Liber apologeticus de sexaginta quaestionibus iuris contra leguleium quendam. Liber de diatriba Platonica et Aristotelica, in quo exponitur differentia inter Platonem et Aristotelem. Commentarium in orationem Socratis de regno, in quo fusius administrandi regni rationes traduntur. Liber variorum poematum. A bécsi udvari könyvtárban pedig a következő kéziratok őriztetnek: 1. Ad Maximilianum flebilis Hungaria hexametrice descripta carmine. 2. Paranaesis ad Maximilianum II. de Romani imperii assequendi retinendique rationibus. 3. Oratio ad Ungaros de armis contra Turcas sumendis. 4. In laudem Hungariae hendecasyllabi.

Sz.

Bonyhai Márton egy ismeretlen műve 1705. körül. A tiszántuli ref. egyházkerület régi jegyzőkönyvében olvassuk az 1705 június 21—22. napjain tartott tarpai közzsínat határozatai között: »A debreczeni partialis keményen büntesse meg *Bonyhai Márton vámospércsi rektort*, hogy a superintendens betiltását figyelembe nem vévén, *egy haszontalan silány könyvet mert nyomatni.*« Mi volt ennek az üldözött műnek a czime, nem tudjuk, hihetőleg a ki nyomtatott példányokat is elkobozták, azért pusztult el annyira, hogy egy példány se maradt ránk; csak gyanítjuk, hogy valami sikamlós tárgyú elbeszélés vagy monda feldolgozása lehetett, mert ilyenek iránt viseltetett leginkább ellenszenvvel az egyház. Érdekes evvel kapcsolatban az utána következő zsinati pont is, mely úgy tekinthető, mint az előbbi tényből ismételtelen levont consequentia: »A debreczeni nyomdász se kicsin, se nagy művet a superintendens vagy valamely esperes helybenhagyása nélkül nyomatni ne merészeljen mert különben excommunicáltatik.« (Tóth Sámuel, Kivonatok a Tiszántuli Egyházkerület jegyzőkönyveiből. Debr. Prot. Lap. 1883. 306. l.)

Dr. Dézsi Lajos.

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS.

KROPF LAJOSTÓL.

Már tavaly, a *Századok* útján értesültem arról, hogy gróf Apponyi Sándor hozzászolt Maximilianus Transylvanus származásának kérdéséhez; de magát a cikket nem láttam mindaddig, míg a *Magyar Könyv-Szemle* t. szerkesztője azt ez év nyarán nekem meg nem küldte Brüsszelbe, hol ekkortájt éppen tartózkodtam. Válaszom ezért csak elkésve jelenik meg.

A *Századok* rovatvezetőjének véleményében a gróf úr e föl szólásával végleg bezárta a vitát. Egy régi jogász axioma szerint *Res judicata pro veritate habetur*; de az igazság szerencséjére a történetírás kánonjai elasztikusabbak a pörlekedés szabályainál s azért a szerkesztő úr engedelmével legyen szabad e helyen a vitát megújítanom.

Ezúttal előnyösebb helyzetben vagyok, mintsem voltam előbbi három cikkem¹ megírásánál, mert a jelen esetben alkalmam volt a dolgot magukkal a legkompetensebb belga tudósokkal megvitatni s ezek minden habozás nélkül és teljes önzetlenséggel közölték velem mindazt, amit ők tudnak Maximilianusunkról és nagy segélyemre voltak kutatásaimban. A magyar történetírás nevében ezer köszönet nekik fáradozásaikért és ügybuzgóságukért! Csak az a baj, hogy a belgák maguk is keveset tudnak Maximilianusról, még pedig azért, mint ezt egy veterán írójuk előttem kinyilatkoztatta, mert az ő véleményük szerint Transylvanus nem volt belga ember, hanem erdélyi fiú s azért a magyar tudósoknak engedték át a reá vonatkozó további kutatásokat. Ha pedig mi hallgatnánk Apponyi gróf tanácsára, úgy mi sem törődnénk vele többé s így Maximilianus Transylvanus két szék közt a padlóra kerülne. Mi-

¹ Századok, XXI. évf. 546. l. XXIII. évf. 52. l. XXIV. évf. 661. l. — E három cikk tartalmát némi bővítéssel C. H. Coote a londoni »Athenacum« 3377. számában közölte.

tán azonban ő a világirodalom számára írt s mint ilyen írónak igénye van az egész művelt világ érdeklődésére, bármi legyen is származása, nekünk magyaroknak épp annyi jogunk van hozzászólni a kérdéshez, mint a belgáknak.

Gróf Apponyi Sándor cikkének elolvasásánál minden figyelmes olvasó legelőször is azon kérdést veti föl önnön magának, hogy ha Maximilianus csakugyan belga ember volt, miért nevezi Martyr Péter őt »juvenis germanus«-nak és nem belgának? Az illető passus Martyrnak egy Guadalupeből (Spanyolországban) III. Kalendas Januarii 1515. kelt levelében fordul elő¹ s az egész levél tanúsága szerint Maximilianus már hosszabb idő óta élvezte a levélíró vendégszeretetét és azért a fiatal vendég nemzeti-sége aligha volt ismeretlen dolog házigazdája előtt. Hogy e passus daczára én még sem hiszem el azt, hogy Miksa erdélyi szász családból származott, annak okát megmagyaráztam első cikkemben. Maga Miksa ugyanis azt írja 1522-ben, hogy midőn Magelhaes hajói a számi öbölbe értek, itt egy oly fehérbőrű népfajra akadtak, »mint a mi németeink«. Tehát nem »mint mi németek« sem pedig »mint mi belgák.« A levél Lang Mátéhoz, egy osztrák főpaphoz volt intézve.²

Azt pedig, hogy Miksa még 1605-ben is életben volt volna, én már 1889-ben kétségbe vontam. A tévedést, úgy látszik, Piron követte el legelőször.³ Dr. Fétis állítása szerint Wauters is ugyanazon hibába esett, de az idézett helyen (*Histoire de Bruxelles*, III. k. 675 l.) csak az indexre akadtam, melyben Miksánk neve nemis fordul elő. Ily körülmények közt megmutattam a *Magyar Könyv-Szemle* illető passusát Wautersnak, ki elmosolyodott és

¹ Gróf Apponyi szerint Miksa 1527-ben »már 20 évnél tovább (tehát 1507 óta) az osztrák-ház szolgálatában állt.« Honnan tudja ezt? Ugy értem-e, hogy ámbár Miksa még 1515-ben is Lang Máté titkára volt, tulajdonképen nem ennek szolgálatában állott, hanem a császáréban? Legyen szabad a gróf urat figyelmeztetnem arra, hogy Miksa neve még 1517-ben sem fordul elő a császári kiséret tagjainak fizetési lajstromában Gachardnál.

² Lang életrajzát illetőleg lásd egyebek közt: Dr. Aloys Schopf, *Ein Diplomat Kaiser Maximilians I.* Wien, 1882.

³ Piron, *Algemeene Levansbeschryving der Mannen en Vrouwen van Belgie*. Mechelen, 1860. 393. l. »Max de Transilvan, in het latyn Transilvanus, was een voornaem latynsch dichter, geboren te Brussel, die in 1605 leefde.« Többet nem mond róla és forrást nem idéz.

levette az íróasztala könyvpolczáról egy másik munkáját, melyben újjal mutatott Miksánk elhalálozási évére, oly megjegyzéssel, hogy alkalmasint Piron a bűnös, nem pedig ő.

Azt írja továbbá gróf Apponyi Sándor, hogy Miksa »*Bruxellensis*-nek mondja magát, tehát Brüsszelből és nem Erdélyből való, quod erat demonstrandum.« De idézeteiből és fejtegetéseiből csak annyit tudunk meg: 1. Hogy a *Delitiae poetarum belgicorum* compilátorja (Gunterus) nevezi Miksát *Bruxellensis*-nek 1614-ben. Ezt én az olvasóval már 1889-ben közöltem. 2. Megtudjuk továbbá, hogy e költemény már 1518-ban jelent meg nyomtatásban. Ez teljesen új adat. 3. Az adott idézetekből azonban még nem bizonyos, hogy Miksa nevezte magát »brüsszeli«-nek; és még azon esetben is, hogy ha csakugyan ő fogalmazta az illető föliratot és nem a *Complurium eruditorum vatum carmina* kiadója, úgy még mindig megmarad a tény, hogy Miksa a Transylvanus nevet viselte, még mielőtt *Bruxellensis* lett belőle. Nem szabad elfelednünk, hogy a XVI. század elején a vezetékneveknek nagyobb volt a jelentőségük, mint pl. jelen napjainkban, midőn boldog, boldogtalan a legnagyobb önkénnyel változtatja meg vezetéknevét. A gróf úr szerint az, hogy a *Bruxellensis* jelző Brüsszelre, mint tartózkodási helyre vonatkozzék, mint ezt Wauters (a brüsszeli városi levéltár főnöke) és én véljük, egy császári titkár folytonos vándorélete mellett kizártnak tekinthető. Miért? Legyen szabad csupán egy példára hivatkoznom: Ogier Ghiselin de Busbecq-ére. Ő, mint tudjuk, nyolcz évet Konstantinápolyban töltött, azután, Howaert szerint, Rudolf és Ernő főhercegekkel Spanyolországban járt, utóbb pedig, mint Erzsébet főhercegnő, IX. Károly francia király neje, udvartartásának seneschalja több évig Ausztriában és Franciaországban időzött, ámbár csinos kastélya és birtoka volt Bousbequeben Flandriában. Épúgy mint Busbequiusnak, alkalmasint Transylvanusnak is volt állandó otthona, ahol t. i. valószínűleg az utóbbinak felesége lakott gyermekeivel, míg férje bebarangolta széles Európát a császár kíséretében. Miksánknek, a kérdésben forgó időben, a mai Belgium fővárosában lehetett háza s ezért nevezték el őt, vagy nevezte el magát *Bruxellensis*-nek.

A gróf úr szerint továbbá a *Transylvanus* név magyarázásánál szükségtelen Erdélyt előhozni. Miért? Mert dr. Fétis szerint e név »(est) tout simplement, avec la désinence latine, le nom de

Transilvano que l'on rencontre dans les Pays-Bas, à l'époque dont il s'agit.« *Mali corvi malum ovum*. Dr. Fétis nyilatkozata után azt hinné az ember, hogy a Transilvano név talán épp oly közönséges volt ez időtájt Németalföldön, mint amily gyakori mai napság pl. Müller vagy Schmidt Németországban. Elővettem azonban az *Indicateur Nobiliaire*-t, és fölkértem a belga genealogusokat, hogy a család pedigreejére nézve kegyeskednének fölvilágosítást adni; és számos utánjárás és dr. Fétis tisztikarának ernyedetlen munkája és keresése daczára a családnak összesen csak négy tagját sikerült összekeresgelnünk, t. i. magát Miksát, ennek apját és két leányát. C'est tout. De még azon esetben is, hogy ha bővebb sikert arathattunk volna, szabad volna-e azon elvet elfogadnunk, hogy a Transilvano név értelme teljesen megsemmisül, ha latinosan Transylvanusnak írjuk azt? Mert ezt állítja dr. Fétis és utána a gróf úr, ha mindjárt más szavakban is. Ha félreértettem őket, kérem a helyes magyarázatot, és egyszersmind fölvilágosítást arra nézve, hogy a Transylvanus név miért képez kivételt a vezetéknevek közt.

Wauters szerint¹ a mi Miksánk apja »Maître Luc dit Transilvain ou de Transilvanie (Van Sevenborge)« volt, de forrást nem ad. Mintegy 40 év előtt írta ezt és nem emlékezik már arra, hogy ezen adatot honnan merítette. Kérésemet megelőzve az öreg tudós, átkutatta otthon jegyzeteit, utasításai nyomán pedig én átnéztem az *Archives Générales du Royaume*-ban azon ügyiratokat, amelyekben ujonnan fölfödözhetni reméltük ezt a beces adatot, de mindketten eredménytelenül. Egyelőre azonban elégedjünk meg avval, amit találtunk és kérdezzük magunktól, nem-e az a legtermészetesebb magyarázata a dolognak, hogy egy Erdélyből idevetődött, vagy, ha úgy tetszik, egy Siebenbürger nevű egyénről van itt szó? Ha nincs, úgy bajos volna elképzelnünk, hogy egy belga származású emberre mily körülmények közt ragadhatott a »Transylvanus« név, mert a mi Miksánk még az egészen flamand nyelven írt okmányokon is kivétel nélkül »Maximilianus Transylvanus«-nak írja alá magát. Mások pedig őt így

¹ *Historie des Environs de Bruxelles par Alphonse Wauters*. (Brüsszel, 1855.) II. k. 288. l.

említik: »Heer Maximilianus Transsilvanus, Riddere, Raidt der keyserlicke Mat.« (vagyis M. T. úr, lovag, császári tanácsos.) Tudtommal Wauters idézett passusán kívül a »van Sevenborge« név sehol sincs használva. Mint már említettem volt egy előbbi cikkemben, Miksánk neve már 1521-ben fordul elő a Grand Conseil tagjainak névsorában. Wauters szerint ő állítólag a titkos tanács titkára volt, de ez úgy látszik tévedés. Neve nem fordul elő sem a császári titkos tanács tagjainak, sem titkárainak lajstromában.¹

Ugyancsak Wauters szerint »Maître Thomas, fils de Maître Richard Barradot« 1522-ben eladta a mi Miksáknak és első feleségének, Haro Francziskának, a Château d'Houthem nevű kastélyt és a vele járó uradalmat Ramsdonck-ban Brüsszel szomszédságában és hivatkozik ily forrásra: »Relief du 14. Oct. 1522.« De e dátumban hiba van, mert a *De Moluccis* című jelentést Miksa ugyanazon év és hó 22-éről keltezi Valladolidból Spanyolországból és az említett adás-vevési ügyirat nincs meg az illető egykorú kötetben, melybe chronologiai rendben másolta volt e dolgokat a *Cour Féodale de Brabant* greffierje.²

1537-ben Miksánk egy más kastélyt és földbirtokot vásárolt, t. i. Bouchout-ot,³ szintén Brüsszel közelében, hol jelenleg a szeren-

¹ »Il était secrétaire du Conseil privé.« Id. helyen. — A lajstrom kéziratban, két kötetben, az Archives du Royaume-ban, C. A. Hellin kanonok másolataiban, *Cartulaires et MSS* nr. 864 és 865 jegy alatt. Wauters e tévedésére Galesloot már 1880-ban utalt a *Messageur*-ban.

² Archives Générales du Royaume. — Cour Féodale de Brabant. — Registres de recette des droits de reliefs. An 1522. — Hosszabb ideig kutattam utána, de eredménytelenül. Csak úgy sikerülhetett volna föltalálnom, ha több, sűrű és apró írással megtöltött kötetet átlapoztam volna, mi a rendelkezésemre álló napok csekély száma, a hivatalos órák rövidege és a belga hivatalos szünnapok és ünnepek sokasága miatt lehetetlen volt. A hely- és személynevek is apró gót betűkkel vannak írva, a dátumok pedig gyakran nem számokkal vannak megjelölve, hanem szavakban kifejezve. A régi flamand írást illetőleg pedig azt írja 1766-ban egy francia hivatalnok: »Le greffier ... doit savoir bien lire l'ancien caractère flamand tout en abrégé, des archives, caractère très difficile pour ceux qui ne l'ont pas étudié plusieurs années (!?) assidûment.« Ez persze túlzás, de fogalmat ad a nehézségről. Gachard itinerariumja szerint V. Károly ez időtájt csakugyan Valladolidban időzött.

³ A név flamand és nem francia eredetű. Annyit jelent mint a német »Buchholtz«, azaz »bükk-erdő, bükkös«; és »bukktút«-nak lesz kiejtve. Van még egy másik Bouchout Antwerpen közelében. Mindkét birtok a brabanti

esétlen elmebeteg Sarolta, Miksa császár özvegye, lakik. A kastély és a hozzátartozó uradalom annakelőtte a hatalmas Ruprecht (Robbrechte) de la Marck, comte d'Aremberg, vicomte de Bruxelles stb., V. Károly császár hűbéresének, birtoka volt, kitől azt Miksánk 1537 márczius 19-én 21,000 carolus-forinton vette meg. A vételárban a kastély ingóságai, a nagy horologium, a szertárban levő fegyverek és az ágyúk is bele voltak foglalva. A császár ugyanazon év és hónap 20-áról külön pátenssel beleegyezését adta az átruházáshoz és »Maximilianus Transylvanus lovagnak és tanácsosának« és utódainak megengedi, hogy az uradalom birtokával járó »Seigneur de Bouchout« czímet viselhessék.¹

Bouchout azonban sok pörlekedésbe keverte új gazdáját. Miksa tömérdek építő anyagot, továbbá igás lovakat, szekért stb. vásárolt, hogy az elhanyagolt állapotban levő kastélyt kitataroztassa és kibővíttesse, midőn, egészen váratlanul, az előbbi birtokos családnak egy tagja, névszerint damoiseau (joncker) Conon, Comte de Virnemburg, megjelent a helyszínén és igénypört támasztott Miksánk ellen a bouchouti kastély és uradalom bírásáért. A grófot Henri d'Ivoys képviselte és Miksánkat 1538. márczius 18-án megidézték. Az ügy azonban csak ugyanazon év junius 1-én dőlt el, még pedig Miksánk előnyére, mert Virnemburg grófot a törvényszék igénypörével elutasította és a pör költségeinek kifizetésében marasztalta el. Miksa pedig viszont pört indított ellene önkényes pörtámasztás és birtokzavarás miatt és kárpótlást követelt tőle az építési munkálatok fölfüggesztéséből eredő kárvallás jóvátételére. Hogy ezen pör mint végződött, nem tudjuk.²

hercegségben fekszik s a reájuk vonatkozó okmányok a Cour Féodale de Brabant iratai közt őriztetnek az Archives Générales du Royaume-ban Brüsszelben.

¹ Cour Féodale de Brabant. — Registres de recette des droits de reliefs. Nr. 354. fol. 225. bis. — Registres dit Leenbrieven Nr. 134. fol. 64. A kastély és uradalom rövid történetét először Alphonse Wauters írta meg a *Messenger des Sciences Historiques ou Archives des Arts et de la Bibliographie de Belgique* 1843-diki folyamában. Az itt közölt dolgokat azután további részletekkel kibővítvé a *Histoire des Environs de Bruxelles* (Brüsszel, 1855.) II. kötetébe kebelezte. Újabban L(ouis) G(alesloot) közölt e tárgyról egy rövid cikksorozatot »Le domaine de Bouchout« czím alatt ugyanazon *Messenger* 1880-diki folyamában (Gand, Imprimerie Vanderhaeghen), melyben »Les Transylvain« czím alatt külön fejezetet szentelt a Transylvanus családnak.

² Cour Féodale de Brabant. — Registres aux Sentences, az illető dátumok alatt.

Az 1538-diki év folyamában még egy másik pöré volt Miksánknak. A felperes ezúttal egy brüsszeli patricius, névszerint Mennens Péter, az alperesek pedig Hannart János lovag és a mi Miksánk voltak. A pör tárgyát a Vicomté de Bruxelleshez tartozó földbirtokok után járó és Mennens feleségét illető jövedelmek meg nem fizetett hátralékainak behajtása képezte.¹ A pörnek részletei nem érdekelnek bennünket, és csak annyit említek föl belőlök, hogy ezúttal a felperes maradt nyertes, s hogy a pöriratok tanúsága szerint Miksa 1538 június 1-én még életben volt, de az ugyanazon év október 26-ára elnapolt tárgyalás jegyzőkönyve már mint halottról emlékezik meg róla.²

Örökösei gyanánt a Cour Féodale de Brabant előtt özvegye, Catherine de Mol,³ és két leánya, Jeanne és Marie, jelentkeztek. Azonkívül azon esetre, hogy ha Mol Katalin netalán viselős állapotban maradt volna, a tőle születendő gyermek vagy gyermekek örökösödési joga szintén fön lett tartva.⁴ A birtok átruházásáról szóló ügyirat (Relief) 1538 november 18-án lett kiállítva. Mint látjuk tehát, Miksa ezen év június 1 és október 26 közt halt meg s ez újabb bizonyíték arra nézve, hogy a *Delitiae*-ben említett kölni császárlátogatás nem az 1548-diki évi volt, mint ezt dr. Márki Sándor állította,⁵ hanem az 1505-diki fejedelmi kongresszusra vonatkozik, a mint ezt gróf Apponyi Sándor minden kétség kizárásával bebizonyította.

Miksa mindkét leánya férjhez ment. Jeanne-nak⁶ első férje Veltwyck Gellért volt, ki, mint tudjuk, az 1547-diki fegyverszünetet kötötte meg Szulejmán szultánnal Konstantinápolyban. Második férje pedig François-Prosper de Genève, Seigneur de Lullin, générale des gardes du Duc de Savoie volt. A másik leány, Marie,⁷ a híres Bernard de Mérode-hoz ment nőül, »a

¹ Id. h.

² »Wylen (néhai) herr Max. Transylvaen.«

³ Második neje. Első neje halálának dátumát nem ismerjük.

⁴ »... ende sich tot behoef van den kinde oft kinderen dair mede vrouwe Katherine de mol weduwe wylen Herrn M. T. Rydders sonde moegen bevruucht zyn.« — Úgy látszik azonban, gyermeke nem született.

⁵ Egy magyar humanista. Különnyomat az Erdélyi Múzeum 1893. folyamából, 12. l.

⁶ Jeanne még 1589-ben is élt.

⁷ 1587-ben halt meg.

XVI. század egyik legtüzesebb forradalmárához«, ki a vallási villongások idejében, mint a reformatio esküdt hive és ernyedetlen bajnoka, hihetetlen erélyt és munkásságot fejtett ki és a vakbuzgó és szűkkeblű II. Fülöpnek sok bajt és kellemetlenséget okozott.

Wauters úrral együtt kutattunk Miksa temetkezési helye után is, de eredménytelenül. Neve nem fordul elő sem a brüsszeli sírföliratok jegyzékében, sem pedig a titkos tanács tagjainak sírjairól irt nyomtatott munkában.¹ Wauters tanácsára egy ismerősöm elment Meyssebe is és kereste Miksa sírját az ottani plébánia templomban. Tudósítása szerint megvan ott a bouchouti uradalom birtokosainak sírboltja, de a legrégebb sírirat e sorozatban 1745-ből való. Van még egy-két régebb sirkó is, de úgy látszik nem a Transylvanus családé. Kérésemre a plébános úr a legnagyobb szíveséggel át kutatta a templom ügyiratait, de Miksánkra nézve mitsem talált.

Kutattam azonkívül Miksa czimere után is és akadtam is egy pecsétjére,² de a rosz lenyomatból lehetetlen volt a czimeren adott rajzot fölismerni. Wauters úr szíves közlése szerint vannak ugyan a bouchouti kastélyban czimeres pajzsok, de ezek egészen modern időből származnak és Miksánké nincs köztük.

Wauters szerint Miksánk neve előfordul egy fölírásban az Église de Saint-Martin tornyán Ramsdonckban, melyet ő építtetett újra. A szöveg szerint: »Anno post natum Christum 1538., Paulo III. Sedente, Carolo V. magno rege regum imperante, beneficentia Maximiliani equitis, D. de Bouchout et in Ramsdonck, ex lignea turris lapidea facta sum.«³

Még találtam egy pár apróságot róla az L. Galesloot által kiadott *Inventaire des Archives de la Cour Féodale de Brabant* (Bruxelles, 1884.) segélyével, de ezek említést sem érdemelnek. Mons. Verkooren pedig figyelmeztetett egy 1535. és 1536-ban Miksa ellen folytatott pörre vonatkozó némi ügyiratokra, de újat ezek sem tartalmazznak. A pört egy bizonyos Hopfensteiner István

¹ Tombeaux des hommes illustres qui ont paru au conseil privé du roy catholique au Pays-Bas. (Amsterdam, 1674.)

² Egy 1530. évi ügyiraton a Cour Féodale de Brabant kéziratai közt. — Aveux et Dénombrements. Nr. 607. 49-ème liasse. Nr. 4074.

³ Environs de Bruxelles. II. k. 574. l.

nevü egyén indította meg ellene rágalmazás és becsületsértés miatt.¹

Mons. Piot, az országos levéltár főnöke tanácsára átkutattam továbbá még Mária magyar királyné levéltárát is, illetőleg azt a három csomagot, a mit az osztrákok el nem vittek magukkal Bécsbe, de szintén eredménytelenül.

Befejezésül legyen még szabad a Maximilianusról ismert adatokat két újabb adalékkal gyarapítanom.

Dr. Coremans szerint Mária, az özvegy magyar királyné a németországi és észak-európai ügyekre vonatkozó levelek és sürgönyök szerkesztésével eleintén majd egyik, majd másik secretariusát bízta meg, de mindig csak ideiglenesen és csak akkor lett ezen ügyosztály állandóan szervezve, midőn a meggyült bokros teendők és bőséges levelezés miatt egy secretarius állandóan külön lett, még pedig kizárólag, ezen ügyek vezetésével, megbízva.² Szerinte 1538-ban e hivatalt Pierre Scharberger (vagy Scharenberger) de Waldsee viselte, ki a királyné megbízásából állami ügyekben Némethonban és Magyarországon is járt mint követ.³ Ő az első azon secretariusok sorozatában, melyet a szerző közöl. De már előtte Maximilianus Transylvanus viselte, úgy látszik, a hivatalt, mert egy ügyiratra akadtam 1536-ból, melyben Miksánk az általa birt több rendbeli földbirtokok után járó adók elengedését kéri; okúl azt hozván föl, hogy ő császári tanácsos, s mint ilyen, naponkint a német ügyek elintézésével van elfoglalva Mária királyné rendelkezése alatt.⁴

Már 1887-ben említettem, hogy Miksánk 1534-ben egy poi-

¹ Archives Gén. du Royaume. — Actes et autres papiers relatifs aux Diètes etc. 1535. (30. juin et 5 juillet); 1536. (18. mai. et 10 juin.)

² Notice sur l'histoire de la Secretairerie de l'Allemagne et du Nord instituée pour les Pays-Bas par l'Empereur Charles-Quint par le docteur Coremans. Bruxelles. 1842. Extrait du Compte Rendu de la Commission Royale de Histoire. Nr. 2. tome V.

³ Lettres-patentes du 4. avril 1539. (vol. V. de la Collection des Documents relatifs à la réforme religieuse, 36-ème pièce.) Az újabb berendezés szerint a Secretairerie de l'Allemagne iratai közt; a dátum alatt.

⁴ Aveux et Dénombrements. Nr. 614. 56-ème liasse. Nr. 5131.

तिकai ügyekben küldött követség tagja volt negyedmagával.¹ A követeknek adott utasítást Lanz adta ki.²

*

Utóirat. A korrektúra-ívek vétele után még egyszer próbáltam szerencsét, még pedig ezúttal Oláh Miklós püspök levelezésében, melyet az Akadémia elég furcsán a *Monumenta Hungariae Historia* vállalatában, a »*Diplomataria*« osztályában adott ki (XXV. köt.) és nem a »*Scriptores*« között, mint Verancsicsét. És íme csakugyan akadtam egy adatra, mely végleg eldönti a vitát. Oláh többször emlékezik meg Miksánkról. Így pl. egy Brüsszelből 1534 február 8-áról kelt levelében »Maximilianus *noster* Transylvanus«-nak nevezi őt (a quo) pro ea, quae inter nos *ob patriam communem* intercedit familiaritas, *ut ipse dicit*, et ego quoque ita credo, non vulgaris, *contendi stb.*« De Oláh erdélyi származású volt, tehát Miksánk is az; quod erat demonstrandum. Csak most mondhatja el a jó Maximilianus³ magáról, hogy

Inveni portum, Spes et Fortuna valet
Sat mecum lusistis; ludite nunc cum aliis.

Miután azonban sikerült jogigényünket hozzá bebizonyítanunk, most fokozott erővel kell majd kutatnunk további életrajzi adatok után.

¹ A követség történetét illetőleg v. ö. azonkívül M. A. Henne, Hist. du règne de Charles-Quint en Belgique. VI. k. 56. l.

² A stuttgarti *Litterarischer Verein* évkönyveinek XI. kötetében 135. és 185. ll.

³ Trausch közlése szerint Heyser Miksánkat 1532-ben utaztatja Hamburgba. De Oláh főnebbi levele szerint ez útra csak két évvel később indult.

MAGYAR MÁRIA-HIMNUSZOK.

DR. RUPP KORNÉLTÓL.

Még egyetemi tanuló koromban buzdított Gyulai Pál, akkori tanárom, hogy dolgozzam fel a Mária-himnuszok irodalmát. Sok jóakarattal, tanácssal, utasítással is ellátott, hogy ezzel a kevésbé ismert kérdéssel foglalkozzam, de buzdításának, az én kutatásomnak és buzgóságomnak eredménye mindössze egy negyven nyomtatott lapra terjedő értekezés volt, melyet már mint tanár a keszthelyi gimnásium 1889. évi értesítőjébe »A magyar Mária hymnusok« czímen irtam.

Elkészítettem a munka tervezetét, s úgy találtam, hogy a mi Mária-himnusz irodalmunkkal három fázisban kell dolgozni. Az első a kódexek irodalma, a második az 1629-iki nagyszombati zsinattól számított időszak irodalma, a mikor már katolikus részről is elhatározták, hogy egyházi énekes könyveket adnak ki, — a minék eredménye volt azután a Szelepcsényi és Kisdi-féle *Cantus Catholici*. — a harmadiknak az egész magyar irodalom általános fellendülését vettem fel, vagyis a legujabb kort, a mely már sajátos Mária-himnusz irodalommal dicsekedhetik.

Említett dolgozatomban csak az első részt tárgyalhattam, mert a mi a kódexekben meg van, az hozzáférhető s így feldolgozható is volt, a későbbi kor irodalmának tanulmányozásához azonban sok kutatás, utánjárás és fáradság volt szükséges.

A kutatástól és fáradságtól nem riadtam vissza, azt hittem, hogy ha a sokkal nagyobb német irodalom összegyűjthette az egyházi énekeket, miért ne tehetnék ugyanezt mi is. Elöttem voltak példaképen *Wackernagel*: »Geschichte des deutschen Kirchenliedes«, *Hoffmann*: »Geschichte des Kirchenliedes«, *Daniel*: »Thesaurus hymnologicus«, *Mone*: »Lateinische Hymnen des Mittelalters« stb. stb. czimű munkái, a melyekkel szemben a mi aránylag csekély számú himnuszainkat összegyűjteni nem volna lehetetlen.

E czélből nem csak a nyomtatásban megjelent énekes könyveket igyekeztem tanulmányozni, hanem kéziratok gyűjteményekből is szereztem több százra menő Mária himnuszt.

Mivel időközben arra az eredményre jutottam, hogy nálunk egyes ember magánvállalkozása nem elég egy ilyen nagy és hézagpótló munka megírására, s így arról, hogy a tervezett nagy munka mint egységes és tökéletes egész megjelenhessen, lemondtam, azt hiszem, mégis némi csekély szolgálatot teszek az irodalomnak s azoknak, kik majd egykor a himnuszok irodalmával szerencsésebb körülmények közt foglalkoznak, mint én, ha e gyűjteményből néhány darabot közé teszek.

Az itt közölt himnuszokat a Szent-Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában gyűjtöttem 1890-ben.

Az ott levő Szelepcsényi féle Cantus Catholici 1703-iki kiadásával egybekötve van egy kéziratok énekes könyv, melyet a névtelen szerző 1714. december 28-án fejezett be.

Mindössze huszonöt éneket tartalmaz e gyűjtemény, mely csupa Mária himnusból áll. Van közöttük több latinból fordított ének, négy Mária siralom, azonkívül sok eredeti, ismeretlen kéztől származó himnusz. A szerző a magyar haza sok baja és nyomorúsága, a vallásos szellem hanyatlása, s a nemzetnek »az irigy pogány haragja által elborított« állapotja fölött való keserűségében, a haza »ügyét és jobbitását« a pátronának oltalmába ajánlja.

Az első himnusz czime *Boldog Asszonyrul való Ének* s a »Mint a szép hives« stb. ének dallama szerint éneklendő. A himnusz teljes szövege ez:

Szűz Mária kegyes Anyja, Élő gyözücsnek faia,
Esedezésünk óhajtya, Nemzetünk állapottya:
Kit szintén elbúrta irigy pogány haragia,
Ha Érted Istennek Anyja, reánk óltalmát nem ontya.

Azért vallunk Patronánknak, országunk Tutorának,
Élő kenyér hajóianak, Evezők csillagiának:
Mert kik általad várnak segítséget, azoknak
Mindenekben adatnak, Fiadtul nem hagyattatnak.

Édes Szűz, frigynek szekrénye, Aáron ékes veszszeje,
Igyefogyottak reménye, kegyelemnek Szüléje:
Tehát Hazánknak ügye, hogy Jobbitását vegye,
Engesztelő Fiad engedgye szállyon reánk nagy Ereje.

Mert, hogy Tisztelleted nálunk kissebbedik kit vallunk,
Imé attúl fogva romlunk, eszünkbe vesszük magunk:
Amíg pedig országunk tisztelt, pogány bajnakunk
Győzedelmet nem vett rajtunk, vóltál Istennél óltalmunk.

De mivel vagy még h mi Anyánk, mert éppen egészen el nem hagyánk,
Hozzád méltán folyamodánk, amint sz. István Atyánk:
Kitül régenten tanulánk, hogy még h leszesz Patronánk
Addig remélhettyük hazánk nem omlik, mint romlott ház ránk.
[Amen.]

A másik ének czime: *Más azonrul való ének*, s a gyűjteményben nyomban az előbbi után következik. Hosszabb, mint amaz, s kesergőbb és részletezőbb is amannál. Ebben már nemcsak oltalomért esedezik a patronához, hanem a királynak diadalmat, a hadaknak birodalmat, a népnek hatalmat, a hiveknek bő jutalmat könyörög. Szövege a következő:

Mária Magyarok Anyja, Édes Anyánk,
Christusnak választott Anyja, sz. Pátronánk.
Az Egekbül magos Menybül tekénts reánk,
Imé látod ránk érkezett sok nyavalyánk.

Mária tarcs megh bennünket, imádgj értünk
Vigasztald szívünket Téged kérünk,
Mi országunk nézz romlásunk sz. Aszszonyunk
Fiad által legyen Jóval békességünk.

Mária mostan tekintsd országunkat
Magyarok közt nevezetes fajdat:
Oltalmazd gyümölcsöző bimboiokat
Megh ujítsad s Jóra hozzád gyömüleseket.

Mária nyeri királyunknak diadalmas,
Szűz Anyánk ő Hadajnak biródalmat,
Kezeinek, szent népének nagy hatalmat,
Elejnek, Hivejnek bő Jutalmat.

Mária szegény Magyaroknak Pátrónája,
Egyedül Édes Hazánknek bizodalma:
Mert, szent István hólta után reád bizta,
Azt akarta és kívánta, légy óltalma.

Esedezzel' szent Fiadnál mi érettünk,
 Nyeri kegyelmet Jézusunknál, Téged kérünk,
 Kik mindenkor tiszta szívvvel esedezünk
 És keserves szókkal hozzád folyamódunk.

Mert egyedül ez világon csak Te voltál
 Ki szent szüzességdben kárt nem vallottál,
 Mert méhedben szent Lélektül fogantattál,
 Ez világon minden Jókkal megh áldattál.

Dicsértessék az hatalmas Atya Isten,
 Dicsértessék az Meghiváltó Fiu Isten,
 Dicsértessék szent Háromság Egy Ur Isten,
 Dicsértessék Szüz Mária ez Énneken. Amen.

E gyűjtemény után következik egy toldalék a következő megjegyzés kíséretében: *Scriptis in antiquissimo coenobio Sacre Montis Pannoniae Divo Martino dicato Georgius Demetrius Szoszna anno 1710, die 6. Januarii.* Mindössze hat himnusz, köztük a Boldogasszony Anyánk című is. E himnuszokat a nyomtatásban megjelent énekek közt nem találtam, azért az említett »Boldogasszony Anyánk« címűt kivéve közlöm mind az ötöt.

Hymnus in laudem Dei Genitricis.

(Nota: Oh Istennek sz. Annya. etc.)

Magyarország oltalma, szépséges Mária
 Kegyességdbül halgass mi Imádságunkra.
 Az magyar koronát a sz. István király
 Testamentumban hagyot néked az Jézussal.

Romlott sok templomokra, pusztá klastromokra
 Tekints belőle lött sok szép áldozatokra,
 Tekints a sok szüzekre és szerzetesekre,
 Kik Téged dicsérnek az kereszténységre.

Ünnep napodat s bójtet szépen megtartottak,
 Angyali Énekekkel nevedet áldottak,
 Nagy vala hired neved az Magyarországbau
 Nagy Boldog Asszony neved most is az irásban.

Vala nagy böcsületed az kereszténységben:
 Sok szép képeket raktak majd minden mezőben,
 Szüzek, apró gyermekek, férfi, asszony népek:
 Sok megszentelt vitézek Tégedet tisztelnek.

Volt Estvéli, hajnali, déli harangozás :
 Hogy ez által is lenne nevednek nagy áldás,
 Olvasója mindennek volt gyakran kezében :
 Lelki rósábúl fontak koronát fejekben.

Csak kevesen maradánk, jutánk árvaságra,
 Mert így jár, ki nem vigyáz Jó Testamentomra,
 Áldás Szentség, dicsőség az Atya Istennek,
 Jézussal szent Lélekkel, szóplütelen Szűznek. Amen.

Más Azonrul, u. a. Nótára.

Magyarország nagy Asszonya,
 Mennynek s földnek királynéja,
 Hozzád ohajtók gyámola, Édes Anyánk
 Bánkódók vigasztalója, oh Pátrónánk.

Kérünk nagy bizodalommal,
 Szent fogantatásod által
 Az te születésed által Édes Anyánk
 És nevelkedésed által, oh Pátrónánk.

Angyal üdvözlése által
 És szűzen szülésed által
 Alázatosságod által, Édes Anyánk,
 Felmagasztaltatásod által oh Patronánk!

Az hét Epeséged által
 Az te hét örömid által,
 Te nagy méltóságod által, Édes Anyánk,
 És az hét fájdalmid által oh Patronánk.

Tekints az te oltalmodra
 Bizott magyar országodra :
 Kinek nyargalia mezeit, Édes Anyánk,
 Ellenség fogyattya Népét, oh Pátrónánk.

Te városid uj Tanítók
 Dögleletes oltárrontók
 Magok egymást párt ütással, Édes Anyánk,
 Erőtlenitik veszéllyel, oh Pátrónánk.

Luthert és Calvinust dicsirik,
 Szent István hitit kik nevetik :
 Szent Lászlónak szent Imrének, édes Anyánk.
 Nincs böcsüllője ezeknek, oh Pátrónánk.

Az Áldozat ünnep üllés,
 Megh szünt a régi böjtölés,
 És a régi aitatosság, Édes Anyánk,
 Szeretet és irgalmasság, oh Patrónánk!

Méltán szenvedünk sok csapást,
 Sok pusztulást és kárvallást,
 Ez soldgya az ujj vallásnak, Édes Anyánk,
 Az hit elszakadásának, oh Pátrónánk!

Az hitben válagatásnak,
 Szabadságra lázadásnak:
 De vagyunk még oh Mária, Édes Anyánk,
 Magyarország Patronája, kegyes Dajkánk.

Azért mutasd kegyelmedet,
 Oltalmazd te hivedet;
 Nyeri irgalmat népeidnek, Édes Anyánk,
 Az te magyar Nemzedetnek, oh Patrónánk!

Egészséges jó Napokat,
 Mennyei sok áldásokat,
 Hogy az ájtatosságot, Édes Anyánk,
 És isteni szolgálatot oh Patrónánk.

Országodban plántálhassák
 Azután Christust láthassák,
 Nyeri az Anyaszentegyháznak, Édes Anyánk,
 Győzedelmet királyunknak oh Patrónánk.

Országodban békességet,
 Igaz hitben egygyességet,
 Igaz hitet, szeretetet, Édes Anyánk.
 Tisztességet és bőséget oh Patrónánk.

Mária Jézusnak szerelmes Anyja,
 Magyarország gondviselő asszonya:
 Járully eleiben Istennek, Édes Anyánk,
 Nyeri gratiat népednek, oh Patrónánk!

Mária szüz anyaságod tekintetes,
 Régen magyarok közt nevezetes.
 Tekints reánk most kedvessen, Édes Anyánk,
 Hogy hozzád járullyunk hiven, oh Patrónánk!

Végy békességben hazánkban,
Egységben városunkban:
Kövessünk Téged untalan, Édes Anyánk,
Mindörökké mennyországban, oh Patrónánk!

Más Ad B. M. Virginem.

Üdvözlégy nagy Anya, Magyarok Asszonya,
Bűnösek oltalma és fő szószóllóia:

R. Vigyázz Reánk Édes Anyánk,
Régi Magyaroknak kedves Patrónája!

Te az Atya Istent magadhoz haitottad
És a fiú Istent méhedben hordoztad:

R. Vigyázz reánk etc.

Szent Lélek Istentül méhedben fogadtál
Azért e világra Te nagy kincset hoztál.

R. Vigyázz reánk etc.

Nyerhecz szent Fiadnál sok Jókat minékünk
Ne hadgy azért kérünk könyörülly rajtunk.

R. Vigyázz reánk etc.

Törüld el elsőbben lelkünknek sok szennyét,
Azután hozd jóra országunknak fényét.

R. Vigyázz reánk etc.

Szent István királyrul a te hív szolgáladrul
Emlékezzél meg, hogy hagyott Patronájul.

R. Vigyázz reánk etc.

Szent László király is Téged igen tisztelt,
Szent Rosariummal mikoron ő harczolt,

R. Vigyázz reánk etc.

Szent Imre herczeg is tisztassággal tisztelt,
Mikor néki jedzett mátkájával nem élt.

R. Vigyázz reánk etc.

Most is te kis Nyájiad kik földén nyavalygunk
Sóhajtozó szóval tehozzád kiáltunk

R. Vigyázz reánk etc.

Mutasd meg nekünk is magadat Anyánknak,
Valamint az előtt régi magyaroknak.

R. Vigyázz reánk etc.

Az Eretnökségből tisztics ki Hazánkat
Sok szítok átokbul az Magyarországot.

R. Vigyázz reánk etc.

Mert addig nem lészen boldogul az dolgunk,
Valameddig az bűn uralkodik rajtunk.

R. Vigyázz reánk etc.

Ez vesztette régen Sodomát s Gomorrát,
Ez predállya most is a szép magyar Hazát.

R. Vigyázz reánk etc.

Oh azért Nagy Anyánk s Édes szép Pátronánk
Könyörülly mi raitunk s hozz ki bűnbül bennünk

R. Vigyázz reánk etc.

Te Irgalmasságnak hivatal s vagy Anna,
Mutasd hát Jó voltod oh Egek asszonya!

R. Vigyázz reánk etc.

Magyarok nagy Anna, Egek fényes Napia,
Hasson bé te hozzád a mi szavunk hangia,

R. Vigyázz reánk etc.

Mert soha nem hallatott, ki benned bizott,
Hogy az megszegyenült vagy el hagyattatott.

R. Vigyázz reánk etc.

Sőt inkább mindenkor nyert irgalmasságot,
Ki téged segítségül hitt s boldogságot,

R. Vigyázz reánk etc.

Te szent István királyt szerencsésé tettet,
Régi magyarokat táborban vezérlted.

R. Vigyázz reánk etc.

Mikor kupa ellenharczot indítottatott
S annak az ő feje karóban vonyatott

R. Vigyázz reánk etc.

Szent László királyt is szerencsésé tettet,
Az Tatárok ellen Kőrös vize mellett,

R. Vigyázz reánk etc.

Most is azért hol mi Ellenségink vadnak,
Ne szenvedd, hogy itt tovább uralkodgyanak.

R. Vigyázz reánk etc.

Ezek fölett pedig a szép Menyországot
Nyerd meg magyaroknak örök boldogságot

R. Vigyázz reánk etc.

Hogy Te veled együtt a mi Istenünket
Örökkön örökké dicsérhessünk menyben,

R. Vigyáz reánk etc.

Más Azonrul. Notae ejusdem.

Menyország Asszonya, Bóldog Szűz Mária,
Isteni malasztal tellyes Kristus Anyja.

R. Édes Anyánk légy Pátronánk
Halálunk óráján reánk vigyázó Dajkánk.

Te vagy az Tengernek fényes szép csillaga,
Bünösek világa és nagy vigassága.

R. Édes Anyánk etc.

Te néked szolgálnak mennyei Angyalok,
Tégedet dicsírnek földi sok állatok,

R. Édes Anyánk etc.

Te malasztal tellyes vagy Egek Asszonya,
Tengeren evezők ragyogó csillaga,

R. Édes Anyánk etc.

Te öröktől fogva már el választattál
Az mennyei jókban bé is szollittattál.

R. Édes Anyánk etc.

Üdvözlégy Szenteknek felnyilt tág kapuja,
Élőknek szent Anyja, Jákobnak csillaga,

R. Édes Anyánk etc.

Légy kérünk gyámolunk és mi oltalmazónk,
Te szent Fiad előtt mennyekben szószóllónk,

R. Édes Anyánk etc

Mutasd meg a Jezust áldott sz. Fiadat,
Add lássuk valaha te bóldogságot

R. Édes Anyánk etc.

Te vagy Angyaloknak szent és fő királnéja
Árváknak gyámola, tisztaságnak háza,

R. Édes Anyánk etc.

Te vagy bűnösöknek könyörülő Anyya,
Az magyar Országnak fő nagy Patronája,
R. Édes Anyánk etc.

Mert Szent István király Néked ajánlotta,
Halála óráján ez országot s hadta.
R. Édes Anyánk etc.

Hogy lennél Pátronánk, kik Te benned bizunk,
Víg örömmel néked szép Éneked mondunk,
R. Édes Anyánk etc.

Hozzád fohászkodik azért ami szívünk,
S Tégedet szépen kér mi szegény nemzetünk.
R. Édes Anyánk etc.

Ne hadgy kérünk ne hadgy aztot elpusztulni,
Pogány kézben esni és bűnben merülni.
R. Édes Anyánk etc.

Mert tudgyuk az jóknak vagy kegyelmes Anyya,
Téged segítségül hívük nagy Asszonya.
R. Édes Anyánk etc.

Nem is hallattatott az öröktül fogva,
Hogy kik benned biztak, elhagyattak volna.
R. Édes Anyánk etc.

Adgyad azért lássunk valaha mennyekben
A sz. Angyalokkal a magas Egekben.
R. Édes Anyánk etc.

Szabadítsd meg országunk sok Ellenségektül
Mentsd meg az töröktül s rút Eretnekségtül.
R. Édes Anyánk etc.

Rontsd meg Ellenséginknek kemény haragiát,
Te szentséges neved káromló szándékját.
R. Édes Anyánk etc.

Üdvözlégy mégis üdvözlégy Jézus Anyya,
Az magyar Nemzetnek régi Pátrónája.
R. Édes Anyánk etc.

Ének Boldog Asszonyrul.

Emlékezzél Asszonyunk, gyöngé Liliomunk
 Királyunk ajándékán és testamentomán,
 Az ki árva magyarokat öszül maradt fiaidat
 Te néked adott vala s hagyott vala.
 Hogy lenne reájok néked gondod,
 Oltalmaznád mint te sajátitod
 Oh Mária, oh Mária!

Magyarország oltalma: kegyes Pátronája,
 Fön van szép titulusod pénzünkön le írva
 Azért szánynyad szép virágunk, jó illatu Narcisusunk,
 Ez földön légy szószollonk, gyámolitonk,
 Szent Fiad szép Jézus színye előtt
 Kinél szüzességed nagy kedvet tölt
 Oh Mária, oh Mária.

Látod rútul rongálnak minket Eretnekek,
 Tégedet káromlanak és szólnak mérgeket:
 Te szent szüzességed ellen, mint ő ellenségek ellen
 Forallyák: az ördögök Luczipere,
 Hogy minket rútul el veszhessenek
 Te ellened nyelveskedhessenek,
 Oh Mária, oh Mária. Amen.

Mindezen himnuszok tisztán magyar jellegűek, forrásuk a mély bizalom és hit a Patrona Hungariae hathatós támogatásában, anyai oltalmában; a remegés és féltés felkiáltásai, a veszendőnek hitt vallás és ország megmentéséért feltörő sóhaj és imádság mindegyik. Írójuk nemcsak a Szent-István óta hagyományos pártfogásra hivatkozik, hanem elősorolja a Patrona támogatására vonatkozó s a néphitbe átment legendákat, s erősen bizik abban, hogy az ő pártfogása a vallásujítók »rút megrongálásától« megvédi a pusztulásnak induló magyar hazát.

E himnuszok tehát, ha a XVII. század végéről valók is, véleményem szerint régebb keletűek lehetnek, mint azt az egyes vonatkozások mutatják. Írójuk mindenesetre csak másoló lehetett Honnan másolta le, egyelőre el nem dönthetjük, legfeljebb hozzátétel alapján állapíthatnók meg.

EGY XVI. SZÁZADBELI KÖNYVKERESKEDŐ RAKTÁRA.

IFJ. KEMÉNY LAJOSTÓL.

Egyes könyvtárak jegyzéke világot vet tulajdonosuk és a kor műveltségére. Azért van nagy fontossága annak, hogy a Corvin-kódexek minél teljesebb jegyzékét igyekezzünk összeállítani: azért kutatjuk föl a bel- és külföldi könyvtárakat, hogy egyes főpapok, főurak, tudósok, szerzetes-rendek stb. könyvtárából az idők folyamán szanaszét került könyveknek minél teljesebb lajstromát szerkeszthessük egybe.

Ez indított arra, hogy egy XVI. századbeli kassai könyvkereskedő raktáron levő könyveinek jegyzékét e helyen közöljük. Mert míg a bibliografia is nem csekély hasznot huzhat belőle, addig Kassa polgárainak akkori műveltségére, irodalmi izlésére, szellemi irányára és nemzetiségi viszonyaira nem kis fényt áraszt e könyvlajstrom. A reformációnak már előbb teljesen meghódolt városban a lakosság zöme még mindig német; de a magyarság is erőre kapott benne, míg a tótság jelentéktelen.

A könyvkereskedő, kinek elhalálózása adott okot a könyvek összeírására, Gallen János, 1581-től fogva volt Kassa polgára s 1583-ban húnyt el.

A jegyzékből kiderül, hogy a könyvkereskedő abban a korban egyszersmind a könyvkötő mesterséget is űzte, a mi megmagyarázza azt, hogy a kassai könyvkötők csak 1699-ben állanak czéhbe.

A hagyatéki leltár Gallen János házi butorainak felsorolásával kezdődik; mi azonban a könyvkötéshez szükséges szerszámok és anyagok felsorolása után csupán a könyvek jegyzékét adjuk.¹

¹ E leltárból a magyar nyelvű könyvek czímét a *Magyar Könyv-Szemle* 1887. évi folyamában (136—138. l.) már közöltem.

1583. Inventarium Joannis Galeni bibliopolae stb.
Volget nun mer der zeug.

Erstlich zwo hefftladen, die eine ist neu mit einen schublädel,
item elf pressen, zwo schneithobel sind geschetzt worden fl. 4.

Messinge steck zum buchern ausgestochen 10 thuet fi. 5 d. 15.

Item 5 steck in zin ausgestochen fl. 1.

Item zehn steck in holcz ausgeschnitten fl. 1 d. 20.

Klausuren gross und klein, item spangen auf die bucher gross
und klein thuet fl. 2 d. 50.

Item ein buchel mitt fein goldt, das man zum buchern zu
vbergulden braucht d. 30.

Item ein goldtwog d. 12.

Item die rollen samptt den sex streyeisen, item ein alphabetht
in eisen gestochen. Item ein messinger tigel, item drey gebund schnur
und anderley mancher klein gezeug in eysenwerk der buchbinderey
zugehörig fl. 8.

Item ein schlagamer d. 25.

Item sindt brettele verhandan zu mancherley bucher ein zu
binden sat.

*Volgen in folio ungebundene
bücher.*

Serepta Mathesi fl. 1. d. 45.
Chronica Adam Heinrich Petri
fi. 1. d. 90.
Über die vier Ewangelisten Jo-
hannis Haberman fl. 1. d. 68.
Erythreii Dialectica fi. 1. d. 6.

Von der Erbsindt der Mansfeldt
d. 22.

Tabulatur Buckquart, 4 exemplaria
fl. 1. d. 8.

Delii Elegia, 2 exemplar d. 5.

De Ante Christo Thesis d. 11¹/₂.

Disputatio de dicto Joannis d. 10.

Drey exemplaria de pignoribus d. 6.

Bucher in quarto.

Petri Glaser de coena domini d. 21.
Kirchenordnung zu Sachsen d. 27.
Der CIII. psalm Menczelii d. 8.
Von Gradu des Celibats Turgwarii
d. 22.
Der CXXX. Psalm Mathesi d. 48.
Wieder die erbsindtt Spangebergi
d. 79¹/₂.
Leichneri deutsch lieder mitt finff
stimmen d. 40.
Partes Regnardi d. 50.
Welche in grund der Warheitt
Catholisch sein, 2 exemplar
d. 14.
Drey exemplar Hessusii bekent-
nus von der Concordia d. 13.

Die bucher in octavo.

Mons Myrhae d. 9.

Vier Tag Teuffel Ciriaci Spange-
berg d. 70.

Vieder die besen sieben ins Tey-
fels Karniff Spangebergii d. 62.

Vber die Philipper Brenzzii d. 30.

Von Juncker Geicz Teuffel d. 33.

Jesus Syrach, 6 exemplaria d. 86.

Lugen Teuffel d. 20.

Spil Teuffel d. 7.

Huren Teuffel d. 12.

Schrift Rettung d. 12.

Thosanus von Abendmal der hern
fünf exemplaria fi. 1. d. 62¹/₂.

Simonis Pauly Vber die Episteln,
zvey teil fl. 1. d. 55.

- Arithmetick Frisii, 7 exemplaria
 d. 84¹/₂.
 Institutiones Clenardi in Gramm.
 d. 26.
 Grammatica Philip. Minor. d. 17.
 Sphaera Peiceri d. 25.
 Fabulae Aesopi d. 23.
 Homeri vita d. 9.
 Rhetorica Dresseri d. 28.
 De moribus Chytrei, 2 exem-
 plaria d. 31¹/₂.
 Proverbialia Disteria Gertneri
 d. 25.
 Vier exemplar Theognidis fl. 1.
 d. 39.
 Commentarius Cesarem (*igy*) d.
 16¹/₂.
 De studio Theologiae Chytrei, 4
 exemplaria d. 17¹/₂.
 Catechesis Philippi M. d. 11.
 De exercitatione Rethorices d. 8.
 De vita Christi Fabrici d. 8.
 Fabricius in Peanas Tres d. 22.
 In Proverbia Salomonis Candidi
 d. 9.
 Oratio Chytrei, 5 exemplaria
 d. 38¹/₂.
 De coniugio Hemmingii d. 19.
 Passio Rolleri d. 24.
Lugdunische bucher in quarto.
 Caluini devitandis substitutionibus,
 2 exemplaria d. 68.
Lugdunische bucher in octavo.
 De Pace Christianorum, 2 exem-
 plaria d. 16.
 Ihogoge (*igy*) Aretii d. 33.
 In psalmi (*igy*) 32 Anthoni Sadoleci,
 4 exemplar d. 80.
 Johannis Serani in Ecclesiastem
 d. 64.
Bucher in octavo.
 Selnecerus in Epistolas Petri d. 45.
 Selnecerus in Acta d. 63.
 Catechesis Throtschendorffi d. 25.
 Euangelia Posselii d. 21.
 Drey exemplaria ad Concordiam
 Simeri d. 16¹/₂.
 De Articulo Remissione Peccato-
 rum Crellii d. 19¹/₂.
 Historia Sibiri d. 20.
 Confessio Augustana d. 31.
 Oratio de funere Mauritii d. 61¹/₂.
 Historia Christi Graece d. 16.
 Selneceri Ljbellus Brevis d. 14.
 XXIII exemplaria Epistel Stur-
 mi fl. 1. d. 77.
 XVII exemplaria Bucolica Vir-
 gilli d. 56.
 XX exemplaria Compendia d. 88.
 Colloquia Erasmi, V exemplaria
 d. 22.
 Lipsher Donat. d. 17.
 Aelii Donat. d. 17.
 Nomenclatura Junii d. 20.
 Sintaxis, 2 exemplaria d. 14.
 II. Vocabularia d. 16.
 Rethorica ad Herennium d. 8.
 Axiochus, III exempl. d. 36.
 Ethica Puerorum d. 11.
 Musica Listenii, VI exem. d. 39.
 Civilitas Morum Erasmi d. 4.
 Pro Ligaris (*igy*) Ciceronis, III
 ex. d. 17.
 Pro Milone, VI exempl. d. 33.
 Pro Archia d. 6.
 Parvus Cathechismi (*igy*) Lutheri,
 XIII exempl. d. 57.
 Colloquia. 3.
 Tragedia Calumnae, VII ex. d. 36.
 Andomari Rethor. III ex. d. 26.
 Schimpf vnd Ernst in 8. I ex. d. 42.
 Von Florio d. 30.
 Richter Buchlein, 2 ex. d. 30.
 Cronica Francken d. 24.
 Aisopus d. 28¹/₂.
 Gulden Esel d. 8.
 Kuch und Keller d. 17¹/₂.
 Epistel Buchel d. 22.
 Von Valent vnd Orso d. 49¹/₂.
 Von Fierabras d. 16¹/₂.

Pfeffer badt d. 5.
 Erzeney Lethei d. 25.
 Rechenbuch Coburg d. 24.
 Rechenbuch Ullman d. 32.
 Von Wasser Badern d. 22.
 Krig in Affrica d. 7 $\frac{1}{2}$.
 Claus Nar d. 36.
 Weg Kurczer d. 4 $\frac{1}{2}$.
 Zven Rolwagen d. 30 $\frac{1}{2}$.
 Herr Christram, II ex. d. 36.
 II ex. Ritter Pontus d. 42.
 Barbarossa d. 20.
 II Siebenmeister d. 21.
 Chiromantia, III exempl. d. 52 $\frac{1}{2}$.
 Von Orso d. 49 $\frac{1}{2}$.
 Grobianus II ex. d. 62.
 Compendia Medleri, V ex. d. 22.
 Catechismus Claii, III ex. d. 29.
 Evangelia Claii, III ex. d. 19.
 Evangelia graece latine, 2 e. d. 28.
 V Gesangbuch Lutheri fl. 1 d. 38.
 III Wetenbucher d. 20.
 IX ex. Tobia fl. 1 d. 48 $\frac{1}{2}$.
 Gramatica Freigii gta (*igy*) d. 13.
 Musica Freigii, VI ex. d. 52 $\frac{1}{2}$.
 II ex. Gramm. Freigii d. 26.
 Gramm. lat. Freigii, VIII exempl.
 fl. 2 d. 52.
 V ex. Graecae Gramm. Freygi id. 65.
 Musica Freig. IX exempl. d. 19.
 Rethorica poeta log. V ex. d. 60 $\frac{1}{2}$.
 II Heriod. d. 24.
 XII Compend. Molnari d. 19.
 Catechesis Stökeli, XLVI ex.
 fl. 3 d. 54.
 Compendia Molnari, 89 ex. fl. 5
 d. 87.
 Compend. Molnari, exempl. CIII
 fl. 6 d. 78.
 IX Soltar Vngrisch fl. 4 d. 6.
 Decretum in 4o Vngr., III ex. d. 72.
 V Latina decreta fl. 1 d. 70.
 III Fabulae Aesopi Vngrisch
 fl. 1 d. 32.
 II Agenda d. 55.
 Vngrisch Bibel d. 50.

Novum Testamentum Vngrisch
 d. 72 $\frac{1}{2}$.
 Chronica Vngrisch fl. 1 d. 18 $\frac{1}{2}$.
 Tragedia Eurip. Vngrisch, VI
 ex. d. 59.
 Pontianus, VII ex. fl. 1 d. 70.
 Vigasch Tal. IIII ex. d. 70.
 IIII. Herbaria fl. 1 d. 10.
 A zent d. 16.

In folio.

Sexta Centuria fl. 1 d. 25.
 In levit. Brentii d. 82.
 Camergericht fl. 1 d. 45.
 In librum Judicium fl. 1 d. 28.

*Bucher eingehefft on
pargemendt.*

Historia Eneck d. 68.
 Oeconomia Coniugalis d. 38.
 Historias Enek 6 ex. d. 24.
 Historia Matias d. 16.
 Az Fortunatus d. 20.
 Joseph, V ex. d. 32.
 Igen sep, 12 ex. d. 38.
 Historia de amatoriis, 3 Ex. d. 13.
 Ket sep histor. d. 61.
 Genealogia histor. d. 20.
 Sep Cronica d. 78.
 Historia Apsolon, 4 ex. d. 22.
 Dedicatio d. 63.
 Az viz d. 44.
 Sep historia d. 9.
 Historia Naddudbar d. 13.
 Az Regi. 4 ex. d. 30.
 Az Eledick. 2 ex. d. 24.
 Historia Joseph d. 22.
 Historia Paridis d. 24.
 Regina facti d. 53.
 Salomonis d. 10.
 Historia a Lido d. 22.

In 8o.

Tisch gebett fl. 1 d. 24.
 Elemental d. 51.
 Vier und zwenzig ursach d. 57.

Traum bichel, 36 ex. fl. 1. d. 15.
 Grundt und ursach d. 98.
 XIII Bergreim d. 84.
 XIII Gesprech Petri mit Christo
 d. 44.
 XI Susanna spiel d. 47.
 XIII Sibilla weissagung d. 51¹/₂.
 VII Isaac und Rebecca d. 37.
 XIII Sterbens Kunst d. 55.
 VI Sma (*igy*) Salamonis d. 15¹/₂.
 III Herczog Ernst d. 29.
 III Civilitas morum deutsch d. 17.
 V Sibellen weissagung d. 33.
 III Rathbuchel d. 16.
 III Spiel von Zephola d. 10.
 II Spiel der widwen d. 13.
 Pfaff von Kalenberg d. 8¹/₂.
 VI Ich will haushaltten d. 18.
 II ex. Ein geistlich action d. 13.
 3 Roserzney d. 16.
 V Zhen alter d. 32.
 A-b-c deutsch d. 33.
 XII planeten buchel d. 26.
 II Ein brif an Mein d. 8¹/₂.
 VII Elementa d. 10¹/₂.
 Deutsche Catechism. Brentii d. 23.
 III Bergreim d. 17.
 II Spiel de Nativitate Christi
 d. 8.
 Civilitas morum Erasmi d. 4.
 Colloquia Heiden d. 5.
 Pfaff von Kalenberg d. 18¹/₂.
 Tragedia Eurip. d. 9¹/₂.
 Cronica von anfang der welt
 d. 45.
 Von der zersterung Hierusalem
 d. 22.
 Zucht schnell der weiber d. 8.
 V Aeolas Fi (?) d. 22.
 Von Ursprung der h. schrift, 6 ex.
 g. 26.
 Schrift Secilii d. 6.
 Ein kurz spiel d. 3.
 II das dritte teil Bergreim d. 9.
 Bergreim d. 6.
 Corpus fl. 1 d. 68.

In So.

Compend. dialect. Titelmani, X ex.
 d. 50.
 XV exemplar Calonis d. 90.
 XI Elementale lat. d. 11.
 Prosodia Caroli d. 9.
 Gram. Philip. Maior. d. 35.
 V Compendia Linacri d. 99.
 VIII Pros. Caroli d. 79.
 XXXIX ex. Donati fl. 2 d. 78.
 XXII ex. Egba ung. fl. 2 d. 64.
 Edmeck ungrisch d. 55¹/₂.
 XXVI Eglá ungrisch fl. 4 d. 86.
 Az Elednek uth feye, 7 ex. d. 95.
 Dialogi, 8 ex. d. 35.
 Medleri Compend., 6 ex. d. 29¹/₂.
 Catechis. Claii d. 10.
 Sep ilesh, 8 ex. d. 118.
 Historia Paradis, X. ex. d. 60.
 III Fortunatusch ung. d. 75.
 VII Historia Eneck. d. 16.
 V Historia Joseph d. 30.
 Regina Vasti, VII ex. d. 54.
 X Historia Achab d. 37.
 VI az Odedick d. 66.
 III Ester d. 13.
 V Historia Absolon d. 44.
 X Histor. Sigismundi d. 49¹/₂.
 X Aeneis ungrisch fl. 1 d. 41¹/₂.
 X Historia Tili d. 33.
 VI Hortulus Animae d. 33.
 VI Speculum vitae ung. d. 66.
 Sep Valter királ d. 10.
 Volphus in Neemia Ein stuck d. 75.
 VII Einmal Eins d. 7.
 Sumarien der bibel d. 12.

Gebunden bucher in folio.

Heldenbuch deutsch fl. 5. d. 37.
 Der erste Teil Lutheri fl. 3.
 Der eilfte teil Lutheri fl. 3. d. 50.
 Institutiones Calvinii fl. 3. d. 25.
 Ehespiegel fl. 2.
 Catalogus Testui V fl. 2.
 II. Tomus Maioris fl. 3. d. 25.
 Postilla Musei fl. 3. d. 40.

- Franzesich Cronica fl. 2. d. 50. Meisnische Chroica fl. 1. d. 50.*
 Brentius in Esaiam fl. 3 d. 50. Brentius in psalm. 4 partes fl. 8.
 III partes postille Fischeri fl. 10. Selneccer in Oseam d. 80.
 Decades Schutingeri fl. 3. d. 25. Testam. deutsch lateinisch fl. 2.
 Corpus Dra. (?) fl. 3. Habermans betbuch fl. 1.
 Brentius in Lucam fl. 2. d. 25. Chatechismi Fischeri fl. 2.
 Brentius in Samuel et acta fl. 3. Leichpredik Rolii fl. 1. d. 50.
 III. pars Maioris fl. 3. d. 50. Vita Lutheri Mates fl. 1. d. 20.
 Bulingerus in Esaiam fl. 3. d. 25. Vita Lutheri fl. 1. d. 20.
 Bibliotheca Gesneri fl. 3. Leichpredig Fischers fl. 2.
 Cronica Carionis fl. 3. Calendar. Eberii fl. 1. d. 10.
 Chronica Funeti fl. 3. Harmonia Evang. fl. 1.
 Institut. Calvini fl. 3. d. 25. Ranus in Orat. Cic. fl. 1. d. 25.
 Lanaterus in Proverb. et libros Epitheta Ravisii fl. 1. d. 50.
 Chronicorum fl. 4. Audomari Taleii opera. fl. 1. d. 50.
 Lanaterus in Psal. fl. 5. Peccationes Musculii d. 50.
 Bulingerus in Daniel fl. 3.
 Musculus in Eplm Rom. fl. 3. d. 25.
 Lossius in N. testam. fl. 3. d. 25.
 Chronicon Hungar. fl. 1. d. 50.
 Bora in Eccles. fl. 1. d. 25.
 Bora in Eccles. fl. 1. d. 25.*
 In Genesin P. Martyr fl. 1. d. 75.

Gebundene bucher in quarto.

- Molleri Psalter. 3 partes fl. 4¹/₂.
 Herbarium ungrisch d. 80.
 Haus Taffel Fischeri d. 80.
 Haustaffel Fischeri d. 80.*
 Archidox Paracel. d. 50.
 Ungrisch bibel fl. 1. d. 25.
 De libro Concord. d. 90.
 Chemnicii de idiom. fl. 1. d. 25.
 N. Testam. grece lat., 3 exemplar
 fl. 4. d. 5.
 M. Fröschel de Reg. fl. 1. d. 40.
 Flacii de peccato orig. fl. 1. d. 30.
 Camerarius in N. T. d. 90.
 Hessusius de lib. arb. d. 90.
 Loci theol. Justi. Janae fl. 1. d. 50.
 Psalmodia Lossii fl. 1. d. 50.
 Meisnische Chronica fl. 1. d. 50.
 Grundfest d. 90.
 Meisnische Chronica fl. 1. d. 50.
- In 8. eingebundene bucher.*
 Ethica Danaci d. 80.
 Griserus de poenis d. 80.
 Vigand in Daniel d. 80.
 Aipperus d. 80.
 Loci P. M. d. 80.
 Chytreus in Math. d. 80.
 Maiorum ad Corinth. d. 70
 Catechismi Brentii d. 75.
 Brentius in Epistolas fl. 1. d. 50
 Ungrisch psalter d. 50.
 Psalter Hessii d. 40
 Selnecceri in Epistolas Petri d. 50.
 Sphaera Selnecceri d. 60.
 Selnec. in acta d. 60.
 Himingius in Joan. d. 55.
 Chytreus in 4. lib. Mos. d. 60.
 De Coena Eberii d. 50.
 Maior in Epl. ad Heb. d. 80.
 Chemnicus in psalmos d. 50.
 Precationes Ludovici d. 40.
 Rosius d. 70.
 Imagines Roleri d. 60.
 Catechesis Feranarii d. 60.
 Pars Majoris in Egl. d. 60.
 Epitomae Augustini d. 80.
 Rollerii in Epistolas d. 30.

* Kétszer.

- Catechismi Lossii d. 40.
 Selnece. in Epistolas d. 50.
 Epla Posselii d. 30.
 Catechismi Trozend. d. 25.
 Chronologia Chytrei d. 60.
 Regulae vitae Walteri d. 50.
 Psalter Hessii d. 40.
 Psalterium Siberi, 2 exemplaria
 d. 70.
 Hemingius super psal. d. 60.
 Propositiones Selnecceri d. 60.
 Questiones Lossii in Epl. d. 60.
 Psalterum Hess. d. 40.
 Enchiridion Obeasin d. 60.
 Lossius in Epistolas d. 75.
 Prepositionis Sel. d. 60.
 Rami Dialectica d. 40.
 Dialogi Castellionis, 2 exemplar.
 d. 80.
 Libel. de anima, 3 exemplaria
 fl. 1. d. 20.
 Psalterium Hebreic. d. 40.
 De poenitentia Greiseri d. 40.
 Hicsip. psalter d. 40.
 Eleg. Vigandi d. 30.
 Catechis. Troczendor. d. 40.
 Stigelli libellus de anima d. 50.
 Psalterium Hessii d. 40.
 Breviarium Adami Siberi d. 40.
 Soionion Siberi d. 40.
 Culmanum Gram: d. 50.
 Elegantiae Fabricii. III exemplar.
 fl. 1. d. 5.
 II. Gram. Desponteri fl. 1.
 d. 20.
 Synonyma Terentii d. 25.
 Dressei progymna. d. 35.
 Psalter (?) Buchanamj d. 50.
 Schindleri Gram. d. 40.
 De legis divinis d. 35.
 Rami Dial. d. 40.
 Regulae vitae Chytrei d. 35.
 III. Gram. Molleri fl. 1.
 d. 20.
 Simleri Historia Helvet. d. 60.
 Sphaera Sebast. d. 40.
 Rethori Vilichii d. 40.
 De tuenda bona valetudine Hessii
 d. 40
 Caesaris Dialect. d. 35.
 Audomari Dialect. d. 50.
 Dialect. Agricole d. 40.
 Phrases d. 50.
 Exempla Philippi d. 60.
 Declamationes Gene. d. 60.
 Poemata Maioris d. 70.
 Orationes Thucidideus d. 60.
 Quintil. d. 70.
 Philarchi opuscul. d. 75.
 Terentii d. 40.
 Poemata Stigellii d. 100.
 Riccius in Epistolas Cic. 3 partes
 fl. 2. d. 40.
 Gram. Heb. Aven. d. 60.
 Gram. Heb. Aven. d. 60.
 Chronica Carionis 1. 2. 3. pars
 fl. 1. d. 75.
 Epistola Philippi d. 60.
 Epistola Aldi d. 70.
 Ethica ab Eezen d. 75.
 I pars cronici Carionis secunda
 d. 80.
 Quinta pars d. 75.
 Quinta pars d. 75.
 Epithomae in Orgonem d. 60.
 Epistolae Mannuti d. 20.
 II. Pristiani fl. 2.
 Isocrates fl. 1.
 Gram. Aven. d. 60.
 Gram. Auen. d. 60.
 Riccius in Ter. d. 75.
 Postilla Sarcerii d. 80.
 Evangelorum summariae, II exem-
 plar. d. 80.
 Postilla Sarceri von festen d. 50.
 III. partes postillae Lutheri fl. 3.
 d. 68.
 Syndleri Experimentdt fl. 1.
 d. 14.
 Sontags evangelium Johanni Hein
 d. 50.
 Kirchen Calender d. 45.

Alt testament I. pars d. 60.
 Psalter Sumarien d. 40.
 III. psalter fl. 1. d. 20.
 Evangelia Hermani d. 40.
 Tröstbichel pfaffeng. d. 40.
 Von lezten hendel d. 50.
 Evangelium gesangweis d. 40.
 Kirchen Calender d. 45.
 Schimpf und ernst d. 75.
 De Justificatione d. 60.
 Anleitung d. M. d. 45.
 LI psalm Savenarolae d. 50.
 Drey Sontags Evangelium Johan-
 nis Hein fl. 1. d. 35.
 Ansperger Confession d. 60.
 Evangelium gesangweis d. 40.
 Psalter deutsch d. 50.
 Alexi Stedemontani d. 90.
 Hutt dich vorkoren d. 40.
 Gesangbuch V Lutheri fl. 2.
 d. 50.
 Gram. 3 exemplaria fl. 1. d. 65.
 Alte Testament d. 60.

Gebundene bucher in 16.

Meditationis rerum d. 75.
 Fons vitae, 6 exemplar. fl. 2. d. 40.
 Cosmographia Augusti d. 50.
 XI. Evangel. fl. 4. d. 40.
 Wochengebett ungrisch Caspars
 drey exempl. fl. 1. d. 20.
 Evangelia greca Latina, 10 exem-
 plar 1 pro d. 40. thuet fl. 4.
 Lateinisch evangelia 21 exemplar
 fl. 5. d. 25.
 Deutsch evangelia, 8 exemplar
 fl. 2.
 V Jesus Syrach 1 pro d. 20.
 thuet fl. 1.
 IIII Catechismus d. 80.
 Zwen evangelia deutsch mit den
 Jesus Syrach d. 80.
 Evangelium lateinisch d. 25.

*Bueher in pargemendt ein-
 gebunden.*

Partes 6 vanim in 6 bucher fl. 3.
 Papius contra Sturmi d. 30.
 Historia Matiae regis ungrisch
 d. 40.
 Sphaera Sebastiani d. 40.
 Verantwortung Danielis wieder
 Marbachin d. 45.
 Dolsei Jesus Syrach d. 26.
 Rechenbuchel Simon Jacobs d. 36.
 Rencken Fuchs d. 37.
 Prosodia Carolini, 2 exemplar.
 d. 40.
 Inquisitio Hispanica d. 40.
 Cato Maior d. 27.
 Hessiodus d. 24.
 In Caesarem Reineci d. 29.
 Fabulae Aesopi d. 34.
 Isagoge Palladii d. 26.
 Logistica Edonis d. 26.
 De verbis Simboli Crelli, 2 exem-
 plar d. 44.
 Dialogus Camerarii d. 30.
 Isagoge Palladii d. 26.
 Isagoge Palladii d. 26.*
 Isac und Rebecca d. 30.
 Eberus de Coena d. 45.
 Von der Rechtfertigung Museus
 d. 48.
 Apollonii argonautica d. 55.
 Tobiae liber d. 27.
 II. Prosodiae Carolini d. 40.
 Drey Proverbia Salomo. d. 65.
 Drey bömisch Donat. d. 75.
 Zuchtmeister vor kinder d. 2¹/₂.
 Maokolisch, 4 exemplaria d. 17.
 Von der Haussorg d. 4.
 Summae Salomonis d. 8.
 Fabellae Aesopi d. 5.
 ABC d. 6.
 Tragedia des jungsten gerichtts,
 1 exemplar. d. 6.
 Von Juncker Geiczteiffel d. 8.

* Kétszer.

- II geistliche hausmagd d. 8.
 CXXVI deutsche lieder in bogen
 d. 136.
 XXXVI kleine Catechismi in 16.
 fl. 1. d. 36.
 VII zehen dialogi in 16. d. 28.
 II Pawer Calender d. 2.
 XXIII figur und warheit d. 28.
 Poemata Claii d. 22.
 Gogrefte Ornament des Corporis
 dra. d. 1¹/₂.
 Vita Simleri, 2 ex. d. 14.
 VI az Magassagban d. 7.
 Psalterium Siberi d. 18.
 A zent harum d. 11.
 Summa der hendel Gottes, 2 exem-
 plar. d. 2.
- Bucher in grossen kasten.*
- Calepinus fl. 5.
 Postilla Musei fl. 2. d. 40.
 Vber die profheten Calvini fl. 2.
 Schleidanus fl. 2. d. 50.
 Institutio Calvini fl. 2.
 Biblia francesesis fl. 4.
 1 Stuck von der hauspistil Jenisch
 in 8.º d. 80.
 Discursus de Religiorum d. 20.
 Grammatica Haebrea Claii d. 26.
 Molnari Grammatica d. 17.
 Kunstbuch Pedi Montani einge-
 hefft d. 40.
 Sonntag Epistel Gesangweis d. 40.
 Grammatica Claii Hebraea d. 26.
 Donatus d. 20,
 De studio Theologiae Chytrei
 d. 10.
 Proverbia Salomonis d. 14.
 Behemisch Elemental ex. 16 eines
 pro d. 6 thuet d. 96.
 Das ander teil des alten Testa-
 ments d. 60.
 Das dritte teil des alten Testa-
 ments d. 60.
 Das erste teil alle drey eingehefft
 d. 60.
- Grammatica Avenari Hebraea d. 60.
 Psalterium Corni d. 60.
 Dialogi Ochyni d. 75.
 Inquisitio Hyspanica d. 31.
 Drey Jesus Syrach in 16. pro
 d. 20. d. 60.
 In 16.º ein ewangelium latinum
 d. 20.
 Historia de Macedonio ungrisch
 ungebunden d. 22.
 Klein schreibteffel N. 9. (?) pro
 fl. 1 thuet fl. 2. d. 75.
 und zwey toppelte
 40 grosse schreibteffel eines pro
 d. 20 thuet fl. 8.
 Confessio Eberi ungebunden in 8.
 d. 32.
 Terentius in 8. ungebunden d. 62.
 Confessio Caroloni ungebunden
 d. 30.
 Neandri Graece linguae tabulae
 d. 15.
 Grammatica Philippi Melantho.
 d. 38.
 Scheccerus de 2-bus naturis in
 Christo d. 16.
 De nova terra d. 36.
 Definitionis Philippi d. 14.
 Nomenclatura Adriani Junii d. 38.
 Probirbuchlein d. 13.
 Die historia Hermanni d. 22.
 Pargamentbogen 77 ein pro d. 1¹/₂.
 thuet fl. 1 d. 15¹/₂.
 Heliodorus ungebunden d. 30.
 Item mer ander pagement 37¹/₂.
 ein bogen pro d. 1¹/₂ d. 55¹/₂.
 Compabulationes Tyronum d. 16.
 19 Sylabicii bichel behemisch eins
 pro d. 8 thut fl. 1. d. 52.
 5 Elementa behemisch et latine
 eins pro d. 9. thut d. 45.
 Kancional behemisch in 4° fl. 1.
 Syrach in 4. behemisch mit der
 auslegung fl. 2.
 Betbuch in 8° behemisch d. 40.
 Schvarcz behemisch d. 45.

- Vita Christi vorgult behemisch d. 60.
 Vita Christi deutsch vorgult in 16° d. 60.
 Item mer ein vita Christi verguld d. 60.
 Evangelia in 16° 4 ex. bemisch eins pro d. 25 thuet fl. 1.
 Item Episteln behemisch in 16° eingebunden eins pro d. 25 thuet d. 75.
 Drey Catechismus behemisch eingebunden in 16° eins pro d. 20. d. 60.
 Item zwey Vita Christi behemisch d. 80.
 17 bucher in ein gebund den titel gesezt tracticel schlecht on pergament gebunden fl. 2. d. 20.
 42 behemische tracticel schlecht in papir eingebunden thuet fl. 1. d. 62.
 2 dike klein behemisch betbuchel d. 50.
 4 klein exemp. zue d. 20 thuet d. 80.
 Soliloquia Augustini d. 20.
 Syrach d. 20.
 Catechismus behemisch d. 20.
- In einer truen sindt diese nochfolgende bucher.*
- Psalterium Moleri in 4° 3 teil fl. 3. d. 50.
 Novum testam. ungrisch in 4° fl. 1. d. 20.
 Die klein propfeten ungrisch 4° fl. 1.
 Decretum Hungaricum latine fi. 1.
 Morlasati 1 pars locam comu. (igy) d. 20.
- Herbarum ungrisch in 4° fl. 1. d. 20.
 Decretum hungerisch fl. 1.
 Historia Mathiae regis d. 35.
 Postilla Hungrisch 4° fl. (igy) 90.
 Herbarum ungrisch fl. 1.
 Lavaterus in Cronicon in folio fl. 4. d. 25.
 Buccerus ad Romanos in folio fl. 3.
 Martyr ad Romanos in folio fl. 3.
 Harmonia Calvini in folio fl. 4. d. 50.
 Calvinus in psalmos in folio fl. 5.
 Marlosati secunda pars locor. comu. fl. 1. d. 50.
 Problemata Aretii 3 partes fl. 2.
 Aretius ad Romanos fl. 1. d. 20.
 Hyperii oposcula d. 90.
 Testamen. graece et latine d. 80.
 Az Macedoniokrol d. 32.
 Prosodia Caroli d. 19.
 Pontianus ungrisch d. 27.
 Donatus in papen Schwarz d. 32.
 Donatus d. 16.
 Grammatica Philippi d. 45.
 Molnari Compendium d. 40.
 Terentius d. 45.
 Molnari Grammatica d. 40.
 Orytreus in Mathaeum d. 62.
 Psalter ungrisch d. 50.
 Secunda pars Hyperii d. 60.
 Postilla Kulczar fl. 1.
 Grammatica Philip. d. 55.
 Pontianus d. 28.
 Compendium Lynacri d. 64.
 5 Compendia grammatices Moleri eines pro d. 90.
 2 Evangelia latine d. 40.
 Catechismus deutsch luth. d. 20.
 Praecationes hungaricae d. 40.
 Ein getopeltes schreibteffel d. 28.
 3 grosse d. 60.
 Ein kleines d. 16.

A jegyzékben a latin és német könyvek száma vetekedik egymással, s ez mig egyrészt reávall a latin műveltség korára, addig tanúbizonysága annak, hogy a város lakossága túlnyomóan

német. Kassa ez időben németebb volt, mint valaha. A tót — behemisch — könyvek vallásos tartalmúak, vagy az elemi ismereteket tárgyaló iskolai könyvek. A magyarok közt legtöbb a história és krónika, tehát a szépirodalomba vágó mű.

Szakok szerint első a theologia: biblia, zsoltárok stb., és a hitvitázó irodalom, természetesen Luther szellemében. Majd a klasszikusok és iskolai könyvek következnek. A protestáns iskolákban Luther, Melancton, Bentz, Trotzendorf, Sturm, Heiden Sebald, Medler, Clenardus, Chytreus, Stöckel, Gemma Frisius, Castellio, Erasmus, Donatus, Molnár Gergely tankönyvei s a Chronicon Charionis voltak használatban:¹ ezeket tartotta raktáron Gallen is, továbbá Aesopus meséit, a Jézus Sirach fia könyvét stb., melyek a klaszszikusokkal egyetemben iskolakönyvek voltak.

Említettük, hogy a magyar nyelvűek közt legtöbb a históriás ének és a krónika, tehát a bibliai és történeti tárgyú verses munkák. A német lakosság inkább kapott azokon, melyekben a humor vaskosabban nyilatkozik, mint a Pfaff von Kahlenberg, Schimpf und Ernst, Rollwagenbüchlein s talán a Grobianus, Lugenteuffel, Spilteuffel, Von Juncker Geiczteuffel stb. czíműek; reátalálunk köztük Reinecke Fuchsra is; kapósak voltak a Deutsche Lieder, Traumbichel, Sibilla Weissagung, Planetenbuchel, Chiromantia.

Gogreff Mento kassai lelkész egy ismeretlen művével is találkozunk a jegyzékben.

Gallen nagy raktárából az üzlet forgalmára is kedvező ítéletet vonhatunk. A tanuló ifjúságon kívül a vidéki nemesség, a városbeli papság és tanítók voltak legjobb vevői; e korbeli kassai és környékbeli magánkönyvtárak emlékével tényleg nem ritkán találkozunk.²

¹ Lásd Fraknoi, A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században, 22. 37. és 181. l.

² Magyar Könyvszemle, 1888. évf. 328. l. — Történelmi Tár. 1889. 790. l.; 1890. 392. l.; 1892. 188., 191. és 573. l.

A LEGRÉGIBB UNITÁRIUS ÉNEKESKÖNYVEKRŐL.

KANYARÓ FERENCZTŐL.

A székely-kereszturi unitárius gimnázium könyvtárában őrzött unitárius énekeskönyvről (Isteni dicséretetek, imádságok és vigasztaló énekek) melyet Szabó Károly a Régi Magyar könyvtár I. kötetében 342. sz. a. írt le, bibliografusaink mostanig azt vélték, hogy az az unitáriusok énekeskönyvének első kiadása és Dávid Ferencz idejében jelent meg.

Az alábbi soroknak az a czéljuk, hogy e nézet alaptalanságát kimutassák.

Hogy ez az énekeskönyv nem a legelső kiadás, azt a munka kidesed alakján s tartalma bőségén kívül meggyőzőn bizonyítja a szerkesztés feltűnően előhaladott ügyes volta, mely a nem kis számmal közreadott énekeknek hosszas időn át gyűjtéséről és a kultusz fejlődéséhez időről-időre való gondos alkalmazásáról tanúskodik.

»Választékosságaért és rendszerességeért, valamint hibátlan voltaért, szerkesztőinek minden tekintetben dicséretére vált ez énekgyűjtemény,« — így nyilatkozott 1871-ben e háromszázados mű iránti kegyeletlől eltelve Várfalvi Nagy János.

Hasonló elismeréssel volt e gyűjtemény iránt Toldy Ferencz is, ki a »Magyar költők életében« az Aranyos-Rákosi Székely Sándortól 1837-ben épen nem kifogástalan módon s nem megfelelő eljárással és izléssel, mint önmaga eldicsekszik vele: »csaknem merőben újra dolgozott és szerkesztett, új munkákkal és melódiákkal ékesített« újabb szerkezetű unitárius énekeskönyvet a régínél jóval csekélyebb értékűnek találta és ítélte.¹

¹ Keresztény Magvető, VI. évf. 102. l.

² Jakab Elek, ki Sztárai Mihály, Palatich György és Balassi Bálint s mások énekeivel, úgy szintén kegyeletből a még e késő korban is meghagyott lutheránus énekekre való hivatkozással (nem ismervén fel eléggé az amazok költői szépségben és zengzetességben méltán versenyző. tisztán unitárius

Ujabbban fölismert biztos jelek szerint két nemzedék vállvetett munkássága alkotta és szaporította oly tekintélyes számra a ma ismert legrégebb nyomtatott unitárius énekgyűjteményt. Szerkesztése gondosabb voltán tehát éppen nincs mit csodálkoznunk. Ha reánk maradt volna a Heltai zsolnárkönyvét, a nagyváradi és debreczeni régi impresszumokat nyomban követő s a mindennapi szükségletet gyorsan kielégíteni törekvő valóban első kiadás: bizonyára elég bőven lehetne olyas tökéletlenséget találni benne, mint a Bornemisza Péter s más egykorúak énekeskönyveiben, melyekben még a kisdedeket »reggető« bölcsődal is méltó helyet találhatott.

A Toldy Ferencz, Nagy János és Szabó Károly vélekedése szerint 1575 körül nyomtatott, manapság legrégebb unitárius énekeskönyv tüzetes megvizsgálása arról győzi meg a gondosabb kutatót, hogy e könyv úgy, amint szemünk előtt áll, a XVII. század első tizedénél korábbi időre vissza nem vihető.

Első erős bizonyíték ez állítás támogatására az énekeskönyvben elszórt tíznél több Bogáti-féle zsolnár, melyek 1584-en innen hozzák e mű szerkesztését vagy világra bocsátását. Második még sokkal erősebb bizonyíték a Balassától szintén fölvett istenes énekek, melyek közül a gyűjtemény utolsó negyedében helyet foglaló:

Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten!
Ki előttök mentél tüzes oszlop képben,
Ígéret földére vezérelvén szépen . . .

előttünk is megvilágítja felvillanó fényével azon mindaddig mély-séges homályban rejtezett tény, hogy ez énekgyűjtemény semmi esetre sem Dávid Ferencz életében látott napvilágot, mint eddig

énekeket!) akar érvelni azon szép méltatása mellett, mely szerint »a magyar nemzeti lyrának itt van egyik bölcsője; ez énekek a magyar szentköltészetnek mindenha tisztos emlékei lesznek« stb. stb., ez állítás daczára az időkor meghatározásánál mégis ily elismerésre méltó mérsékletet tanúsít: »Nem Dávid F. korabeli kiadás. Aki az összes énekeket Erdély történetére való élesb figyelemmel áttanulmányozza, meg fog győződni róla. »Azután még ezt is hozzáteszi előbbi állításához: »Az időkor kritikai meghatározása, mindkét példány tetemes hiányai, a címlap és bevégződés meg nem léte miatt, lehetetlen.« (Dávid Ferencz emléke, 216. 223. l.)

csaknem félszázadon át hitték, hanem még Dávid Ferencz halála után tíz évvel, 1589-ben is aligha jelenhetett meg.

E szép éneknek keletkezéséről ugyanis maga a bujdoklását kesergő költő így nyilatkozik:

Én édes hazámbul való kimentemben,
Szent-Mihály nap előtt való harmad héten,
Az másfél ezerben és nyolczvankilenczben
 Az ő szerént, szerzém ezt ilyen énekben.

Balassa B. költ. (1879.) 119.

Nagyon természetesen kimaradt e befejezés az unitáriusok énekeskönyvéből, kihagyták a szerkesztők, mint a templombeli áhitatra nézve teljesen szükségtelent. Kihagyták a megelőző stró-fával együtt, mely Balassa magánviszonyaival foglalkozik s holmi megoltani való »nagy szerelmi lángról« is beszél az istenes énekben. Ámde ha mindezek gyöngéd kiméletből ki is maradhattak, legkevésbé sem akadályozhatnak most bennünket abban, hogy a megvizsgált énekeskönyv keltét jóval a Balassa kibujdosásának ideje után ne helyezzük.

Balassa íródeákja, Hartyáni Imre, vezet most egy lépéssel tovább fölfedező utunkban. Imre diáktól az LI. zsoltár fordítása: »Háborúsága Dávid királynak egykoron nagy vala« szintén ott van Balassának öt vagy hat éneke mellett az unitárius énekeskönyvben. Ennek az éneknek 4-ik strophája Bornemisza Péternek, a Balassák udvari papjának 1582-ki Cantionaléjában még a Hartyáni név előbetűinek megfelelően »Templomod« szóval kezdődött s ugyanígy jelent meg a debreczeni énekeskönyvekben is; míg a tíz évvel későbbi bártfai kiadás e kifejezést már »Szent templomodra« javítja s így a Hartyáni névből Harsiani-t formál. Ugyanezen metamorphosist észlelhetjük az ügyvélt Dávid Ferencz-féle énekeskönyvben is; vagyis: az 1575-re állított kolozsvári kiadás volta-képen az 1593-iki bártfainak is jóval utána áll időrend tekintetében.

Mely időből származhatott tehát? Arra nézve is megvan a legbiztosabb útmutató. Csupán egy kis fáradságba kerül, hogy a megdöntött hamis vélekedés helyébe igazságon nyugvó, jóval biztosabb új alapot állíthassunk.

Van az unitáriusok fenmaradt legrégebb énekeskönyvében egy nevezetes ének, mely nem más, mint a 88-ik zsoltárnak Bogáti Psalteriumját szemmeltartó hangzatos szép, új fordítása.

Ezt az éneket, Uzoni tanúsága szerint, Thoroczkai Máté, a Básta-zavarok alatt szülőföldjén Toroczkón megvonult unitárius püspök. az alabori mezőn véres tusában legyőzött és elejtett második unitárius fejedelem: Székely Mózes kedvelt embere írta. Felre- ismerhetetlenül tanúskodnak a költő kiléte felől a kesergő ének következő sorai:

Szegény vagyok és elfogyatkoztam,
Ifjúságomtól fogva szolgáltam.
Az te félelmedet én hordoztam:
Attól fogván ez óráig háborúban voltam.

Mint az vészek ¹ engem környülvettek
Minden felől az sok veszedelmek.
Barátim is ellenségim löttek,
Az miolta, én Istenem! tégedet követlek.

*Mezőn, erdőn, erős kősziklákon,
Barlangokban, sötét vasbányákban,
Fenevadak között való lappangásban:*
Életemet tartottam meg nagy gyakran futásban.

E búsongó feljajdulás legjobban reá vall a sokat szenvedett szerzőre. De még jobban kimutatja a zsoltárfordító kivoltát ama, mindez ideig egyedül álló, az unitárius énekeskönyvekben példátlanul mondható egy kitüntetés, hogy a rákövetkező új kiadásban megjelenik ez ének jobb vállán az a két betű, melyeket ma még csak Enyedi könyvének kiadásánál az elhunyt nagyhirű szerzőt dicsőítő versek mellett láthatunk: M. T. (Matheus Thoroczkai). A hívek kegyelete az elhunyt főpásztor iránti szeretettől indítatva, emléket kívánt állítani e név odatűzésével a bús jeremiádban elsiratott nemrég letűnt üldözés gyász-korszakának.

Hogy Thoroczkai Máté püspök neve nem mint énekszerző került volna az ujonnan nyomtatott énekeskönyv illető zsoltára fölé, e kérdést még csak komolyan vitatni sem lehetséges.² Thoroczkai Máténak a Básta-korszakot tárgyaló éneke pedig immár

¹ *Vész*: Romban fekvő erdő, bozóttal benöve, hogy nem lehet járni. V. ö. Kriza Vadrózsái, I. k. 523. l.

² V. ö. Nagy Jánosnak a priori feltevésekből lehozott ellenérveivel: Ker. Magvető. VI. évf. 207—208 l. Ez élénken és sok ügyességgel írt cikk egyszersmind sok téves adatot is közöl az unitárius Énekekről. Uzoni nyilatkozatát Thoroczkai zsoltárfordításáról lásd: Hist. Eccl. I. k. 644. l. Kénosiét lásd: Bibliotheca 42. l.

történeti hitelességű bizonyítékkal a XVII. század elejére veti az énekeskönyv összeállítását, melyet bibliografusaink mindeddig oly egyhangúlag Dávid Ferencztől kiadottnak hirdettek.

Csaknem fölösleges dolgot művelünk tehát imént kimondott vélekedésünk tüzetesebb bebizonyításával. Azon fontos körülmény, hogy az 1601. év folyamán magának Thoroczkai Máté püspöknek felügyelete alatt a város költségén összeírt nagy Graduale jeles új zsolttárai közt még mitsem tud az énekről, a legmeggyőzőbben tanuskodik a mellett, hogy azt szerzője csak később, 1603 táján Básta üldözése elől való bujdosásában írhatta. Megerősíti, sőt bizonyosságra emeli e föltevést a történetíróinknál följegyzett hagyomány is¹ úgy szintén magának az éneknek az eredeti héber zsolttártól eltérő félre nem érthető korfestő czélzásai; sőt a későbbi kiadásokhoz képest feltűnően hátra vetett hely is, melyet ez új ének számára a szerkesztő kijelölt, mind fentebb nyilvánított nézetünk mellett bizonyítanak.

Az énekeskönyvnek e szerkesztőjét is könnyen kitalálhatjuk az eddig előadottakból. Elárulja azt már csak az a jellemző körülmény is, hogy a fennebb tárgyalt ének fölött a névjelző betűk ez elsőnek tartott kiadásban hiányzanak. A máig fenmaradt hagyomány is Thoroczkai Máté püspököt tartja az unitárius énekeskönyv egyik kiadójának s még az időpontot is megjelöli, a melyben az ő kiadása napvilágot látott. Ez időpont, a ma is élő hagyomány szerint, Bocskay idejében, 1605—1607. körül kereshető.² Az ujonnan szervezkedő egyház belső körülményeit a kedvező külső politikai viszonyokkal egybevetve, 1607-ben, mint a kiadás évében, mi is bátran megnyugodhatunk.

A korunkra hét példányban is fenmaradt legrégebbsnek vélt unitárius énekeskönyv nyomtatását így 1607-re tévén, a Thordai Jánostól 1630. táján szerkesztett új kiadás azonnal egy mindeddig nem is sejtett újabb kiadássá válik. Bibliografusaink ugyanis ez utóbbit tartották a Thoroczkai Máté énekeskönyvének s a valódi Thoroczkai-féle kiadást így könnyű szerrel vihették vissza a Dávid Ferencz korára.³ Ámde e most megdöntött föltevással szemben

¹ Aranyos Rákosi Székely Sándor. Unit vallás tört. 123. l. — V. ö. Ker. Magvető. VI. évf. 107. 108.)

² Székely Sándor, id. m. 70, 131. l.

³ A mily biztos kiinduló pontot nyújtottak az előbbi énekgyűjtemény korának fölismerésénél az 1584-re elkészült Bogáti-féle zsolttárok, épen olyan

megczáfolhatatlanul áll azon sajnos tény, hogy a Dávid Ferencz szerkesztette énekeskönyvnek ma már egyetlen példányát sem ismerjük. Láthatta még annak talán legutolsó példányát a múlt század első évnegyedében Uzoni; de annyi időn keresztül hová lettek, ki tudná azt megmondani.

Me puero, — így nyilatkozik nagy művében lelkes történet írónk, — primae editionis sub Francisco Davide editae exemplar vidi, in manibus tractavi, apud viduam egregii quondam Stephani Takáts Claudiolopolitani; qui Genitores fuerant Excellent. Medici Domini Stephani Kolosvári, et uxoris Clar. D. Superintend. Michaelis Lombargh Sz. Abrahámi, Sarae Takáts; item Domini Joannis Takáts et Generosi Dionysii Jov. Thori (Thúri?) sociae in Kolosvár. Sed iam hodie illius editionis nullum exemplar invenire potui haecenus.¹

— Extat tamen *Graduale*, — így folytatja tovább. — A. D. 1601. sub Matthaeo Thoroczcano descriptum ex Psalterio in rationem Ecclesiae Unitar. Colosvariensis in nitidissimo regali pergamine . . . In tabula libri sinistra (quae lamellis aeneis in octo angulis et medietate munitae sunt) foris in summa linea sunt hae duae literae majusculae: *M * T.* (hoc est: Matthaeus Thoroczka); paulo inferius in alia linea: *V * C * CV.* (Id est: Vrbs Claudiolopolitana curavit.) Ulterius unam lineam impleant hae literae: *A * D * 1 * 6 * 0 * 1.*²

Ezután leírja és bőven ismerteti a múlt században már legmegbízható határvonalul szolgálhatnak az újabb gyűjteményben már feltűnő Thordai-féle zoltárfordítások is. Egyes énekek fölött nem egyszer találunk utalást ez akkor legújabb zoltárokra, a miből bátran következtethetjük, hogy Thordai Jánosnak 1627-ben bevégzett Psalteriumra az unitáriusoknál már használatban volt, mikor ez újabb énekeskönyv kiadásához fogtak. Magában a gyűjteményben csak három darabot találunk az új zoltárokból (18. 125 128. ps.), azokat is a legvégén (618. 666. 676. l.); a miből bizonyosnak vehetjük, hogy ez új kiadás 1627 és 1630 között, talán Bethlen István kormányzó pártfogásával jelenhetett meg. Maga Thordai is élénk részt vett e könyv kiadásában. Jellemzőn bizonyítja ezt az a sajtószerű körülmény, hogy bár a 688. lappal beveződött a gyűjtemény, egy új ívet toldhatott hozzá durvább papirosból. E második íven Petki János szép jeremiádja, egy lengyel nótájú psalmus s egy más kisebb dicséret mellett, jó magának is újabban három zoltárfordítását adja. Mi több, hogy e különös toldozás feltűnő voltát némileg enyhítse, e három zoltárra való utalást utóbb egyszerűen kihagyta a tartalomjegyzékből.

¹ Uzoni, Hist. Eccl. Unitar. I. k. 640. l.

² U. ott, I. k. 640. l.

régibbnek tartott 1601-beli magyar graduált, mely meggyőződése szerint a Dávid Ferencz-féle énekeskönyvnek lett volna újabbkori másolata. Valóban¹ e ma már elveszett graduál az ismert más énekeskönyvekkel több tekintetben megegyező, de sokban el is térő beosztásával s az ismert és ismeretlen énekeknek részint pontosan egybevágó, részint változtatott sorrendjével, elég hiteles tanúbizonyosság lehetett arra nézve, hogy az unitáriusok első énekeskönyvét még 1582 előtt, a Bogáthi-féle zsoltárfordítást megelőző időkből szerkesztették. A Graduale végéhez csatolt négy utolsó zsoltár pedig (itt e példány már Uzoni ideje előtt megszakadt s a gyűjtemény több levele elveszett) meggyőzőn tanuskodik arról is, hogy az énekeskönyv e kézirati példányát csak 1584 után másolhatta le talán a kolozsvári »magyar kántor«, mert e zsoltárok ide a Graduale végére a Bogáti Fazakas Miklós 1584-ben befejezett Psalteriumából kerültek. Talán mondanunk sem kell, hogy a Thoroczkai Máté még későbbi kiadása már ez előbb csak függelékképpen oda toldott új zsoltárokat is, a legutolsónak elhagyásával, beosztotta különböző helyekre elszórtan a régibb énekek közé.

Már most ezek után arra a kérdésre, vajjon ki is adták-e a Dávid Ferencz idejében szerkesztett unitárius énekes-könyvet, egyenes, minden kétséget kizáró feleletet adni nem tudunk. Jakab Elek szerint Dávid csak arról nyilatkozik, hogy lefordították az isteni dicséreteket már 1567 előtt a kolozsvári szász ekleziában használt Luther-féle német énekeskönyvből.² Dávid munkatársa, Heltai kiadott ugyan egy elég terjedelmes »Isteni dicsérek és könyörgések« című gyűjteményt; de ezek imák voltak és nem énekek.³ Az énekek kiadását is tervezte; ámde szándéka meghiúsult, a miről 1574-ben, halála évében, így panaszkodott: »Voltam e szándékba, kinyomtatnám a bibliabeli szent históriáknak szép énekét⁴ és a Soltárnak rend szerént való Psalmusit, mellyeket sok jámborok szörzetenek szép nótákra és versekre. De Isten ő

¹ U. ott, I. k. 640—644. l.

² Dávid F. emléke, 217. l.

³ Prózában kiadott zsoltárai közül egy párt csekély átalakítással még a XVII. században is énekeltek az unitárius gyülekezetekben.

⁴ »Bibliabeli szent históriák« voltak Bogáti psalteriumában a szombatosok énekeskönyveiben is. Lásd Thordai János kiadásában a karácsonyi és husvéti énekeket, Bornemissza Péter énekeskönyvének III.-ik részét stb.

szent felsége nem engedte eddig, hogy az én jó szándékomat véghöz vihettek volna: kiváltképpen mostan. (!) Ez okáért elővettem az históriás énekeket a régi magyar királyokról¹ stb. stb. (A *Cancionale* ajánlása.)

A János Zsigmond halála után beállt sajtóviszonyokra céloz Heltai elég világosan e szavakkal. Vajjon a Báthory István lengyel királyvá választásakor következett szabadabb korszakot felhasználták az unitáriusok énekeskönyvük kiadására? Bár történetíróink e nézet mellett nyilatkoznak, mindaddig, míg a Takáts Istvánné birtokában volt, vagy más egykorú példány elő nem kerül, nem lehet teljes hitelt adni ez állításnak. Jól tudjuk, hogy a protestáns énekeskönyveknek legtöbb XVI. századi kiadása elveszett vagy legfeljebb egy vagy két csonka és rongált példányban maradtak fenn a mi időnkre. Az unitárius énekeskönyveket e mellett még az is elnyűtte, hogy valamennyi régi kiadást lehetett használni az új mellett egészen a jelen századig az istentiszteleteken. E végzetes conservativismus, melyet részint takarékoság, részint a viszonyok hatalma, az ellenkező hitfelekezetek féltékenykedése kényszerített reájok, pusztította el az üldözés fanatizmusával kezét fogva az unitárius kultuszra és hitelvekre vonatkozó könyvek legnagyobb részét. Ámde bizunk a sok jó szerencsét hozó véletlenben, hátha megörvendeztet előbb-utóbb valamely magyar vagy lengyel főúr könyvtárának rejtettebb zúgában egy Gyula-Fehérvárt vagy Kolozsvárt, avagy akár — Ingolstadtban nyomtatott XVI. századi unitárius énekeskönyvvel.

Még csak egy adatot szükséges fölemlítenünk az unitárius énekeskönyv legrégebb kiadása érdekében. Kolozsvár város tanácsa a XVI. században bőkezűen gondoskodott arról, hogy az éneklő diákság és az ekklézsia kántorai graduálok és psalteriumok dolgában megszorulva ne legyenek. Már 1581-ben, tehát csakhamar Dávid Ferencz halála után, feltűnik a városi levéltárban az egyházi számadásai közt, hogy a magyar deákok számára éneklő könyvet iratott a tanár 2 frtért. (Ma több, mint 20 frt.) Ilyen följegyzések vannak 1597-ről is, 1599-ről három, 1600-ból szintén három ízben,

¹ Heltainak e nyilatkozata ellenmond Szinnyi felfogásának, ki az unitáriusok énekes könyvét egynek veszi H. imént említett ima-gyűjteményével. Lásd M. írók élete és munkái. IV. k. 689. l., hol a 20—31. sorok egyszerűen törölendők.

1601—1602-ről is nem különben.¹ E mindinkább szaporodó kiadások egy felől azt bizonyítják, hogy már a XVII. század elején égető szükség volt az unitárius énekeskönyv új kiadására. Rá világítanak más felől arra az igenis könnyen érthető állapotra, hogy a közel ötödfélszázra tehető unitárius ekklézsiák már a Dávid Ferencz élete alkonyán elfogyaszthatták a tőle kinyomtatott énekeskönyvek bizonyára nem valami bő készletét. Bocsátottak-e ki az 1579-től 1607-ig, még csaknem harmincz évig terjedő hosszú időközben új kiadást, — nem tudhatni. Csak annyi bizonyos, hogy a kinyomtatott énekeskönyvek mellett, mint láttuk, hovatovább mind jobban rászorultak az irott graduálokra. Hogy pedig nem volna merészség e régmúlt időkben a kolozsvári énekeskönyv gyakoribb kiadásáról beszélni, bizonyítja egyfelől a debreczeni sajtó élénk munkássága, melynek sűrűn kibocsátott református énekeskönyvei, úgy látszik, élénken érzett közszükséget pótoltak. Másfelől az unitáriusok is, főkép a XVII. század második felében, mikor a felekezeti féltékenység gátolta énekeskönyvük újból kibocsátását, nem győznek eléggé panaszolkodni, az »üdünek mostohaságára« s »a szent éneklő könyveknek ritkasága miá.« (Az 1697-iki kiadás előszava.) Hatnál több különféle kiadás forgott már ekkor közkézen, mégis a XVI. század végéhez hasonlóan újból rászorultak az irott graduáloknak mind általánosabb használatára. Sok időn át jövedelmező keresetforrást képezett a szegény tanuló ifjaknak az ily énekeskönyvek előállítására. Különösen Felvinczi Györgynek, a későbbi szinigazgatónak ékes pennáját kedvelték. Még a tordai ekklézsia számára is készített egy ilyen diszes initialékkal ellátott éneklő könyvet, melyet a legközelebbi visitatio alkalmával nem késtek az atyafiak a becses egyházi kincsek közt az inventáriumban felsorolni. Egy gazdag kolozsvári polgár költségén kiállított igen szép Thordai-Bogáthi-féle psalteriumja előszavában ekkép nyilatkozik a már rég elfogyott énekeskönyvek ritka volta felől:

Ezt Kövendi János
Látván, hogy nincs számos
Éfféle munka készen:
Olly jó kedvvel írat,
Mint ki drága írat
Szemgyógyítani vészen.
Melly házi eszközben,
Egyéb dolga közben,
Szíve vidító lészen.

¹ V. ö. Ker. Magvető, VI. évf. 118. l.

Az unitárius egyház pedig 1697-ben hozzájuthatván végre saját külföldről hozatott sajtója segítségével az énekeskönyv újból kibocsátásához, a következő évi zsinaton szükségesnek látta elrendelni:

— Végeztetett, hogy a Graduálok minden Ekklézsiákban corrigáltassanak a mostan corrigált Új Psalteriumnak igyenes voltához.¹

1700-on innen már kevesebb nehézséggel járt énekeskönyvek kiadása. A magas kormány legalább nem egykönnyen hitte el ezután felőlük azt, hogy magasabb érdek kívánja az unitárius énekeskönyvek kipusztítását.

Befejezésül felhasználom az alkalmat, hogy bibliografiai leírását adjam az énekeskönyv két, ma már teljesen ismeretlen kiadásának, melynek emlékét csak a meglevő kiadások utalásai őrizték meg számunkra.

Az egyik kiadás 1631 és 1660. évek között jelent meg.

Czíme:

In exequiis Defunctorum Canendae. Halott Temetés korra való Énekek. Mostan ujjonnan szép, ékes, és több Halotti Énekekkel, három karban állatván megjobbított. Colosvárbán Heltus Gáspár Műhelyében Nyomtatott Abrugi György által. (Évn. 8-r.)

Felosztása ez volt:

Első kar: Melyben valának az ház előtt mondandó Énekek.

Második kar: Melyben vadnak vitelközben, halkal, halkal mondandó Énekek.

Harmadik kar: Melyben vadnak azok a válogatott külömb külömbféle szép énekek, melyeket a sir, avagy temetés felett kell mondani.

Talán a könyv elején felsorolt felosztás után vagy az egész mű legvégén az a latin bibliai locus állott, melyet az 1760. és 1697. kiadásnál a cím lap hátsó felére helyeztek:

Ecclesiastici. 7. v. 40. In Omnibus Operibus tuis, memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.

Hivatkozik reá a két példányban fennmaradt 1660-iki kiadás e szavakkal: »Mostan ujjonnan . . . az Abece rendi szerint, megjobbitot.« In hanc editione prioris ordo perturbatus est, — mondja

¹ Uzoni, Hist. Ecclesiastica, I. k. 648. l.

a megjobbitásra Uzoni, ki ismerteti a kezén levő további kiadás énekeit is.¹

Mind Várfalvi Nagy János, mind Aranyos-Rákosi Székely Sándor megemlékeznek ez év nélkül kiadott unitárius halottas énekeskönyvről.² Szabó Károly csak ennyit szól róla a későbbi 1660-ki kiadásnál: »Ujabb kiadása: Kolozsvár, 1697. (Illetőleg 1660 is.) Régibb kiadása: ismeretlen.«³

Várfalvi Nagy János feltűnően egyoldalú felfogással ez unitárius halotti énekeskönyvet a benne foglalt »igen régi fordítású« énekek után nagyon régi időből eredőnek véli. Szerinte a református énekeskönyv 1590-iki debreczeni kiadása is végén, a 281—301. lapokon innen vette volna énekeit, sőt még inkább az 1632-ben Fodorik Menyhárt által kibocsátott új kiadás is.⁴

Nem nyílt még alkalmam átvizsgálni a debreczeni halottas énekeskönyveket; de a fennebbiekkal szemben legyen szabad azt a sejtelmet kifejeznem, hogy az unitáriusok a XVI. és XVII. század folyamán nemcsak vettek át halottas énekeket a debreczeni énekszerzőktől, pl. Dézsi Andrástól, hanem halotti énekeskönyveiknek még a címét is a kálvinista Ujfalvi Imrétől kölcsönözték, ez pedig a lutheranus Dézsi Andrástól.⁵

Ezt a kiadást egy korábbi előzte meg, melyre világos hivatkozás történt a most leirt kiadás következő szavaiban: »Mostan *ujjonan* szép, ékes, és *több Halotti Énekekkel*, három karban állatván . . . megjobbitatott.« E szavakból világosan kitűnik, hogy kevesebb volt a korábban kiadott funebrealisban 32 éneknél, mert Abrugyi György az ő év nélküli újabban bővített kiadásában csak ennyit nyomtatott, köztük két latin éneket is. Az 1660-iki kiadásban már 39, az 1697-ikiben 52 ének jelent meg, köztük három, illetőleg hét latin. Azt is könnyen kiokoskodhatjuk az utána való kiadások czimlapjából, hogy ez eddig kipuhathatott legrégebb unitárius énekeskönyv sem betűrend, sem kar szerint nem volt rendezve. Uzoni így emlékezik meg ez énekeskönyvről, mely már az ő

¹ Id. m. I. k. 653. 654. l.

² Unit. vallást. 71. 72. — Ker. Magvető. VI. k. 124. l.

³ Régi M. könyvtár. I. k. 403. l.

⁴ Ker. Magvető. VI. évf. 125. l.

⁵ V. ö. Szabó K. Régi M. Könyvtár. I. k. 185. 145. stb. l. — Debreczeni ev. ref. főgymnasium értesítője 1894/5. évről. 172. l.

korában végkép kiveszett: »Quartus publici Cantus liber est Funerale. Cujus antiquissimum exemplar nullum vidi, quamvis Typis Heltanis diversis temporibus ter descriptum extiterit, si non frequentius. Georgii abruigi editiones duae habentur, quae vetustioris mentionem faciunt.«¹

Szabó Károly hallgat, Várfalvi Nagy János csak egy homályos sejtelemszerű észrevétellel emlékszik meg e legrégebb unitárius halotti énekeskönyvről.²

A SZÉKELY-UDVARHELYI EV. REF. GIMNÁZIUM KÖNYVTÁRA.

DR. GYALUI FARKASTÓL.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbecsülhetetlen szolgálatot tett a hazai közművelődés története megírásának, tehát a magyar kulturának is, mikor elrendelte, hogy a középiskolák és más tanintézetek évi értesítőikben a történetükre vonatkozó adatokat összegyűjtve s feldolgozva közöljék. E rendelet kibocsátása előtt közvetlen voltam bátor fölszólalni, még pedig hogy minél nagyobb körben olvassák el, a *Budapesti Hírlap*-ban, arra nézve, hogy az értesítőikben az iskolai könyvtárak katalógusát kezdjék közölni. Megvallom, a rendelet által szándékom s annak célzata épen nem zavartatott meg és valóban, belátom, hogy fontosabb is *mielőbb* az iskolák történetére vonatkozó adatokat összegyűjtteni és kiadni. Bibliografiai szempontból is teljesen kárpótolva leszünk a késedelemért (mert hiszen, ha az iskola története egyszer napvilágot látott, semmi sem áll útjába annak, hogy azután rögtön a könyvtárak lajstromát kezdjék meg közölni). E kárpótlás pedig nem más, mint az iskolák történetével kapcsolatos *története a tanintézetek könyvtárának*. Bőséges és fényes kárpótlás, mert míg a katalógus közlésével legelőbb esetben az illető iskolának avagy ama városnak van haszna, ez adatokból maga a magyar bibliografiai tudomány nyer igen-igen becses és szükséges anyagot.

Példa erre, és pedig igen örövendetes, a *székelyudvarhelyi*

¹ Hist. Eccl. I. k. 653. l.

² Ker. Magvető. VI. évf. 125. l.

evang. református gimnázium története, melyet ez intézet 1894 — 95-iki értesítőjében adott ki *Gönczi* Lajos igazgató tanár.

Derék munkát végzett az intézet érdemes igazgatója, amikor az 1670-ben alapított fényes tanintézet részletes történetét megírta, adatokkal bőven felszerelve.

Minket ezúttal, természetesen, az intézet könyvtárára vonatkozó adatok és ezek közül is a régibb korból valók érdekelnek, nem hagyván el az újabb időkre vonatkozó részeket sem. Abban a helyzetben vagyunk, hála érte *Gönczi* Lajosnak, hogy egy magyar könyvtár 255 éves történetének vázlatát adhatjuk, átvéve a kész adatokat az említett műből és közölve az iskolai törvényekből a könyvtárra vonatkozó fölöttébb érdekes szabályzatot, melynek különös érdekességet tulajdonítunk.

Az iskola könyvtárát maga az iskola alapvetője alapította, a ki nem más mint gr. *Bethlen* János, Apafi híres kancellárja, a *Rerum Transylvanicarum libri quatuor* szerzője. Alapító levele, melylyel ezer aranyat adományozott »az udvarhelyi orthodox scholá«-nak, 1670 márczius 15-ikén kelt. Ez alkalommal 26 db könyvet is ajándékozott az iskolának, mely könyvadományt Apafi fejedelem 18 drb könyvvel gyarapította. Ez a 44 darab könyv volt alapja az iskolai könyvtárnak, mely ma az értesítőben közölt kimutatás szerint 10,273 műből, 16,314 kötetből áll.

Alapítása után pár évvel már szépen szaporodott — az akkori viszonyokhoz képest — a bibliothéka. *Tolnai* István például 1680 körül 69 db könyvet adományozott. Továbbá *Jenei* Sámuelnek 1719-ben tett adományából (57 db), többeknek részint pénzrészint könyvadományából 1720 június 5-én *Szigethi* György 1800 (az értesítőben bizonyára sajtóhiba a 180 szám) darabot irt össze.

A könyvtárra kellő gondot fordítottak és felügyeletére az intézet megalakulásától kezdve külön könyvtárnokot tartottak. Az intézet törvényei, melyeket *Rozgoni* János, az intézetnek 1680 — 1685-ig rektora, *másoltatott* le egy régibb, az intézet alapításakor írott csonka példányból, *külön könyvtári szabályzatot* is foglalnak magukban, a mi eléggé bizonyítja, hogy milyen súlyt fektettek a bibliothékára. A könyvtárnoknak külön esküt is kellett letennie.

Lássuk a könyvtári szabályzatot, mely egyúttal a könyvtárnok ennivalóit írja elő. Az iskolai törvények címe: *Leges scholae orth. Udvarhelyianae denuo descriptae anno 1682. die ultimo*

Octobris, rectore ac moderatore supremo ejusdem scholae Johanne Rozgoni. A könyvtár és illetve könyvtárnok szabályzata az eredeti latinban a következő :

Officia bibliothecarii.

I. Libros gymnasii non nisi post remonstrationem praedecessoris, et fidelem librorum in ordinem collocationem sub suum praesidium acceptet.

II. Civibus gymnasii nomine eorum in chartam coniecto ordine exhibeat libros, notato quoque die, quo exhibuerit.

III. Vacatione instante libri dispersi rursus colligentur, inque locum quique suum collocentur.

IV. Nisi publicam provocationem et gravem poenam subire velit, prorsus nulli extra coetum¹ usurpandum ullum exhibeat librum, nisi iusta de causa cum venia clar. professoris dispensabili pastoribus orthodoxis, a quibus literae recognitionales exigantur et de certo tempore restitutionis penes *parolam (ut vocant) thecario fiat obligatio.*

V. Theca semper clausa asservetur, tantum discendi vel librorum procurandorum causa thecarius apertam servet, extra hunc casum sive sit praesens in camera sive absens, ab officialibus de theca claudenda admoneatur, bis terve admonitus, neque tamen morem gerens provocabitur.

VI. Id ut commodius fiat, thecarius ibi lectum non habeat, et non nisi ea bona, quibus rarius opus est, ibi asserventur. Curet etiam bibliothecarius, ne libri quivis cuivis exhibeantur, verum prouti capacitas cuiusque et studii, quod pro eo tempore tractat, ratio exegerit.² Qui damnum libris infert, restituat.

VII. Cum bibliothecarius officium deponere volens de libris rationem reddit, exactores rationis prius eum non dimittant, quam defectum, si foret, suppleat. Commendatorium quoque non nisi post satisfactionem obtinebit.

Igazán meglepően figyelmes és helyes ez a szabályrendelet, melynek legtöbb pontja ma is szükséges minden nagyobb könyvtárban. Igen érdekes patriárkális kívánság, hogy a lelkészeknek *kézadással* kelle magukat arra kötelezniök, hogy bizonyos időben visszaadják a könyveket. Pedagógiai szempontból is, de bibliografiai szempontból is magasfoku czéltudatosságra mutat az az intézkedés, mely megkivánja a könyvtárnoktól, hogy ne mindenkinek adjon ki akármilyen könyvet, hanem a szerint, amint kinek-kinek tehetsége, vagy a tanulmánya hozza magával, melylyel foglalkozik.

¹ Coetus alatt az ifjuság és a tanárok is értendők.

² Ez a pont csak a 2-ik szövegben van meg s ott is későbbi betoldásnak látszik.

Nehéz feladat a könyvtárnok számára, de nagy fontossága és eredményében kiváló horderejü.

Az iskolai törvények végén az egyes officialisok esküje is közölve van. A bibliothecarius esküje a következő volt :

Formula iuramenti bibliothecarii.

Ego N. N. legitimo civium gymnasii huius Udvarhelyensis suffragio ad officium bibliothecarii publici electus, sancte promitto me in eo officio ita secundum leges bibliothecario praescriptas versaturum, ut ad detrimentum bibliothecae ac gymnasii nihil, ad emolumentum contra eius plurimum contulisse suo tempore videar. Ita me Deus etc. adiuvet.

A könyvtár további történetéből az érdekel minket, hogy 1797-ben Zilahi Sebes János nagy gonddal és kitartással állított össze egy katalogust, mely kiválóan értékes először a bevezetéséért, melyben a könyvtár történetét írja le, másod sorban pedig a csoportosításért, a mennyiben a könyveket az adományozók szerint csoportosítja s külön írja össze a pénzért vásárolt könyveket is. E katalogusban, melynek bevezetésében úgy látszik Szigeti Gy. Mihálynak is része volt, 18 csoportban 3826 db könyv van feljegyezve. 1803-ban Szigeti Mihály is készített egy katalogust, melyben e munkákat szakok szerint csoportosította. Végre 1823-ban Karácsoni Sámuel felvigyázása alatt Dávid Mihály és Kovács Ferencz juratusok irtak egy katalogust s rendezték a könyvtárt azért »mert a bibliothékába levő könyvek, a mint szokták mondani, tővel-hegygyel voltanak összehányva, egy nagy könyv egy kicsi mellett, mely állása a thecát elrútította«. »Ebbe vagynak a szaporodások is felírva, tehát e szerint tartozik a bibliothecarius számolni, míg ezt idővel ujjabb protocollum fel nem váltja«. Csakugyan ebbe a katalogusba jegyezték be időnként a szaporodásokat az egyes évek megkülönböztetése nélkül 1871-ig bezárólag. 1872-ben Szakács Mózes egy új szaporodási jegyzőkönyvet nyitott. Ebbe a jegyzőkönyvbe azóta rendszeren és pontosan jegyeztetik be az évenként való gyarapodás. Hasonló gyarapodási jegyzőkönyvet nyitott Szakács Mózes a Kis József-féle könyvtár számára is, melynek katalogusa 1846-ban Nagy Lajos könyvtárnoksága alatt készült. Végül a legérdekesebb és legdicséretesebb a jelenkorból: a collegium előljárósága, minthogy rendes katalogus nem volt és a könyvek immár összezavartattak, 1889 tavaszán megbizta Kovács Dániel tanárt, hogy a könyvtár rendezését végezze

el. Kovács néhai Szabó Károlyhoz fordult és az ő utasításai nyomán 1890 június 31-éig tartó munkával katalogizálta és rendezte a könyvtárt, melynek jelenleg is könyvtárnoka.

A székely-udvarhelyi, most már államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium könyvtára 1895 július 5-én a következő könyvek fölött rendelkezett.

I. Theologia	2013	mű	2387	kötetben
II. Philosophia, paedagogia	589	»	682	»
III. Philologia	1363	»	1779	»
IV. Történelem, jogtudomány	1794	»	2889	»
V. Mennyiség- és természettan	838	»	1070	»
VI. Folyóiratok, lexikonok és gyűjtemények	654	»	3936	»
VII. Akadémiai értekezések	954	»	952	»
VIII. Promotionalis dissertációk	887	»	912	»
IX. Szépirodalmi s vegyesek osztálya	1020	»	1513	»
X. Kéziratok	161	»	194	»

Összesen: 10,273 mű 16,314 kötetben.

Ez a története és állapota e könyvtárnak, mely, mint örömmel látjuk, rendezve van és melyet jó kezek gondoznak. Óhajtjuk, hogy legközelebbi értesítőjében a könyvtár szakezimjegyzeit is láthassuk.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

I.

Magyar nyelvű nyomtatványok.

1.

[391.] *Kassa, (1614.)*

Kalendarium | Az Időnek | és az ünnepeknek változá- |
sáról való itélet, Christus urunk | születése után | 1615 | Esz- |
tendőre. | Az Kraackai Lancz Zychy- | nius Miklós M. és
az Philosophiának | Doctora által irattatot és Magyarra | for- |
ditatot. | Kassán | Nyomtatta Festus János.

Csak czimlapja és első íve maradt meg, Kassa város 1617. évi
jegyzőkönyvének táblájába beragasztva. A lapok nagysága 10×15 cm.

Ifj. Kemény Lajos.

2.

[392.] *(Kassa, 1618.)*

Naptár az 1619. évre.

A kassai könyvnyomtatók 1610 óta, midőn Fischer János, a
bártfai Klósz veje a városban az első sajtót felállítja, minden évben
kiadják a kassai kalendáriumot. Így tett Fest is, Fischer utóda.

Egy ilyen Fest által nyomtatott s elveszett naptárra utal a
városi jegyzőkönyv 1618. december 13-án kelt feljegyzése:

»Typographus Joannes Festus fastes ad instantiam plurimorum
nobiliū in nova forma, in quarto excudisse se dicit et inclytæ huic
civitati dedicatos offerendo, operæ huius et impensarum in eam factarum
recompensationem aliquam petit. Decisitur, quod pro compensatione
operæ eius dari debeant 3 cubuli frumenti et 3 florenos.«

Ifj. Kemény Lajos.

3.

[393.] *Lőcse, 1637.*

DAVID FROELICHUS | Kéfmárki Aftronomus | CALENDARIOMA, | Chriftus Urunk születése után | M. DC. XXXVII. | eftendőre. | Szerezttet | és | Ez Magyar Országai s- Er- délyi Eghez fzorgalmatofan | alkalmaztatot. | Lőcſen Brever Lőrincz | által nyomtattatot. *Másodczíme:* Judicium Aftrologicum, | azaz: AZ CSILLAGOKNAK | forgafibol és cselekedetiből | vött jövendőles ez 1637. | eftendőre | melly | Magyar és Erdely Orszagha | alkalmaztatot és rendel- | tetet | FROELICH DAVID | Kéfmárki Aftronomus | által.

Ajánlva van Fintai Darholcz Ferencznek.

Az első czim és szövege A—B₆ levél veres és fekete nyomással. 16-r. A—E₈=5 iva (8 levelenként) = 40 sztlan levele van meg, a vége, mintegy négy levél, hiányzik; egykorú bejegyzésekkel. A Calendariom A—B₆, a Judicium B₇—E₈-ig terjed.

Egyetlen példánya Budapeſten id. Szinnyi Józſef nemz. múzeumi ör könyvtárában.

Horváth Ignác.

4.

[304.] *Bécs. (1653.)*

Kalendariom | Kristus | Urunk születése után az | M.DC.LIV. | Rendelitet Eftendőre nagy fzorgal- | matofsággal | Psychler Vid, Altenburgi Má- | tematikus Apoft: és Imp: Notáriussa által. | Német, Magyar és ezek fzomszédságában | lévő országok fzorgalottyára. | Es az Trojáról való hiftoriának következendő | refzével együt. | (*Az ország czímere fametszetben.*) Nyomtatta-ki Béchben, Kyrner Jakab János, | Also Auftria könyw-nyomtatoja.

8-r.

E naptárból csak az 1. teljes iv és a 2. iv 1—2., 7—8., 9—10., 15—16. számozatlan lapjai vannak meg, ez utóbbiak és az 1. iv 3—6., 11—14. lapjai több példányban. A lapok erőſen körül levén vágva, az ivjelzés nem volt megállapítható. A töredéket Schrauf Károly cs. és kir. osztálytanácsos, bécsi állami levéltárnok ajándékozta a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának.

Sch. Gy.

5.

Lőcse, 1696.

ARITHMETICA (*Practica*); Azaz: SZAMVETŐ TABLA; Mellyben mindenféle Adáfról és Vételről akár minemű kereskedésben-is bizonyos ízámoknak lummája kézzen és könnyen felaláltathatik. PADVAI JULIUS CAESAR által irattatott. *Moft pedig újobban e' gyönyörű kis formában ki-botsáttatott.* LÖTSEN, BREWER SAMUEL által, Anno M.DC.XCVI.

24-r. A—K. (12 levelenként) = 10 ív = 130 sztlan levél.

E kiadás csonka példányát ismertette Melich János az Erdélyi Múzeum 1894. évi szeptemberi füzetében s a Magyar Könyv-Szemlében, 1894. évf. 351. l. Teljes példánya a Rakovszky család pozsonyi könyvtárában őriztetik.

Horváth Ignác.

6.

[395.] (*Kolosvár?*) 1696.

GEORGIUS BÁNFI de LOSONCZ, Tranfil. & Partium Reg. Hung. eidem annexarum GUBERNATOR Comitatum Colofiensis & Dobocensis COMES, Civitatis Claudiopolitanae CAPITANEUS, ubique SUPREMUS.

Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis Nobilibus & Agilibus, Prudentibus item, ac Circumspectis, Providis item, & Ignobilibus, univervis denique, cujuscunque gradus, honoris & qualitatis & eminentiae hominibus, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Domini Domini nostri Clementissimi in Transylvania Incolis fidelibus Dominis respective & Fratribus observandis, Amicis & Vicinis denique Benevolis. Salutem & Diuinam protectionem & Caesareae Regiaeque gratiae incrementum, ac nostrorum & adjunctorum nobis Dominorum Confiliariorum Fratrum nostrorum Charifimorum erga quosvis Benevolentiam.

Júthat Kegyelmeteknek és minden alacsonyabb Rendeknek is eszébe, hogy a felső Esztendőekben-is, a' néhai Mélt. Gróff Veterani General Uram, a' mi Kegyelmes Császáruk és Koronás Királyunk ó Felfége ez Hazában levő akkori Generalis Commendásával ő Kegyelmeivel, egyező akaratból vigyázni akarván ennek a' Hazának mind külső, mind belső békeféségére és tsendeféségére,

botsátottunk vólt ki bizonyos arra czélozó Patens Mandatumot, mellyet azon jó végre moft újobban, a moftani Generál Gróff RABUTIN Urammal megegyezvén, meghirdetni szükfégésnek ítéltük. (Következnek az egyes pontozatok.)

Mind ezeket mi, Kegyelmes Urunkhoz ő Felségéhez, és édes Hazánkhoz-való kötelefségünk szerint intimallyuk, és Authoritate Functionis noſtrae, à Sacra Caefarea Regiaque Majeſtate Domino Domino noſtro Clementiffimo confirmatâ parantsollyuk, hogy minden Vármegyék, Székek, és Városok Tízzei e' Patensünket látván, Alattokvaloinak hirdefséék meg, és mind magok kövefsék, mind az Alsórendekkel követtefsék el, és tartsák ahoz magokat. Datum ex Oppido Torda, ex Gubernio Regio Tranſilvaniae, die 16. Auguſti, Anno Milleſimo Sexcentefimo Nonageſimofexto.

2-r.

Egy leveles nyomtatvány: hihetőleg a kolozsvári nyomda terméke. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

II.

Idegen nyelvű hazai nyomtatványok.

1.

[116.] *Debreczen, 1596.*

(*Polus Clemens*): Historia | confoederati | onis Polonicae. | Ad libellum quen | dam Polonicum, contra | confoederationem | dissidenti | um, de sententia Religionis editum, | Responsio, siue | De iniquitate, avaritia, | Crudelitate & Idolatria Barbarica Papi | stica, & de iusta causa | Euangelicorum. | Matthaei 10. | Cauete ab hominibus. | Debreceni, | Anno Domini 1596.

4-r. a—m=46 sztlan levél.

Egyetlen eddig ismert példánya a bécsi cs. és k. udvari könyvtárban.

Kluch János.

2.

[117.] *Pozsony, 1624.*

Ein neue Litaney | Beedes | Für die arme nohtleydende Christen | Vnnd | Für die reichen vnbarhertzigen Iuden: | In der alten gemeinen Melodey zu singen | zu säufftzen vnd zu beten:

Gestellt durch Lazarum Patientem von | Armutheya et. | Gedruckt zu Pressburg im Hungerland. | Anno MDCXXIV. | Im Monat | Wann man singt von dem heylgen Geist | Da das Korn gilt am allermeist.

4-r. ($F_2 - G_2 = 43 - 52$ lap) = 5 levél.

Winterfeld János Speculum Kipperorum, | das ist: | Kipper vnd Schacher-Spiegel . . . Gedruckt zu Haggnew. Im Jahr: | VLtor InIqVItatVM gLaDIVs est (=1624.) című munkájával együtt jelent meg.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

3.

[118.] *Pozsony, 1643.*

(*Kopchani, Michael*): Beschreibung einer Wunderlichen That | die sich zue Pressburg hat zuegetragen. | Von einem Geist, welcher | von dem 24. Tag an dess Monats Julii dess | 1641. Jahrs, biss auff den 29. Tag Junii dess 1642. | Jahrs, auss dem Fegfewer einer Jungkfraw erscheinen, | mit Ihr geredt, hilff von Ihr begehrt, vnd | letztlich erlöset worden. | Gezogen | Auss Geschworner zeugnussen vnd offentli | chen Acten, welche in der Pressburgerischen Buechhal | terey dess Ehrwürdigen Capitel daselbst | auffgehalten werden. | In den Truck aussgangen | Mit Autoritet vnd Befelch dess Hochwür | digisten Herrn, Herrn Georg Lippai erwöhlten | Ertzbischoff zu Gran. | Gedruckt zu Pressburg im 1643. Jahr.

4-r. Elül czimlap, ajánlás, 4 levél, 38 lap és 2 melléklet.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

4.

[119.] *Nagy-Szombat, 1653.*

Honori | illustrissimi ac reverendissimi | principis | Georgii | Lippay | Archiepiscopi | Strigoniensis, | locique eiusdem comitis | perpetui. S. Sedis Apostolicae Legati Nati, Primatis Hungariae, Summi et Secretarii Cancellarij, ac Sac: Caes: Regiaeque; | Majest: Intimi Consiliarij etc. | Cum | primum lapidem Basilicae | Divi Francisci | Xaverii | Gloriosi Indiarum Apostoli, in Libera Regia- que Tren | schiniensi Civitate poneret idem illustrissimus, ac |

Reverendissimus Princeps. Collegium Societatis Jesu | ibidem, debitaе observantiaе ergo; Dabat in Scenam. Tyrnaviaе. Typis Academicis, Per Philippum Jacobum Mayr, | Anno MDCLLIII.

4-r. 2 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

5.

[120.] *Nagy-Szombat, 1661.*

Angelus Pannonius, sive Vita Angelica Sancti Emerici, qui fuit Hungariae Princeps, Confessor, Virgo Marius. Ex Antonio Bonfinio deprompta. Tyrnaviis Vngarorum. MDCLXI. Excudebat Typis Academicis Melch: Venc: Schnekenhaus.

12-r. 143 lap. Elöl rézmetszetű czimlap, ajánlás az olvasóhoz és egy rézmetszet: 8 lap.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

6.

[121.] *Pozsony, 1670.*

Encomium excellentissimi Domini Domini Joannis Gregorii Schiltpacher Philosophiae, ac Saluberrimae Artis Medicinae doctoris Nec non Regiae Liberaeq. Civitatis Poseniensis Hungariae Metropolis Medici a Stephano Jaros Oratoriae Facultatis ibidem Studioso Dominis Mecaenatibus oblatum Mense Augusto Anno 1670. Posenii, exprimebat Gottfriedus Gründer.

4-r. A—B=8 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

7.

[122.] *Pozsony, (1670.)*

Unterthanigstes Trost-Schreiben an den Hoch- und Wolgebohrnen Graffen und Herren, Herren Gottlieb dess Heil. Röm. Reichs Grafen und Herren von Windischgrätz Frey-Herren zu Waldstein und im Thal, Herren der Herrschafft Traut-

mandorff etc. Erbland Stallmeistern in Steyer | dero Röm. Kais.
 May. Cammerer und würeklichen Reichs- | Hof-Rath, Ritter etc. |
 Wie auch an dessen Hochgräfl. Fr. Gemahlin | Hoch- und Wol-
 gebohrne Gräfin und Frau Frau | Maria Eleonora | gebohrne Gräfin
 von Oettingen | Über den frühzeitigen und höchst-schmerzlichen
 Hintritt | Ihres ältern jungen Herren und Sohns | Gottlieb Augus-
 tus | Welcher den 4. Maji 1669. früh umb 4. Uhr auff diese
 Welt geboren worden | Den 18. Octobr. aber 1670. früh umb
 1 Uhr diese Welt | seeliglichen wieder geseegnet hat | auffgesetzt |
 von dero Hochgräfl. Gn. gehorsamen | Fürbitter bey Gott | David
 Titio Ev. Predigern in Pressburg. | Gedruckt zu Pressburg durch
 Gottfried Gründern.

4-r. A—B=8 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

8.

[123.] *Pozsony, 1671.*

Leichen-Lyr | Bey Volkreicher Beerdigung | Dess Edlen
 Wohl-weisen und Wohl- | fürnehmen | Herren Tobias Plan-
 ckenauern | Gewesenen Vornehmen Tuchhändler | Rathsherren,
 Burgermeistern, Richtern, und | Schul-Inspectorn, einer Evangeli-
 schen Gemeine allhier. | Seine schuldige Traurigkeit, und ehrer-
 bietige Observantz abzustatten | Einfältig angestimmt | Im Jahr
 1671. den 28. Junii | von | Johann Kastenmacher. | Pressburg
 druckts Gottfried Gründer.

4-r. 2 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

9.

Pozsony, 1672.

I. N. I. | Miles Deo et Caesari | charus et fidus, | Ein Gott
 und dem Kaiser | lieber und treuer Kriegs- | Obrister | Wie sel-
 biger abzubilden und darzustellen ist | Auss dem 116. Psalm
 vers. 7. 8. 9. | zu rühmlichem Ehren-Gedächtnüss | Dem weiland |
 Wohlgebohrnen Herrn Herrn | Johann Walther | Vierer Röm.
 Kaiserlich. Majestäten | alten und wolverdienten Kriegs-Helden

und Obri | sten über ein Regiment Kurassirer. | Welcher den
1. martii 1672. zu Pressburg | in dem 76-ten Jahrs seines alters
seeliglich | in seinem Herrn Jesu entschlaffen. | Vnd den 8. Martii
mit Volckreicher Ver | samlung zu seinem Ruhestädtlin gebracht |
worden. | In einer Christlichen Parentation und | Leichen-
Predigt angemerket | von David Titio | Evangel. Predigern und
Seniorn in Pressburg. | Gedruckt zu Pressburg durch Gottfried
Grüendern.

4-r. A—F=22 sztlan levél. Elöl Walther János rézmetszetű képe és czimere; felirata: Der Wohlgebohrne Herr, Herr | Johann Walther Röm. Kay. Maytt. | Obrister über ein Regiment Kürasierer. | Aetatis. 76. — Maurit. Lang sculp: 1672. = 1 levél.

Szabó K. R. M. K. II. 1314 sz. alatt Klein után (Nachrichten I. 424 l.) közli.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

10.

[124.] *H. n. 1672.*

Inscriptio Lapidis Sepulchralis. D. O. M. ET MEM. S. JEREMIAS POMARIVS, D. SAMVELIS POMARII, ET DOROTHEAE REVSNERIAE FILIVS VNICVS, Eperieffini natus d. 29. Decembris, A. 1668. Dysenteria extinctus d. 23. Augusti A. 1672. Heic Situs est. Primus Dormientium, & Proto Martyr hujus loci Factus Violentiae Modernae Papisticae. in ereptis Civitati Univerfis Templis & Coemeteriis Evangelicis, Dormiat In pace LVX Vna.

4-r. 1 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

11.

[125.] *Nagy-Szombat, 1681.*

Spiritus pacis | Congregatis Hungariae Pro- | ceribus et
Statibus | Postquam pridie Sac: Caes: Regi: Maiestas | Leopoldus
Iisdem Argumenta Diaetae tra- | ctanda proposuisset, | In Templo
S. Michaélis Archangeli | a | R. P. Christophoro Traute Societate
Iesu, | Sacrae Caesarcae Maiestatis Concionatore ordinario | Annun-

ciatus. | Die Sancto Pentecostes Anni 1681. | Sopronii. Tyrnaviae,
Typis Academicis Excudebat Matthias Srenski.

4-r. A—B=6 sztlan levél. Elől: czímlap, ajánlás, 2 sztlan l.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

12.

[126.] *Lőcse, 1692.*

Justa Funebria in Exequiis Viri quondam plurimum Reve-
rendi, Clarissimi, & Doctissimi Dni Adami Popradi Ecclesiae Germ.
Aug. Conf. Bartphensis Mystae fidelissimi, ante paucos Annos Exulis
constantissimi, nunc extra Annorum calculum, eum Primo Exule
Adamo, Incolae Paraclisi beatissimi persoluta Anno R. S. M. DC.
XCII. ipsa Dominica Oculi, oculis lacrymantibus, à Collegis, Scho-
laeq. Evang. Ministris, atque Amicis. Impressum Leutschoviae,
Typis Samuelis Brewer.

2-r.

Egy leveles nyomtatvány, tartalmaz hét költeményt. Szerzőik:
Zabler Jakab, Dentulini Tamás, Kudelini Márton, Scherfel Tamás,
Procopi Ádám, Trpák György, Bobovsky Simon.

A báró Podmaniczky-könyvtárban Kis-Kartalton.

Hellebrant Árpád.

13.

[127.] (*Nagyszombat?*) 1696.

BREVIS NORMA | VITAM | SAPIENTER IN | SITUENDI. |
SEU | Breviarium Selectiffimorum Car | minum, optimâ eruditione
re | fertorum: | Quae ex diverforum Authorum | Scriptis excerptit,
& in octodecim capita | distribuens, in lucem edidit. | ANDREAS
ILLYES, | Episcopus Transylvanienfis, Praepositus | Cibinienfis, &
S. Stephani Protomartyris, de | Castro Strigonienfi, Abbas B. M.
V. de Pilisio, | Ecclesiae Metropolitanae Strigonienfis Cano | nicus.
Sacrae Caesareae Regiaeque Maje | ftatis Confiliarius. | ANNO
M. DC. XCVI.

Pars I. 8-r. 26 lap. Elől: czímlap, praefatio, errata =
2 sztl. levél.

Valószínűleg a nagyszombati nyomda terméke.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

14.

[128.] (*Nagyszombat* ?) 1697.

BREVIS NORMA | VITAM | SAPIENTER INSTITUENDI. |
 Seu | Breviarium Selectiffimorum Car- | minum optimâ erudi-
 tione re- | fertorum: | Quae ex diverforum Authorum scriptis |
 excerptfit, ex proprijs quoquè addidit, & in | viginti duo Capita
 diftribuens in lu- | cem edidit | ANDREAS ILLYES | EPISCOPUS
 TRANSYLVANIEN- | SIS. | PARS SECUNDA. | ANNO M. DC.
 XCVII.

8-r. 30 lap, elől czimlap = 1 sztlan levél.

Pars III., külön czimlap nélkül, 16 lap.

A nyomtatás jellege teljesen egyező az első kötetével.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

15.

[129.] *Nagy-Szombat*, 1701.

Catharina | Gurzianorum Regina, | proprio sanguine purpu-
 rata | Theatro data | Caterina | Kralowna Gurzianska własni
 krwe ozdo | bena na diwadlo przedstawena. | Honori | Perillustris
 ac Generosi Domini | Francisci Antonij | Gössinger, | Sacrae Caes.
 Rigiaeque (*így*) Majestatis Arcis Posoniensis | Conclavium Curatoris:
 Rei Armamentariae Capitanei, ac | Campi Navium Praefecti, nec
 non aedilis Scribae, etc. Domini, | Domini ac Moecenatis gratio-
 sissimi. | Dum | Bene meritae de re literaria Juventuti munificen-
 tissime | proemia decerneret. A Devinctissimo Societatis Jesu
 Gymnasio Szakoleza dicata, | Anno MDCCI. Mense Junio. | Tyrnaviae
 Typis Academicis, per Joannem Andream Hörmann.

4-r. A—B=6 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

16.

[130.] *Gyulafejérvár*, 1711.

Sacratiffimae Hispaniarum, Hungariae, & Bohemiae Regiae
 Majestatis Generalis Equitatus, unius Cataphractorum Regiminis
 Colonellus, & in Transylvania Generalis Commendans: JOANNES

STEPHANUS COMES DE STAINWILLE. QUandoquidem tantae, & toties reiteratae querelae, ab Inelytis Statibus Provinciae hujus Tranfylvaniae, ad me deferentur, intolerabilium quasi molestiarum ergo, quibus eadem, ob nimiam itinerantium licentiam, & gratui-
tarum, tàm intertentionum, quàm vecturarum exactionem, ex parte militari expofita est, etc. Denique pro meliori Militiae, & Provincialium concordia, unus alterum convitijs nullô modô lacef-
fat, vel odiosô Curuczonum nomine injuriosè apellando afficiat, fed retroacta omnia per subfecutam non ita pridem Pacificatio-
nem oblivioni data effe noverit, fequè fciat hisce meis ordinibus pro praefcripto more in fingulis conformare. Dabantur ex Regio Generalatûs quartirio, Albae Juliae, 20-mâ Maji, Annô 1711. JSV. Stainville.

1 ívrétü lap.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1895 JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-ÁIG.

(Felolvasatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 október 5-én tartott igazgatósági ülésén.)

A folyó év harmadik negyedébe esvén az olvasóteremnek két hónapig tartó bezárása, továbbá a tisztviselők legnagyobb részének szabadságolása, a könyvtári forgalom és ügymenet a megelőző évnegyediekhez képest sokkal csekélyebb számokat tüntet fel.

A könyvtár összes osztályainak gyarapítására 689 frt 27 kr. fordított; kötésre 482 frt 10 kr utalványoztatott.

A könyvtárat fizetéses belépti-jegygyel 1 azaz egy személy látogatta; és ez a körülmény 50 krral járult a könyvtár dotatiojához.

A könyvtárban előfordult személyzeti és szolgálati változásokat illetőleg felemlítendő, hogy a könyvtár igazgató-őre egyetemi ny. r. tanárrá neveztetvén ki, ő cs. és ap. kir. Felsőháznak augusztus 19-én kelt legfelsőbb jóváhagyása alapján megbízott a könyvtári igazgató-óri teendők végzésével és annak hatáskörével.

A könyvtár kiadványának, a Magyar Könyv-Szemlének f. évi 3. füzeté szeptember hó első napjaiban pontosan megjelent.

A könyvtár egyes országyairól a következő jelentések szólnak:

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 806 drb, ajándék útján 175 drb, vétel útján (349 frt 27 kr értékben) 190 drb, összesen 1171 drb nyomtatvánnyal gyarapodott, nem számítva ehhez 583 drb apró nyomtatványt.

A könyvtár helyiségeiben e negyedévben 1057 egyén 2839 kötet nyomtatványt, kölcsön útján pedig 240 egyén 386 kötetet használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Joh. Ámos Comenius, *Janua linguae latinae reserata aurea*. Leutschovie 1693. (25 frt.) 2. *Liber trium virorum et trium spiritualium virginum*. Paris, 1513. (20 frt.) 3. Dávid Ferencz következő művei: *De regno Christi, de regno Antichristi*, 1569. — *Dehortatio et descriptio Dei tripersonati*. — *Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii*. Albae Juliae, 1568. — *De mediatoris Jesu Christi stb . . . libellus*. Albae Juliae, 1568. (30 frt.)

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár gyarapításához: Az amerikai XI. nemzetközi kongresszus bizottsága (Mexico), Ásványi Lajos (Kolozsmonostor), a bécsi cs. tud. akadémia, Bubics Edéné (Irsa), Dézsi Lajos, báró Döry Andor (Zomba), Fraknoi Vilmos (Róma), Gellért Jenő, Carit Etlar Gjentofté (Dánia), Gregorutti Carlo (Triest), Heidel György (Baltimore), Jancsó Benedek, Kövesdy Antal (Tata), a Magyar Mérnök és Építész Egyesület könyvkiadó vállalata, dr. C. A. Martius (Berlin), a pápai Jókai-kör, Peregriny János, Petneházi Petényi Ottó, Récei Viktor (Pannonhalma), Sigmund Gusztáv, Singer J. (Halle), Somfai János, Szalay Imre, id. Szinnyei József, Urbán Juvenal (Szeged).

A negyedév folyama alatt 524 nyomtatványról készítettett czimlap, 450 mű repertorizáltatott, 65 ősnymtatvány határoztatott meg és katalogizáltatott, s az elemi iskolai könyvekről a »*Paedagogia*« szak-katalogus készült. A nyári szünet alatt pedig a *Litterae elegantiores miscellanae, Epistolographia, Poetae et oratores reliqui, Artes* és *Catalogi* szakok vétettek revízió alá.

II.

A *hírlapkönyvtár* köteles példánykényt 30 új hírlap 11,588 számával gyarapodott. Bekötöttet 233 kötet hírlap; a kötésre fordított összeg 482 frt 10 kr. Kötés alá adatott 101 hírlapkötet.

Átnézett 348 hírlap 6633 száma, Reklamáló levél 64 iratott, az ebben reklamált 308 számból és az előbb reklamáltakból beérkezett 363 szám.

Czéduláztatott 57 hírlap 96 évfolyama.

Az olvasók száma 306 volt, ezek 707 kötet hírlapot használtak.

III.

A *kézírtattár* e negyedévi munkássága mérsékelt erővel folytatott, miután a szüneti szabadságolásokon kívül az osztály tisztviselői felváltva hosszabb időre a nyomtatványi osztályhoz voltak kiségitökként beosztva. A lefolyt évnegyed alatt rendeztetett Rómer Flóris kézirati hagyatéka. A kézirati csomagokból

kiválasztattak s beosztattak Rómer jegyzetei a Corvináról, hazánk-
nak őskori és római archeológiájáról, tanuló- és fiatalkori manua-
lisai, akadémiai s egyéb tudományos társulatok körében tartott
fölolvasásai, levelezése, diplomatariuma s nagy tömeget tevő jegy-
zetczédulái, melyek még munkában vannak. Mindezek rendszeresen
földolgoztattak, repertorizáltattak és czéduláztattak. Kivülök az
évnegyedi szerzemények is mind czédulázva s leltározva vannak.
E szerint 30 kéziratnak 48 kötete 63 czédulával állított föl.
Ez évnegyedbe esik a Hunyadi-levéltárért adott csereanyag átadása
s a cserébe kapott anyag átvétele. Az országos levéltártól kapott
csereanyag földolgozása most van munkában, míg a kiadott anyag
kivezetése a repertoriumokból megtörtént.

Ez évnegyedben 54 kutató 130 drb kéziratot használt.

Az új szerzemények között első helyen említendő a már
szóban volt Rómer-féle hagyaték. Bár Rómernek nem egész
kézirati hagyatéka került a könyvtárba, — a legjelentékenyebb
rész még a Műemlékek Orsz. Bizottságánál maradt s annak tulaj-
donát teszi, — az ide került rész is fölötte gazdag munkásság
eredménye s a könyvtárra különösen nagy jelentőségű ama fasci-
culus által, melyben a Corvináról szóló jegyzeteit sikerült egybe-
állítani. Ez a Corvinának oly teljes bibliografiáját tartalmazza,
a milyenné azt Rómernek ismert szorgalmával és áldozatkész-
ségével lehetett tenni. Hazai irodalmunkban ennél teljesebb
munkát nem ismerünk. E mű nem egy részletében meg van ugyan
haladva, s nem egy tekintetben elavult, s ha e szerint ítéljük
meg, nem állja ki minden irányban a kritikát. De mint a Corvina
irodalmi történetének egyetlen teljes emléke, s e fontos kérdésnek
egyik legjelentékenyebb aktája, könyvtárunknak különösen értékes
gyarapodására szolgál. A müncheni Hunyadi-levéltár megszerzése
ügyében folytatott tárgyalások kapcsán a nm. vallás- és közokta-
tásügyi miniszterium beleegyezett abba, hogy a müncheni iratokért
csereben felajánlott múzeumi kézirati és oklevél-anyag az országos
levéltárnak a csere foganatosítása céljából kiadassék, s ezért az
országos levéltár által felajánlott kárpótlás mint megfelelő ellen-
érték elfogadtassék. Ily módon az átengedett, tisztán bajor vonat-
kozású kézirati és levéltári anyagért a könyvtár mindkét osztálya
becses darabokkal gyarapodott. A kézirattári anyagban van a
többi között egy a XVI. század elejéről való egyházjogi tractatus
a győri püspököknek ajánlva, 38 kötetnyi hitelesített másolat a
királyi könyvekből, Rajcsányi Ádám kézirataiból 54 kötet, a pozso-
nyi Szent-Háromságról nevezett congregatio könyvei 7 kötetben,
a Martinovics féle összeesküvésben részes Őz Pál és Szolárcsik
Sándor lefoglalt iratai stb. Báró Podmaniczky Frigyes 1888-ban
tizennégy kötet kéziratot ajándékozott könyvtárunknak s ezek
között öt kötet Naplótöredéket; ez évi szeptember harmadikán

beküldte Naplótöredékeinek folytatását kilencz kötetben. E naplók, melyekben az írónak fiatalságától a legújabb időkig (1894) terjedő följegyzései foglaltatnak, az író előkelő s beavatott állása következtében a legújabb kor kulturális és politikai történetére becses anyagot tartalmazhatnak.

Thaly Kálmán úr három kéziratot ajándékozott; az *Actio curiosa* című színjátékot, melyet irodalomtörténetünk eléggé méltányolt, s a kurucz világ történetének két naplóját: a *Diarium Trencheniense-t* (1704) és Szathmáry Király Ádám Naplóját, mely a fejedelemmel tett utazásáról szól. Erdélyi Pál egy paskillusgyűjteménnyel járult hozzá az osztály gyarapításához. A vásárlások között említés érdemel még egy pompás kötésű 1622-ből való jegyzetkönyvecske s Dersi Istvánnak *Diacrisis* című kézírata.

IV.

A levéltár a lefolyt évnegyedben vétel útján 200, ajándék útján 3, csere útján 508, letétemény útján 12, összesen 723 drb irattal gyarapodott.

Ezek az osztály egyes csoportjai között következőkép oszlanak meg:

Középkori oklevelek: 368 eredeti, 54 másolat; újabbkori iratok: 192, levelek: 18; 1848/49 és az emigratióra vonatkozó iratok: 30, nemesi irat: 2, kamarai iratok, számadások: 49, czéh-iratok: 6, török-magyar iratok: 2, külföldi iratok: 2 db.

Ajándékaikkal dr. Szontágh Antal (Szirák, Nógrád-megye), Salzer Adolf és az ujhartyáni egykori kovács, bodnár, csizmadia és takács czéh mesterek nevében Schultz Mihály, letéteménnyel gróf Bethlen András val. belső titkos tanácsos gyarapították a levéltárat. Vásárlásra 145 frt fordított.

A szerzemények között első helyen áll azon 508 dbból álló okiratgyűjtemény, amelyet az országos levéltár a Hunyadi-iratok megszerzése céljából átengedett 266 db bajor vonatkozású oklevélért cserében, illetőleg kárpótlás fejében adott át levéltárunknak. Az országos levéltár kettős példányaiból kiválasztott gyűjtemény 11 db. XIII. századi, 112 db XIV. századi, 207 db XV. századi és 35 db XVI. századi, összesen 365 db eredeti mohácsi vész előtti oklevéllel gyarapította középkori irataink gyűjteményét; ez iratok, valamint az 54 db középkori oklevél-másolat, 88 db újabbkori irat s 1 czimerlevél-másolat legnagyobb részt kihalt főúri családokra, u. m. a Báthoryakra, Garaiakra, Marczaliakra, Alsó-lendvai Bánfiakra, stb. és a pálos-rend, klarissza-apácák s más eltörölt magyarországi rendek kolostoraira vonatkoznak, s úgy diplomatikai értékük, mint tartalmi becsük tekintetében jóval felülhaladják a csereképen kiadott bajor vonatkozású oklevelek jelentőségét.

Az 1848/49. évi szabadságharcz iratainak gyűjteménye a szabadságharcz esatáira, politikai eseményeire, vezéreire stb. vonatkozó 18 drb grafikai táblázattal és térképpel gyarapodott, melyek az előző évnegyedben gróf Kreith Bélától megvásárolt gyűjtemény kiegészítő részét képezvén, utólag vétettek át a levéltár számára.

Az emigratorira, nevezetesen az abban szereplő gróf Bethlen Ferenczre és Gergelyre vonatkozó 12 db iratot gróf Bethlen András v. b. titkos tanácsos a múzeumban elhelyezett családi levéltár kiegészítésére adta át levéltárunknak, kárpótlásul a gróf Bethlen Gergely által vezetett 1848/49-iki ezredparancskönyvért, melyet a könyvtár igazgatósága a gróf kívánságára kikebelezvén a családi levéltárból, a család rendelkezésére bocsátott.

A nemesi iratok újabb szaporulatai: 1. 1467 april 24. Buda. Mátyás király czímeres levele Gosztonyi, máskép Kövesszarui Tamás részére. (Hitelesített másolat 1759-ből, a czímer festett képével.) 2. 1560 január 3. I. Ferdinánd czímeres levele Chepely Mihály és Korláth Mihály részére.

A kutatók száma 20 volt; ezek 2140 iratot használtak.

Feldolgoztatott 1330 db irat, ezek között a lefolyt negyedév összes szerzeményei.

A levéltár egyes csoportjaiba beosztatott 368 középkori, 369 újabbkori irat, 423 levél, 40 egyéb irat.

A levelek csoportja, mely mostanig csomagokba kötve a levéltár folyosóján volt felállítva, a középkori és újabbkori iratok folytatása gyanánt fiókokban nyert végleges elhelyezést. Ép így áthelyeztetett a nemesi iratok csoportja, s mindkét gyűjtemény fiókjai jelző lapokkal lettek ellátva.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Szent-Ivány család levéltárának rendezése. A levéltár 26 fiókban állítatott fel; gazdagságáról a következő szám adatok nyújtanak felvilágosítást: a középkori iratok száma a XIII. századból 12 db, a XIV. századból 24 db, a XV. századból 73 db, a XVI. századból (1526-ig) 6 db, középkori oklevelek másolatai 14 db, újabbkori iratok a XVI. századból (1527-től) 89 db, a XVII. századból 268 db, a XVIII. századból 2562 db, a XIX. századból 5682 db; térképek 24 db, genealogiai jegyzetek 59 db, levéltári lajstromok 33 db. A levéltár összes iratainak száma: 8644 db, s ezek között eredeti középkori irat van 115 db.

Rendezés alatt van végül a báró Balassa-család levéltára.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA.

HELLER ÁGOSTTÓL.¹

Midőn a tisztelt könyvtári bizottság előtt a könyvtár állapotáról és a benne előfordult újabb mozzanatokról első ízben szerencsém van jelentést előterjeszteni, szükségesnek tartom mindenekelőtt röviden előadni, hogy mily állapotban találtam az akadémia könyvtárát, hogy ezek után elmondhassam, mily eszközöket tartok megfelelőeknek a talált hiányok orvoslására, és hogy eddig mit tehettem a könyvtár és a vele kapcsolatban álló kéziratár végleges rendezésének előmozdítására.

A mi a könyvtár osztályozását illeti, a tiszta koordinálás rendszere van elfogadva, a mi a kezelést és a műveknek a leginkább megfelelő osztályba való beillesztését lényegesen könnyíti. Az osztályok egészben véve elég jól vannak megválasztva. Egyes osztályok később előnyösen szétválasztandók lesznek, mint p. o. a matematikai, mely jelenleg a csillagászattal kapcsolatos, a germán irodalom, melyben a német, az angol és skandináv irodalmakat találjuk stb. A tudományos szakfolyóiratok a megfelelő tudományszakokba vannak beosztva. Több tekintetben czélszerűbb ugyan, ha a folyóiratok, tárgyukra való tekintet nélkül, külön osztályt alkotnak, de mivel könyvtárunkban a politikai napilapok nagy tért foglalnak el, és mivel a mostani rendnek megbontása nagy zavart okozna, a mostani elhelyezést megtartandónak vélem.

Valamely könyvtár használhatóságának mértéke: *katalogusainak állapota*. Mióta valami tíz évvel ezelőtt a nagy czédula-katalogus készítése megindult, kerekszámban 48,000 műről készült el a czédula-katalogus, holott a kézi katalógus körülbelül 50,600 munkát foglal magában. Minthogy azonban a könyvtár, becslés szerint, legalább 60,000 műből áll, az évi gyarapodás pedig körülbelül 2300 műre teendő s ezzel szemben átlag évenként csak 2000 munka lajstromoztatik, könnyen belátható, hogy ilyen lépésben haladva, a restantiák lavinaszerűen felszaporodnak, a lajstromozás soha sem készülhet el és — minthogy a múlt év végeig folytatott eljárás szerint a lajstromozás mindig chronologikus rendben haladt — ép az aktuális művek: az irodalom legújabb termékei vagy kötetlenül heverték a földön, vagy bekötve, de még mindig lajstromozatlan, tehát fel nem lelhető állapotban álltak és állanak még részben százával a könyvpolczokon.

A nagy czédula-katalogus csak belső könyvtári használatra való; az olvasó közönség számára a már régi időtől fogva megkezdett és azóta folytatott *szak-katalogus* szolgál, mely egy neme

¹ A M. Tud. Akadémia új főkönyvtárnokának első jelentését egész terjedelemben vesszük át az Akadémiai Értesítő f. évi deczemberi füzetéből.

e czédula-katalogusnak, csakhogy szilárd kötetekbe foglalva, kötetlen csomagokban őrzött folytonos pótlásokra szorul.

Ezen katalogusokon kívül a könyvtár gyarapodásáról vezetetik a járulék-napló és inventárium név alatt a könyvek számlajelzés szerinti katalogusa, tehát az úgynevezett »*standkatalog*«.

A rendszer, mely szerint valamely könyvtárban a könyvek felosztatnak és elhelyeztetnek, az illető könyvtár használhatóságára és czélszerűségére nézve elvégre közömbös dolog és többé-kevésbé izlés dolga. Legczélszerűbbnek látszik itt is, hogy a középúton maradjunk és hogy a mesterkélt felosztási rendszereket kerüljük. A lényeges kellék, melynek segítségével a könyvek elhelyezésének akármely rendszere mellett azonnal és könnyen eligazodunk, a különféle szükséglet szerint berendezett katalogusok szerkesztése.

Ezt az elvet szem előtt tartva és tekintetbe véve, hogy az akadémia könyvtárának jelenlegi osztályozása ellen komoly kifogás nem tehető, a jelenlegi beosztási rendszert teljes mértékben megtartandónak véltem, és feladatomat abban látom, hogy ezen rendszer szerint a könyvtár mennél gyorsabban végleg rendeztessék.

Hogy a könyvtár kezelése a helyes vágányba zökkenjen, a régi eljárást annyiban kellett megváltoztatni, hogy az újonnan beérkező könyvek azonnal teljesen lajstromoztassanak, s ekként hozzáférhetővé tétessenek. Minthogy továbbá szükségesnek tartom, hogy a könyvtár könyvvállománya minden egyes alkotó részében biztosítva legyen, mindenekelőtt egy *törzskönyv* szerkesztését látam szükségesnek, mely a könyvben is kitüntetett folyószám szerint a könyvtárban meglevő összes művek összeírását tartalmazza. Ez a törzskönyv egyelőre új beszerzésekre terjeszkedik, lassanként pedig az egész könyvvállományt fel fogja ölelni.

Egy másik könyv, mint *segéd-inventárium*, a folyóiratok és folytatások művek számára szolgál, melyben a művek vagy folyóiratok betűrend szerint (a törzskönyvre való vonatkozással) foglaltatnak. Egy harmadik újonnan berendezett lajstrom azon akadémiáktól és tudományos társulatoktól beérkező kiadványok rendbentartására szolgál, melyekkel akadémiánk kiadványcserét folytat.

Ezen három új jegyzék és a nagy czédulakatalogus mellett az olvasóközönségre nézve a legfontosabb a *szak-katalogus*. Minthogy a jelenleg használatban levő szak-katalogus nem teljes, azonkívül megbízhatatlan és berendezésre nézve kényelmetlen, azért ezen katalogus alapos reformja nagyon kívánatos. Midőn az ilyen könyvkatalogusra használt különféle módok között körültekintettem, legczélszerűbbnek találtam azt a katalogus-formát, melyet a római Vittorio-Emmanuele könyvtárban, Olaszország legnagyobb könyvtárában használnak, s melyet *Aristide Staderini* Rómában készít. Ez a szerkezet oly czédula-katalogus, mely a közönség

kezébe adható szilárd kötetekbe van foglalva, oly módon, hogy abba újabb czédulák könnyű szerrel beiktathatók.

Könyvtárunk tekintélyes osztálya: a keleti irodalom osztálya, mely szintén nagyobbreszt lajstromozatlan volt. Jelenleg a Szilágyi Dánieltől szerzett könyvek majdnem teljesen lajstromozva vannak, a Bak-féle adományból származók még ezután következnek. A lajstromozással *Máder Béla* ura! biztam meg, ki Goldziher Ignác társunk nyilatkozata szerint e célra kiválóan képes.

Egyébként az újonnan beérkező művek azonnal teljesen lajstromoztatnak és e mellett az előbbeni évekről hátramaradt munkák is beiratnak a katalogusba. A folyóiratok és egyéb periodikusan megjelenő kiadványok egyelőre még a régi módon kezel-
tetnek.

A könyvtárral kapcsolatban áll az akadémia *kézirattára*. A kéziratár katalogusa két részből áll: egy *általános betűrendes* és egy *szak-katalogus*-ból. Rendes törzskönyv vagy inventárium, mely a kéziratok beszerzésének módját említené, nem létezik. Az éppenséggel nem szerencsésen választott jelző szavak sok esetben a kívánt kézirat megtalálását majdnem lehetetlenné teszik. A katalogus revíziója és az egyes kéziratcsomagokban foglalt különféle tárgyú iratnak a katalogusban való feltüntetése a legközelebbi évek feladata leend. Úgyszintén lajstromozandó lesz a kéziratárban elhelyezett számos kép és metszet is.

A mult hetekben a gróf *Széchenyi István*-féle naplók és kéziratok a főttkári hivataltól, megőrzés végett, átadtak a kéziratárnak. Minthogy az akadémia nagy alapítója emlékének méltó megőrzésére illőnek tartom, külön szekrényben összegyűjtve felállítani mindazt, mi gróf Széchenyi István irodalmi tevékenységére vonatkozik, azért a Széchenyi-iratok külön jegyzék szerint osztatlanul fognak a kéziratárban őriztetni.

A könyvtárnak még egy nevezetes gyarapodásáról kell említést tennem, t. i. a július hó óta az akadémia birtokába átment Elischer Boldizsár-féle *Goethe-gyűjteményről*. Ez az értékes gyűjtemény, melynek valóban nagy értékét abban a mértékben, a mint azt átveszem, jobban és jobban tudom megbecsülni, jelenleg az erre a célra felhasznált helyiségben állítatik fel, mely területre nézve céljának éppen meg fog felelni. A butorzat legnagyobb része már fel van állítva, a még hátralevő darabok, nevezetesen a kettős tárló, mely a kéziratok, képek és egyes érdekesebb nyomtatványok kiállítására fog szolgálni, már a legközelebbi napokban rendeltetése helyére kerül. A mint a gyűjtemény fel lesz állítva, a katalogus készítése azonnal meg fog kezdetni.

Még két — a könyvtárt közelről illető — dolgot kell itt felemlítenem: az első a könyvtári szabályzatra, a másik a könyv-és kézirat-kikölcsönzésnek rendezésére vonatkozik. Az akadémia

ügyrendjében foglalt könyvtári szabályzat nagyon általános kifejezésekben gondoskodik a könyvtár és kéziratár kezeléséről és használásáról. Ezen okból már elődöm megbízott egy új szabályzat kidolgozásával. Az említett szabályzatra vonatkozó némi előmunkát részemről már meg is történt, nem szeretném azonban ezt a hosszú időre kiható dolgot elhamarkodni, és kívánám, hogy az igen tisztelt bizottság minden egyes tagja tudomást szerezzen a készitendő tervezetről, úgy hogy ez új szabályzat — mint ez más képen nem is lehetséges — a bizottság közös akaratából származván, a könyvtári személyzet és a könyvtárt használó közönség előtt a kellő súlylyal birjon.

A mi a kikölesönzés ügyét illeti, ez is alapos reformra szorul. Igen nagy t. i. az évek óta kikölesönzött művek száma. Szükségesnek mutatkozik a készitendő új szabályzatban a könyvtár állományának biztosítása czéljából egy évenkénti általános revíziót megkövetelni, a mint ez nálunk más könyvtárakban, de különösen a külföldi könyvtárakban szokásos. Különösen figyelembe kell venni a kéziratok kikölesönzésének módozatait, mert ez irányban az akadémia sokszor pótolhatatlan veszteség érheti.

Jelentésem nem volna teljes, ha a könyvtár gyarapodásáról, térbeli elhelyezésének viszonyairól és használásáról nem tennék említést. A könyvtár gyarapodása a kiadványcserében és adomány útján kapott könyveken kívül a rendelkezésre álló szerény összeggel arányban áll. Egy negyedrészt a kötés, egy ötödrészt a folyóiratok emésztik föl. A hátramaradó csekély összeg a régiek pótlására és az új irodalom főbb jelenségeinek beszerzésére fordítható, lehető tekintettel a fővárosban meglevő többi nagyobb könyvtárra, különösen pedig a szakkönyvtárakra.

Mint a legtöbb könyvtárban, úgy nálunk is érezhető a hely szűk volta. A könyvek némely polczon háromsorosan, legtöbb helyen kétsorosan állanak, a mi a könnyű kezelést nagyon hátráltatja. Kivánatos volna egy lajstromozó helyiség, egy olvasószoba az akadémia tagjai számára stb. Minthogy azonban ezen bajokon egyelőre alig lehet segíteni, egyszerű jelzésükkel megelégszem.

Az említett bajok különösen érezhetők voltak addig, míg a könyvtár nagy terme világítás nélkül volt. Ezen állapot a könyvtár használhatóságát is lényegesen csorbította, minthogy téli időben már négy óraker az olvasó közönségtől kívánt műveket a könyvtári helyiségben kikeresni nem lehetett.

Kérésre és nagy öröömre az akadémia igazgató-tanácsa lehetségessé tette, hogy az elektromos világítás bevezetése által a könyvtár és a kéziratár helyisége (az udvari könyvtárterem kivételével) most már a legvégső szegletig kivilágítható. Ezen berendezés a könyvtár használhatóságát nagyban növelte és lehetségessé tette, hogy a lajstromozó munka bármely időben végezhető legyen.

A könyvtár használatát illetőleg megemlítem, hogy számos akadémiai tag és sok más tudós sűrűn veszi igénybe a könyvtárt, és hogy délutánonként az olvasótermet rendesen teljesen elfoglalja az olvasóközönség.

Igen tisztelt bizottság! Arra törekedtem, hogy jelentésemben az akadémiai könyvtár állapotáról lehető tökéletes képet nyújtsak. Ismételve kijelentem, hogy a könyvtár jelenlegi berendezését, azaz felállítását és beosztását egészben véve czélszerűnek és kielégítőnek tartom. De más felől elkerülhetetlenül szükséges, hogy a könyvtár lajstromozása és végleges rendezése lehető rövid idő alatt befejeztessék, és hogy addig is az újonnan beérkező könyvek, folyóiratok és egyéb tudományos kiadványok mennél gyorsabban jussanak végleges rendeltetésök helyére, hol mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

Az igen tisztelt bizottságot végül arra kérem, hogy engemet törekvéseimben tekintélyének súlyával és hathatós pártfogásával támogatni sziveskedjék.

RÁTH GYÖRGY KÖNYVTÁRA.

Ráth György nyug. kir. táblai tanácselnök könyvtára bibliografiai ritkaságainak száma tekintetében tudvalevőleg az első helyet foglalja el magán-gyűjteményeink között. A kiváló könyvbarát és bibliografus, áthatva attól az óhajtástól, hogy gyűjtői munkásságának eredménye az utókor számára is együtt maradjon, kötelező nyilatkozatot tett arra nézve, hogy könyvtára halála esetén adomány czimén a Magyar Tudományos Akadémia birtokába megy át. Az elsőrangú gyűjtemény sorsa ekként oly módon lón biztosítva, mely a hazai tudományosság minden barátját a legnagyobb elismerésre és hálára készíti a lelkes hazafi iránt, ki nagybecsű adományával egy fáradhatatlan munkásságban eltöltött élet eredményét tette a nemzet közkincsévé. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára Ráth György ez adománya folytán a maga nemében páratlan, unikumokban gazdag hungarikum-gyűjtemény birtokába fog jutni; az adományban e mellett kellő figyelembe részesült a Ráth György vezetése alatt álló Országos Magyar Iparművészeti Múzeumon kívül a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára is, a mennyiben Ráth az Akadémiában már meglevő könyvekre nézve akként intézkedett, hogy azok e két intézet között osztassanak meg.

Ráth György a könyvtára sorsa felől hozott határozatát a következő sorokban tudatta a Magyar Tud. Akadémiával:

Tekintetes Akadémia!

Régi óhajtásom, hogy az 1711 előtt nyomtatott hungarikák-ból álló könyvtáram, mint jelentékeny anyagi áldozatokkal járó, hosszú évi, fáradságos és rendszeres gyűjtés eredménye, halálom

utáni, főbb alkatrészeiben együtt maradjon, s valamint eddig a kutatóknak rendelkezésére állott, ez után is ily irányú használhatása állandóan biztosítva legyen.

Nyilván való, hogy e czélom leginkább úgy valósítható meg, ha könyvgyűjteményemnek az utókor számára való sértetlen fenntartását valamely előkelő hazai nyilvános könyvtár vállalja magára.

Ezt tartottam egyébként az utóbbi években folytonosan szemem előtt, midőn könyvtáram gyarapításánál, tekintet nélkül a felkutatásukkal s beszerzésükkel járó fokozottabb áldozatokra, főleg oly ritka és részben eddig ismeretlen munkák megszerzésére törekedtem, melyek a hazai könyvtárakban hiányzanak.

Minthogy pedig történetünk s irodalom-történetünk terén a Magyar Tudományos Akadémia fejt ki a legüdvösebb tevékenységet, melyet magam is csekély tehetségem szerint erővel s jóakarattal előmozdítani törekedtem: tiszteletemnek és kegyeletemnek kifejezéseül könyvtáramat halálom esetére visszavonhatlanul és örök időkre a Magyar Tudományos Akadémiának kívánom ajándékozni a /. alá csatolt szerződési tervezetben körülírt feltételek mellett.

Még élek, a könyvtár feletti rendelkezést magamnak tartom fenn, főleg abból az okból, hogy még tovább gyarapítsam s fejleszszem.

Mindazonáltal kérem a Tekintetes Akadémiát, hogy megnyugtatómúl ezen adományomnak a kijelölt feltételek melletti elfogadását már most kimondani és elnökségét ama ajándékozási szerződés aláírására felhatalmazni méltóztassék.

Ez esetben hálásan fogom venni, ha a Tekintetes Akadémia könyvtáram jegyzékének elkészítéséhez szíves lesz segédkezet nyújtani.

A katalogizálás közben egyszersmind meg fogom állapíthatni, hogy a könyvtáramban levő munkákból melyeket birja már a Tudományos Akadémia könyvtára, s hogy ezen az utóbbi könyvtárral szemben duplumokból, melyeket szánok az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeumnak, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának.

Kedves kötelességemnek fogom tartani, a kész jegyzéket a Tudományos Akadémiának hiteles alakban bemutatni.

Felhasználom ez alkalmat kiváló tiszteletem nyilvánítására.

Kelt, Budapesten, 1895. évi november hó 21-én.

Ráth György.

A Magyar Tud. Akadémia f. évi november 25-ikén tartott összes ülése mély köszönete és hálája kifejezésével vette tudomásul Ráth elhatározását, az adományt elfogadta, az adományozó által kikötött feltételek teljesítésére magát kötelezte és az

Akadémia elnökét fölhatalmazta, hogy az ajándékozási szerződést, az Akadémia nevében, közjegyző előtt megköthesse.

Az ennek alapján f. évi december 16-án megkötött szerződés következőkép hangzik :

630/1895. ügyszám. Hiteles kiadvány. Közjegyzői okirat.

Elöttem Görgei István budapesti királyi közjegyző előtt az alól megirt helyen és napon megjelentek: méltóságos Ráth György úr, nyugalmazott királyi ítélőtáblai tanácselnök, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum főigazgatója és az Országos Képzőművészeti Tanács alelnöke, budapesti lakos egyik részről, és nagyméltóságú Báró Eötvös Loránt úr, budapesti lakos, kiket személyesen ismerek, — utóbbi mint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és az alábbi jogügylet megkötésére különösen is meghatalmazottja másik részről; — és előttem a következő »halál esetére szóló ajándékozási szerződést« kötötték meg és kérték közjegyzői okirat alakjában fölvétetni; mely alkalommal ügyleti tanúk gyanánt az egész ügymenet alatt elejétől végeig együttesen az általam szintén személyesen ismert nagymélt. Daruváry Alajos v. b. t. t. úr és méltóságos Karap Ferencz úr, mindketten a főrendiház tagjai, budapesti lakosok kértettek fel és voltak folytonosan jelen.

»Halál esetére szóló ajándékozási szerződés,« mely egyrészről az alólírott Ráth György, mint ajándékozó, másrészről az alulírott ezidőszerinti elnöke által képviselt Magyar Tudományos Akadémia, mint megajándékozott között megkötöttet a következőképen:

I. Ráth György a maga, régi Hungarikákból álló tulajdon könyvtárát halála esetére, visszavonhatlanul és örök időre odaajándékozza a Magyar Tudományos Akadémiának a következő föltételek alatt:

1. A mennyiben ezen könyvtárban oly munkák találtatnának, melyek a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában teljes és jól megtartott példányokban már megvannak, — ezen munkákból, mint az Akadémiára nézve kettős példányokból azokat, melyek a hazai nyomdászat fejlődésének feltüntetésére alkalmasak, valamint azokat is, melyek nyomdászkiállításuknál, illetve illusztrációiknál vagy kötésükknél fogva az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum nyújteményeinek keretébe vonhatók be, — köteles legyen a Magyar Tudományos Akadémia, mihelyt az ajándékozonak említett könyvtárát átveszi, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumnak, — továbbá ugyancsak az Akadémiára nézve duplumot képező munkákból azokat, melyek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában hiányzanak, ugyancsak az ajándékozó könyvtárának átvétele után a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának Ráth György ajándéka czimén kiadni.

Ajándékozó fentartja magának a jogot, hogy az előző pont

értelmében az Országos Iparművészeti Múzeumot és a Magyar Nemzeti Múzeumot megilletendő munkákat maga jelölhesse meg.

2. Ajándékozónak a jelen szerződésben foglalt intézkedéséhez képest a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonába átmenő könyvei külön helyiségben, vagy ha ez ellen bármi oknál fogva akadály forogna fenn, külön szekrényekben őrizendők, semmi szín alatt el nem idegeníthetők és csakis a Magyar Tudományos Akadémia helyiségeiben legyen szabad azokat használni.

3. Önként értetik, de ajándékozó ezennel kifejezetten is kijelenti, hogy az ő mánál korábbi keletű végrendelkezésében ezen könyvtárára vonatkozólag tett intézkedései a jelen szerződésben történt ajándékozási visszavonhatatlan ténye által hatályukat veszítették.

II. Báró Eötvös Loránd, mint a Magyar Tudományos Akadémianak ezen szerződés megkötésére a 33. akadémiai ülés folyó évi november 25-én megtartott kilenczedik összes ülése 232. határozatával külön meghatalmazott ezidőszerinti elnöke Ráth György úrnak ezen nagylelkű ajándékozását feltételeivel együtt a Magyar Tudományos Akadémia részére, mint megajándékozott részére, köszönettel elfogadja és a jelen ajándékozási szerződésben kikötött föltételek annakidején leendő pontos megtartására az általa képviselt Magyar Tudományos Akadémiát ezennel kötelezi.

Miről ezen közjegyzői okirat fölvétetett, általam a feleknek az ügymenet egész folyama alatt folytonosan és együttesen jelen volt ügyleti tanúk előtt felolvastatott, általuk akaratjukkal mindenben egyezőnek előttem személyesen és élőszóval kijelentetett és miután eszerint az 1874. évi XXXV. törvénycikk 82. §-ában előirt határozmányoknak mindenben elég tétetett, — előttem sajátkezűleg aláíratott.

Budapesten, 1895. ezernyolczszázkilenczvenötödik évi deczember hó 16. tizenhatodikán. — Ráth György s. k. — b. Eötvös Loránd s. k. — Daruváry Alajos s. k. — Karap Ferencz s. k. — Görgei István kir. közjegyző s. k. — (P. H.)

SZAKIRODALOM.

Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom. Von Cardinal Andreas Steinhuber S. J. Freiburg i. Br. Herder, 1895. 2 kötet.

Mindenkinek, ki az örök városban megfordult, bizonyára feltűntek azon biborvörös talárba öltözött fiatal papok, kikkel naponként a Monte Pincio sétányán találkozhatik a római vándor, a mint breviariumukat forgatva a sötét ciprusfák alatt bolyongnak. Az idegen előtt, kinek lelkét Róma annyira betölti, hogy még saját létéről is megfélekedezik nem egyszer, e fiatal papok mindig szemet szúrnak. A Collegium Germanicum-Hungaricum növendékei ezek, kiket a római népvicz, épen ruhájukról, oly találóan nevezett el »gamberi cotti« fött rákoknak.

E collegium történetét tárgyalja az előttünk fekvő két kötet. Biboros szerzője maga is a collegium növendéke, majd annak 13 éven át rektora volt, 1893 óta pedig a bibornoki collegium tagja. Mint műve előszavában mondja, csak kötelességét teljesíti az intézettel szemben, melyben kiképezését nyerte, midőn annak okiratokon alapuló történetét, az elsőt, mely a collegium történetét alapításától kezdve a jelen időkig tárgyalta, nyilvánosság elé viszi.

A Collegium Germanicum-Hungaricum alapítása 1552-re nyúlik vissza. Morone Jánost és Loyola Ignácot illeti az érdem, hogy ez intézet megalakult. Célja a reformáció által a katolikus vallásban mindenütt érezhető hanyatlás meggátolása volt, minden tekintetben megfelelő papok nevelése által. Létkérdése azonban már az első évtizedekben nagyon kétségessé vált. Az anyagi zavarok, melyekkel az intézetnek küzdenie kellett, létét komolyan veszélyeztették, melyet csak XIII. Gergely 1573-ban tett alapítványa háritott el. Innen datálódik a collegium tulajdonképeni föllendülése, jöllehet a századok során, főleg a jelen században, fennmaradása nem egyszer komolyan veszélyeztetve volt.

A collegium az első időszakban csak németországi tanulók fölvételére szolgált, melynek megfelelőleg a Collegium Germanicum nevet viselte. Azonban ezt nem vették oly szigorúan, és más országokbeli növendékekkel is találkozunk a németek mellett. Hazánkból a legelső a nyitrai egyházmegyei Szántó (Arator) István volt, kinek ösztönzésére alapította XIII. Gergely 1578 márczius 1-én a Collegium Hungaricumot, melynek tulajdona lett mindjárt az alapításkor a Coelius hegyen fekvő S. Stefano Rotondo templom. Hanem a magyar intézetre rossz idők jártak. Nem volt miből azt fenntartani, s ezért XIII. Gergely 1580 április 13-án a két intézetet egyesítve, annak a collegium Germanicum-Hungaricum nevet adta.

Steinhuber könyvében az egyesített collegiumnak úgy az egyesítés utáni, mint annak külön-külön megelőző történetét behatóan, az okiratok lehető teljes felhasználásával tárgyalja. Megismertet minket a collegium külső történetével, annak belső szervezetével, tanulmányi rendszerével, szóval bel- és küléletének minden egyes nagyobb mozzanatával. Közli a növendékek neveit, egyházmegyéik szerint, az alapítástól kezdve, a kiválóbb szerepet játszóttak rövid életrajzával. Nem tartozik e folyóirat keretébe a munka méltatása historiai szempontból. Nekünk bibliografiai szempontból kell ezt tekintetbe vennünk. És e tekintetben konstatálnunk kell azt, hogy a munka, minden jó tulajdonságai daczára, sem elégít ki bennünket teljesen. A tudós szerző hallgatással mellőzi úgy a collegium könyvtárát, mint pedig annak oly gazdag levéltárát is.

Némileg pótolja e hiányt az előszó azon része, melyben a biboros szerző röviden beszámol arról, hogy honnan merítette az anyagot művéhez. Ami a collegium történetét illeti, ezt először P. Girolamo Cattaneo az intézet tanulmányi prefektusa kísértette megírni. Midőn 1652-ben az intézet alapításának első százados évfordulója volt, Cattaneo megbízást nyert, hogy a collegium történetét írja meg. 1652-ben kiadta mintegy bevezetesképen »Panegyricus de institutione Collegii Germanici et Hungarici« című művét. Cattaneo 1655-ben Nápolyba helyeztetvén át, Fusban Vilmos spiritualis bizatott meg a munka folytatásával. Munkája »Historia Collegii Germanici et Hungarici« csak kéziratban van meg a collegiumban s az 1552—1581-ig terjedő időközt foglalja magában. Fustban után Pleickner Ádám, a collegium volt minisztere, folytatta a munkát, de 1683 körül elhalt, s munkája befejezetlen maradt. A collegium története most majd 100 évig pihent. 1770-ben jelent meg Rómában a jezsuita rend hivatalos historiografusa P. Cordara Gyulának »Collegii Germanici et Hungarici Historia libris 4 comprehensa« című munkája, mely nagyrészt Pleickner és Fusban nyomdokán halad, és 1581-ig terjed.

Munkája negyedik könyve a collegium status praesensével foglalkozik, azonfelül közli a »Catalogus virorum illustrium qui ex Collegio Germanico et Hungarico prodierunt«-ot, mely Steinhuber szerint munkája legbecsesebb részét képezi. Cordara óta nem jelent meg a collegiumról tudományos alapon írt könyv, mert az 1843-ban Lipcsében megjelent »Das Deutsche Collegium in Rom. Entstehung, geschichtlicher Verlauf, Wirksamkeit, gegenwärtiger Zustand und Bedeutsamkeit derselben. Von einem Katholischen« mű komolyan számba nem vehető. A collegium méltóságához mért, kimerítő történetét csak Steinhuber adta jelen munkájában.

Munkájához szerző a levéltári anyagot két helyről merítette, a collegium levéltárából és a jezsuita rend főlevéltárából. A két levéltár közül főleg az első adott, különösen a collegium beltörténetére, adatokat. Egyesítve van e levéltárral a collegiummal egyesített San Saba, Santa Croce di Avellana, Santa Cristina és Lodivechio apátságok, továbbá a Santo Stefano Rotondo templom levéltára. E levéltár tartalmát főleg pápai bullák, decretumok, levelezések, visitatio-jegyzőkönyvek és az intézet vagyoni helyzetére vonatkozó följegyzések képezik. Fő fontossággal bír a növendékek katalogusa, mely három kötetre terjed, ú. m. 1552—1716, 1716—1798, 1818-tól mai napig. Az első kötet 3. oldalán a következő bejegyzést találjuk: Hic liber continet nomina alumnorum ab erecto Collegio Germanico quantum ex diversis catalogis ordine temporum servato colligere licuit. Confectus est nunc primum die primo Januarii anno 1608 et originalia in archivio reposita. A katalogus azonban csak 1653-tól kezdve lesz terjedelmesebb, addig a bejegyzések hézagosan történtek. E katalogus szolgált alapul Steinhubernek munkája azon részében, hol a növendékek névsorát, egyházmegyék szerint összeállítva, közli. Azonfelül az I. kötet 40—42 lapjain közli a Loyola Ignác életében fölvetett növendékek neveit (1552—1555 évekből) azoknak a liber juramentorumban tett sajátkezű följegyzéseik alapján.

Látjuk ebből, hogy aránylag nagyon csekély az, mit Steinhuber munkájában a collegium levéltáráról mond. Pedig a Collegium Germanicum-Hungaricum levéltára főleg Magyarországra nézve, gazdag adatokat rejthet magában. Mutatja ezt Fraknói Vilmos értekezése: »A szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház«,¹ melyhez a legfontosabb adatok a collegium levéltárából kerültek ki. Ép ezért nagyon sajnálhatjuk, hogy Steinhuber jelen művében nem szorított egy kis fejezetnek helyet a collegium könyv-, illetve levéltáráról.

Dr. Áldásy Antal.

¹ Katholikus Szemle 1893. II. füzet és külön is.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny** f. évi füzetei közül a VI—VII. füzetben *Felsmann József* a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának *Hung. oct. 26.* jelzetű XV. századi kódexével foglalkozik, mely *György* magyar vitéznek a purgatoriumban való vezeklését tartalmazza. A kódex bibliografiai leírása után irodalomtörténeti szempontból tárgyalja az érdekes legendát és hű magyar fordításban közli az 1489. évszámot viselő kézirat teljes szövegét. Ugyane füzetben találjuk *Hellebrandt Árpád* pontos és kimerítő bibliografiai lajstromát a magyar filologiai irodalom 1894. évben megjelent termékeiről. Az összeírás 2013 dolgozatot sorol fel a filologia köréből. A IX. füzetben *Rupp Kornél* munkatársunk *Komjáti Benedek*nek *Erasmushoz* való viszonyát fejtegeti s a *Fraknói Vilmos* által 1879-ben felfedezett *krakkói töredékről*, mely a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik, *Sziládi Áron*nal egybehangzólag kimutatja, hogy az próbanyomás *Komjáti bibliafordításának* 1533-ban *Vietoris krakkói nyomdásznál* megjelent művéből.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények** folyó évi II. füzetében *Horváth Cyrill Michael de Ungaria XIII* beszédének tartalmát ismerteti. *Bárczay Oszkár* befejezi a Tudománytár anteaktáinak közlését s *B. F.* megkezdí az 1893/94-iki középiskolai értesítőkben megjelent irodalomtörténeti értekezések ismertetését. A III. füzetben *Horváth Cyrill Világiak* régi magyar imádságos könyvei című alatt a *Festetich*-, a *Czeh*-, *Peer*- és *Gyöngyösi-kódexek* könyvészeti és irodalomtörténeti méltatásával foglalkozik s egyúttal igen érdekes képet nyújt a pálosrend XV. századi irodalmi tevékenységéről, könyvtári viszonyairól. *Balassa József Barta Szabó János* debreczeni diák 1824-ben összeírt verseskönyvét ismerteti, melynek kézírata *Visontán, Somogy vármegyében* jutott kezei közé. Az Adattárban *Décsi Lajos* egész terjedelmében közli az *Igazság koronája* című, *Bethlen Elek* fölött 1696-ban elmondott halotti emlékverset, mely *Tótfalusi Kis Miklós* halotti oratiojával együtt *Kolozsvárott, Tótfalusi sajtóján* 1697-ben látott napvilágot s először a *Magyar Könyv-Szemle* 1882. évfolyamában iratott le. *Récsei Viktor Révai Miklós* leveleit közli *Paintner Mihályhoz*, melyek az *Anti-quitates Literaturae Hungaricae* kiadására vonatkoznak.

A **Századok** 1895. évi 5. füzetében *Ráth György* befejezi *Két kassai plébános* a XVI. században cz. irodalomtörténeti tanulmányát. A 6. füzet mellékleteként kapjuk a *Magyar Tört.* Társulat 1885-iki évkönyvét, melyben *Szinnyei József* a társulat elhunyt tagjainak életrajzait közli, irodalmi munkásságok bibliografiai összeállításával.

A **Történelmi Tár** 1895. évi III. füzetében *Beke Antal* folytatja az erdélyi káptalan levéltárának ismertetését. *Kollányi Ferencz* közli *Posgay Miklós* és *Péterffy András* eszter-

gomi nagy prépostok 1668. és 1693-iki hagyatéki leltárait, melyekben, mint a folyóiratnak f. évi 3. füzetében megjelent dolgozatából tudjuk, könyvekről is van szó.

A **Centralblatt für Bibliothekswesen** legújabb füzeteinek tartalma: *XII. évfolyam, 7. füzet (1895 július.)* Dr. *Düring*, Bibliothekstechnische Mittheilungen. — Dr. R. *Kukula*, Statistik des bedeutenden ausser-deutschen Bibliotheken der Erde. J. W. E. *Roth*, Zur Bibliographie der liturgischen Drucke des Erzstift Mainz. — Recensionen und Anzeigen: Dr. August Hartmann, Deutsche Meisterlieder-Handschriften in Ungarn. (Philipp Strauch.) Friedrich Leitschuh, Katalog der Handschriften der kgl. Bibliothek zu Bamberg. (M. Perlbach.) — 8—9. füzet. (1895. augusztus—szeptember.) Dr. Gustav *Bauch*, Wolfgang Schenck und Nicolaus Marschalk. — Wilhelm *Altmann*, Bibliothektechnisches. — H. *Omont*, Notes sur quelques manuscrits grecs de la Bibliothèque archiepiscopale d'Udine provenant du cardinal D. Grimani. — Recensionen und Anzeigen: Wilhelm Reyd, Bibliographie der Württembergischen Geschichte. I. Band. (Walther Schultze.) Claes Annerstedt, Upsala universitetsbiblioteks historia intill ar 1702. (Sten Konow.) Neuer Deutscher Bücherschatz. (J. Köstlin.) — 10. füzet. (1895 október.) Hugo *Rabe*, Aus Lucas Holstenius Nachlass. — Hans *Schnorr v. Carolsfeld*, Gedruckte Katalogzettel. — F. W. E. *Roth*, Die Marienthaler Drucke der Seminarbibliothek zu Mainz. — Paul *Bergmans*, Un Noël historique allemand de 1478. — Joseph *Paczkowski*, Die sogenannte Chylinski'sche Bibel. — Dr. W. N. *du Rieu*, Welche Bücher gaben die Leidener Professoren heraus? — Recensionen und Anzeigen: Dr. Joh. Pohler, Bibliotheca historico-militaris. (Walther Schultze.) Die Wiener Genesis, herausg. von Wilhelm Ritter von Hartel u. Franz Wickhoff. (F. Eichler.) The Manchester Museum Owens College. (O. G.) — 11. füzet. (1895 november.) Heinrich *Simon*, Die Katalogzettel für Sonderabdrücke und Ausschnitte. — P. *Schwenke*, Bibliotheks-Adressbuch wissenschaftlicher und Volks-Bibliotheken. — F. *Eichler*, Bibliothekstechnisches. — Jak. *Schnorrenberg*, Noch einmal J. P. Madlen und die Druckerei in Kloster Weulenbachen Köln. — K. *Rozycki*, Über den Krakauer Druck von Turrecermata, Explanatio in Psalterium. — F. *Falk*, Die deutschen Kartographen Nicolaus von Cusa und Nicolaus Donis. — Recensionen und Anzeigen: Paul Jürges, Die modernen Systeme von Büchergestellen mit verstellbaren Legeböden. (Christ. Berghoeffler.) Rudolf Wolkan, Böhmens Antheil an der deutschen Litteratur des XVI. Jahrh. 1. Th. Bibliographie. (F. Eichler.)

Allandó rovatok minden füzetben: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen. Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. Antiquarische Kataloge. Personalnachrichten.

A Revue des Bibliothèques legújabb füzeteinek tartalma: *V. évfolyam, 5. füzet. (1895 május).* Henri Omont, Le Catalogue imprimé de la Bibliothèque du Roi au XVIII-e siècle. (Befejező közl.) — Léon Dorez, Un élève de Paul Manuce: Romolo Cervini. — Bibliographie: Demetrio Marci, Una questione libraria fra i Giunti ed Aldo Manuzio. (Léon Dorez.) Louis Havet, Plauti Amphitruo. (Léon Dorez.) Alfred Jacob, Notes sur les manuscrits grecs palimpsestes de la Bibl. nationale. (Léon Dorez.) Mathiae Casimiri Sarbiewki Poemata omnia. (A. M.) P. Hamy, Galerie illustrée de la Compagnie de Jésus. (Albert Maire.) Paul Durrieu, L'origine du manuscrit célèbre dit le Psautier d'Utrecht. (Léon Dorez.) — *6. füzet. (1895 június.)* Léon Dorez, Un élève de Paul Manuce. Romolo Cervini. (Befej. közl.) — Nécrologie: Jules Bailliard. — *7. füzet. (1895 július.)* Henri Omont, Documents sur l'imprimerie à Constantinople au XVIII-e siècle. — Paul Bergmanns, Thierry Martens. — Léon Dorez, L'exemplaire de Pline l'ancien d'Agosto Valdo de Padoue et Angelo Colocci. — Bibliographie: L'abbé Le Beurlier, Le Chartophylax de la grande Eglise de Constantinople. (L. D.) Georges Goyau, André Péralé, Paul Fabre. Le Vatican. (Léon Dorez.) — *8—9 füzet. (1895 augusztus-szeptember.)* M. Pellechet, Jacques de Voragine; Addition à la liste les éditions de ses ouvrages publiées au XV-e siècle. — H. Omont, Document sur l'Imprimerie à Constantinople au XVIII-e siècle. (Befej. közl.) — Léon Dorez, Latino Latini et la Bibliothèque capitulaire de Viterbe. — *Nécrologie*: Anatole de Montaigon.

Állandó rovatok minden füzetben: Personnel des Bibliothèques. Chronique des Bibliothèques.

Mellékletek az 5—6. füzetekhez: C. Couderc, Inventaire sommaire de la collection Clement de Boissy sur la juridiction et la jurisprudence de la Chambre des Comptes.

A 8—9. füzethez: Lucien Auvray, Inventaire sommaire d'un collection du Président du Harlay sur diverses matières ecclésiastique, politique etc. (Mss. français 15, 499—5, 553. de la Bibliothèque Nationale.) 1—32. l.

A Revue Internationale des Archives des Bibliothèques et des Musées legújabb füzeteinek tartalma: *I. kötet, 2. sorozat. Bibliothèques. 1. füzet.* Henri Stein, L'Histoire de l'Imprimerie, état de la question en 1895. — Chronique et Mélanges: Dr. Bernhard Lunstedt, Notice sur les bibliothèques publiques de Suede. — H. S. La reproduction autotypique des manuscrits. — H. J. La conférence bibliographique internationale de Bruxelles. — Paul Bergmann, Un catalogue général des bibliothèques belges et hollandaises. — *Chroniques.* (Allemagne, Autriche-Hongrie, Belgique, Danemark, Egypte, Espagne, France, Grande-Bretagne, Italie, Japon, Pays-Bas, Portugal, Républ. Argentine, Russie, Suède et Norvège, Suisse.) Bibliographie rétro-

specitve des périodiques: Le Cabinet Historique. 1855—1883. (M. Bx.) Bulletin des Bibliothèques et des Archives. 1884—1889. (F. Ch.) Rivista delle biblioteche I.—V. (V. Morzet.) Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1871—1883. (H. S.) Archivalische Zeitschrift. 1880—1891. (H. S.) *Comptes rendus*: William J. Fletcher, Public Libraries in America. (Ch.—V. L.) G. Petzholdt, Manuale del Bibliotecario. (H. S.) Karl Dziatzko, Beiträge zur Theorie und Praxis des Buch- und Bibliothekswesens. (H. S.) Paul Jürges. Die modernen Systeme von Büchergestellen mit verstellbaren Legeböden. (Victor Morlet.) W. L. Schreiber, Manuel de l'amateur de la gravure sur bois et sur métal au XV-e siècle. Tome VII. (H. S.) Paul Fabre, La Bibliothèque Vaticane. Libraries in the medieval and Renaissance periods. (L.) Cercle de la librairie de Paris; Catalogue de la Bibliothèque technique. (H. S.) Barré, Bibliothèque de la ville de Marseille; catalogue du fonds de Provence. 2-e partie. (H. S.) Bibliothèque de Reims; tome III. (H. S.) Chatelain, Paléographie des classiques latins. 8. livr. (H. S.) Nederlandsch kolonial Centralblad; Maandelyksch overzicht betreffende de literatuur van Nederl. Oosten-West-Indie. (J. D.) Leon Vallée, La Bibliothèque nationale; choix de documents pour servir à l'histoire de l'établissement et de ses collections. (H. S.) Paul Durrieu et J. J. Marquet de Vasselot, Les Manuscrits à miniatures des Héroïdes d'Ovide traduites par Saint-Gelais, et un grand miniaturiste français de XVI-e siècle. (L. A.) Louis Guibert, Ce qu'on sait de l'enlumineur Evrard d'Espingles. Melange Julien Havet: Recueil de travaux d'érudition dédiés à la mémoire de Julien Havet. Studi italiani di filologia classica. Statistica delle Biblioteche. Parte I. vol. I—II. (H. S.) U. Chevalier. Répertoire des sources historiques du moyen âge; topo-bibliographie. Fasc. I—II. (H. S.) G. Ottino e G. Fumagalli. Bibliotheca bibliographica italica. Vol. II. Suppl. (H. S.) Ph. Gagnon, Essai de Bibliographie canadienne. (H. S.) Henri Jadart, Essai d'une bibliographie rétheloise. Louis Réguier, Quelques mots sur les historiens de la ville des Andelys, suivis d'une bibliographie sommaire. W. R. Retana, Bibliografía de Mindanao. Minerva; Jahrbuch der gelehrten Welt. (H. S.) Bernhard Lundstedt, Sueriges periodiska Litteratur; Bibliografía. I. (H. S.) Bernard Prost, Le trésor de l'abbaye Saint-Benigne de Dijon. (H. S.) Edmund Mombini, Bayerische Papier-Geschichte. I. Theil. (C-M. Briquet.) Tables de la Gazette archéologique (S. R.) Generalregister zum I—X. Jahrgange des Centralblattes für Bibliothekswesen. (H. S.)

I. kötet, 3. sorozat. Musées. 1. füzet. Salomon Reinach, La muséographie en 1895. (Archéologie ancienne.) — Chronique et mélanges — Bibliographie retrospective des périodiques. — *Comptes rendus.*

Állandó rovatok minden füzetben: Inventaires, catalogues et publications annoncées sommairement.

D. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Szamota István. † A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának egyik szép képzettségű fiatal tisztviselője, *dr. Szamota István* könyvtári segéd f. évi november 21-én 28 éves korában öngyilkos kézzel véget vetett életének. A korán elhunyt ifjú tudósban a Magyar Nemz. Múzeum tisztikara legtevékenyebb tagjainak egyikét, a szaktudomány a legszebb reményekre jogosító munkását vesztette el. Szamota egy évvel ezelőtt lépett be a múzeum tisztviselőinek kötelekébe; azelőtt a m. kir. országos levéltárban gyakornoki állást foglalt el. Mindkét intézet kebelében a legszebb képzettségű szakérok közé tartozott, a tudományosság terén pedig oly nagy munkásságot fejtett ki, melynek eredményei ifju kora daczára el nem muló emléket biztosítanak nevének. A régi magyar földrajzi irodalom terén felmutatott, kezdetnek igen szép sikerű kísérletek után a magyar nyelvészet középkori anyagának felkutatásában találta meg munkásságának legméltóbb tárgyát. A Magyar Tud. Akadémiától megbízást nyerve a középkori oklevelek magyar szókincsének összegyűjtésére, egymás után kereste fel a hazai levéltárakat s vizsgálta át azoknak okleveleit, hogy a bennök elszórt magyar szavakat kijegyezze s belőlük a magyar nyelv legrégebb anyagát rekonstruálja. Anyagának legnagyobb része együtt volt, s a mutatóvány, mit »A tihanyi apátság alapító oklevelei mint nyelvmemlék« címmel belőle a M. Tud. Akadémiában bemutatott, a legnagyobb várakozást keltette fel évek során törhetetlen buzgalommal folytatott munkálkodásának eredménye iránt. A Magyar Tud. Akadémia azzal adott kifejezést a fiatal tudós iránt táplált elismerésének, hogy ez év folyamán irodalom-történeti bizottságának külső tagjává választotta. A szomorú elhatározás, mely a fegyvert kezébe adta, s melynek oka örökös rejtély marad mindenki előtt, véget vetett a hozzá fűzött reményeknek. Temetése, melyen a Magyar Nemz. Múzeum tisztviselői testületileg vettek részt, november hó 24-én általános részvét között ment végbe. Nyugodjék békével.

Kitüntetés. Dr. Pauler Gyula m. kir. országos főlevéltárnoknak ő cs. és apostoli királyi felsége f. évi november hó 8-án kelt legmagasabb elhatározásával a miniszteri tanácsosi czímet és jelleget adományozta.

Az év halottjai. Az 1896-ik év a magyar bibliografia történetében szomorú emléket hagy maga után. Azon jeles férfiak között, a kik az év lefolyása alatt befejezték e földön pályájukat, a magyar bibliografia több oszlopos tagját veszítette el. *Dankó József*, a finom ízlésű könyvgyűjtő, 1895 január 14-én halt meg Pozsonyban. Néhány héttel később, márczius 9-én követte őt a sirba ugyane város második nagy könyvgyűjtője, *Lanfrancóni Grazioso Enea*, a ki bár idegen nemzet szülőtte volt, testben, lélekben, tudományos törekvéseiben hű fia lón második hazájának, Magyarországnak s a magyar kultúra páratlan becsű emlékeit gyűjtötte össze gyűjteményében, mely azóta, hála a kormány bőkezűségének, a nemzet tulajdonává vált. A harmadik halott *Barna Ferdinánd*, a nemz. múzeum könyvtárának nyugalomba vonult t. öre, 71 éves korában, július 21-én hunyta le szeit az örök álmra. Erdemeit e helyütt felesleges felujtítani, elválhatatlanul össze vannak azok forrva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának történetével, melynek egész élete munkásságának legjavát szentelte. A legutolsó vesztéségről, mely néhány héttel ezelőtt a múzeumi könyvtárt *Szamota István* elhunytával sujtotta, e füzet más helyén emlékezünk meg. Mindnyájan a tudomány halottjai ök; életüket a könyveknek szentelték, haláluk pótolhatatlan vesztéség a hazai könyvtári ügyre, melynek amúgy is csekély számú munkásai fájdalommal látják leglelkesebb bajtársaikat kidőlni soraikból.

Könyvtárnokok értekezlete. A hazai közművelődési és tudományos egyletek kiküldötteiből alakult országos múzeum- és könyvtár-bizottság tudvalevőleg nagy tevékenységet fejt ki a vidéki múzeumok és könyvtárak szervezése érdekében és *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter arról a nagy jelentőségről, a mit a bizottság e működésének tulajdonít, az által tett bizonyosgot, hogy az 1896. évi költségvetési előirányzatban 15,000 frtot vett fel vidéki könyvtárak és múzeumok létesítésére és állandó érintkezést létesítve a vallás- és közoktatásügyi miniszterium és a bizottság között, annak közvetítése végett *Szmrecsányi Miklós* osztálytanácsost bízta meg képviselétével. A minisztert ez elhatározásában az a törekvés vezette, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak szervezésének ügyét állami felügyelet alatt egységes alapokra fektesse és e nagyfontosságú kulturális mozgalomban az illetékes szakemberek befolyását hivatalos uton biztosítsa. Ez adott alkalmat *Porzsolt Kálmánnak*, a bizottság titkárának, hogy a budapesti nagy könyvtárak vezetőit és tisztviselőit könyvtárnoki értekezletre hívja össze, abból a czélból, hogy a bizottságnak a közművelődés terjesztését czélzó munkásságát szakavatott tanácsaikkal támogassák. Az értekezlet december 4-én az egyetemi könyvtár helyiségében *Szilágyi Sándor* elnöklete alatt s a vallás- és közoktatásügyi miniszterium képviselőjének, *Szmrecsányi Miklós* osztálytanácsosnak jelenlétében tartott meg. A fővárosi könyvtárak részéről *dr. Fejérfataky László* múzeumi könyvtári igazgató-őr, *Heller Ágost*, a M. Tud. Akadémiai főkönyvtárnoka, *Pauler Gyula* min. tanácsos, orsz. főlevéltárnok, *dr. Aldásy Antal*, *Dedek Crescens Lajos*, *dr. Erdélyi Pál*, *Jankovich Antal*, *dr. Küffer Béla*, *Kudora Károly*, *Máté Sándor*, *dr. Schönherr Gyula*, *dr. Sebestyén Gyula* és *Szinnyei József* vettek részt a tanácskozásban. A múzeum- és könyvtár-bizottságot *Porzsolt Kálmán* titkár képviselte. Az értekezlet tárgyait ként a Porzsolt Kálmán titkár által kibocsátott meghívón a következő pontok szerepeltek: 1. Községi könyvtárak. 2. Iskolai könyvtárak. 3. Vándorkönyvtárak. 4. A könyvtárak felügyelete. 5. Könyvtárnoki tanfolyam. 6. Könyvtárnokok helyzete. Az értekezlet azonban csupán a három első pontot vette tárgyalás alá, egy későbbi, szorosan a könyvtárnokok testületének kebeléből megindítandó akciónak kívánva fentartani a többi kérdések tárgyalását, melyek sikeres megoldása csakis a könyvtári ügy fejlettségének a mainál előhaladottabb stádiumában remélhető. A tanácskozás tárgyául elfogadott kérdésekben sem jutott, kellőleg előkészített javaslatok hiányában, konkrét eredményre, s hosszabb eszme-

csere után a külön csoportokba tartozó törvényhatósági, községi, iskolai és vándor-könyvtárak szervezésének tanulmányozására egyes szakértőket kért fel, és pedig a törvényhatósági könyvtárakra *Küffer Bélát*, a vándorkönyvtárakra *Erdélyi Pált*, az iskolaiakra *Sebestyén Gyulát* és a községi könyvtárak ügyére *Dedek Cr. Lajost*. Az ezek véleményény jelentése kapcsán előterjesztendő javaslatokat az értekezlet egy későbbi ülésen fogja tárgyalás alá venni s annak eredményei alapján az orsz. múzeum- és könyvtár-bizottság a szóban forgó könyvtárak számára általános szervezeti és használati szabályzatot fog a miniszterium elé megerősítés végett felterjeszteni. Sz.

Dankó József könyvtárának sorsa. Néhai Dr. Dankó József pozsonyi prépost könyv- és metszettárának aukciója Kende S. bécsi antiquariátusa vezetése alatt f. é. június 24. — július 12. napjaiban ment végbe. Az aukció eredménye, tekintettel arra, hogy Dankó könyvtára java részéről — az ősnymtatványok, kéziratok, Hungarica és nagyobb theologica csoportjairól végrendeletileg intézkedett, — mindenkép kielégítőnek mondható, a mennyiben a könyv-és metszettár hátramaradt részeért közel 18,000 frt folyt be a kongrua-alap javára. A fizetett nagyobb árak közül említendőek: Jahrb. d. Kunsthist. Sammlungen des A. H. Kaiserhauses. 1—15. köt. 458 frt. Leitner, Die hervorragenden Kunstwerke der Schatzkammer d. oest. Kaiserhauses 75 frt. Mittheilungen d. k. k. Central-Commission, 1856—94. 139 frt 50 kr. Pinder, Speculum passionis Jesu Christi 1507. 124 frt. Repertorium f. Kunstwissenschaft, I—XI. k. 82 frt. Tory, Champfleury, Paris, 1529. 103 frt. Weigel u. Zestermann, Die Anfänge d. Druckerkunst 50 frt. Brunet, Manuel du libraire, 80 frt. Ceriani, Monumenta sacra. 62 frt 50 kr. Didot, Catalogue. 6 k. 32 frt 20 kr. Ducange, Glossarium 7 k 85 frt 50 kr. Maittaire, Annales 40 frt 50 kr. Muther, Die Deutsche Bücherillustration 49 frt. Hain, Repertorium 50 frt. Panzer, Annalen 2 k. és a függelék 31 frt 50 kr. Rooses, Christoph Plantin 61 frt. Wurzbach, Biogr. Lexikon 80 frt 50 kr. Bublics, Cornaro Frigyes jelentései 25 frt. Gregorovius, Gesch. d. Stadt Rom 44 frt. Knauz, Monumenta 20 frt. Monumenta Vaticana Hungariae 42 frt 50 kr. Wagner, Delineatio provinciarum Pannoniae 30 frt. Nyéki Vörös Mátyás imakönyve (magyar kézirat a XVII. sz. elejéből) 71 frt. Daniel, Thesaurus hymnologicus 46 frt. Dankó, Vetus hymnarium Hungariae 23 frt. Dreves, Analecta hymnica 41 frt 50 kr. Roskoványi művei 200 frt. Dankó könyvornamentikai gyűjteménye 830 frton, ex-libris-gyűjteménye 269 frt 50 kron kelt el. A metszetek közül a következők érték el nagyobb árakat: Dürer, A kis feszület 120 frt. Szt Hubert 100 frt. A nagy szerencse 51 frt. A kis passió 50 frt 50 kr. A nagy oszlop 51 frt. Himzési minták, 6 lap 204 frt. A kézirajzok és képek közül Steinkl, két aquarellje 303 frt. Dobyaschoffsky, Magyarországi Szent-Erzsébet 100 frt. XVI. századbeli német iskola, Krisztus búcsúvétele 132 frt. Fényképgyűjtemény, 2000 lap 600 frt. K.

Istvánffy Pál egy könyve. Ismert dolog, hogy Istvánffy Pál, az első magyar novella-író, a paduai egyetemen végezte tanulmányait. Ottan időzésének emlékét őrzi *Cicero Tusculanae quaestiones* cz. műve 1510-ben, Velencében, Philippus Pincius Mantuanusnál megjelent kiadásának birtokomban levő példánya is. A csinosan illusztrált könyvnek, (melyet kiadója Philippus Beroaldus tanítványának Csulai Fülöpnek ajánlott) címlapján egy tanítványai közt ülő tanár látható fametszetben; a tanár asztalán egy üres mondat-szalag van, ebbe csinos apró betűkkel van beleírva: *pauli istvanffy*. Hogy Istvánffy e művet szorgalmasan használta, azt mutatják a sorok közé írt számos, ma már alig olvasható jegyzetei, melyek az egész könyvön át láthatók. A könyvet azonban Istvánffy, úgy látszik, Olaszországban hagyta, mert az egy velencei antiquariustól került birtokomba. *Varju Elemér*.

Könyvvizsgálat a Rákóczi-korban. I. Lipót, mint tudjuk, úgy Magyarországon, valamint Erdélyben, már az 1690-es években életbe léptette — szokása szerint önkényesen, rendeleti úton — a *censurát*, a sajtótermékek előleges megvizsgálását. Az ő censorai leginkább jezsuita-atyák valának. A Lipót önkényuralma által sarkaiból kiforgatott ősi alkotmány és nemzeti

önállóság visszavívására II. Rákóczi Ferencz zászlót emelvén, csakhamar mindkét haza lakossága melléje állott, s egynehány, császári őrséggel meg-
rakott erősség kivételével, őt uralá az egész ország.

Rákóczi a szabadságért fogván fegyvert: természetesen a sajtót is szabadon engedte működni, sőt derekasan föl is használá. Így folyt le több év, az ujra életbe lépett sajtószabadság virágzásával: mert a kuruczok nem gyakoroltak censurát. Nyomatott kiki, amit akart. Mígnem e sajtószabadsággal az 1706-ik évi békealkudozások félbeszakítása után némely, titokban császári érzelmű könyvnyomdatulajdonos — név szerint a nagyszombati jezsuita-akadémia nyomdájának urai — annyira visszaéltek, hogy Rákóczit és a Confoederált magyarokat galádúl támadó, ócsárló gúnyiratokat is kinyomattak, vagy újra lenyomatván, a fejedelem és Confoederatio hívei között terjesztették; mint pl. a »*Fenestra Camerae Obscurae Rákóczianae*« című irányzatos férczművet, stb.

De ez már több volt a soknál s a szövetségi kormánytanács tagjainak szemet szúrt. És minthogy e magas tanács Rozsnyón, 1707 január 21-kétől február 5-kéig üléseket tart vala: a sajtó által üzött eme túrhetetlen politikai visszaélés ügye is szóba hozott ezen ülések egyikén, a február 3-ikén. A megvitátás eredménye az lón, hogy az országtanács szükségesnek találá az előleges könyvvizsgálatot a Confoederatio országrészei területén visszaállítani s annak gyakorlását vallási, erkölcsi, társadalmi műveknél, tankönyveknél stb. a senatorok — mint legfőbb őrállók — önmaguk vállalták el ketten-ketten, a tisztán politikai vagy katonai munkákra nézve pedig a fejedelemnek és udv. kancelláriájának, s illetőleg Bercsényi fővezérnek tarták fenn.

A vörösvári Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban a rozsnyai senátus-ülések jegyzőkönyvei fennmaradván, a febrár 3-ikiből az ezen ügyre vonatkozó pontokat íme közöljük:

»*Recurrente negotio scommaticarum impressurarum, cavetur: ne ulla typographia recentes libros controversisticos, multomagis scommaticos et animorum abalienativos (t. i. a Confoederatiótól) imprimere audeat. Si tamen quid imprimendum necesse foret: editionem illam duo domini senatores, — illius cuius editio fuerit religionis, — diligenter prius revideant, approbent, et approbatam typis mandari permittant. Quodsi autem quis ex dominis senatoribus librum scommaticum, animorumque distensionem causantem pro impressione subscribere praesumeret: eo facto vitiorum Confoederationis incurret.*

Quod attinet acta politica ac bellica: illa cum permissione suae serenitatis, — imo bellica etiam cum consensu excellentissimi supremi generalis (Bercsényi) imprimi poterunt.

Antiqui porro authores seu eorum libri reprimi non vetantur.«

A kormánytanács e végzése bizonynyal megküldöttet, kötelező mihez-tartás végett, a Confoederált Rendek területén létező valamennyi nyomdának.

Thaly Kálmán.

Ki volt Farinola Bálint? Folyóiratunk múlt évi 4-füzetében, a 345. lapon — s — m egy protestánsok részére 1581—82 között nyomtatott evangéliumok könyv czimlap nélküli példányát ismerteti, melynek nyomdásza magát *Valentinus Farinola* néven nevezi meg s Bornemissza Péterről úgy emlékezik meg, mint uráról. Ki ez az addig nem ismert magyar könyvnyomtató, ezt a kérdést a közlő eldöntetlenül hagyta s csupán annyit gyanít, hogy Farinola vagy Bécsben, vagy Debreczenben működött. *Firtinger Károly*, a régi magyar bibliografia szorgalmas művelője, a Magyar Nyomdászati f. évi 10. füzetében beható kutatás alá véve a kérdést, arra az eredményre jutott, hogy Farinola Bálint nem más, mint Mancskovics Bálint nyomdász, a kinek könyvnyomdájából Szabó Károlynál az 1581. és 1584. évekből három termék van ismertetve. (R. M. K. I. 196. 208. 209. sz. a.) Föltevését a két személynév azonos jelentésére alapítja. Ugyanis a Farinola szó lényege farina, a mi annyi mint liszt. Ugyanezen szóból képződik az állítólag Lengyelországból hozzánk szakadt Mancskovics neve; a

lisztnek lengyel elnevezése t. i. maçzka, annyi mint finom minőségű liszt, lángliszt, keményítő. Ezen maçzka szó pedig kiejtetik ilykép: mancska; ha most ehhez hozzáfűzzük a személyesítő -vics ragot, úgy kész a Mancskovics név. Mancskovics Bálint tehát korának divatja szerint Farinola latin nevet vett föl időközönként. Az a körülmény, hogy Farinola az ajánló levélben Bornemissza Pétert urának nevezi, szintén megerősíti e föltevést. Hogy Bornemissza legutoljára Detrekön működött, azt legutolsó nyomtatványának kolofonjából és Farinola ajánlatából is tudjuk. Ámde Mancskovics Bálint szintén azt mondja magáról Sibolti Demeter Végasztaló Könyvecskéjéhez (R. M. K. I. 208.) 1584 június 24-én írt ajánló levelében, hogy 1584-ben Detrekön tartózkodott. A rövid időköz ez ajánlólevél kelte és Bornemissza utolsó nyomtatási dátuma (1584 márczius 25) között s a két név: Farinola és Mancskovics jelentésének egyezése mellett a személyazonosságot kétségtelenné teszi a belső típusok egyezése is, de főleg az a körülmény, hogy Mancskovics ugyanannak a Gyarmati Balassa Istvának ajánlja munkáját, a ki Bornemissza Péter pártfogója volt. Firtinger további fejtegetésében e felfedezés alapján bíralt alá veszi Szabó Károlynak azt az állítását, hogy Mancskovics valamennyi nyomda terméke Galgóczon nyomtatott s annak a nézetének ad kifejezést, hogy az a 3 nyomtatvány, a melyet eddig Mancskovicstól ismerünk, a most felfedezett Farinola-féle nyomtatvánnyal együtt Detrekön látott napvilágot. Tekintve azt, hogy Mancskovicstól Bornemissza halála előtt is birunk nyomtatványt, a mi arra enged következtetni, hogy már előbb is működött önállóan, s tekintettel Bornemissza Péter vándor életére is, e kérdés teljes eldöntését további kutatásoktól kell várunk. Farinola és Mancskovics személyazonosságának megállapítása azonban kétségkívül Firtinger érdeme és mi csak örülhetünk a felett, hogy e becses bibliografiai felfedezésre folyóiratunk közlése szolgáltatott alkalmat.

Sch. Gy.

A nemzeti múzeumi könyvtár Corvin-kódexeinek száma. A *Pallas nagy Lexikona* X. kötetében *Csontos János* 24 lapra terjedő cikkben ismerteti Mátyás király könyvtárának maradványait. Dolgozatában a jelenleg ismeretes Corvin-kódexek számát megállapítva, azt állítja hogy a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában 15 Corvin-kódex őriztetik. Ez nem felel meg a valóságnak. *Csontos János* a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának 1885/86-ról adott jelentésében, mely a Magyar Könyv-Szemle 1886-iki évfolyamában jelent meg, a Trotti könyvtár Corvin-kódexének megvásárlásáról beszámolva, maga mondja: »*Ismeretes, hogy a hazai gyűjteményekben ekkorig 26 kétségtelen Corvin-códex őriztetett, melyekből 7 a Nemzeti Múzeum . . . könyvtárára esik . . . E kézirattal (értve a Trotti-könyvtárból megvásárolt kódexet) a múzeumi könyvtár Corvin-códexeinek száma 8-ra emelkedett.*« 1886 óta a könyvtár Corvin-kódexeinek száma tudvalevőleg csak a két modernai kézirattal gyarapodott, melyeket ő felsége a király 1891 május 6-án kelt elhatározásával ajándékozott a Magyar Nemz. Múzeumnak. A múzeumi könyvtárban tehát nem 15, hanem 10 Corvin-kódex őriztetik. Ezek a következők. 1. *Cod. Lat. nr. 160. Q. Curtii Rufi Historia Alexandri Magni. 2. Cod. 1. lat. nr. 257. Sallustii Crispi Bellum Catilinarium et Bellum Jugurthimum. (Mindkettő Jankovich Miklós gyűjteményéből.) 3. Cod. Lat. 121. S. Augustini Liber de civitate Dei. 4. Cod. Lat. 234. Polybii Libri historiarum. 5. Cod. Lat. 241. Plauti Comoediae. 6. Cod. Lat. 281. Georgii Trapezuntii Libri Rhetorici. (Mind a négy a török szultán könyvtárából, Konstantinápolyból. Ő felsége a király ajándékozta 1869 december 13-án.) 7. Cod. Lat. 198a. Joannis Scholastici Opera. (Farkas Lajos könyvtárából. Megvétel 1873 december 10-én.) 8. Joannis Damasceni Sententiae etc. (Trotti örgrófnő milanoi könyvtárából. Megvétel Ulrico Hoepli milanoi könyvkereskedőtől 1886-ban.) 9. S. Joannis Chrysostomi Omeliae. 10. S. Hieronymi Commentaria in epistolas b. Pauli ap. (Mindkettő a modenai hercegi könyvtárból. Ő felsége a király ajándékozta 1891-ben.)*

D.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Szerkesztette: HORVÁTH IGNÁCZ.

Rövidítések: áll. = állami; bib. = bibornok; cs. = család; ezl. = ezimerlevél; egy. = egyetem, egyetemi; k. = király, királyi; kné = királyné; kny. = könyvnyomda, könyvnyomtató; kt., ktár = könyvtár; lt., ltár = levéltár; m. = magyar; min. = miniszterium; pk. = püspök; szn. = személynév; tank. = tankönyv; v., vs. = város, városi; vm. = vármegye.

- Aacheni hirdlapmúzeum 241.
Abigail 121.
Abrahamides Izsák, Luther Catechismusa tót nyelven (1612.) 176.
Abrugi György kolozsvári kny. 330, 331.
Achenwall Gottfried 283.
Acsády Ignác 83.
Acta et decreta synodi provincialis a. 1638 Tyrnaviae celebratae cz. kézirat a m. nemz. múzeum ktárában 271.
Actio curiosa cz. színjáték kéziratban a múz. ktárban 351.
Adalbert (Szent-) 225.
Adami 122.
Adorján Imre 183.
Aelianus 121, 124, 132.
Aeneas Sylvius 188, 269.
Aesopus meséi 320.
Akadémia, M. Tud. 43, 88, 107, 168, 169, 239, 357—360. — ktára 2, 36, 139, 171, 173, 353. — kéziratára 355.
Akadémiai Értesítő 89, 353.
Albániai provveditoria generale iratai a zárai tart. ltárban 63.
Alsó-Fejér vm. 32.
Alsó-Lugos 166.
Altmann Vilmos 365.
Alvarez 216.
Aman 126.
Ambrosius Sebestyén I. Lám Sebestyén. Ambrozovics Béla 166.
Ambrus József 270.
Amech 105.
American Library Association 252.
Amerikai XI nemzetközi kongresszus 349.
Ancona, Girolamo d' 100.
Andreis, La chronica di Trau 99.
Andreisi Ferencz scopiai pk. 211.
Angelus Pannonius. (N.-Szombat, 1661.) 342.
Angyal Dávid 169.
Anián pk. 221.
Annerstedt, Claes. 365.
Antigonus 52, 52, 56, 124.
Antiochus 61, 124.
Antiquár-katalogusok 192.
Antwerpen 165, 293.
Apafi Mihály 175, 333. — Miklós 139.
Apor-ktár az Erd. M. E. ktárában 172, 173.
Apponyi György gr. 44. — Sándor gr. 289, 290, 291, 295.
Apuleius, Asinus aureus. (Velence, 1500.) 192.
Aquinoi Szent-Tamás 211, 214.
Arany-Ida 231.
Arányi Olivér 285.
Archidiaconi eccl. Albensis Transylvaniae in Matthiam regem Ungariae epitaphium, kézirat a göttingai egy. ktárában 284.

- Archivio degli atti antichi igazgatóságának levelezése a zárai tart. ltárban 65.
 Archivio Storico 270. — Siciliano 189.
 Archivalische Zeitschrift 184.
 Aretius Paulus 217.
 Aristoteles 33, 105.
 Arithmetica Practica. Azaz: Számvető Tábla. (Kolozsvár, 1671.) 138. (Lőcse, 1696.) 339.
 Arrubal, Petrus de 214.
 Ars metrica. (N.-Szombat, 1703 előtt.)
 Articuli regni Transylvaniae (Gyulafejérvár, 1623—1628. 1630—1643. 1645. 1648—1651. 1665.) 255—264. — (Kolozsvár, 1622. 1636. 1663. 1666. (1670. 1671. 1675. 1676. 1680. 1681. 1687.) 255, 260, 264—267.
 Asch György 283.
 Asdrubal hun kir. 221.
 Asiatic Society of Bengal 9.
 Aspásia 38, 121, 123, 132, 133.
 Athenás 31.
 Athenaeum 170.
 Athene 53, 55.
 Atkinson 282.
 Attila 126, 220—224.
 Augsburg 179, 248.
 Aurelianus 221.
 Auvray Lucían 186, 367.
 Averroys 104.
 Avicebron 104.
 Avicenna 104.
 Ábel Jenő 233.
 Ács Gedeon 273. — Mihály 177, 364.
 Ádám Gerzson 137.
 Ágoston (Szent-) 122, 218. — De civitate Dei, Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372. — Opuscula 1491. 192. (Vencze, 1469.) 178.
 Áldásy Antal 166, 182, 183, 252, 270, 363, 369.
 Árady N. János 195, 197. — exlibrise 195.
 Ásványi Lajos 349.
Babathy Ferencz 213.
 Babonics 99.
 Babylon 126, 128.
 Bachmann János 184.
 Baer és tsa frankfurti könyvkereskedő 96.
 Bahlmann P. 185.
 Bajthay A. Historia R. Hung. 1824. másolata a múz. ktárban 167.
 Bak-féle könyvadomány az akad. ktárban 355.
 Bakó Sándor 170.
 Balam István 250.
 Balassa Bálint 121, 134, 321—323. — Ferencz 37. — István 372. — József 364. — Br. — cs. ltára a m. n. múzeum ktárában 85, 87, 169, 352.
 Balkán-félsziget 100.
 Ballino Guilio 188.
 Balogh Lázár czl. a múz. ktárban 85. — Pál (Almás) exlibrise 195. — Sándor exlibrise 195.
 Baranyai István 212.
 Baranya vm. 37.
 Barcsay cs. ltára 184.
 Barlette Marino 119.
 Barna Ferdinánd 369.
 Barna-féle genealogiai gyűjtemény a múz. ktárban 167.
 Baromic Blaz zenggi kny. 188.
 Barradot Richard 293.
 Barrady, Sebastianus 218.
 Barla Szabó János 364.
 Bartoldus Georgius, 215.
 Basilius István 39.
 Baska 231.
 Batthyány cs. ktára 2; — exlibrise 196. — Boldizsár 106, 107, 115; misekönyve (1489.) a múz. ktárban 106—116. — Kázmér gr. 271.
 Bauch Gusztáv 365.
 Bauhinus Gáspár 101, 102, 103.
 Bánffy cs. iratai a múz. ktárban 351. — György nyilt parancsa (Kolozsvár 1696.)
 Bánffy György gr. exlibrise 195.
 Bárczai cs. 231.
 Bárczay Oszkár 183, 364.
 Báthory cs. 231. — ra vonatkozó iratok a

- múz. ktárban 351. — András országbíró 228. — András vajda 251. — István 36, 188, 328. — Zsigmond 38, 85.
- Báthory-Simolin Sándor gr. exlibrise 196.
- Bázel 125.
- Beckmann János 283.
- Becsky cs. lt. a m. n. muz. ktárában 273.
- Bedričič Sylvester zenggi kny. 188.
- Beer Rudolf 185.
- Beke cs. 231. — Antal 184, 365.
- Beken cs. 231.
- Bel cs. 231.
- Bellarminus Róbert bib. 214, 217.
- Bellatus Bartholomaeus 214.
- Belgium 92.
- Benczur Gyula 187.
- Benedek (IX.) pápa — 226, 233.
- Beniczky cs. lt. a m. n. múz. ktárában 273.
- Benkő J. 284.
- Bentz János 320.
- Bercsényi Miklós gr. 371.
- Berényi gr. cs. lt. a m. n. múzeum ktárában 273.
- Bergbohm Gyula 170.
- Berghoeffter Kristóf 366.
- Bergmann Pál 186, 365, 367.
- Bergomensis Ph. De claris selectisque mulieribus. (Ferrara 1497.) 192.
- Bericht v. d. Festung Gr.-Wardein, 1599. 189.
- Berki 231.
- Berlin 92. —i birod. gyűlés kta 170. — kir. egyet. ktár 152—153; keletkezés 153; olvasóterme 153; szakrendszere 152; állománya 153; kézikönyvtára 153; kölcsönktára 153. — kir. ktár 2, 170; gyarapodása 6; költségvetése 7; olvasóinak száma 7. — tud. akadémia 3.
- Bernardus 215.
- Bernhard augsburgi festő 179.
- Beroaldus Fülöp 96, 370.
- Bernolák tót szótára 42.
- Bertolani G. 184.
- Bertrand aquilejai patriárcha 225.
- Berzence 231, 234.
- Berzenczey 273.
- Berzeviczi Márton 36, 38.
- Bessaesus, Petrus 215.
- Bethlen cs. lt. a n. múz. ktárában 273. — András gr. 351, 352. — Farkas 37, 38. — Ferencz gr. 352. — Gergely 352. — István 326. — János 333. — Pál exlibrise 196.
- Bettner Henrik 62.
- Bécs 41, 86, 92, 117, 118, 170, 206, 210, 211, 371. —i alsó-ausztriai tart. ltár 170. — cs. tud. akadémia 170, 349; — egy. ktár 22, 27, 170, 173, 240, 247, 248; dotációja 6; gyarapodása 6. — fegyver-múzeum 170. — hitbiz. ktár 170. — kódex 46. — közös hadügym. ktára 169. — p. ü. min. ktára 170. — Theresianum ktára 35. — udv. ktár 2, 27, 103, 170, 173, 241, 244, 247, 288, 340—346. — udv. ltár 170.
- Békefi Remig 170.
- Békesi Emil 95.
- Bél Mátyás 237.
- Béla m. kir. (IV.) 233, 234.
- Bia 166.
- Biblia (Magyar) 313.
- Bignioni 216.
- Binder J. Fülöp 196.
- Biró Ede 273.
- Bisterfeld J. H. De uno Deo. (Amsterdam, 1659.) 191, 192.
- Blandrata 36.
- Blumenbach 283.
- Bobics Ker. János exlibrise 196.
- Bobovsky Simon 345.
- Boccaccio János 121, 219, 220.
- Bocskay István 273, 284.
- Bod Péter 31. — ktára 191. — Magyar Athenása 30.
- Bodleian-ktár 140.
- Bodoló 234.
- Bogáti Fazekas Miklós 29, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 49, 116—136, 322, 323, 325, 327, 329. — ismeretlen históriás éneke 1598. 50. — Aspasia, (Kolozsvár, 1591.) 50, 51. — Demeter

- király históriája. (Kolozsvár, 1599. v. 1600.) 50. — Világi zűrzavar. (Kolozsvár, 1591.) 50. — Szép história. (Kolozsvár, 1577.) 313. — Az ötödik része Mátyás kir. dolgainak. (Kolozsvár, 1580.) 314, 317, 319.
- Bohus, Andreas, Instabilis fortunae lusus. (N.-Szombat, 1702.) 144.
- Bojthi Gáspár, De rebus gestis Gabrielis Bethlen, kézirat Bod P. ktárában 192.
- Boldogkő 231.
- Bolgár kormány 169.
- Bologna 101, 211.
- Bona verba nuptiis Gothofredi Titii. (Lőcse, 1668.) 140—1.
- Bonfini 116—118, 342.
- Bónis Sámuel 168.
- Bonyhai Márton 288.
- Borbély András czl. a múz. ktárban 273.
- Bornemisza Gergely 210. — Péter 121, 122, 322, 371, 372. — Harmadik Rész az Evangeliomokból és az Epistolák-ból való tanuságoknak. (Sempte, 1575.) 96. — Énekes könyv. (Detrekő, 1582.) 323, 327.
- Boros György 30.
- Bossányi Márton czl. a múzeumi ktárban 273.
- Bosnyák József exlibrise 196.
- Bostoni nyilv. ktár 2.
- Bouchout 293, 294, 296.
- Bosznia 99.
- Bóhm Mihály 173.
- Bóhmer Lajos György 283.
- Böke Gyula 83.
- Böngérfi János 166.
- Brady kormányzó rezervált iratai a zárai tart. ltárban 63.
- Brandenburg 153.
- Brassó 183.
- Brenz János reformátor 207.
- Bresciano Giovanni 186.
- Breuer Sámuel lőcsei kny. 141, 339, 345.
- Breviarium Monastico-Benedictinum 174.
- British Museum ktára 5, 170; gyarapodása 19; kiadásai 14; költségvetése 7; olvasóinak száma 7.
- Brodarics István 118.
- Brown Edward 82. — H. 179.
- Brunet J. Ch. 370.
- Brunius Vincentius, Meditationes 214.
- Brutus J. M. Historia 46.
- Brüsszel 290, 291.
- Bubics Edéné 349. — Bubics Zsigmond 270, 370.
- Bubory Balás 95.
- Buchholtz név eredete 293.
- Buda hún király 221, 222.
- Buda megvételére vonatk. apró ny. 165.—i könyvtár 1476. 249.
- Budapest 165, 168. — i áll. kny. 170. — egy. ktár 11, 39, 42, 44, 173, 249, 250; állománya, 5; czimjegyzéke 5; dotációja 6; exlibrise 196; folyóiratai 8, 9; forgalma 169; gyarapodása 5, 6, 169; jelentése 169; olvasóinak száma 7. — egyet. kny. 170. — műgye-tem folyóiratai 8. — M. N. Múzeum I. Múzeum. — M. Tud. Akadémia I. Akadémia.
- Budapesti Hirlap 332.
- Budapesti Közlöny 240.
- Buenos-Ayres 166, 270.
- Buffon 21.
- Buják 231.
- Bukaresti Híradó 83.
- Bukaresti Közlöny 83.
- Bukócz 231.
- Bullinger Henrik 207.
- Bunyitay Vincze 233.
- Burdic Demetrius 95.
- Busbecque, Ogier Ghiselin de 291.
- Büsching, Beschreibung v. Ungarn 1771. 283.
- Bzovy Ábrahám 215.
- Caesar** György 34.
- Calamato Alexander 216, 217.
- Calderino Domizio 179.
- Calendarium annuale Benedictinum 165.
- Calepinus 214.
- Callistus Niceforus 214.

- Cambabus 59, 60, 61, 124.
 Camna 122.
 Canisius Péter 217.
 Carles, C. 166, 270.
 Carini Izidor 185, 189.
 Carpi, Ugo da, velencei kny. 179, 180.
 Cartady Fabricius 95.
 Carthagena János 215, 216, 217.
 Cassander 51, 54, 55, 124.
 Castaldo 251.
 Castellani, Carlo 179.
 Castello Sebestyén 215, 320.
 Castillo, Didacus de 215, 216.
 Castriota György 37, 38, 51, 116, 119, 120, 121, 133, 134.
 Castro, Alphonsus de 214.
 Catechesis major Racoviana, XVII. sz. kézirat a göttingai ktárban 284.
 Catharina Gurzianorum regina. (N.-Szombat.) 1701, 346.
 Cattaneo, Girolamo 362.
 Cattaroi tart. főfelügyelőség és bizottságiratai a zárai tart. ltánban 65. — urad. igazgatóságának iratain. o. 65. — adószámadások u. o. 65. — ltárak iratai u. o. 66.
 Caussade, François de 186.
 Caussin, Nicolaus 214.
 Ceczey Leonárd 228.
 Cedrus de la Musa 216.
 Celiobes hún kir. 224.
 Centralblatt für Bibliothekswesen 182, 184, 252, 365.
 Centralbureau der internat. Erdmessung 170.
 Ceriani 370.
 Cervini Marcello 185.
 Ciampi Sebestyén 219.
 Cicero, Epistolae ad familiares. (Velence, 1469.) 178.
 Cirillus (D.) 216.
 Chepely Mihály czl. 1560-ból 352.
 Chemisches Centralblatt 9.
 Chicago 252. —i Field Columbian Museum 83.
 Chilely, Concinator 217.
 Cholnoky Imre ifj. 270.
 Crysostomus I. Johannes.
 Chronicon Charionis tank. 320.
 Chulmia 98.
 Chytreus Máté 320.
 Clapin Sylva 185.
 Clenardus Miklós 320.
 Cohn Albert berlini könyvkereskedő 96.
 Collegium Germanicum-Hungaricum Rómában 361, 362, 363.
 Colonia, Johannes de, velencei kny. 178.
 Columba in fissuris et foraminibus petrae mystico-aenigmato-allegorica. (H. n. 1686.) 142.
 Comenius A. I. Janua linguae lat. (Lőcse, 1693.) 349.
 Comte Ágoston 27.
 Constanca szn. 223.
 Coote C. H. 289.
 Cordara Gyula 362, 363.
 Coremans Dr. 297.
 Corvin János 192.
 Corvina I. Mátyás kir. ktára.
 Corvin-kódexek a M. Nemz. Múzeumban 372. — bibliográfiája 350. V. ö. Mátyás király ktára.
 Cottmann Antal bizonyosságlevele m. honosági esküjéről a múz. ktárban 86.
 Condere C. 186, 366.
 Coyecqua, Ernest 185.
 Crescimir k. 62.
 Crisogono (San) kolostor iratai a zárai tart. ltárban 65, 66.
 Csaplovits-ktár 189.
 Csáktornyai M. 122.
 Csáky Tivadar gr. 272.
 Csánki Dezső 226, 233.
 Császár György, Kassai 34.
 Cseles kéziratgyűjteménye 46.
 Csoma József 233.
 Csipkés György, Komáromi 49.
 Csizio XV. sz. 107.
 Csulai Fülöp 370.
 Cursus b. M. virginis. (1513.) 175.
 Curtius Rufus 216. — Corvin-kódex a n. múzeumi ktárban 372.
 Curzolai ltárak iratai 66.

- Cyprus 53, 54.
 Cyrus 123, 127.
 Czéce 231.
 Czech János 47.
 Czenzurai példányok a zárai ltárban 65.
 Czernovitzai egyet. ktár 170.
 Czimereslevelek: Balogh Lázár cz. 85.
 Borbély Audrás 273. Bossányi Márton 273. Chepely Mihály 352. Gerthard Orbán 273. Gosztonyi 352. Kéczkely András 273. Kéczkely György 273. Korláth Mihály 352. Miller család 201. Mudrán Dániel 85. Nagy János 85. Oláh János 263. Ország János 86. — Pál 85. Szily István 169. Várkony Mihály 273.
 Czimerkerő folyamodványok: Juhász Ferencz 273; Walther György 85.
- D**almácia 62, 63, 100. — i ügyészek iratai a zárai tart. ltárban 63. — urad. igazgatóságának iratai u. o. 65. — erdőségekre vonatkozó iratok u. o. 63.
 Dalmát kolostorok ltárai 62. — legrégebbi oklevél 1059-ből 62. — királyság politikai iratai 62. — nyomtatott szabályzatok, kiáltványok, hirdetmények stb. 65. — heraldikai bizottság iratai 65. — erdészeti bizottság iratai 65. — erdők, vizek és bányák igazgatóságának iratai 65. — adószedők iratai 65. — vámhivatalok iratai 65. — tart. főfelügyelőség iratai 65. — rendőrbiztonság iratai 64. — központi rendőr-főfelügyelőség iratai 64. — vallásügyek főfelügyelőségének s az államjavak igazgatóságának iratai 64. — kincstári jogtanácsos iratai 64. — polg. és kat. kormány-bizottság iratai 64. — számadások és pénzügyi iratok — provveditoria generale iratai 63, 64. — ideigl. kormány iratai 64. — számadások 63. — organizáló rendeletek 63. — kormányzósági iratok 63. (Valamennyi a zárai tart. ltárban.)
 Damascenus, Joannes, Sententiae etc. Cor-
- vin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
 Dandolo provveditore generale iratai a zárai tart. ltárban 64.
 Daniel, Thesaurus hymnologicus 299, 371.
 Dankó József cz. pk 91, 92. — könyvtára 370. könyvornamentikai gyűjteménye u. ott 369, 370.
 Dante-irodalom 92.
 Darius kir. 123, 131.
 Darholz 229. — Ferencz 338. — cs. 231.
 Darmstadti nagyhercz. udv. ktár 170.
 Daruváry Alajos 359, 360.
 Dayka Gábor exlibrise 197.
 Dávid Ferencz 34, 322, 323, 325, 326, 327, 328, 329. — Isteni dicséreték (Kolozsvár, XVI. sz.) 321. — De regno Christi et de regno Antichristi. (Gyulafejeváry, 1569.) 349. — Mihály 335.
 Deák Ferencz 85. — követjelentése 1832—6. évből, kézirat a múz. ktárban 84.
 Debreczen 38, 120, 168, 170, 371.
 Debreczeni János 173.
 Dedek Crescens Lajos 169, 233, 369, 370.
 Dehortatio et descriptio Dei tripersonati (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Deli Balázs álnév 62.
 De mediatoris J. Christi divinitate libellus. (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Demeter kir. 52—58, 124, 133. — története 38.
 Demkó Kálmán 233.
 Demonstratio falsitatis doctrinae P. Melii. (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Dengelegi Mihály 284.
 Dengi János 270.
 Denifle Henrik 165.
 Dentulini Tamás 345.
 De origine Hunnorum, kézirat a firenzei Magliabechi ktárban 219.
 Derencsényi cs. 231.
 Dersfi, Joh. 284.
 Desiderius álnév 152.
 Desyth Miklós 210.
 Detrekő 372.
 Dékány Mihály 270.
 Déryné 168.

- Dézi András 381.
 Dézi István Diacrisis cz. kézirata a múz. ktárban 351.
 Dézi Lajos 29, 49, 96, 116—137, 145, 166, 177, 182, 192, 280, 288, 349, 364.
 Diarium Trencheniense 1704. évi kézirat a múzeumi ktárban 351.
 Dioscorides 104.
 Diplomatarium saec. XVI—XVIII. 18. sz. latin kézirat a múzeumi ktárban 84.
 Diurnale (Velence, 1515.) 175.
 Dobay Székely Sámuel 271.
 Dobó István 251.
 Dobos cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Dobóczy Ignác 219.
 Dobrova 231.
 Dobrowsky Ágost könyvk. 192.
 Dobyaschoffsky 370.
 Dóczy Ferencz 89.
 Dolavesa Bandi 95.
 Domenico (San) kolostor iratai a zárai tart. ltárban 65, 66.
 Donatus Aelius 320.
 Dorez Leo 185, 186, 366.
 Dömötör Miksa 166, 168. — Pál 167.
 Dóry Andor br. 349.
 Dóry cs. ltára a múz. ktárban 85, 86, 167, 273.
 Dracole wyda (ősny.) (H és é. n.) 177.
 Drágffy Mária 89. — János 89.
 Dragfiorum familia, kézirat a göttingai egy. ktárában 284.
 Drági Tamás 224, 226.
 Draskovich György 139, 207. — Mátyás 211.
 Dreves 370.
 Drexelius, Opera omnia 215.
 Drezdai ktár 22.
 Ducange 370.
 Dunántuli ág. egyházkerület XVIII. sz. jegyzőkönyve a múz. ktárban 84.
 Duplex confessio Valdensium ad regem Vngarie missa. (Lipscé, 1512.) 192.
 Du Rieu 252, 253, 365.
 Durrieu Pál 186, 366, 367.
 Dürer Albert metszetei Dankó J. gyűjtésében 93, 370.
 Düring dr. 365.
 Dziatzko Károly 22, 23, 367.
 Ebeczky Balázs Eugenia exlibrise 197. — Béla exlibrise 197. — Ferencz 212, 213.
 Éber Nándor 272.
 Eccardus Abr. Filiae suae Annae cum Dn. Zach. Pfeiffero matrimonio ineunte $\epsilon\upsilon\gamma\alpha\mu\epsilon\tau\nu$ precatur. (H. n. XVII. sz.) 143.
 Ecchius Joannes 210, 216.
 Economist 9.
 Edvi Illés Aladár 83, 167.
 Egen F. marburgi könyvszekrény-készítő 152.
 Eger 188, 206.
 Egervári P. Ödön 168, 169.
 Egressy Béni 271.
 Egri káptalan 234.
 Egyetemes Philologiai Közlöny 364.
 Egyházi tractatus XVI. sz. kézirat a múz. ktárban. 350.
 Eichhorn Károly Fr. 283.
 Eichler Ferd. 185, 365, 366.
 Ein neue Litaney (Pozsony, 1624.) 340.
 Elischer Boldizsár 355.
 Élőfa, Az Istennek kertében fel-nőtt szép — (Kolozsvár, 1676.) 138.
 Encomium Joannis Gr. Schiltpacher. (Pozsony, 1670.) 342.
 Endre (III.) m. kir. 234.
 Endre egri pk. 234.
 Endródi Nep. János exlibrise 197.
 Enyedi György 324. — Igen szép história Tancredus kir. leányáról. (Debreczen, 1577.) 313.
 Eötvös Lóránt br. 77, 78, 359, 360.
 Ephemerides Posonienses 237.
 Erasmus Roterodamus 320, 364.
 Erdély 38, 120. —i Múzeum-Egylet 183, 295, 339; ktára 172; gyarapodása 172. —i országgy. t.-cikkék a múz. ktárban 254. —i országgy. emlékek 32.
 Erdélyi Máté, Az zent János feje vételéről való szép ének. (Debreczen, XVI. sz.) 313.

- Erdélyi Pál 87, 351, 369, 370.
 Erdődy gr. család ltára Vörösvárt 371.
 Eritropus, Rupertus 214.
 Erlangeni ktár 22.
 Ernő fhg 291.
 Ernest G. 282.
 Érsekújvár megvételeire vonatk. apró ny. 165.
 Erzsébet kné 234. — fhgnő 291. — (Szent-) képe Dobyaschoffskytól Dankó J. gyűjteményében 370.
 Ester dolga. (Kolozsvár, 1577.) 314.
 Esterházy Miklós 175, 190.
 Esterházy-képtár megszerzése 76.
 Esterházy gr. cs. lt. a múz. ktárban 184, 273.
 Esztergom 165, 206, 251, 270. — i káptalan 166.
 Ethela I. Attila.
 Eutius róm. patricius 222.
 Evangelia und Episteln. (N.-Szeben, 1683.) 142.
 Ewald 283.
 Exemplar reconciliationis cum Hungaris factae. (S. Patak, 1653.) 96.
 Exlibrisek (Magyar): Almási Balogh Pál 195. — Sándor 195. Áradi N. János 195. 197. gr. Bánffy György 195. gr. Bathányi Kázmér 196. Báthory-Simolin Sándor gr. 196. gr. Bethlen Pál 197. Bobics ker. János 196. Bosnyák József 196. Budapesti egy. könyvtár 196. Dayka Gábor 197. Ebeczky Béla 197. — Balás Eugenia 197. Endrődy Nep. János 197. Fáy János 197. Görgey Márton 197. Győri székesegyház 197. — papnevelő 197. Gyurkovics Márk 197. gr. Hadik András 198. gr. Illés-házy István 198. Jakosich József 198. Kálmánházy Ferencz 199. Károlyi grófok 199. Koller Ignác 199. Kollonics László gr. 199. Kovachich Márton György 200. Kozma Ferencz 200. Máдай Dávid Sámuel 200. Madarász Zsigmond 200. Marosvásárhelyi ref. főiskola 200. gr. Mikó Imre 200. Miller család 200, 201. Nádasdi Ferencz 201. Nagy Gábor 201. Pauer J. 201. Pálffy herczeg 202. Pásztélyi József 202. Peschko Mihály 202. Pozsonyi trinitariusok 202. Szana Tamás 202. Schedel (Toldy) Ferencz 202. Szécheny-Ferencz 202. Székely Sámuel, Dobai 202. Sztankovich Miklós 202. Teilnkes János, Pozsonyi 203. gr. Teleki Sándor 203. Toldy László 203. Török János 203. Ujfalvy Károly 203. Vas Ferencz Antal 203. Vécsey István báró 204. Vörös Ferencz, Faradi 204. Walther L. 204. Zrinyi Ádám 204. — gyűjteménye Dankó J. ktárában 370.
 Éder Gyula 232.
 Életképek 271.
 Életnek kútfeje. (Debreczen, XVI. sz.) 314.
 Énekek, Halott Temetés korra való—. (Kolozsvár, év. n.) 330.
 Énekes könyv, magyar 313. — unit. 321.
Faber Tamás, Jubilaeum Bartphense. (Bártfa, 1586.) 176.
 Faber, Zacharias 218.
 Fabre Pál 367.
 Fabri János 210.
 Fabricius István 122. — Tamás, Tolnai: Exarmatio Scuti Laniani. (Vizsoly, 1597.) 176. — Disceptatio. (Debreczen 1594.) 176. — Vazul 34.
 Falk A. 184, 366.
 Farinola Bálint kny. 372.
 Farkas Lajos ktára 372.
 Favaro, Antonio 170.
 Fáncsi Antal 106.
 Fáy János exlibrise 197.
 Fáy cs. 231.
 Feger Tibold 249.
 Fehér Dezső 170. — Gyula 270.
 Fejes Miklós 35.
 Fejérpataky László 62, 90, 187, 233, 285, 369.
 Fels Lénárt 251.
 Felsmann József 364.
 Felszeghy Ferencz 170.
 Felvinczi György 329.

- Fenestra camerae obscurae Rakocziánae (Nagy-Szombat, 1706.) 371.
- Ferdinánd m. kir. (I.) 118, 251, 284, 352. — (II.) 273. — fhg. 102.
- Ferencz m. kir. (I.) 86.
- Ferencz József (I.) m. kir. 48. — ajándéka a nemz. múz. ktár számára 372.
- Ferenczrendiek tart. főnöksége 170.
- Ferenci Zoltán 145, 172, 173, 183.
- Festus János kassai kny. 337.
- Félegyházi Tamás, Uj testamentom. (Debr. 1586.) 191. — Ker. hitnek részei. (Fehérvár, 1689.) 191.
- Fényképek Dankó J. gyűjteményében 370.
- Fétis dr. 290, 291, 292.
- Figulus de Tárkány, Matheus 32.
- Figyelő 30.
- Filep kir. 53.
- Fiók Károly 83.
- Firtinger Károly 177, 178, 364, 371, 372.
- Fischer János kassai kny. 337.
- Fiume cz. ujság 84.
- Flandria 291.
- Flatt Károly 166.
- Flavius Josephus 216.
- Fletcher William J. 135, 367.
- Fodorik Menyhért debreczeni kny. 331.
- Forgách gr. cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Formica Máté bécsi kny. 137.
- Fornszek Sándor 168.
- Forró cs. 231. — János 33.
- Fortunatusról szép história (Kolozsvár XVI. sz.) 313, 314.
- Fosztó István Uzoni 50. — Historia eccl. Transilvano-unitaria cz. kézírata a székelyudvarhelyi un. isk ktárában 30.
- Földtani intézet, Magyar 13, 170.
- Francia és olasz törvények gyűjteménye 65.
- Franciaország 291. — tartozásainak liquidálására kiküldött bizottság iratai 1816—37. 65.
- Fraknói Vilmos 33, 233, 282, 320, 363, 364, 349.
- Franklin-társ. kny. 170.
- Frankfurti ktár 248.
- Frankenburg Adolf 271.
- Frankfordia, Nicolaus de — velencei kny. 249.
- Frangepán István 283.
- Friauli erdősegekre vonatk. iratok a zárai tart. ltárban 63.
- Frigyes (III.) német cs. 224.
- Frivaldszky János 75, 77, 78, 79.
- Froelich Dávid Calendárium. (Lőcse, 1637.) 338. — Tamás 183.
- Fulin 179.
- Funccius János 165.
- Fumagalli olasz ktárnok 368.
- Funk Tódor 119.
- Fusban Vilmos 362.
- Füged 234.
- Fülek 251.
- Fülöp Lajos fr. k. 83.
- Fülöp (II.) spanyol kir. 296.
- Füstölgő csepű. (Kolozsv. 1676.) 191.
- G**abriel cs. 231.
- Gachard 290, 293.
- Gadnai cs. 231.
- Gagnon Ph. 368.
- Galesloot Lajos 293, 294, 296.
- Galgócz 372.
- Galicziai helytartóság 169, 170.
- Gallen János kassai könyvkereskedő 310, 320. — inventariuma 311.
- Gallienus 104, 105.
- Gandi áll. egyet. ktár 171.
- Garadna 231.
- Garam-Szent-Benedek 166.
- Garay cs. vonatkozó iratok a múz. ktárban 351.
- Garda hún kir. 224.
- Gauss 283.
- Gelbhaár Gergely bécsi kny. 138.
- Gelléri Mihály 177.
- Gellért Jenő 349.
- Gellért (Szent-) pk. 226.
- Gemma Frisius 320.
- Genua 102.
- Genève, François-Prospér de 295.

- Gerend 37.
 Gergely (XIII.) pápa 361, 362.
 Gerhárt György 272.
 Gerő Attila 170.
 Gerthard Orbán czl. a múz. ktárban. 273.
 Geszner 288.
 Gigas E. 282.
 Gindl Gáspár 197.
 Giorgievics Hyacint 191.
 Gipczic Albert Vincze, Vasárnapi és
 ünnepi evang. magyarázata. (Szolnok,
 1612.) 95, 96.
 Gitze 231.
 Gizella királyné, Szt-István neje 225.
 Gjentofte, Carit Etlar 349.
 Glück Soma 280.
 Goess gr. udv. biztos iratai 63.
 Goethe-gyűjtemény az akad. ktárban 355.
 Gogreff Mento kassai lelkész 183, 320.
 Goldziher Ignác 355.
 Gorecius, Leonardus 269.
 Gosárvári Mátyás 122. — Az régi magya-
 roknak bejövésekről. (Kolozsvár, 1579.)
 313.
 Gosztonyi cs. czl. 1467-ből 352.
 Gothaischer Hofkalender 82.
 Gotico veneziano, gót betűtípus 178.
 Gölnicz 234.
 Gönczi Lajos 333.
 Gönczy Gábor 232.
 Görcsöni Ambrus 35, 116—118, 121, 122.
 130. — Historiás ének Mátyás király
 ról. (Kolozsvár 1577.) 313. — Historiás
 Ének. (Kolozsvár 1581.) 313, 314.
 Görgei cs. lt. a múz. ktárban 273. — Ist-
 ván 359, 360.
 Görgey Márton exlibrise 197.
 Görög Demeter 237.
 Gössinger Ferencz Antal 346.
 Göllingeni egy. ktár 2, 171.
 Gráczl egy. ktár 171.
 Gradeczi Horváth Gergely l. Horváth
 Gergely.
 Grafikai Szemle 364.
 Granna földje 233.
 Gratianus római cs. 221.
 Gregorovius 370.
 Gregorutti, Carlo 349.
 Grill Károly 83.
 Grisogonus 104.
 Gritti Lajos 251.
 Grolier 193.
 Grossing József 46.
 Grouchy gr. 186.
 Grulich Oscar 185.
 Gründer Gottfried pozsonyi kny. 342—
 344.
 Gyurikovics-féle diplomatarium a múz.
 ktárban 167.
 Gyurkovich Márk exlibrise 197.
 Guadeloupe 290.
 Guarinus Battista 179.
 Guevarra, Antonius de 214.
 Guibert Lajos 367.
 Guinement de Kerallo 82.
 Gunterus 291.
 Gyalui Farkas 173, 183, 331.
 Gyoma 170.
 Győr 79, 167, 270. —i székesegyház
 exlibrise 197. —i papnevelő int. exlib-
 rise 197.
 György magy. vitéznek a purgatórium-
 ban való vezeklése. (XV. sz. kódex
 a múz. ktárban) 364.
 Gyula 188.
 Gyulai Pál 83, 299.
 Gyulafehérvár 85.
 Gyűjtemények: Barna-gy. 167. Dürer 93.
 Goethe 355. Horváth István 3, 23.
 Illésházy 3. Jankovich 1, 193, 270.
 Kovachich 23. Széchenyi 3, 23. Tunyogi
 86. Wenzel 168.
Hadi és más nevezetes történetek 237.
 Hadi Lap 84.
 Hadik András gr. exlibrise 198.
 Hadritius György 190.
 Haebler Károly 182, 185.
 Haebler K. 184.
 Haeser 101.
 Haiczl Kálmán 83, 166.
 Hailbronn, Fr. de, velencei kny. 249.

- Hain L. 370.
 Hajnik Imre 233.
 Halász Dezső 166, 167.
 Halle J. müncheni antiquár 188.
 Halle 150. —i ktár 171.
 Halle-wittenbergi egyet. ktár 171.
 Halmágyi István 283.
 Hampel József 187.
 Hamvai cs. 231.
 Hannart János 295.
 Hannibál 124, 125.
 Hannus 234.
 Hanvay cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Hamy P. 366.
 Happel, Europäische Toroaan (Hamburg, 1686.) 189.
 Hardenberg 283.
 Haro Francziska 293.
 Három jeles főhadnagyok (Kolozsvár é. n.) 37, 50, 51, 134.
 Harsáni Imre 323.
 Hartel Vilmos 365.
 Hartmann Ágost 365.
 Hartwig Ottó 24, 252.
 Hartyáni Imre 323.
 Haudek Ágoston 219, 224.
 Häutle Keresztély 184.
 Havass Rezső 170.
 Havet Lajos 366. — M. I. 367.
 Hazai Tudósítások 183.
 Hazai és Külföldi Tudósítások. 237.
 Héderváry Ferencz bán 250.
 Heeren 283.
 Hegymegi cs. 231.
 Heidel György 349.
 Heidelberg 82. —i egy. ktár 241.
 Heiden Sebald 320.
 Heidenstein Reinhard 188.
 Heinemann O. 22, 23, 185.
 Heinrich Gusztáv 183.
 Hellanicus 135.
 Hellebrant Árpád 140, 145, 171, 345, 364.
 Heller Ágost 353, 369.
 Hellin C. A. kanonok 293.
 Heltai Gáspár 116, 118, 130, 322, 327, 328, 330. — Száz Fabula Aesopusból.
 (U. o. 1566.) 313. — Chronica. (U. o. 1574.) 315. — Biblia. (U. o. 1552.) 315.
 — Cancionale. (U. o. 1574.) 192.
 Henne M. A. 298.
 Henricpetri Sebestyén bázeli kny. 101.
 Henrik (I.) német cs. 225.
 Henszlmán Imre 233.
 Hentaller Lajos 170.
 Hercegovina 99.
 Hermann kéziratgyűjteménye 283.
 Herodot 46, 127.
 Herr Lucian 280, 281.
 Herrmann Mihály brassói kny. 143.
 Hess András kny. 249.
 Hesz müncheni antiquár 84.
 Heudo gót kir. 221.
 Hevenesí G. 46, 211, 212, 213. — kéz-
 iratai az egy. ktárban 209.
 Heydt Mihály 141.
 Heyne 283.
 Heyser Miksa 298.
 Hieronymus (Sanctus) 250; — Commen-
 taria in eplás S. Pauli, Corvin-kódex
 a nemz. múz. ktárában 372.
 Hildburghausen 82.
 Hindy Árpád 183.
 Hintz Emil 83.
 Hirlapkönyvtár, M. Nemz. Múzeumi, 15,
 83, 163, 236—49, 349.
 Hirlapmúzeum, Aacheni 241.
 Hirmondó 84.
 Hodinka Antal 233.
 Hoeppli, Ulrico, milanoi könyvkeresk. 372.
 Hoffmann, Gesch. d. Kirchenliedes 299.
 Homorod-Szent-Pál 38.
 Honter János 33, 183.
 Honori Georgii Lippai etc. (N.-Szombat,
 1653.) 341.
 Honorius kel. róm. cs. 221.
 Hopfensteiner István 296.
 Horányi E. 30.
 Horn Ede 83.
 Horovitz Lipót antiquár 84.
 Horvát András exlibrise 198.
 Horváth Cyrill 364. — Gergely, Gradeczi
 175, 183. — Ignác 66, 82, 90, 138.

- 254, 280, 140—145, 338—340, 344—347. — István gyűjt. a múzeumi ktárban 3, 23. — Károly 276. — Márk 175.
- Horvátország 100.
- Howaert 291.
- Hörmann András n.-szombati kny. 143, 144, 346.
- Hudák András 232.
- Huet Gedeon 186.
- Hungaria, Michael de, I. Magyarországi Mihály.
- Hungarikumok külf. könyvpiaczon 96.
- Huss 29.
- Huszt 251.
- Huszt Péter, Aeneis (Bártfa, 1582.) 314.
- Hunyadi Demeter 39. — Ferencz 122. — János 120. — Itár csereügye 164, 167, 269, 271, 285, 286, 350.
- Hymnarium 91.
- Ibn-Ezra** 130.
- Ibrányi cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Igazság koronája (Kolozsvár, 1697.) 364.
- Ibász Dániel 273.
- Idephonsus 216.
- Illésházi István gr. exlibrise 198.
- Illésházy-gyűjt. a m. n. múzeum ktárában 3.
- Illéssy János 39.
- Illicini Péter 184, 287, 288.
- Illyés András, Brevis norma vitam sapienter instituendi. (N.-Szombat, 1696. és 1697.) 345, 346. — Verbum abbreviatum, (Viennae, 1693.) 192.
- Ilosvai 117, 121, 122, 134, 136.
- Il Regio Dalmata cz. ujság kivonatai 64.
- Imre (Szent-) 226.
- Imre egri pk. 234.
- Inchoffer Menyhért 167.
- Inscriptio Köleseriana, kézirat a göttingai egy. ktárban. 284.
- Inscriptio lapidis sepulchralis (H. n. 1672.) 343.
- Instructio pro decimatoribus (Kassa, 1684.) 142.
- Iparművészeti Múzeum 257, 359, 360.
- Irmei Ferencz 165.
- Irodalomtört. közlemények 183, 364.
- Istriai erdőségekre vonatk. iratok a zárai tart. Itárban 63.
- István m. kir.: (Szt-) 363. — (V.) 234.
- Istvánffy Miklós 167. — Pál 370. — Chronica Volter királyról. (Kolozsvár, 1580.) 315.
- Ivándi János 212.
- Ivánka Zsigmond 86.
- Ivánka cs. Itára a múz. ktárban 85, 86.
- d'Ivoys Henrik 294.
- Jacob Alfréd** 366.
- Jadre 104.
- Jaffé ktár 153.
- Jagič 188.
- Jakab Elek 30, 32, 321, 327.
- Jakosics József exlibrise 198.
- Jancsó Benedek 349.
- Jankovich Antal 369. — Béla 1, 192, 270.
- Jankovich-gyűjt. a múz. ktárában 3, 23, 372.
- János m. kir. 118, 228, 233, 251, 284.
- János (XIX.) pápa' 226. — vajda 250.
- János Zsigmond 328.
- Jaros István 342.
- Jénai ktár 22.
- Jenei Sámuel 333.
- Jenson Miklós velencei kny. 178.
- Jessig prágai protonotarius 83.
- Jeszenák-féle gyűjtemény 190.
- Jeszenák cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Jeszenői cs. 231.
- Jézus Sirachkönyve (Kolozsvár, 1551.) 320.
- Jób könyve 38. — Chrisostomus, (Sanctus), omeliae; Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
- Johannes papissa 192. — Scholasticus, Opera; Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
- Jókai 271.
- József nádor 39, 45, 46.
- Juhász Ferencz ezimkerő folyamodványa 273.
- Julius Caesar, Paduai 138, 220, 339.
- Junker rézmetsző 202.

Justa funebria in exequiis Adami Popradi.
(Lőcse, 1692.) 345.
Justh cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
Justinianus római cs. 224.
Juvenalis (év. n., 1486 és 1501.) 192.
Jüngling István n.-szebeni kny. 142.
Jürges Pál 366, 367.

Kajul cs. 231.

Kalapsza János 273.
Kalendárium (Kassa, 1614 és 1618.) 337.
— (Debreczen, 1630.) 137. — (Bécs, 1653.) 338.
Kalksburg 166.
Kalocsa 166.
Kalsa 231.
Kammerer Ernő 272.
Kanyaró Ferencz 30, 37, 130, 321.
Kaprinay 46. — féle gyűjtemény az egyet ktárban 169.
Kapy cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
Karácsondi cs. 231.
Karácsony János 219. — Sámuel 335.
Karap Ferencz 359, 360.
Kardos Albert 30.
Karikó János 166.
Karlsruhe 241.
Karvasy Ágost 170.
Kassa 234. — v. ltára 227. —i Stadtbuch I. Stadtbuch. —i domonkosok ktára 191.
Kastenmacher János 343.
Katalogus-készítés kérdése 21.
Katancsics 42, 46.
Katona István 31. — Miklós 273.
Kautzsch R. 184, 185.
Kavecsány 231.
Káldi György, Az Vasárnapokra való Predikációknak első Része (Pozsony, 1631.) 217. — Az Ünnepekre való Predikációknak első Része. (U. o. 1631.) 217.
Káldi Gyula 83.
Kállay cs. lt. a múzeumi ktárban. 273.
Kálnai cs. 231.
Kámánházy Ferencz exlibrise 199.
Károly m. kir.: (I.) 93, 98, 99. — (III.) 225.

Magyar Könyv-Szemle. 1895.

— róm. csász.: (Nagy-) 224. — (V.) 82, 293, 294, 296. — francia k. (IX.) 291.
Károlyi grófok exlibrise 199.
Kárpáthi Endre 167. — Kelemen 170.
Kázmér cs. 231.
Keckseméti »Katona-kör« 83.
Keckés András 211.
Keinz, a müncheni kéziratár öre 22, 23.
Kelemen pápa 100.
Kellyén vagy Gellyén (Kilián) 111.
Kemény Lajos ifj. 191, 227, 310, 337.
Kempis Tamás 213.
Kende S. bécsi könyvkereskedő 166, 197, 202, 204, 370.
Kenyérmező 250.
Kerekes Pál 166. — Sámuel 237.
Keresztény Magvető 30, 32, 130, 321, 324, 325, 328, 331.
Keresztyeni Tudamaninak Rövid Somma. (Bécs, 1637.) 138.
Kereszty István 166, 270.
Kertbeny Károly 177.
Ketrzynski Wojciech 185.
Keyser Eufrosina 141.
Kéczkely András és György czl. a múz. ktárban 273.
Kénosi Tózsér János 324.
Kétgarasos Ujság 84.
Kéziratok: Acta et decreta synodi 1638. 271. Actio curiosa 351. Archidiaconi eccl. Albertis epitaphium 284. Bojthi Gáspár 192. Deák Ferencz követjelenése 84. De origine Hunnorum 219. Dézsi István Diacrisise 351. Diarium Trencheniense 1704. 351. Diplomatarium saec. XVI—XVIII. 84. Dragflorum familia 284. Dunántuli egyházkerület jegyzőkönyve 84. Egyházjogi tractatus 350. Fosztó J. (Uzoni) 30. Hevenessi Gábor 46, 209, 211, 212, 213. Horváth István 3, 23. Inscriptio Kölesériana 284. Magyarországi Mihály, Sermones tredecim 84. Nagy Imre 167, 168, 169, San Nicolo koIostor 65. Óz Pál kéziratai 350. Podmaniczky Frigyes b. 350. A Szent-Háromságról címzett

- congregatio 350. Rajcsányi Ádám 350.
 Rauch József önéletrajzi vázolata 84.
 Regulae 284. Summa professionis
 1570. 284. Josefstadti magyar fog-
 lyok számadáskönyvei 163. Szemere
 Pál, Tan-dythiramb 167. Szolárscsik S.
 kéziratai 350. Urbarium lexikon 167.
 Varignana Guillelmo 204. Verfolgung
 196, 284. Vörösmarty »Vén cigány«-a.
 Kézirattár, Akadémiai 555. — M. nemzeti
 múzeumi 84, 167, 272. 349, 350.
 Kiáltványok s falragaszok 1848/9. évből 169.
 Kieeli ktár 150.
 Kimchi 130.
 Királyi könyvek hiteles másolatai a
 múzeumi ktárban 350.
 Kiski, Cantus catholici 299.
 Kisfaludy cs. ltára a múzeumi ktárban 273.
 Kis-Ida 231.
 Kis-Oroszi 270.
 Kis József-féle ktár 335.
 Kiss Bálint 31, 184. — Miklós 272.
 Kis-Tapolcsán 206.
 Klapka György 272.
 Klauzál Gábor 272.
 Klestinszky József 230.
 Klösz Jakab bártfai kny. 337.
 Kluch János 340, 341, 342, 343, 344, 346.
 Kluyver A. 186.
 Kmety György 272.
 Knauz Nándor 106, 174, 370.
 Kner Izidor 364.
 Knini felföld 99.
 Knoblauch János kny. 96.
 Knod G. 185.
 Koburger Antal nürnbergi kny. 177.
 Kocsi Csergő Bálint 173.
 Kódexek: György magyar vitéznek a pur-
 gatoriumban való vezekléséről szóló
 k. 364. Marosvásárhelyi 46. Müncheni
 107, 109, 110—114. Nádor- 39, 43,
 45, 48. Peér- 107. Pray- 183. V. ö.
 Corvin-kódexek.
 Kohn Sámuel 30, 130.
 Kollányi Ferencz 93, 175, 183, 205, 287,
 365.
 Koller Ignácz exlibrise 199.
 Kollonitz László gr. exlibrise 199.
 Kolozsvár 37—39, 118, 166, 192. —i
 egy. ktár költsége és használata 87.
 Kolosvári István 326.
 Kolozsváry János csanádi pk. 209.
 Komárom 188.
 Komáromi Csipkés György 48, 168,
 272.
 Komjáti Benedek 364.
 Koncz József 170.
 Konow, Sten. 365.
 Konstantinápoly 250, 291. —i csász. ktár
 372.
 Kopcsányi Márton. Ker. Imadsagos Köny-
 vechke (Bécs, 1637.) 137, 138. —
 Beschreibung einer wunderlichen That
 (Pozsony, 1643.) 341.
 Kopenhágai udv. ktár 2.
 Korláth Mihály czl. 1560-ból 352.
 Kornis Farkas 36, 38. — György 31.
 Kosch Árpád 83.
 Kossuth Ferencz 84. — Lajos 271, 272.
 — iratainak ügye 94, 95. — leve-
 lezése és iratai 84. —hoz intézett
 feliratok és diszoklevelek 85. — La-
 jos Tivadar 84.
 Kosztka Emil 168.
 Kovács Albert 275. — Balázs 34, 117.
 — Dániel 335. — Ferencz 335.
 Kovachich Márton György exlibrise 200.
 Kovachich-gyűjt. a m. n. múz. ktárban 23.
 Kozma 233. — Ferencz exlibrise 200.
 Köleséri Pál, Keresztyén. (Debr. 1667.)
 191. — Sámuel 49.
 Kölni városi ktár 241, 248.
 Königsbergi magy. nyelvemlék 164, 167,
 286.
 Könyvbejegyzés XVI. sz. 250.
 Könyvek a XVI., XVII. sz. főpapi hagyo-
 tékokban 205.
 Könyvkereskedők: Baer 96. Gallen János
 János 310, 320. Hesz 84. Kende S.
 166, 197, 202, 204, 371. Ranschburg
 G. 192. Ráth Mór 166. Welter
 H. 281.

Könyvnyomdák: Athenaeum 170. Franklin társulat 170. Kolozsvári 330, 331.
 Könyvnyomtatók: Abrug György 330, 331.
 Bedrič Sylvester 188. Breuer Sámuel 141, 339, 345. Johannes de Colonia 178. Farinola Bálint 372. Festus János 337. Fodorik M. 331. Formica Máté 137. Nicolaus de Francfordia 249. Gelbhaar Gergely 139. Gründer Gottfried 342—4. Henricpetri Sebestyén 101. Hermann Mihály 143. Jenson Miklós 178. Jüngling István 142. Klösz Jakab 337. Knoblauch János 96. Koburger Antal 177. Kyrner Jakab 338. Lázár G. 73. Lencsó 43. Major Márton 140. Aldus Manutius 179, 366. Mayr Fülöp Jakab 140, 342. Napinger Leonhárd 215. Johannes de Spira, Vendelinus de Spira 178. Srnski Mátyás 345. Veresegyházi Szentyel Mihály 138, 130. Turcic Gáspár 188. Ugoletti Angelo 192. Valdarfer Kristóf 178. Vietoris Jeromos 364. Walzel 43. Wigand O. 280.
 Könyvornamentikai gyűjtemény Dankó J. hagyatékában 370.
 Könyvtár, Magyar nemzeti 1, 11.
 Könyvtárak: Akadémiai 2, 36, 139, 171, 173, 353. Apor 172, 163. Batthyány cs. 2. Bécsi egyetemi 22, 27, 170, 173, 240, 247, 248. — cs. és kir. udvari 2, 27, 103, 170, 173, 241, 244, 247, 288, 340, 346. — hitbizományi 170. — Közös p. ü. miniszteriumi 170. — Theresianiumi 35. berlini egyetemi 152. — királyi 2, 170. Bostoni nyilvános k. 2. British Museum 5, 7, 14, 19. Budapesti egyetemi 5, 6, 7, 8, 9, 11, 39, 42, 44, 161, 173, 193, 249, 250. Corvin- 190. Csaplovics- 189. Czernovitzi egyetemi 170. Darmstadti nagyhercegi udvari 170. Drezdai 22. Erd. Múzeum-Egylet 172. Erlangeni 22. Gandi állami egyetemi 171. Göttingai egyetemi 2, 171. Gráci egyetemi 171. Hallei 24, 171. Jaffé- 153. Jénai 22. Kis József-

335. Konstantinápolyi csász. 372. Koppenhágai udv. 2. Kölni városi 341, 248. Krakkói Jágelló-egyetemi 171, 173. Lembergi egyetemi 171. Lipesei Albertina — 24. Magliabechi 219. Magyar Nemzeti Múzeumi 2, 3, 5, 11, 15, 18, 84, 106, 140—5, 173, 344—7, 357, 359, 360, 372. Melki kolostori 171. Modenai hgi 372. Müncheneri udvari 2, 171 — állami 32, 171. — kir. nyilvános 103, 171, 173, 248. Nostitz gr. családi 188, 268, 269. Nürnbergi nemzeti múzeumi 241, 243, 244. Ottoboni 219. Pannonhalmi főapátsági 276. Párisi egyetemi 171. — nemzeti 2, 6, 7, 16, 19. br. Podmaniczky Géza kis-kartali 34. Prágai 22. br. Radvánszky Béla sajtó-kazai 139. Rakovszky család pozsonyi 339. Ráth György 357. Strassburgi egyetemi 6, 171. Szegedi Somogyi — 274. Székelyudvarhelyi gymnasiumi 332. Szentpétersvári udvari 2. gr. Teleki családi 2. Thorni gymnasiumi 171. Vittorio Emanuele — 182, 351. Washingtoni kongresszusi 2. Weimári 22. Wolfenbütteli hercegi 22, 171.
 Könyvtári raktár-rendszer 146.
 Könyvtárnokok értekezlete 369, 370. — tanfolyamának kérdése 369.
 Könyvvizsgálata Rákóczi-korban 370, 371.
 Kőrösi József 83, 170.
 Köstlin I. 365.
 Köteles példányok 3, 4.
 Kövendi János 329.
 Kövesdy Antal 349.
 Községi könyvtárak kérdése 369, 370.
 Krakkó 206. — i Jágelló-egy. kt. 171, 173.
 Kreith Béla gr. 268, 272, 352.
 Krisztina svéd királyné 93.
 Kriza János 324.
 Kropf 233.
 Kronos Ferencz 233.
 Kropf Alajos 170, 289—298.
 Kudelini Márton 345.
 Kudora Károly 369.

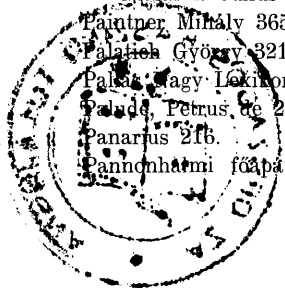
- Kuhn 200.
 Kukula R. 365.
 Kukulyevics 97.
 Kulcsár György, Postilla (Bártfa, 1579.) 319. — István 183, 237.
 Kún S. 270, 271.
 Kuncze Leó 174, 276.
 Kurjakovics 99.
 Kutatások Dalmácia Itáiraiban 62.
 Kutasy János 211, 212.
 Küffer Béla 369, 370.
 Külföldi irodalom magyar vonatk. termékei 1894-ben 66.
 Kyrner Jakab János bécsi kny. 338.
- L**acerda, Josephus de 216.
 Ladiver Ilyés, Natale victoriarum praesagium.. Em. Tököli (Lőcse, 1683.) 141.
 Lagarde 283.
 Lajos (II.) m. kir. 118, 250.
 Landovics, Novus Succursus. (N.-Szombat, 1689.) 96.
 Lanfranchi Gr. Enea 187, 268, 270, 271, 273, 369.
 Lang Máté osztrák főpap 290.
 Langlois, Ch. V. 280, 281.
 Lapide, Cornelius a 215.
 Lapispataki cs. 231.
 Lasana 216.
 Lascovius Péter, De puro dei verbo (1584.) 192. — De homine (Wittemberg 1585.) 192.
 Lám Sebestyén 175, 183. — Defensio orthodoxae doctrinae (Vizsoly, 1592.) 176.
 Láng könyvkötő 43. — József 177.
 Lányi Illés, Luther Catechismusa (tót nyelven) (1612.) 176.
 László Károly 273.
 László (IV.) m. kir. 118. — (V.) 234.
 Lázár G. bukaresti kny. 83. — Lajos 85.
 Lazov cs. 231.
 Legni István 284.
 Lehóczky János 230.
 Leibniz Vilmos 23.
- Leichen-Lyr bei Beerdigung Tobias Planckenaucr (Pozsony, 1671.) 342.
 Leitner 371.
 Leitschuh Frigyes 365.
 Lemberg egyet. ktár 171.
 Lencső könyvny. 43.
 Lengyelország 371.
 Lengyel cs. 231.
 Lenkovich Zsófia 213.
 Leó (I.) pápa 223. — (XIII.) 189.
 Lesinai áll. pénztárak iratai 64.
 Lessing 23.
 Leukus 231.
 Levéltár, Országos 350.
 Levéltárak: a) Alsó-ausztriai tartományi levéltár 170. Bécsi hadi irattár 169; udvari 170. Cattaroi 66. Curzolari 66. Dalmát kolostorok 62. San Domenico kolostori 62, 65, 66. Kassai városi 227, 234. Magyar Nemzeti Múzeumi 84, 168, 272, 351, 352. Magyar Országos 350. Zárak cs. kir. helytartósági 62; tartományi 63. b) Családi Itárak: Balassa 85, 87, 169. 352. Barcsay 184. Becsky 273. Beniczky 273. Berényi gr. 273. Dobos 273. Dóry 85, 86, 167, 273, gr. Esterházy 184, 273. gr. Forgách 273. Hanvay 273. Hunyadi 164, 167, 269, 271. 285, 286, 350. Ibrányi 273. Illésházy 3. Ivánka 85, 86. Jeszenák 273. Justh 273. Kállay 273. Kapy 273. Kisfaludy 273. Máriássy 273. Mednyánszky 86. Motesiczky 273. Rákóczy-Aspermont-Erdődy 371. Sombory 84, 86, 273. Szentiványi 87, 169, 352.
 Lévy Imre 83.
 Liber miscellaneorum 210.
 Linzbauer X. F. 38.
 Lipcsei ktár 22. — Albertina 24.
 Lipót (I.) m. kir. 371.
 Lippa 251.
 Lippai György esztergomi érsek 140, 341.
 Lippich Elek 285.
 Lischovinus Andr. Franc. Laetitia Transilvaniae (H. n. 1707.) 145.

- Listhy János 210.
 Literati B. Lázár I. Balog Lázár.
 Ljubics 97, 100, 101.
 Lobkovitz-féle ásványgyűjtemény a m.
 n. n. zomban 76.
 Lóczi Lajos 166.
 Lodomér eszterg. érsek 234.
 London 170. — i Britisch museum ktára 2;
 gyarapodása 6.
 Lopepez Joannes 215.
 Lorántfi Zsuzsanna 175.
 Lorberer Sándor 272.
 Loserth Ferencz 85.
 Lósy Imre esztergomi érsek 139.
 Loslein Péter 179.
 Losonczy István 121.
 Lot Ferd. 186.
 Loyola Ignác 361, 363.
 Lubik Zoltán 364.
 Lucius 97—99.
 Lucretia története 122, 131.
 Lngos 270.
 Lukianós 34, 51, 121, 124, 125.
 Lunstedt Bernárd 367, 368.
 Lupus pk. 223.
 Luther Márton, 29, 207, 210, 320.
 Luther Martin : Neu vermehrtes Gesang-
 buch (Brassó 1687.) 143.
 Luzinski Joachim, Orationes duae. (Po-
 zsony, 1637.) 139.
 Lycius György 229.
- Macarscai áll. pénztárak iratai a zárai**
 tart. ltárban 64.
 Macedonia 51. 56.
 Macrinus tetrarcha 221.
 Macrobius 104.
 Madan Falconer 186.
 Madarász Zsigmond Ede 200.
 Madius 99, 100, 105.
 Magdeburg 119.
 Magelhaes 290.
 Magliabechi ktár 219.
 Magne, Lucien 80.
 Magnus Valerianus 217.
 Magyar akad. értesítő 106. — Hir-
 mondó 237. — Korona cz. ujság 83.
 — Könyv-szemle 50, 82, 94, 146, 165,
 183, 237, 276, 310, 320, 339, 365, 372. —
 Kurir 237. — Mercurius 237. — mér-
 nök- és építész-egylet 166, 170, 349.
 nemz. ktár 192. — nyomdászok év-
 könyve 177. — Sion 106. — term.
 tud. Társulat 170. — Tört. Társulat
 170, 184. — Zsidó Szemle 30. —
 kancelláriai praxis és diplomati-
 kára von. adatok a dalmát ltárak-
 ban 62. — képviselőház 169. — kor-
 mány 169.
- Magyarország cz. lap 271.
 Magyarországi Mihály 96, 364. — Ser-
 mones predicabiles (Strassburg, 1494.)
 165. — Evagatorium (Strassburg,
 1516.) 192. — Sermones tredecim XV.
 sz. kézirata a múz. ktárban 84.
- Maire Albert 366.
 Maittaire M. 371.
 Majláth Béla 238.
 Major Márton gyulafehérvári kny. 140.
 Malek 234.
 Malus Pál, Epitaphia (Bártfa, 1601.) 176.
 Mancskovics Bálint 371, 372.
 Mansfeld J. E. 197.
 Manthen, Johannes de Gerretzhem velen-
 cezi kny. 178.
 Manuzio, Aldo velencezi kny. 179, 366.
 Marburgi könyvszekrény-minta 146. —
 ktár állványrendszere 146.
 Marci Demeter 366.
 Marczali cs. vonatkozó iratok a múzeumi
 ktárban 351.
 Margit-legenda 89.
 Margitai Péter 173. — Az Apostoli Cré-
 dónak magyarázatai (Debr. 1624) 191.
 Marnis Pál 186.
 Maros-Bogát 32.
 Marosvásárhelyi ref. főiskola exlibrise
 200. — kódex 46.
 Marquet J. J. 367.
 Martianus császár 223, 224.
 Martinovics Ignác 286.
 Martinuzzi 251.

- Martius C. A. dr. 349.
 Martyr Péter 290.
 Mayer S. 82, 283.
 Mayr Fülöp Jakab nagyszombati kny. 140, 342.
 Maximilianus Transylvanus 289, 290, 291—298.
 Mádai Dávid Sámuel exlibrise 200.
 Máder Béla 355.
 Mária himnuszok (Magyar) 299—304.
 Mária magy. királyné 284, 297. — Terézia 41, 86, 201.
 Máriássy cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Márki Sándor 166, 270, 295.
 Márton (Szent-) 224.
 Márton (IV.) pápa 234.
 Mártonfalvi György 49.
 Máté Sándor 369.
 Mátray Gábor 106.
 Mátyás király 35, 36, 51, 96, 126, 133, 134, 116—118, 121, 184, 188, 250, 352. — ktárának maradványai 190, 372. (II.) 85, 273.
 Mátyás Flórián 226.
 Medgyesi Pál, Praxis pietatis 216.
 Medler Miklós 320.
 Br. Mednyánszky Dénes örök letéteménye a múz. ktárban 86. — Alajos 86. — Dénes 86.
 Megara 53.
 Megistona 122.
 Meibom 283.
 Meier Gábor 185.
 Meiners 283.
 Melanchton Fülöp 307, 320.
 Melich János 339.
 Melichius Sámuel, Luther Catechismusa tót nyelven (1612.) 176.
 Melius, Herbarium (Kolozsvár, 1578.) 314, 319.
 Melki kolostor ktára 171.
 Melotai Nyilas István I. Nyilas István.
 Mendoca Didacus 215.
 Menelaus 53, 54.
 Mennens Péter 295.
 Mentoza Franciscus 218.
 Meskó Márton 170.
 Messenger 293.
 Mesue 104, 105.
 Meyer Vilmos 22, 23.
 Meysse 286.
 Méhner Vilmos 170.
 Mérode, Bernard de 295.
 Michaelis 283.
 Midrás 130.
 Mihalik József 233.
 Miklós aranyműves 234. — mester 233.
 Mikó Imre gr. exlibrise 200.
 Miksa császár 294.
 Milanu 219, 372.
 Miles deo et caesari charus. (Pozsony, 1672.) 343.
 Millecker Bódog 170.
 Miller cs. exlibrise 200, 201. — czímerlevele 1758. 201.
 Miskönyv, Glagol (Zengg, 1494.) 269. Batthyány 106—115.
 Misle cs. 231.
 Miszlóka 231.
 Mithridates 52.
 Modenai Corvin-kódexek 372. — hercegi ktár u. ott.
 Mohács 251.
 Mol Katalin 295. — Janka 295. — Mária 295.
 Molitor polg. és katonai parancsnok iratai 1806. 64.
 Molnár Albert 129, 130. — Postilla Scultetica (Openheim, 1617.) 192. — Gergely 320.
 Mombini Ede 368.
 Mone 299.
 Monoszlai András 207, 211. — Gábor 211, 212. — Miklós 210, 211.
 Morlet Victor 186, 367.
 Morone János 361.
 Mosóczi Zakariás 211.
 Motesiczky cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Mudrányi András 85, 86. — cs. iratai 85. — Dániel czl. a múz. ktárban 85.
 Murmelius-szótár 164.
 Muther 371.

- Múzeum, M. Nemz., ktára 2, 3, 5, 11, 15, 18, 106, 140—145, 173, 344—7, 357, 359, 360. — Corvin-kódexei 372. — családi ltárai 86, 162, 273, 352. — czimerlevelei 85, 86, 168, 169, 273, 352; évnegyedes jelentései 81—87, 164, 268, 348. — gyarapodása 3, 81, 269, 348. — használata 165, 269, 349. — hirlaptára 15, 83, 116, 349. — katalogusai 83, 90, 165. — kéziratára 84, 167, 271, 272, 349, 350. — kiadásai 3, 15. — költségvetése 94. — köteles példányai 15, 165. — levéltára 84, 168, 272, 351, 352. — ósnyomatványai 90. — számára a király ajándéka 372; egyéb ajándékok 165—168. — személyzete 3, 4, 15.
- München 164, 268. —i rendszer 23, 28. — kir. nyilv. ktár 2, 22, 32, 103, 171, 173, 248.
- Müncheni kódex (1466.) 107, 109, 110, 111, 112, 113.
- Münchhausen 283.
- Münster H. F. & M. 178. — Tivadar 232.
- Művészi Ipar 80.
- Nachricht**, wie Gr. E. Tockely gefangen genommen (1685.) 189.
- Nadányi, Magyar Florus. (Kolozsvár, 1702.) 78.
- Nagy Gábor exlibrise 201. — György 83, 170. — Imre kézirati hagyatéka a n. múzeumi ktárban 167, 168, 169. — Iván 37, 38, 83, 226. — János 321, 322, 324, 331; czimerkérő folyamodványa 1771. a múz. ktárban 85. — Lajos kvárnok 335. — Márton 166. — Sándor 124, 125.
- Nagy-Bányai, Historia Josephról (Kolozsvár, 1580.) 313, 314.
- Nagybányai 119.
- Nagy-Enyed 191, 192.
- Nagy-Mihály 170.
- Nagy-Szombat 92, 206—210. —i jezsuiták kny. 371.
- Nagy-Várad 170.
- Nándorfehérvár 250, 251.
- Napinger Leonárd bécsi kny. 215.
- Napi Közlöny 83.
- Napragy Demeter veszprémi pk. 212.
- Naxera 216.
- Nádasd 231.
- Nádasdi Ferencz gr. exlibrise 201.
- Nádor-kódex 39, 43, 45, 48.
- Nemes Antal 270.
- Nemesi bizonyítvány a Ruttkay cs. részére 169.
- Nemzeti Kaszinó kta 239.
- Nemzeti Ujság 237.
- Nerembergus Eusebius I. Nierembergus Neszta cs. 231.
- Neue Zeitung v. d. Baschia v. Themeschwar (1596.) 188.
- Neue Zeitung v. Comorn (1594.) 188.
- Newton 3.
- Német József 275.
- Némethy Lajos 184.
- Német-Elemér 170.
- Németország 92. —i egy. ktárak 6.
- Niavis Pál 188.
- Nicolo (San) kolostor iratai 65.
- Nierembergus, Eusebius 216, 218.
- Nissen Waldemar 185.
- Nissenius Didacus 217.
- Nógrádi Benedek 49.
- Nolhac, Pierre de 185.
- Nona város iratai a zárai tart. ltárban 63. —i püspökség ltárai 62.
- Nonnius Marcellus 214.
- Nonstiz gr. cs. ktára 188, 268, 269.
- Novák Mihály 211.
- Novigrád 283.
- Novitzky N. László 178.
- Nürnbergi nemz. múzeum kta 241, 243, 244.
- Nyelvmlékeink a könyvnyomtatásig 88.
- Nyelvtört. Szótár 88, 108, 109, 110.
- Nyilas István 173.
- Obl** 234.
- Oefele br. 184.

- Oettingen Mária Eleonóra gr. 344.
 Officia propria Sanctorum regni Hung.
 (Nagy-Szombat, 1663.) 215.
- Oláh János czímerkerő folyamodványa
 273. — Miklós 183, 203, 207, 210,
 298.
- Oláh szótár 42.
- Olasz kormány 169.
- Olaszország 101, 354.
- Omont H. 186, 365, 366.
- Ongania Ferdinánd velencei könyvkiadó
 178—180.
- Ordo et series rerum in Transylvania a.
 1613. (Kolozsvár, 1613.) 255.
- Orosius P. 220.
- Oroszhegyi Józsa 168.
- Országh János cz. ujtító levele a múz.
 ktárban 86. — Pál czl. 1609. a múz.
 ktárban 85.
- Országos magy. Törvénytár szerk. 170.
- Orsz. statiszt. hivatal 170.
- Ortelius Ábrahám 165.
- Osorius, Joannes 215.
- Osztrák kormány 169. — törvények gyűj-
 teménye a zárai tart. ltárban 65.
- Otrokocsi F. Ferencz 173.
- Ottino G. 368.
- Ottó (II.) német cs. 225.
- Ottoboni-féle ktár 219.
- Óváry Lipót 83, 170.
- Ovidius 121, 130, 132.
- Oxfordi Bodleian ktár 140.
- Órangyal 167.
- Óz Pál 286. — kéziratai a m. n. múzeumi
 ktárban 350.
- Paczkowski József 365.**
- Padua 170. —i egyetem 370. — Julius
 Caesar I. Julius Caesar.
- Paintner Mihály 365.
- Paláček György 321.
- Palást Nagy Leó Anna 31, 372.
- Palást, Petrus de 214.
- Panarius 216.
- Pannonháti főapátság kta 276. — Sz.
 Benedek-rend nyomt. imakönyvei a
 Breviarium Monasticum előtt 174.
- Pannonius, Ambrosius 175.
- Panzer S. W. 370.
- Parcus J. P. 96.
- Particular v. Sieg bey Tolna (1599.) 189.
- Patai István, A sacramentokról (H. n.
 1592.) 191.
- Patrona Hungaria (N. Szombat, 1649.) 140.
- Pauler Gyula 286, 369. — J. exlibrise 210.
- Pawlotosky, Locutio dei ad cor religiosi.
 (N.-Szombat, 1703.) 96.
- Pál pápa (III.) 296. — (V.) 174.
- Pálffy hg. exlibrise 202.
- Pálfi Lajos 170.
- Pántzél Dániel 237.
- Pápai Jókai-kör 349.
- Páris 92. —i egyet. ktár 171. — nemz.
 ktár 2; gyarapodása 6, 19; olvasóinak
 száma 7; rendes költségvetése 7; vil-
 lamvilágítása 16. — Sociétés d'Histoire
 dipl. 171.
- Páriz-Pápai Ferencz 183.
- Pásztélyi József exlibrise 202.
- Pázmány Péter 137, 207, 213, 214, 217.
- Peer-Codex csiziója XVI. sz. 107.
- Peklén 231.
- Pelides Miklós. L. Bogáti Fazekas Miklós.
- Pellechet M. 185, 186, 366.
- Pemudruth I. Asdrubal.
- Peregriny János 349.
- Perényi cs. 231.
- Perisianus Guidó 216.
- Perlach M. 365.
- Peschko Mihály exlibrise 202.
- Pesti pálosok exlibrise 197.
- Pesti György 121, 122.
- Pesty Frigyes 272.
- Petényi Ottó 166, 349.
- Pethe László 212. — Márton (Hethesi)
 kalocsai érsek 212.
- Petki János 326.
- Petkó Béla 233.
- Petőfi S. 82.
- Petrarca 219.
- Petri Ágoston. Mirrha szedeő Szarándok.

- (N.-Szombat, 1642.) 215. — Fülöp ve-
lenczei kny. 178, 179. — Gábor —
— 178.
- Petzholdt G. 367.
- Pezeren cs. 231.
- Pécs 37.
- Pécsi János, Oeconomia (Kolozsvár 1580.)
313.
- Péterffy András cz. pk. 208. 217.
- Péterfy Károly 208.
- Philemon gót kir. 220.
- Pictoris Miklós 39.
- Pietsch K. 185.
- Pighius 209.
- Pilcz Gáspár 176, 183.
- Pimpinello Vincenz 82.
- Pincius Fülöp kny. 370.
- Pinder 371.
- Piot 297.
- Piron 290.
- Pisztóry Mór 173.
- Pius (II.) pápa 224.
- Plantin Kristóf 370.
- Plato 33, 105.
- Plautus, Comoediae; Corvin-kódex a nemz.
múz. ktárában 372.
- Pleickner Ádám 362.
- Plinius 46. — Historia naturalis (Velen-
cze, 1469.) 178.
- Plutarchos 33, 34, 39, 51, 121—124.
- Poch cs. 231.
- Podmaniczky br. kis-kartali kta 345. —
Frigyes kéziratai a m. n. múzeumi ktár-
ban 350.
- Pohler János 365.
- Poliorketes Demeter 124.
- Polonus Martinus 220.
- Polus Clemens, Hist. Polonicae confoc-
derationis (Debreczen, 1596.) 346. —
Reginaldus 210.
- Polyáky János 230.
- Polybius, Libri historiarum; Corvin-kódex
a nemz. múz. ktárában 372.
- Pomarius Jeremiás 343. — Sámuel 343.
- Poncianus históriája (Bécs, 1573.) 319.
- Pongrácz Lajos 83.
- Porzsolt Kálmán 369.
- Pósházi János 49.
- Posgay Miklós scopiai pk. 213, 365.
- Posner Károly Lajos és fia 83.
- Pósta Béla 83, 282.
- Potsdami Kön. geodäsisches Institut 170.
- Pozsony 91, 92, 93, 206, 270. — i béke
1805. 64. — Szt. Háromságról cz. con-
gregatio kéziratai a m. n. múzeumi
ktárban 350. — trinitáriusok exlibrise
202.
- Prahdnak György 144.
- Prateolus Gabriel 214.
- Praxis pietatis tót nyelven (Lőcse, 1674.)
141.
- Pray György 46, 47. — kódex a múz.
ktárban 183.
- Prágai ktárak 22.
- Prezina 216.
- Pri Gábor 251.
- Primbs Károly 184.
- Prini Péter 251.
- Procopi Ádám 345.
- Prost Bernárd 368.
- Ptolemeus kir. 51—54, 56, 57, 105, 124.
- Pulszky Ferencz 74, 75, 77—79, 271,
285. — Károly 187.
- Pusztai Ferencz 177.
- Pütter 283.
- Pychler Vid. 338.
- Pyrrhus 56, 57.
- Pytheus 121, 122, 131, 135.
- Q**uarneroi erdőségekre vonatk. iratok
63. — szigetek felügyelőségének ira-
tai 64.
- R**abe Hugó 365.
- Rabutin gr. tábornok 340.
- Radács 231.
- Radisich Jenő 187.
- Radlach O. 185.
- Radossiny 213.
- Radvánszky Béla br. 189.
- Ragusai tart. főfelügyelőség és bizottság
iratai a zárai ktárban 65.

- Rajcsányi Ádám 286. — kéziratai a m. n. múzeumi ktárban. 350.
- Rakovszky cs. pozsonyi ktára 339.
- Ramsdonck 293. — i Szt. Márton templom 296.
- Ranschburg Gusztáv 192.
- Rasi 130.
- Rasis 104.
- Ratdólt Erhárd velencei kny. 178, 179, 180.
- Rauch József önéletrajzi vázlat, kézirat a múz. ktárban 84.
- Rajnaud G. 186.
- Ráday Gedeon gr. 271.
- Rákóczi-Aspremont-Erdődy Itár 371.
- II. Rákóczi Ferencz 145, 190, 370, 371. — tábori tudósításai 237. — György 86, 175.
- Rápoti Mihály, Responso ad disputationem A. Horvat de omnipraesentia carnis Chr. (S. Patak, 1654.) 49.
- Rát Mátyás 237.
- Ráth György 174, 175, 176, 183, 233, 233, 358, 359, 365. — ktára 357. — Mór 166.
- Reál-index 25.
- Regensburg 178.
- Regius Vincentius 214.
- Regulae circa Christianorum omnium . . . reunionem . . . Kézirat 284.
- Reichel, Raymond 191.
- Reichenthal, Concilienbuch (Augsburg, 1483.) 165.
- Reinach, Salamon 280, 281, 368.
- Reizner János 184.
- Religio 84.
- Religio és Nevelés 84.
- Remellay Gusztáv 168.
- Rendeleti Közlöny 167.
- Retana W. R. 368.
- Reusner Dorottya 343.
- Reviczky Ambró 85. — Szevér 85.
- Revue des bibliothèques 185, 366.
- Revue internationale des archives, des bibliothèques et des musées 367.
- Reyd Vilmos 365.
- Récsey Viktor 184, 276, 349, 365.
- Régnier Lajos 368.
- Résó Ensel Sándor 83.
- Rétsei István 213.
- Révai Leó 84, 192. — Miklós 365. — Pálné 190.
- Révész Kálmán 233.
- Rézmetszők: Junker 202. — Zellerin B. 204.
- Rhost von Eysenhart. I. Rvost, Joannes Paulus.
- Richnó 233.
- Rietstap 196.
- Rivoli hg. 179.
- Rockinger Lajos 184.
- Rogovoi apátság iratai 65.
- Róma 92, 119, 126, 128, 132, 354.
- Romano rotondo, kerek római betű-typus 178.
- Rómer Flóris 168, 272, 349, 350.
- Rooses Miksa 371.
- Rosenthal L. müncheni antiquár 188.
- Roskoványi Ágoston 370.
- Rosznák Gyula 170.
- Rota, Petrus 218.
- Roth, J. W. E. 365.
- Rothammer Imre 232.
- Rotschild K. 270.
- Rozgoni János 333, 334.
- Rozgonyi diadal 98.
- Rozsnyó 371. — i gyűlés jegyzőkönyvei a vörösvári ltárban 371.
- Rozycki K. 366.
- Rubens Péter 93.
- Rudnay b.-féle hagyaték a n. múzeum ktárában 167.
- Rudolf fhg. 291.
- Rugil hun kir. 221.
- Rumer Gáspár pozsonyi kanonok 209.
- Rupp Kornél 299—304, 364.
- Ruprecht de la Marck 294.
- Ruszdorfer cs. 231.
- Ruszka 231.
- Ruttkay cs. nemességéről bizonyítvány 169.
- Rvost, Joannes Paulus a — 102.

- Sabác** 250.
 Sajószentpéteri István 49.
 Salamon Ferencz 183.
 Salánki 122. — *Historia cladis turcicae ad Nadudvar (Kolozsvar, 1581.)* 313.
 Salgó 251.
 Sallustius Crispus, *Corvin-kódex a nemz. múz. ktárabaa* 372.
 Salm gróf 251.
 Salmis Gyula grófné 287.
 Salzer Adolf 351.
 Sambucus, Joannes 82, 214.
 Samphleben 234.
 Sander Nils Frederik 170.
 San-Francisco 270.
 Sarolta császárné 294.
 Sarbiewszki Mátyás Kázmér 366.
 Sas Ede 170.
 Sauppe 283.
 Savoya-ház czímere 187.
 Sándor czár 167.
 Sáros-Patak 192.
 Scanderbég 118, 119, 120.
 Scardona 97.
 Scharberger (Scharenberger) Péter 297.
 Schedel (Toldy) Ferencz 41, 43, 47. — *exlibrise* 202.
 Schema Primum Generale. (*Gyulafehérvár, 1657.*) 140.
 Schema des Realkatalogs der k. Univer-
 sitätsbibliothek zu Halle 24.
 Scherfel Tamás 345.
 Schmeller ktárnok 23, 28.
 Schmidt Adolf 185.
 Schneiderwirth Ferencz 184.
 Schnekenhaus Menyhért Venczeln nagy-
 szombati kny. 342.
 Schnorr von Carolsfeld János 22, 25,
 26, 365.
 Schnorrenberg Jakab 366.
 Schnürer Ferencz 170.
 Schopf Alajos 290.
 Schott Péter 188.
 Schön Mór 168.
 Schönherr Gyula 82, 152, 180, 270, 286,
 338, 369.
 Schönwiesner 42.
 Schram József 232.
 Schrauf Károly 32, 338.
 Schreiber W. L. 185, 367.
 Schultz Mihály 351.
 Schultze, Walther 365.
 Schunda N. János 83.
 Schwarz Gottfried 284.
 Schwarzenbach Ferencz 229, 230, 232.
 Schwatzi kolostor ktára 164.
 Schwenke P. 365.
 Schwenke és Lange 184.
 Scuafehnava, *Conciones* 218.
 Sculteti Szeverin, *Jubilaeum Bartphense.*
 (*Bártfa 1586.*) 176.
 Sebenico 99, 100.
 Sebes 231.
 Sebes János (Zilahi) 335.
 Sebestyén Gyula 21, 369, 370.
 Segner, Nicolaus 284.
 Segner Paulus, *Instructio confessarii (N.-*
Szombat, 1698.) 143.
 Segnyei cs. 231.
 Seleucus 54, 56, 58, 59, 61, 124.
 Sennovitz Adolf 280.
 Serapio 104.
 Setälä Emil 166.
 Seyczlich Mátyás 228.
 Sibolti Demeter, *Vigasztaló könyvecske*
 (*Detrekő, 1584.*) 372.
 Siebenbürg. *Quartalschrift* 30.
 Sigmund Gusztáv 349.
 Siklósi 129.
 Simon Henrik 365.
 Simonides Gáspár 214.
 Singibertus 221.
 Skalka János 142.
 Slovacius 109.
 Smetius 214.
 Smithsonian Inst. 9, 20, 170.
 Sobek Dávid Henrik 142. — *Erzsébet* 142.
 Societä Siciliana di storia patria 189.
 Sombory cs. lt. a múzeumi ktárban 84,
 86, 273. — Sándor 31.

- Somfai János 349.
 Somlyó-vásárhelyi urbarium 89.
 Sommer Zsigmond 166.
 Sommevoire 178.
 Somos cs. 231.
 Soós cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 South-Kensington museum 76.
 Spalato 64, 65, 67. — i ltárak iratai a zárai tart. ltárban 66. — pénztárak iratai u. ott, 64.
 Spanyolország 189, 290, 291.
 Spigely Adrian 217.
 Spira, Johannes és Vindelinus — de velenzei kny. 178.
 Spiritus pacis etc. (Nagy-Szombat. 1681.) 344.
 Srenski Mátyás nagyszomb. kny. 345.
 Staderini, Aristide 180, 354.
 Stadtbuch (1449 és 1460.) Kassa v. ltárban 227.
 Stainwille János Istv. gr. katonai parancsnok rendelete Gyulafejérvár 1711.
 Statiszt. hiv. fővárosi 170. — orsz. u. ott.
 Stájer tört. társulat 83.
 Stanch es. 231.
 Stapletonus Tamás 215, 218.
 Stefano Rotondo templom Rómában 362.
 Steger György 216.
 Stein Henrik 184, 280, 281, 282, 367.
 Steinhuber András bibornok 361, 362, 363.
 Stelczer Frigyes 83.
 Stockholm 170.
 Stöckel Lénárt 320.
 Strabo 46.
 Strassburg 96, 125, 248. — i egy. ktár 6, 171. — könyvszekrény-minta 146.
 Stratonica 51, 58—60, 124.
 Strauch Fülöp 365.
 Sturm János 320.
 Stuttgart 248.
 Subics Gergely, Sebenico grófja 98. — György, Spalato grófja 98. — Márton 98. — Mladen, bosnyák bán 97—105. — Pál, bosnyák bán, Trau grófja 97, 98, 99, 100.
 Suchier Hermann 185.
 Sudhoff Károly 185.
 Suerinensis, Paulus 215.
 Summa professionis doctrinae de uno vero deo. (Claudiopoli, 1570.) Kézirat a göttingai egy. ktárban 284.
 Surányi János 270.
 Svetonius 220.
 Sylvester, Uj testamentum (Bécs, 1574.) 313, 319.
 Syndromus rerum Tur.-Pannonicarum. (Francofurti 1617.) 192.
 Syria 52.
 Szabadka 166, 168.
 Szabó Ferencz 170. — Károly 33, 35, 49, 50, 95, 118, 121, 123, 137, 138, 145, 176, 254, 321, 322, 331, 332, 335, 337, 343, 871, 372. — Márton 237. — Sándor 272.
 Szacs vay Sándor 237.
 Szakács Mózes 335.
 Szakmári Fabricius István l. Fabricius István.
 Szalay Ágoston 79, 80. — Imre 74, 75, 77—79, 94, 166, 187, 285, 349.
 Szalánczi László 32, 33, 37.
 Szalontai Lapok 167.
 Szamota István 89. — nekrológia 368, 369.
 Szana Tamás exlibrise 202.
 Szapolyai János 118.
 Szathmáry Király, Pál 351.
 Szatmár-Németi 251, 270.
 Szádeczky Lajos 165.
 Számadáskönyvek josefstadti magyar foglyok kiadásairól a múz. ktárban 163.
 Szántó (Arator) István 362.
 Szász Ferencz 173.
 Szászy János szerémi pk. 214.
 Századok 31, 62, 80, 137, 183, 219, 289, 365.
 Szebenye 231, 233.
 Szeged 118. — i Somogyi-ktár jelentése 274.
 Szegedy Mihály 206.
 Szelepechény Ferencz 213. — György primás 217.
 Szelepcsényi, Cantus cath. 299, 300.

- Szemere Pál, Tan-dithyramb és dalverseny cz. kézírata a m. n. múzeumi ktárban 167.
- Szenci Molnár Albert I. Molnár Albert Szent-Benedek 206.
- Szent-Demeter 37.
- Szentgyörgyi Ferencz vácsi pk. 213.
- Szent-Ivány Zoltán 85, 87, 166. — cs. lta a múzeumi ktárban 85, 87, 169, 352.
- Szentiványi Márton 217.
- Szentkirályi cs. 231.
- Szentpéternári udv. ktár 2.
- Szentyel Mihály kolozsvári kny. 138, 139.
- Széchenyi Ferencz gr. 237. — exlibrise 202. — István gr. 272, 355. — gyűjt. a m. n. múzeumi ktárban 3, 23.
- Széchy Károly 183.
- Székely Aladár 270. — István 130. — Soltárkönyv (Krakkó, 1548.) 315. — Mózes 31, 324. — Sámuel (Dobai) exlibrise 202. — Sándor (Aranyos-Rákosi) 30, 31, 183, 321, 325, 331.
- Székely nemz. múzeum 170.
- Székelyudvarhelyi gymn. ktára 332.
- Székesfejérvár 251.
- Szépirodalmi Közlöny 271.
- Széplak 234. — i apátság 231. — -Apáti 231.
- Széplaki János 173.
- Sziget 188. — megvételére vonatk. apró ny. 165.
- Szigethi György 333, 335. — Mihály 335.
- Szikszó 231, 251.
- Szikszai Hellopaucus B. Tractatus de Sacramentis (H. n. 1585.) 192.
- Szikszai Kovács Balázs I. Kovács Balázs.
- Szilády xilograph 43. — Áron 121, 364.
- Szilágyi Dániel 355. — Mihály 226, 250. — Sándor 166, 169, 183, 233, 369.
- Szilvás-Apáti 231.
- Szilvás-Ujfalu 231.
- Szily István cz. levele 169.
- Szinnyei József (idősb) 30, 31, 83, 165, 166, 236, 237, 239, 240, 270, 280, 328, 338, 349, 365, 369.
- Szkenderbég I. Scanderbeg.
- Szmrecsányi Miklós 187, 285, 369.
- Szokolyó 231.
- Szolárcsik Sándor 286. — kézíratai a m. n. múzeumi ktárban 350.
- Szolnok 251.
- Szolnok-Doboka vm. 37.
- Szombathely 170.
- Szontágh Antal dr. 351.
- Szoszna György Demeter 302.
- Szögyény László 39, 41, 43—45, 47.
- Sztankovics Miklós exlibrise 202.
- Sztárai Mihály 129, 321. — Achab kir. (Debreczen, 1574.) 314. — Miklós 122.
- Szulejman szultán 295.
- T**aborovič őrnagy laboratumája 65.
- Tagányi Károly 190, 233, 270.
- Takács István 326. — Istvánné 328. — János 326. — Sára 326.
- Tanárky Gyula 272.
- Tehány 231.
- Teilkes János 194. — exlibrise 203.
- Tekai cs. 231.
- Telegdi László 211. — Miklós 207, 209, 210, 211. — Az keresztýénségnek fundamentomiról való könyvecske. (Bécs, 1562.) 96.
- Teleki Anna 139. gr. — Géza 270. — László 271. — Mihály 138. — Pál 283. — Sándor exlibrise 203. — család ktára 2.
- Temesvár 170, 251.
- Temesvári J. 117.
- Temesvári és Tinódi, Chronica. (Kolozsvár, 1574.) 313.
- Temesvári Pelbárt, Sermones quadragésimales. (Strassb. 1506.) 192. — Pomerium. (1515.) 192.
- Tenderer János 217.
- Tewrewk Bálint bán 250.
- Thaisz Elek 168.
- Thallóczy Lajos 97—105, 233, 271, 272, 286.
- Thaly Kálmán 183, 187, 191, 233, 351, 371.
- Theodorik gót kir. 222.
- Theodosius 221, 222, 224.

- Theognis 33.
 Thode Henrik 83.
 Thordai János 325, 326, 327, 329.
 Thori Dénes J. 326.
 Thorismus gót királyfi 221.
 Thorni gymn. ktár 171.
 Thoroczkai Máté 324, 325, 326, 327.
 Thurzó Elek 89. — Erzsébet 287.
 Thúz János 192.
 Timóth zágrábi pk. 234.
 Timpius 215.
 Tinódi Sebestyén 117, 119, 121, 134.
 Titius Dávid 343, 344.
 Toepke G. 31.
 Tokaj 188.
 Toldi Miklós 121.
 Toldy Ferencz 39, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 106,
 122, 202, 226, 321, 322. — László exlibrise
 203. — Lászlóné 170. V. ö. Schedel.
 Toleti Ferencz 218.
 Tolnai István 333. — György 129. —
 Máté főapát 174.
 Tolvaj Ferencz, Atrium arithmeticae. (Lőcse,
 1706.) 145.
 Tomory Anasztáz 84.
 Tomyris 127.
 Torda 35, 37.
 Torda-Aranyos vm. 32.
 Torkos, Historia Absolon (Debreczen, XVI.
 sz.) 314.
 Torna 231.
 Toroczkai László 38.
 Tóth Árpád 75. — Mike 166, 270. —
 Sámuel 288.
 Totila gót kir. 224.
 Tőkés 231.
 Török János exlibrise 203.
 Történelmi Tár 184, 228, 320, 365.
 Törvényhatósági könyvtárak kérdése 370.
 Tötör 36.
 Tragedia Euripidestől 313.
 Tranowsky György, Cythera Sanctorum.
 (1635.) 176.
 Trapesuntius (Georgius), Libri rhetorici;
 Corvin-kódex a múz. ktárban 372.
 Trausch 298.
 Traut Kristóf 344.
 Trefort Ágoston 79, 80.
 Trost-Schreiben an Gottlieb v. Windisch-
 grätz. (Pozsony, 1676.) 344.
 Trotti örgrófné ktára Milanoban 372.
 Trozendorf Bálint 320.
 Trpák György 345.
 Tunyogi-gyűjtemény a múz. ktárban 86.
 Turcic Gáspár zenggi kny. 188.
 Turismundus 222.
 Túróczi János 179, 187, 192, 226.
 Turul 31, 32, 139.
 Türr István 272.
Uffenbach 283.
 Ugo Floriacus 221.
 Ugoletti Angelo páрмаi kny. 192. — Tad-
 deo 192.
 Ugróczy Mihály 208.
 Ujfalvi Imre 332. — Károly exlibrise 203.
 Ulászló (II.) m. kir. 250.
 Umhauser Károly 271. — Keresztély 271.
 Unala hún kir. 221.
 Ungvár 170.
 Ungváry Vilmos 270.
 Unitárius énekeskönyvek 321.
 Universis orbis christiani principibus
 stb. (H. n. 1703.) 144.
 Urbán Juvenál 349.
 Urbárium-lexikon cz. kézirat a n. múz.
 ktárában 167.
 Utino, Joannes de 225, 226.
 Uznach Attila fia 224.
 Uzoni Fosztó István 31, 37—39, 50,
 324—326, 330, 331.
Vajay István 83, 170.
 Valdarfer Kristóf velencei kny. 178.
 Valent Andreas 216.
 Valentinianus 222, 224.
 Valkai András 122. — Historia. (Kolozs-
 vár, 1580.) 313. — Genealogia regum
 Hung. u. o. 1576.) 313. — és Nagy-
 Bánkai, két szép historia Bánkbánról
 és Hunyadi Jánosról. (u. o.) 1580.) 313.
 Valladolid 293.

- Vallée Leó 367.
 Vándor-ktárak kérdése 399, 370.
 Váradi (Spitz) Ödön 170. — Péter 192.
 Varignana Bertalan 101. — Guillelmo 97—105, 100—103; kézirati munkája a müncheni kir. ktárban 204.
 Varjú Elemér 83, 85, 168, 193, 249, 370.
 Varkás György 251.
 Vas Ferencz Antal exlibrise 203.
 Vasárnapi Ujság 236.
 Vatikáni magyar okirattár 370.
 Váli Béla 170.
 Vári Rezső 219.
 Várkony Mihály czl. a m. n. múzeum ktárában 273.
 Vegliai áll. pénztárak iratai a zárai tart. ltárban 64.
 Velasques 217.
 Velence 92, 99, 100, 101, 128, 178, 371.
 —i dogék rendeletei és ítéletei a zárai tart. ltárban 63. —i dragománok iratai u. ott 63. — könyvnyomtatók 370.
 Velics László 166.
 Veltwyck Gellért 295.
 Venturi, Ad. 280, 281.
 Verancsics A. 210, 298.
 Verbóczy J. Corpus juris Hung. (1699.) 96.
 — Decretum (Debr. 1565.) 313, 319.
 (Kolozsvár, 1572.) 319.
 Verci, Storia Trevigiana 100.
 Veresegyházi Szentyel Mihály I. Szentyel Mihály.
 Veress Endre 83.
 Verestói György 173.
 Veresváry Mihály 206.
 Verfolgung in Ungarn u. d. Unruhe der Kirche zu Pressburg 16. Juli 1696.
 Kézirat a göttingai ktárban 284.
 Vergnana, Guillelmo de, I. Varignana.
 Verkooren 296.
 Veronese, Gasparo 179.
 Veszprém 251.
 Veterani gr. tábornok 339.
 Veza, Didacus della 216.
 Vécsey István br. exlibrise 204.
 Végrendeletek a zárai tart. ltárban 63.
 Vépi Benedek 215.
 VérJudit 139.
 Vietoris Jeromos krakkói kny. 364.
 Vigiliae et officiorum mortuorum (Velen-
 cze, 1518.) 175.
 Vilkovieszko, Nicolaus 214.
 Virnemburg, Conon comte de 294.
 Viszochany Fr. 217.
 Vitan cs. 231.
 Vitis, Jac. Marcantius 217.
 Vitkovics Mihály 95, 96.
 Vittorio Emanuele ktár Rómában 182, 354.
 Vizkelety Mátyás 207.
 Vojnich Oszkár 170.
 Volf Theobald 183.
 Voragine, Jacobus de — 366.
 Voullième Ernő 186.
 Vörös Ferencz (Faradi) exlibrise 204. —
 Mátyás (Nyéki) imakönyve, XVII. sz.
 magy. kézirat Dankó J. ktárában 370.
 Vörösmarty Mihály Vén cigány cz.
 költeményének fogalmazványa a m. n.
 múzeumi ktárban 84.
 Vörösvári gr. Erdődy-ltár 371.
Wackernagel 299.
 Wagner Károly 370. — Márton, Jubilaum
 Bartphense. (Bártfa, 1586.) 176. —
 Rudolf 283.
 Walter Gyula 166.
 Walther János 343. — János György
 címerkerő folyamodványa (1717.) a
 múz. ktárban 85. — László exlibrise
 204.
 Walther iratok a múz. ktárban 84.
 Walzel könyvny. 43.
 Warga L. 31.
 Warnecke 194, 196, 199, 200, 202, 204.
 Warner György F. 186.
 Washingtoni kongresszus ktára. 2.
 Wauters 290—294, 296.
 Weber Vilmos 283.
 Weigel 371.
 Weimári ktár 22.
 Weiss-féle ásványgyűjtemény a m. n.
 múzeumban 76.

- Weissenbach János br. 166.
 Welter H. párisi könyvk. 281.
 Wenker G. 146, 152.
 Wenzel-féle gyűjtemény 168.
 Wesselényi Miklós br. 183.
 Wickhoff Ferencz 365.
 Wicief 29.
 Widman B. 284.
 Wierzborski, Theodor 83.
 Wiese Berthold 184, 185.
 Wigand Ottó kassai kny. 280.
 Wilkinson J. J. Garth 170.
 Winkler kanonok 48.
 Winkler-kódex 109, 110, 111, 112, 113
 —beli naptár 1506. 107.
 Winsor, Justin 27, 280.
 Winterfeld János 341.
 Wittenberg 165.
 Wlassati Gergely 191.
 Wlassics Gyula 94, 95, 285, 369.
 Wolfenbütteli hgi. ktár 22, 171.
 Wolfgangus pk. 225.
 Wolkan Rudolf 366.
 Wurzbach lexikona 370.
 Wüstenfeld Tivadar 283.

Zabler Jakab 345.
 Zagrabia, Augustinus de 249.
 Zakali cs. 231.
 Zalánkemén 250.
 Zanobida Strada 219.
 Zágrábi délszláv akadémia kiadvá-
 nyai 62.
 Zárati tartományi ltár 62—66.
 Zdekauer 183.
 Zedlez cs. 231.
 Zeitung (Newe) v. Komorn. (1594.) 269.
 — Türkische (1593.) 269.
 Zellerin B. rézmetsző 204.
 Zenggi glagol misekönyv (1494.) 188.
 Zeno 224.
 Zeno Dominico 188, 269.
 Zestermann 371.
 Zichy cs. 170. — Jenő gr. 95.
 Zimmermann Ferencz 282. — István 270.
 Zlatinay György 213.
 Zolnai Gyula 88, 89, 106—116.
 Zoványi Jenő 183.
 Zrínyi Ádám exlibrise 204.
 Zsámboki 118, 125.
 Zsemberi Rudolf Nándor 83.
 Zsigmond 273.
 Zsigra 233, 234.
 Zsoltárkönyv 313.
 Zsuzsánna 121.
 Zychynius Miklós 337.

agybol. tehát nemely napon az
 sorvok igen meg farattanak vala
 es senty nem akara neky segellenij
 az az. az betegnek. De zent margit
 azon mene az priorissához. es meg
 keve az priorissal engedelmességet
 hog ev bannyeit az zegen beteg el.
 Az priorissa beteg neky meg engede.
 es hagyja hogy egy tarsot vegyen
 vele. zent margit azon beteg huj
 na el vele soror alinchat aytan
 peter vrnak lejanyat. Mykoron
 el mentenek volna mynd ketten.
 tehát zent margit azon fel emele
 az agybol az zegen vegy veen be
 teget evnen kezeud. es teve egy
 samel zetre egy konyv keremne
 es tehát az nagy dohosagert. es
 veer hasnat. es vetesnek utala
 rossagert soror alincha fel felv
 re vona magat. elnem zenned
 hete az nagy dohosagot. Ezeket
 latuan zent margit azon. Monda
 az sorornak. zereben ahyamfya
 ha te elnem zennedheteud menijel